

KRISTINUSKON ALKUPERÄ

HIŠTORIALLINEN TUTKIMUS

KIRJOITTANUT

KARL KAUTSKY

SAKSASTA SUOMENTANUT

J. K. KARI

VIHTORI KOSONEN OSAKEYHTIÖ, HELSINKI

Helsinki 1909, Vihtori Kosonen Osakeyhtiön kirjapaino

ALKULAUSE.

Kristinuskon ja Raamatun arvostelu ovat tehtäviä, joissa olen puuhannut jo kauan aikaa. Kaksikymmentäviisi vuotta sitten julkaisin jo aikakauskirjassa „Kosmos” kirjoituksen „Raamatullisen esihistorian synnystä”, ja kaksi vuotta myöhemmin „Die Neue Zeit” lehdessä kirjoituksen kristinuskon synnystä. Tässä siis palaan takaisin vanhan lempeni esineeseen. Aiheena siihen on, että toinen painos teoksestani „Sosialismin edelläkäviäjät” näytti suotavalta.

Tämän kirjan arvostelut, mikäli olen saanut niitä käsiini, ovat pääasiallisesti moittineet johdantoa, jossa kuvasin lyhyesti alkukristillisyyden kommunismia: se oli muka käsityskanta, joka ei voinut pitää paikkaansa tutkimuksen uusimpien tulosten rinnalla.

Kohta sellaisten arvostelujen jälkeen julistettiin myöskin, varsinkin toveri Göhren taholta, että tuo Bruno Bauerin ensiksi puolustama ja sittemmin Mehringin ja minun pääkohdissaan hyväksymä käsitys, jonka olin pukenut sanoiksi jo 1885, oli voitettu kanta, kun en näet ollut sanonut mitään varmaa Kristuksen persoonasta ja kun olin koettanut selittää kristinuskkoa, ottamatta häntä lukuun.

En tahtonut siis julkaista uutta painosta kirjastani, joka oli ilmestynyt kolmetoista vuotta sitten, ennenkuin olin uusimman kirjallisuuden nojalla tarkistanut vanhempain tutkimusteni kautta saavuttamani mielipiteet kristinuskosta.

Tätä tehdessäni tulin siihen hauskaan tulokseen, että minun ei tarvitse tarkistaa mitään. Mutta sen sijaan uudemmat tutkimukset avasivat minulle joukon uusia näköaloja ja aiheita, joten mainitun teokseni alkulauseen tarkistamisesta on syntynyt kokonaan uusi kirja.

Minä en luonnollisesti vaadikkaan sitä tunnustusta, että olisin voinut tyhjentävästi käsitellä tutkimusaineeni. Siihen se on liian jättäjäismäinen; olen tyytyväinen, jos minun on onnistunut auttaa ymmärtämään niitä kristinuskon puolia, jotka minusta näyttävät tärkeiltä materialistisen historiankäsityksen kannalta.

Kirjatiedoissa en varmaankaan voi uskonnonhistoriallisissa kysymyksissä kilpailla jumaluusopin tutkijain kanssa, jotka ovat asettaneet näiden kysymysten tutkimisen elämäntehtäväkseen, kun taas minun on täytynyt kirjoittaa esilläoleva teos joutohetkinä, joita sanomalehti- ja valtiollinen toiminta on minulle suonut aikana, mikä on nykyään vanginnut jokaisen nykyaikaisiin luokkataisteluihin osallisen ihmisen niin täydellisesti, että menneitten aikojen varalle tuskin jää hetkeäkään: aikana, joka on Venäjän vallankumouksen alun ja Turkin vallankumouksen puhkeamisen välillä.

Mutta ehkäpä juuri tämä uuttera toimintani köyhälistön luokkataistelussa on saanut minut kykeneväksi näkemään alkukristillisyyden olemuksessa seikkoja, jotka ovat aivan vieraita jumaluusopin ja uskonnonhistorian professoreille.

J. J. Rousseau sanoo kerran teoksessaan „Julie”:

„Minä huomaan, että on narrimaista pelkkänä katselijana koettaa tutkia yhteiskuntaa. Se, joka vain tahtoo havaita, ei havaitse mitään, sillä kun hän on hyödytön liikkeessä ja rasittava huvituksissa, ei häntä vedä puoleensa mikään. Toisten toimintaa nähdään ainoastaan sikäli, kuin itse toimitaan. Maailman koulussa täytyy, samoin kuin rakkauden koulussakin, alkaa sen käytännöl-

lisellä harjoittelemisella, jota tahdotaan oppia.” (Toinen osa, 17 kirje).

Tämä lause voidaan ihmisten tutkimisesta ulotuttaa kaikkien asiain tutkimiseen. Millään alalla ei päästä kauas pelkän katselun avulla, ellei samalla ryhdytä käytännöllisesti asiaan. Tämä koskee niinkin kaukaisten esineitten kuin tähtien tutkimista. Missä olisi tähtitiede, jos se rajoittuisi puhtaaseen havaintoon, jos se ei olisi liitossa käytännön, teleskoopin, spektralianalyysin, valokuvauksen kanssa! Mutta vielä paremmin tämä pitää paikkansa maallisiin asioihin nähden, joiden kimppuun käytännöllinen toimintamme voi hyökätä aivan toisin kuin pelkkä katseleminen. Puhdas havaintomme niistä opettaa meille mitättömän vähän siihen verraten, mitä käytännöllinen vaikutuksemme näihin seikkoihin ja toimintamme näiden seikkojen kanssa opettaa meille. Muis-tettakoon vain sitä summatonta merkitystä, minkä koe on saavuttanut luonnontieteitten alalla. Inhimillisessä yhteiskunnassa ei kokeita voida käyttää tiedon hankkimisen välineinä, mutta siitä huolimatta on tutkijan käytännöllinen toiminta tälläkin alalla yhtä tärkeä; tosin ainoastaan samoilla edellytyksillä, jotka yksinään voivat saattaa kokeenkin hedelmälliseksi. Tällaisena edellytyksenä on tieto tärkeimmistä kokemuksista, joita muut tutkijat ovat jo ennen saavuttaneet, ja tarkka tieteellinen menettelytapa, joka terottaa silmän huomaamaan, mikä kussakin ilmiössä on oleellista, erottamaan oleellisen epäoleellisesta ja keksimään sen, mikä on eri ilmiöissä yhteistä.

Ajattelijaja, joka näillä edellytyksillä ryhtyy tutkimaan alaa, millä hän sen ohella työskentelee myöskin käytännöllisesti, voi tällöin helposti päästä tuloksiin, joita hänen olisi ollut mahdoton saavuttaa pelkkänä katselijana.

Tämä ei suinkaan koske vähimmän historiaa. Käytännöllinen politikko, jolla on riittävä tieteellinen pohja-

sivistys, voi helpommin käsittää valtiollista historiaa ja selviytyä siinä pikemmin, kuin kamarioppinut, joka ei koskaan ole vähimmässäkään määrässä käytännöllisesti tutustunut politiikan vaikuttaviin voimiin. Käytännöllinen kokemus on tutkijalle eduksi varsinkin silloin, kun on kyseessä jonkun liikkeen tutkiminen sen luokan keskuudessa, jossa hän itse vaikuttaa ja jonka ominaisuuksiin hän on paraiten perehtynyt.

Tämä etu on tähän saakka tullut melkein yksinomaan omistavan luokan osaksi, joka on tehnyt tieteen yksinoikeudekseen. Alempain kansanluokkain liikkeillä on tähän saakka ollut ainoastaan harvoja ymmärtäviä tutkijoita.

Kristinusko oli alkujaan epäilemättä mitä erilaatuisimpain omistamattomain kansankerrosten liike, joita kerroksia voidaan yhteisesti kutsua nimellä proletarit, köyhälistö, koska tällä nimellä ei tarkoiteta yksistään palkkatyöläisiä. Ken tuntee käytännöllisen yhteistyön kautta köyhälistön nykyaikaisen liikkeen ja sen eri suuntain yhtäläisyyden eri maissa, ken on köyhälistön taistelutoverina oppinut tuntemaan heidän tunteitaan ja toivomuksiaan, hänen kai voidaan odottaa käsittävän myöskin kristinuskon alkuaikoja paljoa helpommin kuin oppineitten, jotka aina ovat katselleet köyhälistöä ainoastaan etäältä.

Mutta vaikka tieteellisesti koulutettu käytännöllinen politikko näkeekin olevansa pelkkään kirjanoppineeseen verraten monessa suhteessa edullisemmassa asemassa historian kirjoittamiseen nähden, tekee tämän edun liiakin helposti mitättömäksi se seikka, että käytännöllinen politikko on paljoa vahvempain hänen riippumattomuuttaan häiritsevään kiusausten alainen, kuin maailmasta vierautunut kirjemies. Varsinkin kaksi vaaraa uhkaa käytännöllisen politikon historioitsemista tuntuvammin kuin muiden tutkijain: toisaalta kiusaus muodostella entisyyttä tykkänään nykyaikaisten kaavojen mukaan, toisaalta halu

katsoa menneisyyttä nykyhetken politiikan tarpeita vastaavassa valossa.

Meitä sosialisteja, mikäli olemme marxilaisia, suojelee näistä vaaroista proletarisen katsantokantamme kanssa yhteydessä oleva materialistinen historiankäsitys.

Tavanmukainen historiankäsitys näkee valtiollisissa liikkeissä ainoastaan taistelun määrättyjen valtiollisten laitosten — yksinvallan, ylimysvallan, kansanvallan j. n. e. — välillä, jotka taas vuorostaan ovat määrättyjen siveellisten aatteiden ja pyrintöjen tuloksia. Jos pysähdytään tähän, jos ei näiden aatteiden, pyrintöjen ja laitosten perustuksia etsitä, niin voidaan helposti huomata, että ne muuttuvat vuosisatojen vierieissä ainoastaan ulkonaisesti, mutta pysyvät sisällisesti samanlaisina; että nämä samat aatteet, pyrinnot ja laitokset esiintyvät aina uudelleen, että koko historia esittää katkeamatonta vapauten ja tasa-arvoisuuteen pyrkimistä, joka yhä uudelleen kumoutuu epävapauten ja eriarvoisuuteen eikä ole koskaan toteutettavissa, mutta ei myöskään koskaan täydellisesti hävitettävissä.

Jos vapauden ja tasa-arvoisuuden puolesta taistelevat pääsevät joskus jossakin voitolle, niin heidän voittonsa muuttuu uuden orjuuden ja eriarvoisuuden perusteeksi. Mutta samalla syntyy myöskin taas uusia taistelijoita vapauden ja yhdenvertaisuuden puolesta.

Koko historia näyttää siis kiertokululta, joka aina palaa lähtökohtaansa, ikuiselta samojen taisteluitten uudistamiselta, jolloin ainoastaan puvut vaihtuvat, mutta ihmiskunta ei pääse paikaltaan.

Ken on tätä mielipidettä, hän on aina taipuva maa-laamaan entisyyden nykyajan kuvan mukaan, ja kuta paremmin hän tuntee nykyajan ihmiset, sitä mieluummin hän muodostaa entisyydenkin tähän malliin.

Tätä vastustaa se historiankäsitys, joka ei tyydy ainoastaan yhteiskunnallisten aatetten tarkastamiseen, vaan

koettaa etsiä niiden syitä yhteiskunnan syvimmistä perustuksista. Tällöin tämä käsitys johtuu yhä uudelleen tuotantotapaan, joka taas viime kädessä riippuu *tekniikan* kannasta, vaikka ei suinkaan yksinomaan siitä.

Kun ryhdymme tutkimaan muinaisajan tekniikkaa ja siis tuotantotapoja, katoaa heti se käsityskanta, että maailman näkymöllä uudistuu aina sama surullisen naurettava näytelmä. Ihmisten taloudessa huomataan alituinen, vaikka ei suinkaan keskeytymätön ja suoraan suuntaan kulkeva kehitys alemmasta muodosta korkeampaan. Ja kun tutkimme ihmisten taloudellisia oloja historian eri aikakausilla, niin katoaa heti se harhanäky, että samat aatteet, pyrinnot ja valtiolliset laitokset palaisivat ikuisesti uudelleen. Silloin huomataan, että samat sanat muuttavat vuosisatojen kuluessa merkitystään, että aatteilla ja laitoksilla, jotka ovat ulkonaisesti toistensa kaltaiset, on erilainen sisälllys, koska ne johtuvat eri luokkien tarpeista erilaisissa oloissa. Vapaus, jota nykyaikainen köyhälistö haluaa, on aivan toisenlaatuista kuin se vapaus, mitä kolmannen säädyn edustajat tavoittelivat vuonna 1789, ja tämä taas oli tykkänään erilaista kuin se vapaus, jonka puolesta Saksan valtakunnan ritaristo taisteli uskonpuhdistuksen alussa.

Mutta kun valtiollisia taisteluja ei enää pidetä pelkinä abstraktisia aatteita tai valtiollisia laitoksia koskevinä taisteluina, vaan kun niiden taloudelliset syyt paljastetaan, niin huomataan heti, että tässä tapahtuu samoin kuin tekniikassa ja tuotantotavassa alituinen kehitys uusiin muotoihin, ettei mikään aikakausi ole täydellisesti toisensa kaltaisen ja että samat sotahuudot ja samat todisteet merkitsevät eri aikoina aivan eri asioita. Samalla kuin proletarinen katsantokanta saattaa ne alkukristillisyyden puolet, jotka sillä on yhteisiä nykyaikaisen köyhälistöliikkeen kanssa, helpommin käsitettäväksi kuin porvarilliselle tutkijalle on mahdollista, samalla estää materialisti-

sesta historiankäsitteestä johtuva taloudellisten olojen painostaminen unhottamasta yhteisten piirteitten rinnalla vanhan ajan köyhälistön ominaisuuksia, jotka johtuivat sen erityisestä taloudellisesta asemasta ja jotka niin monien piirteitten kaikesta yhtäläisyydestä huolimatta kumminkin muodostavat sen pyrinnot tykkänään erilaisiksi kuin nyky-aikaisen köyhälistön.

Samalla kuin marxilainen historiankäsitteitys suojelee meitä vaarasta joutua mittaamaan entisyyttä nykyisyyden mittapuulla ja terottaa silmämme huomaamaan jokaisen aikakauden ja jokaisen kansan erikoisuudet, samalla se suojelee meitä myöskin vaarasta esittää entisyyttä niiden käytännöllisten etujen mukaisesti, joita nykyään tavoitellaan.

Rehellinen ihminen, olkoonpa hänen katsantokantansa mikä tahaan, ei varmaankaan anna koskaan johdattaa itseänsä tietoisesti väärentämään entisyyttä. Mutta tutkijan ennakkoluulottomuus ei ole missään välttämättömmämpi eikä missään vaikeammin saavutettavissa, kuin yhteiskuntatieteitten alalla.

Tieteen tehtävänä ei suinkaan ole yksinkertaisesti esittää, mitä on, eikä luoda tarkkaa valokuvaa todellisuudesta, joten jokainen tervejärkinen katsoja saa siitä saman kuvan. Vaan tieteen tehtävänä on erottaa eksyttävästä ilmiöitten moninaisuudesta yleinen ja oleellinen sekä luoda siten opas, jonka avulla osataan oikeaan todellisuuden sokkeiloissa.

Taiteen tehtäväkin on samanlainen. Senkään ei tule yksinkertaisesti valokuvata todellisuutta, vaan taiteilijan tulee esittää se, mikä hänestä näyttää kuvaamassaan todellisuudessa oleelliselta, luonteenomaiselta. Taiteen ja tieteen välinen ero on siinä, että taiteilija esittää oleellisen aistillisesti havaittavassa muodossa ja saavuttaa siten tarkoituksensa, kun taas ajattelija esittää oleellisen käsitteenä, abstraktionina.

Kuta monimutkaisempi ilmiö on ja kuta pienempi niiden ilmiöiden määrä, joihin sitä voidaan verrata, sitä vaikeampi on erottaa siinä oleva oleellinen satunnaisesta, sitä enemmän täytyy tutkijan ja esittäjän subjektiivisen ominaisuuden päästä siinä vallalle, mutta sitä välttämättömämpi on myöskin hänen katseensa selvyys ja ennakkoluulottomuus.

Mutta tuskinpa on monimutkaisempaa ilmiötä kuin inhimillinen yhteiskunta, ihmisistä muodostunut yhteiskunta, jonka jokainen yksityinen jäsen jo on monimutkaisempi, kuin mikään muu tuntemamme olento. Ja sen lisäksi on toisiinsa verrattavain saman kehitysasteen yhteiskunnallisten elimistöjen luku suhteellisesti tavattoman pieni. Ei olekkaan siis ihmeellistä, että yhteiskunnan tieteellinen tutkiminen alkaa vasta myöhemmin kuin muiden kokemuksiemme alojen tutkiminen, eikä myöskään ole ihme, että tutkijain mielipiteet käyvät juuri tällä alalla erilleen enemmän kuin muualla. Nämä vaikeudet käyvät vielä paljoka suuremmiksi, jos eri tutkijat, kuten yhteiskunnallisten tieteitten alalla on niin usein laita, valvovat aivan erilaisia, usein vastakkaisia käytännöllisiä etuja tutkimustensa tuloksissa, jolloin näiden käytännöllisten etujen ei suinkaan tarvitse olla henkilökohtaisia, vaan ne voivat olla aivan asiallisia luokkaetuja.

Ilmeisesti on aivan mahdotonta pysyä ennakkoluulottomana entisyyteen nähden, jos oman ajan yhteiskunnalliset ristiriidat ja taistelut jollakin tavalla herättävät mielenkiintoa ja jos nykyhetken ilmiöitä pidetään entisyyden ristiriitain ja taisteluitten uudistumisena. Viimemainituista tulee silloin ennakkotapauksia, joihin sisältyy edellisten puolustaminen tai hylkääminen. Nykyisyyden arvosteleminen riippuu silloin menneisyyden arvostelusta. Kuka voisi silloin pysyä ennakkoluulottomana, jos hänen asiansa on hänelle kallis? Kuta painavampi se on hänelle, sitä tärkeämmältä hänestä näyttävät menneisyy-

den tosiasiat, ja hän esittää oleellisina ne seikat, jotka näyttävät tukevan hänen omaa katsantokantaansa, samalla kun hän jättää epäoleellisina syrjään ne tosiasiat, jotka näyttävät todistavan päinvastoin. Tutkijasta tulee silloin moralisti tai asianajaja, joka ihailee tai tuomitsee entisyyden määrättyjä ilmiöitä, koska hän on samanlaisten nykyisyyden ilmiöitten — kirkon, yksinvallan, kansanvalan — joko puolustaja tai vastustaja.

Aivan toisin on sitävastoin, jos taloudellisen tiedon nojalla tunnustetaan, että historiassa ei uudistu mikään, että entisyyden taloudelliset olot eivät voi uudistua sen tähden, että luokkien väliset aikaisemmat ristiriidat ja taistelut eroavat oleellisesti nykyaikaisista ja että siis nykyaikaisillakin laitoksilla ja aatteilla on tykkänään toinen sisältö kuin muinaisaikoina, kaikesta ulkonaisesta yhtäläisyydestä huolimatta. Huomataan, että jokaista aikaa on mitattava omalla mitallaan, että nykyajan pyrinnot perustuvat menneen ajan oloihin, että menneiden aikojen onnistumiset tai epäonnistumiset sanovat siitä itse asiassa sangen vähän ja että yksinkertainen entisyyteen vetoaminen voi suorastaan johtaa harhaan, jos sen avulla tahdotaan puolustaa nykyajan vaatimuksia. Ranskan demokraatit ja proletarit ovat kokeneet sen kylläkin usein viime vuosisadalla nojautuessaan enemmän Ranskan vallankumouksen oppeihin kuin vallitsevain luokkasuhteitten tuntemiseen.

Materialistisen historiankäsitteksen kannalla oleva voi katsella entisyyttä täysin ennakkoluulottomasti, vaikka hän ottaisikin mitä innokkaimmin osaa nykyajan taisteluihin. Käytäntö voi vain terottaa hänen katseensa näkemään monia entisajan ilmiöitä eikä enää sekoittaa sitä.

Niinpä minäkin olen ryhtynyt esittämään alkuperäisen kristinuskon juuria aikomatta ylistää tai parjata sitä. Pyrin vain käsittämään sitä. Tiedän, että minkälaisiin tuloksiin johtunekin, ei asia, jonka puolesta taistelen,

voi siitä kärsiä. Minkälaisilta keisariajan proletarit näytänevätkin ja minkälaisia heidän pyrintönsä sekä niiden tulokset lienevät olleetkin, olivat he kaikissa tapauksissa aivan toisenlaisia kuin nykyaikainen köyhälistö, joka taistelee ja vaikuttaa aivan toisessa asemassa ja aivan toisilla apukeinoilla. Mitä suurtöitä ja voittoja, mitä surkuteltavia asioita ja tappioita edellinen köyhälistö osottaneekin, ei se voi vaikuttaa mitenkään nykyajan köyhälistön oleukseen tai mielipiteisiin, ei edullisesti eikä epäedullisesti.

Mutta jos näin on, niin onko historian tutkimisella mitään käytännöllistä tarkoituspäätä? Historiaa pidetään tavallisen käsityskannan mukaan valtiollisen toiminnan merellä purjehtivain laivurien merikorttina; sen tulee osottaa ne riutat ja matalikot, joihin edelliset kulkijat ovat haaksirikkoutuneet, ja saattaa jälkeläiset kykeneviksi pelastumaan niistä ehein nahoin. Mutta jos historian väylät lakkaamatta muuttuvat, jos matalikoita syntyy alituisesti toisiin paikkoihin, jos jokaisen täytyy uudelleen itse etsiä tie tutkimalla alituisesti väylää, jos vanhan kortin mukaan ohjaaminen vie vain harhaan, niin mitä varten tutkitaan vielä sittenkin historiaa, ellei ehkä muinaisaikaisesta harastuksesta?

Ken otaksuisi näin, heittäisi lapsen pois kylpyveden mukana.

Pysyäksemme juuri käyttämässämme kuvauksessa ei historia kelpaa valtiollisen laivan pysyväksi merikortiksi. Mutta silti ei ole sanottu, että se olisi aivan arvoton sille. Sitä tulee vain käyttää toisella tavalla. Sitä on käytettävä luotina, keinona tutkia väylää, jossa ollaan, ja osata siinä oikeaan. Ainoa keino ymmärtää jotakin ilmiötä on ottaa selville, miten se on muodostunut. En voi käsittää nykyistä yhteiskuntaa, ellen tiedä, millä tavalla se on syntynyt, kuinka sen yksityiset ilmiöt, kapitalismi, feodalismi, kristinusko, juutalaisuus j. n. e. ovat kehittyneet.

Jos tahdon päästä selville sen luokan yhteiskunnalli-

sesta asemasta, tehtävistä ja toiveista, johon kuulun tai johon olen liittynyt, on minun päästävä selville vallitsevasta yhteiskunnallisesta elimistöstä, minun täytyy käsittää se kaikin puolin, mutta tämä on mahdotonta, ellen ole seurannut sen kehitystä. Yhteiskunnan kehitysjuoksua tuntemattoman on mahdoton olla itsetietoinen ja laajanäköinen luokkataistelija. Hän riippuu lähimmän ympäristön ja hetken vaikutuksista eikä voi olla koskaan varma siitä, etteivät ne johda häntä reitille, joka näyttää vievän eteenpäin, mutta päättyy pian kallioihin, joiden ohitse on mahdoton päästä.

On tosin ollut monta menestyksellistä luokkataistelua, vaikka siihen osalliset eivät ole selvästi tajunneet sen yhteiskunnan luonnetta, jossa he elivät, mutta tällaisen menestyksellisen taistelun edellytykset ovat kadonneet nykyisessä yhteiskunnassa aivan samoin, kuin tässä yhteiskunnassa käy yhä vaikeammaksi noudattaa esim. ravinto- ja nautintoaineitten valinnassa ainoastaan vaistoa tai vanhaa tapaa. Ne kyllä riittävät yksinkertaisissa luonnollisissa oloissa. Mutta kuta mutkallisemmiksi elämänehdot tulevat tekniikan ja luonnontieteitten kehityksen johdosta, kuta enemmän ne poikkeavat luonnosta, sitä välttämättömämpiä ovat luonnontieteelliset tiedot yksilölle, jos mieli hänen voida hänelle tarjotuista monista keinotekoisista tuotteista löytää elimistölleen sopivimmat. Niin kauan kuin ihmiset joiivat ainoastaan vettä, riitti vaisto, joka käski heidät etsimään hyvää lähdevettä ja hylkäämään mädäntyneen suoveden. Mutta se on aivan kelpaamaton oppaaksi keinotekoisia juomia käytettäessä. Tieteellinen tieto on tässä välttämätön.

Ja samoin on politiikassa sekä yhteiskunnallisen toiminnan alalla yleensä. Alkuaikojen usein ahtaassa yhteiselämässä ja yksinkertaisissa selvissä oloissa, jotka pysyivät vuosisatoja muuttumatta, riitti vanha tapa ja „terve järki”, toisin sanoen henkilökohtaisen kokemuksen kautta

saavutettu yksityisen tieto osottamaan hänelle hänen paikkansa ja tehtävänsä yhteiskunnassa. Mutta nykyisessä yhteiskunnassa, jonka myyntialueena on koko maapallo ja joka on alituisten teknillisten ja yhteiskunnallisten mullistusten alainen, jossa työntekijät järjestyvät miljoonajoukkoihin ja kapitalistit keskittävät käsiinsä tuhansien miljoonain summia, on aivan mahdollista, että kohoamaan pyrkivä luokka, joka ei voi rajoittua pitämään kiinni vallitsevista oloista, vaan jonka täytyy pyrkiä yhteiskunnan täydelliseen uudistamiseen, voisi tarkoituksenmukaisesti ja menestyksellä käydä luokkataistelua, jos se pitäisi ohjeenaan ainoastaan tervettä ihmisjärkeä ja vähäistä käytännöllistä kokemusta. Tällaisissa oloissa täytyy päinvastoin jokaisen taistelijan välttämättömästi laajentaa näköpiiriänsä tieteellisillä tiedoilla, kohota tuntemaan historian suuri yhteys paikkaan ja aikaan nähden. Hän ei saa poistaa eikä edes syrjäyttää sitä vähäpätöisyyksien tähden, vaan hänen tulee saada se tietoiseen yhteyteen yhteiskunnallisen kokonaisuuden kanssa. Tämä käy sitä tarpeellisemmaksi, kuta enemmän sama yhteiskunta, joka yhä tarkemmin käsittää maapallon, kehittää sen chella työnjakoa, rajoittaa yksilön toiminnan yhä enemmän erikoisalaksi, erikoistoimeksi ja synnyttää siten pyrkimyksen saada hänet henkisesti yhä alemmalle asteelle, epäitsenäiseksi ja kykenemättömäksi käsittämään kokonaisuuden, joka samalla paisuu summattomaksi.

Silloin tulee jokaisen, joka on ottanut köyhälistön kohottamisen elämäntehtäväkseen, vastustaa tätä henkistä tylsymistä ja typeryyttä, kiinnittää köyhälistön harrastus yleviin näkökohtiin, laajaan yhtäjaksoisuuteen, suuriin päämääriin.

Tässä on tuskin mikään keino tehokkaampi kuin historian tutkiminen, yhteiskunnan kehitysjuoksun seuraaminen ja käsittäminen pitkien ajanjaksojen kuluessa, varsinkin jos tämä kehitys on käsittänyt valtavia yhteis-

kunnallisia liikkeitä, joiden vaikutus jatkuu nykyään hallitsevissa valloissa.

Jos mieli saada köyhälistö historialliseen tajuntaan, itsetietoisuuteen ja valtiolliseen kypsyyteen, laajaperäiseen ajatteluun, on historiallisen kehityksen tutkiminen materialistisen historiankäsityksen ohjaamana välttämätöntä. Entisyyden tutkiminen ei siis enää ole meille pelkkää vanhojen aikojen harrastusta, vaan päinvastoin mahtava ase nykyisissä taisteluissa jouduttamaan paremman tulevaisuuden saavuttamista.

Berlin, syyskuussa 1908.

K. Kautsky.

I.

Jeesuksen persoonallisuus.

1. Pakanalliset lähteet.

Mille kannalle kristinuskon suhteen asetuttaneekin, täytyy meidän aina tunnustaa se tuntemamme ihmiskunnan historian valtavimpiin tapauksiin kuuluvaksi ilmiöksi. Ei voida torjua ylevän ihmettelyn tunnetta, kun katsellaan kristillistä kirkkoa, joka on lähes kaksi vuosituhatta vanha ja on vielä edessämme täynnä elinvoimaa, jopa useissa maissa vahvempi kuin valtiovalta. Siten käy kaikki, mikä auttaa meitä käsittämään tuota valtavaa ilmiötä, siis myöskin tämän järjestön alkuperän tutkiminen, sangen tärkeäksi ja käytännöllisesti paljon merkitseväksi kysymykseksi, vaikka se johtaakin meidät vuosituhansien taakse.

Täten kristinuskon alun tutkiminen herättää mielenkiintoa paljoka suuremmassa määrässä, kuin mikään muu historiallinen tutkiminen, joka ulottuu kahden viime vuosisadan toiselle puolelle, mutta se tekee myöskin tämän tutkimisen paljoka vaikeammaksi, kuin se muutoin olisi.

Kristillisestä kirkosta on tullut hallitusjärjestö, joka joko palvelee omien vallanpitäjänsä tarpeita tai on muuten, valtiollisten vallanpitäjien palveluksessa, jotka ovat osanneet voittaa sen puolelleen. Kirkonkin täytyy vastustaa niitä, ketä nämä vallanpitäjät vastustavat, niinpä onkin taistelu kirkon *puolesta* tai sitä *vastaan*, muodostunut *puolueasiaksi*, johon liittyy *mitä tärkeimpiä taloudellisia etuja*. Tämä on omiaan häiritsemään kirkkoa koskevan historiallisen tutkimuksen ennakkoluulottomuutta, ja se on pitkät ajat johtanut siihen, että hallitsevat luokat

ovat yleensä kieltäneet kristinuskon alkuperän tutkimisen ja että he ovat omaksuneet kirkolle *jumalallisen* luonteen, jonka tuli olla kaiken inhimillisen arvostelun ylä- ja ulkopuolella.

Kahdeksannentoista vuosisadan porvarillisen valistuksen onnistui vihdoinkin kokonaan hajoittaa tämä jumaluuden verho. Kristinuskon synnyn tieteellinen tutkiminen kävi vasta silloin mahdolliseksi. Mutta maallinen tiede pysyi, kumma kyllä, vielä yhdeksännellätoistakin vuosisadalla erillään tältä alalta, teeskennellen, että se kuuluu yhä edelleenkin yksinomaan jumaluusopin alalle, jonka kanssa tieteellä ei ole mitään tekemistä. Kokonainen sarja yhdeksännentoista vuosisadan huomatuimpain porvarillisten historioitsijain kirjoittamia historiallisia teoksia, jotka käsittelevät Rooman keisariaikaa, livahtavat varovasti tämän ajan tärkeimmän ilmiön, kristinuskon synnyn ohitse. Niinpä esim. Mommsen käsittelee Rooman historiansa viidennessä osassa sangen perusteellisesti juutalaisten historiaa keisariajalla, eikä hän voi olla sen ohella satunnaisesti muistamatta myöskin kristinuskkoa, mutta hän pitää sitä välittömästi valmiina tosiasiana, joka edellytetään tunnetuksi. Kristinuskon alkuperä on tähän saakka pääasiallisesti herättänyt ainoastaan jumaluusoppi-neitten ja heidän vastakohtanaan olevien vapaa-uskoisuuden levittäjien mielenkiintoa.

Porvarillista historioitseniistä, mikäli se tahtoi olla historiaa eikä ainoastaan taistelukirjallisuutta, ei yksinomaan arkuus estänyt käsittelemästä kristinuskon alkuperää. Tähän vaikuttivat myöskin ne toivottoman huonot *lähteet*, joista meidän on ammentaminen tietomme tällä alalla.

Perinnäinen käsityskanta pitää kristinuskkoa yhden ainoan miehen, Jeesuksen Kristuksen luomana, eikä tästä käsityskannasta ole vielä nytkään vapauduttu. Kristusta ei tosin pidetä enää ainakaan „valistuneitten” eikä „sivis-

tyneitten" piireissä Jumalana, mutta kumminkin erinomaisena henkilönä, jonka esiintymisen tarkoituksena oli uuden uskonnon luominen ja joka toteuttikin tämän tunnetulla tavattomalla menestyksellä. Tämän mielipiteen kannattajina oli valistuneita jumaluusoppineita, mutta vielä useammin jyrkkiä vapaauskoisia, jotka viimeainitut eroavat jumaluusoppineista ainoastaan sen arvostelun kautta, minkä alaiseksi he ovat asettaneet Kristuksen persoonan, koettaessaan riistää siltä mahdollisimman tarkkaan kaiken ylevyyden.

Englantilainen historioitsija Gibbon on kumminkin jo kahdeksannentoista vuosisadan lopulla historiassaan Rooman maailmanvallan rappeutumisesta ja häviöstä (kirjoitettu 1774—1788) viitannut terävällä ivalla, kuinka silmiinpistävää on, ettei kukaan aikalaisista kerro mitään Jeesuksesta, jonka sanotaan suorittaneen niin ihmeellisiä asioita.

„Kuinka voimme selittää, että pakanallinen ja filosofinen maailma oli niin hidas huomaamaan niitä todistuksia”, kirjoittaa hän, „joita kaikkivaltiaan käsi tarjosi heidän aistimilleen eikä heidän järjelleen? Lukemattomat ihmeet vahvistivat Kristuksen, hänen apostoliensa ja heidän ensimmäisten oppilaittensa aikakaudella sen opin, jota he saarnasivat. Rammat kävivät, sokeat näkivät, sairaat parantuivat, kuolleet heräsivät, pahlaisia ajettiin ulos ja luonnonlakien vaikutus keskeytettiin usein kirkon hyväksi. Mutta Kreikan ja Rooman viisaat eivät välittäneet tästä kunnioitusta herättävästä näytelmästä ja näyttävät tavallisia elämän toimia ja opinnoita harjoittaessaan olevan aivan tietämättömiä kaikista maailman siveellisen ja fyysisen hallituksen muutoksista.”

Kristinuskon perinnäistarun mukaan joutui koko maa tai ainakin koko Palestina Jeesuksen kuollessa kolmituntiseen pimeyteen. Tämä tapahtui vanhemman Pliniuksen eläessä ja hän on kirjoittanut luonnonhistoriaansa erityisen

luvun pimennyksistä, mutta tästä hän ei mainitse mitään (Gibbon, 15 luku).

Mutta vaikka jättäisimmekin ihmeet huomioonottamatta, on vaikea käsittää, että sellainen henkilö kuin evankeliumien Jeesus, joka synnytti niiden kertomuksen mukaan tavattoman mielenkiintymyksen, voi vaikuttaa ja vihdoin kuolla asiansa marttyyrina ilman että pakanalliset tai juutalaiset aikalaiset mainitsevat hänestä sanaakaan.

Ensimmäisen huomautuksen Jeesuksesta kristinuskoa tunnustamattomain taholta tapaamme Josephus Flaviuksen teoksessa juutalaisista muinaismuistoista. Kahdeksannen toista kirjan kolmas luku puhuu prokuraattori Pontius Pilatuksesta ja siinä sanotaan muun muassa:

„Tähän aikaan eli Jeesus, eräs viisas mies, jos häntä saa mieheksi kutsua, sillä hän teki ihmeitä ja opetti ihmisiä, jotka ilomielin omaksuivat totuuden, ja sai paljon seuralaisia juutalaisten ja hellenien keskuudessa. Tämä oli Kristus. Vaikka Pilatus kansamme ylhäisten syytöksestä rankaisi häntä ristillä, pysyivät hänelle kumminkin uskollisina ne, jotka häntä ensin olivat rakastaneet. Sillä hän ilmestyi heille uudelleen kolmantena päivänä, nousemaan ylös uuteen elämään, kuten Jumalan profeetat olivat ennustaneet hänestä tämän sekä tuhansia muita ihmeellisiä asioita. Kristityt, joiden lahko ei ole sen jälkeen lakanut, ovat saaneet hänestä nimensä.”

Josephus puhuu Kristuksesta vielä kerran 20 kirjan 9 luvussa, jossa sanotaan, että ylimmäinen pappi Ananus oli maaherra Albinuksen aikana (Neron hallitessa) saanut aikaan sen, että „Jakob, Jeesuksen, niinkutsutun Kristuksen veli, sekä muutamia muita oli saatettu oikeuden eteen, syytetty lain rikkomisesta ja jätetty kivitettäväksi.”

Kristityt ovat aina pitäneet näitä todistuksia sangen suurella arvossa. Ovathan ne kristinuskon ulkopuolella olevan juutalaisen ja fariseuksen todistuksia, joka oli syntynyt vuonna 37 meidän ajanlaskumme jälkeen ja eli

Jerusalemassa, joten hänellä voi olla sangen varmoja tietoja Jeesuksesta. Ja hänen todistuksensa oli sitä tärkeämpi, kun hänellä ei juutalaisena ollut mitään syytä keinotella kristittyjen hyväksi.

Mutta juuri tämä kristittyjen kohtuuton ylistäminen hurskaan juutalaisen taholta teki toisen hänen teoksessaan mainitun kohdan jo aikaisin epäilyttäväksi. Sen alkuperäisyyttä vastustettiin jo kuudennellatoista vuosisadalla, ja nykyään on varma, että se on *väärennetty* eikä ole Josephuksen kirjoittama. Kolmannella vuosisadalla on ollut joku kristitty kopioitsija, joka on ilmeisesti loukautunut siitä, että Josephus, kertoessaan pienimmätkin jutut Palestinasta, ei mainitse sanaakaan Jeesuksen persoonasta. Tuo hurskas kristitty tunsikin aivan oikein, että tämä mainitsemattomuus vastusti hänen vapahtajansa olemassaoloa tai ainakin hänen persoonansa merkitystä. Siten on hänen väärennyksensä keksimisestä tullut todistus Jeesusta vastaan.

Mutta myöskin Jakobia koskeva paikka on luonteeltaan sangen epäilyttävä. Totta on, että jo Origenes, joka eli vuosina 185—254 j. Kr., mainitsee Matteuksen selityksissään Josephuksen todistuksen Jakobista. Hän huomauttaa sen ohessa, että on ihmeellistä, ettei Josephus tästä huolimatta uskonut Jeesusta Kristukseksi. Hän lainaa tämän Jakobia koskevan Josephuksen lauseen myöskin riitakirjoitukseensa Celsiusta vastaan ja mainitsee myöskin silloin Josephuksen epäuskon. Nämä Origeneen lauseet ovat yhtenä todistuksena siitä, että Josephuksen alkuperäisessä kirjoituksessa ei ole ollut tuota Jeesusta koskevaa huomattavaa paikkaa, jossa hän tunnustaa tämän Kristukseksi, messiaaksi. Ja samalla käy myöskin selville, että Jakobia koskeva paikka, jonka Origenes tapasi Josephuksen teoksessa, on samoin kristittyjen väärennys. Sillä tämä Origeneen lainaama kohta kuuluu aivan toisin, kuin

meille säilyneessä Josephuksen käsikirjoituksessa Siinä esitetään Jerusalemin hävitys rangaistukseksi Jakobin teloituksesta. Tämä väärennys ei ole siirtynyt muihin käsikirjoituksiin eikä ole siis jäänyt säilöön. Origenes ei sitä-vastoin lainaa meidän käsikirjoituksissamme Jakobista säilynyttä kohtaa, vaikka hän mainitsee toisen kolmessa eri tilaisuudessa, ja kumminkin hän keräili huolellisesti kaikki Josephuksen todistukset, joilla oli arvoa kristilliselle uskolle. Sentähden voidaan todenmukaisesti otaksua, että meille säilynyt Jakobia koskeva kohta Josephuksen kirjoituksessa on myöskin väärennetty, ja että joku hurskas kristitty on lisännyt sen Jumalan suuremmaksi kunniaksi vasta Origeneen jälkeen, mutta ennen Eusebiusta, joka sen mainitsee.

Samoin kuin Jeesuksen ja Jakobin mainitsenista on myöskin Johannan Kastajan mainitsemista Josephuksen kirjoituksessa epäilty myöhemmin tehdyksi lisäykseksi.

Siis Josephusta on kristillisesti väärennetty askel askeleelta aina toisen vuosisadan lopulta alkaen, olihan Josephuksen äänettämyys evankeliumien päähenkilöön nähden liian silmiinpistävä, joten se täytyi korjata.

Mutta vaikkapa Jakobia koskeva lausunto olisi alkuperäinenkin, todistaisi se parhaassa tapauksessa, että oli eräs Jeesus, jota kutsuttiin Kristukseksi, toisin sanoen messiaaksi. Enemmän se ei voi todistaa. „Jos meidän todellakin on pidettävä tätä paikkaa Josephuksen kirjoittamana, niin olisi arvosteleva jumaluusoppi sillä voittanut ainoastaan yhden hämähäkinverkon langan, johon ihmisolento oli ripustettava. Josephuksen aikana ja kauas toiselle vuosisadalle saakka oli niin paljon Kristukseksi pyrkijöitä, että heistä on ehkä säilynyt ainoastaan ylimalkainen tieto. Siellä oli Judas Galileasta, eräs Theodas, eräs nimetön egyptiläinen, eräs samarialainen, eräs Bar Kochba, — minkä tähden ei heidän joukossaan olisi voinut olla

erästä Jeesustakin? O'ihan Jeesus sangen yleinen juutalainen henkilönnimi."*)

Toinen kohta Josephuksen kirjoituksessa ilmoittaa siis meille parhaassa tapauksessa, että niiden Palestiinassa olleiden kiihottajien joukossa, jotka silloin esiintyivät messiaanana, herran voideltuna, oli myöskin eräs Jeesus niminen. Hänen elämästään ja vaikutuksestaan emme saa pienintäkään muuta tietoa. Seuraavan kerran mainitaan Jeesus kristinuskoon kuulumattomien kirjailijain taholta roomalaisen historioitsija Tacituksen „Annaleissa”, jotka kirjoitettiin noin vuoden 100 vaiheilla. Niiden 15 kirjassa kerrotaan Rooman palosta Neron aikana ja siitä sanotaan 44 luvussa :

„Vastustaakseen tätä huhua (joka syytti Neroa palosta) osotti hän syyllisiksi pahojen töittensä tähden vihatut ihmiset, joita kansa kutsui *kristityiksi*, ja rankaisi heitä mitä perinpohjaisimmalla tavalla. Tämän nimen luoja, Kristus, oli Tiberiuksen hallitessa telotettu prokuraattori Pontius Pilatuksen tuomitsemana, mutta silloin hetkeksi tukahtutettu taikausko puhkesi jälleen esiin ei ainoastaan Judeassa, joka oli tämän pahan kotimaa, vaan itse Roomassakin, johon kaikki inhottava ja häpeällinen virtaa kaikilta tahoilta ja leviää siellä. Ensiksi otettiin kiinni muutamia, jotka tunnustivat, ja heidän ilmiantonsa johdosta sitten summaton joukko, joita ei kumminkaan voitu todistaa syypäiksi paloon, vaan ihmisvihaan. Heidän teloituksensa muodostui huvitukseksi; heidät kiedottiin villien eläinten nahkoihin ja heitettiin koirien revittäviksi tai heitä ristiinnaulittiin tai muodostettiin tulisoihduiksi ja poltettiin yön valaisemiseksi, kun tuli pimeä. Näihin näytöksiin Nero luovutti puutarhansa ja hän pani toimeen sirkusnäytäntöjä, jolloin hän vaununohjaajan puvussa

*) Alb. Kaithoff teoksessaan „Die Entstehung des Christentums” (Kristinuskon synty), 1904, s. 16, 17.

sekautui kansajoukkoon tai nousi kilpavaunuihin. Vaikka menettely koski pahantekijöitä, jotka ansaitsivat mitä ankarimman rangaistuksen, syntyi heitä kohtaan kunninkin sääliä, kuten he eivät olisi olleet yleisen hyvän, vaan yksityisen raivon uhreja.”

Kristityt eivät varmaankaan ole väärentäneet tätä todistusta edukseen. Sen todenperäisyyttä on tosin vastustettu, kun Dio Cassius ei tiedä mitään kristittyjen vainosta Neron aikana. Mutta Dio Cassius eli sata vuotta myöhemmin kuin Tacitus. Suetonius, joka kirjoitti heti Tacituksen jälkeen, kertoo laatimassaan Neron elämäkerrassa samoin eräästä vainosta, joka koski kristityitä, „ihmisiä, jotka olivat antautuneet uuteen pahantapaiseen taikauskoon.”

Mutta Suetonius ei kerro meille mitään Jeesuksesta, eikä Tacitus edes mainitse hänen nimeään. Kristus, kreikkalainen „voideltua” merkitsevä sana, on vain käänнос hebrealaisesta sanasta „messias”. Kristuksen toiminnasta ja hänen oppinsa sisällöstä ei Tacitus puhu mitään.

Ja siinä onkin kaikki, mitä ajanlaskumme ensimmäisiltä vuosisadoilta saamme pakanallisista lähteistä tietää Jeesuksesta.

2. Kristilliset lähteet.

Mutta eivätkö kristilliset lähteet pulppua sitä runsaammin? Eikö meillä ole evankeliumeissa mitä tarkimmat kuvaukset Jeesuksen opista ja toiminnasta?

Kyllä, tarkkoja ne ainakin ovat. Mutta niiden *uskottavuus* on valitettavasti epäilyttävää. Josephuksen väärentämisestä saamamme esimerkki on jo osottanut meille vanhemman kristillisen historioitsemisen erään luonteenomaisen piirteen, sen täydellisen välinpitämättömyyden *totuudesta*. Se ei pitänyt väliä totuudesta, vaan vaikutuksesta, eikä se sitä tehdessään ensinkään arvellut valitessaan keinoja.

Ollaksemme oikeudenmukaisia on meidän myöntäminen, että kristityt eivät olleet tässä suhteessa siihen aikaan ainoat. Myöskin juutalainen uskonnollinen kirjallisuus menetteli yhtä huonosti. Ja „pakanalliset” mystilliset suunnat ajanlaskumme alun edellisellä ja jälkeisellä vuosisadalla olivat samaan syntiin vikapäät. Yleisön herkkäuskoisuus, hämmästyttämishalu sekä luottamattomuus omiin voimiin, tarve kääntyä yli-inhimillisiin arvovaltoihin, totuudenrakkauten puute, nämä ominaisuudet, joiden syyt opimme vielä myöhemmin tuntemaan, saastuttivat silloin koko kirjallisuuden sitä enemmän, kuin enemmän se poikkesi vanhan tavan pohjalta. Löydämme vieläkin runsaita todistuksia siihen kristillisestä ja juutalaisesta kirjallisuudesta. Mystillinen filosofiakin, joka tosin olikin sisällisesti läheistä sukua kristinuskolle, oli siihen hyvin taipuva, kuten näemme esimerkiksi uuspythagoralaisista,

tuosta suunnasta, joka syntyi ajanlaskumme alun edellisellä vuosisadalla ja oli platonilaisuuden ja stoalaisuuden sekotus, täynnä ilmestysuskoa ja ihmeitten janoa, väittäen olevansa vanhan filosofi Pythagoraan oppia, jonka perustaja oli elänyt kuudennella vuosisadalla ennen ajanlaskumme alkua — tai ennen Kristusta, kuten sanotaan, — ja josta tiedettiin mitättömän vähän. Sitä paremmin voitiin siirtää hänen opikseen kaikki, mihin tarvittiin suuren nimen arvovaltaa.

„Uuspythagoralaiset tahtoivat, että heitä pidettäisiin vanhan samoslaisen filosofin uskollisina oppilaina: saadaksensa oppinsa näyttämään vanhan Pythagoraan opilta, ryhdyttiin *noihin lukemattomiin kirjallisiin petoksiin*, jotka ajattelemattomasti panivat Pythagoraan tai Archytaan lausumaan mitä tahansa, olkoonpa se kuinka uudenaikaista hyvänsä ja olkoonpa sen Platonista tai Aristoteleesta johutuva alkuperä kuinka tunnettua tahaan.”*)

Aivan saman menettelyn tapaamme alkukristillisessäkin kirjallisuudessa, joka sentähden muodostaa sekasorron, minkä eksytyksiä joukko teräväjärkisimpiä miehiä on koettanut jo toista vuosisataa selvittää, pääsemättä sanottavan kauas varmojen tulosten saavuttamisessa.

Johanneksen ilmestys, joka tosin onkin erittäin kova päähkinä, mainittakoon esimerkkinä siitä, kuinka vielä nykyäänkin monet katsantokannat esikristillisten kirjoitusten alkuperästä ovat kirjavassa sekasorrossa keskenään Pfliederer kirjoittaa siitä teoksessaan „Das Urchristentum, seine Schriften und Lehren”:

„Danielin kirja oli vanhin tällaisista apokalypseista eli ilmestyksistä ja koko lajin malli. Samoin kuin avain Danielin näkyihin oli löydettävissä Antiokus Epifaneksen aikuisen juutalaisen sodan tapahtumista, samoin päätettiin

*) Zeller, Philosophie der Griechen (Kreikkalaisten filosofia), Leipzig 1868, III, 2, s. 96.

aivan oikein, että Johanneksenkin ilmestys voidaan selittää sen ajan olojen perustuksella. Kun useammat oppineet (Benary, Hitzig ja Reuss) melkein samaan aikaan selittivät 13 luvun 18 värsyssä olevan salaperäisen luvun 666 hebrealaisten kirjainten numeroarvon mukaan tarkoittavan keisari Neroa, niin päätettiin, vertaamalla toisiinsa 13 ja 17 lukua, että ilmestyskirja oli syntynyt heti Neron kuoleman jälkeen vuonna 68. Tämä pysyi kauan aikaa vallitsevana mielipiteenä varsinkin myöskin vanhemmassa Tübingenin koulukunnassa, joka vielä piti varmana edellytyksenä, että kirja oli apostoli Johanneksen kirjoittama, ja luuli löytäneensä koko kirjan selityksen avaimen Juudan ja Paavalin kannattajain välisistä puoluetäisteluista, jolloin yksityiskohdissa ei voitu välttää törkeää mielivaltaa (varsinkin Volkmar). Uuden aiheen tämän kysymyksen perusteelliseen tutkimiseen antoi vuonna 1882 eräs Weizsäckerin oppilas Daniel Völter, joka otaksui, että *eri tekijät* olivat vuosien 66—170 (myöhemmin 140) välillä laajentaneet ja muodostelleet jotakin perustuksena ollutta kirjoitusta. Täten esitetty kirjallishistoriallinen metodi synnytti sitten seuraavain viidentoista vuoden kuluessa mitä moninaisimpia muunnoksia: Vischer otaksui, että kristitty kirjoittaja oli muovailnut juutalaista alkuteosta; Sabatier ja Schön arvelivat päinvastoin, että kristilliseen alkuteokseen oli liitetty juutalaisia aineksia; Weyland erotti kaksi juutalaista lähdettä Neron ja Tituksen ajoilta sekä kristillisen kirjoittajan Trajanuksen ajalta; Spitta erotti kristillisen peruskirjoituksen vuodelta 60 j. Kr., kaksi juutalaista lähdettä vuosilta 63 ja 40 j. Kr. ja yhden kristityn toimittajan Trajanuksen ajalta; Schmidtin mielestä oli juutalaisia lähteitä kolme ja kristittyjä viimeistelijöitä kaksi: Völter otaksui eräässä uudessa teoksessaan vuodelta 1893 yhden alkuperäisen apokalypsin vuodelta 62 ja neljä viimeistelyä Tituksen, Domitianuksen, Trajanuksen ja Hadrianuksen aikana. Kaikkien näiden aina toisiaan vastustavain ja kumoavain otaksumain ainoana lo-

pullisena tuloksena oli, että ulkopuolella olevat tulivat siihen käsitykseen, ettei Uuden testamentin tutkimuksen perusteella voida olla varmoja mistään (Jülicher).” *)

Pfleiderer sitävastoin uskoo tosin, että „kahden viime vuosikymmenen innokkaat tutkimukset” ovat tuottaneet „varmoja tuloksia”, mutta hän ei kumminkaan uskalla väittää tätä varmasti, vaan lausuu, että hänestä „näyttää” siltä. Esikristillisen kirjallisuuden tutkiminen on johtanut edes jotenkin varmoihin tuloksiin ainoastaan kielteisessä merkityksessä osottaessaan, mikä on varmasti väärennettyä.

Tosiasia on, että esikristillisistä kirjoituksista on ainoastaan pieni osa niiden tekijäin, joille ne omaksutaan, että ne enimmäkseen ovat syntyneet myöhempään aikaan, kuin on ilmoitettu, ja että niiden alkuperäistä tekstiä on usein mitä törkeimmin muutettu myöhempien korjausten ja lisäysten kautta. Tosiasia on myöskin, ettei mikään evankeliumi tai muu esikristillinen kirjoitus ole Jeesuksen aikalaisen kirjoittama.

Vanhimpana evankeliumina pidetään nykyään niinkutsuttua Markuksen evankeliumia. Se ei kumminkaan ole syntynyt ennen Jerusalemin hävitystä, jota tekijä antaa Jeesuksen ennustaa. Hävitys oli siis toisin sanoen jo tapahtunut, kun tekijä alkoi kirjoittaa. Evankeliumia ei todennäköisesti ole kirjoitettu aikaisemmin kuin noin puoli vuosisataa jälkeen sen ajan, jolloin Jeesuksen luullaan kuolleen. Hänen kuvailemansa tapahtumat ovat siis puoli vuosisataa kestäneen legendamuodostuksen tuotteita.

Markusta seuraa Luukas, sitten niinkutsuttu Matteus ja vihdoin viimeisenä kaikista Johannes toisen vuosisadan keskipaikoilla, ainakin sata vuotta jälkeen Kristuksen syntymän. Kuta kauemmaksi siirrymme alusta, sitä ihmeellisemmiksi evankeliumien kertomukset tulevat. Jo Markuskin kertoo meille ihmeistä, mutta ne ovat vielä pieniä

*) Pfleiderer, Urchristentum, 1902, II, s. 282, 283.

myöhempiin verraten, kuten esimerkiksi kuolleiden herättäminen. Markuksen evankeliumissa Jeesus kutsutaan Jairuksen tyttären luokse, joka on kuolemaisillaan. Kaikki otaksuvat, että hän on jo kuollut, mutta Jeesus sanoo: „Hän vain nukkuu, ojentakaa hänelle käsi, niin hän nousee” (Markus, 5 luku).

Luukkaan evankeliumissa tulee lisäksi Nainin nuorukainen, joka herätetään. Hän on ollut jo kuolleena niin kauan, että häntä kannetaan hautaan, kun Jeesus kohtaa hänet. Hän antaa hänen nousta ylös paareilta (Luukas, 7 luku).

Mutta Johannesta vihdoin ei tämäkään tyydytä. Hän esittää 11 luvussa Latsaruksen herättämisen. Tämä on jo neljä päivää maannut haudassa ja haisee. Siten Johannes saavuttaa ennätyksen.

Sen ohella evankelistat olivat sangen tietämätöntä väkeä, joilla oli aivan nurinkurisia käsityksiä monista asioista, mistä he kirjoittivat. Niinpä Luukkaan mukaan Rooman valtakunnan vero aiheuttaa Josefin ja Marian matkan Natsaretista Betlehemiin, jossa Jeesus syntyy. Mutta sellaista verotusta ei ole ensinkään tapahtunut Augustuksen hallitessa. Sen lisäksi tuli Judeasta Roomalainen maakunta vasta sen ajan jälkeen, jolloin Kristuksen ilmoitetaan syntyneen. Vuonna 7 jälkeen Kristuksen syntymän pantiin tosin verotus toimeen, mutta asuinpaikoilla. Se ei siis tehnyt matkaa Betlehemiin välttämättömäksi.*) Palaamme siihen myöhemmin.

Myöskään ei Jeesuksen oikeudenkäyntimenettely Pontius Pilatuksen edessä vastaa juutalaista eikä roomalaista oikeutta. Evankelistat kertovat siis paljon vääriä ja mahdotonta yksin silloinkin, kun he eivät kerro ihmeitä.

Ja myöhemmät „toimittajat” ja kopioitsijat tekevät

*) Vertaa tästä David Straussin teosta „Das Leben Jesu”, (Jeesuksen elämä), Tübingen 1840, 4 painos, I, s. 227.

uskovaisten ylennykseksi vielä monenlaisia muutoksia siihen, mikä tällä tavalla on kyhätty kokoon „evankeliumiksi”.

Niinpä esimerkiksi Markuksen parhaat käsikirjoitukset lopettavat evankeliumin 16 luvun 8 värsyyn, jossa vaimot etsivät kuollutta Jeesusta haudasta, mutta löytävät hänen sijastaan nuorukaisen pitkissä valkeissa vaatteissa. Silloin he jättivät haudan ja „pelkäsivät”.

Mitä tavallisissa painoksissa seuraa sen jälkeen, on myöhemmin lisätty. Mutta teos ei ole voinut loppua tähän kahdeksanteen värsyyn. Sentähden otaksui jo Renan, että loppu oli pyhitty pois hyvän asian eduksi, koska se sisälsi esityksen, joka oli myöhemmän käsityskannan mukaan pahennusta herättävä.

Toisaalta tulee Pfleiderer samoin kuin muutkin perusteellisten tutkimusten jälkeen siihen johtopäätökseen, „että Luukkaan evankeliumi ei ole alkujaan kertonut mitään Jeesuksen ylikuonnollisesta syntymisestä, vaan että tämä kertomus on syntynyt vasta myöhemmin ja siirretty vasta perästäpäin tekstiin siten, että siihen on liitetty värsyt 1, 34 ja seur. sekä sanat „niinkuin luultiin” 3 luvun 23 värsyyn.

Kaikkeen tähän nähden ei ole ihme, että monet tutkijat julistivat jo yhdeksännentoista vuosisadan ensimmäisillä kymmenillä, että evankeliumeja on mahdoton käyttää Jeesuksen historian lähteinä, ja Bruno Bauer johtui jo täydellisesti kieltämään Jeesuksen historiallisuuden. Selvää on, että jumaluusoppineet eivät siitä huolimatta voi luopua evankeliumeista ja että vapaamielisetkin heistä tekevät voitavansa säilyttääksensä niiden auktoriteettia. Mitäpä kristinuskosta jäisi, jos Kristuksen persoonasta luovuttaisiin? Mutta pelastaaksensa tämän täytyy heidän koettaa aivan erinomaisella tavalla selvittää asiasta.

Niinpä selitti esimerkiksi *Harnack* luennoissaan kristinuskon olemuksesta (1900), että David Friedrich Strauss

oli kai uskonut kokonaan kumonneensa evankeliumien historiallisuuden. Mutta kahden sukupolven historialliskriittillisen työn oli onnistunut luoda se suurissa piirteissä uudelleen. Evankeliumit eivät tosin ole historiallisia teoksia, niitä ei ole kirjoitettu kertomaan meille, kuinka asia on tapahtunut, vaan ne ovat hartauskirjoja. „Mutta sitenkään ne eivät ole arvottomia historiallisina lähteinä, kun niiden tarkoitus ei ole ulkoa lainattu, vaan lankee osittain yhteen Jeesuksen tarkoitusten kanssa.”

Mutta näistä tarkoituksista tiedämme ainoastaan sen, mitä evankeliumit meille ilmoittavat! Harnackin koko todistelu evankeliumien uskottavuudesta Jeesuksen persoonallisuutta valaisevina lähteinä osottaa vain, kuinka mahdoton on esittää mitään varmaa ja ratkaisevaa sen puolesta.

Myöhemmin huomaa itse Harnack esityksessään välttämättömäksi hyljätä epähistoriallisena kaiken, mitä evankeliumit kertovat Jeesuksen ensimmäisiltä kolmeltäkymmeneltä ikävuodelta, samoin kuin myöhemmiltäkin ajoilta kaiken, mikä voidaan todistaa mahdottomaksi tai keksityksi. Mutta lopun hän kumminkin luulee voivansa pelastaa historiallisena tosiasiانا. Hän arvelee, että meille kaikissa tapauksissa vielä jää „havaannollinen kuva Jeesuksen saarnasta, hänen elämänsä lopusta ja siitä vaikutuksesta, minkä hän on tehnyt opetuslapsiinsa.”

Mutta mistä Harnack tietää, että juuri Jeesuksen saarna on niin tarkalleen jäljennetty evankeliumeissa? Jumaluusoppineet arvostelevat muiden sen ajan saarnojen jäljennöksiä hyvin epäluuloisesti. Niinpä Harnackin virkaveli Pfleiderer sanoo kirjassaan alkukristillisyydestä:

„Itse asiassa on aivan mieletöntä riidellä tämän ja muiden Apostolien teoissa mainittujen puheitten historiallisuudesta; ajateltakoon vain, mitä kaikkea täytyisi edellyttää, jotta tällaisen puheen sananmukaisesti tarkka tai edes jotenkin tarkka säilyttäminen olisi ollut mahdollista:

omin korvin kuulijan olisi täytynyt se heti kirjoittaa (oikeastaan suorastaan pikakirjoittaa) ja näitä eri puheitten muistiinpanoja olisi täytynyt säilyttää yli puolen vuosisataa kuulijain piirissä, jotka olivat enimmäkseen juutalaisia tai pakanoita ja jotka suurimmaksi osaksi olivat välinpitämättömällä tai vihamielisellä kannalla kuulemansa opin suhteen, kunnes historiankirjoittaja olisi vihdoinkin löytänyt nämä muistiinpanot aivan eri paikkakunnilta! Ken on kerrankaan ajatellut kaikkia näitä mahdottomuuksia, hän tietää kerta kaikkiaan, *mitä hänen on uskottava kaikista näistä puheista*: että ne nimittäin ovat Apostolien teoissa samoin kuin kaikissa muinaisajan maallisten historioitsijain teoksissa *vapaita sommitteluja*, joissa tekijä antaa sankariensa puhua sen mukaan, kuin hän luulee heidän *voineen puhua* kulloinkin esillä olevassa tilaisuudessa.”

Aivan oikein! Mutta minkätähden ei kaikki tämä pitäisi paikkaansa myöskin Jeesuksen puheisiin nähden, jotka olivat evankeliumin kirjoittajalle vielä kauempana ajassa kuin Apostolien tekojen puheet? Minkätähden olisivat Jeesuksen puheet evankeliumeissa muuta kuin puheet, joita kertomuksen tekijä olisi toivonut Jeesuksen pitämiksi? Itse asiassa huomaamme noissa meille säilyneissä puheissa monia ristiriitoja, esimerkiksi kapinallisia ja alistuvia puheita, mitkä voidaan selittää ainoastaan siten, että kristittyjen joukossa oli eri suuntia, joista jokainen nuovaili perinnöksi jättämänsä muka Kristuksen esittämät puheet omien tarpeittensa mukaan. Kuinka häikäilemättä evankelistatkin menettelivät tällaisissa asioissa, näkyy yhdestä ainoasta esimerkistä. Verrattakoon vuorisaarnaa Luukkaan ja myöhemmin kirjoitetussa Matteuksen evankeliumissa toisiinsa. Edellisessä se on vielä omistamattomain ylistämistä, rikasten tuomitsemista. Tämä oli Matteuksen aikana käynyt jo epämurkavaksi monille kristityille. Matteuksen evankeliumi tekee sentähden aivan yksinker-

taisesti vaivaisista, jotka tulevat autuaiksi, hengellisesti vaivaisia, ja jättää rikasten tuomitsemisen kokonaan pois.

Siten meneteltiin puheitten suhteen, jotka jo olivat kirjoitettuja, ja sittenkin tahdotaan uskotella, että ne puheet, joita Jeesus oli pitänyt nähtävästi puoli vuosisataa ennen kuin ne kirjoitettiin, olisivat tarkasti jäljennetyt evankeliumeissa! Ennakolta on jo selvää, että on mahdotonta tarkasti säilyttää puheen sanamuotoa, jota ei ole heti kirjoitettu muistiin, pelkän suullisen siirtymisen kautta viisikymmentä vuotta. Ken tästä huolimatta kirjoittaa tällaisen aikakauden perästä pelkän korvakuulon nojalla siirtyneen puheen sananmukaisesti, todistaa jo tämän tosiasian kautta, että hän pitää itsensä oikeutettuna kirjoittamaan, mitä hänelle sopii, tai että hän on kyllin herkkäuskoinen ottamaan täydestä kaiken sen, mitä hänelle kerrotaan.

Toiselta puolen voidaan monista Jeesuksen lausunnoista todistaa, että ne eivät ole hänen esittämiänsä, vaan olivat jo kiertämässä ennen häntä.

„*Isämeitä*” esimerkiksi pidetään Jeesuksen erityisenä tuotteena. Mutta Pfleiderer osottaa, että eräs aramealainen, korkean iän saavuttanut Kaddischin rukous päättyy sanoilla:

„Korotettu ja pyhitetty olkoon hänen suuri nimensä maailmassa, jonka hän on tahtonsa mukaan luonut. Hän perustakoon valtakuntansa teidän elinaikananne ja koko Israelin huoneen elinaikana.”

Nähdään, että kristillisen *Isämeidän* alku on jäljennös.

Mutta jos Jeesuksen puheet eivät pidä paikkaansa eikä liioin hänen nuoruuden historiansa ja kaikkein vähimmän hänen ihmeensä, niin mitä jää evankeliumeista silloin vielä jäljelle?

Harnackin mukaan jäisi vielä se vaikutus, minkä Jeesus teki opetuslapsiinsa, ja hänen kärsimyshistoriansa. Mutta evankeliumit eivät ole Kristuksen opetuslasten kir-

joittamia, ne eivät kuvasta sitä vaikutusta, minkä *persoonallisuus* teki kristillisen seurakunnan jäseniin, vaan sitä, minkä *kertomus* Kristuksen persoonallisuudesta teki heihin. Mutta suurinkaan vaikutus ei sano mitään tämän kertomuksen historiallisesta totuudesta. Kuvittelunkin henkilön kertomus voi tehdä mitä syvimmän vaikutuksen yhteiskuntaan, jos siihen on määrätty historialliset edellytykset. Minkä vaikutuksen tekikään Goethen Werther, ja kumminkin tiesi koko maailma, että tässä oli puhe ainoastaan romaanista. Mutta siitä huolimatta se sai joukon oppilaita ja seuraajia.

Juutalaisuudessa on juuri Jeesuksen edellisellä ja jälkeisellä vuosisadalla esiintyneillä persoonallisuuksilla ollut mitä suurin vaikutus, koska heille omistetut teot ja opit vastasivat voimakkaita tarpeita juutalaisessa kansassa. Tämän osottaa esimerkiksi profeetta Danielin kuva, josta Danielin kirja kertoo, että hän olisi elänyt Nebukadnesarin, Dareioksen ja Kyroksen hallitessa, siis kuudennella vuosisadalla ennen Kristusta, ja tehnyt mitä suurimpia ihmeitä sekä lausunut ennustuksia, jotka myöhemmin toteutuivat hämmästyttävällä tavalla ja päättyivät siihen ennustukseen, että juutalaisuus joutuu syvään ahdistukseen, mistä sen pelastaa vapahtaja, joka kohottaa sen uuteen loistoon. Tätä Danielia ei ole koskaan ollut, hänestä kertova kirja kirjoitettiin vasta vuonna 165, makkabealaiskapinan aikana, ei ole siis ihme, että kaikki ennustukset, joita profeetta muka lausui kuudennella vuosisadalla, silminnähtävästi toteutuvat tähän vuoteen saakka, saaden hurskaan lukijan siihen vakaumukseen, että niin erehtymättömän profeetan loppuennustuksenkin täytyy ehdottomasti toteutua. Kaikki tämä on vain sukkela keksintö, ja sillä oli kuitenkin mitä suurin vaikutus; messiasusko, usko tulevaan vapahtajaan, sai siitä vahvinman ravintonsa, siitä tuli kaikkien myöhempäin messiasennustusten esikuva. Mutta Danielin kirja osottaa myös, kuinka häikäilemättä silloin keinoteltiin

hurskaissa piireissä, kun vaikutuksen synnyttäminen oli kyseessä. Jeesuksen kuvan synnyttämä vaikutus ei siis todista mitään sen historiallisesta alkuperäisyydestä.

Siten ei siis siitäkään, minkä Harnack luulee pelastaneensa evankeliumeista niiden historiallisena ytimeä, jää mitään muuta jäljelle, kuin Kristuksen kärsimyshistoria. Mutta tämäkin on alusta loppuun saakka, ylösnousemiseen ja taivaaseenastumiseen asti, tungettu niin täyteen ihmeitä, että siitäkkin on melkein mahdoton löytää varmaa historiallista ydintä. Muutoin saamme myöhemmin tilaisuuden tutustua lähemmin tämän kärsimyshistorian uskottavuuteen.

Ei ole sen paremmin muunkaan esikristillisen kirjallisuuden laita. Kaikki, mikä näköjään on lähtöisin Jeesuksen aikalaisilta, kuten apostoleilta, on tunnustettu väärennykseksi ainakin siinä merkityksessä, että se on paljoa myöhemmän ajan tuotetta.

Apostoli Paavalin kirjoittamista kirjeistäkään ei ole ainoaakaan, jonka alkuperäisyys olisi täysin varma; historiallinen arvostelu on tunnustanut monet niistä väärennetyiksi. Röyhkein näistä väärennyksistä on ehkä toinen kirje Tessalonikalaisille. Tässä jäljennetyssä kirjeessä varottaa Paavalin nimen taakse kätkeytyvä tekijä: „Ettette aivan nopiasti teitänne salli teidän mielestänne käätä pois eli peljätettää, ei hengen, eikä puheen, eikä kirjan kautta, niinkuin se meiltä lähetetty olis” (2, 2). Ja lopuksi väärentäjä lisää: „Tervehdys minun, Paavalin, kädelläni, joka on merkki kaikissa lähetykskirjoissa: näin minä kirjoitan.” Juuri nämät sanat saattoivat väärentäjän ilmi.

Joukko muita Paavalin kirjeitä muodostavat ehkä kristinuskon vanhimman kirjallisen ilmiön. Mutta Jeesuksesta ne eivät kerro melkein mitään, paitsi sen asian, että hän ristiinnaulittiin ja nousi jälleen ylös.

Meidän ei tarvitse selittää lukijoillemme, mitä ylösnousemisesta on uskottava. Kristillisen kirjallisuuden varmoista tuloksista ei siis ole enää tuskin mitään jäljellä.

3. Taistelu Jeesuskuvasta.

Esikristillisistä Jeesusta koskevista kertomuksista ei meille parhaassa tapauksessa jää historiallisena ytimenä muuta jäljelle, kuin mitä Tacitus kertoo: että Tiberiuksen aikana telotettiin eräs profeetta, josta kristittyjen lahkoon alkuperä johtuu. Tähän saakka ei ole tutkimuksen kautta saavutettu pienintäkään varmuutta siitä, mitä tämä profeetta on opettanut ja vaikuttanut. Missään tapauksessa hän ei ole voinut herättää sellaista huomiota, josta esikristilliset esitykset kertovat, sillä silloin olisi Josephus, joka kertoo paljon aivan vähäpätöisiäkin asioita, varmaan kertonut siitä. Jeesuksen agitatsioni ja telotus ei missään tapauksessa herättänyt hänen aikalaisissaan pienintäkään huomiota. Mutta jos Jeesus todella oli ollut agitaattori, jota eräs lahko kunnioitti esitaistelijanaan ja oppaanaan, niin täytyi hänen persoonallisuutensa merkityksen kasvaa lahkoon kasvaessa. Nyt alkoi tämän persoonallisuuden ympärille muodostua legendaseppele, johon hurskaat mielet kutoivat kaiken, mitä he toivoivat esikuvansa tehneen ja sanoneen. Kuten esikuvallisemmaksi Jeesus siten tuli koko lahkolle, sitä enemmän koetti jokainen niistä monista suunnista, joista lahko oli alkuaan muodostunut, liittää tähän persoonallisuuteen juuri niitä aatteita, jotka olivat erityisesti heidän sydämellään, voidakseen sitten vedota tähän auktoriteettiin. Siten muodostui Jeesuksen kuva, sellaisena kuin se aluksi kierteli ainoastaan suullisesti, mutta myöhemmin kuvastuen kirjallisissakin taruissa. Yhä enemmän yli-inhimilliseksi persoonallisuudeksi, kaik-

kien niiden ihanteitten yhteenvedoksi, joita uusi lahko kehitti, mutta samalla siitä myöskin tuli yhä ristiriitaisempi kuva, jonka yksityiset piirteet eivät enää sopineet toisiinsa.

Kun lahkosta sitten tuli luja järjestö, laaja kirkko, jossa määrätty pyrkimys pääsi vallalle, oli sen ensimmäisenä tehtävänä luoda luja ohje, kaikkien niiden esikristillisten kirjoitusten luettelo, jotka se tunnusti oikeiksi. Ne olivat luonnollisesti ainoastaan sellaisia, jotka vastasivat vallitsevan suunnan mieltä. Kaikki ne evankeliumit ja muut kirjoitukset, jotka loivat Jeesuksesta sellaisen kuvan, mikä ei sopinut yhteen kirkon tämän pyrkimyksen kanssa, hylättiin „kerettiläisinä”, väärennettyinä, tai ainakin „apokryfisinä”, ei aivan luotettavina, eikä niitä enää levitetty, vaan päinvastoin estettiin levittämästä, ja niiden jäljennöksiä hävitettiin, joten meille on säilynyt ainoastaan harvoja. Ohjeeksi otetut kirjoitukset taas „tarkistettiin”, jotta ne saataisiin mahdollisimman yhtäläisiksi, mutta onneksi niin taitamattomasti, että aikaisempain poikkeavain esitysten jäljet jäivät vielä siellä täällä näkyviin osottamaan kehityksen kulkua.

Kirkko ei kumminkaan saavuttanut eikä voinutkaan saavuttaa sitä tarkoitusta, että se olisi saanut näinä mielipiteet yhtäläisiksi. Yhteiskunnallisten olojen kehitys synnytti aina kirkossa eri katsantokantoja ja pyrkimyksiä, ja kiitos niiden ristiriitojen, jotka kaikista korjailemisista ja karsimisista huolimatta jäivät kirkon tunnustamaan Jeesuskuvaan, oli näillä eroavaisuuksilla aina tuossa kuvassa kohtia, joihin ne voivat yhtyä. Niinpä muodostui taistelu yhteiskunnallisista ristiriidoista kirkon kehyksissä näköjään pelkäsi kamppailuksi Jeesuksen sanoista sekä niiden selitykseksi, ja pintapuoliset historioitsijat uskovatkin, että kaikki kristikunnan suuret ja usein niin veriset taistelut, joita käytiin uskonnollisen lipun suojassa, ovat vain olleet taisteluita pelkistä sanoista, ihmissukukunnan

tuhmuuden surullinen merkki. Mutta missä yhteiskunnalliset joukkoilmiöt johtuvat osallisten pelkämästä tuhuudesta, siellä tämä tuhuus osottaa havaannontekijän ja arvostelijan ymmärtämättömyyttä, koska hän ei voi tunkeutua vieraaseen ajatustapaan eikä sen perustuksena oleviin aineellisiin ehtoihin ja vaikuttimiin. Itse asiassa taistelivat sangen aineelliset edut keskenään silloin, kun erityiset kristilliset lahkot olivat keskenään riidassa Kristuksen sanojen eri merkityksestä.

Nykyaikaisen ajatustavan syntyminen ja kirkollisen ajatustavan syrjäyttäminen on sittemmin tosin riistänyt Kristuksen kuvaa tarkoittavilta taisteluilta niiden käytännöllisen merkityksen ja alentanut ne pelkiksi hiuksenhalkomisiksi jumaluusoppineitten taholta, joita valtion puolesta palkataan mahdollisuuden mukaan valvomaan kirkollista ajatustapaa, ja joiden siis täytyy palkkansa tähden tehdä jotakin.

Uudempi raamatunarvostelu, joka käyttää historiallisen lähdetutkimuksen menettelytapaa raamatullisten kirjojen tutkimisessa, on kumminkin antanut uuden aiheen tälle Jeesuksen persoonaa koskevalle käsitykselle. Se on järkyttänyt tähän saakka perinnäisen Jeesuskuvan varmuuden, mutta se ei ole voinut enimmäkseen jumaluusoppineitten kannattamana useinkaan kohota tuolle Bruno Bauerin ensimmäisenä edustamalle ja sittemmin myöskin toisten, kuten esimerkiksi A. Kalthoffin kannattamalle katsantokannalle, että lähteiden ollessa tällä kannalla ei yleensä voida luoda uutta kuvaa. Se koettaa yhä uudelleen ja uudelleen tätä luomista samoilla tuloksilla, millä se muinoin synnytti aikaisempain vuosisatojen kristillisyyden: jokainen noista herroista jumaluusoppineista vuodattaa Jeesuskuvaan omat ihanteensa, oman henkensä. Kahdennenkymmenennen vuosisadan esitys Jeesuksen elämästä ei osota paremmin kuin toisenkaan vuosisadan sitä, mitä Jeesus todella opetti,

vaan sitä, mitä tämän kuvan luojat olisivat halunneet hänen opettavan.

Kalthoff kuvaa tätä Jeesuskuvan muuttumista sangen hienosti sanoessaan :

„Yhteiskunnallis-jumaluusopilliselta kannalta katsoen onkin siis Kristuskuva mitä ylevin uskonnollinen ilmaismuoto kaikesta siitä, mikä on ollut yhteiskunnallisten ja siveellisten voimien aikakaudella vaikuttamassa, ja ne muutokset, joiden alaisena tämä Kristuskuva alituisesti on ollut, kun sitä on laajennettu ja supistettu, kun sen vanhat piirteet ovat haalistuneet ja kun niihin on käytetty uusia värejä, ovat mitä hienoin mitta-asteikko niistä muutoksista, joiden alaisena jokaisen aikakauden elämä on ollut, sen henkisten ihanteitten korkeudesta aina aineellimpien elämäntapahtumien syvyyteen saakka. Tällä Kristuskuvalle on väliin kreikkalaisen ajattelijan, väliin roomalaisen keisarin, sitten taas feodalisen tilusherran, ammattikuntamestarin tai kiusatun, verovelvollisen talonpojan taikka vapaan porvarin piirteet, ja nämä piirteet ovat kaikki alkuperäisiä, kaikki eläviä, niin kauan kuin jumaluusoppineitten koulun mieleen ei johdu todistaa evankeliumien Kristuksen yksityisiä piirteitä juuri omalta aikakaudeltaan alkuperäisiksi ja historiallisiksi. Näissä piirteissä on korkeintaan se historiallisuuden varjo, että kristillisen yhteiskunnan kehitys- ja muodostumisaikana on vaikuttanut mitä erilaisimpia ja vastakkaisimpia voimia, joista jokainen on jonkunverran yhtäläinen nykyään vaikuttavain voimain kanssa. Nykyajan Kristuskuva näyttää siis ensi katseella sangen ristiriitaiselta. Sillä on vielä osaksi vanhan pyhimyksen tai taivaallisen yksinvaltiaan piirteet, mutta sen ohella myöskin aivan nykyaikaisen proletariystävän, jopa työväenjohtajankin piirteitä. Siten se osottaa vain niitä sisällisiä ristiriitoja, joita nykyaikana on kaikkialla.” Ja edelleen :

„Useimmat niinkutsuttujen nykyaikaisten jumaluus-

oppineitten edustajat käyttävät leikkauksissaan David Straussin ihaileman arvosteleman menettelytavan saksia: kaikki tarunomainen leikataan evankeliumeista pois, ja mikä jää jällelle, on sen historiallinen ydin. Mutta tämä ydin on vihdoin käynyt jumaluusoppineittenkin käsissä liian ohkaseksi — — —. Kaiken historiallisen varmuuden puutteessa on Jeesuksen nimestä tullut protestanttisen jumaluusopin käsissä tyhjä astia, johon jokainen jumaluusoppinut kaataa oman ajatussisältönsä. Niinpä tekee toinen tästä Jeesuksesta Spinozan nykyaikaisen oppilaan, toinen taas sosialistin, kun sitävastoin virallinen kateederijumaluusoppi katselee häntä luonnollisesti nykyaikaisen valtion uskonnollisessa valaistuksessa, jopa on aivan äskettäin yhä selvemmin esittänyt hänet kaikkien niiden pyrintöjen uskonnolliseksi edustajaksi, jotka lupaavat nykyään suurpreussilaiselle valtioneologille johtavan aseman.” *)

Asian näin ollen ei ole ihme, että maallinen historiankirjoitus ei tunne sanottavaa tarvetta tutkia kristinuskon alkuperää, lähtiessään siitä mielipiteestä, että se on yhden yksityisen henkilön luoma. Jos tämä mielipide olisi oikea, niin voitaisiin kristinuskon syntyä koskeva tutkimus hylätä ja jättää sen esitys jumaluusoppineittemme uskonnollisen runoilutaidon varaan.

Mutta asia muodostuu toiseksi, jos maailmanuskontoa ei pidetä yksityisen yli-ihmisen tuotteena, vaan yhteiskunnan tuloksena. Yhteiskunnalliset olot ovat kristinuskon syntymisajalta aivan tutut. Voidaanpa alkukristillisyyden yhteiskunnallinen luonnekin saada jotenkin selville sen aikuisesta kirjallisuudesta.

Evankeliumien ja Apostolien tekojen historiallista arvoa ei tosin ole pidettävä suurempana, kuin Homeron runojen tai Niebelungenliedin. Vaikka se koskisikin his-

*) „Das Christusproblem. Grundlinien zu einer Sozialtheologie“ (Kristusproblemi. Yhteiskuntateologian pääpiirteet), 1902.

toriallisia henkilöitä, on heidän toimintansa kerrottu sel-
laisella runollisella vapaudella, että on mahdotonta pelas-
taa pienintäkään osaa siitä tällaisten persoonallisuuksien
historiallisen esittämisen varalle, vaikka emme ottaisikaan
ensinkään lukuun sitä, että se on niin sadunsekainen, ettei
yksistään näiden runojen nojalla koskaan voida sanoa, kuka
niiden henkilöistä on historiallinen, kuka keksitty. Jos emme
tietäisi Attilasta muuta, kuin mitä Niebelungenlied hänestä
kertoo, täytyisi meidän sanoa hänestä samoin kuin Jee-
suksestakin, että emme edes varmaan tiedä, onko häntä
laisinkaan ollut, vai onko hän yhtä tarunomainen henkilö
kuin Siegfried.

Mutta tällaiset runolliset esitykset ovat korvaa-
mattoman tärkeitä niiden yhteiskunnallisten olojen tun-
temiseen, joiden alaisena ne ovat syntyneet. Niitä ne
kuvaavat tarkkaan, vaikkapa tekijä käsittelisikin yksityi-
siä tosiasioita ja henkilöitä kuinka vapaasti tahansa. Pi-
meys peittää ehkäpä ainiaaksi sen tosiasian, missä mää-
rässä Trojan sodalla ja sen sankareilla on historiallista
pohjaa. Mutta Ilias ja Odysseia ovat kaksi ensimmäisen
luokan historiallista lähdettä siitä, minkälaisia tämän san-
kariajan yhteiskunnalliset olot olivat.

Runoteokset ovat aikansa tuntemiselle usein paljoa
tärkeämpiä kuin tarkimmatkaan historialliset kuvaukset.
Sillä jälkimäisissä ilmestyy ainoastaan se, mikä on mies-
kohtaista, silmiinpistävää, tavatonta, ja millä on vähim-
män historiallista vaikutusta. Edelliset taas osottavat
meille joukkojen jokapäiväisen elämän ja pyrinnot sellai-
sina, jommoisia ne tavallisesti ovat ja jommoisia ne
pysyvämmiin vaikuttavat yhteiskuntaan, kun historioitsija
taas ei kuvaile niitä, koska ne näyttävät hänestä yleisesti
tunnetuilta ja päivänselviltä. Sentähden muodostavatkin
esimerkiksi Balzacin romaanit erään tärkeimmistä histo-
riallisista lähteistä Ranskan yhteiskunnallisesta elämästä

yhdeksännentoista vuosisadan ensimmäisillä vuosikymmenillä.

Niinpä emme voikaan saada evankeliumeista, emme Apostolien teoista emmekä apostolien kirjeistä mitään varmaa kuvaa Jeesuksen elämästä ja hänen opeistaan, mutta sen sijaan saamme niistä tietää sangen paljon esikristillisten seurakuntain yhteiskunnallisesta luonteesta, niiden ihanteista ja pyrinnoista. Paljastaessaan ne eri kerrokset, joita mainituissa kirjoituksissa on muodostunut toistensa päälle, tekee raamatuntutkimus meille mahdolliseksi ainakin jossakin määrin seurata näiden seurakuntien kehityskulkua, samalla kuin „pakanallisten” ja juutalaisten lähteitten avulla voimme luoda katsauksen niihin yhteiskunnallisiin kiihottimiin, jotka olivat toimessa myöskin alkuperäisessä kristinuskossa. Siten voimme tuntea sen aikansa tuotteeksi ja käsittää sitä, ja tähän onkin kaiken historiallisen tietämisen pohja. Yksityiset henkilötkin voivat tosin vaikuttaa yhteiskuntaan, eikä heidän aikansa kokonaiskuvauksessa voida jättää kuvailematta etevä yksilöitä. Mutta historiallisen mittapuun mukaan heidän vaikutuksensa on ainoastaan ohimenevää, he ovat niin sanoakseni ulkonaisia koristeita, jotka ensimmäisinä sattuvat silmiin rakennuksessa, mutta eivät sano meille mitään sen perustuksista. Ja nämähän kumminkin itse asiassa määräävät rakennuksen laadun ja sen kestävyden. Jos voimme saattaa ne näkyviin, niin olemme tehneet tärkeimmän työn rakennuksen ymmärtämiseksi.

II.

Rooman keisariajan yhteiskunta.

1. Orjatalous.

a) Maanomistus.

Jos tahdomme käsittää niitä katsantokantoja, jotka ovat jollekin aikakaudelle erittäin kuvaavia ja jotka erottavat sen muista aikakausista, niin meidän täytyy ennen kaikkea tutkia sille omituisia tarpeita ja tehtäviä, jotka viime kädessä perustuvat sen erikoisiin tuotantotapoihin, siihen tapaan, millä yhteiskunta silloin hankki toimeentulonsa.

Ensiksikin koetamme alusta alkaen tutkia sitä taloustapaa, johon Rooman valtakunnan yhteiskunta perustui. Ainoastaan siten voimme ymmärtää sen omituisuudet tämän kehityksen loppupuolella keisarivallan aikana ja ne erityiset pyrinnot, joita se silloin loi.

Tuotantotavan perustuksena niissä maissa, joista Rooman valtakunta oli muodostunut, oli talonpoikainen maanviljelystalous ja sen ohella, vaikka paljoa vähemmässä määrässä, käsityö ja kauppa. Tuotanto omiksi tarpeiksi oli vielä etualalla. Tavarantuotanto, tuotanto myyntiä varten, oli silloin vähemmän kehittynyt. Myöskin käsityöläisillä ja kauppiailta oli usein maanviljelysliikkeitä ja nämä olivat läheisessä yhteydessä taloudenpidon kanssa, niiden tärkeimpänä tehtävänä oli tuotanto taloutta varten. Maanviljelys tuotti elintarpeet kyökkiä varten ja sen lisäksi vielä raaka-aineita, pellavaa, villoja, nahkaa ja puita, joista perheen jäsenet itse valmistivat vaatteita ja talous- sekä työkaluja. Ainoastaan se pieni

määrä, mitä ei ehkä tarvittu omassa taloudessa, joutui myytäväksi.

Tämä tuotantotapa edellyttää useimpain tuotannonvälineitten yksityisomistusta, ainakin niiden, jotka edustavat inhimillistä työtä, siis myöskin peltomaan, mutta ei vielä metsän ja laitumien, jotka voivat olla yhteisomaisuutta. Kotieläimet ovat myöskin yksityisomaisuutta, mutta eivät metsäeläimet. Samoin työkalut ja raaka-aineet sekä niistä valmistetut tuotteet.

Ja yksityisomistus synnyttää jo taloudellisen eriarvoisuuden mahdollisuuden. Onnelliset sattumat voivat suosia yhtä liikettä, tehdä sen rikkaaksi, mutta vahingoittaa ja köyhdyttää toista. Edellinen liike kasvaa, sen maa ja karja lisääntyvät. Ja sen ohella syntyy ainakin suuremmissa liikkeissa jo jonkunlainen työväenkysymys, kysymys, mistä saadaan työvoimia, joita tarvitaan, jos mieli oikein hoitaa suurempi karjajoukko ja muokata laajentuneet peltomaat.

Nyt syntyy luokkaero ja luokkavastakohdat. Kutta tuottavammaksi maanviljelystyö tulee, sitä suuremman ylijäämän se jättää isännän tarpeitten lisäksi. Tätä ylijäämää käytetään toiselta puolen ylläpitämään käsityöläisiä, jotka ovat ottaneet tehtäväkseen monien käyttöesineitten erityisen valmistuksen, kuten sepät ja savenväljat, ja toiselta puolen taas voidaan ylijäämät käyttää sellaisten käyttöesineiden tai raaka-aineitten vaihtoon, joita ei voida saada omasta maasta, koska luonto ei niitä valmista tai koska puuttuu niiden valmistamiseen tarvittavaa taitoa. Kauppiaat kuljettavat sellaisia tuotteita muilta seuduilta. Käsityön ja kaupan kasvaminen on puolestaan omiaan lisäämään maanomistuksen eriarvoisuutta. Suurempain ja pienempain omaisuuksien välisen eriarvoisuuden lisäksi tulee nyt niiden paikkojen suurempi tai pienempi etäisyys, joissa käsityöläisiä ja kauppiaita asuu vaihtaaksensa siellä tavaroitansa talonpoikain ylijää-

mään. Kuta huonommat kulkuneuvot, sitä vaikeampi on kuljettaa tuotteita myytäväksi, sitä edullisempi on myyntipaikan läheisyys asukkaille.

Siten syntyy kaikkien tai useimpain näiden seikkojen suosimista henkilöistä eräs maanomistajain luokka, joka saa suuremman ylijäämän, kuin useimmat muut talonpojat, vaihtaa sillä enemmän kaupan ja käsiteollisuuden tuotteita, käyttää enemmän tekniikan apukeinoja sekä työssä että sodassa, on joutilaampi kuin talonpojat yleensä, saa enemmän henkisiä vaikutuksia yhteiselämästään tai ainakin tiheästä seurustelusta taiteilijain ja kauppiaitten kanssa sekä laajentaa siten henkistä näköpiiriään. Tämä suotuisassa asemassa olevien maanomistajien luokka saa nyt kykyä ja keinoja sellaisiin toimiin, jotka ovat talonpoikaisen toiminnan rajojen ulkopuolella. Se saa aikaa ja voimia liittämään useampia talonpoikaiskuntia valtioksi, hoitaakseen ja puolustaakseen sitä, sekä järjestääkseen sen suhteet naapurina olevien ja myöskin kaukaisempien valtioitten kanssa.

Kaikki nämä luokat, maanomistajat, kauppiaat ja käsityöläiset elävät maanviljelystyön ylijäämästä, jonka lisäksi ennen pitkää tulee myöskin käsiteollisuuden ylijäämä. Kauppiaat ja suuremmat maanomistajat saavat tätä ylijäämää yhä enemmän sen mukaan, kuta tärkeämpi heidän toimintansa on yhteiskunnalle. Ennen pitkää alkavat suuremmat maanomistajat käyttää ei ainoastaan taloudellista valtaansa vaan myöskin mahtiasemaansa valtiossa riistääkseen talonpoikien ja käsityöläisten joukoilta myöskin heidän työnsä ylijäämään. Siten he saavuttavat talonpoikais- ja käsityöläisoloissa huomattavan suuren rikkauuden, vahvistavat sillä yhteiskunnallista valtaansa ja kykyänsä hankkiakseen uutta ylijäämää, uusia rikkauksia.

Siten kasvaa talonpoikien ja käsityöläisten joukosta erityisiä suurriistäjäin, tilanomistajain ja kauppiasten sekä sen ohella myöskin koronkiskojain kerroksia, joista viime-

mainituista puhumme toisessa yhteydessä. Kuta enemmän heidän rikkautensa lisääytyy, sitä suuremmaksi tulee myöskin heidän tarpeensa laajentaa talouttaan, joka on vielä läheisessä yhteydessä maanviljelysliikkeen kanssa. Ken tahtoo pitää omaa talouttaan, hänellä täytyy vielä tähän aikaan olla oma maanviljelys, ja tämä taas on mukavin ja varmin omalla maalla. Kaikki pyrkivät siis maanomistajiksi, myöskin käsityöläiset, koronkiskoajat ja kauppiaat, ja kaikki pyrkivät suurentamaan tiluksiaan, sillä tuotanto omiksi tarpeiksi on vielä vallalla; jos tahdotaan lisättyä hyvinvointia, rikkaampaa taloutta, täytyy olla suurempia tiluksia.

Maanomaisuuden hankkimista ja laajentamista tarkoittava pyrintö on vallitsevin intohimo tällä aikakaudella, joka ulottuu yhteiskunnan kiinteän asumuksen syntyisestä pellonviljelyksen perustuksella, siis talonpoikaisen maanviljelystalouden perustamisesta aina teollisuuskapitalin muodostumiseen saakka. Vanhan ajan yhteiskunta ei ollutkaan keisariajan aikuisen kehityksensä huipuilla vielä päässyt tätä aikakautta kauemmaksi. Se tapahtui vasta uudemmalla ajalla, uskonpuhdistuksen jälkeen.

b) Perheorjuus.

Mutta maanomistus ei merkitse mitään, ellei ole työvoimia, jotka viljelevät maata. Olemme jo viitanneet tuohon omituiseen työväenkysymykseen, joka esiintyi suurempain maatilojen syntyessä. Historiallisen ajan alussa jo huomaamme rikkaampain etsivän työvoimia, joita voitiin verisiteitte yhdistämien perheenjäsenten piirin ulkopuolelta liittää taloudenpitoon ja joihin aina voitiin luottaa.

Sellaisia työvoimia ei ollut aluksi saatavissa palkkatyön kautta. Huomaamme tosin jo aikaisin palkkatyön tapauksia, mutta ne ovat aina ainoastaan poikkeuksellisia

ja ohimeneviä ilmiöitä, sentapaisia kuin esim. avustus viljan korjuussa. Itsenäisten liiketten vaatimat tuotannonvälineet olivat niin vähäisiä, että kelpo perhe voi ne tavallisesti hankkia itselleen. Ja perheelliset sekä kunnalliset siteet olivat vielä niin lujat, että yhtä perhettä kohdanneet ja sen omaisuuden riistäneet onnettomuudet voitiin useimmiten korvata sukulaisten ja naapurien avulla.

Mutta jos palkkatyöntekijäin tarjonta oli vähäinen, niin ei heidän kysyntänsäkään ollut suuri. Sillä olihan taloudenpito vielä läheisessä yhteydessä liikkeen kanssa. Jos liikkeen palvelukseen tahdottiin lisää työntekijöitä, täytyi ne liittää myöskin talouteen, niiden täytyi olla ei ainoastaan ilman omaa tuotantopaikkaa, vaan myöskin ilman omaa perhettä, ja tykkänään sulautua vieraaseen perheeseen. Siihen ei vapaa työntekijä kyennyt. Vielä keskiajallakin käsityöläissällit suostuivat mestarin perheen jäsenyyteen ainoastaan ohimenevänä asteena ennen mestariksi siirtymistä ja oman perheen perustamista. Lisättyjä työvoimia ei voitu tällä asteella *pysyvästi* liittää vieraaseen perheeseen *vapaina* henkilöinä palkkasopimuksen kautta. Ainoastaan *pakollinen* kahlehtiminen voi hankkia suurempain maanviljelysliikkeitten tarvitsemain työvoimain lisäyksen. Tätä päämäärää tarkoitti *orjuus*. Vierastahan pidettiin oikeudettomana, ja kun sen aikuiset yhteiskunnat olivat pieniä, oli käsite „vieras” sangen laaja. Sodassa ei tehty orjiksi ainoastaan vangittuja sotamiehiä, vaan usein koko voitettun maan väestö, joka joko jaettiin voitajien kesken tai myytiin. Mutta myöskin rauhan aikana oli keinoja saada orjia. Varsinkin merikauppa oli sellainen keino. Se oli alkujaan usein yhteydessä merirosvouksen kanssa, ja halutuimmat saaliit olivat työkykyiset ja kauniit ihmiset, joita rannikkomatkoilla anastettiin, jos heitä tavattiin aseettomina rannoilla. Sen ohella kuuluivat myöskin ne jälkeläiset, joita orjat siittivät orjattarien kanssa, orjien omistajille.

Näiden orjien taloudellinen asema ei ollut aluksi kovin huono, ja he mukautuivatkin helposti kohtaloonsa. Varakkaan perheen jäsenenä, usein ehkä mukavuuden ja ylellisyyden palveluksessa, ei heitä rasitettu liiaksi. Mikäli he olivat tuotannon palveluksessa, suoritettiin tämä työ usein — suurtiloilla — yhdessä isännän kanssa, ja aina ainoastaan perheen omiksi tarpeiksi, joilla oli määrätyt rajansa. Herran luonteen ohella ratkaisi orjien aseman sen perheen hyvinvointi, johon orjat kuuluivat. Heidän etujensa mukaista oli lisätä tätä hyvinvointia, koska he siten paransivat myöskin omaa asemaansa. Toiselta puolen orja alituisesti seurustellessaan herransa kanssa joutui inhimillisesti lähemmäksi häntä ja voi tulla, jos hän oli sukkelasanainen ja viisas, välttämättömäksi, jopa muodollisesti hänen ystäväkseenkin. Vanhan ajan runoilijain teoksissa on lukuisia esimerkkejä siitä, kuinka vapaasti orjat käyttäytyivät herrojansa kohtaan ja kuinka läheisessä suhteessa kumpikin puoli usein oli toisiinsa. Orjia vapautettiin usein palkkioksi uskollisesta palveluksesta, jolloin heille annettiin melkoisia lahjojakin, toiset taas säästivät niin paljon, että he voivat ostaa itsensä vapaiksi. Useat pitivät orjuutta parempana kuin vapautta, toisin sanoen heistä oli parempi elää rikkaan perheen jäsenenä, kuin joutua siitä karkotetuksi ja elää yksin puutteenalaista ja epävarmaa elämää.

„Älköön uskottako”, sanoo Jentsch, „että loukkaava lainopillinen orjuuskäsite olisi todella ollut vallalla yksityiselämässä ja että orjia ei olisi pidetty eikä kohdeltu ihmisinä; aina ensimmäisen puunilaissodan loppuun saakka ei orjien asema ollut huono. Mitä on sanottu perheen isän laillisesta vallasta vaimoonsa ja lapsiinsa nähden, koskee myöskin orjia; vaikka laki ei sitä rajoittanutkaan, oli se uskonnon, tapojen, järjen, tunteen ja etujen rajoittama, ja miestä, joka oli lain edessä ostettava ja herran mielivallan edessä avuttoman turvaton esine, pidettiin pelolla arvossa uskollisena työtoverina ja kotona asuinkump-

panina, jonka kanssa yhteisesti suoritettun työn jälkeen juteltiin ystävällisesti takkavalkean ääressä." *)

Tämä toverillinen yhteiselämä ei rajoittunut ainoastaan talonpoikaisliikkeisiin. Ruhtinaatkin tekivät sankari-aikana vielä käsitöitä. Kuningas Alkinoon tytär pesee Odysseiassa orjattariensa kanssa pyykkiä, ruhtinas Odysseus ei vaadi kilpailijaansa kaksintaisteluun, vaan kilpaniittoon ja kilpakyntöön kanssansa ja kotiin tullessansa hän tapaa isänsä työskentelemässä puutarhassa lapiolla. Mutta siispä saakin Odysseus ja hänen poikansa Telemakhos orjansa, „jumalaisen sikopaimen” Eumeuksen taholta osakseen mitä sydämellisintä rakkautta, kun taas tämä puolestaan oli varmasti vakuutettu siitä, että jos hänen herransa olisi palannut kotiin, olisi hän jo aikoja sitten antanut hänelle vapauden, maatilaa ja aviopuolison palkinnoksi hänen uskollisesta palveluksestaan.

Tämä orjuuden laji oli lievin riistämisen muoto, mitä tunnemme. Mutta se muuttui toiseksi, kun orjuus asetettiin *rahan hankinnan* palvelukseen, kun toisin sanoen syntyi *suurliikkeitä*, jotka olivat aivan erillään herran kotitaloudesta.

c) Orjuus tavarantuotannossa.

Vuorilaitokset lienevät olleet ensimmäiset tällaiset liikkeet. Mineralien, varsinkin metallimalmien tuotto ja valmistus eivät luonteensa puolesta oikeastaan sovi harjoitettaviksi yksinomaan oman talouden tarpeiksi. Kun se on jonkun verran kehittynyt, niin se tuottaa suuren ylijäämän näiden tarpeitten lisäksi; toiselta puolen se taas voi kehittyä edes jotenkin täydelliseksi vasta sitten, kun tavaraa tuotetaan suuremmissa erissä, koska työntekijät

*) Karl Jentsch, „Drei Spaziergänge eines Laien ins klassische Altertum”, 3 Spaziergang, Der Römerstaat, s. 237.

voivat ainoastaan silloin saavuttaa välttämättömän taidon ja kokemuksen ja koska tarvittavat laitokset ainoastaan silloin kannattavat. Jo kivikauden ajalla tapaamme laajoja paikkoja, missä kiviaseitten valmistamista harjoitettiin ammattimaisesti ja suurissa erissä, jolloin nämä tuotteet levisivät vaihdon kautta kunnasta kuntaan ja heimosta heimoon. Nämä mineralituotteet olivat kaikissa tapauksissa ensimmäiset tavarat. Ne olivat ensimmäiset, mitä suorastaan valmistettiin tavaroiksi eli vaihtoa varten.

Kun vuoriteollisuus oli arvokasten kivennäisten löytöpaikalla kehittynyt alkuperäisimpäin töiden yläpuolelle, vaati se alituisesti suurempia työläisjoukkoja. Niiden tarve voi silloin helposti nousta suuremmaksi, kuin se vapaiden työntekijäin määrä, joka voitiin saada maakunnasta, mihin vuorilaitos kuului. Palkkatyö ei voinut pysyvästi hankkia suuria työläisjoukkoja, ainoastaan orjien tai tuomittujen rikoksentekijäin pakkotyö voi taata tarpeellisen työvoimien määrän.

Mutta nämä orjat eivät enää tuottaneet käyttöesineitä herrainsa rajoitettua mieskohtaista tarvetta varten, vaan he työskentelivät hankkiakseen hänelle rahaa. Heidän työnsä ei tarkoittanut marmorin tai rikin, raudan tai kuparin, kullan tai hopean hankintaa hänen taloutensa kuluttettavaksi, vaan näitä vuorityön tuotteita luotiin sitä varten, että hän myisi niitä ja saisi niistä rahaa, tuota tavaraa, millä voitiin ostaa kaikki nautinnot ja kaikki valta, joita ei koskaan voida saada liiaksi. Vuorilaitosten työntekijöiltä kiskottiin nyt mahdollisimman paljon työtä, sillä kuta enemmän työtä he tekivät, sitä enemmän rahaa heidän omistajansa sai. Sen ohessa heidät ravittiin ja vaate-tettiin mahdollisimman huonosti. Olivathan heidän pukunsa ja ruokansa nyt *ostettavat*, niistä täytyi maksaa rahaa, sillä vuorilaitosten orjat eivät valmistaneet niitä itse. Rikkaan talouden omistaja ei ollut voinut tähän saakka tehdä käyttö- ja ravintovälineittensä ylijäämällä

muuta kuin jakaa sitä runsain käsin orjilleen ja kesti-ystävillään, mutta tavarantuotannossa tuli rahan saanti, jota liike tuotti, sitä suuremmaksi, kuta vähemmän orjia tarvittiin. Heidän asemansa huononi samassa määrässä kuin liike muuttui suurliikkeeksi, kuin se erotti heidät herran taloudenpidosta, siirsi heidät erityisiin kasarmeihin, joiden kammottava alastomuus oli räikeässä ristiriidassa edellisen ylellisyyden kanssa. Samalla katosivat myöskin kaikki herran ja orjan väliset henkilökohtaiset suhteet. Ei ainoastaan siitä syystä, että orjan työpaikka oli herran taloudesta erillään, vaan myöskin työläisjoukkojen suuruuden tähden. Niinpä kerrotaan Atenasta Peloponnesolaissodan ajoilta, että Hipponikos piti Thrakian vuorilaitoksissa työssä 600 orjaa, Nikias 1,000. Orjien oikeudettomuudesta tuli nyt heidän pahin vitsauksensa. Kun vapaa palkkatyöläinen jo silloinkin voi jonkun verran valita herrojansa ja ainakin monissa suotuisissa tapauksissa työlakon kautta jossakin määrin vaikuttaa herraansa ja torjua kovimman kohtalon, niin voitiin herransa luota paennut tai työstä kieltäytynyt orja pitemmittä mutkitta lyödä kuoliaaksi.

Oli ainoastaan yksi syy säästää orjia, sama, jonka tähden juhtia säästetään: orjan hankkimiskustannukset. Palkkatyöläinen ei maksa mitään. Jos hän tuhoutuu työssä, niin toinen astuu hänen tilallensa. Orja sitävästoin täytyi ostaa. Jos hän joutui perikatoon ennen aikaansa, niin ostosumma meni herralta hukkaan. Mutta tämä peruste vaikutti sitä vähemmän, kuta halvempia orjat olivat. Ja oli aikoja, jolloin niiden hinta laskeutui tavattomasti, kun alituiset ulkonaiset ja sisälliset sodat toivat markkinoille joukottain sotavankeja.

Niinpä ryöstettiin roomalaisten kolmannessa sodassa Makedoniaa vastaan vuonna 169 e. Kr. yksistään Epeirossa yhtenä ainoana päivänä 70 kaupunkia ja niiden 150,000 asukasta myytiin orjiksi.

Böckhin tiedonantojen mukaan oli orjan tavallinen hinta Atenassa 100—200 drakmaa (markkaa). Xenophon ilmoittaa, että se vaihteli 80—1,000 drakman välillä. Apianuksen mukaan myytiin Pontuksessa eräässä tilaisuudessa otettuja sotavankeja 4 drakmaa kappale. Joosef, jonka hänen veljensä myivät Egyptiin, maksoi ainoastaan 20 sikliä (vähän yli 20 markkaa).*)

Hyvä ratsuhevonen oli kalliimpi kuin orja. Se maksoi Aristophaneen aikana 12 minaa, noin 1,200 markkaa.

Samat sodat, jotka tuottivat halpoja orjia, saattoivat myöskin paljon talonpoikia perikatoon, sillä asetetut talonpojat muodostivat silloin sotajoukon ytimen. Kun talonpojan täytyi käydä sotaa, niin hänen liikkeensä, jonka täytyi olla ilman hänen työvoimaansa, joutui sillävälín helposti rappiolle. Perikatoon joutuneella talonpojalla ei ollut muuta keinoa, kuin ryhtyä ryövärin ammattiin, koska hän ei voinut päästä muuttamaan naapurikaupunkiin, jossa hän olisi voinut tulla toimeen käsityöläisenä tai ryysyköyhälistön jäsenenä. Siten syntyi joukko rikoksia ja rikoksentekijöitä, joita ei varhaisemmillä ajoilla oltu tunnettu, ja rikoksentekijäin pyydystäminen loi uusia orjia. Sillä kuritushuoneita ei vielä silloin tunnettu. Ne ovat vasta kapitalistisen tuotantotavan tuloksia. Ketä ei nauhattu ristiin, hänet tuomittiin pakkotyöhön.

Siten syntyi toisin ajoin suuria ja peräti halpoja orjajoukkoja, joiden asema oli tavattoman kurja. Sen todistavat esimerkiksi Espanjan hopeakaivokset, jotka olivat vanhan ajan tuottavimpia.

Diodorus kertoo näistä vuorikaivoksista: „Alkujaan työskenteli vuorityössä tavallisesti yksityishenkilöitä, jotka hankkivat suuria rikkauksia, koska hopeamalmi ei ollut kovin syvällä ja koska sitä oli runsaasti. Myöhemmin,

*) Hertzfeld, „Handelsgeschichte der Juden des Altertums“ (Vanhan ajan juutalaisten kauppahistoria).

kun roomalaiset pääsivät Iberian (Espanjan) herroiksi, saapui vuorikaivoksiin joukottain italikalaisia, jotka voittonhimossaan hankkivat suuria rikkauksia. He ostivat näet paljon orjia ja jättivät ne kaivostyön valvojain huostaan. — — — Ne orjat, joiden tuli työskennellä näissä vuorilaitoksissa, tuottivat tosin uskomattomia tuloja isännilleen, mutta monet heistä kuolivat liiallisesta työstä, kun heidän täytyi maan alla kaivoksissa rasittaa yöt päivät ruumistaan. Sillä heillä ei ollut työssä minkäänlaista virkistystä eikä lomaa, vaan valvojain iskut pakottivat heidät kärsimään mitä kovinta vaivaa ja työskentelemään itsensä kuoliaiksi. Muutamat, joilla oli kylliksi ruumiinvoimia ja tarpeeksi kärsivällinen mieli kestämaan tämän, jatkoivat siten vain kurjuuttaan, jonka suuruus teki kuoleman heille suotavammaksi kuin elämän.” *)

Jos patriarkkaalinen kotiorjuus on riistämisen ehkä lievin muoto, niin on orjuus voittonhimon palveluksessa varmaankin inhottavin.

Vuorilaitoksissa vaatii liikkeen *tekniikka* määrättyissä oloissa suurtuotantoa orjien avulla. Mutta aikojen kuluessa syntyi myöskin muilla tuotannon aloilla tukuttaisen tavarantuotannon tarve orjien avulla. Oli yhdyskuntia, jotka olivat sotaissä voimassa paljoa etevämpiä kuin heidän naapurinsa. He saivat sodasta sellaisia etuja, etteivät he kyllästyneet niihin koskaan. Sodankäynti toi aina uusia orjajoukkoja, jotka koetettiin saada voittoa tuottavaan toimintaan. Tällaiset yhdyskunnat olivat myöskin yhteydessä suurten kaupunkien kanssa. Kaupunki, jolla oli suotuisa asema ja josta siten tuli vilkkaan kaupan tapulipaikka, veti jo kauppansa kautta paljon ihmisiä puoleensa, ja ellei se ollut peräti kitsas myöntäessään muukalaisille kansalaisoikeuksia, tuli siitä ennen pitkää sekä asukaslukuunsa että varallisuuteensa nähden rikkaampi kuin

*) Diodorus Siculus, „Historische Bibliothek” (Historiallinen kirjasto) V, 36, 38.

muut ympäristön kunnat, jotka se alisti valtansa alaisiksi. Ympäristön ryöstäminen ja riistäminen lisäsi vielä kaupungin rikkautta ja sen asukaslukua. Tämä rikkaus synnytti suurten rakennusten tarpeen, jotka olivat osaksi terveydenhoitoa tarkoittavia — likaviemärit, vesijohdot —; osaksi kaunotaiteellisia ja uskonnollisia — temppelit ja teatterit —; osaksi sotilaallisia — ympärystymuurit. Sellaisia rakennuksia voitiin silloin parhaiten rakentaa suurten orjajoukkojen avulla. Ilmestyi rakennusurakoitsijoita, jotka ostivat suuria orjajoukkoja ja suorittivat niiden työvoimalla valtion laskuun mitä erilaatuisimpia rakennuksia. Suurkaupunki synnytti myöskin laajemman myyntialueen suurille elintarvemäärille. Maataloudellinen suurtuotanto tuotti huomattavinman ylijäämän, kun orjain hinnat olivat alhaiset. Silloin ei tosin vielä voitu puhua suurtuotannon teknillisestä etevämmyydestä maataloudessa. Orjatalous tuotti päinvastoin vähemmän kuin vapaitten talonpoikain työ. Mutta orja, jonka työvoimaa ei tarvinnut säästää, vaan jonka voi häikäilemättä riistää kuoliaaksi, synnytti *suuremman ylijäämän* ylläpitokustannuksiinsa verraten, kuin talonpoika, joka ei silloin vielä ollut käsittänyt ylityön siunausta, vaan oli tottunut mukavaan elämään. Tämän lisäksi tuli juuri tällaisissa yhdyskunnissa vielä se etu, että isänmaan puolustamisvelvollisuus voi joka hetki riistää talonpojan auran äärestä, kun taas orjat olivat sotapalveluksesta vapaita. Taloudellisen kehityksen mukaan syntyi siis orjien harjoittama suurtuotanto maanviljelyksen alalla tällaisten suurten ja sotaisten kaupunkien ohelle. Karthagolaiset kehittivät sen melkoisen korkealle. Roomalaiset tutustuivat siihen sodissa Karthagon kanssa ja suurelta kilpailijaltaan riistämäinsä maakuntain ohella he saivat myöskin maataloudellisen suurliikkeen, jota he sitten edelleen kehittivät ja laajensivat.

Suurkaupungeissa, joihin kokoutui joukottain samaa käsityötä harjoittavia orjia ja joissa oli heidän tuotteit-

tensa hyvä myyntialue, oli sen lisäksi myöskin helppo ostaa suurempi joukko tällaisia orjia ja asettaa heidät työhön yhteiseen työhuoneeseen tuottamaan markkinoita varten, kuten palkkatyöläiset nykyään tekevät tehtaissa. Tällaiset orjamanufaktuurit ovat kumminkin saavuttaneet suuremman merkityksen kreikkalaisessa maailmassa kuin roomalaisessa. Mutta erityinen orjain harjoittama teollisuus kehittyi kumminkin kaikkialla maataloudellisen suurtuotannon yhteydessä, olkoonpa tämä sitten joko kasvimaanviljelystä, joka tuotti tehdasmaisesti ainoastaan jotakin erikoista lajia, esimerkiksi viljaa, markkinoita varten, taikka palvelkoonpa se pääasiallisesti perheen omia kotitaloustarpeita, valmistuen niistä mitä erilaatuisimpia tuotteita, joita perheessä tarvittiin.

Maataloustyöllä on se ominaisuus, että se vaatii paljon työvoimia ainoastaan määrättyinä vuodenaikoina, muulloin taas, varsinkin talvella, ainoastaan vähän. Tämä on myöskin nykyaikaisissa suuremmissa maatalousliikkeissä pulmallinen kysymys, orjatyöjärjestelmän vallitessa se oli vielä vaikeampi. Sillä palkkatyöläisen voi erottaa, kun häntä ei tarvita, ja ottaa taas työhön, kun häntä tarvitaan. Väliaikoina hän pitäköön itse huolen itsestään. Mutta suurtilallinen ei sitävastoin voinut missään tapauksessa joka syksy myydä orjiaan ja ottaa keväällä uusia. Se olisi käynyt hänelle liian kalliiksi. Sillä orjat eivät olisi syksyllä maksaneet mitään, keväällä taas liian paljon. Hänen täytyi siis koettaa pitää heitä työssä myöskin siihen aikaan, jolloin maanviljely lepäsi. Olihan maatalouden ja teollisuuden välinen yhteys vielä vilkasta, vielähan talonpoika itse valmisti pellavat, villat, nahan, puut ja muut liikkeensä tuotteet vaatteiksi ja työkaluiksi. Niinpä käytettiinkin siis suuren maatalousliikkeen orjia maanviljelyksen levätessä teollisuustöihin, kutomaan ja valmistamaan sekä muokkaamaan nahkaa, tekemään vaunuja ja auroja, valamaan kaikenlaisia saviastioita. Eivätkä he

kehittyneemmän tavarantuotannon vallitessa tuottaneet enää ainoastaan omaa liikettä ja taloutta, vaan myöskin markkinoita varten.

Kun orjat olivat halpoja, voivat heidän teollisuustuotteensakin olla halpoja. He eivät vaatineet rahamenoja. Liike, latifundium, hankki työntekijöille elintarpeet ja raaka-aineet, useimmiten myöskin työkalut. Ja kun orjia täytyi joka tapauksessa ylläpitää myöskin sen aikaa, jolloin heitä ei tarvittu maataloudessa, niin muodostivat kaikki ne teollisuustuotteet, joita he valmistivat yli oman liikkeen ja talouden tarpeen, ylijäämää, joka tuotti voittoa, vaikka hinnat olivatkin alhaisia.

Sentähden ei olekaan ihmeellistä, ettei vapaa, vahva käsityö voinut kehittyä kilpaillessaan tämän orjatyön kanssa. Käsityöläiset pysyivätkin vanhalla ajalla ja varsinkin Rooman valtakunnassa köyhinä raukkoina, jotka enimmäkseen työskentelivät yksin ilman sällejä ja valmistivat tavallisesti valmistettavikseen saamansa työt joko tilaajan kodissa tai kotonaan. Silloin ei vielä voinut olla puhuttakaan sellaisesta vahvasta käsityöläiskunnasta, jommoiseksi se kehittyi keskiajalla. Ammattikunnat olivat heikkoja, käsityöläiset alituisesti riippuvia käyttäjistään, enimmäkseen suurista tilanomistajista, joiden klientteinä he usein viettivät loiseläjän tapaista elämää ryysyköyhälistön rajoilla.

Orjien avulla harjoitettu suurtuotanto voi parahiksi estää käsiteollisuuden vahvistumisen ja tekniikan kehittymisen, — mikä vanhaan aikaan pysyi aina alemmalla asteella, vastaten käsityöläisen köyhyyttä: hänen taitonsa voi erityisissä tapauksissa kohota hyvin korkealle, mutta hänen työkalunsa pysyivät aina vaillinaisina ja alkuperäisinä. Vaan samoinhan oli itse suurliikettenkin laita. Orjuus vaikutti siinäkin ehkäisevästi koko teknilliseen kehitykseen.

d) Orjatalouden teknillinen kehittymättömyys.

Suurtuotanto ei merkinnyt silloin vielä maataloudessa korkeamman suorituskyvyn edellytystä, kuten vuoriteollisuudessa. Lisäytyvä tavarantuotanto synnytti tosin myöskin maanviljelyksen alalla jatkuvan yhteiskunnallisen työnjaon. Monet liikkeet antautuivat yksinomaan viljan viljelykseen, toiset karjanhoitoon j. n. e. Suurtuotannon ohella kävi myöskin mahdolliseksi asettaa sen johtajiksi tieteellisesti sivistyneitä miehiä, jotka olivat yläpuolella totuttuja talonpoikaistapoja. Maataloudellista suurtuotantoa harjoittavissa maissa, kuten Karthagossa ja Roomassa, tapaammekin itse asiassa jo erityisen maatalousteorian, joka oli yhtä korkealla kannalla, kuin europalaisilla kansoilla kahdeksannellatoista vuosisadalla. Mutta siellä ei ollut työvoimia, jotka olisivat näiden teorioiden nojalla voineet kohottaa suurtuotannon talonpoikaisliikettä korkeammalle. Palkkatyö on jo sellaisenaan sekä harastukseen että huolellisuuteen nähden jäljellä vapaan maanomistajan työstä, joten se voi tulla kannattavaksi ainoastaan silloin, kun suurtuotanto on teknillisessä suhteessa pikkutuotantoa huomattavasti korkeammalla. Mutta orja, joka ei ole patriarkkaalisessa perhesuhteessa, on suurtuotannossa vielä paljoa vastahakoisempi, jopa suorastaan herransa vahinkoa haluava työntekijä. Perheorjuudessaakaan ei orjan työtä pidetty yhtä tuottavana, kuin vapaan omistajan. Odysseus jo huomauttaa, että ellei käskevä haltija aina ole kiihottamassa palvelijain työtä, niin he heti laiminlyövät suoritettavinaan olevat tehtävät. Zeuksen hallitseva varovaisuus riistääkin puolet kuntoa mieheltä heti, kun orjuuden päivä saavuttaa hänet.

Kuinka toisin sitten orjien laita, joita joka päivä kidutettiin veriin saakka ja jotka seisoivat herrojensa vastassa epätoivon ja vihan valtaamina! Suurtuotannon olisi

täytynyt olla teknillisesti paljon ylempänä pikkuliikettä, jos mieli sen saavuttaa samalla työläismäärällä sama tulos kuin jälkimäinen. Mutta se ei ollut sitä korkeammalla, vaan päinvastoin alempana. Orjat, joita kohdeltiin huonosti, purkivat koko raivonsa juhtiin, jotka eivät menestyneet. Samoin oli mahdoton antaa heidän käsiinsä hienompia työkaluja.

Jo Marx on viitannut tähän. Hän sanoo orjuuteen perustuvasta tuotannosta:

„Työntekijä eroaa tässä vanhan ajan sattuvan puhtavan mukaan ainoastaan puhuvana työkaluna (*instrumentum vocale*) eläimestä, joka on *instrumentum semivocale* (ääntävä, mutta puhumaan kykenemätön työkalu) ja kuolleesta työkalusta, joka on *instrumentum mutuum* (mykkä työnväline). Mutta hän antaa eläinten ja työkalujen tuntea, että hän ei ole heidän vertaisensa, vaan ihminen. Hän osottaa itsetietoisesti eroavansa heistä ja tämän hän tekee siten, että hän räökkää ja hävittää niitä erityisellä ihastuksella. Tämän tuotantotavan taloudellisena periaatteena onkin sentähden käyttää mitä jyrkempiä ja raskaimpia, mutta juuri tämän jyrkyytensä tähden vaikeammin hävitettävissä olevia työnvälineitä. Senpätähden tavattiinkin Mexikon lahden rannalla olevissa orjavaltioissa aina kansalaissodan puhkeamiseen saakka muinaiskiinalaisen mallin mukaisia auroja, jotka sian tai myyrän tavoin tonkivat maata, mutta eivät leikkaa eivätkä käännä sitä — — — Olmstedt kertoo teoksessaan „*Sea Bord Slave States*” (Merenrannikon orjavaltiot) muun muassa: „minulle näytettiin täällä (näissä orjavaltioissa) työkaluja, joita ei meillä kukaan järkevä ihminen antaisi työntekijälle, jolle hän maksaa palkan. Niiden tavaton raskaus ja jyrkkyys tekee luullakseni työn ainakin kymmenen prosenttia vaikeammaksi, kuin meidän käyttämämme työkalut. Mutta olen myöskin vakuutettu siitä, että siihen välinpitämättömyyteen ja taitamattomuuteen katsoen,

millä orjat näitä käyttävät, olisi aivan epätaloudellista antaa heidän käsiinsä keveämpiä ja vähemmän alkuperäisiä työkaluja, ja että ne työkalut, joita me alituisesti ja menestyksellä annamme työntekijäimme käytettäväksi, eivät kestäisi päivääkään Virginian viljavainiolla, vaikka maa on siellä köykäisempää ja kivettömämpää kuin meillä. Kun samalla kysyin, minkätähden siellä yleensä pidetään mautiloilla hevosten asemasta muuleja, sanottiin sen ensimmäiseksi ymmärrettävimmäksi ja vaikuttavimmaksi syyksi, että hevoset eivät kestä sitä kohtelua, jonka ne neekereiltä saavat. Hevoset käyvät siellä ennen pitkää rammoiksi ja jäykiksi, kun taas muulit kestävätkin sen, että niitä lyödään kalikoilla ja jätetään silloin tällöin ruuatta, eivätkä ne vilustu tai sairastu, vaikka niitä lyödäänkin laimin ja rasitetaan liiaksi. Eikä minun tarvitse muuta kuin katsoa ulos tämän huoneen ikkunasta, jossa kirjoitan, nähdäkseni melkein joka kerta sellaista eläinten kohtelua, että tilanomistaja pohjoisvaltioissa heti ehdottomasti erottaisi sellaisen ajajan." (Kapital, I, 2 painos, s. 185).

Älytön, laiska, vahingoniloinen, vihatun kiduttajansa vahingoittamisesta nauttiva latifundiumien orjatyö tuotti paljoo vähemmän kuin talonpoikaistalous. Plinius on jo ajanlaskumme ensimmäisellä vuosisadalla viitannut siihen, kuinka hedelmällisiä Italian pellot olivat vielä silloin, kun sotapäälliköt eivät itse halveksineet niiden viljelemistä, ja kuinka vastahakoiseksi maaemo tuli, kun kahlehdittujen ja polttomerkillä leimattujen orjien annettiin pidellä sitä pahoin. Tällainen maatalous voi tosin joskus tuottaa suuremman ylijäämän kuin talonpoikaistalouden viljely, mutta se ei voinut missään tapauksessa luoda yhtä suuren ihmismäärän hyvinvointia. Kuitenkin orjatalous jatkui ja laajeni niin kauan kuin sitä sotatilaa kesti, jonka avulla Rooma piti koko Välimeren ympärillä olevaa maailmaa alituuisessa levottomuudessa, ja samalla jatkui sen sortaman talonpoikaissäädyn taantumus, koska sota tuotti sen

johtajina oleville suurtilallisille runsaita saaliita, uusia alueita ja joukottain halpoja orjia.

Siten huomaamme jo Rooman valtakunnassa taloudellisen kehityksen, joka on ulkonaisesti silmiinpistävän yhtäläinen kuin nykyinen: pikkutuotanto vähenee, suur-
tuotanto edistyy ja vielä nopeammin lisäytyvät suurtilat, latifundiumit, jotka riistävät talonpoikia ja muuttavat hänet vapaasta maanomistajasta riippuvassa asemassa olevaksi vuokraajaksi, elleivät ne tykkänään karkota häntä istutusmaatalouden tai muun suurtuotannon tieltä.

Pöhlmann on muun muassa lainannut vanhan ajan kommunismin ja sosialismin historiaansa vaeqvintiniano-
laisesta lausuntokokoelmasta „köyhän valituksen rikkaita vastaan”, jossa latifundioitten kasvamista kuvataan sangen sattuvasti. Se on köyhtyneen talonpojan valitus. Hän vaikeroitsee:

„Minä en ollut alkujaan rikkaan miehen naapuri. Ympäriini asui monissa taloissa samalla varallisuusasteella olevia omistajia, jotka veljellisessä sovussa viljelivät vaatimattomia tilojaan. Kuinka tykkänään toisin on nyt! Maa, joka muinoin elätti kaikki nämä kansalaiset, on nyt muodostettu yhdeksi ainoaksi suureksi istutusmaaksi, joka kuuluu yhdelle ainoalle rikkaalle. Hänen tiluksensa rajat ovat edenneet joka taholle; talonpoikais-
talot, jotka se on niellyt, ovat hajoitetut maan tasalle, ja isien pyhätöt ovat hävitetyt. Vanhat omistajat ovat sanoneet jäähyväiset isiensä talon suojelusjumalalle, heidän on täytynyt vaimoineen ja lapsineen muuttaa etäälle. Tällä laajalla alalla on aivan yksitoikkoista. Rikkaus ympäröitsi minut joka puolelta kuten muuri, tuolla ovat rikkaan puutarhat, täällä hänen peltonsa. Toisaalla hänen viinitarhansa, toisaalla hänen metsänsä ja laitumensa. Minäkin olisin mielelläni vetäytynyt pois, mutta en voinut löytää kappalettakaan maata, missä en olisi saanut jotakin rikkaita naapuriksi. Sillä missäpä rikasten yksityis-

omaisuutta ei olisi? Eiväthän he tyydy enää edes laajentamaan tiluksiansa niin kauas, että niiden luonnollisiksi rajoiksi tulee, kuten koko kansojen asuntoalojen, vuoria ja virtoja, vaan he valtaavat myöskin kaukaisimmat vuoriston erämaat ja metsät. Eikä tämä valtaaminen saavuta päämääräänsä eikä rajojansa, ennenkuin toinen rikas kohtaa toisen rikkaan. Häpeällisintä halveksimista, mitä rikkaat osottavat meille köyhille, on vihdoinkin, että he eivät edes katso maksavan vaivaa kieltää, jos he ovat anastaneet meiltä.”

Pöhlmann pitää sitä „yleensä äärimmäisen kapitalismin” pyrintöjen merkinä. Mutta tämän kehityksen yhdenkaltaisuus nykyaikaisen kapitalismin kehityksen kanssa sekä sen kapitalin keskittyminen on puhtaasti ulkonaista ja johtaa täydellisesti harhaan, jos niitä molempia pidetään toistensa kanssa samana. Ken taas tarkastaa syvemmälle, huomaa päinvastoin, että tämä kehitys on aivan vastakkaista. Ennen kaikkea jo siinä, että keskittymispyrintö, suurempain liikkeitten pyrintö tunkea syrjään pienemmät sekä saattaa ne yhä lisääntyvään riippuvaisuuteen suurten rikkauksien omistajista, esiintyy nykyään etupäässä teollisuudessa, paljoo vähemmän maataloudessa, kun taas suhde oli vanhalla ajalla päinvastainen. Suurten liiketten voitollepäisy pienempain liiketten rinnalla tapahtuu nykyään etupäässä kilpailutaistelun kautta, joka saa valtavia koneita ja laitoksia käyttävät liikkeet paljoo tuottavammiksi. Vanhaan aikaan se tapahtui vapaitten talonpoikien lamauttamisen kautta, kun sotapalvelus rasitti heitä, sekä työvoimien suuremman halpuuden kautta, jota suurten rahavarojen omistajat voivat käyttää hyväksensä tuottamalla joukottain orjia, sekä vihdoinkin koronkiskomisen kautta, josta vielä puhumme myöhemmin, kaikki pelkkiä tekijöitä, jotka vähensivät työn tuottavuutta eivätkä korottaneet sitä. Vanhalla ajalla puuttui edellytyksiä koneitten kehittymiseen ja käyttämiseen. Vapaa käsityö ei

ollut vielä kehittynyt niin korkealle, että se olisi voinut luoda joukottain vapaita, taitavia työvoimia, jotka olisivat olleet valmiit jatkuvasti ja suurissa joukoissa vuokraamaan itsensä työpalkasta, siis työvoimia, jotka yksin kykenivät luomaan koneita ja tekemään niiden käyttämisen mahdolliseksi. Ajatteliijoilta ja tutkijoilta puuttui myöskin siis kiihotin keksimään koneita, jotka kumminkin olisivat jääneet käytännöllistä merkitystä vaille. Mutta heti kun koneita kerran on keksitty ja ne voivat menestyksellä vaikuttaa tuotannossa, ja kun ilmestyy lukuisasti vapaita työvoimia, jotka pyrkivät työhön koneitten valmistamisessa ja käyttämisessä, tulee koneista eräs tärkeimpiä aseita työnantajain keskinäisessä kilpailutautelussa. Siitä on seurauksena koneitten alituinen kehittyminen ja suureneminen, jolloin taas työn tuottavaisuus lisäytyy, ja samalla lisäytyy työpalkan lisäksi syntynyt ylijäämä, jolloin käy välttämättömäksi koota osa tätä ylijäämää, hankkia sillä uusia, parempia koneita. Samalla käy myöskin välttämättömäksi laajentaa alituisesti myyntialuetta, koskapa parannettu koneisto valmistaa yhä enemmän tuotteita, jotka täytyy saada myydyksi. Siten johdetaan siihen, että kapitali lisäytyy herkeämättä, ja että myöskin tuotannonvälineitten valmistaminen käy yhä tärkeämmäksi kapitalistisessa tuotantotavassa, ja että tämän täytyy yhä etsiä uusia myyntialueita, saadakseen lisättyjen tuotannonvälineitten luomat kulutusesineet voitolla myydyksi, joten voidaankin sanoa, että se on yhden ainoan, nimittäin yhdeksännentoista vuosisadan kuluessa valloittanut koko maailman.

Kehitys oli vanhalla ajalla aivan toinen. Olemme nähneet, että orjien käsiin annettiin suurliikkeessä ainoastaan törkeimpiä työkaluja, että töihin voitiin käyttää ainoastaan raaimpia ja sivistymättömmimpiä työntekijöitä, että siis ainoastaan orjien tavaton *halpuus* teki suurliikkeen edes jontenkin kannattavaksi. Tämä synnytti suur-

liikkeen harjoittajissa alituksen sodanhimon, koska se oli tehokkain keino saada halpoja orjia ja laajentaa alituisesti valtion aluetta. Siitä kehittyi Karthagolaissoitien jälkeeseen eräs Rooman valloituspolitiikan valtavimpia kiihotimia. Tämä politiikka laski kahden vuosisadan kuluessa kaikki Välimeren ympärillä olevat maat valtansa alle ja alkoi Kristuksen aikana, saatuansa ensin Gallian, nykyisen Ranskan ikeensä alle, orjuuttaa myöskin Saksaa, jonka voimakkaasta väestöstä saatiin niin erinomaisia orjia.

Vanhan ajan suurtuotanto oli tosin tässä kyllästyttömyydessään, tässä riistämisalueensa alituisessa laajentamishalussa nykyaikaisen suurtuotannon kaltainen, mutta ei siihen tapaan ja laatuun nähden, miten se käytti kasvavain orjajoukkojen sille hankkimaa ylijäämää. Nykyaikaisen kapitalistin täytyy, kuten olemme nähneet, suurimmaksi osaksi keskittää voittonsa, käyttääkseen sen liikkeensä parannukseen ja laajennukseen, ellei hän tahdo joutua kilpailussa jälkeen ja tappiolle. Vanhan ajan orjainomistajan ei tarvinnut menetellä näin. Hänen tuotantonsa perusteena oleva tekniikka ei ollut korkeampi, vaan pikemmin alhaisempi kuin pikkutilallisten, joita hän tunki syrjään. Se ei myöskään ollut alitusten mullistusten eikä laajennusten alainen, vaan pysyi aina samana. Orjainomistaja voikin siis varsinaisesti tuhlaamatta käyttää nautintoihin kaiken sen ylijäämän, mikä jäi kerta kaikkiaan määrättyjen kustannusten ja työkalujen, juhtien ja orjien, kulutuksen ja uudistuksen ylitse.

Voitiinhan rahaa tosin sijoittaa kauppaan ja koronkiskomiseen tai uusiin maapalstoihin ja siten saada siitä lisätty voitto, mutta tätäkään ei voitu lopuksi käyttää mihinkään muuhun kuin nautintoihin. Kapitalin kerääminen yli varman määrän uusien tuotannonvälineitten valmistamistarkoituksessa olisi ollut mielentöntä, koska näitä lisättyjä tuotannonvälineitä ei olisi voitu käyttää.

Kuta enemmän latifundiumit tunkivat syrjään talon-

poikia, kuta suuremmat määrät maa-omaisuutta ja orjia karttui yksin käsiin, sitä enemmän kasvoivat myöskin ylijäämät, aarteet, jotka olivat yksityisen käytettävissä ja joita tämä ei voinut käyttää mihinkään muuhun kuin nautintoihin. Jos nykyaikaisen kapitalistin tunnusmerkkinä on halu *kerätä kapitalia*, niin oli *nautinnonhalu* ylhäisten roomalaisten tuunusmerkkinä keisariajalla. siis aikakaudella, jolloin kristinusko syntyi. Nykyaikaiset kapitalistit ovat keränneet pääomia, joiden rinnalla rikkaimpainenkin vanhan ajan roomalaisten rikkaudet näyttävät mitättömiltä. Tämän ajan Kroisoksena pidettiin Neron vapauttamaa Narcissusta, jonka omaisuus oli noin 115 miljoonaa markkaa. Mutta mitä se merkitsee niiden 5,000 miljoonan rinnalla, joita joku Rockefeller kutsuu omikseen? Amerikalaisten miljoonamiesten tuhlausta ei kaikista mielettömyyksistä huolimatta voida verrata heidän roomalaisten edeltäjänsä tuhlaukseen, he kun aterioillaan ahmivat satakielten kieliä ja sulattivat kalliita helmiä etikkaan.

Ylellisyyden lisääntyessä kasvoi luonnollisesti myöskin perheorjien joukot, joita tarvittiin mieskohtaiseen palvelukseen, sitä suuremmiksi, kuta halvemmaksi orja-aines tuli. Horatius arvelee eräässä ivarunossaan, että surkultavissa oloissa elävä tarvitsee vähintäänkin *kymmenen orjaa*. Ylhäisten taloudessa voi niiden luku nousta tuhansiin. Raakalaisia käytettiin vuorilaitoksissa ja istutusmailla, hienommin sivistyneitä, varsinkin kreikkalaisia orjia, „kaupunkiperheissä”, toisin sanoen taloudenpidossa kaupungeissa. Orjina ei pidetty ainoastaan keittäjiä, kirjureita, soittajia, opettajia, näyttelijöitä, vaan myöskin lääkäreitä ja filosofeja. Päinvastoin kuin rahan hankinnassa palvelevain orjien, oli näiden työtaakka enimmäkseen sangen pieni. Suurin osa heistä oli yhtä suuria päivänvarkaita, kuin nykyään heidän herransa. Mutta sitten katosivat nuo kaksi seikkaa, jotka muinoin taval-

lisesti takasivat perheorjan hyvän kohtelun: hänen korkea hintansa, joka merkitsi hänen säästämistään, ja toverillinen suhde herraan, jonka kanssa orja työskenteli yhdessä. Kun herralle karttui rikkauksia ja orjat halpenivat, ei heistä enää välitetty vähintäkään. Samalla hävisi perheorjien suurten joukkojen mieskohtainen suhde herraan: tämä tuskin tunsi orjiaan. Ja jos herra ja palvelija mieskohtaisesti astuivatkin lähemmäksi toisiaan, niin se ei tapahtunut työssä, joka synnytti keskinäistä kunnioitusta, vaan mässäyksessä ja paheissa, joita joutilaisuus ja vallattomuus synnyttivät ja jotka saivat sekä herran että palvelijan keskenään halveksimaan toisiaan. Joutilaina, usein hemmoteltuinaakin olivat perheorjat kumminkin aina alttiina jokaiselle huonolle tuulelle, jokaiselle vihanpurkaukselle, joka voi helposti käydä heille vaaralliseksi. Tunnettuahan on Vedit Polliuksen ilkityö. Hänen orjansa oli särkenyt kristallimaljakon, jonka tähden hän käski viskata orjan ankeriaitten ruuaksi, herkkupalloiksi noille kallisarvoisille kaloille, joita hän piti kalalammikossaan.

Näiden perheorjien lisäytyessä kasvoi yhteiskunnassa tuotamattomien aineiden luku, jota samalla kartutti myöskin yhä kasvava suurkaupunkien ryysyköyhälistö, jonka riveihin useimmat vapautetut talonpojat sortuivat. Ja tämä tapahtui samaan aikaan, kuin vapaan työn korvaaminen orjain työllä suuresti alensi työn tuottavuutta monilla tuotannonaloilla.

Kuta enemmän taloudessa oli jäseniä, sitä helpompi oli antaa omien työntekijäin valmistaa taloutta varten tuotteita, joita pienen talouden olisi täytynyt ostaa, kuten vaatekappaleita ja talouskaluja. Tästä johtui, että tuotanto laajennettiin uudelleen perheen omia tarpeita tarkoittavaksi. Mutta tätä rikasten ihmisten perhetalouden myöhempää muotoa ei saa sekoittaa alkuperäiseen yksinkertaiseen perhetalouteen, jonka perustuksena oli tavaran-

tuotannon melkein täydellinen puute ja joka itse valmisti juuri tärkeimmät ja välttämättömimmät tarveaineet, osaten ainoastaan työkaluja ja ylellisyysesineitä. Perheen omien tarpeitten tyydyttämistä tarkoittavan tuotannon toinen muoto sellaisena kuin sen tapaamme roomalaisen tasavallan lopulla ja keisariajalla rikasten taloudessa, perustui juuri tavarantuotantoon, vuorilaitosten ja latifundiiumien tuotantoon myyntiä varten; se itse tarkoitti etupäässä ylellisyystuotantoa.

Tämä tuotannon laajennus omiksi tarpeiksi vahingoitti vapaata käsityötä, jota orjien avulla toimivat kaupunkien ja latifundiiumien teollisuuslaitokset muutenkin ehkäisivät. Sen täytyi *suhteellisesti* vähentyä, toisin sanoen, vapaitten työntekijäin lukumäärän täytyi orjiin verraten tuntuvasti pienetä myöskin käsiteollisuudessa. Mutta *ehdottomasti* lienee vapaitten työntekijäin luku monessa ammatissa siitä huolimatta lisääntynyt, koska lisääntynyt tuhlaus oli synnyttänyt ei ainoastaan taidesineitten, taidekäsityön tuotteitten, vaan myöskin pelkkien ylellisyystarpeitten, kuten voiteitten ja öljyjen kasvavan kysynnän.

Ken arvostelee yhteiskunnan hyvinvointia tämän tuhlauksen mukaan, ken siis asettuu roomalaisen keisarin ja suurtilanomistajan tai heidän seurueeseensa kuuluvien hovilaisten, taiteilijain ja kirjailijain ahtaalle käsityskannalle. hänestä näyttää tosin yhteiskunnallinen asema keisari Augustuksen aikana loistavalta. Roomaan virtasi loppumatomia rikkauksia palvelemaan ainoastaan nautintoa; nautinnonhaluiset rikkaat mässääjät hoipertelivat juhlasta juhlaan, jakaen täysin kourin ylellisyyttään, jota heidän oli aivan mahdoton käyttää yksistään itseänsä varten. Monet taiteilijat ja oppineet saivat taiteenharrastajilta auliisti aineellisia varoja; syntyi jättiläisrakennuksia, joiden tavatonta suuruutta ja taiteellista sopusuhtaisuutta ihmettelemme vielä nykyäänkin, koko maailman jokainen

huokonen näytti hikoilevan rikkautta — ja kumminkin oli tämä yhteiskunta jo silloin kuolemaan tuomittu.

e) Taloudellinen taantumus.

Hallitsevissa luokissa, jotka olivat hylänneet kaiken toiminnan ja jättivät kaikki työt, jopa itse tieteen ja politiikankin yhä enemmän orjien tehtäväksi, syntyi jo aikaisin aavistus siitä, että oltiin menossa alaspäin. Kreikassa oli orjain työtä alkuaan käytetty sitä varten, että herrat saisivat olla aivan joutilaina, hoitaakseen valtion hallintoa ja miettiäkseen elämän tärkeimpiä kysymyksiä. Mutta kuta suuremmaksi tuli se ylijäämä, jonka maatilojen keskittäminen, latifundiumien laajeneminen ja orjajoukkojen lisääminen oli koonnut muutamien käsiin, sitä enemmän muuttui nautinto, tämän ylijäämän tuhlaaminen hallitsevien luokkien tärkeimmäksi yhteiskunnalliseksi tehtäväksi, sitä enemmän kehittyi heidän keskuudessaan tuhlauksen kilpailutaistelu; kilpailu siitä, kuka voittaa toisensa loistossa, ylellisyydessä ja toimettomuudessa. Tämä tapahtui Roomassa vielä helpommin kuin Kreikassa, koska edellisen sivistyskanta oli suhteellisesti takapajulla silloin, kun se alkoi harjoittaa tätä tuotantotapaa. Kreikkalaiset olivat laajentaneet valtaansa pääasiallisesti raakalaiskansoja vastaan, jotka olivat asettaneet sen tielle vahvoja esteitä Vähässä-Aasiassa ja Egyptissä. Heidän orjansa olivat raakalaisia, joilta kreikkalaiset eivät voineet oppia mitään ja joita he eivät voineet päästää valtion hallintoon. Ja ne rikkaudet, joita raakalaisilta voitiin saada, olivat suhteellisesti pieniä. Roomalaisvalta taas levisi nopeasti yli koko itäisten ikivanhojen sivistysseutujen aina Babyloniaan tai Seleukiaan saakka. Ja roomalaiset eivät saaneet näistä äsken valloitetuista maakunnista ainoastaan äärettömiä

rikkauksia, vaan myöskin orjia, joiden tiedot olivat paljoo suuremmat kuin herrain, joiden oli opittava heiltä ja jotka voivat helposti siirtää valtion hallinnonkin heille. Valtionhoitajina olleiden suurtilallisten ylimystön sijaan astui keisariajalla yhä enemmän keisarillisen huoneen orjat ja keisarin muinaiset vapautetut, jotka pysyivät velvollisuussuhteessa aikaisempaan herraansa.

Latifundiumien omistajille ja heidän iukuisille kuokkavierailleen ei jäänyt yhteiskunnassa enää mitään muuta tointa kuin nautinto. Mutta ihminen tylsyy jokaiselle kiihottimelle, joka pysyvästi vaikuttaa häneen, olkoonpa se sitten iloa tai tuskaa, nautintoa tai kuolemanpelkoa. Lakkaamaton pelkkä nauttiminen, jota ei koskaan keskeyttänyt minkäänlainen työ, ei ainoakaan taistelu, synnytti aluksi alituisen uusien nautintojen tavoittelun, joiden kautta entiset koetettiin saada voitetuiksi, tylsyneet hermot uudelleen kiihotetuiksi, joka johti mitä luonnottomimpiin paheisiin ja erityisiin julmuuksiin, mutta kohotti tuhlaamisenkin samalla mitä suurimpaan mielettömyyteen. Kaikella on kuitenkin rajansa, ja kun yksilö oli kerran päässyt siihen saakka, ettei hän enää voinut joko keinojen tai voimien puutteessa tai rahallisen ja ruumiillisen vararikon tähden kohottaa nautinnoitansa, syntyi hänessä mitä pahin kohmelo, inho kaikkea nautintoa kohtaan, ja täydellinen elämään kyllästyminen, tunto siitä, että kaikki maalliset puuhut ja pyrinnot ovat turhia — *vanitas, vanitatum vanitas*. Epätoivo, kuoleman ikävöiminen, mutta myöskin uuden, korkeamman elämän kaipaaminen syntyi — niin syvälle oli kumminkin jo vastenmielisyyys työtä kohtaan juurtunut mieliin, ettei tätä uutta ihanteellista elämääkään voitu ajatella iloisen työn sulostuttamaksi elämäksi, vaan ainoastaan täysin toimeettomaksi autuudeksi, jonka ainoana ilona oli, että se oli vapaa maallisten tarpeitten ja nautinnoitten kaikista tuskista ja pettymyksistä.

Riistäjäin keskuudessa heräsi parasten mielissä häpeän tunne siitä, että heidän hyvinvointinsa perustui monien vapaitten talonpoikien häviöön, tuhansien orjien pahoinpitelyyn vuorikaivoksissa ja maataloilla. Kohmelo synnytti myöskin sääliä orjia kohtaan, harvinainen vastakohta sille häikäilemättömälle julmuudelle, jolla heidän elämäänsä kohdeltiin — muistutamme ainoastaan miekkailunäytelmistä. Vihdoin syntyi myöskin inho rahanhimoa vastaan, rahaa vastaan, joka jo silloin hallitsi maailmaa.

„Me tiedämme”, huudahtaa Plinius luonnonhistoriansa 33:nnessä kirjassa, „että Spartakus (erään orjakapinan johtaja) kielsi tuomasta kultaa tai hopeaa leiriinsä. Kuinka paljon korkeammalla meitä ovat paenneet orjamme hengen ylevyydessä! Puhuja Messala kirjoittaa, että triumviri Antonius oli käyttänyt kultaisia maljoja kaikkiin likaisiin tarpeisiinsa — — — — — Antonius, joka alensi kullan siten luonnon häpeäksi, olisi ansainut pannaanjulistuksen, mutta julistajana olisi pitänyt olla jonkun Spartakuksen.”

Näiden hallitsevien luokkien alapuoella, jotka osaksi rappeutuivat mielettömässä nautinnonhalussa, rahanhimoissa ja julmuudessa, osaksi joutuivat köyhiin kohdistuvan säälin valtaan sekä kammoivat rahaa ja nautintoita ja ikävöitsivät kuolemaa, olivat työtätekevään orjain summattomat joukot, joita kohdeltiin huommin kuin meidän juhtiamme. He olivat kotoisin mitä erilaisimmista kansoista, alituisten pahoinpitelyjen, raudoissa työskentelemisen ja ruoskaniskujen eläimellistyttämiä ja raaistuttamia, täynnä katkeruutta, kostonhimoa ja toivottomuutta, aina taipuvaisia väkivaltaiseen kapinaan, mutta kun enemmistönä olevain raakalaisorjain henkinen kehitys oli hyvin alhainen, olivat he kykenemättömät kumoamaan väkivaltaisen valtiolaitoksen järjestystä ja luomaan uutta, vaikka yksityiset etivät hen-

kilöt heidän keskuudessaan lienevät sellaistaakin tavoitelleet. Ainoa vapautus, joka voi heille onnistua, ei ollut yhteiskunnan kumoaminen, vaan yhteiskunnasta pakeneminen joko rikoksentekijä- ja ryövärijoukkoihin, joiden määrä paisui alituisesti, taikka pako valtion rajan ylitse valtakunnan vihollisten luo.

Näiden miljoonien mitä onnettomimpain ihmisolentojen yläpuolella taas oli useita satojatuhansia orjia, useita ylellisyydessä ja hyvinvoinnissa, aina hurjimpain ja mielletömpäin himojen temmellysten todistajina ja esineinä, kaiken ajateltavissa olevan mädätyksen auttajina ja joko tämän mädätyksen saastuttamina ja yhtä turmeltuneina kuin heidän herransakin, taikka samoin kuin nämä ja usein vielä paljoo aikaisemminkin, koska he saivat paljoo pikemmin tuntea nautintoelämän katkerat puolet, mitä syvimmän inhon vallassa turmelusta ja nautintoelämää vastaan ja täynnä uuden, puhtaamman ja korkeamman elämän kaipausta.

Ja kaikkien näiden joukossa vilisi vielä satojatuhansia vapaita kansalaisia ja vapautettuja orjia, talonpoikaisväestön monilukuisia ja puutosten alaisia jätteitä, kurjittuneita vuokraajia, kaupunkien surkuteltavia käsityöläisiä ja kuormankantajia, sekä vihdoon suurkaupunkien ryysyköyhälistö, jolla on vapaan kansalaisen voima ja itsetietoisuus, mutta joka kumminkin on taloudellisesti tarpeeton yhteiskunnassa, ilman kotia, ilman minkäänlaista varmuutta, täysin niiden murujen varassa, joita suuret herrat heittävät heille ylellisyydestään joko anteliaisuudesta tai pelosta tai levon halusta.

Kun Matteuksen evankeliumi panee Jeesuksen sanomaan itsestänsä: „ketuilla ovat luolat ja taivaan linnuilla ovat pesät, mutta ihmisen pojalla ei ole mitään, mihin hän voisi päänsä kallistaa”, niin hän puhui vain Jeesuksen persoonasta ajatuksen, jonka Tiberius Gracchus oli jo 130 vuotta ennen Kristuksen syntymää sanonut koko Rooman

köyhälistöstä: „Italian metsän eläimillä on luolansa ja makuupaikkansa, joissa he lepäävät, mutta miehillä, jotka taistelevat ja kuolevat Italian hallituksen puolesta, ei ole mitään muuta kuin ilmaa ja valoa, koska niitä ei voida heiltä ryöstää. Ilman majoja ja asuntoja he kiertelevät vaimoineen ja lapsineen maata.”

Heidän kurjuutensa ja toimeentulon alituinen epävarmuus katkeroitti varmaankin heitä sitä enemmän, kuin hävyttömämmin ja ylellisemmin suurten rikkautta saatettiin näkyviin. Syntyi katkera köyhien luokkaviha rikkaita vastaan, mutta tämä luokkaviha oli kokonaan toisenlaatuista kuin nykyaikaisen köyhälistön.

Sillä koko nykyinen yhteiskunta nojautuu köyhälistön työhön. Köyhälistön ei tarvitse muuta kuin lakkauttaa tämä työ, järkyttäöksensä koko sen perustuksia. Vanhan ajan ryysyköyhälistöön kuuluva ei tehnyt työtä, eikä vapaitten talonpoikain ja käsityöläisten jäännösten työkään ollut välttämätöntä. Köyhälistö ei elättänyt silloin yhteiskuntaa, vaan yhteiskunta elätti köyhälistöä. Se oli aivan tarpeeton ja sai kyllä kokonaan kadota, saattamatta yhteiskuntaa vaaraan. Päinvastoin se vain siten olisi helpottanut sen elämää. Orjien työ oli se perustus, jolla yhteiskunta lepäsi.

Kapitalistin ja proletarin välinen vastakohta esiintyy nykyään tehtaassa ja työmailla. On kysymys siitä, kuka on hallitseva tuotantoa, tuotannonvälineitten omistajako vai työvoiman omistaja. Se on taistelua tuotantotavasta, pyrintö asettaa vallitsevan tuotantotavan tilalle korkeampi tuotantotapa.

Sentähden ei vanhan ajan ryysyköyhälistölle voituakaan tehdä mitään. Se ei yleensä työskennellyt eikä tahtonut tehdä työtä. Se vain tahtoi saada osan rikasten nautinnoista, nautintoaineitten, mutta ei tuotannonvälineitten toisenlaista jakoa, rikasten ryöstämistä eikä tuo-

tantotavan muutosta. Se ei välittänyt orjien kärsimyksistä vuorikaivoksissa ja istutusmailla enempää kuin juhtien.

Vielä vähemmän voi talonpoikain ja käsityöläisten mieliin johtua korkeamman tuotantotavan tavoittelu. Eiväthän he tee sitä vielä nytkään. Heidän unelmanaan oli parhaassa tapauksessa entisten olojen palauttaminen. Mutta he olivat niin lähellä ryysyköyhälistöä, ja näiden tarkoitusperä oli heistäkin niin viettelevä, että hekään eivät toivoneet eivätkä ikävöineet muuta kuin ryysyköyhälistö: työtöntä elämää rikasten kustannuksella, rikasten ryöstön luomaa kommunismia.

Suunnattomia yhteiskunnallisia vastakohtia. paljon luokkavihaa ja luokkataisteluita, kapinoita ja kansalais-sotia, paljon pohjatonta toisen, paremman elämän kai-puuta, valitsevan yhteiskuntajärjestyksen muuttamisen kaipuuta oli kyllä roomalaisessa yhteiskunnassa tasavallan loppupuolella ja keisarivallan aikana, mutta ei minkään-laisia uuden, korkeamman tuotantotavan toteuttamista tarkoittavia pyrintöitä*).

Sitävarten ei ollut vielä *siveellisiä* eikä *älyperäisiä* edellytyksiä, ei ollut luokkaa, jolla olisi ollut kyllin tietoa, toimintavoimaa, työnrakkautta ja uhrautuvaisuutta, voi-daksensa kehittää tehokkaan pyrkimyksen uuteen tuotanto-tapaan, eikä myöskään ollut *aineellisia edellytyksiä*, jotka olisivat voineet synnyttää edes uuden tuotantotavan *aatteen*.

Olemmehan nähneet, että orjatalous ei teknillisesti

*) Pöhlmann asettaa jo mainitsemassani teoksessaan aivan mielettömästi vanhan ajan köyhälistön luokkataistelut, velkautuneet agraarit, junkkerien velkojen täyttämisen, omistamattomien ryöstöt ja maanjakopuuhat, samalle kannalle nykyaikaisen sosialismin kanssa osottaakseen, ettei köyhälistön diktatuuri missään tapauksessa tuota muuta kuin tulta ja miekkaa, murhaa ja raiskausta, jakamista ja mässäämistä. Erlangenilaisen professorin viisaus on sama kuin autuaan Eugen Richterin, täpötäynnä kreikkalaisia lainauksia.

merkinnyt edistystä, vaan taantumusta, ja että se ei saatanut ainoastaan herroja rappiolle ja työkyvyttömiksi eikä ainoastaan lisännyt tuottamattomain työntekijäin lukua yhteiskunnassa, vaan myöskin alensi tuottavien työntekijäin tuottavaisuutta ja esti tekniikan kehitystä, ellemmehän ehkä ota lukuun muutamia ylellisyyttä palvelevia tuotannon suuntia. Jos orjatalouden uutta tuotantotapaa verrattiin sen syrjäyttämään ja polkemaan vapaiden talonpoikien talouteen, niin siinä pakostakin huomattiin alenemista eikä kohoamista. Siten pääsi vallalle se mielipide, että vanhat ajat olivat olleet parempia, kultaisia aikakausia, ja muuttuivat yhä huonommiksi. Kapitalistinen aika ja sen alituinen pyrkimys parantamaan tuotannonvälineitä on omiaan luomaan käsityksen ihmiskunnan rajattomasta edistyksestä ja taipuva kuvaamaan entisyyden mahdollisimman synkäksi, tulevaisuuden taas mahdollisimman päiväpaisteiseksi. Mutta Rooman keisariajalla huomaamme päinvastaisen katsantokannan, joka väitti ihmiskunnan lakkaamattomasti taantuvan ja synnytti vanhan hyvän ajan alituisen kaipuun. Mikäli yhteiskunnalliset uudistukset ja yhteiskunnalliset ihanteet silloin yleensä koskivat tuotantosuhteitten parantamista, tarkoittivat ne ainoastaan vanhan tuotantotavan, vapaan talonpoikaisväestön harjoittaman tuotannon palauttamista, ja täydellä syyllä, sillä tämä tuotantotapa oli korkeampi. Orjantyyppi vei umpikujan. Yhteiskunnan täytyi uudelleen päästä talonpoikaistalouden perustukselle, ennenkuin se voi alkaa uudelleen kohota. Mutta roomalainen yhteiskunta ei kyennyt saamaan aikaan tätäkään muutosta, sillä siihen tarvittavat talonpojat olivat joutuneet siltä hukkaan. Monien vapaiden talonpoikaiskansojen täytyi ensin kansainvaelluksessa tulvia koko Rooman valtakunnan ylitse, ennenkuin sen luoman sivistyksen jätteet voivat muodostaa uuden yhteiskunnallisen kehityksen perustuksen.

Samoin kuin jokainen vastakohtiin perustuva tuotan-

totapa, samoin kaivoi myöskin vanhan ajan orjatalous oman hautansa. Siinä muodossa, minkä se lopullisesti oli saanut Rooman maailmanvaltiossa, edellytti se sotaa. Ainoastaan lakkaamattomat voitokkaat sodat, lakkaamaton uusien kansojen kukistaminen, alituinen valtioalueen laajentaminen voivat hankkia tuon suunnattoman ja halvan orja-aineksen, jota se tarvitsi.

Mutta sotaa ei voida käydä ilman sotilaita, ja *talonpoika* oli paras sotilasaines. Hän oli tottunut lakkaamattomaan kovaan työhön ulkoilmassa, kuumuuteen ja kylmyyteen, auringonpaahteeseen ja sateeseen, joten hän voikin paraiten kestää ne ponnistukset, mitä sotalaalta vaatii. Työhön tottumaton kaupunkien ryysyproletari kelpasi siihen paljoa huonommin samoin kuin myöskin näppäräsormiset käsityöläiset, kankurit, kultasepät tai kuvanleikkaajat. Vapaiden talonpoikien ohella hävisi roomalaisesta sotajoukosta sotilaat. Palvelusvelvollisten milii-sotilaitten lukua täytyi yhä useammin täydentää värvä-tyillä vapaaehtoisilla, ammattisotilailla, jotka palvelivat yli varsinaisen palvelusaikansa. Mutta ennen pitkää eivät nämäkään riittäneet, jos nimittäin tahdottiin käyttää palveluksessa ainoastaan Rooman kansalaisia. Tiberius jo selitti senaatissa, että paremmista vapaaehtoisista on puute, joten täytyy käyttää kaikenlaisia maankiertäjiä ja irtolaisia. Kukistetuista maakunnista kotoisin olevat raakalaiskansojen sotilaat tulivat yhä lukuisemmiksi roomalaisessa sotajoukossa, ja vihdoinkin täytyi sotajoukon aukkojen tukkeamiseen värvätä ulkomaalaisia, valtakunnan vihollisia. Germaneja oli Rooman sotajoukoissa jo Caesarin aikaan.

Mutta kuta vähemmän armeija voi saada rekryyttejä isäntäkansasta ja kuta harvinaisemmiksi ja kalliimmiksi sotilaat tulivat, sitä enemmän täytyi Rooman rauhanrakkauden kohota, ei siveysopin kehittymisen johdosta, vaan tykkänään aineellisista syistä. Sen täytyi säästää soti-

laitaan eikä se enää voinut laajentaa valtakunnan aluetta-kaan, sillä se sai olla iloinen, saadessaan kokoon entisten rajojen suojelemiseen kylliksi sotilaita. Juuri siihen aikaan, jolloin Jeesuksen otaksutaan eläneen, keisari Tiberiuksen hallitessa, vähenivät roomalaisten hyökkäyssodat melkoisesti. Rooman valtakunta koettaa siitä alkaen yhä enemmän suojella itseään niiltä vihollisilta, jotka sitä ahdistavat. Ja tämä ahdistaminen lisääntyy juuri samaan aikaan, sillä kuta enemmän ulkomaalaisia, varsinkin germanilaisia, palveli Rooman sotajoukossa, sitä pikemmin oppivat nämä raakalaisnaapurit tuntemaan Rooman rikkauden ja sotataidon ja samalla myöskin Rooman heikkoudet ja sitä enemmän heissä heräsi halu tunkeutua valtakuntaan valloittajina ja herroina eikä palkkalaisina ja palvelijoina. Sen sijaan kuin Rooman herrat olivat ennen panneet toimeen ihmisjahteja muukalaiskansojen keskuuteen, täytyi heidän nyt vetäytyä syrjään näiden muukalaiskansojen edestä tai ostaa heidän armonsa. Niinpä halpojen orjien virta kuivuikin nopeasti ajanlaskumme ensimmäisellä vuosisadalla. Täytyi yhä enemmän turvautua orjien *siittämiseen*.

Mutta tämä oli sängen kallis menettelytapa. Se kannatti ainoastaan kotiorjien korkeimpiin luokkiin nähden, joiden tuli toimittaa oppia vaativia töitä. Mahdotonta oli jatkaa latifundiotaloutta täten hankittujen orjien avulla. Orjien käyttäminen maanviljelyksessä pienehi yhä ja vuorityökin taantui, monet kaivokset lakkasivat kannattamasta, kun ei enää ollut orjiksi sotavankeja, joita ei ollut tarvis säästää.

Mutta orjatalouden rappeutuminenkaan ei kohottanut talonpoikaisväestöä uuteen kukoistukseen. Siihen olisi tarvittu lukuisia taloudellisesti voimakasten talonpoikain sukupolvi. Ja myöskin maan yksityisomistus esti sitä. Latifundiumien omistajat eivät olleet taipuvaisia luopumaan omistuksestaan. He vain supistivat suurtuotantoa.

Maansa he muuttivat pieniksi vuokratiloiksi, jotka he luovuttivat vuokralaisille, koloneille, sillä ehdolla, että nämä käyttivät osan työvoimaansa maanomistajan hovissa. Siten syntyi tuo maatalousjärjestelmä, johon suuret tilanomistajat pyrkivät myöhemminkin feodaliajalla yhä uudelleen, kunnes kapitalismi tunki sen syrjään kapitalistisen vuokrajärjestelmän avulla.

Kolonit olivat osaksi maalaisorjia ja sortuneita talonpoikia, osaksi myöskin proletareja, vapaita käsityöläisiä ja suurkaupunkien orjia, jotka eivät niissä enää saaneet toimeentuloansa, kun orjatalouden avulla maanviljelyksestä ja vuorityöstä saadut tulot yhä supistuivat, joten rikasten anteliaisuus ja nautintoelämäkin rajoittui. Heihin lienee myöhemmin vielä liittynyt rajamaakuntien asukkaita, joita maahan tunkevat muukalaiset olivat karkottaneet tiluksilta ja jotka olivat paenneet valtakunnan sisäosiin saaden siellä toimeentulonsa koloneina.

Mutta tämä uusi tuotantotapa ei voinut pidättää sitä taloudellista rappeutumista, joka johtui orjatulvan lakkaamisesta. Sekin oli teknillisesti alempana kuin vapaa talonpoikaistalous ja oli jatkuvan teknillisen kehityksen esteenä. Työ, joka kolonien oli suoritettava kartanon tiluksilla, pysyi pakkotyönä ja sitä tehtiin yhtä vastenmielisesti ja laiskasti kuin orjantyötäkin ja osotettiin samaa välinpitämättömyyttä juhtia ja työkaluja kohtaan. Koloni sai sen ohessa tosin myöskin oman liikkeen itseänsä varten, mutta sen ala oli mitattu niin niukasti, ettei hänestä tullut varakasta, vaan että hän sai siitä juuri sen, minkä hän elääksensä tarvitsi. Sentähden olikin luonnossa maksettava vuokrakorko niin korkea, että koloni luovutti herralle kaikki, mitä hän voi tuottaa niukkojen elantotarpeittensa lisäksi. Kolonien kurjuutta voidaan suunnilleen verrata kääpiövuokraajain kurjuuteen Irlannissa tai maalaisväestön nykyisessä Etelä-Italiassa, jossa on samanlainen tuotantotapa. Mutta nykyajan maanviljelysalueilla

on ainakin se varaventiili, että niistä voidaan muuttaa paikkakunnille, missä teollisuus on kehittynyt. Tätä eivät Rooman valtakunnan kolonit voineet. Teollisuus palveli silloin ainoastaan pienessä määrässä tuotannonvälineitten tuotantoa, se oli etupäässä ylellisyyden vaatimain nautinnonvälineitten palveluksessa. Latifundiumien ja vuorikavosten omistajain ylijäämän ohella taantui myöskin teollisuus kaupungeissa, joiden asukasluku väheni nopeasti.

Samaan aikaan pieneni myöskin maaseudun asukasluku. Kääpiövuokraajat eivät voineet ylläpitää suuria perheitä. Heidän liikkeittensä tuotto riitti tavallisina aikoina vaivoin heidän puutteelliseen elämäänsä. Sattuvat kadot tapasivat heidät ilman varastoja ja rahaa ostaaksensa sen, mikä heiltä puuttui. Silloin nälkä ja kurjuus pääsivät raivoamaan kaikessa kauheudessaan ja harvensivat kolonien ja varsinkin heidän lastensa rivejä. Samoin kuin Irlannin väestö on sitten vuosisadan yhä enemmän vähennyt, samoin väheni myöskin Rooman valtakunnan väestö.

„Helppoa on käsittää, että ne taloudellista laatua olevat syyt, jotka saattoivat väkiluvun vähenemään koko Rooman valtakunnassa, tuntuivat erittäin hyvin Italiassa, paraiten taas Roomassa. Jos numeroita on tuotava esiin, niin huomattakoon, että kaupungin asukasluku oli Augustuksen aikana kohonnut noin miljoonaan ja pysynyt keisariajan ensimmäisellä vuosisadalla jotenkin samana, sitten Severuksen aikana laskeutunut 600,000, jonka jälkeen se on nopeasti vähennyt.”*)

Eduard Meyer on kelpo kirjoituksensa „Die wirtschaftliche Entwicklung des Altertums” (1895) eräässä liitteessä toistanut kuvauksen, jonka Dio Chyrostomus (synt. noin 50 j. Kr.) on luonut seitsemännessä puhees-

*) Ludo M. Hartman, Geschichte Italiens im Mittelalter (Italian historia keskiajalla), 1897, I osa, s. 7.

saan erään nimittämättömän pikkukaupungin oloista Eu-boiassa. Valtakunnan väkiluvun vähentyminen tulee siinä räikeästi esiin.

„Koko maaseutupiiri on kaupungin aluetta ja verovelvollinen kaupungille. Maa on suurimmaksi osaksi, vaikka ei kokonaan, rikasten ihmisten, joille kuuluu laajoja tilusryhmiä, joita hoidetaan osaksi laitumina, osaksi peltomaana. Mutta se on aivan autiota. Eräs kansalainen sanoi kansankokouksessa: „Melkein kaksi kolmasosaa alueestamme on autiona, koska me emme välitä siitä ja koska meillä on liian vähän asukkaita. Minulla itselläni on niin monta auranalaa maata, kuin kenellä muulla taahan, eikä ainoastaan vuorilla, vaan myöskin laaksoissa, ja jos minä löytäisin jonkun, joka tahtoi viljellä sitä, en ainoastaan antaisi hänelle maata ilmaiseksi, vaan mielihyvällä vielä rahaakin siihen.” — — — Viljelemättä jäänyt maa alkaa nyt heti porteilta, maa on aivan autiota ja tarjoaa surullisen näyn, kuten se olisi kaukana erämaassa eikä kaupungin porttien ulkopuolella. Muurien sisäpuolella sitävastoin kaupungin maa suurimmaksi osaksi kylvetään ja syötetään. Gymnasion on muutettu pelto- maaksi, joten Herakles ja muut jumalain ja sankarien patsaat ovat kesällä viljan peitossa, ja ennen minua esiintynyt puhuja ajattaa joka aamu karjansa torille ja syöttää sitä virastotalon ja virastojen edessä, joten luoksemme saapuvat vieraat ivaavat tai surkuttelevat kaupunkia.”

Tämän mukaista on, että itse kaupungissakin on paljon taloja tyhjinä, ja väkiluku vähenee ilmeisesti lakkaamatta. Kapharin kallioilla asuu muutamia purppurankalastajia; muuten on koko seutu laajalta alalta asumaton. Ennen oli tämä koko maa erään rikkaan kansalaisen, jolla oli laumottain hevosia ja nautoja, paljon niittyjä, paljon ja kauniita peltoja ja muutenkin suuri omaisuus. Keisarin käskystä hän surmattiin rikkautensa tähden, hänen laumansa ajettiin pois, ja niiden ohella myöskin hänen pai-

menillensa kuuluva karja, ja siitä saakka on koko maa ollut käyttämättä. Ainoastaan kaksi lehmipaimenta, vapaita miehiä ja kaupungin kansalaisia, on jäänyt jäljelle ja he elävät nyt metsästyksellä, vähäisellä pellon ja puutarhanviljelyksellä ynnä karjanhoidolla — — —.

„Olot, joita Dio tässä kuvaa — ja kaikkialla Kreikassa oli jo keisariajan alussa yhtäläistä — olivat samat kuin ne, jotka seuraavilla vuosisadoilla kehittyivät Roomassa ja sen ympäristössä ja ovat Campaniaan lyöneet leimansa aina nykyaikaan saakka. Sielläkinhän on maaseutu kadonnut, maa on kaikille tahoille penikulmittain viljelemättä ja sitä käytetään enää ainoastaan karjanhoitoon (ja muutamilla yksityisillä paikoilla vuorten kielekkeillä viiniviljelykseen), kunnes vihdoin Roomakin tulee ihmisistä tyhjäksi, talot seisovat asukkaitta ja hajoavat rautioiksi, samoin julkiset rakennukset, ja forumilla ja kapitoliumilla käy karjalaumoja laitumella. Samanlaisia oloja on nykyisellä vuosisadallamme (yhdeksännellätoista) alkanut syntyä Irlannissa, ja ne huomaa siellä heti jokainen kulkija, joka tulee Dubliniin tai matkustaa kautta maan.”

Ja samalla väheni myöskin maaperän hedelmällisyys Navettaruokinta oli vähän kehittynyt ja sen täytyi vielä vähetä orjatalouden aikana, kun se toi mukanaan eläinten huonon kohtelemisen. Ilman navettaruokintaa taas ei ollut lantaa. Maasta riistettiin lannoittamatta ja ilman voimaperäistä viljelemistä minkä se tahtoi antaa. Tämä viljelyksen laatu tuotti kannattavia satoja ainoastaan parhailla mailla. Ja tällaisten maitten määrä kävi yhä pienemmäksi, kuta kauemmin viljelystä kesti, kuta kauemmin maata riistettiin.

Jotenkin samanlaista voimme huomata vielä yhdeksännellätoista vuosisadalla Amerikassa, jossa etelävaltioitten maaperä jäi orjatalouden vallitessa samoin lannoittamatta ja joutui sentähden nopeasti lamaan, samalla kuin orjien käyttäminen kannatti ainoastaan parhaalla maalla.

Orjatalous voikin siellä säilyä ainoastaan siten, että siirtytiin yhä enemmän länteen ja otettiin aina uutta maata viljeltäväksi, samalla kuin kuiviin imetty maa jäi autioksi muuttavien käsistä. Samaa huomaamme Rooman valtakunnassa, ja se olikin yksi syy sen hallitsijain alituisen maannälkään ja heidän pyrkimyksensä saada sotien kautta uusia maita. Jo keisariajan alussa oli etelä-Italia, Sisilia, Kreikka saatettu autioksi.

Maaperän uuvuttaminen ja lisääntyvä työvoiman puute sekä niiden järjetön käyttäminen — eihän kaikesta tästä voinut olla muuta tulosta, kuin maaperän tuoton alituinen väheneminen.

Mutta samalla väheni myöskin maan kyky ostaa elintarpeita ulkomailta. Kulta ja hopea kävivät yhä harvinaisemmiksi. Sillä vuorilaitokset joutuivat työvoiman puutteessa ehdyksiin, kuten olemme nähneet. Saatavissa olevaa kultaa ja hopeaa taas virtasi yhä enemmän ulkomaille, osaksi Intiaan ja Arabiaan maksuna vielä jäljellä olevien rikasten ylellisyystarpeista, mutta etupäässä maksuina raakalaisille naapurikansoille. Olemmehan nähneet, että sotilaita värvättiin yhä enemmän näiden keskuudesta; yhä suuremmaksi kasvoi heidän joukossaan niiden luku, jotka veivät palkkansa tai ainakin kaiken sen, mitä heillä siitä oli palvelusaikansa lopussa jäljellä, mukanaan ulkomaille. Kuta enemmän valtakunnan puolustusvoima väheni, sitä enemmän koetettiin myöskin viihdyttää vaarallisia naapureita ja pitää heitä hyvillä mielin, joka paraiten onnistui suurten verojen maksulla. Missä tämä ei onnistunut, siellä vihollisjoukot hyökkäsivät liiankin usein valtakunnan alueelle ryöstämään sitä. Tämäkin vei siltä taas osan rikkautta.

Lopun rikkauksia riistivät vihdoin sen suojelemista tarkoittavat pyrinnot. Kuta enemmän valtakunnan asukkaiden puolustuskyky rappeutui, kuta harvinaisemmiksi kotimaan rekryytit kävivät, kuta enemmän sellaisia oli

tuotava rajojen toiselta puolen ja kuta ankarammiksi vihollisten hyökkäykset tulivat, kuta enemmän siis palkkasoturien kysyntä kasvoi samalla kuin tarjonta väheni, sitä korkeammaksi kohosi palkka, joka heille täytyi maksaa. Se oli Cæsarin jälkeen vuosittain 225 denaria (245 markkaa) ja sen lisäksi sai mies kuukausittain kaksi kolmasosaa medimniä (medimni = 54 litraa) viljaa, siis neljä mitta, myöhemmin hän sai viisi mitta. Orja, joka eli ainoastaan viljalla, sai kuukaudessa yhtä paljon. Vilja tyydytti siis suurimman osan ravintoainetarvetta kohtuullisten etelämaalaisten keskuudessa. Domitianus kohotti palkan 300 denariin (326 markkaan). Myöhempäin keisarien aikana annettiin sen lisäksi myöskin aseet ilmaiseksi. Septimus Severus ja myöhemmin Caracalla korottivat palkat vielä suuremmiksi.

Sen ohella oli rahan ostokyky silloin paljoa suurempi kuin nykyään. Niinpä arveli Seneca Neron aikana, että filosofi voi elää päivän puolella sestertsillä (14 pennillä). 40 litraa viiniä maksoi noin 30 penniä, karitsa 50—60 penniä, lammas 1 m. 90 penniä.

Huomaamme siis, että tällaisten hintojen vallitessa roomalaisen legioonan soturin palkka oli melkoinen. Ja hän sai paitsi palkkaansa vielä valtaanastumislahjoja uusilta keisareilta. Aikoina, jolloin sotilaat asettivat aina parin kuukauden perästä uuden keisarin, karttui tästäkin melkoisesti. Palvelusajan loputtua hän sai läksiäislahjan, joka Augustuksen aikana oli 3,000 denaria (3,260 markkaa); Caligula sen tosin alensi puoleen, mutta Caracalla kohotti sen taas viiteentuhanteen denariin (5,440 markkaa). (Paul Ernest, „Die sozialen Zustände im römischen Reich vor dem Einfall der Barbaren.“ Neue Zeit XI, 2, s. 253).

Ja sen lisäksi täytyi seisovan sotajoukon lukua vielä lisätä siinä määrässä, kuin hyökkäykset valtakunnan rajoja vastaan kävivät kaikilta tahoilta lukuisammiksi.

Augustuksen aikana siihen kuului 300,000 miestä, myöhemmin enemmän kuin kaksinkertainen määrä.

Nämä ovat summattomia lukuja, jos pidetään mielessä, että valtakunnan asukasluku oli silloisen maatalouden kantaa vastaten sangen vähäinen ja heidän työnsä tuottama ylijäämä sangen pieni. Beloch laskee asukasluvun koko Rooman valtakunnassa, joka oli neljä kertaa niin suuri kuin nykyinen Saksan valtakunta, Augustuksen aikana noin 55 miljoonaa. Italiassa, jossa nykyään on kolmekymmentäkolme miljoonaa, oli ainoastaan 6 miljoonaa. Näiden 55 miljoonan tuli alkuperäisestä tekniikastaan huolimatta pitää yllä yhtä suuri sotajoukko, kuin nykyisen Saksan valtakunnan, jolle se on painavana taakkana, huolimatta sen jälkeen tapahtuneesta suunnattomasta teknillisestä edistyksestä; värvättyjen palkkasoturien joukko, jolle maksettiin paljon enemmän kuin nykyaikaiselle saksalaiselle asevelvolliselle.

Ja samalla kuin väestö väheni ja köyhtyi, samalla kävivät militarismin rasitukset yhä suuremmiksi.

Tähän oli kaksi syytä, jotka molemmat täydensivät taloudellisen romahduksen.

Valtion velvollisuutena oli silloin etupäässä kaksi tehtävää: sota-asiat ja rakennustoimi. Jos se tahtoi lisätä edellisen tuottamia menoja korottamatta samalla veroja, niin sen täytyi lyödä jälkimäinen laimin. Ja niin kävikin. Rikkauden ajalla, jolloin suurten orjajoukkojen työ tuotti suuria ylijäämiä, oli valtiokin ollut rikas ja kyennyt rakentamaan suuria rakennuksia, jotka eivät palvelleet ainoastaan ylellisyyttä, uskontoa, terveydenhoitoa, vaan myöskin talouselämää. Valtio rakensi käskettävinään olevien summattomien ihmisjoukkojen avulla nuo jättiläismäiset laitokset, joita vielä nykyäänkin ihmettellemme, nuo tempelit ja palatsit, vesijohdot ja likaviemärit, sekä myöskin verkon erinomaisia teitä, jotka yhdistivät Rooman etäisimpäinkin valtakunnanosien kolkkien kanssa ja muodos-

tuivat taloudellisen ja valtiollisen yhtenäisyyden sekä kansainvälisen liikkeen voimakkaiksi välineiksi. Ja sen ohella suuria kastelu- ja kuivauslaitoksia. Niinpä esimerkiksi pontinilaiset suot muodostivat summattoman alueen mitä hedelmällisintä maata Rooman eteläpuolella, ja niiden kuivaaminen tuotti 100,000 hehtaaria peltomaata. Sillä alueella oli kerran kokonaista 33 kaupunkia. Pontinilaisen soitten kuivauslaitosten rakentaminen ja ylläpitäminen oli Rooman vallanpitäjien alituisena huolena. Mutta nämä laitokset rappeutuivat niin täydellisesti, että soiden ja niiden ympäristön koko alue on vielä nykyäänkin hedelmätöntä erämaata.

Kun valtakunnan maksukyky lamautui, jättivät sen vallanpitäjät kaikki nämä laitokset rappeutumaan mieluummin kuin suostuivat rajoittamaan militarismia. Jättiläismäiset rakennukset muuttuivat jättiläismäisiksi raunioiksi, jotka rappeutuivat sitä nopeammin, kun lisätyvän työvoiman puutteen tähden pidettiin parempana hankkia välttämättömien satunnaisten uutisrakennusten aineet repimällä vanhoja laitoksia, sen sijaan että niitä olisi tuotu kivilouhimoista. Tämä menettely on vahingoittanut vanhan ajan taideteoksia enemmän kuin maahan tunkeutuneitten vandalien ja muiden raakalaisten hävitykset.

„Katselija, joka luo surullisen silmäyksen vanhan Rooman raunioille, joutuu kiusaukseen kirotta gootilaisten ja vandalien muistoa ilkitöistä, joiden suorittamiseen heillä ei ollut aikaa, ei voimia ja ehkäpä ei haluakaan. Sodan myrsky voi tosin tasoittaa muutamia korkeita torneja maan tasalle; mutta se hävitys, joka kaivoi näiden ihmettelyä herättävien rakennusten perustuksia, jatkui verkalleen ja hiljaa kymmenen vuosisadan kestäessä. — — — Konsulija keisariajan suuruuksien muistomerkkejä ei enää kunnioitettu pääkaupungin kuolemattomana maineena; niitä pidettiin vain loppumattomina kivi varastoina, jotka oli-

vat nopeammin ja mukavammin saatavissa kuin kaukaisista kivilouhimoista” *).

Hävitys ei kohdannut ainoastaan taideteoksia, vaan myöskin julkisia laitoksia, jotka palvelivat talouselämää tai terveydenhoitoa, teitä ja vesirakennuksia. Tämä hävitys, joka oli yleisen taloudellisen taantumisen seuraus, joudutti nyt puolestaan tätä taantumista.

Mutta sotilastaakka kasvoi kaikesta huolimatta, jonka tähden sen täytyi käydä yhä sietämättömämmäksi ja täydentää lopullinen häviö. Yleisten rasiusten — luontaismaksujen, työvelvollisuuksien, rahaverojen — kokonaissumma pysyi samana tai lisääytyi, vaikka väestö ja sen varallisuus väheni. Yksityisten hartioille karttui yhä raskeammaksi tuleva valtion taakka. Jokainen koetti vierittää sen heikompain kannettavaksi. Onnettomien kolonien olkapäille kuormitettiin enimmänsä, heidän jo muutoinkin surullinen kohtalonsa tuli sen kautta aivan toivottomaksi, kuten monet kapinat todistavat, esimerkiksi vagaudien, gallialaisten kolonien, jotka ensi kerran nousivat kapinaan Diokletianuksen hallitessa 285 j. Kr., masennettiin voitokkaan alun jälkeen, mutta yhä uudelleen osottivat kokonaisen vuosisadan ajan uusilla levottomuuksilla ja kapinayrityksillä kurjuutensa suuruutta.

Mutta muitakin väestöluokkia rasiettiin yhä kovemmin, vaikka ei niin ankarasti kuin koloneja. Fiskus otti kaikki, mitä sai käsiinsä, raakalaiset eivät voineet ryöstää pahemmin kuin valtio. Yhteiskunta joutui yleisen häviön tilaan, yhteiskunnan yksityiset jäsenet tunsivat kasvavaa vastenmielisyyttä ja kyvyttömyyttä suorittaa välttämättömintäkään yhteiskunnan ja toistensa puolesta. Valtion täytyi yhä useammin väkivallalla pakottaa asioihin, jotka tapa ja taloudellinen tarve oli ennen järjestänyt. Nämä

*) Gibbon, Geschichte des Verfalls und Untergangs des römischen Weltreiches, (Rooman maailmanvaltion rappeutumisen ja häviön historia) 36 Luku.

pakkolait lisääntyivät Diokletianuksen jälkeen. Toiset kiinnittivät kolonin turpeeseen, muuttivat hänet siis laillisesti maaorjaksi; toiset velvoittivat maanomistajia ottamaan osaa kaupungin hallitukseen, joka toimi oli pääasiallisesti verojen kiskomista kaupungille. Toiset taas järjestivät käsityöläiset pakollisiin ammattikuntiin ja velvoittivat heidät suorittamaan työnsä ja palveluksensa määrättyyn hintaan. Ja näiden pakkolakien toteuttamiseen tarpeellinen valtiollinen virkavalta kasvoi.

Virkavalta ja armeija, lyhyesti siis valtiovalta, joutui täten yhä jyrkempään ristiriitaan ei ainoastaan riistettyjen vaan myöskin riistävain luokkain kanssa. Valtio muuttui näillekin suojelevasta ja huolenpitävästä laitoksesta yhä enemmän ryöstäväksi ja hävittäväksi laitokseksi. Vihamielisyys valtiota vastaan kasvoi; yksin raakalaistenkin valtaa alettiin katsoa vapauttajaksi. Rajaseutujen väestö pakeni yhä suuremmissa joukoissa näiden raakalaisten, vapaiden talonpoikain luo, he kutsuivat heidät vihdoin avukseen pelastajinaan, vallitsevan valtio- ja yhteiskuntajärjestyksen vapahtajina ja ottivat heidät vastaan avoimin sylin.

Vaipuvan roomalaisvallan kristitty kirjailija Salvianus kirjoittaa tästä kirjassaan *De gubernatione dei*:

„Suri osa Galliaa ja Espanjaa on jo gootilaista, ja kaikki siellä asuvat roomalaiset toivovat vain yhtä ainoaa, ettei heistä tulisi jälleen roomalaisia. Minä ihmettelisin ainoastaan sitä, etteivät kaikki köyhät ja tarvitsevat karkaa, ellei siihen olisi syynä, että he eivät voi jättää omaisuuttansa ja perheitänsä pulaan. Ja me roomalaiset ihminenettelemme, että emme voi voittaa gootilaisia, vaikka me itse pidämme parempana elää heidän kuin meidän keskuudessa.”

Kansainvaellus, joka saattoi Rooman valtakunnan tulvilleen raakoja germanilaisparvia, ei merkitse kukoistavan, korkean sivistyksen ennen aikaista hävitystä, vaan kuolevan

sivistyksen mädäntymisprosessin loppua ja uuden sivistyskehityksen perustamista, joka tosin sitten jatkui vuosisatoja sangen verkalleen ja epävarmasti.

Kristinusko kehittyi noiden neljän vuosisadan kuluessa, Augustuksen keisarillisen vallan perustamisesta kansainvaellukseen saakka: siis aikana, joka alkaa korkeimmalta loistokohdalta, minkä vanha maailma on saavuttanut, rikkauden ja vallan suunnattomasta ja hurmaavasta keskittymisestä muutamien käsiin, orjien, rappeutuneiden talonpoikien, käsityöläisten ja ryysyköyhälistön mitä suurimman kurjuuden summattomasta lisäytymisestä, mitä jyrkimmistä luokkavastakohtista ja mitä kiihvaimmasta luokkavihasta — ja päättyy koko yhteiskunnan täydelliseen köyhtymiseen ja toivottomuuteen.

Kaikki tämä on lyönyt leimansa kristinuskoon ja jättänyt siihen jälkensä.

Mutta siinä on vielä jälkiä toisista vaikuttimista, jotka johtuvat siitä valtiollisesta ja yhteiskunnallisesta elämästä, mikä kehittyi juuri kuvailemamme tuotantotavan pohjalla ja mikä ehkä vielä vahvasti tämän vaikutuksia.

2. Valtiolaitos.

a) Valtio ja kauppa.

Orjuuden ohella oli vanhan ajan yhteiskunnassa vielä kaksi valtavaa riistämistapaa, jotka samoin kehittyivät huippuunsa kristinuskon syntymisen aikaan, jyrkensivät mitä tuntuvimmin luokkavastakohtia ja jouduttivat siten yhä enemmän yhteiskunnan ja valtion häviötä: *koronkiskominen* ja valloitetujen maakuntien *ryöstö*, jota valloittava keskusvalta harjoitti. Molemmat menettelyt olivat mitä läheisimmässä yhteydessä silloisen valtiolaitoksen luonteen kanssa, joka yleensä on niin sulautunut talouteen, että meidän on jo useat kerrat täytynyt sitä selittäessämme muistaa valtion ja yhteiskunnan perusteena olevaa tuotantotapaa.

Meidän on siis ennen kaikkea tehtävä nyt lyhyesti selkoa vanhan ajan valtiosta.

Vanhan ajan kansanvalta ei ulottunut kaupunkikuntien tai yhteismaaosuuskuntien kehysten ulkopuolelle. Yhteismaaosuuskunta oli muodostunut yhdestä tai useammasta kylästä, jotka yhteisesti omistivat jonkun alueen ja hoitivat sitä. Tämä tapahtui välittömän lainsäädännön tietä, joka toimitettiin kaikkien äänioikeutettujen yhteismaan osakasten kokouksessa. Tämä jo edellytti, että kunta tai osuuskunta ei ollut kovin suuri. Sen alue voi olla ainoastaan niin laaja, että jokaisen yhteismaan osakkaan oli mahdollista päästä talostaan kansankokoukseen ilman kohtuutonta vaivaa ja vahinkoa. Vanhan ajan oli mah-

doton kehittää kansanvaltaista järjestöä tämän kehyksen ulkopuolelle. Sillä ei ollut siihen teknillisiä eikä taloudellisia edellytyksiä. Vasta nykyaikainen kapitalismi on kirjapainoinen ja postilaitoksineen, sanomalehtineen, rautateineen, sananlennättiminen luonut nykyaikaiset kansat lujiksi valtiollisiksi ja taloudelliseksi elimistöiksi eikä enää pelkiksi kieliyhdyksunniksi, kuten vanhat olivat. Tämä on tapahtunut pääasiallisesti vasta yhdeksännentoista vuosisadan kuluessa. Ainoastaan Englanti ja Ranska kykenivät erityisistä syistä jo aikaisemmin muodostumaan kansoiksi nykyaikaisessa merkityksessä ja luomaan kansallisen parlamenttarismin, tuon kuntaa laajemmalle ulottuvan kansanvallan perustuksen. Mutta sielläkin tämä kävi mahdolliseksi ainoastaan siten, että kaksi suurta kuntaa, Lontoo ja Pariisi, olivat johdossa, ja vielä vuonna 1848 oli kansallinen kansanvaltainen liike etupäässä yksityisten kehittyneiden kuntien — Pariisin, Wienin, Berlinin — liikettä.

Kansanvalta rajoittui siis vanhalla ajalla, jolloin liikeneuvot olivat paljoa vähemmän kehittyneet, kuntien kehyksiin. Liikenne kehittyi kyllä melkoisesti Välimeren ranta- maissa, jopa niin, että se vihdoin ajanlaskumme ensimmäisellä vuosisadalla loi siellä kahdelle kielelle, kreikalle ja latinalle, kansainvälisen merkityksen. Mutta tämä tapahtui valitettavasti juuri siihen aikaan, jolloin kansanvalta ja valtiollinen elämä yleensä oli loppumassa. Tämä onnettomuus ei kuitenkaan riippunut sattumasta. Kuntien välisen liikenteen kehitys riippui silloin välttämättömästi edellytyksistä, jotka vaikuttivat kuolettavasti kansanvaltaan.

Meidän tehtävämme ei ole todistaa tätä itämailta, joissa kuntiin rajoittuva kansanvalta tuli erityisen hirmuvallan perusteeksi. Tahdomme tässä seurata ainoastaan kreikkalaisen ja roomalaisen maailman kehityskulkua ja vieläpä ainoastaan yhtä esimerkkiä, Rooman kuntaa. Tämä osottaa vanhan ajan kehityskulun erittäin räikeästi, koska

se tapahtui siellä nopeammin ja valtavammissa muodossa, kuin missään muussa vanhan maailman kaupunkikunnassa. Mutta samat pyrinnot vaikuttivat niissä kaikissa, vaikkakin usein lievemmin ja ahtaammassa muodossa.

Jokaisen yhteismaaosuuskunnan ja kunnan laajenemisella oli ahtaat rajansa, joiden ylitse se ei voinut kehittyä ja jotka vaikuttivat, että eri osuuskunnat ja kunnat pysyivät jotenkin tasa-arvoisina keskenään, niin kauan kuin puhtaasti talonpoikainen maatalous vallitsi. Tällä asteella ei vielä ollutkaan sanottavasti aiheita niiden keskinäiseen kilpailuun ja taisteluihin, kun jokainen yhteismaaosuuskunta ja kunta itse valmisti pääasiallisesti kaiken, mitä se tarvitsi. Korkeintaan voi väestön lisääntyminen synnyttää maan puutetta. Mutta väkiluvun karttuminen ei voinut johtaa yhteismaaosuuskunnan laajentumiseen. Sillä eihän asukasluku saanut olla niin suuri, ettei jokainen osakas olisi voinut päästä lakiasäättävään kansankokoukseen ilman kohtuutonta vaivaa ja ajanhukkaa. Jos osuuskunnan kaikki viljelyskelpoinen maa oli todella viljelty, niin liiat sotakelpoiset nuoret miehet muuttivat pois, perustaaksensa oman osuuskunnan joko siten, että he karkottivat tieltään muita heikompia aineksia, tai siten, että he asettuivat seutuihin, joissa oli vallalla vielä alhaisempi tuotantotapa ja väestö sen johdosta harva, missä siis oli vielä tilaa.

Yksityiset kunnat tai yhteismaaosuuskunnat pysyivät siten keskenään jotenkin tasa-arvoisina. Mutta tämä suhde muuttui, kun talonpoikaistalouden ohelle syntyi kauppa.

Olemme jo nähneet, että tavarakauppa alkoi sangen aikaisin. Sen juuret ulottuvat kivikaudelle saakka. Kun jollakin seudulla oli helposti saatavissa paljon sangen haluttuja raaka-aineita, joita muualla tavattiin ainoastaan harvoin tai ei ensinkään, niin oli luonnollista, että sen asukkaat hankkivat niitä enemmän, kuin he itse kuluttivat, ja saavuttivat myöskin suuremman taidon niiden hankinnassa ja valmistuksessa. He vaihtoivat silloin yli-

jäämällä muita tuotteita naapureiltansa, jotka taas levittivät heidän tuotteita edelleen. Tätä vaihtokaupan tietä heimosta heimoon voivat monet tuotteet kulkea uskomattoman pitkiä matkoja. Tällaisen kaupan edellytyksenä oli paimentolaiselämä, jolloin yksityiset joukot kierrellessään tapasivat usein toisiansa ja vaihtoivat sellaisissa tilaisuuksissa ylijäämiänsä.

Nämä tilaisuudet loppuivat, kun ihmiset asettuivat kiinteästi asumaan. Mutta tavaravaihdon tarve ei silti lakannut. Päinvastoin tämän tarpeen täytyi kasvaa, mikäli se koski työkaluja tai raaka-ainetta, josta niitä valmistettiin ja jota oli saatavissa ainoastaan harvoilta löytöpaikoilta, jota siis oli enimmäkseen hankittava tavara-kaupan kautta. Tätä tarvetta tyydyttämään syntyi nyt oma erityinen paimentolaisluokka, *kauppiaat*. Nämä olivat joko *karjaa kasvattavia* paimentolaisheimoja, jotka nyt ryhtyivät kuormaeläimillään kuljettamaan tavaraa seu-duilta, mistä sitä sai yllin kyllin, siis halvalla, muille paikkakunnille, jossa se oli harvinaista ja siis korkeassa hinnassa; taikka he olivat *kalastajia*, jotka uskalsivat aluksillaan kulkea pitkin rantoja tai saaresta toiseen. Mutta kuta paremmin kauppa menestyi, sitä enemmän se houkutteli maanviljelijöitäkin harjoittajikseen. Maanomistus tuntee kumminkin yleensä ylevää halveksimista kauppaan kohtaan, roomalainen ylimystö piti tosin koronkiskomista, mutta ei kauppaan säädyllyksenä elinkeinona. Tästä huolimatta sai maanomistajakin usein suuria etuja kaupasta.

Kauppa valitsee erityisiä teitä, joilla liike käy vilkkaammaksi. Sellaisten teitten varrella olevat kunnat saavat tavaransa huokeammalla kuin muut, ja he saavat kauppiasta tuotteittensa ostajia. Monet paikat, joissa ei voida poiketa tieltä ja joita ei voida kiertää, tekevät mahdolliseksi, varsinkin jos ne sen lisäksi ovat myöskin luonnon linnoittamia, että niiden asukkaat ja herrat, siis niiden maanomistajat, pidättävät kauppiaita ja nylkevät heitä,

asettaen heille tulleja. Toisaalta on seutuja, joista tulee tapulipaikkoja, missä tavaroita täytyy lastata uudelleen; esimerkiksi satamia ja teiden risteyskiä, joissa kauppiat kohtaavat toisiansa suuremmissa joukoissa eri tahoilta ja panevat tavaroita varastoon usein pitemmäksi aikaa.

Kaikki tällaiset kunnat, joita luonto on suosinut kaupaliikkeeseen nähden, kasvavat välttämättömästi talonpoikaiskuntien mittoja suuremmiksi. Ja kun talonpoikaiskunnan asukasluku pian saavuttaa määrätyn rajan alueensa koossa ja sen hedelmällisyydessä, niin on kauppakaupungin asujamisto alueensa hedelmällisyydestä riippumaton ja voi kasvaa paljoa suuremmaksi, kuin se sallisi. Onhan sillä omistamissaan tavaroissa väline, jolla se voi ostaa kaikki, mitä se tarvitsee, siis myös kaikki elantotarpeet alueensa ulkopuolelta. Samalla kuin työkaluja myydään maanviljelykselle, raaka-aineita ja työkaluja teollisuudelle ja teollisuustuotteita ylellisyydelle, samalla kehittyä myöskin elintarpeitten myynti kaupungeille.

Itse kaupan laajenemisella ei ole mitään määrättyjä rajoja, ja luonteensa mukaan se pyrkii alituisesti jo saavuttamiensa rajojen ulkopuolelle, etsien aina uusia ostajia, uusia tuottajia, uusia harvinaisten metallien löytöpaikkoja, uusia teollisuusseutuja ja uusia näiden tuotteiden kuluttajia. Niinpä foinikialaiset ovat jo varhain saapuneet Välimereltä aina Englantiin saakka pohjoisessa, kun he taas etelässä purjehtivat Hyväntoivon niemen ympäri..

„Uskomattoman aikaisin tapaamme heitä Kyprossa ja Egyptissä, Kreikassa ja Sisiliassa, Afrikassa ja Espanjassa, jopa Atlantin- ja Pohjanmerellä. Heidän kauppa-alueensa ulottuu lännestä Sierra Leonesta (länsi-Afrikassa) ja Cornwallista (Englannissa) itään aina Malabarin rannalle (Itä-Indiassa); heidän käsiensä kautta kulkevat idän helmet ja kulta, tyyrolainen purppura, sisä-Afrikan orjat, elefantinluu, leijonan ja pantterin nahkat, Arabian suitsutusaineet, Egyptin pellava, Kreikan savi-

astiat ja jalot viinit, Kypron kupari, Espanjan hopea, Englannin tina, Elban rauta.” (Mommsen, *Römische Geschichte*. 6. Aufl., 1874, I, S. 484.)

Myöskin käsityöläiset asettuvat mielellään kauppa-kaupunkeihin. Useinhan voi vasta kauppakaupunki tarjota monelle käsityölle sen myyntialueen, jota se syntyäkseen tarvitsee: toisaalta kauppiaita, jotka etsivät tavaroita, toisaalta ympäristön kylien maalaisväestöä, joka saapuu toripäivinä kaupunkiin myymään elintarpeita ja ostamaan niillä työkaluja, aseita ja koristeita. Kauppakaupunki takaa käsityöläisille myöskin välttämättömän raaka-aineitten saannin, joita ilman he eivät voi elinkeinoansa harjoittaa.

Kauppiasten ja käsityöläisten ohella syntyy kaupunkikuntiin myöskin rikasten suurtilanomistajain luokka. Kaupungin yhteismaan osakkaat, joiden maa on kaupungissa, tulevat rikkaiksi pelkästään siitä syystä, että kun kaupunkiin tulevat tarvitsevat heidän maataan, niin se saa arvon, ja sen hinta lisäytyy alituisesti. Edelleen on, kuten jo olemme nähneet, kauppiasten kuljettamain tavaroiden joukossa myöskin orjia. Yksityiset maataomistavat perheet, jotka ovat jostakin syystä päässeet kohoamaan tavalisten talonpoikien kerrosten yläpuolelle tilustensa suuruuteen tai rikkauteen nähden, voivat nyt laajentaa maanviljelysliikettään joko siten, että he hankkivat orjia, taikka myöskin siten, että he jättävät sen tykkänään orjien hoitettavaksi, siirtyvät itse kaupunkiin ja antautuvat hoitamaan kaupunkilaisliikkeitä, kaupunginhallintoa, tai myöskin rupeavat sotilaiksi. Sellainen maanomistaja, joka siihen saakka asui kaupungin läheisyydessä olevalla tiluksellaan, voi nyt sen lisäksi vielä rakentaa kaupunkitalon asuaksensa siellä. Tämän maanomistajain ryhmän taloudellinen voima ja yhteiskunnallinen asema perustuu nyt kuten ennenkin maataloihin ja maanviljelykseen, mutta he asuvat kumminkin siitä huolimatta kaupungeissa ja

lisäävät kaupungin asukaslukua perhekuntainsa kautta, jotka voivat ajanoloon kasvaa ylellisyysorjien kautta melkoisen suuriksi, kuten jo olemme nähneet.

Kauppakaupungin rikkaus ja asukasluku lisäytyy siten alituisesti. Ja voimien ohella kasvaa myöskin heidän sotainen mielensä ja heidän riistämishalunsa. Sillä kauppa ei suinkaan ole niin rauhallista luonnetta, kuin porvarillinen taloustiede arvelee, ja kaikkein vähimmän se oli alkuaikoina sellaista. Kauppa ja kuljetustoimi eivät olleet silloin vielä erillään. Kauppias ei voinut, kuten nyt, olla konttorissaan, ottaa vastaan liiketuttaviensa kirjallisia tilauksia ja suorittaa niitä rautatien, höyrylaivojen tai postin välityksellä. Hänen täytyi itse tuoda tavaransa markkinoille, ja tämä vaati voimaa sekä rohkeutta. Silloin täytyi olla matkoilla kuukausittain, usein vuosikausia, kaukana kotiseudulta, jalkaisin tai ratsain tietömissä erämaissa, tai pienillä avonaisilla aluksilla meren myrskyissä. Kaikki tämä vaati ponnistuksia, jotka eivät missään suhteessa olleet pienempiä kuin sotaretken vaivat, ja joita ainoastaan voimakkaat miehet voivat kestää.

Eivätkä matkan vaaratkaan olleet sodan vaaroja pienemmät. Ei yksin luonto uhannut kauppiasta joka hetki, milloin laineella ja kallioilla, milloin hiekkamyrskyillä, veden tai ruuan puutteella, jäätävällä kylmyydellä tai ruuton täyttämällä hehkulla. Kauppiiaan muassaan kuljettamat arvokkaat aarteet muodostivat saaliin, joka vieti jokaista vahvempaa ryöstöön. Kauppa oli alkuaan tapahtunut heimojen kesken, mutta myöhemmin sitä harjoitettiin ainoastaan suuremmissa joukoissa, karavaanien välityksellä maalla ja kauppalaivastojen merellä. Ja tällaisen retkikunnan jokaisen jäsenen täytyi olla varustetun ja kykenevän ase kädessä puolustamaan omaisuuttaan. Siten kaupasta tuli sotaisen mielen kasvattaja.

Mutta jos kauppiiaan kuljettamain tavarain runsaus pakotti hänet kehittämään sotaista voimaa niiden puolus-

tukseksi, niin tämä sotainen voima kiihotti häntä toiselta puolen käyttämään sitä hyväkseenkin. Kaupan voitto syntyi siitä, että ostettiin halvalla ja myytiin kalliilla. Halvin hankkimismuoto taas oli kieltämättä, että otettiin maksettua, mitä tahdottiin saada. Ryöstö ja kauppa ovat siten alkujaan läheisessä yhteydessä keskenään. Milloin kauppias tunsii olevansa vahvempi, tuli hänestä helposti ryöväri, jos arvokas saalis houkutteli häntä — eikä ihminen itse suinkaan ollut halvin näistä saaliista.

Mutta kauppias ei tarvinnut sotaista voimaansa ainoastaan pitääksensä huolta ostoistaan ja hankinnastaan mahdollisimman halvalla, vaan myöskin torjuakseen *kilpailijoita* myyntipaikoilta, joilla hän kävi; sillä kuta enemmän ostajia, sitä korkeammat hinnat niillä tavaroilla, joita hänen oli ostettava, ja kuta enemmän myyjiä, sitä halvempia olivat ne tavarat, joita hän toi markkinoille, sitä pienempi siis osto- ja myyntihintojen ero eli voitto. Kun siis toistensa lähelle syntyi useampia isoja kauppapaikkoja, syntyi niiden välillä myöskin pian sotia, jolloin voittajaa ei viettele ainoastaan se etu, että hän syrjäyttää kilpailijansa, vaan myöskin se, että hän voi muuttaa voittoa vahingoittavat kilpailijat voittoa tuottaviksi tekijöiksi, joko kaikkein yksinkertaisimmalla tavalla, jota kumminkaan ei voi useammin uudistaa, nimittäin siten, että vastustajan kaupunki ryöstetään kokonaan ja sen asukkaat myydään orjiksi; tai vähemmän jyrkästi, mutta kumminkin joka vuosi uudistuen siten, että voitettu kaupunki liitetään valtioon „liittolaisena”, joka on velvollinen suorittamaan veroja ja asettamaan sotaväkeä ja jonka on tarkasti varottava vahingoittamasta herraksi kohonnutta kilpailijaa.

Yksityiset kauppakaupungit, joita niiden asema tai muut olosuhteet erityisesti suosivat, voivat tällä tavalla yhdistää useita muita kaupungeita alueineen valtiolliseksi elimistöksi. Siten voi jokaisessa kaupungissa säilyä kan-

sanvaltainen hallitusmuoto. Mutta kaupunkien yhteyttä, yhteisvaltiota, ei kumminkaan hallita kansanvaltaisesti, sillä yksi voitokas kaupunki hallitsee yksinään ja muiden on toteltava, eikä heillä ole pienintäkään vaikutusta yhteisvaltion lainsäädäntöön eikä hallintoon.

Kreikassa tapaamme useita sellaisia kaupunkivaltioita, joista atenalainen kohosi mahtavimmaksi. Mutta ei mikään voitokas kaupunki ollut kyllin vahva pitämään ajan oloon kaikkia muita valtansa alaisina, pääsemään kaikista kilpailijoista. Siksipä Kreikan historia osottaa vain alituisia yksityisten kaupunkien ja kaupunkivaltioitten keskinäisiä sotia, jotka ainoastaan harvoin keskeytyivät, kun täytyi ruveta yhteisesti torjumaan yhteistä vihollista. Nämä sodat ovat tavattomasti jouduttaneet Kreikan häviötä sen jälkeen, kuin nuo jo kuvailemamme orjatalouden seuraukset tulivat näkyviin. Mutta on naurettavaa osottaa tämän johdosta siveellistä suutumusta, kuten monet professoreistamme tekevät. Kaupasta johtuu välttämättömästi taistelu kilpailijan kukistamiseksi. Tämän taistelun muodot vaihtelevat, mutta se puhkeaa pakostakin sodaksi, kun suvereenit kauppa-kaupungit joutuvat vastakkain. Kreikan sisällinen itsensäraateleminen oli sentähden välttämätöntä heti, kun kauppa alkoi kohottaa sen kaupungit suuriksi ja mahtaviksi.

Jokaisen kilpailutaistelun tarkoitusperänä taas on kilpailijan poistaminen tai masentaminen, siis monopoli. Tähän ei ollut millään Kreikan kaupungilla kyllin voimaa, eikä edes tuolla niin mahtavalla Atenalla. Yksi Italian kaupunki voi sen tehdä. Roomasta tuli koko Väli-meren ympärillä olevan sivistysmaailman valtiias.

b) Patriisit ja plebejit.

Taistelu kilpailijan kanssa ei kuitenkaan ole suuren kauppakaupungin ainoa sodan syy. Suurkaupungin rikkaus voi helposti herättää talonpoikien saaliinhimon varsinkin silloin, kun sen alueen rajoilla asuu voimakkaita heimoja, etupäässä karjanhoitoa harjoittavia vuoriston talonpoikia, jotka tavallisesti ovat köyhempiä kuin viljavampain tasankojen maanviljelijät, mutta samalla myöskin löyhemmin sidottuja turpeeseen, tottuneempia verenvuodatukseen ja metsästykseseen, näihin sodan opettajiin. Vaikka he kulkevatkin välinpitämättömästi pienten maa-seutukaupunkien ohitse, jotka harjoittavat ainoastaan rajoitetun maakunnan paikallista kauppaa ja suovat sen ohella suojan parille pienelle käsityöläiselle, niin täytyy suuren kauppakeskuksen aarteitten sitävastoin kovasti kiihottaa leitä ja houkutella heitä liittymään ryövärijoukoksi ja hyökkäämään tuon yhdyskunnan kimppuun. Tämä taas pyrkii toiselta puolen laajentamaan aluettaan ja alamaistensa lukua. Olemmehan nähneet, kuinka kaupungin kasvaminen synnyttää kaupungissa laajenneen menekin maanviljelystuotteille ja kuinka kaupungille tavaroita tuottavan maan arvokin kohoaa, kuinka täten syntyy suurempi maan ja työvoiman tarve, koska näiden tulisi viljellä voitettu maa valloittajilleen. Siitä johtuu alituinen taistelu suurkaupungin ja sitä ympäröivän talonpoikaisväestön välillä. Jos viimeainitut voittavat, niin kaupunki ryöstetään, ja sen täytyy alkaa kehityskulkunsa taas uudelleen. Jos sitävastoin kaupunki voittaa, niin se ottaa alamaisiltaan talonpojilta suuremman tai pienemmän osan maata, antaaksensa sen omille maanomistajilleen, jotka toisinaan asututtavat sen maatonmilla pojillaan, mutta enimmäkseen kumminkin jättävät voitettua maan viljelemisen pakkotyöläisille, jotka myöskin otetaan

valloitetusta maasta joko vuokraajain, maaorjain tai orjain muodossa. Toisinaan noudatetaan lempeämpääkin menettelyä, voitettuja ei ainoastaan jätetä vapaiksi, vaan he otetaan voittaneen kaupungin kansalaisten joukkoonkin, tosin ei kumminkaan täysiksi kansalaisiksi, joiden kokous hallitsee kaupunkia ja valtiota, vaan toisen luokan kansalaisiksi, jotka nauttivat täyttä vapautta ja valtion täydellistä laillista suojaa, mutta eivät ole osallisia sen hallintoon. Tällaisia uskansalaisia kaupunki tarvitsi sitä enemmän, kuta suuremmaksi sen sotilastaakka tuli rikkauten kasvaessa ja kuta vähemmän vanhojen porvarien perheet riittivät asettamaan tarpeellista määrää porvarisotilaita. Sotavelvollisuus ja kansalaisoikeus taas ovat alkujaan olleet läheisessä yhteydessä toistensa kanssa. Jos sotilasten lukua tahdottiin nopeasti lisätä, täytyi valtioliittoon ottaa uusia kansalaisia. Rooma ei ole tullut suureksi vähimmän sen kautta, että se oli sangen antelias myöntämään kansalaisoikeuksia kaupunkiin muuttaneille sekä myöskin läheisten voitettujen kuntien jäsenille.

Näiden uskansalaisten lukua voitiin mielin määrin lisätä. Siinä ei ollut niitä rajoja, jotka rajoittivat vanhojen kansalaisten lukua. Nämä rajat olivat osaksi teknillistä luonnetta. Kun kaupungin hallinto hoidettiin vanhojen kansalaisten kokouksessa, niin tämä kokous ei saanut tulla niin suureksi, että neuvottelu olisi käynyt mahdottomaksi. Kansalaiset eivät myöskään saaneet asua niin kaukana kokouspaikasta, etteivät he olisi voineet mukavasti ja talouttaan laiminlyömättä saapua sinne määräaikoina. Tällaisia epäilyjä ei ollut uskansalaisiin nähden. Vaikkapa heille myönnettiinkin joitakin valtiollisia oikeuksia, vaikkapa (joka kumminkin tapahtui sangen harvoin) itse äänioikeuskin kansalaiskokouksissa, niin ei — ainaakaan vanhojen kansalaisten kannalta katsoen — ollut laisinkaan välttämätöntä, että he aina voivat ottaa osaa

näihin kokouksiin. Vanhoista kansalaisista oli sitä mieluisampaa, kuta enemmän he saivat toimia yksin.

Uuskansalaisiin nähden ei siis ollut niitä rajoja, jotka supistivat vanhojen kansalaisten lukua.

Uuskansalaisten lukua voitiin mielivaltaisesti lisätä. Sen rajana oli vain valtion suuruus ja valtion tarvitsemain luotettavain sotilasten määrä. Sillä silloinkin kun valloitettujen maakuntien tuli asettaa sotajoukkoja, tarvitsi armeija kantajoukon, joka takasi sen luotettavuuden, ja tämä voitiin muodostaa ainoastaan siten, että armeijassa oli kansalaissohilaita melkoinen määrä.

Mutta tällä tavalla syntyi kaupungin kasvaessa toinen epäkansanvaltaisen järjestön muoto valtioon. Samalla kuin suuresta kaupunkikunnasta toiselta puolen tulee lukuisain kuntien ehdoton vallitsijatar, samalla muodostuu toiselta puolen kansalaisten keskuuteen kunta, joka nyt ulottuu kauas yli vanhan kaupunkimaan rajojen, syntyy täys- tai vanhojen kansalaisten (patriisien) ja uusien kansalaisten (plebejien) välinen ristiriita. Kumpaakin tietä kansanvalta muuttuu ylimysvallaksi, ei sen kautta, että täysoikeutettujen kansalaisten piiriä olisi supistettu, eikä sen kautta, että muutamia etuoikeutettuja olisi kohotettu näiden yläpuolelle, vaan siten, että valtio kasvaa, samalla kuin jälkimäinen piiri pysyy samana, joten kaikki vanhaan kuntaan tai maaosuuskuntaan tulevat uudet ainekset jäävät vähemmän oikeutetuiksi tai aivan oikeudettomiksi.

Mutta nämä molemmat tiet, joiden kautta kansanvallasta voi kehittyä ylimysvalta, eivät kulje samaan suuntaan. Toinen valtion riistämisen ja hallitsemisen laji etuoikeutetun vähemmistön kautta, toisin sanoen yhden kunnan valta koko valtakunnan yli, voi alituisesti kasvaa laajemmaksi, kuten Rooman esimerkki osottaa; ja sen *täytyy* kasvaa, niin kauan kuin valtio on elinvoimainen eikä luhistu kokoon ylivoimaisen vallan edessä. Toisin sitävastoin on uuskansalaisten vatiollisen oikeudettomuuden laita.

Niin kauan kuin nämä ovat melkein yksinomaan talonpoikia, ovat he enemmän tai vähemmän välinpitämättömiä oikeuksien puutteesta. Kun heidän liikkeensä ovat kaukana kaupungista, niin he eivät useimmiten voisikaan aamulla kotoa lähtien olla keskipäivällä läsnä kansalaiskokouksessa kaupungin torilla ja saapua illalla takaisin kotiinsa. Ja valtion kasvaessa nämä sekä sisälliset että ulkonaiset olosuhteet käyvät yhä monimutkaisemmiksi. politiikka ja myöskin sodankäynti muodostuu ammatiksi, mikä vaatii esitietoja, joita talonpoika ei voi saavuttaa. Hän ei siis kumminkaan ymmärrä mitään niistä mieskohtaisista ja asiallisista kysymyksistä, joita kaupungin valtiollisissa kokouksissa ratkaistaan, eikä hän näin ollen tunne suurta tarvettakaan hankkia itsellensä osanotto-oikeutta näihin.

Mutta uusporvarikunta ei pysy rajoitettuna ainoastaan talonpoikiin nähden. Muukalaiset, jotka tulevat kaupunkiin ja ovat sille hyödyksi, saavat kansalaisoikeuden. Valloitetuilla ja kansalaisoikeuksia saaneilla maa-aloilla ei myöskään ole ainoastaan kyliä, vaan kaupunkeja käsityöläisineen ja kauppiaineen sekä suurtilallisia, joilla on maatalonsa ohella myöskin kaupunkitalo. Kun he saavat roomalaisen kansalaisoikeuden, herää heissä harras halu muuttaa pienemmästä kaupungista suurempaan, jossa he eivät enää ole ainoastaan suvaittuja ja johon heitä houkuttelee huokeampi ansio ja runsaammat huvitukset. Mutta samaan aikaan riistetään jo osottamallamme tavalla sodan ja orjatalouden kautta yhä enemmän talonpoikia. Näidenkin tyhjin käsin jääneiden ainesten paras turvapaikka on samoin suurkaupunki, jonka kansalaisia he ovat ja jossa he koettavat tulla toimeen käsityöläisinä tai kantajina, ravintoloitsijoina, rikkamakauppiaina tai suorastaan kuokkavieraina jonkun rikkaan herran luona, jolle he klientteinä tarjoutuvat suorittamaan kaikkia mahdoli-

sia palveluksia ja jonka liehakkjoukon he muodostavat — todellisia ryysyproletareja.

Näillä aineksilla on paljoo paremmin kuin talonpojilla aikaa ja tilaisuutta sekautua kaupungin politiikkaan, jonka seurauksia he myöskin tuntevat paljoo selvemmin ja välittömämmin. He tuntevat mitä vilkkainta halua päästä vaikuttamaan tähän politiikkaan, asettaa vanhojen kansalaisten kokousten sijaan kaikkien kansalaisten kokoukset, saada viime-mainituille oikeus valita valtion virkamiehiä ja säätää lakeja. Kaikkien näiden ainesten lukumäärä kasvoi yhä suuremmaksi kilpaa kaupungin suuruuden kanssa, samalla kuin vanhojen kansalaisten piiri ei laajennut. Se tulikin sentähden suhteellisesti yhä heikommaksi, sitä enemmän, kun ei sen käytettävissä ollut porvarikunnasta riippumatonta sotavoimaa, kun uudet ja vanhat kansalaiset olivat sotilaita, aseiden omistajia ja tottuneita niitä käyttämään. Siten syntyy kaikissa tämänlaatuissa kaupungeissa vanhojen ja uusien kansalaisten välille katkera luokkataistelu, jossa viime-mainitut pääsevät säännöllisesti ennemmin tai myöhemmin voitolle. Taistelu päättyy siis kansanvaltaan, joka puolestaan taas kumminkin on ainoastaan ylimysvallan laajennus, koska kansalaisoikeuksien ulkopuolella olevain maakuntain oikeudettomuus ja riistäminen jatkuu edelleen. Vieläpä tämän maakuntien riistännän ala ja toisinaan myöskin sen määrä suureneekin samaan aikaan, jolloin kansanvalta edistyy hallitsevan kunnan piirissä.

c) Rooman valtio.

Kaikki nämä vanhan ajan jokaiselle kukoistavalle kauppakaupungille luonteenomaiset taistelut tapaamme täydessä käynnissä Roomassa jo siihen aikaan, jolloin se esiintyy historiassa.

Sen asema tekee sen sangen sopivaksi tapulipaikaksi. Se on melkoisen kaukana meren rannasta Tiberin varrella, mutta kun merialukset olivat silloin pieniä, ei siitä ollut haittaa, vaan päinvastoin suorastaan hyötyä merikaupalle. sillä syvemmällä sisämaassa oltiin merirosvoilta ja laineilta paremmin turvassa kuin meren rannalla. Turhaan ei olekkaan niin monia suuria kauppapaikkoja perustettu purjehdittavien jokien rannoille jotenkin kauas niiden suista, eikä välittömästi meren rannalle — niinpä Babylon ja Bagdad, Lontoo ja Pariisi, Antwerpen ja Hamburg.

Rooman kaupunki syntyi paikalle, jossa vielä purjehdittavan Tiberin rannalla on kaksi helposti linnoitettavaa kukkulaa, mitkä suojelivat ja turvasivat tulevien ja menevien tavaroiden varastohuoneita. Maakunta, johon Rooma syntyi, oli vielä raaka, tykkänään talonpoikainen, mutta sen pohjois- ja eteläpuolella oli taloudellisesti korkealle kehittyneitä maakuntia, Etruria ja Campania kehittyneine teollisuuksineen, laajoine kauppoinen ja myöskin jo silloin orjantyyöhön perustuvine maanviljelyksineen. Ja Afrikasta tulivat tavaroineen karthagolaiset, jotka olivat yhtä korkealla kehityskannalla kuin etruskit ja kreikkalaiset siirtolaiset etelä-Italiassa.

Tämä maantieteellinen asema saattoi Rooman oimittaiseen kaksoisasemaan. Läheisimpään ympäristöönsä, latinalaisiin ja volskeihin verraten, näytti kauppakaupunki korkeamman sivistyksen edustajalta; etäisempään ympäristöön, etruskeihin ja Italian kreikkalaisiin nähden taas roomalaiset näyttivät raa'alta talonpoikaiskansalta. Itse asiassa pysyi maanviljelys roomalaisten pääelinkeinona kaupan kasvamisesta huolimatta. Asuen etäällä merestä he eivät ymmärtäneet ensinkään merikulkua eikä laivanrakentamista. He jättivät vierasten kauppiasten ja laivurien toimeksi tulla heidän luoksensa ja harjoittaa heidän kauppaansa. Eikä tämä muuttunut myöhemminkään. Siitä selkiää osaksi, minkätähden juutalaisilla oli niin

vahva siirtokunta Roomassa Cæsarin ja hänen ensimmäisten jälkeläistensä aikana, siis siihen aikaan, jolloin kristin-usko syntyi. He olivat jo silloin ottaneet käsiinsä osan Rooman kauppaa. Samoin on vielä tänäänkin esim. Konstantinopolissa kauppa pääasiallisesti muiden kuin turkkilaisten käsissä.

Kuta korkeammalle Rooma kohosi kauppansa kautta, sitä pahempiin ristiriitoihin se joutui naapuriensa kanssa. Kaupan synnyttämä elantotarpeitten menekki herätti Rooman maanomistajissa halun laajentaa maitansa naapuriensa kustannuksella, samalla kuin nämä taas alkoivat himoita kaupungin rikkauksia. Toiselta puolen puhkesi myöskin kilpailutaisteluja etruskilaisten kaupunkien kanssa. Rooman nuoren yhteiskunnan oli kestäminen monia pitkiä ja kovia sotia, mutta voitokkaasti se niistä suoriutui, ja siitä se sai kiittää edellämainittua kaksoisasemaansa. Suuren kaupungin korkeampi tekniikka ja lujempi järjestö voitti talonpojat; roomalaisten talonpoikien sitkeys ja kestävyys voitti etruskit, joiden sotilaallinen voima jo oli kadonnut, koska pakkotyö oli tunkenut syrjään vapaan talonpoikaisväestön.

Kun Rooma oli tullut kyllin vahvaksi voittaakseen etruskit, huomasi se samalla, kuinka erinomainen tulolähde sodasta voisi tulla. Jos sotia käytäisiin rikkaita kaupungeita ja kansoja vastaan, joita voitiin ryöstää ja tehdä verovelvollisiksi, niin ne onnistuessaan tuottaisivat paljoa enemmän rikkauksia kuin kauppa, jota kumminkin ulkolaiset enimmin harjoittivat, ja maanviljelys, joka pikkutilallisiikkeenä tuotti ainoastaan vähäisen ylijäämän vuodessa. Kauppa ja ryöstö ovat alunpitäen sukua toisillensa, mutta tuskinpa mikään kauppakaupunki on asettanut ryövärinammatin etualalle siinä määrässä kuin Rooma, joka teki siitä valtiollisen laitoksen, asetti sen kaupungin suuruuden perustukseksi ja suunnitteli kaikki valtiolliset laitokset sen mukaan.

Kun Rooma oli valloittanut, ryöstänyt ja tehnyt verovelvolliseksi etruskilaiset kaupungit, kääntyi se etelässä oleviin rikkaisiin naapureihinsa, joiden kasvava varallisuus oli jo useimmainituista syistä hävittänyt heidän sotilaallisen voimansa, joten saalis oli sitä halutumpaa, kuta helpommin se näytti olevan voitettavissa. Mutta tämä rikkaus houkutteli samaan aikaan toista talonpoikaiskansaa, samnillaisia. Nämä täytyi siis ensin karkottaa tantereelta, ennenkuin etelä-Italian kreikkalaisia kaupungeita voitiin valloittaa. Talonpoikaiskansa taisteli talonpoikaiskansaa vastaan, mutta samnillaisilla ei ollut keskuudessaan sellaista suurta kaupunkia kuin Rooma, joka olisi voinut keskitetysti järjestää talonpoikaissotavoimat. Niinpä he joutuivatkin häviölle, ja silloin oli Rooman tie auki rikkaisiin etelä-Italian kaupungeihin, jotka nyt ryöstettiin ja laskettiin Rooman vallan alle.

Etelä-Italiasta oli sitten enää ainoastaan askel Sisiliaan, joka oli yhtä rikas kuin Kreikka ja Italia ja houkutteli roomalaisia ryövärijoukkoja yhtä paljon. Mutta silloin he joutuivat tekemiseen vaarallisen vihollisen, *karthagolaisten* kanssa. Karthagon mahtava kauppakaupunki nykyisen Tripoloksen lähellä oli joutunut samanlaisen ryöstönhimon valtaan kuin Roomakin ja valloittanut Afrikan pohjoisrannan läntisen osan sekä Espanjan ja koetti nyt saada haltuunsa myöskin Sisilian. Foinikialaiset, joita heidän maansa luonto oli jo aikaisin pakottanut merenkulkuun ja jotka olivat merenkulun alalla saavuttaneet suuren etevämmyyden, olivat perustaneet Karthagon siirtomaan. Merenkulun kautta Karthagokin saavutti suuruutensa ja rikkautensa. Se kasvatti merimiehiä eikä talonpoikia. Talonpoikaistalouden asemasta syntyi latifundialisuus halpoine sotasaaliiksi saatuine orjineen ja sen rinnalle vuorityö. Siltä puuttuikin sentähden maalaisväestöstä muodostettu kansanarmeija. Kun sen oli pakko kulkea rannikoilta maan sisäosiin, kun sen oli pakko valloi-

tuksiaan puolustaakseen kehittää sotavoimaa maalla, täytyi sen värvätä palkkasotureita.

Taistelu Rooman ja Karthagon välillä eli niinkutsutut kolme Puunilaissotaa alkoivat 264 e. Kr. ja päättyivät vasta 146 Karthagon täydelliseen häviöön. Ratkaisu oli kumminkin selvä jo Hannibalin kukistuttua, joka lopetti toisen puunilaissodan vuonna 201. Tämä taistelu oli sotaa palkkasoturijoukon ja talonpoikaissotajoukon, ammattisotajoukon ja miliisiarmeijan välillä. Ensimmäinen voitti usein. Hannibalin johdolla se sai Rooman perikadon partaalle. Mutta miliisijoukko, joka puolusti omia kotiliesiään, osottautui kumminkin lopulta sitkeämmäksi ja masensi tämän pelottavan kamppailun päättyessä vastustajansa täydellisesti. Karthago hajoitettiin maan tasalle, sen asukkaat hävitettiin sukupuuttoon. Sen suunnattomat latifundiumi- ja vuorikaivosomaisuudet sekä valanalaiset kaupungit joutuivat voittajain saaliiksi.

Siten oli Rooman vaarallisin vastustaja kaatunut. Siitä alkaen se hallitsi rajattomasti Välimeren läntistä laaksoa. Ja pian myöskin itäistä laaksoa. Siellä olevissa valtioissa oli vanha sivistys kukistumaisillaan. Orjien ja vuokraajien pakkotyö oli tunkenut syrjään vapaat talonpojat, ja alituiset sodat olivat saattaneet heidät perikatoon, miliisijoukkojen sijaan oli tullut palkkasoturijoukot, ja kaikki tämä oli heikontanut heidän sotaista voimaansa siinä määrässä, että he eivät enää voineet tehdä sanottavaa vastarintaa Rooman sotajoukoille. Helposti roomalaiset joukot valloittivat kaupungin toisensa perästä, maan toisensa jälkeen, ryöstääksensä ne ja tuomitaksensa ne alituisen verovelvollisuuteen. Siitä alkaen Rooma pysyi vanhan sivistysmaailman valtijattarena, kunnes germanilaisten raakalaisten onnistui valmistaa sille sama kohalo, jonka se oli valmistanut kreikkalaisille, vaikka nämä olivatkin tieteellisesti ja taiteellisesti paljon korkeammalla sitä. Samoin kuin talousopissa ja politiikassa pysyi Rooma

myöskin filosofiassa ja tieteissä kreikkalaisiin verraten, aina ryövärinä. Sen suuret ajattelijat ja runoilijat olivat melkein kauttaaltaan kirjallisia varkaita.

Silloisen maailman rikkaimmat maat, joihin oli ke-
räytynyt vanhan sivistyksen lukemattomia aarteita vuosi-
satojen, jopa vuosituhansienkin kuluessa, kuten Egyptiin,
olivat nyt avoimina roomalaisten ryöstölle ja kiristykselle.

Tämän suunnattoman sotilaallisen voimankäytön,
joka oli voinut luoda nämä loistavat tulokset, oli Rooma
kumminkin voinut kehittää ainoastaan kansanvaltana,
ainoastaan kaupunkina, jonka olemisesta oli etua kaikille
sen kansanluokille, vaikka ei tosin kaikille samalla tavalla.
Pitkässä ja sitkeässä taistelussa, joka alkoi kuudennelta
ja kesti neljännelle vuosisadalle ennen ajanlaskumme al-
kua, olivat uskansalaiset, plebejit, osanneet riistää patrii-
seilta etuoikeuden toisensa perästä, kunnes lopuksi kaikki
oikeudellinen ero näiden kummankin luokan välillä oli
kadonnut ja kaikkien kansalaisten kansankokous päätti
laeista sekä valitsi korkeimmat virkamiehet, konsulit, pre-
torit, edilit, jotka sitten, virkansa täytettyään, astuivat
senaattiin, mikä tosiasiallisesti hallitsi koko valtiota.

Mutta Rooman kansa ei silti saanut määräysvaltaa
valtiossa, vaan ainoastaan oikeuden valita herransa. Ja
kuta enemmän ryysyköyhälistö lisäytyi Rooman kaupun-
gissa, sitä enemmän tämä kansanvallan oikeus muodostui
ansiolähteeksi, keinoksi kiristää ehdokkailta avustusta ja
huvituksia.

Olemme jo tutustuneet klientteihin, jotka asettuivat
rikasten herrojen käytettäväksi kaikkiin mahdollisiin pal-
veluksiin. Jos he olivat äänioikeutettuja, niin ei niistä
palveluksista, mitä he kykenivät suorittamaan, ollut mi-
kään sen tärkeämpi, kuin äänestäminen suojelusherran,
patroonan, mielen mukaan. Jokaisella rikkaalla rooma-
laisella, jokaisella rikkaalla perheellä oli siten paljon ääniä

kunnalliskokouksessa, ja he käyttivät niitä sen nurkkakunnan eduksi, johon he kuuluivat. Pari rikasten perheitten nurkkakuntaa sai tällä tavalla valtion hallinnon käsiinsä, saattoi yhä uudelleen sukulaisensa voitolle ylimpään virkamiesten vaaleissa ja siten senaattiin. Kansanvalta ei muuttunut siitä enemmän, kuin että se nyt salli myöskin rikasten plebejiperheitten tunkeutua siihen piiriin, joka ylimysvaltaisen hallituksen vallitessa oli rajoittunut ainoastaan patriiseihin.

Valittujen konsulien ja pretorien oli vietettävä virkatoimintansa ensimmäinen vuosi Roomassa. Toisena vuotena sai jokainen heistä maakunnan hallitukseen ja koetti nyt siellä saada korvauksen niistä kustannuksista, joita viran hankkiminen oli hänelle tuottanut, sekä sen lisäksi vielä voittoa elääkseen. Sillä hän ei saanut palkkaa. Virat olivat „kunniavirkoja”. Toiselta puolen oli taas toivo siitä voitosta, joka maakunnista oli saatavissa kiristyksen ja lahjomisen, toisinaan välittömän ryöstönkin kautta, riittävänä perustuksena eri ehdokkaille koettaa mahdollisimman tarmokkaasti pyrkiä virkaan, joten he sitä tehdesään yhä enemmän lisäsivät lupauksiansa kansalle.

Mutta kuta enemmän äänten oston eri menettelytavat lisäsivät ryysyköyhälistön mahdollisuutta saada etua kansalaisoikeutensa myymisestä, sitä hartaammin halusivat myöskin ne talonpojat, joilla oli Rooman kansalaisoikeus, hylätä puuteenalaisen ja vaivaloisen, ahdistetun elämänsä maalla, muuttaaksensa Roomaan. Tämä taas lisäsi ääni-oikeutetun ryysyköyhälistön lukua ja korotti siten myöskin ehdokkaille asetettavia vaatimuksia. Cæsarin aikana oli Roomassa 320,000 Rooman kansalaista, jotka saivat maksuttoman leipäviljan valtiolta: jotenkin yhtä suuri oli siis ostettavien äänten määrä. Voidaan kuvitella, minkälaisia summia vaali nieli.

Äänten osto synnytti vuonna 53 ennen ajanlaskumme

alkua niin suuren käteisen rahan kysynnän, että kapitali-korko kohosi suuresti ja rahapula syntyi.*)

„Nobilitettiin (virka-aateliston) oli maksaminen tun-tuvasti”, huomauttaa Mommsen. „Miekkailunäytös mak-soi 720,000 sestertsiä (187,000 markkaa). Mutta yli-myöstö maksoi mielellään, kun se siten sulki varattomilta valtiollisen tien” **).

Ja sen tuli maksaa sangen usein, sillä joka vuosi oli uusia vaaleja. Mutta se ei maksanut ihanteellisesta kun-nianhimosta, vaan sentähden, että se tiesi siten vain osta-vansa oikeuden paljoa tuottavampaan maakuntien ryös-töön ja tekevänsä täten sangen hyvän kaupan.

„Kansanvallasta”, toisin sanoen siitä, että muutamat sadattuhannet Rooman kansalaiset hallitsivat koko Roo-man valtakunnan noin 50 tai 60 miljoonaa asukasta, tuli siten eräs tehokkaimpia keinoja saada maakuntien ryöstö ja uuvuttaminen korkeimmilleen, koska se melkoisesti lisäsi tähän osallisten lukua. Eikä siinä kyllin, että maa-kuntain hallitsijat tekivät voitavansa kiristämisessä, vaan jokainen otti mukaansa vielä joukon „ystäviä”, jotka oli-vat auttaneet häntä vaaleissa ja nyt menivät hänen tur-vissaan siitä palkkioksi varastamaan ja ryöstämään.

Ja sen lisäksi laskettiin vielä roomalainen koron-kiskomiskapitalikin valloilleen maakuntiin, joissa se sai tilaisuuden kehittää koko tuhoavan voimansa ja kasvaa niin valtavan suureksi, ettei se ollut missään muualla van-hassa maailmassa päässyt niin kauas.

*) Salvioli, *Le capitalisme dans le monde antique*, (Kapitalismi vanhassa maailmassa). S. 243, 1906.

***) *Römische Geschichte*, (Rooman historia) I, S. 809.

d) Koronkiskominen.

Koronkiskominen sellaisenaan on ikivanha, melkein yhtä vanha kuin kauppa. Sen jälkiä ei tosin voida seurata kiviikaudelle saakka, mutta se on kumminkin vanhempi kuin rahalaitos. Heti kun eri talouksia muodostui omine perheomaisuuksineen, oli mahdollista, että toiselle perheelle karttui enemmän karjaa, maata ja orjia kuin toiselle, samalla kuin toiset köyhtyivät. Silloin tapahtui helposti, että hätään joutuneet talonpojat lainasivat paremmassa asemassa olevalta naapurilta jotakin, mitä tällä oli runsaasti, esimerkiksi viljaa tai karjaa, jonka johdosta heidän täytyi sitoutua maksamaan se takaisin hyvityksen ohella tai suorittamaan siitä määrätty työ — velkaorjuuden alku. Tällaiset koronkiskomisliikkeet ovat mahdollisia ja niitä tavataankin jo pelkän luonnontalouden kannalla ilman rahan välitystä. Suurtilanomistus ja koronkiskominen ovat alusta alkaen olleet läheistä sukua keskenään, ja koronkiskomispääoma — nykyiset ylemmät finanssit — sekä suurtilanomistus ovat usein sopineet mitä paraiten yhteen toistensa kanssa. Roomassakin suurtilanomistajat olivat koronkiskojia, mikäli heidän historiaansa voidaan seurata, eikä patriisien ja plebejien välinen taistelu ollut ainoastaan ylimysvallan ja kansanvallan taistelua valtiollisista oikeuksista, ei ainoastaan suur-omistajain ja talonpoikaisväestön välistä taistelua valtion yhteismaista, vaan myöskin taistelua koronkiskojain ja velkautuneitten välillä.

Maanviljelystyön tuottavaisuus ja siis myöskin sen synnyttämä ylijäämä oli kumminkin niin pieni, että täytyi riistää suuria ihmisjoukkoja, jos mieli riistäjän saada huomattavampia rikkauksia. Niin kauan kuin roomalaiset ylimykset kiskoivat ainoastaan Rooman ympärillä olevan alueen talonpoikia, eivät he siitä paljoakaan rikas-

tuneet, rasittivatpa he heitä kuinka kovasti tahaan. Mutta roomalaisten koronkiskojaain liikkeet kukoistivat sitävastoin sitä loistavammin ja tuottivat sitä suurempia rikkauksia, kuta enemmän niille avautui koko silloinen sivistysmaailma.

Ja silloin syntyi työnjakokin. Koronkiskominen naapureilta oli liike, joka ei vaatinut erityistä tarkkaavaisuutta. Ylimykset voivat vaivatta hoitaa sen viljellessään tiluksiaan ja pitäessään huolta valtion hallinnosta. Sitävastoin oli jo vaikea riistää korkoja Espanjasta ja Syyriasta, Galliasta ja pohjois-Afrikasta, ja sen ohella vielä johtaa niin suunnattoman valtion liikettä. Koronkiskoja-toimi eroaa nyt yhä enemmän hallitustoimesta. Virkaateliston rinnalle, joka sotapäällikön ja maaherran toimessa ryösti maakuntia, vaikka se ei tosin sen ohella kammonut raha-asiayrityksiäkään, syntyi nyt erityinen koronkiskojakapitalistien luokka, joka sai erityisen säätyjärjestönkin „ritarien” luokkana, ja kuta suuremmaksi niiden rahakapitalistien luokka tuli, jotka antautuivat yksinomaan rahakeinotteluihin, sitä monipuolisemmiksi nämä keinotellut voivat muodostua.

Eräs tärkeimpiä keinoja maakuntien ryöstämisessä oli niiden *veronkannon vuokraaminen*. Vielä ei ollut virkakoneistoa, jonka huoleksi verojen kantaminen olisi voitu jättää. Mukavin keino tässä oli se, että tämä tehtävä jossakin maakunnassa annettiin roomalaiselle rahamiehelle, joka suoritti vaaditun veromäärän valtiolle ja katsoi, kuinka hän sai sen takaisin. Tämä verojärjestelmä oli siis samanlainen kuin se, joka vielä nykyäänkin on monesti vallalla itämailla ja ryöstää ne autioiksi. Sillä vuokraaja ei luonnollisesti tyydy siihen, mitä hänelle on tuleva. Maakuntien asukkaat ovat auttamattomasti hänen vallassaan, ja hän kalvaa heidät luihin saakka.

Sangen usein sattui, että yksityiset kaupungit tai verovolliset kuninkaat eivät voineet maksaa heiltä vaadit-

tuja summia. Silloin roomalaiset rahamiehet olivat valmiit antamaan ne heille etukäteen, luonnollisesti vastaavaa korkoa vastaan. Niinpä esim. suuri tasavaltalainen Junius Brutus „teki erinomaiset kaupat lainatessaan Kappadokian kuninkaalle ja Salamis kaupungille rahaa; hän luovutti heille lainan 48 prosentin korolla.” (Salviolin mainittu teos, s. 42.)

Tämä ei ollut tavattoman korkea korkokanta. Kaupunkien lainoista saatiin, kuten Salvioli kertoo teoksesseen, korkoa aina 75 prosenttiin saakka. Erityisen tappionvaaran uhatessa korkokanta nousi vieläkin ylemmäksi. Niinpä Rabiriuksen suuri pankkihuone Cæsarin aikana lainasi Egyptin karkotetulle kuningas Ptolemaiokselle sekä omansa että ystäväinsä koko omaisuuden 100 prosentin korolla. Tässä Rabirius tosin laski väärin, sillä kun Ptolemaios pääsi jälleen hallitukseen, ei hän maksanut mitään, vaan heittäti vankeuteen tuon epämurkavan velkojan, joka tahtoi pitää koko Egyptin valtiota kiinteistönään. Rahamies pääsi kumminkin pakenemaan Roomaan, ja Cæsar antoi hänelle tilaisuuden koota uuden omaisuuden Afrikan sotatarpeitten hankinnalla.

Tästä taas muodostui uusi rahantekojärjestelmä. Rooman valtiovarastoon virtaavat valloitetujen maakuntien verot olivat suunnattomia. Mutta ikuiset sodat maksoivat myöskin paljon. Niistä tuli keino, jonka kautta rahamiesten pohjattomiin taskuihin virtasi melkoisia summia siitäkin maakunnista saadusta saaliista, joka ei suorastaan langennut heille. He ottivat valtion puolesta hankkiaksensa sotatarpeet — keino, joka vielä nykyäänkin luo suuria omaisuuksia. Eivätkä he kammonneet kiskoa omalta-kaan valtiolta, jos tämä oli satunnaisessa rahapulassa, joka ei ollut harvinaista, sillä kuta enemmän valtio voi riistää maakunnista, sitä suuremmiksi kasvoivat kaikkien mahdollisten valtion syöpäläisten vaatimukset. Toisinaan valtion täytyi saada suuriakin summia, suurempia kuin yksi-

tyisellä oli. Silloin auttoivat osakeyhtiöt, joita myöskin syntyi. Samoin kuin koronkiskominen on kapitalistisen riistämisen ensimmäinen muoto, samoin se muodostaa myöskin osakeyhtiöitten ensimmäisen toiminnan.

Rooman rahamiehet „perustivat yhtiöitä, jotka vastasivat meidän osakepankkeja, johtajineen, rahastonhoitajineen, asiamiehineen j. n. e. Sullan aikana muodostui Asianin yhtiö niin suurella pääomalla, että se voi lainata valtiolle 20,000 talenttia, 124 miljoonaa markkaa. Kaksitoista vuotta myöhemmin se korotti tämän lainan 120,000 talenttiin — — —. Pienet pääomat sijoitettiin suurten yhtiöitten osakkeisiin, joten koko kaupunki (Rooma) oli, kuten Polybius sanoo, osallisena erilaisissa rahallisissa yrityksissä, joita muutamat etevät liikkeet johtivat. Pienimillä säästöillä oli osansa publikaanien yrityksissä, toisin sanoen verojen ja valtion tilusten vuokraamisessa, yrityksissä, jotka tuottivat tavattomia voittoja.” (Salvioli, edellä mainittu teos, s. 40, 41.)

Kaikki tämä kuuluu meistä sangen nykyaikaiselta ja se todistaa itse asiassa, että roomalainen yhteiskunta oli kristinuskon syntymisen aikana ehtinyt nykyaikaisen kapitalismin kynnykselle, mutta siitä huolimatta olivat tuon vanhan ajan kapitalismin vaikutukset aivan toista laatua kuin nykyaajan.

Menettelytavat, joista tässä kerromme, ovat jotenkin samat kuin ne, jotka perustivat nykyaikaisen kapitalismin ja joita Marx kutsuu „alkuperäiseksi akkumulatsiooniksi”: maalaisväestön riistäminen, siirtomaiden ryöstö, orjakauppa, kauppasodat ja valtiovelat. Ja uudemmalla ajalla huomaamme samoin kuin vanhallakin ajalla näiden menettelytapojen samat häiritsevät ja hävittävät vaikutukset. Mutta uudemman ajan ja vanhan ajan ero on siinä, että jälkimäinen kehitti ainoastaan kapitalismin häiritseviä vaikutuksia, kun taas uudemman ajan kapitalismi häiritessään synnyttää uuden, korkeamman tuotantotavan muo-

dostumisen edellytykset. Nykyaikaisen kapitalismin kehityksen menettelytapa on tosin yhtä raaka ja julma kuin vanhan ajankin; mutta se laskee kumminkin perustuksen, jonka nojalla tästä julmasta, hävittävästä vaikutuksesta päästään kohoamaan, kun taas vanhan ajan kapitalismi pysähtyi siihen.

Edellisessä luvussa olemme jo oppineet tuntemaan tämän syyt. Saalis, mitä nykyaikainen kapitalismi kokooa ryöstön, kiristyksen ja muiden väkivaltaisten tekojen kautta, käytetään ainoastaan pienimmäksi osaksi nautinnon palvelukseen, suurimmaksi osaksi sitävastoin luomaan uusia parempia tuotannonvälineitä, lisäämään inhimillisen työn tuottavuutta. Vanhan ajan maailman kapitalismilla ei ollut tähän edellytyksiä. Mikäli se sekautui tuotantotapaan, kykeni se vain korvaamaan vapaitten maanviljelijäin työn orjien työllä, joka merkitsi tärkeillä tuotannon aloilla teknillistä taantumista, yhteiskunnallisen työn tuottavuuden vähenemistä, yhteiskunnan köyhtymistä.

Mikäli roomalaisten rahamiesten voittoja ja roomalaisten sotapäällikköjen ja virkamiesten saalista ei käytetty uusiin koronkiskomisliikkeisiin, siis uusiin ryöstöihin, voitiin sitä toiselta puolen käyttää nautinnoihin sekä nautinnonvälineitten valmistamiseen — ja nautinnonvälineisiin ei ole luettava ainoastaan palatseja, vaan myöskin tempelit — toiselta puolen voitiin näitä voittoja käyttää, elleimme ota lukuun paria vuorikaivosta, maaomaisuuden hankintaan, toisin sanoen vapaitten maanviljelijäin riistääntään ja orjilla korvaamiseen.

Maakuntien ryöstö ja hävittäminen hankki siis Rooman rahamiehille vain uusia keinoja saada orjuuden levittämisen kautta yhteiskunnallisen työn tuottavuus vähenemään vielä nopeammin, kuin muutoin olisi ollut laita. Hävitystä toisaalla ei korvannut taloudellinen kehitys toisaalla, kuten nykyisessä kapitalismissa ainakin toisinaan

on laita, vaan hävitys toisaalla joudutti hävitystä toisaalla. Kiitos Rooman maailmanvallan, tapahtui siis vanhan ajan maailman yleinen köyhtyminen ajanlaskunme alun jälkeen vielä aikaisemmin, kuin se muutoin olisi tapahtunut.

Mutta taloudellisen vararikon merkkejä peitti kauan aikaa häikäisevä loisto, joka johtui siitä, että Roomaan oli muutamissa vuosikymmenissä kerätty melkein kaikki, mitä vuosisatojen, jopa vuosituhansien ahkera taiteellinen työ oli luonut kaikissa Välimeren ympärillä olevissa sivistysahjoissa. Järjestelmän valtiollinen vararikko astui päivänvaloon paljoa ennen kuin taloudellinen vararikko.

e) Itsevaltius.

Rooma hävitti valtiollisen elämän kaikilla valloittamallaan alueilla, murtaessaan niiden vastustuskyvyn ja riistäessään niiltä kaiken itsenäisyyden. Summattoman valtakunnan koko politiikka keskittyi yhteen ainoaan kaupunkiin, Roomaan. Mutta kutka olivat siellä tulleet valtiollisen elämän kannattajiksi? Rahamiehet, jotka miettivät vain sitä, miten voisivat koota yhä enemmän korkoja; ylimykset, jotka syöksyivät nautinnosta toiseen ja jotka vihasivat kaikkea säännöllistä työtä, jokaista ponnistusta, yksinpä hallituksen ja sodankäynninkin; vihdoin ryysyproletarit, joiden ainoana elinkeinona oli myydä valtiollinen valtansa enimmänsä tarjoavalle.

Niinpä esim. Suetonius kertoo kirjoittamassaan Cæsarin elämäkerrassa tämän lahjojen jaosta kansalaisotien jälkeen:

„Paitsi kymmentä mittaa viljaa ja yhtä monta nau-laa öljyä mieheen, jakoi hän vielä ne 300 sestertsia, jotka hän aikaisemmin oli luvannut, ja sen lisäksi 100 kor-koina. (Siis 100 markkaa aikana, jolloin voitiin tulla toi-

meen 10 pennillä päivä). Hän otti myöskin maksaakseen vuokrahuoneessa asuvien vuokrat Roomassa aina 2,000 sestertsiin (500 markkaan) ja Italiassa aina 500 sestertsiin (125 markkaan) saakka. Tähän hän liitti vielä juhlat (200,000 hengelle) ja jakoi lihan, sekä Espanjassa saavuttamansa voiton jälkeen vielä kahdet aamiaiset. Kun nimittäin ensimmäiset näyttivät hänestä niukalta eivätkä olleet hänen mielestään hänen anteliaisuutensa arvoiset, järjesti hän viisi päivää myöhemmin toiset sangen runsaat.”

Sen lisäksi hän antoi kuulumattoman loistavia näytelmiä. Eräs näyttelijä Decimus Laberius sai yhdestä ainoasta esityksestä 500,000 sestertsiä, 125,000 markkaa!

Ja Augustuksesta Suetonius kertoo:

„Hän jakoi usein lahjoja kansalle, mutta ei aina yhtä suuria, väliin 400 (100 markkaa), väliin 300 (75 markkaa), usein ainoastaan 250 sestertsiä (62 markkaa) mieheen. Eikä hän silloin jättänyt huomioonottamatta edes nuoria poikia, vaikka nämä muutoin saivat lahjoja vasta yhdennestätoista ikävuodesta alkaen. Samoin hän antoi kalliina vuosina jakaa usein sangen halvalla hinnalla, monesti myös maksutta, jokaiselle yksityiselle leipäviljaa ja korotti sitten rahalahjojen määrän kaksinkertaiseksi.”

Selvää on, että köyhälistö, joka oli tällä tavalla ostettavissa, saattaen tämän menettelyn järjestelmäksi ja osottaen sen aivan julkisesti, kadotti pian kaiken valtiollisen itsenäisyytensä. Se ei ollut enää muuta kuin työkalu enimmäen tarjoavan käsissä. Valtiollista valtaa koskeva taistelu muuttui yksityisten ryövärien väliseksi kilpailutaisteluksi, ryövärien, jotka olivat saaneet tilaisuuden haalia kokoon suurimman saaliin ja joilla sen lisäksi oli rahamiesten suurin luotto.

Tämä puoli asiassa vahvistui vielä suhteettomasti, kun palkkasoturijärjestelmä syntyi. Sotajoukko tuli silloin yhä enemmän tasavallan herraksi. Samassa mää-

rässä kuin palkkasoturijärjestelmä kasvoi, taantui Rooman kansalaisten asevelvollisuus — tai paremmin, tämän asevelvollisuuden taantuminen vaikutti palkkasoturijärjestelmän kasvamiseen. Sotajoukossa oli kansan kaikki ase-kuntoiset ainekset; sen ulkopuolella olevalta kansan osalta katosi taistelukyky ja taisteluhalu yhä enemmän.

Erittäinkin kaksi tekijää vaikutti pääasiallisesti sen, että sotajoukko vajosi yhä enemmän taipuvaksi välikap-paleeksi jokaisen sotapäällikön käsissä, joka tarjosi tai lupasi sille kyllin paljon palkkaa ja saalista, ja että valtiollinen harkinta vaikutti siihen yhä vähemmän. Toinen oli maakuntien asukkaitten, jopa vihdoin ulkomaalaistenkin kasvava luku armeijassa, siis ainesten, joilla ei ollut kansalaisoikeutta, joten he jo ennakolta olivat suljetut Rooman valtiollisen elämän osallisuudesta; toinen taas oli nautinnonhimoisten, veltostuneitten ylimysten kasvava vastenmielisyyys ottaa osaa sotapalvelukseen. Päälliköt olivat tähän saakka olleet ylimystöstä, nyt astui heidän tilalleen yhä useammin ammattiupseeri, joka ei ollut taloudellisesti riippumaton kuten ylimys, eikä hänellä ollut minkäänlaista harrastusta Rooman puoluetisteluihin, jotka todellisuudessa olivat ylimysvaltaisten ryhmien tais-teluita.

Kuta enemmän Rooman kansalaisten riveihin kuulu-mattomain luku lisäytyi sotajoukossa ja kuta enemmän ammattipäälliköitä astui ylimysten sijaan, sitä taipuvampi oli sotajoukko myymään itsensä enimmän tarjoavalle ja tekemään hänestä Rooman hallitsijan.

Siten oli laskettu keisariuden perustus, sen menet-telyn, että Rooman rikkain mies osti tasavallan, osti itsel-lensä valtiollisen vallan. Toisaalta tämä taas oli syynä siihen, että onnellinen sotapäällikkö, jonka käsissä sota-joukko oli, koetti nyt myöskin päästä Rooman rikkaim-maksi mieheksi, jonka tarkoitusperän hän saavutti yksin-

kertaisinmin siten, että hän riisti vastustajansa paljaaksi, otti hänen tavaransa takavarikkoon.

Tasavallan viimeisten vuosikymmenien valtiollinen elämä ei itse asiassa ollut muuta kuin „kansalaisotia” — sängen väärä nimitys, kun kansalaisilla ei ollut mitään sanomista näissä sodissa. Ne eivät olleet kansalaisten sotia, vaan sotia yksityisten politikkojen kesken, jotka enimmäkseen olivat yhtä ahnaita rahamiehiä kuin eteviä sotapäälliköitä, ja jotka keskenään tappoivat ja ryöstivät toisiansa, kunnes Augustus kaikki kilpailijansa voitettuaan voi vihdoin laskea pysyvän yksinvaltansa perustukset.

Ennen häntä oli tässä suhteessa jo jossakin määrin onnistunut Cæsar, joka pahoin velkautuneena ylimykselisenä seikkailijana oli tehnyt liiton Rooman kahden rikkaimman rahamiehen, Pompejuksen ja Crassuksen kanssa voittaaksensa valtiollisen vallan. Mommsen kuvailee jälkimäistä seuraavalla tavalla: „Vallankumouksen aikuiset tilusten ostot olivat laskeneet hänen varallisuutensa perustuksen; mutta hän ei halveksinut mitään ansioalaa: hän harjoitti rakennusliikettä pääkaupungissa yhtä suuremmoisesti kuin varovasti; hän oli vapauttamiensa kanssa liitossa mitä erilaatuisimmissa yrityksissä; hän oli joko itse tai miestensä välityksellä pankkiirina sekä Roomassa että sen ulkopuolella; hän antoi senaatissa oleville tovereilleen rahoja etukäteen ja otti heidän laskuunsa joko tehdäkseen töitä tai lahjoakseen tuomarikollegioita, miten milloinkin sattui. Ei hän myöskään valinnut keinoja voittoa saadakseen. — -- — Periä hän sai enimmäkseen siitä syystä, että testamenttikirjat, joissa hänen nimensä oli, olivat tunnetusti väärennettyjä.”

Mutta ei ollut parempi Cæsarkaan. Kaikki keinot olivat hänestä hyviä, kun hän vain sai rahaa. Ja usein mainitsemamme Suetonius kertoo kirjoittamassaan elämäkerrassa Cæsarista, jota Mommsen myöhemmin niin ihaili:

„Epäitsekkyyttä hän ei osottanut sotapäällikkönä eikä valtion hoitajana. Ollessaan sijaiskonsulina Espanjassa, sai hän, kuten usein on todistettu, liittolaisiltaan rahaa, jota hän kerjäsi heiltä velkojen maksuun, ja ryösti useampia Lusitanian kaupungeita, kuten ne olisivat olleet viholisten, vaikka he noudattivat hänen käskyänsä ja avasivat porttinsa hänelle hänen tullessaan. Galliassa hän ryösti lahjoista rikkaat temppelit ja pyhätöt; kaupungeita hän hävitti useammin saaliin kuin niiden menettelyn tähden. Sentähden hänellä oli kultaa niin paljon, että hän tarjosi kaupaksi ja myi sitä 3,000 sestertsillä (750 markalla) naulan Italiassa ja maakunnissa.*) Ensimmäisenä konsulikautenaan hän varasti kapitoliiumista 3,000 naulaa kultaa ja asetti sen sijaan yhtä paljon kullattua kuparia. Liittoja ja kuningaskuntia hän myi rahalla; niinpä hän otti esimerkiksi Ptolemaiokselta (Egyptin kuninkaalta) yksinään omassa ja Pompejuksen nimessä lähes 6,000 talenttia ($37\frac{1}{2}$ miljoonaa markkaa). Myöhemmin hän maksoi kansalaissotien, riemukulkueitten ja juhlien mitä rasittavimmat kustannukset törkeillä kiristyksillä ja tempelinryöstöillä.”

Sotaan Galliaa vastaan, joka siihen saakka vielä oli ollut roomalaisten vallasta vapaa ja jäänyt siis ryöstämättä, ryhtyi Cæsar pääasiallisesti rahojen tähden. Sieltä ryöstämänsä runsaan saaliin avulla hän pääsi omille jaloilleen ja voi sanoa irti ystävyysliiketoverinsa Pompejuksen kanssa, jonka kanssa hän siihen saakka oli yhteisesti hoitanut hallitusafääriä. Kolmas liiton jäsen Crassus oli kaatunut eräällä parthilaisia vastaan Aasiassa tekemällään ryöstöretkellä, jonka kautta hän, kuten Appian sanoo, oli toivonut saavansa „ei ainoastaan suurta kun-

*) Muutoin maksoi naula kultaa 4,000 sestertsia. Cæsarin gallialaisten ryöstöjen johdosta sen arvo aleni Italiassa neljännen osan.

niaa, vaan myöskin suunnattomasti rahaa”,*) — samalla tavalla, mikä samaan aikaan oli Galliassa todella onnistunut Cæsarille.

Crassuksen kuoltua oli Cæsarin tiellä enää ainoastaan Pompejus, jonka ympärille vielä valtiollisesti toimivan ylimyskunnan jätteet kokoontuivat. Suuri Julius pääsi hänestä useiden sotaretkien kautta, jotka tuottivat hänelle taas runsaan saaliin.

„Kerrotaan, että hän kuljetti riemukulkuessaan (kansalaissodan loputtua) 60,000 talenttia hopeaa, sekä 2,822 kultaista kruunua, jotka painoivat 2,414 naulaa. Heti riemuretkensä jälkeen hän käytti nämä aarteet tyydyttääkseen sotajoukkoaan, ja mennessä yli lupaustensa hän lahjoitti jokaiselle sotilaille 5,000 attikalaisista drakmaa (yli 5,000 markkaa); jokaiselle aliupseerille kapsinkertaisen määrän ja jokaiselle ylemmälle päällikölle kaksinkertaisesti sen, mitä alipäälliköt saivat.” Edellä olemme jo Suetoniuksen mukaan kertoneet, mitä hän silloin lahjoitti Rooman köyhälistölle.

Siitä alkaen oli Cæsarin yksinvalta virallisesti kumoamaton, ja tasavaltalaiset uskalsivat panna vastalauseensa sitä vastaan ainoastaan salamurhan kautta. Cæsarin perilliset Antonius ja Augustus suorittivat sitten lopun.

Siten Rooman valtakunta muuttui yhden ainoan henkilön, Cæsarin eli keisarin yksityisomaisuudeksi, kaikki valtiollinen elämä lakkasi. Tämän valtiomaan hallitus muuttui omistajan yksityisasiaksi. Kuten kaikki muukin omaisuus joutui tämänkin monien riitojen alaiseksi. Ryövärit, toisin sanoen onnelliset sotapäälliköt, joilla oli vahva sotajoukko tukenaan, uhkasivat usein sen silloisia ömis-

*) Geschichte der Bürgerkriege, II kirja, 3 uku. Appian todistaa, että parthilaiset eivät olleet osottaneet pienintäkään vihollisuutta. Sota heitä vastaan oli siis itse asiassa ainoastaan ryöstöretki.

tajia, joita väliin heidän oma henkivartijastonsa tappoi, tarjotaksensa vapaaksi tulleen valtaistuimen enimmänsä maksavalle. Mutta tämä oli raha-asia, ei sen huonompi, kuin monet muut, joita samaan aikaan toimitettiin, eikä valtiollinen toimitus. Valtiollinen elämä lakkasi kokonaan, ja pian syntyi, ensiksi alemmpain luokkien ja sittemmin myöskin ylempään keskuudessa ei ainoastaan välinpitämättömyyttä valtiota kohtaan, vaan suorastaan vihaa valtiota ja sen toimimiehiä vastaan, sen tuomareita, sen venronkantajia, sen sotilaita ja itse keisariakin vastaan, joita ei lopulta enää kukaan suojellut, vaan jotka tulivat omistavillekin luokille vitsaukseksi, jota vastaan nämä etsivät turvaa raakalaisten luona.

Roomalaisessa maailmanvaltiossa oli ainoastaan harvoja paikkoja, jossa Cæsarin voiton jälkeen vielä oli valtiollisen elämän jäännöksiä. Cæsarin jälkeläiset polkivat nämäkin jätteet pian sammuksiin. Voimakas valtiollinen elämä säilyi pisimmän aikaa Palestinan suurkaupungissa *Jerusalem*issa. Tarvittiin mitä voimakkaampia ponnistuksia, jotta tämäkin viimeinen valtiollisen vapauden linnoitus Rooman valtakunnassa saatiin masennetuksi. Pitkän ja sitkeän piirityksen jälkeen tasoitettiin Jerusalem vuonna 70 meidän ajanlaskumme mukaan maan tasalle ja juutalaisilta ryöstettiin ainoa koti.

3. Rooman keisariajan ajatukset ja tunteet.

a) Epävakaisuus.

Olemme nähneet, että se aikakausi, jolloin kristin-usko syntyi, oli tuotannon perittyjen muotojen ja valtion täydellisen hajaantumisen aikakausi. Niitä vastasi myöskin perittyjen ajatusmuotojen täydellinen hajoaminen. Syntyi uusien ajatusmuotojen yleinen etsiminen ja tavoitteleminen. Ja silloin tunsivat yksilöt olevansa aivan yksin, sillä kaikki yhteiskunnallinen turva, jonka hän tähän saakka oli saanut kunnastaan tai yhteismaosuuskunnasta ja niiden perinnäisistä siveellisistä mielipiteistä, lakkasi nyt. Siten tuli *individualismista* eräs uuden ajatustavan silmiinpistävimpiä piirteitä. Tämä ei voi merkitä sitä, että yksilö siirretään täydellisesti yhteiskunnallisen yhteyden ulkopuolelle. Se on aivan mahdotonta. Inhimillinen yksilö voi olla olemassa ainoastaan yhteiskunnassa ja yhteiskunnan kautta. Mutta se merkitsee, että yhteiskunnallinen yhteys, jossa hän tähän saakka on kasvanut ja joka siinä hänestä on näyttänyt luonnolliselta ja selvältä, menettää voimansa, ja yksilön tehtäväksi jää raivata itse itsellensä tie tämän *vanhan* yhteiskunnallisen yhteyden ulkopuolella. Tämän hän voi tehdä ainoastaan siten, että hän liittyy sellaisten kanssa, joilla on samat edut ja samat tarpeet, uusiksi yhteiskunnallisiksi järjestöiksi. Näiden järjestöjen laatu on tosin olevien olojen määräämä eikä se riipu yksilöitten mielivallasta. Mutta itse järjestöt eivät perittyjen järjestöjen tavoin tarjoutu valmiina yksilön käy-

tettäviksi. Hänen täytyy ne ensin luoda yhdessä muiden samaan suuntaan pyrkivien kanssa, jolloin monenlaisia erehdyksiä ja mitä jyrkimpiä erimielisyyksiä voi ja täytyy esiintyä, kunnes mielipiteitten ja kokeitten taistelusta vihdoin syntyy uusia elimistöjä, jotka paraiten vastaavat uusia edellytyksiä, jäävät pysyviksi ja voivat sitten tarjota tuleville sukupolville yhtä lujan selkänöjan, kuin uusien järjestöjen hajoittamat aikaisemmatkin. Tällaisina murroskausina näyttää siltä, että yhteiskunta ei määrää yksilöä, vaan tämä yhteiskunnan, että yhteiskunnalliset muodot, niiden tehtävät ja tarkoitusperät riippuvat tykkäänään hänen mielivallastaan.

Sellainen individualismi, uusien ajatusmuotojen ja uusien yhteiskunnallisten järjestöjen yksilöllinen etsiminen ja tavoitteleminen on tunnusmerkkinä esim. liberalismiin ajalle, joka seurasi feodalistien järjestöjen hajoamista, asettamatta heti niiden sijaan toisia, uusia yhteiskunnallisia järjestöjä, kunnes työntekijäin ja työnantajain uudet järjestöt vähitellen tulevat yhä enemmän ratkaiseviksi aineksiksi kapitalistisessa yhteiskunnassa.

Tähän vanhojen yhteiskunnallisten järjestöjen hajoamiseen ja uusien muodostumiseen nähden ovat Rooman keisarivallan ensimmäiset vuosisadat hyvin yhtäläisiä yhdeksänentoista vuosisadan kanssa. Ja ne ovat toistensa kaltaisia myöskin siinä, että vanhat yhteiskunnalliset liitot hajosivat kummassakin tapauksessa nopeimmin ja huomattavimmin suurkaupungeissa ja että nämä määräsivät yhä tuntuvammin koko yhteiskunnallisen elämän.

Kun talonpojalla oli oman voiman ja itsetyydytyksen aika, ei yhteiskunnallinen elämä tarjonnut hänelle sanottavaa miettimisen aihetta, sillä olihan tämä elämä tapojen ja tottumuksen varmasti määräämä. Sitä enemmän hänen täytyi mietiskellä luontoa, jonka kanssa hän oli alituisessa taistelussa ja joka valmisti hänelle joka päivä uusia yllätyksiä, joista hän täydellisesti riippui ja jotka

hänen tuli voittaa, jos hän tahtoi säilyttää olemisensa. Kysymys *minkätähden* oli aina hänen edessään yksityisiin luonnonilmiöihin nähden. Hän koetti aluksi selittää niitä aivan lapsellisella tavalla siten, että hän puki yksityiset luonnonvoimat henkilöiksi, otaksui monien jumalain vaikuttavan luonnossa. Mutta tämä kyseleminen sisälsi jo alun *luonnontieteeseen*, joka myöskin perustuu samantyyppiseen kyselyyn, joka myöskin tahtoo tietää *minkätähden*, kyselee kaikkien asiain *syytä*. Kun alettiin huomata, että syyn ja vaikutuksen välinen yhteys on luonnonilmiöissä säännöllinen ja välttämätön ja että se ei riipu persoonallisten jumalain mielivallasta, niin oli luonnontieteellisen tiedon rata avattu.

Talonpojat eivät tosin voineet saavuttaa tätä ratkaisua, koska he täydellisesti riippuivat luonnosta. He taipuivat tahdottomina luonnonvoimien edessä, joita he eivät voineet *tiedolla hallita*, vaan joita he koettivat saada *suosiollisiksi rukouksilla ja uhreilla*. Tieteellinen luonnontiede on mahdollinen ainoastaan kaupungeissa, missä ihminen ei voi niin välittömästi ja painavasti tuntea riippuvaisuuttaan luonnosta, joten hänestä voi tulla sen puolueeton tarkastaja. Ainoastaan kaupungeihin syntyi myöskin hallitseva luokka, jolla oli riittävästi aikaa havaitsemiseen ja jossa ei ollut vallalla halu käyttää joutoaikaansa pelkkiin ruumiillisiin nautintoihin, kuten suurtilalliset maalla, missä ruumiillinen voima ja kestävyys ovat niin tärkeitä tekijöitä tuotannossa, ja missä joutilaisuus ja ylellisyys sentähden synnyttävät ainoastaan aistillisempaa laatua olevia huvituksia, kuten ajojahteja ja vieraspitoja.

Luonnonfilosofia sai alkunsa kaupungeissa. Mutta moni kaupunki kasvoi vähitellen siinä määrässä suurkaupungiksi, että niiden asukkailta alkoi hävitä yhteys luonnon kanssa ja siten myöskin harrastus luontoon. Samaan aikaan tapahtunut kehitys teki näistä suurkaupungeista yhä vaikuttavampia laajojen alojen henkisen ja talou-

dellisen elämän johtajia ja sama kehitys kumosi, kuten olemme nähneet, koko sen yhteiskunnallisen tuen, joka yksilöllä siihen saakka oli ollut perityissä järjestöissä ja ajatustavoissa. Ja se terotti myöskin yhä enemmän luokkavastakohtia, laski valloilleen yhä hurjemman luokkataistelun, joka toisinaan kiihtyi kaikkien perittyjen olojen kumoamiseksi. Ei *luonto*, vaan *yhteiskunta* tuotti nyt suurkaupungeissa ihmisille joka päivä uusia yllätyksiä, asetti heille joka päivä uusia, outoja tehtäviä, esitti heille joka päivä uudelleen kysymyksen: mitä on tehtävä?

Ihmisten ajatuksia ei enää kiinnittänyt puoleensa pääasiallisesti kysymys *syistä luonnossa*, vaan kysymys *täytymisestä yhteiskunnassa*, ei enää välttämättömän luonnollisen *yhteenkuuluvaisuuden* tieto, vaan uuden yhteiskunnallisen *tarkoituksiperän* näköjään vapaa määrääminen. *Luonnonfilosofian* sijaan tuli *siveysoppi*, ja tämä pukeutui *yksilön onnellisuuden* etsimisen muotoon. Siten kävi jo helleniläisessä maailmassa persialaissotien jälkeen. Roomalainen maailma esiintyi, kuten olemme nähneet, tie-teessä ja taitessa ainoastaan kreikkalaisten kirjallisena varkaana ja jäljittelijänä, kun se ei tullut henkisten enemmän kuin aineellistenkaan aarteittensa omistajaksi työn, vaan ryöstön kautta. Roomalaiset tutustuivat kreikkalaiseen filosofiaan aikana, jolloin siveelliset harrastukset heidän keskuudessaan jo olivat voittaneet luonnontiedon. Niinpä roomalainen ajattelu onkin vähemmän työkennellyt luonnonfilosofian alalla. Se on heti kiinnittänyt suurimman huomionsa siveysoppiin.

Keisariajan ensimmäisillä vuosisadoilla oli kaksi elämäntapausta, jotka etupäässä hallitsivat filosofista ajattelua: *epikuroalaisuus ja stoalaisuus*.

Epikuros kutsui filosofiaa toiminnaksi, joka käsitteiden ja todistusten kautta synnyttää onnellisen elämän. Tämän hän uskoi olevan saavutettavissa siten, että pyrittiin nautintoon, kuitenkin ainoastaan järkevään, pysyvään

nautintoon, ei ohimenevään, hurjistelevaan aistilliseen hyvätuntemukseen, joka johtaa terveyden ja varallisuuden häviöön, siis vastenmielisyyteen.

Tämä filosofia soveltui sängen hyvin riistäjäin luokalle, joka ei voinut käyttää rikkauttaan muutoin kuin kuluttamalla sitä. Tarvitsivathan he etupäässä nautintoelämän järkipäristä järjestämistä. Mutta tämä oppi ei tuottanut lohdutusta niiden yhä suuremmiksi kasvaville joukoille, jotka jo olivat kärsineet ruumiillisen, henkisen tai rahallisen haaksirikon; ei köyhille ja kurjille, mutta ei liioin kylläytyneille, joita nautinto inhotti, eikä vihdoinkin myöskään niille, joilla vielä oli harrastuksia yhteiskunnan perittyihin muotoihin ja jotka tavoittelivat vielä oman persoonallisuutensa yläpuolella olevia päämääriä; niille isänmaan ystäville, jotka voimattoman tuskan vallassa näkivät valtion ja yhteiskunnan rappeutumisen, voimatta sitä estää. Tämän maailman nautinnot näyttivät näistä kaikista vastenmielisiltä ja turhilta. He kääntyivät stoalaiseen oppiin, joka ei pitänyt korkeimpana hyvänä, | ainoana onnena *nautintoa*, vaan *hyvettä*. Ulkonainen hyvä, terveys, rikkaus j. n. e. ovat yhtä arvottomia kuin ulkonainen pahakin.

Tämä johti monet lopulta varsinaiseen maailman hylkäämiseen, elämän halveksimiseen, jopa kuoleman kaipaamiseenkin. Itsemurha tuli keisarillisessa Roomassa yleiseksi, se tuli suorastaan muotiasiaksi.

Mutta kummallista kyllä: roomalaisessa yhteiskunnassa kehittyi yhtäaikaan kuolemankaipuun kanssa todellinen kuolemanpelko.

Muinaisen klassillisen yhteiskunnan kansalainen tunsi olevansa osa suuresta kokonaisuudesta, joka jäi hänen jälkeensä, kun hän kuoli, ja oli siis häneen verraten kuolematon. Hän eli edelleen yhteiskunnassa, jossa hänen toimintansa jäljet näkyivät, hän ei tarvinnut muuta kuolematonta. Itse asiassa emme huomaa vanhan ajan

kansojen keskuudessa, joilla ei ollut pitkää sivistyskehitystä takanaan, joko minkäänlaisia mielipiteitä elämän jatkumisesta kuoleman jälkeen, tai ainoastaan käsityksen varjoelämästä, jonka on synnyttänyt tarve selittää vainajain ilmestyminen unessa: surullisesta elämästä, josta mielummin olisi kieltäydytty. Tunnettuhan on Achilleuksen varjon valitus:

„Mieluummin tahtoisin päivätyöläisenä viljellä peltoa, köyhänä miehenä, ilman perintöä ja varallisuutta, kuin hallita kadonneiden vainajain koko joukkoa.”

Kuoleman jälkeisen varjoelämän uskominen oli, kuten sanottu, viaton otaksuma, jonka nojalla koetettiin selittää eräitä unennäköjä, mutta joka ei johtunut sielullisesta tarpeesta.

Asia muuttui toiseksi, kun yhteiskunta hävisi ja yksityinen erosi siitä. Hänellä ei ollut enää sitä tunnetta, että hänen vaikutuksensa eläisi valtiossa, jota kohtaan hän oli välinpitämätön, jopa usein vihamieliselläkin kannalla, ja kumminkin oli täydellisen häviämisen ajatus hänelle sietämätön. Siten syntyi kuolemanpelko, jota vanha aika ei ollut tuntenut. Heikkous juurtui, kuolemasta tuli kauhu-kuva, sen sijaan kuin se ennen oli ollut orjan veli.

Siten alettiin kaivata yhä hartaammin oppia, joka puolusti yksilön kuolemattomuutta, ei olennottomana varjona, vaan onnellisena olentona. Autuutta ei enää etsitty maallisesta ilosta eikä myöskään maallisista hyveistä, vaan haudan toisella puolen olevan paremman elämän saavuttamisesta, johon tämä kurja elämä oli vain valmistuksena. Tämä käsityskanta sai lujan tuen Platonin opissa, ja sen perustuksella kehittyi myöskin stoalainen koulu.

Platon otaksui jo haudantakaisen elämän, jossa sielut ruumiista erillään elivät edelleen ja saivat palkan ja rangaistuksen teoistaan maan päällä. „Tasavalta” teoksensa 10 kirjan 13 luvussa hän kertoo eräästä pamfilialaisesta, joka oli kaatunut sodassa. Kun hänet oli poltettava 12 päi-

vänä kuolemansa jälkeen, virkosi hän äkkiä eloon ja kertoi, että hänen sielunsa oli ruumiista erottuaan tullut ihmeelliseen paikkaan, jossa oli halkeamia, mitkä osaksi veivät taivaaseen, osaksi maan sisuksiin. Siellä istui tuomareita tuomitsemassa tulevia sieluja ja osottamassa hurskaiksi tunnustetuille oikealla kädellä olevan tien taivaaseen, jossa vallitsi käsittämätön kauneus, väärille taas vasemmalla olevan tien maan sisuksiin, maanalaiseen kuuiluun, jossa heidän täytyi kymmenkertaisesti sovittaa syntinsä. Hurjat tulennäköiset miehet ahdistivat, kahlehtivat ja kiduttivat siellä parantumattoman pahoja. Toisille taas, jotka tulivat maanalaiseen syvyyteen, sekä niille, jotka olivat taivaassa, alkoi tuhannen vuoden kuluttua uusi elämä. Pamfilialainen, joka oli nähnyt kaiken tämän, oli saanut tehtäväkseen kertoa sen, ja hän oli-ihmeen kautta herännyt jälleen eloon.

Kukapa ei ajattelisi tätä lukiessaan taivasta ja helvettiä kristillisessä mielessä, lampaita oikealla ja vuohia vasemmalla, ijankaikkista tulta, joka helvetissä on valmistettu (Matt. 25: 33, 41) ja kuolleita, jotka jälleen tulevat eläviksi, kun tuhannen ajastakaa on kulunut (Joh. ilm. 20: 5) j. n. e.? ja kumminkin eli Platon neljännellä vuosisadalla ennen Kristusta.

Ja yhtä kristilliseltä kuuluu, kun luemme:

„Ruumis on hengen taakka ja rangaistus. Se painaa henkeä ja pitää sitä kahleissa.”

Mutta tämän kirjoittaja ei ollut kristitty, vaan kristittyjen vainoojan Neron kasvattaja ja ministeri, stoalainen filosofi Seneca.

Samoin kuuluu toisessa paikassa:

„Tämä ruumis peittää, kalkitsee, saastuttaa sielun, erottaa sen siitä, mikä on totta ja sille kuuluvaa ja saattaa sen petosten alaiseksi: koko sen taistelu on taistelua taakkana olevaa lihaa vastaan. Se pyrkii siihen, mistä se on lähetetty: siellä sitä odottaa ijankaikkinen lepo,

jossa se katselee puhdasta ja kirkasta tämän maailman tøykeyden ja sekasorron jälkeen.”

Muutenkin on Senecan kirjoituksissa huomattavan paljon käänteitä, joita tavataan myöskin Uudessa testamentissa. Niinpä sanoo Seneca esim. kerran: „Pue päällesi suuren miehen henki.” Bruno Bauer vertaa syystä tätä lausetta Paavalin Roomalaiskirjeessä olevaan lauseeseen: „Pukekaa päällenne Herra Jeesus Kristus.” (13: 14.) Ja Galatalaisepistolalla lauseeseen: „Sillä niin monta kuin te Kristukseen kastetut olette, niin te olette Kristuksen päällenne pukeneet.” (3: 27.) Tällaisten yhtäpitävyyksien nojalla on päätetty, että Seneca olisi ammentanut kristillisistä lähteistä, jopa että hän olisi ollut kristitty. Viimemainittu väitös on kristillisen mielikuvituksen tuote. Seneca sitäpaitsi kirjoittikin jo ennenkuin Uuden testamentin eri osat olivat laaditut — jos siis lainaamista on tapahtunut, voidaan pikemmin otaksua, että kristityt ovat käyttäneet hyväksensä sen ajan muotifilosofin hyvin levinneitä kirjoituksia. Mutta yhtä lähellä on myöskin otaksua, että kumpikin puoli on toisistaan riippumatta käyttänyt puhetapoja, joita heidän aikanaan kaikki käyttivät.

Niinpä esimerkiksi Pfleiderer osottaa lausetavasta: pukea päällensä Kristus, että se johtuu persialaisesta Mithran palveluksesta, joka oli laajalle levinnyt Roomassa. Hän sanoo tämän kultin vaikutuksesta kristillisiin käsitteisiin muun muassa:

„Mithrasakramentteihin kuului sen lisäksi pyhä ateria, jossa vihitty leipä ja vesi- tai myöskin viinikalkki olivat mystillisinä symboleina jumalallisen elämän jakamisesta mithrauskovaisille, jotka esiintyivät näissä juhlissa eläinten naamioissa, osottaakseen tällä Mithrajumalan määritelmän kuvalla, että juhliivat olivat „pukeneet päällensä” jumalansa, joka merkitsi, että he olivat astuneet läheiseen sisälliseen elämänyhteyteen hänen kanssansa.

Tällä on lähimpänä vastakohtanaan Paavalin oppi Herran ehtoollisesta Kristuksen ruumiin ja veren osallisuutena (1 Kor. 10: 16), jonka kastetut olivat päällensä pukeneet (Gal. 3: 27).” (Pfleiderer, die Entstehung des Christentums, 1907, S. 130).

Seneca ei ole ainoa aikansa filosofi, joka laati tai käytti lausetapoja, mitkä tuntuvat meistä kristillisiltä.

Varsinkin niillä aatteilla sielun kuolemattamuudesta ja haudantakaisesta elämästä, joita tällä hetkellä käsittelemme, oli kristinuskon syntyaisaikaan yhä kasvava puolustajajoukko. Niinpä esimerkiksi aleksandrialainen juutalainen *Philo*, joka eli meidän ajanlaskumme alussa, lopettaa ensimmäisen kirjansa lain allegorioista seuraavalla lauseella:

„Herakleitoskin on jo sanonut: me elämme näiden (jumalain) kuolemaa ja olemme kuolleet näiden elämälle. Sillä jos me elämme, niin onhan sielu kuollut ja haudattu ruumiiseen kuten hautakumpuun, ja eläähän sielu sitävastoin meidän kuoltuamme omaa elämäänsä ja on vapautettu sen kanssa kahlehditun elämän pahasta ja ruumiista.”

Valmistukset haudan toisella puolella olevaa elämää varten näyttivät yhä tärkeämmiltä, paljoa halutummilta kuin taistelu tämän elämän tavaroista. Jumalan valtakunta astui tämän maailman valtakuntien tilalle. Mutta kuinka se oli löydettävissä? Kansalaisilla oli aikaisemmin ollut selvänä ja luotettavana toimintaohjeena perinnäistapa, kansantahto, yhdyskunnan tarpeet. Ne olivat nyt kadonneet. Perinnäistavat olivat muuttuneet sisällyksettömiksi varjoiksi, kansa ei tuntenut enää yhteistahtoa, yhdyskunnan tarpeista se ei enää välittänyt. Omaan varaansa jätetty yksilö oli avuttomana uusien aatteen ja olojen virrassa, joka tulvi yhteiskuntaan, ja etsi jotakin varmaa tukikohtaa, oppeja ja opettajia, jotka opettaisivat sille totuuden ja oikean elämänviisauden, oikean tien Jumalan valtakuntaan.

Kuten aina, milloin uusi tarve syntyy, ilmestyi nytkin joukko ihmisiä, jotka koettivat sitä tyydyttää. Alettiin saarnata yksilöllistä siveyttä, siveyttä, jonka kautta yksilö yhteiskuntaa muuttamatta oli kohoava tämän yläpuolelle ja tuleva paremman maailman ansainneeksi kansalaiseksi. Mihinkäpä filosofiset ja puhujakyvyt olisivat muuallekaan kääntyneet? Kaikki valtiollinen toiminta oli lakannut; asiain syiden tutkimista tarkoittava harrastus, siis tieteellinen toiminta oli lamassa.

Mitäpä oli siis puhujain ja filosofien toimintahalulla jäljellä muuta, kuin käydä omaisuuden voittamista tarkoittavia oikeusjuttuja tai opettaa omaisuuden halveksimisen siveysoppia, tulla siis juristiksi tai saarnaajaksi? Näitä kumpaaakin alaa viljeltiin keisariajalla mitä uutterimmin, ja roomalaiset ovatkin silloin saavuttaneet melkoisia tuloksia sekä saarnatessaan tämän maailman tavarain turhuutta että laatiessaan pykälää näiden tavarain suojelemiseksi. Mieltä ylentävien puheitten pitäminen ja ylentävien sananlaskujen ja kertomusten sepittäminen sekä kerääminen tuli muotiasiaksi. Evankeliumitkaan eivät itse asiassa ole pohjaltaan muuta kuin tällaisten sananlasku- ja kertomuskokoelmain muodosteluja.

Tätä aikaa ei luonnollisesti ole tuomittava ainoastaan siveyttä opettavan kaunopuheliaisuuden kannalta. Sillä vastasihan uusi siveysoppi maailmanhalveksimiseen syviä sielullisia tarpeita, jotka johtuivat aivan todellisista yhteiskunnallisista edellytyksistä. Mutta todellisuudessa oli kumminkin mahdoton paeta maailmaa, se osottautui aina vahvemmaksi puoleksi. Siten syntyi tuo siveysopillisten teoriain ja siveysopillisen käytännön välinen ristiiriita, joka on välttämätön tämänlaatuisessa moraalissa.

Tästä on klassillisena esimerkkinä tuo jo usein mainittu Seneca. Tämä jalo stoalainen saarnasi politiikkaan osanottoa vastaan ja moitti Brutusta, joka oli tällaisen osallisuuden kautta loukannut stoalaisuuden periaatteita.

Mutta sama Seneca, joka moitti tasavaltalaista Brutusta tämän osanotosta valtiollisiin taisteluihin, otti osaa kaikkiin Agrippinan ja Neron veritöihin ja oli parittelijana, voidakseen pysyä ministerinä. Sama Seneca intoili kirjoituksissaan rikkautta, ahneutta ja nautinnonhimoa vastaan. Mutta vuonna 58 meidän ajanlaskuamme täytyi hänen kuulla Suiliukselta senaatissa syytös, että hän oli haalinut miljoonansa kokoon perinnöntavoittelulla ja koronkiskomisella. Dio Cassiuksen mukaan oli britien kapinan syynä Neron aikana muiden muassa se, että Seneca oli tunkenut heille 10 miljoonan denarin (875,000 markan) suuruisen lainan korkealla korolla ja sitten mitä ankarimmin perinyt kaikki yhdellä kertaa. Tuo köyhyyden ylistäjä jätti jälkeensä 300 miljoonaa sestertsiä (yli 75 miljoonaa markkaa), joka oli sen ajan suurimpia omaisuuksia.

Tähän suurenmoiseen todellisen teeskentelyn esimerkkiin verraten vaikuttaa heikosti, kun ivarunojen kirjoittaja Lucianus pilkkaa „Hermotimus”-teoksessaan erästä tapamaansa stoalaista filosofia, joka opettaa rahan ja nautintojen halveksimista ja väittää, että hänen oppinsa tuottavat jalon tyynimielisyyden kaikissa elämänvaiheissa, mutta joka syyttää oppilaitaan oikeudessa siitä, että he eivät voineet maksaa hänelle yhteistä koulumaksua, ja joka humaltuu vieraspidoissa ja kiihtyy niin, että heittää hopeaisen pikarin vastustajansa päähän.

Siveyden saarnaaminen oli tullut keisariajalla muotiin. Mutta silloin ei etsitty ainoastaan *siveysoppeja*, joihin epäitsenäiset, avuttomat, yhteisen julkisen toiminnan ja perintötapojen hävitessä tukensa menettäneet henget voisivat nojautua, vaan silloin tunnettiin myöskin *henkilökohtaisen* tuen tarvetta. Epikuros jo sanoi: „Meidän täytyy etsiä jalo mies, jota pidämme aina silmiemme edessä, jotta eläisimme, kuten hän olisi näkemässä, ja toimisimme, kuten hän olisi katsomassa.” Seneca lainaa

tämän paikan ja jatkaa: „Me tarvitsemme ohjaajan ja kasvattajan. Suuri joukko syntejä jää tekemättä, jos horjuvan sivulla on todistaja. Hengellä täytyy olla joku, jota se nöyrästi kunnioittaa ja jota sen salaisin sisinkin pitää pyhänä. Tällaisen auttajan ajattelemisellakin jo on järjestävä ja parantava voima. Se on vartija, esikuva ja sääntö, jota ilman ei häiriytynyttä voida uudelleen saada järjestykseen.”

Siten totuttiin pitämään jotakin kuollutta suurta miestä suojeluspyhänä. Mentiinpä vielä kauemmaksikin ja alistettiin elämänvaellus vielä elävain ihmisten valvonnan alaiseksi, siveyssaarnaajain, jotka esiytyivät sillä julkealla vaatimuksella, että he olivat suurenmoisen siveellisyytensä kautta muita ihmisiä korkeammalla. Stoalaisuus jo selitti filosofit vapaiksi erehdyksestä ja virheistä. *Tekopyhyiden* ja teeskentelyn rinnalle kehittyi nyt siveysopettajain farisealainen *ylpeys* — ominaisuuksia, joita klassillinen muinaisaika ei ensinkään tuntenut, vaan jotka olivat kotoisin yhteiskunnallisen hajautumisen ajalta ja tunkeutuivat välttämättömästi sitä enemmän etualalle, kuta enemmän filosofiassa tiede joutui syrjään siveysopin tieltä, toisin sanoen *maailman tutkiminen yksilöihin* kohdistuvain *vaatimusten* asettamisen tietä.

Jokaista luokkaa varten ilmestyi nyt siveysaarnaajia, jotka vaateliaasti julistivat kohottavansa ihmiset suurempaan siveelliseen täydellisyyteen oman ylevän persoonansa esikuvan kautta. Proletareille tarjoutui tällaisina varsinkin kyynillisen koulun filosofeja, tunnetun Diogeneksen jälkeläisiä, jotka saarnasivat kaduilla, elivät kerjäten ja pitivät likaisuutta ja vähäisiä tarpeita autuutena, vapautuen kaikesta työstä, jota he vihasivat ja halveksivat kuten syntiä. Myöskin Kristus ja hänen apostolinsa esitetään kerjäävinä katusaarnaajina. Evankeliumeissa ei ole puhuttakaan työstä. Kaikista ristiriidoistaan huolimatta ovat ne tässä suhteessa sopusoinnussa keskenään.

Ylhäisillä taas oli omat kotimoralistit, jotka enimmäkseen kuuluivat stoalaiseen kouluun.

„Augustuksella oli Scipionien ajan jälkeisten ylhäisten tavan mukaan luonaan omana filosofinaan Areus, eräs stoalainen Aleksandriasta, ja saman ohjattavaksi antautui myöskin Livia, saadakseen häneltä lohdutusta poikansa Drusuksen kuoleman jälkeen. Augustuksella oli hänet mukanaan seurueessaan, kun hän Aktiumin tappelun jälkeen tuli Aleksandriaan, ja hän esitti aleksandrialaisille puheessaan, jossa hän julisti antavansa heille anteeksi sen, että he olivat kannattaneet Antoniusta, heidän kansalaisensa filosofin yhdeksi lempeytensä syyksi. Samanlaiset henkiset johtajat pitivät muissakin palatseissa ja taloissa huolta isoisten sieluntarpeesta. Oltuaan aikaisemmin uuden teorian opettajia olivat he kansalaissotien jälkeen roomalaisten käytännöllisiä sielunhoitajia, hengellisiä johtajia, lohduttajia onnettomuuden tapauksissa, ripittäjiä. He saattoivat keisarillisen mielivallan uhreja kuolemaan ja antoivat heille viimeiset kehotukset. Canus Juliusta, joka kiittäen otti vastaan kuolemantuomionsa keisari Caligulalta ja kuoli levollisena ja tynnimielisenä, seurasi viime matkalla „hänen filosofinsa”. Thrasea otti ottopoikansa Helvidiuksen ohella kyynikko Demetriuksen kotipappinaan kammioon, jossa hän avautti suonensa, ja piti pitkällisissä kuolemantuskissaan katseensa häneen luotuna.” (Bruno Bauer, *Christus und die Cäsaren*, s. 22, 23).

Siten näemme *rippi-isi*en astuvan näkymölle jo ennen kristinuskon syntyä ja näemme myöskin, että uusien olojen pakosta, mutta ei yksityisen ihmisen oppien johdosta, syntyy Europan maissa uusi historiallinen tekijä, *pappisvalta*. Pappeja oli tosin ollut roomalaisten ja kreikkalaisten keskuudessa jo kauan aikaa. Mutta heillä oli ollut pieni merkitys valtiossa. Europan maissa syntyy vasta keisari-ajalla edellytyksiä sellaiseen pappisvaltaan, jonka monet itämaat olivat tunteneet jo aikaisimmassa muinaisuudessa.

Nyt syntyi länsimaissakin edellytyksiä *hengelliselle säädylle, papistolle* ihmisten hallitsijoina, joka sääty monien jäsentensä tekopyhyiden ja ylpeyden kautta jo kehittää niitä tunnusmerkkejä, mitkä ovat *paavinvallalle* ominaiset ja synnyttävät siinä alusta alkaen tähän päivään saakka vihaa yhteiskunnan kaikkia voimakkaita aineksia vastaan, jotka eivät tarvitse holhousa.

Platon oli jo selittänyt, että valtio tulee kunnolleen hoidetuksi vasta sitten, kun *filosofit* hallitsevat sitä ja kun ei muilla kansalaisilla ole mitään sanomista. Nyt hänen unelmansa toteutuivat tavalla, joka ei suinkaan olisi ollut hänen mielensä mukainen.

Mutta nämä siveyssaarnaajat ja rippi-isät eivät vielä riittäneet tyydyttämään sen ajan selkärangatonta sukupolvea. Valtio oli alituisesti vaipumassa. Raakalaiset esittivät yhä äänekkäämmin vaatimuksiansa valtakunnan porteilla, ja lisäksi sen sotapäälliköitten veriset riidat raatelivat usein sitä. Ja joukkojen kurjuus kasvoi, väestön väheneminen kävi yhä tuntuvammaksi. Roomalainen yhteiskunta näki perikatonsa silmiensä edessä: mutta tämä sukupolvi oli liian rappeutunut, liian sairas ruumiiltaan ja sielultaan, liian heikko, liian tahdoton, liian rikkinäinen itseensä ja ympäristöönsä nähden, voidakseen tarpeeksi koettaa vapauttaa itseään sietämättömistä oloista. Se oli menettänyt uskon itseensä, ja ainoa turva, joka suojeli sitä täydellisestä epätoivosta, oli toivo jonkun korkeamman vallan, jonkun *vapahtajan* avusta.

Aluksi pidettiin keisareita vapahtajina, Augustuksen aikana kierteli eräs Sibyllan kirjojen ennustus, joka odotti vapahtajaa lähimmässä tulevaisuudessa*). Augustusta pidettiin rauhanruhtinaana, joka oli johdettava kansalaisotien jälkeen rikkimuserretun valtakunnan uuteen loiston

*) Merivale, *The Romans under the Empire* (Roomalaiset keisarivallan aikana), 1862, VII, 349.

ja hyvinvoinnin aikakauteen, jolloin olisi „rauha maassa ja ihmisillä hyvä tahto.”

Mutta keisarit eivät kumminkaan luoneet pysyvää rauhaa eivätkä myöskään taloudellista tai siveellistä kohoamista, huolimatta kaikesta luottamuksesta heidän jumalallisiin voimiinsa. Eikä tämä luottamus ollut pieni.

Heidät asetettiin itse teossa jumalien joukkoon — ennenkuin oppi Jumalan ihmiseksi tulemisesta oli vielä syntynyt, hyväksyttiin jo oppi ihmisen jumalaksi tulemisesta, ja tämän viimeksimainitun täytyi kumminkin ilmeisesti olla vielä paljoa vaikeampaa kuin edellisen.

Missä kaikki valtiollinen elämä on sammunut, siellä kohoaa valtion herra asukkaita korkeammalle siinä määrässä, että hän on heihin verraten itse asiassa yli-ihminen, koska hän näyttää yhdistävän itseensä yhteiskunnan koko voiman ja vallan ja ohjaavan näitä mielensä mukaan. Toiselta puolen taas kuviteltiin jumaluuksia vanhaan aikaan hyvin ihmisten kaltaisiksi. Siten ei hyppy yli-ihmisestä jumalaan ollut kovin suuri.

Aasian ja Egyptin rappeutuneet kreikkalaiset olivat jo muutamia vuosisatoja ennen ajanlaskumme alkua alkaneet pitää hirmuhallitsijoitaan jumalina tai jumalien poikina. Mutta heidän filosofejaankin kunnioitettiin samoin. Platonista oli jo hänen eläessään syntynyt hänen sukulaisensa Speusippuksen ruumispuheessa mainitsema satu, että hänen äitinsä Periktione ei ollut synnyttänyt häntä puolisolleen, vaan Apollolle. Kun helleniläiset valtakunnat tulivat roomalaisiksi maakunniksi, siirsivät ne kuninkailleen ja filosofeilleen osottamansa jumalallisen kunnioituksen roomalaisille maaherroille.

Julius Caesar oli ensimmäinen, joka uskalsi roomalaisilta vaatia, mitä ostettavissa olevat kreikkalaiset hänelle tarjosivat: jumalallista kunnioitusta. Hän kehui olevansa jumalallista sukua. Hänen esiäitinsä ei ollut sen vähäisempi henkilö kuin jumalatar Venus, kuten hänen sisa-

rensa tyttärenpojan Augustuksen hovirunoilija Virgilius myöhemmin lähemmin selittää pitkässä sankarirunoelmassa Eneidissä.

Kun Cæsar palasi kansalaissodasta voitokkaassa riekukulkuessa Roomaan, päätettiin hänelle siellä „rakentaa enemmän temppeleitä kuin millekään jumalalle, sekä sen ohella hänelle ja lempeyden jumalattarelle yhteinen, jossa hänet esitettiin käsitysten tämän jumalattaren kanssa.” Tämän viekkaan tempun kautta tahdottiin vedota voittajan lempeyteen. Kuolemansa jälkeen otettiin tuo „jumalallinen Julius” Rooman kansan ja senaatin päätöksen kautta muodollisesti roomalaisten jumalain joukkoon. Ja tämä tapahtui, kuten Suetonius sanoo, „ei ainoastaan ulkonaisesti päätöksen nojalla, vaan myöskin kansan sisällisen vakaumuksen nojalla. Näkyihän niiden juhlien aikana, jotka hänen perillisensä Augustus pani hänen kunniaksensa toimeen ensi kerran hänen jumalaksi julistamisensa jälkeen, seitsemän päivää peräkkäin pyrstötähti, joka nousi päivän yhdennellätoista hetkellä (klo 5 ja 6 välillä illalla); arveltiin, että tämä oli taivaaseen nousseen Cæsarin sielu. Sentähden hänen päänsä päälle kuvataankin tähti” *).

Kukapa ei muistaisikaan tällöin tähteä, joka osotti itämaitten viisaille Kristuslapsen jumaluuden!

Augustuksen jälkeen pidettiin luonnollisena, että jokainen keisari siirrettiin kuoltuansa jumalien joukkoon. Sellaisena hän sai valtakunnan itäisissä osissa kreikkalaisen nimen Soter, se on *vapahtaja*.

Mutta tällaiset jumalaksi julistamiset eivät rajoittuneet ainoastaan kuolleisiin keisareihin, vaan tulivat myöskin heidän sukulaistensa ja suosikkiensa osaksi. Hadrianus oli rakastunut erääseen kauniiseen kreikkalaisnuoru-kaiseen nimeltä Antinoos, josta „tuli kaikin puolin kei-

*) Appian, Römische Bürgerkriege (Rooman kansalaissodat), II, 16.

sarin lemmikki”, kuten Hertzberg sanoo hellästi Rooman keisarikunnan historiassaan. Kun hänen lemmikkinsä oli hukunut Niiliin, antoi hän suoraa päätä siirtää hänet jumalien joukkoon etu- ja takapuolisten palvelusten tähden, rakensi hänelle onnettomuuspaikan lähelle upean kaupungin nimeltä Antinoopolis ja tähän kaupunkiin ihanan temppelin hänen erikoisille pyhittäjilleen. Tämä kultti levisi nopeasti koko valtakuntaan, Atenassa pantiin toimeen juhlallisia näytelmiä ja uhrejakin hänen muistokseen.

Augustuksesta jo kertoo Suetonius: „Vaikka hän tiesi, että itse sijaiskonsuleillekin (maaherroille) vihittiin temppeleitä, ei hän kumminkaan hyväksynyt missään maakunnassa tätä kunnioitusta, ellei temppeliä vihitty hänelle ja Roomalle yhteisesti. Itse Roomassa hän jyrkästi hylkäsi tämän kunnian.” (52 luku).

Augustus oli vielä sangen vaatimaton. Julianisen hallitsijasuvun kolmas keisari Gajus, liikanimeltä Caligula (pikkusaapas), oli jo elinaikanaan itse Roomassa ei ainoastaan puolijumalana, vaan kokojumalankin kunnioitettu, ja hän tunsikin olevansa sellainen.

„Samoin kuin ne”, sanoi hän kerran, „joiden on hoidettava lampaita ja härkiä, eivät ole härkiä ja lampaita, vaan korkeampaa luontoa, samoin ovat myöskin ne, jotka ovat ihmisten valtiaita, jumalia eivätkä ihmisiä, kuten muut.”

Itse asiassa ihmisten lampaanluonto synnyttää heidän hallitsijainsa jumaluuden. Ja tämä lampaanluonto oli keisariaikana tavattoman kehittynyt. Siten otettiin keisarin ja hänen suosikkiensa jumalallinen kunnioitus yhtä vakavalta kannalta, kuin nykyään monet ihmiset pitävät nauhankappaletta napinlävessään ja omaksuvat sille ihmeellisiä vaikutuksia. Luonnollisesti tässä jumalien kunnioittamisessa oli suunnaton määrä orjuutta matkassa — eihän tässä suhteessa ole keisariaikaa voitettu, ja se merkitsee jo jotakin. Mutta orjuuden ohella oli tässä myöskin *herkkäuskoisuudella* tärkeä tehtävä suoritettavana.

b) Herkkäuskoisuus.

Herkkäuskoisuuskin oli uusien olosuhteitten lapsi.

Alunpitäen täytyi ihmisen välttämättömästi ottaa vaari luonnosta, varoa pettymästä minkään sen ilmiön suhteen ja käsittää tarkasti syyn ja seurauksen välinen suhde. Siitähän koko hänen olemisensa riippuu. Missä hän ei voi tätä tehdä, joutuu hän helposti hukkaan.

Hänen koko toimintansa perustuksena on kokemus, että määrättyillä syillä on myöskin määrätty seuraukset, että viskattu kivi, jolla hän tavoittaa lintua, tappaa tämän, että tämän linnun liha tyydyttää hänen nälkänsä, että kaksi toisiaan vastaan kihnutettua puuta synnyttävät tulen, että tuli lämmittää, mutta kuluttaa myöskin puita j. n. e.

Tällaisten kokemusten määräämien omien tekojensa nojalla hän sitten arvostelee muita tapahtumia luonnossa, mikäli ne luonteeltaan eivät ole henkilökohtaisia. Hän näkee niissä yksityisen yli-inhimillisillä voimilla varustetun henkilön, siis jumaluuden toiminnan vaikutuksia. Mutta nämä eivät aluksi ole ihmetöitä, vaan johtuvat asiain tavallisen luonnollisen juoksun syistä, tuulen suhinasta, meren lainehtimisesta, salaman hävittävästä voimasta ja myöskin monista niinhyvin viisasten kuin tuhmien ihmisten mielijohteista. Jumalat sokaisevat, kuten tunnettu, sen, jonka he tahtovat hukkaan saattaa. Tällaisten tapalitumain aiheuttaminen onkin jumalien päätehtävä viattomissa luonnonuskonnoissa.

Näiden uskontojen viehätyks onkin niiden luonnollisuudessa, niiden terävässä asioitten ja ihmisten havaitsemisessa, joka vielä nykyäänkin tekee Homeron runot verrattomiksi taideteoksiksi.

Tämä tarkka havaanto ja alituinen maailmantapah- tumain syitten tutkiminen hienostui, kun syntyi kaupungeita ja kaupungeissa luonnonfilosofia, kuten olemme näh-

neet. Kaupungeissa asuva havaantojen tekijä voi keksiä luonnossa ainoastaan persoonattomat tapahtumat, jotka olivat niin yksinkertaista laatua, mutta samalla myöskin niin säännöllisiä, että ne helposti voitiin tunnustaa välttämättömiksi, sen mielivallan ulkopuolella oleviksi, joka liittyy henkilökohtaisten jumaluuksien käsitteeseen. Ennen kaikkea *tähtien* liikkeet synnyttivät lainmukaisuuden ja välttämättömyyden käsitteen. Luonnontiede alkaa *tähtitieteestä*. Nämä käsitteet siirtyivät sitten koko luontoon, kaikkialla aletaan tutkia välttämätöntä, laeista riippuvaa yhtenäisyyttä. Säännöllisesti uudistuva kokemus on silloin se peruste, josta lähdetään.

Tämä muuttuu toiseksi, kun tieteellisen luonnontutkimisen harrastukset joutuvat jo mainitsemistamme syistä toiselle sijalle ja kun niiden sijaan astuu *siveellisiä* harrastuksia. Ihmishenki ei enää tutki niin yksinkertaisia liikkeitä kuin tähtien ratoja, joita se voi pitää lähtökohtinaan; sillä on yksinomaan tekemistä oman itsensä, monimutkaisimman, vaihtelevimman, vaikeimmin käsitettävän, kaikkea säännönmukaista tietoa vastustavan ilmiön kanssa. Ja silloin ei enää ole siveysopissa kysymys sen tietämisestä, mikä oli ja on, mikä on päättynään *kokemuksessa*, vieläpä useimmiten *säännöllisesti uudistuvassa kokemuksessa*, vaan *tulvaisuuden* tahtomisesta ja täytymisestä, joka on edessämme vielä täysin tuntemattomana, siis näköjään myöskin täysin vapaana. Tässä on toiveilla ja unelmilla mitä vapain temmellyskenttä, tässä voi mielikuvitus hillitsemättä vallita ja kohota kaikkien kokemuksen ja arvostelun rajojen yläpuolelle. Täydellä syyllä Lecky huomauttaakin teoksessaan „Die Geschichte des Geistes der Aufklärung”: „Laajentaessaan henkistä piiriä Platonin filosofia lisäsi (taika-) uskoa, ja me huomaamme, että kaikilla aikakausilla ennen tai jälkeen Kristusta, jolloin tämä filosofia oli voimassa, oli vahva taipumus loitsimiseen.”

Suurkaupunkien elämä riistää samalla niiden asukkailta, jotka nyt ovat tulleet henkisesti johtaviksi, yhteyden luonnon kanssa, riistää heiltä luonnon havaitsemisen ja käsittämisen välttämättömyyden ja mahdollisuuden. Luonnollisuuden ja mahdollisuuden käsitys alkaa heissä nyt horjua, he menettävät käsityksen mahdollisuuden tai ylikuonnollisuuden mielettömyydestä.

Kuta voimattommaksi yksilö tuntee itsensä, kuta tuskallisemmin hän etsii lujaa tukea tavallisuuden yläpuolelle ulottuvasta persoonallisuudesta, ja kuta toivottomammat olot ovat, kuta enemmän ainoastaan ihme näyttää voivan hänet pelastaa, sitä helpommin hän taipuu uskomaan ihmetöitä henkilöstä, johon hän turvautuu pelastajanaan ja vapahtajanaan, jopa hän suorastaan haluaakin pitää näitä koetuskivinä siitä, että vapahtajalla todellakin on valta pelastaa hänet.

Tällöin voi helposti syntyä liittäytymisiä entisaikojen jumalaistaruihin, uusiin taruihin otetaan mielellään aiheet näistä. Mutta niillä on tykkänään toinen luonne kuin edellisillä. Vanhoille jumalille otaksutaan yli-inhimillisiä voimia, jotta sangen tarkasti ja oikein havaittuja tapahtumia voitaisiin selittää. Nyt omaksutaan ihmisillekin yli-inhimillisiä voimia, jotta heidän suoritettavakseen voitaisiin antaa tehtäviä, joita kukaan ei ole nähnyt ja jotka ovat tykkänään mahdottomia. Tämänlaatuisia ihmeellisiä tapahtumia lienee ylivoimainen mielikuvitus kehittänyt jo ammoisista ajoista vanhoista jumalaistaruista, mutta ne eivät ole niiden *lähtökohtana*. Uuden jumalaistarun lähtökohtana on ihme.

Eräs sellaisia kohtia, joissa vanha ja uusi taru mieluummin yhtyvät, on sankarin sikiäminen jumalasta. Entisaikaan ihmiset mielellään korottivat sukuperänsä loistoa, koettivat esittää miestä, josta heidän sukunsa polveutui, sangen suuremmoisiksi, yli-ihmiseksi, puolijumalaksi. Silloisen katsantotavan mukaan, joka etsi Jumalaa kaik-

kialta, voitiin tällainen voima luonnollisesti saada ainoastaan jumalilta. Ja kun nämä jumalat käsitettiin kaiken yli-inhimillisyyden ohella sangen inhimilliseksi aivan inhimillisine tunteineen, oli sangen lähellä otaksuma, että kantaisän äiti oli ollut hellässä suhteessa jonkun jumalan kanssa, ja että kunnan sankari oli tämän suhteen hedelmä.

Tällä tavalla voidaan maailman vapahtajan uusi taru johtaa kuolevaisista äideistä, mutta jumalaisista isistä. Niinpä kertoo esimerkiksi Suetonius:

„Mendesläisen Asklepiadeksen jumaluuksia käsittelevästä kirjasta näen, että Atia, Augustuksen äiti, oli kerran keskiyöllä mennyt juhlalliseen Apollon palvelukseen ja nukahtanut temppelissä kantotuoliinsa odottaessaan muiden naisten tuloa. Silloin käärme oli äkkiä luikerrellut hänen luoksensa ja jättänyt hänet heti; hänestä oli sitten herätessään tuntunut, että mies oli hänet hedelmöittänyt, ja hän oli sentähden suorittanut puhdistusuhrin. Hänen ruumiiseensa ilmestyikin heti jälkepäin täplä, joka kuvasi käärmettä ja jota ei voitu poistaa, joten hän ei voinut mennä yleisiin kylpypaikkoihin. Kymmenennellä kuukaudella oli sitten Augustus tullut maailmaan, jonka tähden häntä pidettiin *Apollon poikana*.” (Octavius, 94 luku.)

Rakkausseikkailut jumalien kanssa näyttävät silloin olleen roomalaisten naisten mielestä yhtä mahdollisia kuin kuvaaviakin. Josephus kertoo meille niistä siistin pikkuhistorian. Tiberiuksen aikana eli Roomassa eräs Paulinaninainen nainen, yhtä kuuluisa kauneudestaan kuin siveydestäänkin. Eräs rikas ritari Decius Mundus rakastui kuolettavasti häneen ja tarjosi hänelle 200,000 drakmaa yhdestä ainoasta yöstä, mutta hänen tarjouksensa hylättiin. Eräs vapautettu orjatar tiesi kumminkin neuvon. Hän oli saanut selville, että kaunis Paulina oli Isis-jumalattaren innokas palvelijatar, ja rakensi suunnitelmansa tälle perustukselle. Hän lahjoi 40,000 drakmalla tämän

jumalattaren papittaren, joka ilmoitti Paulinalle, että jumala Anubis himoitsi häntä. „Nainen riemastui ja kehui ystävättärilleen, että Anubis osotti hänelle niin suuren kunnian. Hän kertoi miehellensäkin, että Anubis oli pyytänyt hänet illalliselle ja yöksi luoksensa. Mies suostui kernaasti tähän, koska hän tunsi vaimonsa siveyden. Nainen meni sen jälkeen temppeliin, ja kun hän oli syönyt illallisen ja nukkumisen aika oli tullut, sammutti papitar kaikki valot ja sulki oven. Mundus, joka oli jo aikaisemmin piilossa temppelissä, tuli hänen luoksensa, eikä hänen tarvinnut mutkitella asioissa. Paulina oli hänelle koko yön mieliksi, luullen häntä jumalaksi. Tyydytetyään himonsa meni hän aamulla pois, ennenkuin papit tulivat temppeliin, ja Paulina meni miehensä luokse, kertoi hänelle, että jumala Anubis oli ollut hänen kanssaan, ja kehui sitä tuttavillensäkin.”

Mutta jalo ritari Decius Mundus oli niin hävytön, että hän muutamia päiviä myöhemmin pilkkasi Paulinaa kadulla siitä, että tämä oli antautunut ilmaiseksi hänelle. Tämä taivaista pudonnut jumalanpalvelijatar joutui sen johdosta suureen raivoon, juoksi suoraa päätä Tiberiuksen luo ja sai aikaan, että Isiksen papit ristiinnaulittiin, heidän temppelinsä hävitettiin ja Mundus karkotettiin maanpakoon.*)

Tämä pieni historia on erityisen huvittava sentähden, että se kuvaa välittömästi tapausta, jonka jo kerran olemme maininneet ja jossa ihmettentekijä Kristuksen ylistystä lauletaan ylevin sanoin. Tämä yhdenmukaisuus on jo ennenkin ollut hurskasten selittäjien selitysten aiheena, he ovat asettaneet rouva Paulinan seikkailun yhteyteen Kristuksen kanssa ja pitäneet sitä salaisena, pahanilkisen juutalaisen Josephuksen ivana pyhän Marian

*) Jüdische Altertümer (Juutalaisten muinaismuistot), XVIII, 3.

neitseellisyydestä ja hänen sulhasensa Josefin herkkäuskoisuudesta, ivana, joka tosin sopii huonosti yhteen välittömästi edellä olleen Kristuksen ihmetöitten tunnustamisen kanssa. Mutta kun Josephuksella ei itse asiassa ollut aavistustakaan Kristuksen ihmetöistä ja kun näitä todistava tapahtuma on, kuten jo tiedämme, myöhempi kristillinen lisäys, ei tässä suinkaan tarkoiteta pyhän neitsyeen ja hänen kohtaloonsa alistuvan sulhasensa pilkkäämistä. Se vain osottaa kristityn väärentäjän aatteettomuutta, joka pitää juuri tätä kohtaa sopivimpana hankiakseen todistuksen Jumalan pojan hyväksi.

Silloin tuli vapahtajan välttämättömästi olla Jumalan poika, olkoonpa hän sitten keisari tai katusaarnaaja. Hänen oli myöskin yhtä tärkeä tehdä ihmeitä, jotka ovat molemmissa tapauksissa samaan kaavaan valettuja. Niinpä kauttaaltaan totuudessa pysyvä Tacitus kertoo Vespasianuksesta, että hän oli Aleksandriassa tehnyt useita ihmeitä, jotka osottivat taivaan suosiota keisarille. Olihan hän syljellään kostuttanut erään sokean silmiä ja saanut hänet siten näkeväksi. Samoin hän oli tarttunut halvatun käteen ja parantanut hänet siten.

Pakanallisista keisareista siirtyi tällainen ihmeitätekevä voima myöhemmin kristittyihin yksinvaltiaihin. Ranskan kuninkailla oli se merkillinen kyky, että he voivat kruunaustilaisuuksissaan kosketuksella parantaa risaja kuputautisia. Tätä ihmettä koetettiin ohjelmanmukaisesti toteuttaa vielä v. 1825, viimeisen Ranskaa hallitsevan Bourbonin Karl X:n kruunaustilaisuudessa.

Kuten tunnettu, pani Jeesus toimeen tällaisia parannuksia sangen usein. Hurskas Merivale *) otaksuu, että Vespasianuksen ihmeet ovat tehdyt kristillisen mallin mukaan — katsantokanta, joka ei ole erittäin todenmukainen, kun otetaan huomioon, kuinka vähäpätöinen ja tunte-

*) The Romans under the Empire.

maton kristinusko oli Vespasianuksen aikana. Bruno Bauer puolestaan selittää kirjassaan „Christus und die Cäsaren”: „Minä voin ilahuttaa nykyisiä jumaluusoppineita sillä väitöksellä, että neljännen evankeliumin myöhäinen kirjoittaja ja Markuksen kirjoituksessa säilyneen alkuevankeliumin viimeistelijä hänen jälkeensä ovat Tacituksen kirjoituksista lainanneet syljen käyttämisen Kristuksen ihmeissä.” (Joh. 9, 6; Mark. 7, 33; 8, 33.)

Meidän nähdäksemme ei tätäkään lainaamista tarvitse välttämättömästi hyväksyä. Jokaisella aikakaudella, joka uskoo ihmeitä, on oma omituinen käsityksensä siitä, kuinka ne tapahtuvat. Samoin kuin keskiajan lopulla otaksuttiin yleensä, että sopimuskirja pahalaisen kanssa oli allekirjoitettava lämpimällä verellä, joten kaksi historioitsijaa voivat saada tämän piirteen samanlaisena kertomuksiinsa, ilman että toinen oli käyttänyt toistansa, samoin voi myöskin sylki olla Vespasianuksen ajalla ja myöhemmin tavallisena ihmeellisten parannusten keinona, joten keisarin istuimella olevan maallisen vapahtajan selväjärkinen kertoja voi samoin kuin tuhatvuotisen valtakunnankin valtaistuimella olevan vapahtajan haaveellinen kertoja joutua kiusaukseen omaksua ylistettävälle henkilölle tällaisia parannustapoja, tarvitsematta toisen kirjoittajan silti lainata toiselta. Eikä Tacitus ole varmaankaan keksinyt näitä piirteitä, vaan on taru jo aikaisemmin ollut kiertämässä.

Kumminkaan eivät ainoastaan keisarit tehneet siihen aikaan ihmeitä, vaan myöskin monet heidän aikalaisistaan. Ihmeitä koskevat kertomukset olivat silloin niin tavallisia, että ne eivät lopulta herättäneet sanottavaa huomiotaakaan. Niinpä eivät evankeliumien kertojatkaan anna Jeesuksen ihmeitten ja tunnusmerkkien laisinkaan luoda sitä syvää vaikutusta, joka niistä meidän käsityskantamme mukaan olisi oleva seurauksena. Viidentuhannen ihmeellinen ruokkiminen esimerkiksi jätti yksin Jeesuksen opetuslapsetkin heikkouskokoisiksi. Toiselta puolen tekevät Jeesuksen ohella

myöskin hänen apostolinsa ja opetuslapsensa lukuisia ihmeitä. Olivatpa ihmiset silloin niinkin herkkäuskoisia, että kristittyjen mieliinkään ei johtunut epäillä esimerkiksi sel-laistenkaan miesten tekemiä ihmeitä, joita he pitivät lurjuksina. He pääsivät pulasta yksinkertaisesti siten, että he pitivät tällaisia ihmeitä paholaisen ja pahojen henkien voiman synnyttämänä.

Ihmeet olivat päinvastoin silloin yleisiä kuten karhunmarjat, jokainen jonkun uskonnollisen lahkoon tai filosofisen koulun perustaja teki sellaisia osottaakseen laillisuuttansa. Sellainen on esimerkiksi eräs Neron aikalainen uuspythagorealainen Apollonius Tyanasta.

Hänen syntymisensä on luonnollisesti jo ihmeellinen. Kun hänen äitinsä oli raskaana, ilmestyi hänelle viisas, kaikille käsittämätön jumala Proteus, jolta hän kysyi pelkäämättä, kenen hän olisi synnyttävä. Silloin jumala vastasi: „Minut.” Nuori Apollonius kasvaa sitten viisauden ihmeenä, saarnaa puhdasta, siveellistä elämää, jakaa omaisuutensa ystäviensä ja köyhien sukulaistensa kesken ja kiertää kerjäläisfilosofina maailmaa. Vielä enemmän kuin pienten tarpeittensa ja siveellisyytensä kautta vaikuttaa hän ihmeittensä kautta. Nämä ovat usein silmiinpistävästi samanlaisia kuin kristinuskon ihmeet. Niinpä kerrotaan hänestä esimerkiksi siltä ajalta, kuin hän oli Roomassa:

„Eräs neitonen oli hääpäivänään kuollut tai ainakin häntä pidettiin kuolleena. Sulhanen seurasi valittaen hänen ruumispaarejaan, ja koko Rooma suri hänen kansansa, sillä tyttö kuului sangen ylhäiseen perheeseen. Kun nyt Apollonius kohtasi surukulkueen, sanoi hän: „Laskekaa parit alas, minä tahdon kuivata tytön tähden vuodattamanne kyyneleet.” Kun hän kysyi hänen nimeään. luuli kansajoukko, että hän aikoo pitää tavallisen valitus-

*) Apollonius von Tyana, aus dem Griechischen des Philostratus, übersezt und erläutert von Ed. Baltzer, 1883, I, 4.

puheen. Mutta hän vain koski kuolleeseen, lausui muutamia käsittämättömiä sanoja ja herätti hänet valhekuolemasta. Mutta tytär korotti äänensä ja palasi takaisin isänsä huoneeseen.”

Apollonius uhitteli tarun mukaan rohkeasti tyranneja Neroa ja Domitianusta, joutui heidän vangikseen, riisui vaivatta kahleensa, mutta ei paennut, vaan odotti oikeuspäivää vankilassa, piti oikeuden edessä pitkän puolustuspuheen ja katosi ennen tuomion julistamista salaperäisellä tavalla oikeussalissa Roomassa ja ilmestyi muutamia tunteja myöhemmin Dikearchiaan Neapelin luona, johon jumalat olivat kuljettaneet hänet pikajunan nopeudella.

Erittäin kehittynyt oli hänen ennustamiskykynsä ja kaukonäköisyytensä, joita silloin pidettiin vapahtajakäsitteeseen välttämättömästi kuuluvina. Kun Domitianus murhattiin palatsissaan Roomassa, näki Apollonius Efesosssa tapahtuman niin tarkoin, kuin hän olisi ollut läsnä, ja kertoi sen heti efesolaisille. Langaton sähköttäminen, jonka rinnalla Marconin on aivan mitätöntä.

Hänen loppunsa oli, että hän katosi temppelistä, jonka ovet aukenivat itsestensä hänen edellensä ja sulkeutuivat hänen jälkeensä. „Sisältä taas kuultiin neitosten laulua, joka samalla ikäänkuin kutsui häntä nousemaan taivaaseen ja sanoi: ‚Tule maan pimennosta, tule taivaan valoon, tule.‘ ”

Eikä hänen ruumistaan enää löydetty. Tämäkin vapahtaja oli siis ilmeisesti astunut ylös taivaaseen.

Kristinuskon ja Apolloniuksen uskon kannattajain välillä syntyi pian vilkas kilpailu ihmeistä. Diokletianuksen aikana eräs hänen maaherroistaan, Hierokles, kirjoitti kirjan kristityitä vastaan ja osotti siinä, että Kristuksen ihmeet eivät olleet mitään Apolloniuksen ihmeisiin verraten ja että ne olivat huonommin todistetut. Tähän vastasi Eusebius Cesareasta eräässä vastakirjoituksessaan, jossa hän ei lausunut pienintäkään epäilystä Apolloniuk-

sen ihmeitten todenperäisyyttä vastaan, vaan koetti alentaa niitä siten, että hän ei pitänyt niitä Jumalan tekoina, vaan loitsimisena, pimeitten henkien työnä.

Siis silloinkin, kun oltiin pakotettuja arvostelemaan ihmeitä, ei niitä alennuttu epäilemään.

Ja samassa määrässä kuin yhteiskunta rappeutui, kuin tutkiva luonnontieteellinen henki taantui ja kuin siveellisyysaarnat voittivat alaa, samassa määrässä tämä herkkäuskoisuus lisääntyi. Ja herkkäuskoisuuden ohella kasvoi myöskin ihmeitten etsiminen. Mutta jokaisen mielenkiinnon vaikutus lakkaa, jos sitä uudistetaan liian usein. Lopulta täytyi käyttää yhä voimakkaampia keinoja, jos mieli saavuttaa vaikutusta. Olemme jo ensimmäisessä luvussa osottaneet, kuinka tämä voidaan selvästi huomata evankeliumeissa, esimerkiksi kuolleitten herättämisessä, joka vanhemmissa evankeliumeissa vielä on yksinkertaisempi kuin uusissa.

Nuorin tai Johanneksen evankeliumi liittää aikaisempain evankeliumien kuvaamiin vanhoihin ihmeisiin vielä viinin ihmeellisen valmistuksen Kanaan häissä; ihmeet kehittyvät huippuunsa sairaassa, joka oli ollut Johanneksen mukaan 38 vuotta kipeänä ja jonka Jeesus paransi, sekä sokeassa, jonka hän teki näkeväksi synnynnäisestä sokeudesta huolimatta; siis kaikkialla huippuunsa kehitettyjä ihmeitä.

Mooseksen 2 kirjan 17 luvun 1—6 vässyssä kerrotaan, että Mooses löi erämaassa vettä kalliosta, juottaaksensa janoavia israelilaisia. Mutta tämä ihme ei riittänyt kristillisellä ajalla. Apostoli Paavalin ensimmäisestä kirjeestä korintilaisille 10, 4 saamme tietää, että kallio, josta juutalaiset saivat vettä, oli seurannut heidän mukanaan vaelluksella erämaan halki, jotta heille ei tulisi koskaan veden puutetta — paimentolaisten kalliolähde.

Erittäin lapsimaisia ovat ne ihmeet, joita esiintyy niinkutsutuissa „Apostoli Pietarin teoissa”, kun hän kil-

paillessaan loitsija Simonin kanssa tekee suolaisen sillin eläväksi.

Toiselta puolen näytti sen ajan ihmisistä aivan luonnollisetkin tapahtumat ihmeiltä, Jumalan mielivaltaiselta sekaantumiselta maailman juoksuun, eivät ainoastaan kuolonsairaitten parantumiset, voitot ja tappiot, vaan myöskin aivan tavalliset huvitukset, kuten esimerkiksi vedon lyönnit. „Kun Gazassa kilpa-ajoissa erään innokkaan kristityn ja erään innokkaan pakanan hevosten juostessa kilpaa „Kristus löi Marnaksen”, antoivat useat pakanat kasattaa itsensä.” *)

Ihmeinä pidetyt luonnolliset tapahtumat eivät olleet aina yhtä selviä kuin tässä tapauksessa.

„Marcus Aureliuksen sodissa oli roomalainen sotajoukko kerran vuosina 173—174 hehkuvassa auringonpaisteessa uupumaisillaan ylivoimaisen vihollisen piirtämänä ja silminnähtävässä täydellisen häviön vaarassa. Silloin kokoutui äkkiä taivaalle paksuja pilviä, jotka vuodattivat runsaan sateen, samalla kuin vihollisen puolella pelottava rajuilma sai aikaan häiriötä ja tuhoa; roomalaiset olivat pelastetut, voitto kääntyi heidän puolelensa. Tämän tapahtuman vaikutukset olivat valtavia, silloisen tavan mukaan ne ikuistutettiin kuvissa ja niitä pidettiin yleensä ihmeinä, joita muistettiin vielä vanhan ajan lopullakin ja joihin *sekä kristityt että pakanat* vielä vuosisatojen kulluttua vetosivat, pitäen niitä uskonsa oikeuden todistuksina. — — — Useimmat pitivät tämän ihmeellisen pelastuksen nähtävästi tuloksena siitä, että keisari oli rukoillut Jupiteria; toiset väittivät kumminkin, että siitä on kiittäminen hänen seurueessaan ollutta egyptiläistä noitaa Arnuphista, joka oli jumaliin, varsinkin Hermekseen vetoamalla synnyttänyt sateen. Mutta erään kristityn aikalaisen

*) Friedländer, Sittengeschichte Roms (Rooman tapojen historia), 1901, II, s. 534.

kertomuksen mukaan ihme oli tapahtunut kahdennentoista (melitenilaisen) legionan kristittyjen sotilaitten rukousten kautta. Tämän kertoo tunnettuna tapahtumana myöskin Tertullianus, joka sen johdosta viittaa erääseen Marcus Aureliuksen kirjeeseen.” *)

Tämä kirje lienee tosin ollut väärennys. Väärennykset olivat siihen aikaan yhtä tavallisia kuin ihmeetkin. Ihmeitten tarve ja herkkäuskoisuus suorastaan synnyttivät väärennyksiä.

Ihmeitten jano ja herkkäuskoisuus paisuivat yhä valtavammiksi, kunnes munkit vihdoin syvimmän rappeutumisen aikana neljännellä ja viidennellä vuosisadalla tekivät ihmeitä, joiden rinnalla evankeliumien meille kertomat Jeesuksen ihmeet joutuivat kokonaan varjoon.

„Uskova aikakausi voitiin helposti saada pitämään totena, että egyptiläisen tai syrialaisen munkin pieninkin oikku riitti muuttamaan maailmankaikkeuden ikuiset lait. Taivaan suosikkien tapana oli parantaa vaikeimpiakin tautteja kosketuksella, sanalla, kaukaisen sanoman avulla, ja ajaa itsepintaisimpiakin perkeleitä niiden henkilöitten sieluista ja ruumiista, joita ne riivasivat. He lähestyivät luottamuksella tai käskettyinä herravaltaisesti erämaan leijonia ja käärmeitä, puhalsivat elämän johonkin kuivuneeseen puunrunkoon, panivat raudan uimaan veden pinnalla, ajoivat Niilin ylitse krokodiilin seljässä ja menivät virkistyäkseen palavaan uuniin.” (Gibbon, edellä main. teos, 37 luku).

Luonnekuva, jonka Schlosser esittää maailmanhistoriassaan Plotinuksesta, ajanlaskumme kolmannella vuosisadalla eläneestä kuuluisimmasta uusplatonilaisesta filosofista, luo erinomaisen kuvan henkisestä tilasta aikakaudella, jolloin kristinusko syntyi.

„Plotinus, joka oli syntynyt 205 Lykopolissa Egyp-

*) Friedländer, edellämainittu teos, II, s. 475.

tissä ja kuoli 270 Campaniassa, oli yksitoista vuotta Ammoniuksen innokkaana oppilaana, mutta vaipui niin syvällisesti mietiskelemään jumalallista ja inhimillistä luontoa, että häntä eivät enää tyydyttäneet hänen edeltäjänsä ja opettajainsa egyptiläis-kreikkalaiset salaisopit, vaan hän halusi syventyä myöskin persialaiseen ja indialaiseen viisausoppiin ja liittyi sentähden nuoremman Gordianuksen sotajoukkoon, mennäkseen hänen kanssaan Persiaan. — — — Plotinus siirtyi myöhemmin Roomaan, jossa hän havaitsi silloin vallitsevan taipumuksen itämaisiin salaisoppeihin olevan sangen edullisen hänen tarkoituksilleen ja näytteli kaksikymmentäviisi vuotta, siis lähelle kuolemaansa, profetaan osaa. Keisari Gallienus ja hänen puolisonsa suosivat häntä niin kiihkeällä innolla, että keisarinnalla oli, kuten kerrotaan, aikomus muodostaa jostakin Italian kaupungista filosofinen valtio, jossa noudatettaisiin Plotinuksen periaatteita. Yhtä suuri oli sekin suosio, jonka Plotinus saavutti huomattavimpien roomalaisten perheitten keskuudessa; muutamista kaupungin ensimmäisistä miehistä tuli hänen innokkaimpia kannattajiaan, jotka hyväksyivät hänen oppinsa taivaallisena sanomana.

„Roomalaisen maailman henkinen ja siveellinen vellostuminen ja yleisesti vallitseva taipumus haaveellisuuteen, munkkimoraliin ja yliluonnollisiin sekä profetallisiin lahjoihin eivät esiintyneet missään sen selvemmin kuin Plotinuksen vaikutuksessa ja siinä arvonannossa, jonka hänen oppinsa saavutti juuri sentähden, että sitä ei voitu käsittää.

„Keinot, joita Plotinus ja hänen oppilaansa käyttivät levittääkseen uutta oppiaan, olivat samoja, joiden kautta kahdeksannentoista vuosisadan lopulla Ranskassa kuolleen Mesmerin ja Caglioston salaisten haaveilujen tunnustajiksi saatiin suuret joukot, samoin kuin Saksassa saatiin eräs hurskas preussilainen kuningas puolustamaan Ro-

senkreuzeria, henkien manausta ja muita sellaisia oppeja. Plotinus harjoitti loitsimistaitoa, kutsui henkiä luoksensa ja antautuipa sellaiseenkin meidän aikanamme halveksittavan ihmisluokan tehtävään, kuin tiedustelemaan tuttavainsa kysymysten johdosta pienten varkauksien toimeenpanijoita.

„Plotinuksen kirjoituksetkin olivat laaditut profetaalliseen muotoon; sillä kuuluisimman oppilaansa todistuksen mukaan hän kirjoitti luulotellut ilmestyksensä, ajattelemtakaan niille myöhemmin osottaa läpilukemisen kunniaa tai korjaamatta edes kirjoitusvirheitä. Vanhojen kreikkalaisten mestariteokset eivät suinkaan olleet syntyneet tällä tavalla! Tavallisimpiakaan ajattelemisen sääntöjä, joita kutsumme järjestelmäksi, ei ollut suullisissa enemmän kuin kirjallisissakaan esityksissä tällä miehellä, joka vaati jokaiselta filosofiseen käsitykseen pyrkivältä ensimmäisenä ehtona oman itsensä kieltämistä tai ajattelemisen ja tuntemisen luonnollisen tilan hylkäämistä.

„Luodaksemme kuvan hänen opeistaan ja hänen vaikutuksestaan tarvitsee meidän esittää ainoastaan muutamia huomautuksia hänen kirjoitustensa sisällöstä. Hän esittää aina elämän ihmisten kanssa ja ihmisten joukossa synnilliseksi ja nurinkuriseksi, ja puhtain viisaus ja autuus on hänen mielestään siinä, että ihmiset elävät täydelleen erillään aistillisesta maailmasta, vajonneina täydelliseen synkkään itsemietiskelyyn ja korkeimman kuvitteluun. — — — Tähän toimintaa hävittävään, kaikkia kokemuksia ja kaikkia inhimillisiä suhteita plukkaavaan elämänteoriaan, joka sen ohella esitettiin mitä suurimmalla toista mielipidettä olevien halveksimisella, liittyy puhtaasti teoreettinen, horjuville käsitteille rakennettu luonnon ja sen lakien tarkastelu. Aristoteles perusti luontoa koskevat aatteensa kokemuksiin, havaannoihin ja matematiikkaan, mutta niistä ei ole Plotinuksen kirjoituksissa jälkeäkään. Hän luuli olevansa Jumalan valaisema filo-

sofi ja uskoi sentähden tietävänsäkin kaikki sisällisestä mielihohteesta eikä tarvitsevansa minkäänlaisia asteita tietoa saavuttaakseen, hänen lentoneuvonsa kannattivat hänet yli maan ja kääntä kaikkien taivaan avaruuksien. — — —

„Plotinuksella oli kolme oppilasta, jotka pukivat hänen oraakelilauseina esittämänsä opin siedettävään muotoon ja levittivät sitä edelleen hänen apostoleinaan. Nämä olivat Herennius, Amelius ja Porphyrius. Kaikki kolme olivat erinomaisen kyvykkäitä, ja Longinus kutsuikin kahta viimeainittua ainoiksi aikansa filosofeiksi, joiden kirjoituksia voi lukea, vaikka hän muutoin ei suinkaan ihailut tuota elämälle ja terveelle järjelle vihamielistä viisautta.

„Porphyriuksen laatimasta Plotinuksen elämäkerrasta voidaan kumminkin paraiten nähdä. minkälaisista hänen *totuudenrakkautensa* oli. Porphyrius kertoo herrastaan ja mestaristaan mitä typerimpiä juttuja, ja kun hänellä oli liiaksi järkeä uskoaksensa näitä, täytyi hänen *tahallisesti ja tietäen panna omiansa*, saadakseen Plotinuksen oraakelilauseet arvoonsa” *).

c) Valheellisuus.

Valheellisuus on ihmeittenjanon ja herkkäuskoisuuden välttämätön täydennys. Olemme tähän saakka esittäneet ainoastaan sellaisia esimerkkejä, joissa niiden kertojat esittävät ihmejuttuja kuolleista. Mutta eipä ollut myöskään puutetta miehistä, jotka kertoivat itsestään suurimpia ihmeitä, kuten esim. Apion Aleksandriasta, juutalaisvihollinen, „maailmankulkunen”, kuten keisari Tiberius häntä kutsui, täynnä suuria sanoja ja vielä suurempia

*) Weltgeschichte (Maailmanhistoria), 1846, IV, 452 ja seur.

valheita, täynnä mitä röyhkeintä kaikkietoisuutta ja ehdotonta uskoa itseensä, joskaan ei ihmisiä, niin heidän arvottomuutensa tunteva, puhetaidon samoin kuin kansankiihotuksenkin ihailtu mestari, taisteluvalmis, sukkela-sanainen, hävytön ja *ehdottomasti lojaali*" *).

Lojaaleja — toisin sanoen orjamaisia — tämän lajin ihmiset enimmäkseen olivat. Lojaali heittiö oli kyllin röyhkeä manaamaan Homeroksen esiin manalasta, kysyäkseen häneltä, mistä hän oli kotoisin. Vieläpä hän vakuuttikin, että runoilijan henki oli ilmestynyt hänelle ja vastannut hänen kysymyksiinsä — mutta velvoittanut hänet pitämään sen omana tietonaan!

Vielä törkeämpää oli huijaus, jota Aleksander Albonoteichosta (syntynyt 105, kuollut noin 175 j. Kr.) harjoitti, koettaessaan mitä julkeimmilla keinoilla, esimerkiksi harjoitettujen eläinten ja onttojen jumalankuvien avulla, joihin ihmisiä oli piilotettu, harjoittaa petkutustaan. Tämä mies perusti oraakelilaitoksen, joka antoi vastauksia noin yhden markan maksusta. Lucian arvostelee tämän liikkeen tulot noin 75,000 markkaan vuodessa.

Aleksander sai Rutilianuksen konsuliviran kautta vaikutusvaltaa myöskin itse filosofiseen keisari Marcus Aureliukseen. Huijari kuoli seitsemänkymmenen vuoden vanhana, rikkaana ja kunnioitettuna. Muistopatsaan, joka hänelle pystytettiin, sanottiin vielä hänen kuolemansakin jälkeen ennustavan.

Sangen hyvin oli seuraavakin huijaus järjestetty:

„Dio Cassius kertoo, että eräs *henki*, joka oli *oman ilmoituksensa* mukaan Aleksanteri Suuren henki, ollen hänen yleisesti tunnettua näköään ja hänen vaatteissaan sekä aseissaan, kulki v. 220 j. Kr. neljänsadan Bachusjuhlan viettäjäksi puetun ihmisen kanssa Tonavan luota

*) Mommsen, Römische Geschichte (Roman historia), V, 517—518.

Bosporin rannalle, jossa hän katosi, eikä kukaan viranomainen uskaltanut häntä pidättää, *päinvastoin hänelle annettiin kaikkialla yleisistä varoista yösija- ja elantokustannukset*" *).

Tällaisten tekojen rinnalla meidän neljännen tasomme sankarit samoin kuin aineellistunut Köpenickin päällikkökin joutuvat tykkänään varjoon.

Mutta tahallista valhetta ja petosta eivät silloin harjoittaneet ainoastaan temppujentekijät ja silmänkääntäjät, vaan myöskin vakavat ajattelijat ja ihmiset, jotka tarikoittivat täyttä totta.

Vanhan ajan historioitsemisen vahvana puolena ei ole koskaan ollut kohtuuttoman ankara arvostelu. Eihän se vielä ollut tiedettä sanan varsinaisessa merkityksessä eikä liioin tarkoittanut yhteiskunnan kehityslakien tutkimista, vaan *kasvatusopillisia* tai *valtiollisia päämääriä*. Se tahtoi ylentää ihmistä tai osottaa hänelle oikeiksi ne valtiolliset pyrinnot, joita historioitsija kannatti. Esiisien sankaritekojen tuli ylentää seuraavia polvia ja kiihottaa heitä samanlaisiin tekoihin — siinä suhteessa oli historia ainoastaan sankarisatujen suoranaista kaikua. Mutta jälkeisten sukupolvien tuli esi-isiensä kokemuksista myöskin oppia, mitä oli tehtävä ja mitä tekemättä jätettävä. On helposti käsitettävissä, että monet historioitsijat, varsinkin jos mielenylennyksen ja innostuksen tarkoitusperä oli vallalla, eivät erittäin tarkoin valinneet lähteitään, vaan täyttivät mielikuvituksensa avulla mahdolliset aukot, pitäen silmällä taiteellista vaikutusta. Ennen kaikkea piti historioitsija oikeutenaan vapaasti keksiä ne *puheet*, joita hän pani henkilönsä lausumaan. Kumminkaan eivät klassilliset historioitsijat ryhtyneet tahallisesti eikä aikomuksella väärin esittämään niiden henkilöitten *tekoja*, joista he puhuivat. Tätä heidän täytyi varoa sitä tarkemmin.

*) Friedländer, ed. teos, II, 626.

kun heidän kertoelmansa koskivat *virallista*, valtiollista toimintaa, joten heidän tiedonantojansa voitiin tarkasti valvoa.

Mutta kun vanha yhteiskunta rappeutui, muuttui myöskin historioitsemisen tarkoitus. Ihmiset lakkasivat vaatimasta valtiollisia opetuksia, sillä politiikasta he välittivät yhä vähemmän, jopa se oli heille suorastaan vastenmielistäkin. Eivätkä he enää myöskään vaatineet esimerkkejä sankariudesta tai isänmaanrakkaudesta, vaan kyllä huvituksia, uusia kiihottimia tylsyneille hermoilleen, hämmästyä ja mielenkiintoa, ihmetöitä. Silloinhan ei ollut niin tarkkaa, oliko asia esitetty hiukkasta enemmän tai vähemmän täsmällisesti. Ja nyt tuli valvontakin yhä vaikeammaksi, sillä nyt herättivät mielenkiintoa etupäässä *yksityiset* tapahtumat, jotka eivät olleet sattuneet avarassa julkisuudessa. Historioitseminen muuttui yhä enemmän toiselta puolen häväistysjutuiksi, toiselta puolen Münchausenin kertomuksiksi.

Tämä uusi historioitsemisen suunta ilmestyy kreikkalaisessa kirjallisuudessa Aleksanteri Suuren jälkeen, jonka töistä hänen päällikkönsä Onesikritos kirjoitti teoksen, missä vilisee valheita ja liioitteluja. Ja valheesta väärennykseen on vain yksi askel. Sen astui Euemeros. Hän esitti kolmannella vuosisadalla Intiasta kertomuksia, joiden ilmoitettiin olevan ikivanhoja, mutta jotka kertoja kumminkin oli itse sepittänyt.

Eikä tämä verraton menettelytapa rajoittunut ainoastaan historioitsemiseen. Olemme nähneet, kuinka harrastus tähän maailmaan yhä enemmän sammui filosofiassa, ja kuinka haudantakaista maailmaa tarkoittavat harrastukset yhä kasvoivat. Mutta kuinka voi filosofia saada oppilaansa vakuutetuksi siitä, että hänen tulevaista elämää koskevat käsitteensä eivät ole ainoastaan pelkän mielikuvituksen tuotteita? Yksinkertaisin keino oli luonnollisesti löytää joku todistaja, joka tuli siitä maasta, minkä pii-

ristä ei kukaan vaeltaja palaa, ja kertoi sen oloista. Tätä tempua ei ole itse Platonkaan halveksinut, kuten tuo kuuluksa pamphialainen osotti, josta jo olemme kertoneet.

Tämän lisäksi tuli vielä, että kun harrastus luonnontieteisiin väheni ja kun ne joutuivat syrjään siveysopin tieltä, katosi myöskin arvosteleva henki, joka oli koettanut tutkia jokaisen oppilauseen oikeutta *tosiasiallisen kokemuksen perustuksella*, ja yksityisten ryhdittömyys lisääntyi, joten he tarvitsivat tuekseen jonkun suuren miehen. Ihmisten toimia eivät ratkaisseet nyt enää *tosiasialliset todistukset*, vaan *auktoriteetit*, ja ken tahtoi vaikuttaa, hänen tuli koettaa saada tarpeelliset auktoriteetit puolelleen. Jos nämä kieltäytyivät, niin oli „autettava onnea” ja itse seipitettävä auktoriteettejä. Tällaisiin auktoriteetteihin olemme jo kerran tutustuneet puhuessamme Danielista ja Pythagoraasta. Jeesus kuului myöskin heihin, samoin hänen apostolinsa, Mooses, Sibylla j. n. e.

Aina ei kuitenkaan viitsitty nähdä niin suurta vaivaa, että olisi kirjoitettu kokonainen kirja väärällä nimellä. Usein ritti jo, kun tunnustetun auktoriteetin oikeaan teokseen lisättiin lause, joka puhui oman pyrinnön puolesta, ja saatiin siten tämä auktoriteetti asian puolelle. Tämä oli sitä helpompaa, kun kirjapainotaitoa ei oltu vielä keksitty. Kirjat kiertelivät ainoastaan jäljennöksinä, joita joko itse valmistettiin tai annettiin jonkun orjan valmistaa, jos oltiin niin rikkaita, että tähän sopivaa orjaa voitiin pitää. Löytyi myöskin liikemiehiä, jotka pitivät orjia kirjoittamassa kirjoja, mitkä sitten myytiin suurella voitolla. Kuinka helppoa olikaan näin ollen väärentää tällaisessa kopioimisessa, jättää pois lause, joka ei soveltunut, tai liittää toinen, jota tarvittiin, varsinkin jos tekijä oli jo kuollut, joten ei sitä vastaan ollut odotettavissa vastalauseita tuolla huolimattomuuden ja herkkäuskoisuuden aikakaudella. Seuraavat jäljentäjät pitivät sitten huolta siitä, että väärennys säilyi jälkimaailmalle.

Mukavinta oli tässä suhteessa kristityillä. Kutka lie-
nevätkin olleet kristillisen seurakunnan ensimmäisiä opet-
tajia ja järjestäjiä, on varmaa, että he kuuluivat alimpiin
kansankerroksiin, eivät osanneet kirjoittaa eivätkä jättä-
neet jälkeensä mitään kirjallisia muistiinpanoja. Heidän
oppejansa levitettiin aluksi ainoastaan suullisesti. Ken
sen kannattajista vetosi syntyneessä väittelyssä seurakun-
nan ensimmäisiin opettajiin, häntä oli vaikea rangaista val-
heesta, ellei hän kovin törkeästi väärentänyt perinnäis-
taruja. Sangen pian syntyi silloin „Herran” ja hänen
apostoliensa sanoista mitä erilaatuisimpia muunnoksia.
Ja katsoen niihin kiivaisiin taisteluihin, joita kristillisessä
seurakunnassa oli alusta alkaen, ei näitä eri muunnoksia
alunpitäen laadittu objektiivisen historioitsemisen tarkoi-
tuksessa, vaan taistelutarkoituksessa, jolloin ne myöhem-
min kirjoitettiin ja kerättiin evankeliumeihin. Ennen
kaikkeaa riitatarkoitukset innostuttivat muitakin kopioit-
sijoita ja kirjoittajia ja saattoivat heidät pyyhkimään epä-
mukavan lauseen yhdestä paikasta ja lisäämään uuden
lauseen toiseen paikkaan, käyttääkseen täten syntynyttä
kokonaisuutta sitten todistuksena siitä, että Kristus tai
hänen apostolinsa olivat puolustaneet yhtä tai toista kat-
santokantaa. Evankeliumien tutkimisessa huomaammekin
joka askeleella tämän riitatarkoituksen.

Mutta kristyt eivät kauan tyytyneet tällä tavoin val-
heellisesti paikkaamaan ja väärentämään ainoastaan omia
pyhiä kirjojansa omien tarpeittensa mukaisesti. Olihan
menettelytapa liian mukava kiihottamaan jäljittelyyn muit-
tenkin pakanallisten tekijäin kirjoissa, varsinkin sitten,
kun kristittyjen joukossa oli kyllin sivistyneitä aineksia,
jotka alkoivat pitää arvossa kristillisen kirjallisuuden ulko-
puolella olevien etevien kirjailijain todistuksia, ja kyllin
paljon henkilöitä, jotta maksoi vaivan valmistuttaa näille
sivistyneille kristityille omia jäljennettyjä väärennyksiä,
jotka otettiin tyytyväisyydellä vastaan ja levitettiin edel-

leen. Monet tällaiset väärennykset ovat sitten säilyneet meidän aikaamme saakka.

Olemme jo maininneet niistä yhden, nimittäin Josephuksen todistuksen Jeesuksesta. Seuraava kirjailija, joka Tacituksen ohella ja hänen aikalaisenaan puhuu kristityistä, on nuorempi Plinius, joka Bithynian sijaispretorina (todennäköisesti vuosien 111 ja 113 välillä) laati siitä Trajanukselle kirjeen, mikä on hänen kirjekokoelmassaan säilynyt meillekin (E. Plinii Caesilii Epistolarum libri decem, X kirja, 97 :s kirje). Hän kysyy siinä, mitä hänen olisi tehtävä maakuntansa kristityille, joista hän tietää ainoastaan hyvää, mutta jotka vievät ihmiset kaikista temppeleistä. Tämä mielipide kristittyjen viattomuudesta sopii hyvin huonosti hänen ystävänsä Tacituksen mielipiteisiin, kun tämä kertoo „heidän vihastaan koko ihmiskuntaa kohtaan”. Silmiinpistävää on myöskin, että kristinusko olisi jo Trajanuksen aikana ollut niin levinnyt, että se olisi voinut tyhjentää Bithynian temppelit, „jotka jo olivat melkein autioina, joiden juhlamenot lyötiin pitkiksi ajoiksi laimin ja joiden uhrieläimet saivat harvoin ostajan.” Onhan otaksuttavaa, että tuollaisten tosiasiain täytyi herättää yhtä suurta huomiota, kuin esimerkiksi jos Berlinissä saataisiin vaaleissa ainoastaan sosialidemokratia ääniä. Yleisen kiihtymyksen olisi täytynyt syntyä. Mutta Plinius saa vasta erään *ilmiannon* johdosta tiedon kristittyjen olemassaolosta. Tästä ja muistakin syistä on otaksuttavaa, että mainittu kirje on „kristillinen väärennys”. Semler otaksui jo 1788, että koko Pliniuksen kirje oli jonkun myöhemmin eläneen kristityn keksimä kristinuskon ylistämiseksi. Bruno Bauer sitävastoin otaksuu, että kirje kyllä on Pliniuksen, mutta että se ei ole alkuaan ollut suinkaan kristittyjä mairitteleva, jonka tähden joku kristitty jäljentäjä on myöhemmin „korjannut” sen vastaavalla tavalla.

Väärennykset tulivat vielä rohkeammiksi, kun germa-

nilaiset kansat täyttivät kansainvaelluksen aikana Rooman valtakunnan. Nämä uudet maailman herrat olivat yksinkertaisia talonpoikia, mutta täynnä talonpoikaisviekkautta, tarkkoja ja nokkeloita kaikissa asioissa, joita he ymmärsivät. Kaikessa yksinkertaisuudessaan he eivät olleet yhtä ihmeenhaluisia eivätkä yhtä herkkäuskoisia kuin vanhan sivistyksen perijät. Mutta lukemisen ja kirjoittamisen taito oli heille tuntematon. Se tuli nyt kristillisen papiston etuoikeudeksi, kun tämä papisto yksinään edusti sivistynyttä luokkaa. Silloin ei enää tarvinnut pelätä minkäänlaisten kirkon hyväksi tehtyjen väärennysten arvostelua, joten niitä nyt syntyi enemmän kuin koskaan ennen. Eivätkä ne enää rajoittuneet, kuten tähän saakka, ainoastaan *opin* alalle, niitä ei käytetty enää ainoastaan teoreettisten, taktillisten tai järjestystä koskevain riitojen ratkaisuisa, vaan ne soveltuivat täydellisesti *ansion* tai lainopillisen puolustuksen lähteeksi. Suunnattomimpia näistä väärennyksistä on *Constantinuksen lahjoitus* ja *Isidoruksen dekretalit*. Kumpikin niistä laadittiin kahdeksannella vuosisadalla. Ensimmäisessä näistä asiakirjoista Constantinus (306—337) antaa paaveille rajattoman ja ikuisen ylivalan Roomassa, Italiassa ja kaikissa lännen maakunnissa. Isidoruksen dekretalit ovat kokoelma kirkollisia lakeja, joita espanjalaisen piispa Isidoruksen sanottiin laatineen seitsemännen vuosisadan alussa, ja ne lujittivat paavin kaikkivaltaa kirkossa.

Tästä väärennysten suunnattomasta määrästä johtuukin melkoiseksi osaksi, että kristinuskon synnyn historia on vielä nykyäänkin niin täydellisen hämärän peitossa. Monet näistä väärennyksistä on jotenkin helppo huomata, monet niistä on paljastettu jo vuosisatoja sitten, niinpä Laurentius Valla „Constantinuksen lahjoituksen” väärennyksen jo vuonna 1440. Mutta yhtä helppoa ei ole keksiä, onko väärennyksessä hiukan tottakin, eikä saada sitä esiin.

Kuva, joka meidän tästä on piirtäminen, ei ole suinkaan viehättävä. Joka taholla, kaikkialla taloudellista, valtiollista ja siten myöskin tieteellistä ja siveellistä rappeutumista. Vanhojen roomalaisten ja kreikkalaisten keskuudessa pidettiin miehuullisuuden sopusointuisaa kehitystä sanan parhaimmessa merkityksessä hyveenä. *Virtus* ja *arete* merkitsevät urhoollisuutta ja kestävyyttä, mutta myöskin miehen ylpeyttä, uhrautuvaisuutta ja epäitsekästä antautumista yhteiskunnan palvelukseen. Mutta kuta enemmän yhteiskunta vaipui orjuuteen, sitä enemmän tuli orjamaisuus korkeimmaksi hyveeksi, josta ja jonka avulla kehittyivät kaikki ne huonot ominaisuudet, joiden näemme sukeltautuvan esiin, välinpitämättömyys yhteiskunnasta ja rajoittuminen omaan minään, heikkous ja itseluottamuksen puute, vapahduksen ikävöitseminen keisarin tai Jumalan kautta, ei oman voiman eikä oman luokan voiman avulla; alamaisuus ylhäisiä kohtaan, paavimainen julkeus alhaisia kohtaan, elämään kyllästyminen ja väsyminen sekä aistillisten vaikutelmien, ihmeitten ikävöiminen; kohtuuttomuutta ja kiihtymystä samoin kuin teeskentelyä, valhetta ja väärennystä. Sellainen on kuva, jonka keisari-aika meille tarjoaa ja jonka piirteet kuvastuvat sen ajan tuotteessa, kristinuskossa.

d) Inhimillisuus.

Mutta tämä esityshän on yksipuolinen ja siis valheelinen, sanovat kristinuskon puolustajat meille. Onhan totta, että kristitytkin olivat ainoastaan ihmisiä, jotka eivät voineet välttää ympäristönsä turmelevaa vaikutusta. Mutta tämä on ainoastaan kristinuskon toinen puoli. Näemmehän toki toiselta puolen, että syntyy uusi, vanhaa aikaa paljoo korkeampi siveellisyys, ylevämpi inhimillisuus, lop-

pumaton sääli, käsittäen kaikki, joilla on ihmiskasvot, sekä alhaiset että ylhäiset, muukalaiset yhtä hyvin kuin kansalaistoveritkin, viholliset samoin kuin ystävätkin; että saarnataan kaikkiin luokkiin ja rotuihin kuuluvain ihmisten veljeytymistä. Tätä moraalia ei voida selittää sen ajan perustuksella, jolloin kristinuskko syntyi, ja se on sitä ihmeteltävämpää, kun sitä opetettiin syvimmän siveellisen rappeutumisen aikakaudella; tässä ei historiallinen materialismi riitä, tässä on edessämme ilmiö, joka voidaan selittää ainoastaan täydellisesti tilan ja ajan ehtojen ulkopuolella olevan persoonallisuuden ylevyyden nojalla, jumalimisen, tai, käyttääksemme nykyaikaista puhetapaa yli-ihmisen avulla.

Siten meidän „idealitimme”.

Kuinka tosiasiat soveltuvat tähän? Edessämme on ensiksikin hyväntekeväisyys köyhiä kohtaan ja inhimillisyys orjia kohtaan. Ovatko nämä kumpikin ilmiö todellakin ominaisia ainoastaan kristinuskolle? On totta, että klassillisessa muinaisuudessa tapaamme sangen vähän hyväntekeväisyyttä. Syyt siihen ovat hyvin yksinkertaisia: hyväntekeväisyys edellyttää köyhyyttä joukkoilmionä. Vanhan ajan ajatuselämä taas perustui kommunistisiin oloihin, yhteisomaisuuteen, jonka omistajana oli yhteismaosuuskunta, kunta, talousosuuskunta, mitkä antoivat jäsenilleen *oikeuden* niiden yhteisiin tuotteisiin ja tuotannonvälineihin. *Almuihin* oli silloin harvoin tilaisuutta.

Älköön vaihdettako vieraanvaraisuutta hyväntekeväisyyteen. Vieraanvaraisuutta harjoitettiin vanhalla ajalla sangen laajasti. Mutta se edellyttää suhdetta *vertaisten välillä*, hyväntekeväisyys sitävastoin yhteiskunnallista *eri-arvoisuutta*. Vieraanvaraisuus ilahduttaa sekä vierasta että isäntää. Hyväntekeväisyys taas ylentää sen, joka sitä osottaa, alentaa sen, joka sitä nauttii, ja tekee hänet alakuloiseksi.

Yksityisiin suurempiin kaupungeihin alkoi edistyksen jatkuessa, kuten olemme nähneet, syntyä joukkoköyhälistöä. Mutta tällä oli tai se hankki itsellensä *valtiollista valtaa* ja käytti sen anastaakseen itsellensäkin osan nauttimonvälineitä, joita silloin virtasi rikkaille ja valtiolle orjain työstä ja maakuntien riistämisestä. Kiitos kansanvaltaisuuden ja heidän valtiollisen valtansa eivät siis nämäkään proletarit tarvinneet hyväntekeväisyyttä. Tämä ei edellytä ainoastaan joukkokurjuutta, vaan myöskin köyhälistön valtiollista oikeudettomuutta ja vallan puutetta, siis ehtoja, joita syntyy suuremmassa määrässä vasta keisariajalla. Ei ole ihme, että hyväntekeväisyyden aate alkoi vasta silloin vallita roomalaista maailmaa. Mutta se ei johtunut kristinuskon ylikuonnollisen korkeasta moraalista.

Valtansa alkuaikoina keisarit pitivät vielä viisaana ostaa sotajoukon ohella myöskin pääkaupungin köyhälistön leivällä ja leikeillä. Varsinkin Nero sai suuria aikaan tällä alalla. Myöskin monissa maakuntien suurkaupungeissa koetettiin samalla tavoin pitää alempia kansanluokkia levossa.

Mutta sitä ei kestänyt kauan. Yhteiskunnan yhä lisäytyvä köyhtyminen pakotti pian rajoittamaan valtion menoja, ja keisarit luonnollisesti alkoivat tämän köyhälistöstä, jota he eivät enää pelänneet. Tällöin lienee myöskin ollut vaikuttimena toivo saada kasvava työvoimien puute poistetuksi. Jos leivän jako lakkautettiin, niin työkykyisten proletarien täytyi etsiä työtä, esimerkiksi sitoutua koloneina, vuokraajina suurtilallisten palvelukseen.

Mutta juuri työvoimien tarve synnytti nyt uudenlaatuisen köyhien avustamisen.

Keisariajalla hajoavat kaikki vanhat yhteiskunnalliset järjestöt, ei ainoastaan yhteismaaosuuskunnat, vaan myöskin talousosuuskunnat ja suuret perheet. Jokainen

ajattelee ainoastaan itseään, sukulaissuhteet höltyvät samoin kuin valtiollisetkin, uhrautuvaisuus sukulaisuuden hyväksi katoaa samoin kuin kunnan ja valtion hyväksi. Tällöin joutuivat varsinkin orvot lapset erityisesti kärsimään. Ilman vanhempia he olivat nyt turvattomia maailmassa, he eivät löytäneet ketään, joka olisi pitänyt heistä huolta. Turvattomien lasten luku kasvoi sitä suuremmaksi, kun ihmiset yhä enemmän pyrkivät yleisen köyhtymisen lisäytyessä ja uhraamiskyvyn vähentyessä pidättäytymään erillään perheen tuottamasta taakasta. Toiset pyrkivät tähän jääden naimattomiksi, rajoittuen prostitutsiooniin, josta varsinkin miehinen oli sangen kukoistava; toiset koettivat avioliitossa pidättäytyä ainakin lasten synnyttämisestä. Kumpikin näistä keinoista johti luonnollisesti väestön vähentymiseen, työvoimien puuteeseen, vaikutti siis valtavasti yhteiskunnalliseen köyhtymiseen. Monet taas, jotka saivat lapsia, pitivät mukavimpana päästä niistä vapaaksi hetteillepanemisen avulla. Tämä tapa levisi sangen laajalle. Kaikki kiellot jäivät tehottomiksi. Siten tuli yhä polttavammaksi kysymys toiselta puolen turvattomien lasten huolenpidosta, toiselta puolen myöskin niiden köyhien lasten avustamisesta, jotka pysyivät vanhempiensa luona. Tämä tuotti myöskin ensimmäisille kristityille paljon puuhaa. Orpojen avustus oli heidän alituisena surunaan. Ei ainoastaan sääli, vaan myöskin työvoimien ja sotilaitten tarve pakotti turvaamaan orpojen, löytölasten ja köyhälistölasten kasvatuksen.

Tämän suuntaisia pyrinnoita tapaamme jo Augustuksen aikana, ja ajanlaskumme toisella vuosisadalla ne sitten pukeutuivat käytännölliseen muotoon. Keisarit Nerva ja Trajanus olivat ensimmäisiä, jotka herättivät aluksi Italiassa eloon laitoksia siinä muodossa, että valtio joko osti ja antoi vuokralle tai hypoteekin tapaan lainasi eri tiloja. Täten saatujen vuokra- ja hypoteekkikorkojen

tulot olivat käytettävät köyhien lasten, varsinkin orpolasten kasvatukseen *).

Hadrianus laajensi heti valtaistuimelle noustuaan tätä laitosta, joka oli Trajanuksen aikana tarkoitettu noin 5,000 lapselle, ja myöhemmät keisarit laajensivat sitä vielä enemmän. Tämän valtiollisen hyväntekeväisyyden rinnalle syntyi samaan aikaan myöskin kunnallinen. Yksityinen oli syntynyt jo aikaisemmin. Vanhin yksityinen orpolasten hoitola, jonka tunnemme, on jo Augustuksen ajoilta. Helvius Basila, joka oli ollut pretorina, sai Latiu-missa olevan Atinan porvarit myöntämään 110,000 markkaa leipäviljaan lapsille, joiden lukua ei valitettavasti ole ilmoitettu **). Trajanuksen aikana mainitaan jo useita tällaisia laitoksia. Eräs rikas nainen, Caelia Macrina Tar-racinasta, lahjoitti poikansa kuoleman johdosta miljoonan sestertsiä (yli 250,000 markkaa), jonka koroilla oli pidettävä yllä sata poikaa ja yhtä monta tyttöä; Plinius nuorempi perusti vuonna 97 kotikaupunkiinsa Comumiin (nyt Como) orpolasten kodin, jossa erään 500,000 sestertsin arvoisen maatilan vuotuiset tulot käytettiin köyhien lasten ylläpitoon. Hän perusti myöskin kouluja, kirjastoja j. n. e.

Mutta kaikki nämä laitokset eivät voineet vastustaa valtakunnan väestön vähentymistä. Se perustui liian syvälle taloudellisiin oloihin ja kasvoi taloudellisen rappeutumisen ohella. Yleinen köyhtyminen riisti vihdoinkin lasten elatukseen määrätyt varat ja saattoi valtion ohella orpolasten elatuslaitoksetkin vararikkoon.

Müller kertoo niiden kehityksestä:

„Niiden olemassaoloa voidaan seurata lähes 180 vuotta. Hadrianus paransi poikien oloja, Antonius Pius

*) Vertaa B. Matthias, Römische Alimentarinstitutionen und Agrarwirtschaft. Jahrbuch für Nationalökonomie und Statistik, 1885, VI, s. 503.

**) A. Müller, Jugendfürsorge in der römischen Kaiserzeit, (Huolenpito nuorisosta Rooman keisariajalla), 1903, s. 21.

myönsi tähän tarkoitukseen uusia rahoja. Asianomaiset pojat ja työt lähettivät hänelle vuonna 145 Cupramontanasta, eräästä Picenumin kaupungista, ja vuonna 161 Sestinumista Umbriassa kiitoskirjoituksia. Samanlainen omistus Ficuleasta Latiumissa osottaa Marcus Aureliuksen myöskin harjoittaneen tällaista toimintaa. Tämän keisarin ensimmäisinä hallitusvuosina tämä laitos näkyy saavuttaneen huippunsa, siitä alkaen sekin rappeutui valtakunnan surullisen tilan ohella. Alituisissa sotapulissaan, jotka saivat hänet huutokaupalla myymään yksin kruununjalokivet, keisarillisen huoneen korut ja muut kalteudet, täytyi Marcus Aureliuksen myöskin periä elatusrahastojen pääomat ja siirtää korot valtionrahaston maksettavaksi. Tämä ei voinut Commoduksen aikana yhdeksään vuoteen suorittaa sitoumuksiaan, eikä Pertinax kyennyt maksamaan rästejä, vaan ne jäivät maksamatta. Laitoksen asema näyttää jälleen kuitenkin parantuneen. Vielä kolmannen vuosisadan lopulla oli siellä todistettavasti yksi virkamies. Mutta sen jälkeen se on lakannut. Constantinuksen aikana ei sitä enää ole.”

Lisäytyvä köyhyys imi kyllä kuiviin nämä laitokset, mutta ei hyväntekeväisyysaatetta. Tämän täytyi lisäytyvän kurjuuden ohella yhä kasvaa. Mutta tämä aate ei ole missään tapauksessa ominainen yksistään kristinuskolla, vaan myöskin aikakaudelle, joka ei ole synnyttänyt sitä siveellisen kohoamisen, vaan taloudellisen taantumisen kautta.

Mutta hyväntekeväisyyden ja sen arvossapidon rinnalle syntyi toinenkin vähemmän rakastettava ominaisuus: *komeileminen* almuilla, joita jaetaan. Äsken mainitsemamme Plinius tarjoaa meille jo esimerkin siitä. Hänen hyväntekeväisyyslaitoksistaan tiedämme ainoastaan hänen omien kertomustensa kautta: hän on kuvannut ne tarkoin kirjoituksissa, jotka olivat aiotut yleisölle. Kun näemme, kuinka Plinius käy katukauppaa tunteilla ja kuinka syvästi

hän osottaa ihailevansa omaa jalomielisyyttään, niin tämä ei meistä näytä kelpaavan todistukseksi siveellisestä suuruudesta Rooman keisarikunnan „kultaiselta ajalta”, sen onnellisimmalta ajalta, kuten Gregorius samoin kuin hänen useimmat virkatoverinsa sitä kutsuvat, vaan todistukseksi tuon aikakauden *narrimaisuudesta*; se on paavilaisen kopeuden ja sen hurskaan teeskentelyn ylentävä täydennys.

Ankarimmin arvostelee Pliniusta tietääksemme Niebuhr, joka moittii hänen „lapsellista turhamielisyyttään” ja „epärehellistä nöyryyttään” *).

Samoin kuin hyväntekeväisyyden, samoin oli *orjia* kohtaan osotetun inhimillisyyden laita, jonka myöskin sanotaan olevan kristinuskon erityisenä ominaisuutena.

Ennen kaikkea on tässä huomattava, että kristinuskon ei ainakaan siinä muodossa, jossa se tuli valtion uskonnoksi, johtunut mieleen periaatteellisesti vastustaa orjuutta. Se ei ole millään tavalla vaikuttanut sen poistamiseksi. Orjien riistäminen raha-ansion tarkoituksessa lakkasi kristinuskon aikana, mutta se tapahtui syystä, jolla ei ollut laisinkaan yhteyttä minkäänlaisten uskonnollisten mielipidetten kanssa. Olemme siihen jo tutustuneet. Rooman sotilaallinen taantumus ehkäisi halpojen orjien tuonin ja poisti orjien riistännältä voittoatuottavan luonteen. Ylellisyysorjuus sitävastoin säilyi vielä roomalaisen valtakunnan jälkeinkin, jopa kristinuskon alkuaikoina roomalaisessa maailmassa syntyi uusi laji *orjia*, *eunukit*, joilla oli tärkeä tehtävä juuri *kristittyjen* keisarien aikana Constantinuksen jälkeen. Mutta heitä tapaamme jo Neron isän, Claudiuksenkin hovissa. (Suetonius, Tiberius Claudius Drusus, luv. 28, 44).

Eipä johtunut itse vapaiden proletarienkaan mieliin orjuuden lopettaminen. He koettivat parantaa asemaansa

*) Römische Geschichte, 1845, V, s. 312.

kiristämällä yhä enemmän rikkaita ja valtiota, vaikka he itse eivät tehneet työtä, ja tämä oli luonnollisesti mahdollista ainoastaan orjien riistämisen perustuksella.

On kuvaavaa, että kommunistisessa tulevaisuudenvaltiossa, jota Aristophanes pilkkaa, orjuus edelleen jatkuu. Rikasten ja köyhien välinen ero lakkaa, mutta ainoastaan vapaisiin nähden; heille on kaikki yhteisomaisuutta, myöskin orjat, jotka pitävät huolta tuotannon jatkumisesta. Tämä on tosin vain leikkipuhetta, mutta vastaa täydellisesti vanhan ajan katsantokantaa.

Samanlaisen ajatussuunnan tapaamme myöskin eräässä neljännellä vuosisadalla ennen Kristusta kirjoitetussa Attikan kansan hyvinvoinnin lähteitä koskevassa lentokirjasessa, josta Pöhlmann huomauttaa jo useinmainitussa historiassaan.

Tämä kirjoitelma vaatii, kuten Pöhlmann sanoo, „valtion yhteistalouden suurenmoista laajentamista liikenteen ja tuotannon tarkoituksessa”. Ennen kaikkea tulisi valtion ostaa orjia hopeakaivosten liikettä varten. Näiden valtio-orjien lukua olisi lisättävä siinä määrässä, että jokaisen kansalaisen osaksi tulisi lopulta kolme orjaa. Silloin voisi valtio taata jokaiselle kansalaiselleen ainakin alhaisimman toimeentulomäärän.*)

Herra professori Pöhlmann arvelee, että tämä kuumaton ehdotus olisi kuvaavaa „kollektivistiselle radikalismille”, joka tahtoo valtiollistuttaa kaikki tuotannonvälineet köyhälistön hyväksi. Itse asiassa se kuvaa vanhan ajan köyhälistön omituisuutta ja sen harrastuksia orjuuden säilyttämiseksi — Pöhlmannin käsitys siitä taas kuvaa porvarillisen tieteen ymmärtämättömyyttä, jonka mielestä jokainen omaisuuden valtiollistuttaminen, olkoonpa tämä omaisuus vaikka ihmisiä, on „kollektivistis-

*) Pöhlmann, Geschichte des antiken Kommunismus (Vanhan ajan kommunismin historia), II, s. 252.

mia”, jokainen köyhälistön etua tarkoittava toimenpide „kansanvaltaista sosialismia”, kuulukoonpa tämä köyhälistö sitten riistäjiin tai riistettyihin.

Köyhälistön harrastuksia orjuuteen nähden kuvaa sattuvasti se seikka, että emme edes Rooman proletarien vallankumouksellisissa toimissakaan koskaan huomaa periaatteellista ihmisten omistamisen vastustamista. Sentähden ovat myöskin orjat eri tilaisuuksissa valmiit kukistamaan proletarikapinaa. Ylimysten johtamat orjathan kukistivat Cajus Gracchuksen proletarisen liikkeen. Viisikymmentä vuotta myöhemmin Rooman proletarit kukistivat Marcus Crassuksen johdolla Spartakuksen johtamat kapinalliset orjat.

Hiukan toista kuin orjuuden yleinen poistaminen, jota ei kukaan vakavasti ajatellut, on orjien kohtelutapa. Ja tässä täytyy myöntää, että kristinuskossa esiintyy paljoa lievämpi käsitys orjuudesta, orjan ihmisoikeuksien tunnustaminen; ja tämä on jyrkässä ristiriidassa orjien kurjaan asemaan keisariajan alussa, jolloin orjan ruumis ja henki oli, kuten olemme nähneet, alttiina jokaiselle herran oikulle, ja tätä oikeuttansa herrat usein käyttivätkin mitä julmimmalla tavalla.

Tällaista orjien kohtelua kristinuskossa asettui varmaan-kin jyrkästi vastustamaan. Mutta silti ei ole sanottu, että se olisi asettunut aikansa henkeä vastaan, että se yksin olisi asettunut orjia puolustavalle kannalle.

Mikä luokka vaatii oikeutenaan orjien rajatonta pahoinpitelyä ja surmaamista? Luonnollisesti rikasten tilanomistajain luokka, ennen kaikkea *ylimystö*.

Mutta *kansanvalta*, alempi kansa, jolla itsellään ei ollut orjia, ei puolustanut yhtä hartaasti orjien pahoinpitelyn oikeutta, kuin suuret orjien omistajat. Niin kauan kuin pikkutilallisten luokka, joka myöskin piti orjia, tai ainakin tämän luokan perinnäistävät olivat voitolla Rooman kansassa, ei se tosin tuntenut halua puolustaa orjia.

Mutta mielipiteet alkoivat vähitellen muuttua yhä laajemmalla, eikä tämä johtunut moraalien jalostumisesta, vaan Rooman köyhälistön kokoonpanossa tapahtuneista muutoksista. Vapaasyntyiset roomalaiset ja varsinkin pikkutilalliset tulivat sen riveissä yhä harvalukuisemmiksi: sitävastoin lisäytyi vapautettujen orjien luku aivan tavattomasti, joten he muodostivat keisariajalla Rooman väestön enemmistön, ja heillä oli Rooman kansalaisoikeus. Vapauttamisen syyt olivat sangen monet. Useat, joilla ei ollut lapsia, kuten silloin oli sangen yleistä, koska avioliiton ja perillisten synnyttämää taakkaa kammottiin yhä enemmän, päättivät joko oikusta tai hyväntahtoisuudesta vapauttaa orjansa kuolemansa jälkeen. Moni laski jo eläessäänkin orjansa vapaaksi erityisten ansioitten palkintona ja myöskin turhamielisyydestä, sillä ken vapautti useita orjia, saavutti rikkaan miehen maineen. Toisia vapautettiin valtiollisen harkinnan perustuksella, sillä vapautettu jäi tavallisesti herrastaan riippuvaksi tämän klienttinä, mutta sai valtiolliset oikeudet. Hän lisäsi siten herransa valtiollista vaikutusta. Ja lopuksi oli orjien salittu säästää ja ostaa itsensä vapaaksi säästetyllä summalla. Tekihän herra hyvät kaupat, jos orja, jota hän jo oli melkoisesti uuvuttanut, osti itsensä vapaaksi, maksan herralleen hinnan, jolla tämä voi hankkia uuden orjan, minkä voimat vielä olivat käyttämättömiä.

Kuta enemmän orjien luku väestössä lisäytyi, sitä suuremmaksi kasvoi myöskin vapautettujen luku. Vapaan köyhälistön jäsenet eivät olleet enää kotoisin *talonpoikien*, vaan *orjien* keskuudesta. Ja tämä köyhälistö asettui myöskin valtiollisesti vastustamaan orjia pitävää ylimystöä, jolta se tahtoi uhotellen riistää itselleen valtiolliset oikeudet ja valtiollisen vallan, joista oli toivottavissa niin houkuttelevaa taloudellista voittoa. Näin ollen ei olekkaan ihme, että roomalaisessa kansanvallassa alkoi herätä myötätuntonisuus orjia kohtaan juuri silloin, kun orjanpitäjien

Julmuus inhimillisiä työjuhtia kohtaan oli saavuttanut huippunsa.

Tähän liittyi vielä eräs toinenkin seikka.

Kun keisarit pääsivät valtaan, hoitivat orjat ja vapautetut heidän kuten kaikkien muittenkin ylhäisten roomalaisten taloutta. Kuinka syvälle roomalaiset olivatkin vaipuneet, piti vapaasyntyinen kansalainen arvoansa alentavana antautua vieläpä mahtavimpienkin kansalaistoveriensä mieskohtaiseen palvelukseen. Mutta keisarien taloudesta tuli nyt *keisarillinen hovi*, heidän talouteensa kuuluvista tuli keisarillisia hovivirkamiehiä. Tasavallalta perityn hallintokoneiston rinnalle muodostui nyt näistä uusi, joka yhä enemmän piti huolta todellisista valtioasioista ja hallitsi valtiota, samalla kuin tasavallan ajoilta perityt virat muuttuivat yhä enemmän pelkiksi arvonimiksi, jotka tyydyttivät turhamaisuutta, mutta eivät tuottaneet minkäänlaista todellista valtaa.

Keisarillisessa hovissa olevista orjista ja vapautetuista tuli nyt maailman hallitsijoita ja siten myös kavaltaamisen, kiristämisen ja lahjomisen kautta sen parhaita riistäjiä. Friedländer kuvaa näitä oloja sangen hyvin jo usein mainitussa erinomaisessa keisarillisen Rooman tapojen historiassa: „Rikkaus, jota heille virtaili heidän etuoikeutetun asemansa johdosta, oli eräs heidän valtansa tärkeimpiä lähteitä. Aikana, jolloin vapautettujen rikkaus yleensä oli sananlaskuna, voivat kuitenkin ainoastaan harvat vetää tässä suhteessa vertoja näille keisarillisille palvelijoille. Narcissuksella oli neljäsataa miljoonaa sesterisiä (108 miljoonaa markkaa), suurin vanhalta ajalta tunnettu omaisuus; Pallaksella kolmesataa miljoonaa (78½ miljoonaa markkaa). Callistus, Epaphroditus, Doryphorus ja muut olivat yhtä summattomain aarteitten omistajia. Kun keisari Claudius kerran valitti keisarillisen rahaston köyhyyttä, sanottiin Roomassa, että hänellä olisi

yllin kyllin, jos molemmat hänen vapauttamansa orjat (Narcissus ja Pallas) ottaisivat hänet osuustoverikseen.”

Itse asiassa olikin monen keisarin tulolähteenä se, että he pakottivat rikkaita orjia ja vapautettuja jakamaan kanssaan petosten ja kiristysten kautta saadut tulot.

„Näin summattomain rikkauksien omistajina keisarilliset vapautetut voittivat ylellisyydessä ja loistossa Rooman mahtavimmatkin. Heidän palatsinsa olivat Rooman uljaimpia, Claudiuksen eunukin Posideksen palatsi oli Juvenaliksena mukaan loistavampi kuin Kapitoliumi, ja niitä koristivat tuhlaavassa ylellisyydessä kaikki harvinaisuudet ja kalleudet, mitä maa voi tarjota — — —. Mutta keisarilliset vapautetut koristelivat myöskin Roomaa ja muita yksinvaltan kaupungeita upeilla ja yleishyödyllisillä rakennuksilla. Commoduksen mahtava vapautettu Cleander käytti osan summatonta omaisuuttaan rakentaakseen taloja, kylpylaitoksia ja muita sekä yksityisille että koko kaupungille hyödyllisiä laitoksia.”

Tämä monien orjien ja vapautettujen kohoaminen oli vielä silmiinpistävämpi, jos sitä verrattiin vanhan maataomistavan ylimystön samaan aikaan tapahtuneeseen taloudelliseen rappeutumiseen. Se tarjosi samanlaisen näyn kuin juutalaisen rahaylimystön kohoaminen nykyään. Ja samoin kuin vararikkoon joutuneet sukuylimykset nykyään sydämessään vihaavat ja halveksivat rikkaita juutalaisia ja kumminkin imartelevat heitä, milloin he heitä tarvitsevat, samoin oli silloin keisarillisten orjien ja vapautettujen laita.

„Rooman korkein ylimystö osotti kilvan kunnioitustansa ja suosiotansa keisarin kaikkivaltiaille palvelijoille, kuinka syvästi nuo ikivanhojen mainehikasten sukujen rappeutuneet jälkeläiset muutoin lienevätkin sydämessään halveksineet ja inhonneet vihatuista heimoista kohonneita, orjuuden häpeän pesemättömästi saastuttamia ihmisiä, jotka itse asiassa oikeudellisesti olivat useammassa kuin

yhdessä suhteessa paljoa alempana kuin vapaasyntyinen kerjäläinen.”

Ulkonaisesti oli keisarillisten palvelijain asema sangen vaatimaton, aivan alapuolella ylhäissyntyisiä arvoasteitten omistajia.

„Mutta itse asiassa muodostui suhde aivan toiseksi, kääntyipä kylläkin usein päinvastaiseksikin, ja rajattomasti halveksitut „orjat” saivat tyydytyksekseen nähdä, että „vapaat ja ylhäiset ihailivat heitä ja ylistivät heitä onnellisiksi”, että Rooman ylhäisimmät nöyrtyivät mitä syvimmin heidän edessänsä; ainoastaan harvat uskalsivat kohdella heitä palvelijoina — — —. Törkeästi imarrellen keksittiin Pallakselle sukupuu, joka johti hänen syntyperänsä samannimisestä Arkadian kuninkaasta, ja eräs Scipionien jälkeläinen ehdotti senaatissa kiitosadressin siitä, että tämä kuningassuvun jälkeläinen hylkäsi valtion parhaaksi ikivanhan aateliutensa ja alentui ruhtinaan palvelijaksi. Erään konsulin ehdotuksesta (vuonna 52 j. Kr.) tarjottiin hänelle pretorin arvonmerkit ja melkoinen rahalahja (15 miljoonaa sestertsia).” Pallas otti vastaan ainoastaan edelliset.

Senaatti päätti tämän johdosta kiitosadressin Pallakselle. Tämä päätös asetettiin julkisesti pronssitaululle Julius Cæsarin haarniskoidun kuvapatsaan viereen, ja tuota kolmensadan miljoonan sestertsin omistajaa ylistettiin ankaran epäitsekäisyyden perikuvana. L. Vitelius, samannimisen keisarin isä, sangen korkeassa asemassa oleva mies, tosin yksin silloinkin hämmästyttä herättävä halpamaisuuden mestari, säilytti kotijumaliensa joukossa Pallaksen ja Narcissuksen kultaisia kuvia — — —.

„Mikään ei kumminkaan kuvaa näiden muinaisten orjien asemaa yhtä hyvin, kuin se seikka, että he saivat puolisoiksensa ylhäisten sukujen, vieläpä keisariperheen sukulaistenkin tyttäriä aikana, jolloin aatelisto oli sangen

ylpeä vanhasta sukuperästään ja ylhäisten esi-isiensä pitkästä sarjasta.”*)

Siten Rooman kansalaiset, maailman herrat, joutuivat orjien ja entisten orjien hallittaviksi ja saivat taipua heidän edessään.

Selvää on, kuinka valtavasti tämän yleensä täytyi vaikuttaa sen ajan mielipiteisiin orjuudesta. Ylimystön täytyi vihata orjia sitä enemmän, kuta enemmän heidän täytyi taipua yksityisten edessä, kansajoukot tunsivat arvonantoa orjia kohtaan, ja nämä itse alkoivat tuntea arvonsa.

Toiselta puolen oli keisarius syntynyt suurimmaksi osaksi entisistä orjista muodostuneen kansanvallan taistelussa suurten orjanpitäjien ylimysvaltaa vastaan. Viime-mainittu, joka ei ollut ostettavissa yhtä helposti kuin omistamattomat kansajoukot, oli ainoa huomattavampi kilpailija valtiovallasta, mitä äsken nousseilla keisareilla oli; suuret orjanpitäjät edustivat keisarikunnassa tasavaltaista oppositsionia, mikäli sellaisesta vielä voi olla puhetta. Orjat ja vapautetut sitävästoin olivat keisarin uskollisimpia kannattajia.

Kaiken tämän täytyi vaikuttaa siihen, että ei ainoastaan köyhälistössä, vaan myöskin keisarillisessa hovissa ja piireissä, joissa tämä oli määräävänä, muodostui orjille ystävällinen mieliala, jonka hovifilosofit samoin kuin proletariset katusaarnaajat pukivat sängen jyrkkään muotoon.

Emme tahdo ryhtyä lainaamaan tämän suuntaisia lausunnoita, vaan mainitsemme ainoastaan yhden kuvaa van tosiasian: *julman Neron lempeyden orjia ja vapautettuja kohtaan*. Hän oli heidän tähtensä alituiseissa taistelussa ylimysvaltaisen senaatin kanssa, joka yksityisiä vallassaolevia vapautettuja kohtaan osottamastaan orjamai-

*) Friedländer, Sittengeschichte Roms (Rooman tapojen historia), I. s. 42—47.

suudesta huolimatta kumminkin alituisesti vaati mitä ankarrimpia toimenpiteitä orjia ja vapautettuja vastaan yleensä. Niinpä senaatti vuonna 56 ehdotti vapautettujen „ylimielisyyttä” masennettavaksi siten, että entiset omistajat saivat oikeuden riistää jälleen vapauden niiltä vapauteuilta, jotka osottautuivat heille „hyödyttömiksi”, toisin sanoen, jotka eivät osottaneet orjamaista tottelevaisuutta. Tätä ehdotusta Nero vastusti mitä jyrkimmin. Hän osotti, mikä merkitys jo silloin oli vapautettujen luokalla, josta oli kohonnut monta ritaria, jopa senaattorejakin, ja muistutti vanhasta roomalaisesta periaatteesta, että kuinka suuri eri kansanluokkien välinen ero lieneekin, täytyy vapauden olla kaikille yhteistä. Nero teki vastaehdotuksen, että vapautettujen oikeuksia ei supistettaisi, ja pakotti heikon senaatin hyväksymään tämän ehdotuksen.

Vaikeampi oli asema vuonna 61. Kaupunginpäällikkö Pedanius Secunduksen oli eräs hänen orjansa murhannut. Tämä teko vaati vanhan ylimysvaltaisen lain mukaan sovitukseseen kaikkien niiden orjien telottamisen, jotka olivat murhan aikaan olleet talossa, tässä tapauksessa kokonaista 400 ihmistä, niiden joukossa naisia ja lapsia. Mutta yleinen mielipide vaati lempeämpää rangaistusta. Kansajoukot asettuivat jyrkästi orjien puolelle, näyttipä jo siltä, että yleinen mielipide vie mukanaan itse senaatinkin. Silloin esiintyi Cajus Cassius, tasavaltalaisen oppositioidin johtaja senaatissa, yhden Cäsarin murhaajan jälkeläinen, ja vaati kiihkeässä puheessa, että senaatti ei saa antaa pelottaa itseään eikä osottaa minikäänlaista lempeyttä. Ihmiskunnan hylkyjä voidaan pitää aisoissa ainoastaan pelon avulla. Tämän pyövelin puhe vaikutti ratkaisevasti, ei kukaan senaatissa puhunut vastaan, yksin Nerokin säikähti ja piti viisaimpana olla vaiti. Kaikki orjat telotettiin. Mutta kun tasavaltalaiset ylimykset tämän voiton rohkaisemina vielä ehdottivat senaatissa, että vapautetutkin, jotka olivat asuneet tuo-

mittujen orjien kanssa saman katon alla, tulisi karkottaa Italiasta, nousi Nero ja selitti, että jos sääli ja armahtavaisuus eivät saaneet lieventää vanhaa tapaa, niin ei tätä myöskään olisi kovennettava, ja hän sai ehdotuksen raukenemaan.

Nero asetti myös erityisen tuomarin, jonka tuli, kuten Seneca kertoo, „panna toimeen kuulustelu, kun herrat olivat pahoinpidelleet orjia, sekä asettaa rajat herrojen julmuudelle ja mielivallalle samoin kuin heidän itaruudelleen elintarpeitten jakamisessa.” Sama keisari rajoitti miekkailunäytäntöjä eikä sallinut, kuten Suetonius kertoo, toisinaan tappaa niissä ketään, ei edes tuomittuja rikosten tekijöitä.

Samaa kerrotaan myöskin Tiberiuksesta. Edellä esitetyt tosiasiat osottavat selvästi moraliseraavan tai poliitikoitsevan historioitsemisen hedelmättömyyden, kun se koettaa mitata entisyyden ihmisiä meidän aikamme siveellisellä tai valtiollisella mittapuulla. Äidin- ja puolisonmurhaaja Nero, joka lempeydestä lahjoittaa elämän orjille ja rikoksentekijöille; tyranni, joka suojelee vapautta tasavaltalaisia vastaan; hurja elostelija, joka harjoittaa inhimillisyyden ja hyväntekeväisyyden hyveitä enemmän kuin kristinuskon pyhimykset ja marttyyrit, joka ruokkii nälkäisiä, juottaa janoovia, pukee alastomia — muista-kaamme hänen ruhtinaallista hyväntekeväisyyttään Rooman köyhälistöä kohtaan —, joka puolustaa köyhiä ja kurjia: tätä historiallista ilmiötä on mahdoton koettaakaan mitata siveellisellä mittapuulla. Mutta yhtä vaikeaa ja mieletöntä kuin on koettaa saada selville, oliko Nero pohjaltaan hyvä mies vai huono vai kumpikin, kuten nykyään enimmäkseen otaksutaan, yhtä helppoa on *käsittää* Neroa ja hänen sekä meille mieluisia että vastenmielisiä tekonsa hänen aikansa ja hänen asemansa kannalta.

Lempeys, jota keisarillinen hovi kuten köyhälistökin tunsivat orjia kohtaan, lienee melkoisessa määrässä joh-

tunut siitä, että orja ei enää ollut *halpaa tavaraa*. Sen kautta katosi toiselta puolen juuri se orjantyyön puoli, joka aina oli ollut pelottavimman julma, heidän käyttämisensä rahan hankkimiseen. Silloin jäi voimaan ainoastaan ylellisyysorjuus, joka jo alunpitäen oli ilmestynyt lempeämmissä muodoissa. Nämä astuivat nyt etualalle sitä enemmän, kuta harvinaisemmiksi ja kalliimmiksi orjat tulivat, kuta suuremmaksi se tappio, jonka ennenaikainen orjan menehtyminen synnytti, kuta vaikeampi häntä siis oli korvata.

Samaan suuntaan vaikutti vihdoinkin myöskin yhä lisääntyvä sotapalveluksesta vierautuminen, joka sai monet kaupungit yhä enemmän kammomaan verenvuodatuksista, sekä vihdoinkin kansainvälisyys, joka opetti erotuksesta pitämään jokaista ihmistä sukuperään katsomatta samanarvoisena ja poisti kansalliset erotukset sekä vastakohtat.

e) Kansainvälisyys.

Olemme jo aikaisemmin viitanneet siihen, missä määrässä maailmanliikenne kehittyi keisarivallan aikana. Erinomaisten teiden verkko yhdisti Rooman maakuntiin ja maakunnat keskenään. Näiden välistä kauppaliikettä edisti erityisesti valtakunnassa vallitseva rauha, joka seurasi yksityisten kaupunkien ja valtioitten välisten alituisten sotien ja sittemmin kansalaissotien jälkeen, mitkä olivat täyttäneet tasavallan viimeiset vuosisadat. Tämän johdosta voitiin myöskin valtakunnan merivoima keisariajalla käyttää kokonaan merirosvoja vastaan; merirosvous, joka ei siihen saakka ollut koskaan kokonaan lakanut Välimerellä, loppui nyt. Nyt laadittiin koko valtakunnalle yhteiset mitat, painot ja rahat: kaikki tekijöitä, jotka melkoisesti edistivät liikettä valtakunnan yksityisten osien välillä.

Ja tämä liike oli etupäässä *henkilökohtaista*. Postilaitos ainakin yksityisiä tiedonantoja varten oli vielä silloin sangen huonosti kehittynyt, kenellä siis oli hoidettavana joku asia vieraisa maissa, hänen täytyikin sen tähden paljoa useammin kuin nykyään tehdä se mieskohtaisesti ja itse matkustaa sinne.

Kaikki tämä oli omiaan saattamaan Välimeren ympärillä asuvat kansat yhä lähemmäksi toisiaan ja hiomaan yhä enemmän pois niiden ominaisuuksia. Kumminkaan ei koskaan päästy niin kauas, että koko valtakunta olisi muodostanut täydellisesti samanlaatuisen kokonaisuuden. Aina voitiin erottaa kaksi puoliskoa, latinaa puhuva romani-*läntinen* ja kreikkaa puhuva helleniläistynyt *itäinen*. Kun maailmaa vallitseva roomalaisuuden **voima** ja sen perinnäistarut olivat sammuneet, kun Rooma ei enää ollut valtakunnan pääkaupunki, erosivat nämä molemmat osat toisistaan myöskin valtiollisessa ja uskonnollisessa suhteessa.

Mutta keisariajan alussa ei vielä ollut puhuttakaan hyökkäyksestä valtakunnan kokonaisuutta vastaan. Juuri silloinhan hallitsevan kunnan ja hallittujen kansojen välinen ero katosi yhä selvemmin. Kuta enemmän Rooman kansa rappeutui, sitä enemmän keisarit pitivät itseänsä koko valtakunnan hallitsijoina, *Rooman ja maakuntien* herraina, eikä maakuntien hallitsijoina Rooman nimessä. Rooma, jonka ylimystö ja kansa oli maakuntien elätettävänä, mutta joka ei kyennyt hankkimaan keskuudestaan riittävästi sotilaita eikä virkamiehiä hallitsemaan maakuntia, tämä Rooma oli keisarien valtakunnassa heikkouden eikä vahvuuden aines. Mitä Rooma vei maakunnilta, se meni keisareilta hukkaan, vieläpä ilman vastaavaa korvausta. Siten täytyi keisarien oman etunsa tähden vastustaa Rooman etuoikeutettua asemaa valtakunnassa ja vihdoin lopettaa se kokonaan.

Roomalainen kansalaisoikeus myönnettiin nyt auliisti

maakuntalaisille. Näemme heidän astuvan senaattiin ja korkeisiin virkoihin. Keisarit ensimmäisinä toteuttivat käytännössä lauseen kaikkien ihmisten tasa-arvoisuudesta sukuperään katsomatta: kaikki ihmiset olivat samassa määrässä heidän palvelijoitansa, joita he pitivät arvossa ainoastaan sen mukaan, kuin he voivat heitä käyttää, ottamatta lukuun henkilön eroa, katsomatta, olivatko he senaattoreja tai orjia, roomalaisia, syrialaisia tai gallialaisia. Kolmannen vuosisadan alussa oli vihdoinkin kansojen yhteensulautuminen ja tasottuminen kehittynyt niin kauas, että Caracalla uskalsi antaa roomalaisen kansalaisoikeuden kaikille maakuntien asukkaille ja siten poistaa myöskin kaiken muodollisen eron entisten hallitsevien ja hallittujen väliltä, kun kaikki varsinainen ero itse asiassa oli jo aikoja sitten lakannut. Mies, joka näin julkisesti antoi muodon yhdelle silloisen aikakauden ylevimpiä aatteita, aatteelle, jonka kristinuskokernaasti vaatisi omakseen, oli eräs kurjimpia keisareita, ja kurja oli syykin, joka pakotti hirmuvaltiaan säätämään tämän: *rahapula*.

Tasavallan aikana Rooman kansalaiset olivat olleet veroista vapaat siitä alkaen, jolloin saalis valloitetuista maakunnista oli tullut riittäväksi. „Aemilius Paulus toi, voitettuaan Perseuksen, makedonialaisesta saaliista 300 miljoonaa sestertsiä valtionrahastoon, ja siitä alkaen oli Rooman kansa vapaa veroista.”*) Mutta yhä kasvava rahapula oli Augustuksesta alkaen johtanut siihen, että Rooman kansalaisillekin täytyi jälleen asettaa uusia veroja. Caracallan „reformi” teki maakuntien asukkaat Rooman kansalaisiksi, velvoittaaksensa heidät entisten verojen ohella suorittamaan myöskin Rooman kansalaisen verot, jotka tuo keisarillinen finanssinero myöskin kohotti heti sen jälkeen kaksinkertaisiksi. Samalla hän kohotti sotilasmenoarviota 76 miljoonaa markkaa. Ei siis ihme, että

*) Plinius, Naturgeschichte (Luonnonhistoria), XXXIII, 17.

hän ei tullut toimeen tällä yhdellä „finanssireformilla”, vaan tarvitsi vielä muita, joista tärkein oli mitä röyhkein rahojen huonontaminen ja väärentäminen.

Yleinen rappeutuminen suosi vielä toisellakin tavalla kansainvälisen mielialan leviämistä ja kansallisten ennakkoluulojen katoamista.

Asukasluvun vähentyminen ja tapainturmelmus Roomassa lisäytyi niin nopeasti, että samoin kuin roomalaiset eivät voineet hankkia *sotilaita*, samoin ei heidän keskuudessaan ennen pitkää saatu myöskään kelvollisia *virkamiehiä*. Tämä piti paikkansa itse keisariinkin nähden. Ensimmäiset keisarit olivat vielä juliolaiseen ja claudiolaiseen sukuun kuuluvien muinaisroomalaisten ylimysperheitten jälkeläisiä. Mutta juliolaisen hallitsijasuvun kolmas keisari Caligula oli jo mielipuolisuuden rajoilla, ja Nero osotti, että Rooman ylimystön hallitsemiskyky oli joutunut vararikkoon. Neron seuraaja *Galba* polveutui vielä eräästä roomalaisesta patriisisuvusta, mutta häntä seurasi erääseen ylhäiseen *etruskilaiseen* perheeseen kuuluva *Otho* ja *Apuliasta* kotoisin oleva *plebeiji Vitellius*. *Vespasianus* taas, joka perusti flaviolaisen hallitsijasuvun, oli *plebeiji sabinilaisesta* heimosta. Mutta italialaiset *plebejitkin* osottautuivat pian yhtä turmeltuneiksi ja hallitukseen kykenemättömiksi kuin roomalainen ylimystö, ja *Vespasianuksen* poikaa, hurjaa *Domitianusta* seurasi *Nervan* lyhyen hallituksen jälkeen *espanjalainen Trajanus*. Hänestä alkaa espanjalaisten keisarien hallitus, joka kestää melkein vuosisadan, kunnes heidänkin täytyy Comoduksen hallitessa ilmoittautua valtiolliseen vararikkoon.

Espanjalaisia seuraa *Septimus Severuksesta* alkaen *afrikalais-syrialainen* hallitsijasuku. Kun tämän hallitsijasuvun viimeinen keisari *Alexander Severus* oli surmattu, otti eräs *gootilaista* sukua oleva *thrakialainen Maximinus* kruunun, jonka legioonat hänelle tarjosivat, sen ajan merkinä, jolloin Rooma oli oleva gootien hallitsema.

Yleinen mädätys saastuttaa yhä enemmän maakunnatkin, uusi barbarinen raitis veri tulee yhä tarpeellisemmaksi vuodattamaan uutta elinvoimaa kuolevaan valtakuntaan; ei ainoastaan sotilaita, vaan myöskin keisareita oli ennen pitkää etsittävä yhä loitompaa sivistyksen pääpaikoista.

Samoin kuin jo näimme orjien hovivirkkamiehinä hallitsevan vapaita miehiä, samoin näemme nyt maakuntien asukkaita, jopa raakalaisiakin, keisareina, jumalallista kunnioitusta nauttivina olentoina, hallitsemassa roomalaisia. Silloin täytyi pakanallisen muinaisuuden kaikkien rotu- ja luokkaennakkoluulojen kadota ja kaikkien yhdenvertaisuudentunteen astua yhä selvemmin esiin.

Tämä tunne esiintyy monessa jo paljoa ennen, kuin kuvatut olot olivat saattaneet sen yleiseksi. Niinpä esim. jo Cicero kirjoittaa (*De officiis* 3, 6): „Ken väittää, että aina on otettava huomioon ainoastaan omat kansalaiset, mutta ei vieraita, hän hajoittaa ihmissuvun yleisen yhteyden, ja silloin kumotaan perustuksiltaan myöskin hyväntekeväisyys, anteliaisuus, hyvyys ja oikeus.” Meidän ideologiset historioitsijat vaihtavat luonnollisesti tapansa mukaan myöskin tässä syyn ja seurauksen ja etsivät tällaisista lauseista, joita „hurskaat” löytävät evankeliumeista, „valistuneet” pakanallisten filosofien kirjoituksista, syitä tapojen hienostumiseen ja kansalliskäsitteen laajenemiseen ihmiskuntakäsitteeksi, jolloin heille kumminkin käy niin onnettomasti, että niiden „jalojen ja ylevien henkien” etupäässä, joiden olisi tullut synnyttää tämä henkinen vallankumous, marssivat sellaiset turmeltuneet verikoirat ja irstailijat kuin Tiberius, Nero, Caracalla, ja joukko narrimaisia muotifilosofeja sekä keinottelijoita, jommoisiksi olemme jo havainneet Senecan, nuoremman Pliniuksen, Apolloniuksen Tyanasta ja Plotinuksen.

Etevämmät kristityt osasivat muutoin, se olkoon ohimennen huomautettu, sangen pian mukautua tähän siistiin seuraan. Siitä ainoastaan yksi esimerkki: Niiden mo-

nien jalkavaimojen ja miespuolisten rakastajain joukossa, joita keisari Commoduksella (180—192) oli — puhutaan 300 tyttöä ja yhtä monta poikaa käsittävästä haaremista — oli Marcialla kunnia olla ensi rivissä. Hän oli hurskas kristitty ja Rooman kristityn seurakunnan presbyteri Hyacinthuksen ottotytär. Hänen vaikutuksensa riitti vapauttamaan joukon maasta karkotettuja kristityitä. Vähitellen tuli keisarillinen rakastaja Marciale kumminkin kiusalliseksi, ehkäpä hän pelkäsi, että tämän verenhimo voisi riistää hänenkin henkensä. No niin, hän oli osallisena eräässä salaliitossa keisaria vastaan ja otti suorittaaksensa murhatyön: joulukuun 31 päivän yöllä vuonna 192 ojensi tuo kunnan kristitty pahaa aavistamattomalle rakastajalleen myrkytetyn juoman. Kun tämä ei vaikuttanut kyllin nopeasti, kuristettiin jo tajuttomana oleva keisari kuoliaaksi.

Yhtä kuvaavaa kuin tämä menettely, on Kallistuksen historia, jossa Marcia myöskin oli suojelijattarena:

„Tämä Kallistus oli aikaisemmin elämässään harjoittanut pankkiliikettä, koska hän oli erityisen kyvykäs rahasioissa. Hän oli alkujaan ollut orjana eräällä ylhäisellä kristityllä, joka antoi hänelle melkoisia summia pankkiliikkeessä käytettäväksi. Mutta kun orja oli hävittänyt ne lukuisat talletukset, joita lesket ja muut uskavaiset olivat hänen herransa vakavaraisuuteen luottaen tallettaneet pankkiin ja joutuneet siten perikadon partaalle, vaati herra häneltä tiliä. Uskoton palvelija pakeni, mutta otettiin kiinni, ja hänen herransa lähetti hänet polkumyllyyn. Kristittyjen veljien rukousten johdosta hän pääsi vapaaksi, jolloin prefekti lähetti hänet Sardinian vuorikaivoksiin. Mutta hän hankki keisari Commoduksen vaikutusvaltaisimman jalkavaimon Marcian suosion ja vapautettiin tämän pyynnöstä, tullaksensa pian sen jälkeen valituksi *Rooman piispan virkaan*.” *)

*) Kalthoff, Die Entstehung des Christentums (Kristinuskon synty), s. 133.

Kalthoff pitää mahdollisena, että evankeliumin kertomukset uskottomasta huoneenhaltijasta, joka tekee itselensä „ystäviä väärästä mammonasta” (Luuk. 16, 1—9), ja syntisestä vaimosta, jolle annettiin „paljon syntiä anteeksi, koska hän paljon rakasti.” (Luuk. 7, 36—48), ovat otetut evankeuliumiin, jotta Marcian ja Kallistuksen epäilyttävälle persoonallisuuksille, joilla oli niin tärkeä tehtävä Rooman kristityssä seurakunnassa, „saataisiin kirkollinen selitys ja pyhitys.”

Siinäkin eräs lisä evankeliumien syntymishistoriaan.

Kallistus ei ollut viimeinen piispa ja paavi, joka sai virastaan kiittää rakastajatarta, samoin kuin ei Commoduksen murhakaan ollut viimeinen kristittyjen verityö. Monien paavien ja Constantinus pyhän jälkeisten keisarien verenhimo ja julmuus on tunnettu.

Kristinuskon mukana syntynyt „tapojen hienostuminen ja jalostuminen” oli siis omituista laatua. Jos tahdomme käsittää sen vähäpätöisyyden ja sen ristiriidat, täytyy meidän etsiä sen taloudelliset juuret. Sitä ei voida selittää sen ajan kauniitten siveysoppien avulla.

Ja samoin on myöskin kansainvälisyyden laita.

f) Uskonnollisuus.

Maailmanliikenne ja valtiollinen tasoittuminen ovat kasvavan kansainvälisyyden kaksi mahtavaa syytä, mutta se tuskin olisi ollut mahdollinen siinä määrässä, elleivät kaikki ne kahleet olisi auenneet, jotka pitivät vanhoja yhdyskuntia koossa ja myöskin erottivat niitä toisistaan. Ne järjestöt, jotka vanhalla ajalla olivat määränneet yksilön koko elämän, antaneet hänelle tuen ja suunnan, kadottavat keisariajalla kaiken merkityksensä ja voimansa: niinhyvin ne, jotka perustuivat verisiteisiin,

kuten sukuyhdyskunnat, jopa perheetkin, kuin myöskin ne, jotka olivat syntyneet alueellisesta yhteydestä, asumisesta yhteisellä maalla, kuten yhteismaaosuuskunnat ja kunnat. Tämä oli, kuten olemme nähneet, syynä siihen, että tuettomiksi jääneet ihmiset etsivät esikuvia ja ohjajia, jopa vapahtajiakin. Mutta se antoi ihmisille myöskin aiheen koettaa luoda uusia yhteiskunnallisia järjestöjä, mitkä vastaisivat uusia tarpeita paremmin kuin vanhat, jotka tulivat yhä enemmän taakaksi.

Jo tasavallan lopulla huomattiin ilmeisesti halua perustaa klubeja ja yhdistyksiä etupäässä valtiollisia, mutta myöskin avustustarkoituksia varten. Keisarit hajoittivat ne. Hirmuvalta ei pelkää mitään niin paljon, kuin yhteiskunnallisia järjestöjä. Sen valta on suurin, jos valtiovalta on ainoa yhteiskunnallinen järjestö, jonka vastassa valtion kansalaiset ovat ainoastaan hajallaan olevina yksilöinä.

Jo Cæsar „hajoitti kaikki yhdistykset, paitsi niitä, jotka johtuivat hämärästä muinaisuudesta”, kertoo Suetonius. Augustuksesta hän sanoo:

„Sangen monta puoluetta (*plurimae factiones*) järjestyi uusien kollegioitten nimellä harjoittamaan kaikenlaisia ilkitöitä. — — — Hän hajoitti kaikki muut kollegiot, paitsi ikivanhoja laillisesti tunnustettuja.”

Mommsenin mielestä tämä menettely on sangen ylislettävää. Vieläpä tuo viekas ja tunnoton keinottelija Cæsar on hänen mielestään „aito valtiomies”, joka ei pällvellut kansaa palkan tähden, eipä edes sen rakkauden palkasta, vaan „tulevaisuuden siunaukseksi ja ennen kaikkea voidakseen pelastaa ja nuorentaa kansansa” *). Voidaksemme ymmärtää tämän käsityksen Cæsarista, täytyy meidän muistaa, että Mommsenin teos kirjoitettiin kesäkuun-
taistelun jälkeisinä vuosina (ensimmäinen painos ilmestyi

*) Römische Geschichte, III, 476.

1854), jolloin monet vapaamielisetkin, varsinkin saksalaiset, ylistivät Napoleon III:tta yhteiskunnan pelastajana ja jolloin hän saattoi keisarikultin muotiin.

Kun valtiollinen toiminta ja valtiolliset yhdistykset olivat lakkautetut, pukeutui järjestymishalu viattomiin yhdistyksiin. Varsinkin ammattiyhdistyksiä ja avustuskassoja sairauden, kuoleman ja köyhyysentapauksia varten, vapaaehtoisia palosammutuskuntia, jopa pelkkiä seurusteluyhdistyksiä, pöytäseuroja, kirjallisia yhdistyksiä ja muita sellaisia syntyi joukottain kuten sieninä. Keisarivalta oli kumminkin niin epäluuloinen, että se ei kärsinyt edes tällaisiakaan järjestöjä, olisivathan ne voineet olla vaarallisempain yhdistysten verhona.

Pliniuksen ja Trajanuksen välisessä kirjeenvaihdossa on meille säilynyt kirje, jossa Plinius kertoo eräästä tulipalosta, mikä hävitti Nikomedian, ja suosittelee, että olisi sallittava perustaa vapaaehtoinen palokunta (collegium fabrorum), johon kuuluisi korkeintaan 150 miestä: niitä olisi helppo valvoa. Trajanus kumminkin piti tätäkin vaarallisena ja kielsi pyydetyn luvan.

Myöhemmistä kirjeistä (117 ja 118) näemme, että Plinius ja Trajanus pitivät valtiolle vaarallisena ihmisten kokoontumista rikasten henkilöitten häiden tai muiden juhlien johdosta, joissa jaettiin rahaa.

Siitä huolimatta historioitsijamme ylistävät Trajanusta erääksi parhaista keisareista.

Järjestymishalun täytyi tällaisissa oloissa turvautua salaliittolaisuuteen. Mutta sen ilmitulemisesta uhkasi osallisia kuolemanrangaistus. On selvää, ettei pelkkä huvi, eipä edes ainoastaan yksilön hyväksi tulevat henkilökohtaiset parannukset voineet olla kyllin vahvoja kiihottimia saamaan ketään panemaan nahkaansa alttiiksi. Voi syntyä ainoastaan sellaisia yhdistyksiä, joilla oli henkilökohtaisten etujen yläpuolelle ulottuva päämäärä, mikä jäi jäljelle, vaikka yksilö sortuikin. Ja sen ohella tällaiset

yhdistykset voivat tulla voimakkaiksi ainoastaan silloin, kun tämä päämäärä vastasi vahvaa, yleisesti tunnettua *yhteiskunnallista harrastusta* tai *tarvetta*, luokkaetua tai yleistä etua, jonka suuret joukot tunsivat mitä voimakkaimmin ja joka voi pakottaa sen tarmokkaimmat, epäitsekkäimmät jäsenet panemaan olemisensa alttiiksi sitä tavoiteltaessa. Toisin sanoen: keisariajalla voi syntyä ainoastaan sellaisia järjestöjä, jotka olivat omaksuneet laajan yhteiskunnallisen päämäärän, korkean ihanteen. Silloin ei käytännöllisiin parannuksiin pyrkiminen eikä hetken etujen puolustaminen voinut antaa järjestöille elinvoimaa, vaan siihen tarvittiin mitä vallankumouksellisinta tai ihanteellisinta innostusta.

Tällä idealismilla ei ole vähintäkään yhteyttä filosofisen idealismin kanssa. Suurten yhteiskunnallisten tarkoituksien asettamiseen voidaan tulla myöskin materialistisen filosofian tietä, vieläpä ainoastaan materialistinen menettelytapa, kokemukseen nojautuminen, kokemustemme välttämättömän syiden yhteyden tutkiminen voi johtaa asettamaan suuria yhteiskunnallisia päämääriä, jotka ovat vapaat haaveista. Mutta keisariajalla ei ollut minkäänlaisia tällaisen menettelytavan edellytyksiä. Yksilö voi silloin kohota oman itsensä yläpuolelle, voittaa henkilökohtaista ja hetkellistä etua korkeampia tarkoituksia ainoastaan siveellisiä tapoja opettavan salaisopin tietä, toisin sanoen ainoastaan sen ajatustavan tietä, joka on tunnettu *uskonnollisena*. Ainoastaan uskonnolliset yhdistykset voivat pysyä pystyssä keisariajalla, mutta niitä käsitettäisiin väärin, jos uskonnollisen *muodon*, hyviä tapoja opettavan salaisopin ohella jätettäisiin huomioonottamatta se yhteiskunnallinen *sisällisyys*, joka vallitsi kaikissa näissä yhdistyksissä ja antoi niille voiman: kaipausta päästä vallitsevista toivottomista oloista, saavuttaa korkeampia yhteiskunnallisia muotoja, saada aikaan läheisempi yhteisvaikutus ja keskinäinen kannatus eristettyinä

niin turvattomain yksilöitten välille, jotka yhdistyksistään taas saivat rohkeutta ja ihastusta yleviin tarkoituksiin.

Mutta nämä uskonnolliset yhdistykset pystyttivät taas uuden raja-aidan yhteiskuntaan juuri silloin, jolloin Välimeren maiden kansallisuuden käsite laajeni ihmiskuntakäsitteeksi. Puhtaasti taloudelliset yhdistykset, jotka tahtoivat auttaa yksilöä ainoastaan yhdessä tai toisessa suhteessa, eivät irroittaneet häntä vallitsevasta yhteiskunnasta eivätkä antaneet hänelle uutta elämänsisältöä. Toisin oli uskonnollisten yhdistysten laita, jotka uskonnollisessa verhossa tavoittelivat suurta yhteiskunnallista ihanetta. Tämä ihanne oli mitä täydellisimmässä yhteydessä vallitsevan yhteiskunnan kanssa ei ainoastaan yhdessä suhteessa, vaan kaikin puolin. Tämän ihanteen edustajat puhuivat samaa kieltä kuin heidän ympäristönsäkin, eikä tämä kuitenkaan heitä ymmärtänyt. Ja joka askeleella nämä molemmat maailmat, vanha ja uusi, kohtasivat rajoillaan toisensa vihollisina, huolimatta siitä, että ne kumpikin asuivat samassa maassa. Siten syntyi ihmisten välille uusi vastakohta. Juuri silloin kun gallialaiset ja syrialaiset, roomalaiset ja egyptiläiset, espanjalaiset ja kreikkalaiset alkoivat luopua kansallisista erityisyyksistään, syntyi tuo suuri vastakkaisuus uskovaisten ja uskottomain, pyhien ja syntisten, kristittyjen ja pakanain välille, joka pian oli jakava maailman mitä jyrkimmin kahtia.

Ja vastakohdan jyrkkyyden sekä taistelun tarmokkuuden ohella kasvoi myös suvaitsemattomuus sekä fanatismi, jotka välttämättömyyden pakolla liittyvät jokaiseen taisteluun ja ovat, sanmoin kuin itse taistelukin, edistyksen ja kehityksen välttämättömiä aineksia, jos ne elähyttävät ja vahvistavat edistyksen harrastajia. Huomattakoon, että me emme tarkoita tässä suvaitsemattomuudella kaikkien vastenmielisten mielipiteitten levittämisen väkivaltaista estämistä, vaan kaikkien muiden katsantokantojen tarmokasta hylkäämistä sekä arvostelua ja oman katsanto-

kannan tarmokasta puolustamista. Ainoastaan heikkous ja laiskuus ovat tässä merkityksessä suvaitsevia, kun suuret, yleiset elämänharrastukset ovat kyseessä.

Nämä harrastukset ovat tosin alituisen vaihtelun alaisia. Mikä eilen vielä oli elinkysymys, voi tänään olla aivan joutava, joka ei enää ansaitse taistelua. Siten voi fanatismi tällaisessa kohdassa, joka eilen vielä oli välttämättömyys, tulla tänään voimain tuhlauksen syyksi ja siten sangen vahingolliseksi.

Monien kulloinkin esille pyrkivien kristillisten lahkosten uskonnollinen suvaitsemattomuus ja uskonnollinen fanatismi muodostivat siten erään niitä voimia, jotka pakkottivat yhteiskunnallista kehitystä eteenpäin, niin kauan kuin suuret yhteiskunnalliset tarkoitukset olivat ainoastaan uskonnollisessa puvussa joukkojen saavutettavissa, siis keisariajalta alkaen uskonpuhdistuksen aikaan saakka. Nämä ominaisuudet tulivat taantumukselliseksi ja muodostivat entisten lisäksi uuden edistystä estävän keinon, sen jälkeen kuin nykyaikaisen tutkimuksen menettelytapa on voittanut uskonnollisen menettelytavan, joten sitä nyt kannattavat enää ainoastaan takapajulla olevat luokat, kerrokset, seudut, eikä se enää voi millään tavalla tulla uusien yhteiskunnallisten tarkoituserien verhoksi.

Uskonnollinen suvaitsemattomuus oli aivan uusi piirre vanhan ajan yhteiskunnan ajatustavassa. Vaikka tämä yhteiskunta olikin kansallisessa suhteessa suvaitsematon, vaikka se ei pitänytään muukalaisia, vielä vähemmän vihollisia minkäänlaisessa arvossa, vaan teki heidät orjiksi tai tappoi heidät, vaikka he eivät olisikaan taistelleet sotilaina, niin ei sen mieleen ensinkään johtunut halveksia ketään uskonnollisten mielipiteitten tähden. Tapahdumat, joita voitaisiin pitää uskonnollisina vainoina, kuten esimerkiksi Sokrateen juttu, ovat itse asiassa *valtiollista* eikä uskonnollista luonnetta olevia syytöksiä.

Keisariajalla syntyvä uusi ajatustapa vasta toi mu-

kanaan uskonnollisen suvaitsemattomuuden, vieläpä kummallekin puolelle, sekä kristityihin että pakanoihin, jälkimmäisiin luonnollisesti ei kaikkia vieraita uskontoja, vaan ainoastaan juuri sitä vastaan, joka uskonnon verhossa saarnasi uutta yhteiskunnallista ihannetta, mikä oli täydellisesti ristiriidassa vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen kanssa.

Muutoin pakanat pysyivät uskollisina ennen osottamalleen uskonnolliselle suvaitsevaisuudelle, vieläpä juuri keisariajan kansainvälinen liike synnytti kansainvälisyyden uskonnollisessa kultissakin. Vieraat kauppiat ja muut matkustavat toivat jumalansa mukanaan kaikkialle. Ja vieraat jumalat saavuttivat silloin vielä suuremman arvon kuin kotimaiset. Eihän viimemainituista ollut mitään apua, nehän näyttivät tulleen aivan voimattomiksi. Yleisestä taantumisesta syntyvä epätoivon tunne johti myöskin epäilemään vanhoja jumalia, saattaen siten monen rohkeamman ja itsenäisemmän hengen ateismiin ja skeptisismiin, epäilemään kaikkia jumalia tai myöskin kaikkia filosofeja. Mutta hitaampain, heikompain täytyi, kuten jo olemme nähneet, ryhtyä etsimään itsellensä uutta vapahantajaa, jolta he voisivat saada tukea ja toivoa. Monet luulivat löytäneensä tämän vapahtajan keisareissa, jotka he korottivat jumaliksi. Toiset arvelivat olevansa paremmassa turvassa kääntyessään jumaliin, joita jo vanhuudesta oli jumalina pidetty, mutta joita ei vielä oltu maassa koeteltu. Siten tuli ulkomaisten jumalien kultti muotiin.

Tässä kansainvälisessä jumalakilpailussa itämaat voittivat lännen osaksi siitä syystä, että itämaitten uskonnot olivat vähemmän lapsellisia, vastasivat paremmin suurkaupunkilais-filosofista syvämielisyyttä syistä, joihin myöhemmin tutustumme, ja osaksi myöskin siitä syystä, että itämaat voittivat teollisuuden alalla lännen.

Idän vanha sivistysmaailma oli teollisuuden alalla paljoa korkeammalla kannalla kuin länsimaat siihen aikaan,

jolloin makedonialaiset ja sittemmin roomalaiset valloittivat ja ryöstivät ne. Voitaisiin luulla, että sen jälkeen tapahtunut kansainvälinen tasoitus olisi tuonnut mukanaan myöskin tasoituksen teollisuuden alalla, kohottanut länsimaat itämaitten tasalle. Mutta tapahtui päinvastoin. Olemme nähneet, että määrätystä kohdasta lähtien alkaa yleinen vanhan maailman taantumus osaksi seurauksena siitä, että pakkotyö voitti vapaan työn, osaksi myöskin siitä, että Rooma ryösti maakuntia, ja osaksi koronkiskomiskapitalista. Mutta tämä taantumus käy lännessä nopeammin kuin idässä, joten itämaitten sivistyksellinen etevämyyden ajanlaskumme toiselta vuosisadalta alkaen aina vuoden 1000 paikoille ei vähene, vaan lisääytyy. Köyhyys, raakuus ja väestön vähentyminen kehittyvät länsimaissa nopeammin kuin itämaissa.

Tämän ilmiön syyt ovat pääasiallisesti etsittävät itämaitten etevämyydestä teollisuuden alalla ja työtätekevän luokan alituisesti lisääntyvästä riistämisestä koko valtakunnassa. Näiden hankkimat ylijäämät virtasivat maakunnista suurimmaksi osaksi Roomaan, kaikkien suurten riistäjäin keskukseen. Mutta mikäli sinne kasautuneet ylijäämät saivat rahan muodon, virtasi suurin osa niistä taas itämaille. Sillä ainoastaan siellä valmistettiin kaikkia niitä ylellisyystavaroita, joita suuret riistäjät halusivat. Sieltä saatiin ylellisyysorjat ja myöskin teollisuustuotteita, kuten lasia ja purppuraa Foinikiasta, pellavaa ja kudottuja tavaroita Egyptistä, hienoja villa- ja nahkateoksia Vähästä-Aasiasta, mattoja Babyloniasta. Ja Italian lisääntyvä hedelmättömyys teki Egyptistä myöskin Rooman vilja-aitan, sillä kiitos virran tulvimisen, joka vuosittain peittää Egyptin uudella hedelmällisellä mudalla, ei Niilin laakson maanviljelystä voitu uuvuttaa.

Suurin osa siitä, mitä itämailta saatiin, kiskottiin sieltä tosin väkivaltaisesti veroina ja nylkemiskorkoina, mutta sen ohella jäi kumminkin vielä melkoinen määrä

maksettavaksi länsimaitten riistämisen tuloksilla, jolloin nämä maat köyhtyivät.

Ja liikenne itämaitten kanssa laajeni valtakunnan rajojen ulkopuolelle. Aleksandria tuli rikkaaksi ei ainoastaan sen kautta, että se möi egyptiläisiä teollisuustuotteita, vaan myöskin siitä syystä, että se välitti kauppaa Arabian ja Intian kanssa, kunnes Mustan meren rannalla olevasta Sinopesta avattiin kauppatie Kiinaan. Plinius arvostelee, että yksistään kiinalaisia silkkikankaita, intialaisia jalokiviä ja arabialaisia mausteita tuotiin vuosittain valtakuntaan sadan miljoonan sestertsin (25 miljoonan markan) arvosta, ilman mainittavampaa tavarain vastaläheytystä ja myöskin ilman ulkomaisten velvoittamista verontai koronmaksuun. Koko summa täytyi maksaa jaloilla metalleilla.

Itämaisten tavarain ohella tuli Europaan myöskin itämaisia kauppiaita ja heidän matkassaan myöskin heidän jumalanpalveluksensa. Nämä vastasivat länsimaiden tarvetta sitä paremmin, kun idässä oli jo aikaisemmin syntynyt samanlainen, vaikka vähemmän epätoivoinen yhteiskunnallinen tila, joka nyt vallitsi koko valtakunnassa. Ajatus vapahduksesta jumaluuden kautta, jonka suosio saavutetaan siten, että kieltäydytään maallisesta nautinnosta, oli ominainen useimmille näille kulteille, jotka nyt nopeasti levisivät valtakunnassa, varsinkin egyptiläiselle *Isis-* ja persialaiselle *Mithrakultille*.

„Isiksen palvelus, joka oli Sullan jälkeen tunkeutunut Roomaan ja saavuttanut Vespasianuksesta alkaen keisarillisen suosion, levisi kaukaisimpaan länteen saakka, ja tämä jumala oli terveyden sekä ahtaammassa merkityksessä myöskin parantumisen jumalana saavuttanut vähitellen summattoman, kaikki käsittävän merkityksen —. Sen kultti oli rikas komeista kulkueista, mutta myöskin lihan kurituksesta, sovituksesta, uskonnollisten sääntöjen noudattamisesta ja ennen kaikkea mysterioista. Juuri tuo

uskonnollinen kaipuu, sovituksen toivo, halu voimakkaaseen katumuksentekoon ja toivo voittoa autuas kuolematomuus Jumalalle antautumisen kautta edistivät tämän niin vierasperäisen kultin juurtumista roomalais-kreikkalaiseen jumalamaailmaan, joka muutoin oli ollut jotenkin vieras näille salaperäisille juhlamenoille, haaveelliselle haltioissaololle, noituudelle, itsensäkieltämiselle ja rajattomalle antautumiselle jumaluuden valtaan, kieltäytymiselle ja katumukselle välttämättömänä puhdistuksen ja pyhityksen ehtona. Mutta vielä valtavampi oli varsinkin armeijan kautta levinnut *Mithran* salaispalvelus, joka samoin vaati vapautamista ja kuolemattomuutta. Se tuli tunnetuksi vasta keisari Tiberiuksen aikana.*)

Mutta myöskin intialaisia katsantotapoja levisi Rooman valtakuntaan. Niinpä jo mainitsemmamme Apollonius Tyanasta esimerkiksi muutti Intiaan vartavasten tutkimaan sikäläisiä filosofisia ja uskonnollisia oppeja. Myöskin Plotinuksesta olemme kuulleet, että hän meni Persiaan, päästäkseen lähemmin tuntemaan persialaista ja intialaista viisautta.

Kaikki nämä käsityskannat ja kultit eivät voineet olla jättämättä jälkiä vapahdukseen ja ylennykseen pyrkiviin kristittyihin; ne ovat päinvastoin voimakkaasti vaikuttaneet kristinuskon kultin ja tarumaailman syntymiseen.

„Kirkkoisä Eusebius käsitteli egyptiläistä kulttia halveksien hulluutena, ja kumminkin on Neitsyt Marian taru ainoastaan kaiku niistä taruista, jotka olivat kotoisin Niilin rannoilta.

„Osirista edusti maan päällä Apis-härkä. Samoin kuin Osiriksen oma äiti oli tullut raskaaksi ilman jumalan toimenpidettä, samoin täytyi hänen maallisen edustajansa-kin olla syntynyt neitseellisestä lehmästä ilman härän apua.

*) Herzberg, Geschichte des römischen Kaiserreichs (Rooman keisarivaltion historia), s. 451.

Herodotos kertoo, että auringon säde hedelmöittää Apiksen äidin, Plutarkon mukaan taas tämä tulee raskaaksi kuun säteestä.

„Kuten Apis-härällä ei Jeesuksellakaan ollut isää, hän oli siinnyt taivaallisesta valonsäteestä. Apis oli härkä, mutta hän edusti jumalaa, Jeesus oli Jumala, jota usein kuvataan karitsana. Osiriksellekkin kuvataan usein lampan pää.” *)

Itse asiassa arveleekin eräs pilkkaaja luultavasti kolmannelta vuosisadalta, jolloin kristinusko jo oli sangen vahva, että Egyptissä ei ollut kristittyjen ja pakanain välillä suurtakaan eroa. „Ken Egyptissä palvelee Sarapista, on myöskin kristitty, ja ken kutsuu itseään kristityksi piispaksi, palvelee samalla Sarapista. Jokainen juutalaisten suurrabbi, jokainen samariitti, jokainen kristitty pappi on samalla loitsija, profeetta, puoskaroitsija (alipetes). Jos itse patriarkka tulee Egyptiin, vaativat toiset, että hän rukoilee Sarapista, toiset, että hän rukoilee Kristusta.”

Kristuksen syntymishistoriassa taas sellaisena kuin Luukas sen esittää, ilmestyy buddhalaisia piirteitä.

Pfleiderer osottaa, että evankeliumin kirjoittaja ei ole vapaasti keksinyt tätä historiaa, niin epähistoriallinen kuin se onkin, vaan hän on päinvastoin lainannut sen taruista, jotka ovat „jotakin tietä tulleet hänen käytettävikseen”, ehkäpä ovat esiaasiaalaisten kansojen ikivanhoja yhteisiä satuja. „Sillä me tapaamme nämä samat tarut osaksi silmiinpistävän yhtäläisinä myöskin intialaisen pyhimyksen Gautama Buddhan (joka eli viidennellä vuosisadalla ennen Kristusta) lapsuudenhistoriassa. Hänkin on ihmeellisellä tavalla syntynyt neitseellisestä Maja kuningattaresta, jonka saastuttamattomaan kohtuun Bud-

*) Lafarque, Der Mythos von der unbefleckten Empfängnis (Taru saastuttamattomasta sikiämisestä), Neue Zeit, XI, 1, 849.

dhan taivaallinen valo-olento meni. Hänenkin syntyessään ilmestyy taivaallisia henkiä, jotka laulavat seuraavan ylistyslaulun: „Ihmeellinen sankari, verraton on syntynyt. Terve, sinä onnellinen maailma, armahdusta täynnä, nyt levität sinä hyväntahtoisuutesi koko maailman avaruuden äärien ylitse. Suo rauha ja tyydytys kaikille luoduille, että he tulevat rauhallisiksi, oman itsensä herroiksi ja onnellisiksi.” Hänetkin vie äitinsä sitten lain määräämiä tapoja täyttääkseen temppeleihin. Siellä hänet tapaa vanha erakko Asita, jonka aavistus oli ajanut lähtemään Himalajalta. Hän ennusti, että tästä lapsesta on tuleva Buddha, vapahtaja kaikesta pahasta, johdattaja vapauteen ja valoon ja kuolemattomuuteen — — —. Ja lopuksi ylimalkainen kuvaus siitä, kuinka kuningaslapsi joka päivä lisäytyi henkisessä täydellisyydessä ja ruumiillisessa kauneudessa ja voimassa — aivan kuten Luukas 2, 40 ja 52 on sanonut Jeesuslapsesta.” *)

„Kasvavasta lapsi Gautamasta kerrotaan myöskin aikaisen viisauden näytteitä, muiden muassa, että hän oli kerran erään juhlan johdosta joutunut hukkaan omaisil-tansa, jolloin hänen isänsä innokkaan etsimisen jälkeen löysi hänet, kun hän oli pyhien miesten piirissä vaipunut hurskaksiin mietelmiin, jonka johdosta hän oli kehottanut hämmästyntä isäänsä etsimään korkeampia asioita.” **)

Pfleiderer tuo mainitussa kirjassaan esiin vielä muitakin aineksia, jotka ovat lainatut kristinuskoon toisista kulteista, kuten esimerkiksi Mithran palvelemisesta. Aikaisemmin (s. 130) olemme jo viitanneet ehtoollisen esikuvaan, joka „kuului mithrasakramenteihin”. Ylösemisopissakin on pakanallisia aineksia.

„Kansanomaiset kuvittelut kuolevasta ja uudestaan

*) Pflleiderer, Urchristentum (Alkukristillisyyss), I, 412.

**) Pflleiderer, Entstehung des Christentums (Kristinuskon synty), 198, 199.

eläväksi tulevasta jumalasta ovat olleet tässä myötävai-
kuttamassa. Sellaiset olivat siihen aikaan yleisiä Ado-
niksen, Attiksen, Osiriksen esiaasialaisissa kulteissa, tosin
eri nimillä ja eri tapoineen, mutta kumminkin pääasiassa
kaikkialla samanlaisina. Syrian pääkaupungissa Antio-
kiassa, jossa Paavali vaikutti pitemmän aikaa, vietettiin
Adoniksen palveluksen pääjuhlaa keväällä; silloin kunnioi-
tettiin ensin Adoniksen („herran”) kuolemaa ja hänen
hautaanmistansa juhlallisesti siten, että hänen kuvansa hau-
dattiin hänen ruumiinaan naisten kiihkeiden valituslaulu-
jen kaikuessa. Sitten seuraavana päivänä (Osirisjuhlissa
kolmantena ja Attisjuhlissa neljäntenä päivänä kuolin-
päivän jälkeen) kajahti ilmoitus, että jumala elää, ja hänen
annettiin (kuvana) kohota ilmaan j. n. e.”*)

Mutta syystä viittaa Pfleiderer, että kristinusko ei
suorastaan lainannut kaikkia näitä pakanallisia aineksia,
vaan sovitti ne yhtenäiseen maailmankatsomukseensa. Sillä
kristinusko ei voinut omaksua vieraita jumalia sellaisi-
naan, siitä sitä esti jo sen *yksijumalaisuus*.

g) Yksijumalaisuus.

Mutta ei yksijumalaisuuskään, usko yhteen ainoaan
jumalaan, ollut omituista yksinomaan kristinuskolle. Täs-
säkin voidaan paljastaa ne taloudelliset juuret, joista tämä
aate johtuu. Olemme jo nähneet, kuinka suurkaupunkien
asukkaat olivat vierautuneet luonnosta; kuinka kaikki pe-
rinnäiset järjestöt, joissa yksilö ennen oli löytänyt lujan
siveellisen tuen, olivat hajonneet; kuinka vihdoin oman
minuuden käsitteleminen tuli päätehtäväksi ajattelemisessa,

*) Pfleiderer, edellämainittu teos, s. 147.

joka yhä enemmän muuttui ulkomaailman tutkimisesta omien tunteitten ja tarpeitten mietiskelyksi.

Jumalien tehtävänä oli alkujaan ollut selittää luonnon tapahtumia, joiden lainmukaista yhtenäisyyttä ei käsitetty. Näitä tapahtumia oli tavattoman paljon ja ne olivat mitä erilaatuisimpia. Niinpä niiden selittäminenkin vaati otaksumaan suuren joukon mitä erilaatuisimpia jumalia, julmia ja miellyttäviä, röyhkeitä ja lempeitä, mies- ja naispuolisia. Mutta kuta enemmän tieto luonnossa vallitsevasta lakienmukaisesta yhtenäisyydestä edistyi, sitä vähemmän tarvittiin yksityisiä jumalaolentoja. Ne olivat kumminkin vuosituhansien kuluessa juurtuneet ihmiskunnan ajatteluun liian syväälle ja liittyneet jokapäiväisiin toimiin liian läheisesti, jota paitsi itse luonnontutkimuksenkin oli vielä liian vaillinainen, joten ei usko jumaliin voinut täydellisesti loppua. Jumalat joutuivat kumminkin syrjään toiselta toimialalta toisensa perästä; he muuttuivat yhä enemmän ihmisten alituisista tovereista harvinaisiksi ihmeilmiöiksi; yhä enemmän maan asukkaista maan yläpuolella olevan paikan, taivaan asukkaiksi; toimintahaluisista, tarmokkaista työntekijöistä ja taistelijoina, jotka lakkaamatta vaikuttivat maailmassa, maailmannäytelmän tutkisteleviksi katselijoiksi.

Luonnontiedetten edistys olisi vihdoinkin tunkenut heidät täydellisesti syrjään, ellei suurkaupunkien muodostuminen ja taloudellinen taantumus, joita olemme kuvailleet, olisi aiheuttanut vierautumista luonnosta ja saattanut ajatteluun etualalle hengen tutkimista hengen kautta, toisin sanoen ei kokemukseräisten henkisten tapahtumain kokonaisuuden luonnontieteellistä tutkimista, vaan tutkimista, jossa yksilön oma henki tuli kaiken omaa itseänsä koskevan viisauden lähteeksi, jolloin tämä viisaus sulki yleensä kaiken maailmanviisauden alkulähteen. Mutta kuinka moninaisia ja vaihtelevia sielun toiminnat ja tarpeet olivatkin, näytti itse sielu olevan yhtenäinen ja jaka-

maton. Ja muiden sielut näyttivät olevan aivan samaa laatua kuin tutkijan omakin sielu. Luonnontieteellinen käsitys olisi tämän johdosta päättänyt kaiken henkisen toiminnan lainmukaisuuden. Mutta juuri silloin alkoi tuo vanhojen siveellisten tukien horjuminen, tuo ryhdittömyys, joka näytti ihmisistä vapaudelta, yksityisen yksilön tahdon vapaudelta. Hengen yhtenäisyys kaikissa ihmisissä näytti olevan selitettävissä ainoastaan siten, että kaikkialla on osa samaa henkeä, jonka heijastuksen ja kuvan yhtenäinen, käsittämätön sielu kussakin yksilössä muodostaa. Tilaa vaatimaton, kuten yksityisen sielu, on myöskin yhteissielu, tämä maailman sielu. Mutta se on läsnäoleva ja vaikuttava kaikissa ihmisissä, siis kaikkialla läsnäoleva ja kaikkitietävä; salaisimmatkaan ajatukset eivät pysy sille tuntemattomina. Kun luontoa koskevat harrastukset joutuivat tappiolle siveellisen harrastuksen rinnalla, josta tämä maailmansielun otaksuminen syntyi, niin sai tämäkin siveellisen luonteen. Se oli kaikkien niiden siveellisten ihanteitten sisällyks, joita ihmiset silloin harrastivat. Mutta voidaksensa olla tämä, täytyi sen olla erillään ruumiillisesta muodosta, joka saastuttaa ihmisen sielun ja himmentää sen moraalin. Siten kehittyi uuden jumaluuden käsite. Tämä voi olla ainoastaan yksi ainoa, vastaten yksityisen sielun yhtenäisyyttä, vastakohtana muinaisajan jumalien moninaisuudelle, joka vastasi luonnon tapahtumain moninaisuutta meidän ulkopuolellamme. Ja uusi jumaluus oli luonnon ulkopuolella sekä luonnon yläpuolella, se oli ennen luontoa, jonka se oli luonut, päinvastoin kuin vanhat jumalat, jotka olivat muodostaneet osan luontoa eivätkä olleet vanhempia kuin se.

Mutta vaikka ihmisten uudet henkiset harrastukset esiintyivätkin puhtaasti sielullisina ja siveellisinä, eivät ne kumminkaan voineet jättää tykkänään huomioonottamatta luontoa. Ja kun luonnontiede samalla rappeutui, alettiin luonnon selittämiseksi taaskin yhä enemmän otak-

sua yli-inhimillisiä persoonallisia vaikutuksia. Korkeamat olennot, jotka nyt sekautuivat maailman juoksuun, eivät kumminkaan enää olleet ylivaltaisia jumalia, kuten muinoin, ne olivat maailmansion alaisia, kuten luonto silloisen käsityskannan mukaan oli Jumalan ja ruumis hengen alainen. Ne olivat väliolentoja Jumalan ja ihmisten välillä.

Tämä käsityskanta sai vielä tukea valtiollisesta kehityksestä. Jumalatasavallan häviö taivaassa kävi käsi-kädessä tasavallan häviön kanssa Roomassa; Jumala tuli haudan toisella puolen kaikkivaltiaaksi keisariksi, jolla oli kuten keisarillakin hovijoukkonsa, pyhimykset ja enkelit, sekä tasavaltainen vastustuksensa, perkele ja hänen laumansa.

Vihdoin johtuivat kristityt siihen, että he jakoivat Jumalan taivaalliset virkamiehet, enkelit, arvoluokkiin aivan samoin, kuin keisari jakoi maalliset virkamiehensä, ja enkelien kesken näyttää silloin vallinneen samanlainen arvonimiylpeys kuin keisarin virkamiesten kesken.

Constantinuksen jälkeen jaettiin valtion hovilaiset ja virkamiehet eri arvoluokkiin, joista kullakin oli erityinen arvonimi. Niinpä tapaamme: 1. *Gloriosi*, hyvin kuuluisat, siten kutsuttiin konsuleita. 2. *Nobilissimi*, jalosukuiset, siten kutsuttiin synnynäisiä prinssejä. 3. *Patricii* paroonit. Näiden aateliston arvoluokkien ohella oli ylimpään virkamiesten arvoasteet: 4. *Illustres*, korkea-arvoiset; 5. *Spectabiles*, korkeasti kunnioitetut; 6. *Clarissimi*, hyvin kuuluisat. Näiden alapuolella taas oli: 7. *Perfectissimi*, täydellisimmät; 8. *Egregii*, erinomaiset; ja 9. *Comites*, „salaneuvokset”.

Juuri samoin on taivaallinenkin hovijoukko järjestetty. Sen tietävät teologimme aivan tarkkaan.

Niinpä kertoo esimerkiksi katolisen jumaluusopin kirkkosanakirja (Wetzer ja Welten julkaisema Freibur-

gissa 1849) kappaleessa „enkelit” enkelien suuresta luvusta ja jatkaa:

„Pyhän Ambrosiuksen menettelyn mukaan monet opettajat uskovat, että enkelien luku suhteutuu ihmisten lukuun, kuten 99: 1; eksynyt lammas vertauksessa hyvästä paimenestä merkitsee nimittäin ihmissukua, ja ne 99 lamasta, jotka eivät eksyneet, enkeleitä. Tässä summattomassa joukossa enkelit muodostavat eri luokkia, ja kirkko päättikin vastoin Origineen mielipidettä, jonka mukaan kaikki henget olisivat aineeltaan, voimaltaan j. n. e. toisensa kaltaisia, Konstantinopolin toisessa kokouksessa vuonna 553 virallisesti enkelien erilaisuuden. Kirkko tuntee *yhdeksän* enkelien kuoroa, joista kolme taas muodostavat uuden kuoron. Ne ovat: 1. Serafim, 2. Kerubim, 3. Throni, 4. Dominationes (hallitsijat), 5. Virtutes (hyveet), 6. Potestates (suurvaltiaat), 7. Principates (ruhtinaat), 8. Archangeli (arkkienkelit), 9. Angeli (tavalliset enkelit).*)

„Kaikissa tapauksissa näyttää olevan aivan varmaa, että enkelit sanan ahtaammassa merkityksessä muodostavat alimman, mutta myöskin lukuisimman luokan, serafit sitävastoin ylimmän, mutta jäsentensä lukumäärään nähden pienimmän.” Niinhän maanpäälläkin on. „Ylhäisyys” on ainoastaan vähän, yksikertaisia kirjeenkantajia sitävastoin suuret joukot.

Kirjoituksessa sanotaan edelleen:

„Suhteessaan Jumalaan elävät enkelit läheisessä ja henkilökohtaisessa yhteydessä hänen kanssansa, ja tämä heidän suhteensa ilmestyy rajattomassa kunnioituksessa, nöyrässä alistumisessa, ehdottomassa rakkaudessa, joka hylkää kaiken Jumalan ulkopuolella olevan, täydellisessä, ilomielisessä koko olennon uhraamisessa, lujassa uskol-

*) Sana „enkeli” ei merkitse alkujaan mitään muuta kuin sanansaattajaa.

lisuudessa, muuttumattomassa kuuliaisuudessa, syvässä kunnioituksessa, lakkaamattomassa kiitoksessa, hartaassa rukoumisessa sekä loppumattomassa ylistyksessä, alituisessa ihailemisessa, kunnioittavassa kiittämisessä, pyhässä riemussa ja innostuneessa ilossa.”

Juuri samaa ilomielistä alistuvaisuuttahan keisaritkin vaativat hovilaisiltaan ja virkamiehiltään. Sehän oli byzantinisinmin ihanne.

Näemme siis, että keisarillinen despotismi on vaikuttanut kristinuskossa syntyneeseen ainoan Jumalan kuvaan yhtä paljon kuin filosofiakin, joka Platonin jälkeen yhä enemmän vaikutti yksijumalaisuuden nimessä.

Tämä filosofia vastasi niin tarkoin yleistä tuntemusta ja tarpeita, että se nopeasti siirtyi kansan tajuntaan. Niinpä huomaamme, että esimerkiksi näytelmäkirjoittaja Plautus, joka eli kolmannella vuosisadalla ennen Kristusta ja tarjoili ainoastaan sangen kansanomaista elämänviisautta, esitti sellaisia kohtia kuin seuraavan hyvää työtä rukoulevan orjan lausunnon:

„Eläähän kumminkin Jumala, joka kuulee ja näkee kaiken, mitä me ihmiset toimimme. Hän tekee pojalleni aivan samoin, kuin sinä olet täällä tehnyt minulle. Hän on palkitseva hyvän työn, mutta pahan teon hän myöskin rankaisee.”

Sehän on jo aivan kristillinen jumalakäsite. Mutta tämä yksijumalaisuus oli vielä sangen lapsellista, joka ajattele mattomasti antoi vanhojen jumalain elää rinnallaan. Eikä itse kristittyjenkään mieleen johtunut epäillä niiden olemista, koska he omaksuivat huomaamatta niin paljon pakanain ihmeitä. Mutta heidän Jumalansa ei suvainnut mitään muita jumalia rinnallansa, hän tahtoi olla kaikkivaltias. Elleivät pakanalliset jumalat tahtoneet alistua hänen alaisikseen ja liittyä hänen hoviseurueeseensa, jäi heidän suoritettavakseen ainoastaan se tehtävä, mikä tasavaltalaisella vastustuksella oli ensimmäisten keisarien aikana

ja mikä enimmäkseen oli sängen likaista laatua. Sen tarkoituksena oli koettaa tehdä kaikkivaltiaalle herralle silloin tällöin kepposia ja usuttaa kunnan kansalaisia häntä vastaan, vaikka ei ollut pienintäkään toivoa syöstä häntä valtaistuimelta, vaan ainoastaan tilapäisesti suututtaa häntä.

Mutta tämänkin suvaitsemattoman ja voitonvarman yksijumalaisuuden, joka ei hetkeäkään epäillyt jumalansa etevämmyyttä ja kaikkivaltaa, tapasi kristinusko jo valmiina. Tosin ei pakanain, vaan aivan erityistä laatua olevan pienen kansan keskuudessa, *juutalaisuudessa*, joka samoin oli kehittänyt *vapahtajauskon* ja *keskinäisen avustuksen* sekä lujan yhteenliittymisvelvollisuuden paljoa lujemmaksi ja tyydytti tähän tähtääviä silloin niin tuntuvia tarpeita paljoa paremmin, kuin mikään muu sen ajan kansa tai väestönkerros. Niinpä se on ollut valtavana kiihottimena näistä tarpeista syntyneelle uudelle opille ja siirtänyt sille muutamia sen tärkeimpiä aineksia. Vasta sittenkuin keisariajan roomalais-helleniläisen maailman ohella yleensä olemme erityisesti käsitelleet myöskin juutalaisuutta, vasta sitten olemme paljastaneet kaikki ne juuret, joista kristinusko kasvoi.

III.

Juutalaisuus.

1. Israel.

a) Semiläiset kansainvaellukset.

Israelilaisten historian alku on synkän pimeyden peitossa samoin, jopa vielä enemmänkin, kuin kreikkalaisten ja roomalaisten. Sillä tämä alku ei ollut ainoastaan useita vuosisatoja kulkenut pelkkänä suullisena perintönä, vaan sitä koskevat tapaukset olivat tarkoituksellisesti vääristeltyjä, kun vanhoja taruja vihdoinkin alettiin kerätä ja kirjoittaa. Tuskin mikään veisi enemmän harhaan kuin se, että raamatunhistoriaa pidettäisiin todellisen historian kertomisena. Sen kertomuksissa on tosin historiallinen ydin, mutta sitä on tavattoman vaikea kuoria esiin.

Vasta kauan jälkeen Babylonian vankeudesta palamisen, viidennellä vuosisadalla, saivat juutalaisten „pyhät” kirjat sen muodon, jossa ne nyt ovat. Kaikki vanhat perinnäistarut liitettiin silloin mitä suurimmalla häikäilemättömyydellä yhteen ja täydennettiin keksityillä, jotta ne saatiin palvelemaan syntyvän pappisvallan vaatimuksia. Juutalaisten koko vanha historia käännettiin silloin ylösalaisin. Tämä koskee ennen kaikkea sitä, mitä kerrotaan Israelin uskonnosta ennen maanpakoa.

Kun juutalaiset maanpaon jälkeen perustivat Jerusalemiin ja sen ympäristölle oman yhdyskunnan, herätti tämä heti erikoisuuksillaan muiden kansojen huomion, kuten monet todistukset kertovat. Maanpaon edelliseltä ajalta sitävastoin meillä ei ole mitään sellaisia todistuksia. Aina siihen saakka kuin babylonialaiset hävittivät Jeru-

salemin, pitivät muut kansat israelilaisia samanlaisina kuin kaikkia muitakin kansoja; he eivät huomanneet mitään erityistä heissä. Ja meillä on täysi syy otaksua, että juutalaiset eivät itse asiassa siihen asti olleetkaan millään tavalla erityisiä.

Mahdotonta on meille säilyneitten lähteitten vaillinaisuuden ja epäluotettavuuden tähden luoda varmaa kuvaa vanhasta Israelista. Jumaluusoppineitten harjoittama protestanttinen raamatuntutkiminen on tosin jo osottanut monta seikkaa väärennetyksi ja keksityksi, mutta se pitää yhä vieläkin täysiarvoisena liian paljon kaikkea sellaista, mitä ei vielä ole osotettu ilmeisiksi väärennyksiksi.

Jos tahdomme esittää israelilaisen yhteiskunnan kehityskulkua, täytyy meidän turvautua pääasiallisesti otaksumiin. Vanhan testamentin kertomukset ovat meille silloin suureksi hyödyksi, mikäli voimme verrata niitä muiden kansojen kertomuksiin samanlaisissa oloissa.

Israelilaisten historiallinen elämä alkaa vasta siitä, kun he tunkeutuivat kanaanilaisten maahan. Kaikki kertomukset heidän paimentolaisajaltaan ovat tarkoituksella korjailtuja vanhoja heimosatuja tai taruja, tahi ovat ne myöhempää keksintöä. He esiintyvät historiassa erään suuren semiläisen kansainvaelluksen osana.

Kansainvaelluksilla oli vanhassa maailmassa samanlainen tehtävä, kuin nykyään vallankumouksilla. Edellisessä osassa olemme tutustuneet Rooman maailmanvallan häviöön ja nähneet, kuinka germanilaisten raakalaisten maahan tunkeutuminen, jota kutsutaan kansainvaellukseksi, valmisti tätä. Tämä ei ollut ennen kuulumaton tapaus. Muinaisilla itämailla on sellaista sattunut ennemmin useat kerrat pienemmässä mittakaavassa, mutta samoista syistä.

Idän suurten virtojen monilla hedelmällisillä alueilla kehittyi jo aikaisin maanviljelys, joka tuotti huomattavia elintarpeitten ylijäämiä, tehden siten lukuisan muunkin

väestön elämisen ja toiminnan mahdolliseksi maanviljelijäin rinnalla. Käsityö, tieteet ja taiteet menestyivät siellä, ja sinne syntyi myöskin ylimystö, joka voi käyttää aikansa yksinomaan aseiden käyttöön ja oli sitä välttämättömämpi, kuta enemmän virta-alueen rikkaus houkutteli sotaista paimentolaisnaapureita ryöstöretkille. Voidakseen viljellä sarkojaan rauhassa tarvitsi maanmies tällaisten ylimysten suojaa, hänen täytyi ostaa heidät. Mutta kun ylimystö vahvistui, joutui se helposti kiusaukseen käyttää sotaista voimaansa suurentaakseen tulojansa. Tämä kiusaus kävi sitä suuremmaksi, kun käsityön ja taidetten kukoistus synnytti kaikenlaista ylellisyyttä, joka vaati suuria rikkauksia.

Nyt siis alkaa talonpoikain sortaminen, mutta samalla alkavat myöskin asetekniikassa taitavain ylimysten ja heidän vasalliensa sotaretket naapurikansoja vastaan, jotta heistä saataisiin orjia. Pakkotyö alkaa ja ajaa yhteiskunnan samanlaiseen umpikujaan, missä Rooman keisariajan yhteiskuntakin myöhemmin päätti päivänsä. Vapaa talonpoika joutuu häviöön, ja hänen sijaansa tulee pakkotyöntekijä. Mutta samalla katoaa myöskin valtakunnan sotaisen voiman perustus. Korkeasta asetekniikasta huolimatta ylimyskuntakin menettää samaan aikaan sotaisen etevämyytensä, koska lisäytyvä ylellisyys veltostuttaa sitä.

Nyt katoaa ylimystön kykeneväisyys, jota se tarvitsee täyttääkseen yhteiskunnallisesta asemastaan johtuvan tehtävänsä: suojellakseen yhteiskuntaa ryöstönhimoisten naapurien hyökkäyksiltä. Nämä huomaavat yhä selvemmin tuon niin rikkaan ja viettelevän saaliin heikkouden, he ahdistelevat yhä enemmän sen rajoja, tunkeutuvat vihdoin niiden ylitse ja laskevat siten valloilleen liikkeen, joka valtaa yhä suurempia perästä tulevia kansoja eikä tyynty pitkiin aikoihin. Osa maahan tunkeutuneista ottaa maan haltuunsa ja luo siten uuden, vapaan talonpoikaisluokan. Toiset, vahvemmat muodostavat uuden sotaisen ylimyskunnan. Tämän ohella vanha ylimyskunta voi vielä tai-

teen ja tieteen suojelijana säilyttää vanhalle sivistykselle voitokkaan aseman raakalaisvalloittajia vastaan, mutta ei enää sotilasten, vaan pappien kastina.

Kun kansainliike on tyyntynyt, alkaa kehitys jälleen saman kiertokulun, jota ehkä voitaisiin verrata kapitalistisen yhteiskunnan menestyskausien ja liikepulien kiertokulkuun — ei tosin kymmenvuotista, vaan usein monien vuosisatojen kehän, jonka vasta kapitalistinen tuotantotapa on murtanut, samoin kuin sosialistinen tuotanto vasta on murtava nykyaikaisen liikepulakehän.

Aasian ja pohjois-Afrikan useimmilla seuduilla kehitys jatkui tällä tavalla vuosituhansia, silmiinpistävimmin siellä, missä hedelmälliset leveät jokilaaksot rajoittuivat aroihin tai erämaihin. Edelliset synnyttivät suunnattomia rikkauksia, mutta lopulta myöskin syvälle ulottuvan tapainturmeluksen ja veltostumisen. Jälkimmäiset taas kasvativat köyhiä, mutta sotaisia paimentolaiskansoja, jotka aina olivat valmiit vaihtamaan olinpaikkaansa, jos saalista oli toivottavissa, ja jotka suotuisan tilaisuuden sattuessa voivat lukuisissa joukoissa keräytyä laajoilta alueilta yhteen paikkaan, hyökätäkseen hävittävästä myrskynä jollekin alueelle.

Tällaisia jokialueita olivat Hoangho ja Jangtsekiang virtojen laaksot, joissa kiinalainen yhteiskunta muodostui; Ganges virran laakso, johon Intian rikkaus keskittyi; Eufrat ja Tigris virtojen laakso, johon mahtavat Babylonian ja Assyrian valtakunnat syntyivät, ja vihdoin Niilin laakso eli Egypti.

Keski-Aasia toisaalla ja Arabia toisaalla muodostivat sitävastoin sotaisten paimentolaisten tyhjentyneen säiliön, ja nämä paimentolaiset katkerointivat naapuriensa elämän ja käyttivät näiden heikkoutta, pannakseen aika-ajoin toimeen summattomia joukkovaelluksia.

Keski-Aasiasta tulvi tuontuostakin sellaisina heikkouden aikoina mongolilaisvirtoja, paikottain myöskin

niinkutsuttuja indogermaneja, sivistyksen rantojen ylitse. Arabiasta tulivat ne kansat, joita kutsutaan yhteisellä nimellä semiläisiksi. Babylonia, Assyria, Egypti ja välillä oleva Välimeren ranta olivat semiläisten hyökkääjien päämääränä.

Toisen vuosituhannen loppupuolella ennen Kristusta tapahtuu taaskin sellainen suuri semiläinen kansainvaellus. Sen päämääränä on Mesopotamia, Syria, Egypti ja se päättyy yhdennentoista vuosisadan paikoilla. Niiden semiläisten heimojen joukossa, jotka silloin valloittivat naapurina olevat sivistysmaat, olivat myöskin hebrealaiset. Beduiinien tavoin kierrellessään lienevät he jo aikaisemmin olleet Egyptin rajoilla ja Sinailla. Mutta vasta asettutuaan kiinteästi asumaan Palestinaan saa hebrealaisuus pysyvän muodon ja pääsee paimentolaiskansojen epävakaisuuden asteelta, joka ei tunne pysyviä suurempia kansanliittoja.

b) Palestina.

Tästä alkaen ei israelilaisten historiaa ja ominaisuuksia enää määrää ainoastaan beduiinimaisella asteella hankitut ja tietysti jonkun aikaa säilyvät ominaisuudet, vaan myöskin Palestinan luonto ja asema.

Maantieteellisen tekijän vaikutusta historiassa ei tosin saa arvostella liian suureksi. Maantieteelliset tekijät — asema, maanlaatu, ilmasto — pysyvät tietysti historiallisena aikana useimmissa maissa pääasiallisesti samanlaisina, ne ovat olleet jo ennen historiaa ja vaikuttavat tietysti tähän mitä valtavimmin. Mutta laatu ja tapa, miten maantieteellinen tekijä määrää jonkun maan historian, riippuvat vuorostaan taas siitä, kuinka korkealle kannalle maan tekniikka ja yhteiskunnalliset olot ovat kohonneet.

Niinpä esimerkiksi englantilaiset eivät varmaankaan

olisi kahdeksannellatoista ja yhdeksännellätöistä vuosisadalla saavuttaneet maailmanvaltiaan asemaa ilman maansa erikoista luonnetta, ilman sen hiili- ja rautarikkautta ja ilman sen saariasemaa. Mutta niin kauan kuin hiillillä ja raudalla ei ollut tekniikassa sitä vallitsevaa asemaa, jonka ne saavuttivat höyryn aikakaudella, oli näillä maan luonnollisilla aarteilla ainoastaan vähäpätöinen merkitys. Ja niin kauan kuin ei Amerikkaa eikä Intian meritietä oltu löydetty, niin kauan kuin purjelaivaliikkeen tekniikka ei ollut korkealle kehittynyt, niin kauan kuin Espanja, Ranska ja Saksa eivät olleet päässeet korkealle sivistyskannalle: niin kauan kuin näissä maissa asui ainoastaan raakalaisia, kuin Europan kauppa keskittyi Välimerelle ja oli etupäässä soutulaivojen varassa, niin kauan muodosti Englannin saariasema tekijän, joka sulki sen Europan sivistykseltä ja piti sitä heikkouden sekä raakuuden tilassa.

Sama maan luonto vaikuttaa siis erilaisten yhteiskunnallisten olojen vallitessa aivan eri tavalla. Myöskin silloin, kun tuotantotavan muutos ei muuta maan luontoa, ei sen vaikutuksen tarvitse välttämättömästi pysyä samana. Tässäkin huomaamme taas taloudellisten olojen kokonaisuuden ratkaisevaksi.

Niinpä ei Israelinkaan historiaa määrännyt Palestinan absoluuttinen luonto eikä asema sellaisenaan, vaan määrättyjen yhteiskunnallisten olojen yhteydessä.

Palestinan omituisuutena oli, että se muodosti raja-alueen, jossa vihamieliset tekijät hyökkäsivät toisiansa vastaan ja taistelivat keskenänsä. Se oli paikassa, missä toiselta puolen Arabian erämaa loppui ja Syrian sivistysmaa alkoi, ja missä toiselta puolen kummankin suuren, meidän sivistyksemme kynnyksellä olevan ja sitä vallitsevan valtakunnan vaikutuspiirit sattuivat yhteen: Egyptin, joka muodostui Niilin laaksoon, ja Mesopotamian, joka syntyi Eufrat ja Tigris virtojen varsille ja jonka keskipisteenä oli väliin Babylon, väliin Ninive.

Ja vihdoin kulki Palestinan kautta peräti tärkeitä kauppateitä. Se vallitsi liikettä toiselta puolen Egyptin, toiselta puolen Syrian ja Mesopotamian välillä, samoin myöskin liikettä Foinikiasta Arabiaan.

Tarkastelkaamme nyt ensiksikin ensimmäisen tekijän vaikutusta. Palestina oli hedelmällinen maa; sen hedelmällisyys ei tosin ollut erittäin suuri, mutta se näytti erinomaisen rehevältä, jos sitä verrattiin naapurina oleviin autioihin kivi- ja hiekkaerämaihin. Asukasten mielestä se oli maa, jossa rieska ja hunaja vuotavat.

Hebrealaiset heimot tulivat maahan karjanhoitoa harjoittavina paimentolaisina; he saivat kiinteät asumukset alituisesti taistellen Palestinan entisten asukasten, kanaanilaisten kanssa, joilta he anastivat kaupungin toisensa jälkeen ja joita he laskivat yhä enemmän valtansa alle. Ja minkä he olivat alituisessa sodassa voittaneet, sitä heidän täytyi alituisessa sodassa puolustaa, sillä heidän jäljessään tuli muita paimentolaisia, jotka himoitsivat tuota hedelmällistä maata samoin kuin hekin, edomilaisia, moabilaisia, ammonilaisia ja muita.

Hebrealaiset pysyivät valloitetussa maassakin vielä kauan paimenina, vaikka he asettuivatkin kiinteästi asumaan. Kuitenkin he omaksuivat vähitellen alkuasukkailta näiden harjoittaman maanviljelystavan, viljan ja viinin viljelemisen, öljy- ja viikunapuitten kasvattamisen j. n. e., ja he sekautuivat heidän kanssansa. Mutta he säilyttivät vielä kauan paimentolaisten beduiinien luonteenomaisuudet, jotka olivat alkuheimoilta yhteisiä. Paimentolaisten harjoittama karjanhoito erämaissa näyttää sangen vähän suosivan teknillistä edistystä ja yhteiskunnallista kehitystä. Arabian beduiinien nykyinen eläntötapa muistuttaa vielä elävästi sitä, mitä vanhoissa israelilaisissa saduissa kerrotaan Abrahamista, Iisakista ja Jakobista. Vuosituhansien kuluessa polvesta polveen jatkuvasta ikuisesta saman toiminnan ja kärsimysten, samojen tarpeitten ja katsanto-

kantojen uudistumisesta syntyy vihdoin sitkeä konservatismi, joka on kiertelevässä paimenessä vielä syvemmällä kuin maanviljelijässä ja edistää vanhojen tottumusten ja laitosten jatkumista, vaikka suuriakin mutuuksia sattuisi.

Esimerkkinä tästä voitaneen pitää, että liedellä ei ollut israelilaisen talonpojan kodissa mitään määrättyä paikkaa eikä mitään uskonnollista merkitystä. Wellhausen sanoo: „Tässä kohden israelilaiset ovat samalla kannalla kuin arabialaiset ja eroavat kreikkalaisista, joita he muutoin paljoa enemmän muistuttavat jokapäiväisen elämän asioissa”, ja hän liittää tähän: „Hebrean kielessä tuskin on liettä merkitsevää sanaa; „tulisija” merkitsee, kuvaa kyllä paikkaa, johon rikkoja kerätään. Tässä on suuri ero indoeurooppalaiseen lieteen, kotialtariin verraten; ikuisesti palavaa takkatulta vastaa hebrealaisilla ikuisesti palava lamppu.”*)

Ominaisuuksiin, joita israelilaiset ovat perineet ja säilyttäneet beduiinilaisuuden ajoilta, kuuluneen varsinkin halu ja taipumus *kauppaan*.

Roomalaista yhteiskuntaa tutkiessamme olemme jo edellä viitanneet siihen, että kauppa kehittyi jo varhain kansain eikä yksilöitten väliseksi. Sen ensimmäiset kannattajat olivat olleet erämaissa asuvat karjanhoitoa harjoittavat paimentolaiskansat. Heidän elinkeinonsa laatu pakotti heidät alituisen vaellukseen laidunpaikalta toiselle. Heidän maansa karun luonnon täytyi jo hyvin aikaisin synnyttää heissä niiden rikkaampain maitten tuotteitten tarpeen, joiden rajoilla he liikkuiivat. He vaihtoivat viljaa, öljyä, taateleita tai puisia, kivisiä, pronssisia ja rautaisia työkaluja karjalla, jota he tuottivat yllin kyllin. Mutta kun he olivat niin liikkuvia, voivat he noutaa etäisten seutujen tuotteita ei ainoastaan itselleen, vaan vaihtaa

*) Wellhausen, *Israelitische und jüdische Geschichte* (Israelin ja Juudan historia), s. 87, 88.

myöskin muille ihmisille haluttuja ja helposti kuljetettavia tavaroita; he eivät tuoneet siis tuotteita ainoastaan omaa tarveensa ja kulutustansa varten, vaan luovuttaakseen ne korvausta vastaan toisille. Heistä tuli siten ensimmäiset kauppiaat. Niin kauan kuin maanteitä ei ollut, ja kun laivakulku oli vielä kehittymätön, täytyi tämän ostokaupan muodon olla vallitsevana, ja se voi tuottaa harjoittajillensa suuria rikkauksia. Mutta samassa määrässä kuin merikulku myöhemmin kehittyi ja kuin turvallisia ja kulkukelpoisia maanteitä tehtiin, täytyi tämän muinoin paimentolaisten välittämän kaupan taantua, heidän täytyi jälleen rajoittua yksinomaan erämaittensa tuotteisiin ja köyhtyä. Tästä kai johtunee ainakin osaksi, että keski-Aasian vanha sivistys on niin huomattavasti taantunut sen jälkeen kuin meritie Itä-Intiaan löydettiin. Samanlaisesta syystä köyhtyi jo aikaisemmin Arabia, jonka paimentolaiset harjoittivat Foinikian kaupunkien kukoistusaikana sangen tuottavaa kauppaa näiden kanssa. He myivät näiden kutomoille, joissa valmistettiin kankaita Euroopan vietäväksi, lampaittensa kallisarvoisen villan, ja he kuljettivat niihin myös eteläisen, rikkaan ja hedelmällisen „Onnellisen Arabian” tuotteita, suitsutusaineita, maustimia, kultaa ja jalokiviä. Sen lisäksi he noutivat Ethiopiasta, jonka erotti Onnellisesta Arabiasta ainoastaan kapea salmi, sangen arvokkaita tavaroita, kuten norsunluuta ja eebenpuuta. Myöskin Intian kauppa kävi enimmäkseen Arabian kautta, jonka rannoille Persian lahden ja Intian meren puolelle tuotiin Malabarista ja Ceylonista laivoilla tavaroita, mitkä sitten kuljetettiin erämaan kautta Palestinaan ja Foinikiaan.

Kaikille heimoille, joiden alueen kautta tämä kauppa kulki, tuotti se melkoisia rikkauksia osaksi kauppiaan voitoina, osaksi tulleina, joita perittiin kauttakulku-tavaroista.

„On aivan tavallista kohdata näiden kansojen keskuudessa sangen rikkaita heimoja”, sanoo Heeren. „Ara-

bialaisten paimentolaisten keskuudessa ei kukaan näy harjoittaneen karavaanikauppaa aikaisemmin ja paremmalla menestyksellä kuin *midianilaiset*, jotka tavallisesti kiertelivät tämän maan pohjoisrajalla, siis Foinikian läheisyydessä. Tällainen maustimia, palsamia ja mirhaa kuljettava, Arabiasta tuleva ja Egyptiin menevä *midianilaisten* kauppiasten karavaani oli sekin, jolle Joosef myytiin (1 Moos. 37, 28). Israelilaiset saivat (kun Gideon torjui midianilaisten hyökkäyksen Kanaan maahan), tältä kansalta saaliikseen niin paljon kultaa, että sen täytyi herättää ihmettelyä; sillä tämä metalli oli heidän keskuudessaan niin yleistä, että he eivät tehneet siitä ainoastaan koristeita itselleen, vaan laativat siitä kamealien kaulanauhakin." Niinpä sanotaan Tuomarien kirjan kahdeksannessa luvussa: „Niin Gideon nousi ja tappoi Seban ja Zalmunnan, ja otti nastat, kuin heidän kameeliensa kaulassa olivat.” — — — „Ja Gideon sanoi heille: yhtä minä anon teiltä: jokainen antakoon minulle korvarenkaat, kukin saaliistansa; sillä he olivat Ismaeliitoja, ja heillä oli kultaiset korvarenkaat.” — — — „Ja ne kultaiset korvarenkaat, joita hän anonut oli, painoivat tuhannen ja seitsemänsataa sikliä*) kultaa, ilman nastoja, käätyjä ja purpuravaatteita, joita midianilaisten kuninkaat kantoivat, ja ilman heidän kameeliensa kultaisia kaulansiteitä.”

Heeren kuvailee sitten edomilaisia ja jatkaa: „Kreikkalaiset kutsuivat kaikkia Arabian pohjoisosissa kierteleviä paimentolaisheimoja yhteisellä nimellä nabateolaiset arabialaiset. Diodorus, joka kuvailee sangen hyvin heidän elantotapaansa, ei ole unhottanut myöskään heidän karavaanikauppaansa Jemeniin. „Melkoinen osa heistä”. sanoo hän „pitävät toimensaan kuljettua Välimeren rannalle suitsuketta, mirhaa ja kalliita maustimia, joita he saavat

*) Sikli kultaa on 16,8 grammaa, noin 58 markkaa.

niiltä, jotka tuovat niitä Onnellisesta Arabiasta.” (Diodorus, II, s. 390).

„Rikkaus, jonka yksityiset erämaan heimot olivat tällä tavalla hankkineet, oli kyllin suuri herättääkseen kreikkalaisten sotamiesten saaliinhimon. Eräs edomilaisten alueen kautta kulkevien tavarain tapulipaikka oli linnoitettu Petra, jonka mukaan luoteis-Arabia on saanut nimen petralainen. Demetrius Poliorketes koetti valloittaa tämän paikan ja ryöstää sen.” *)

Samanlaisiksi kuin midianilaisia täytyy meidän kuvitella myöskin heidän naapureitansa israelilaisia näiden paimentolaisaikana. Abrahamista jo kerrotaan, että hänellä oli ei ainoastaan sangen paljon karjaa, vaan myöskin kultaa ja hopeaa (1 Moos. 13, 2). Tätä voivat paimentolaiset hankkia ainoastaan kaupalla. Eikä heidän myöhempi asemansa Kanaassa ollut suinkaan omiaan tukahuttamaan, estämään tai heikontamaan heidän paimentolaisaikana syntynttä kauppahenkeään. Sillä tämän maan asema salli heidän edelleen kuten ennenkin ottaa osaa foinikialaisten ja arabialaisten samoin kuin myöskin egyptiläisten ja babylonialaisten väliseen kauppaan ja saada siitä voittoa osaksi siten, että he välittivät ja edistivät sitä, osaksi siten, että he häiritsivät sitä, hyökkäsivät vuorilinnoituksistaan kauppakaravaanien kimppuun ja ryöstivät ne tai perivät niiltä tullia. Älkäämme unhottako, että kauppa ja ryöstö olivat silloin kaksi sangen läheistä ammattia.

„Jo ennenkuin israelilaiset tulivat Kanaan maahan, oli tämän maan kauppa korkealla kannalla. Tell-el-Amarna-kirjeissä (viidenneltätoista vuosisadalta ennen

*) Heeren, Ideen über die Politik, den Verkehr und den Handel der vornehmsten Völker der alten Welt (Aatteita vanhan maailman etevimpien kansojen politiikasta, liikenteestä ja kaupasta) 1817, I, 2, s. 84—86.

Kristusta) puhutaan karavaaneista, jotka kulkivat suoje-
lusjoukon saattamina kautta maan.”*)

Mutta jo vuodelta 2000 on meillä todistuksia läheis-
estä liikkeestä Palestinan ja Egyptin sekä Eufratin mait-
ten välillä.

Jeremias (Leipzigiläinen yksityisdosentti, ei juutalai-
nen profeetta) esittää erään senaikaisen papyruskirjoituk-
sen pääsisällön seuraavin sanoin:

„Palestinan beduiiniheimot ovat siis mitä läheisim-
mässä yhteydessä Egyptin sivistysmaan kanssa. Heidän
sheikkinsä seurustelevat papyruskirjoituksen todistuksen
mukaan sopivissa tilaisuuksissa faraon hovissa ja he ovat
selvillä Egyptin tapahtumista. Lähettiläät kuljettavat kir-
jallisia sanomia Eufratin maan ja Egyptin välillä edes-
takaisin. Nämä aasialaiset beduiinit eivät suinkaan ole
raakalaisia. Raakalaiskansat, joita vastaan Egyptin ku-
ningas taistelee, mainitaan nimenomaan heidän vastakoh-
tanaan. Beduiinisheikit liittyvät itse sotaretkiin „kansojen
ruhtinaita” vastaan.”**)

Muinaisajan juutalaisten kauppahistoriaa käsittele-
vässä teoksessaan Herzfeld käsittelee perusteellisesti kara-
vaaneita, jotka kulkivat Palestinan lävitse tai läheltä sen
ohitse. Hän arvelee, että sellaisilla kulkuteillä oli „mui-
naisuudessa ehkä vielä suurempi merkitys kauppaan näh-
den kuin nyt rautateillä.”

„Erästä sellaista tietä kuljetettiin lounais-Arabiasta
Punaisen meren ja Elathin lahden kanssa yhdensuuntais-
esti Onnellisen Arabian sekä Ethiopian ja muutamien sen
takana olevien maitten tuotteita Selaan saakka, jota myö-
hemmin kutsuttiin Petraksi, noin 70 kilometriä Kuolleen

*) Franz Buhl, Die sozialen Verhältnisse der Israeliten (Israelii-
laisten yhteiskunnalliset olot), 1899, s. 76.

**) Jeremias, Das alte Testament im Lichte des alten Orients
(Vanha testamentti vanhan idän valossa), 1906, s. 300.

meren eteläpuolelle. Toinen karavaanitie kuljetti Babylonian ja Intian tuotteita Persian lahden rannalla olevasta Gerrhasta poikki Arabian myöskin Petraan. Sieltä lähti kolme muuta tietä: yksi Egyptiin, haarautuen oikealle Välimeren rannalla oleviin arabialaisiin satamiin; toinen Gazaan, jatkuen sangen tärkeänä tienä pohjoiseen; kolmas Kuolleen meren itärantaa ja Jordania pitkin Damaskoon. Myöskin Elath siitä nimensä saaneen Elathin lahden sisimmässä kulmauksessa oli jo tärkeä eteläpuolella olevien maitten tavarain varastopaikka, ja lyhyt tie yhdisti senkin Petraan. Jo mainitsemamme tie Gazasta pohjoiseen kulki Judean ja Samarian laaksojen kautta ja yhtyi Jisreelin tasangolla erääseen toiseen tiehen, joka tuli idästä Akkoon. Näistä näin eri teitä kuljetetuista tavaroista vietiin Foinikiaan menevät osaksi mainituista arabialaisista satamista, osaksi Gazasta ja Akkosta laivoilla, sillä matka viime-mainitusta Tyroon ja Sidoniin oli sangen kallioista ja se raivattiin vasta paljoa myöhemmin maaliikettä varten. Mainitsemamme paljon käytetty karavaanitie idästä kulki Babylonista Eufraatin keskiosan varrelta läpi tuon arabialais-syrialaisen erämaan, jossa myöhemmin Palmyra komeili, ja lyhyen matkaa itäpuolella yllisen Jordanin, jonka ylitse käännettyään se kulki Jisreelin tasangon kautta meren rannalle. Vähää ennen kuin se saavutti Jordanin, yhtyi siihen Gileadista tuleva tie, jota näimme jo käytetyn Joosefin aikana, ja olemme myöskin nähneet, että Gazasta tuleva tie yhtyi tähän Jisreelin tasangolla. Luultavasti lähti Gazasta myöskin se tie, joka 1 Moos. 37, 25; 41, 57 mukaan vei Palestinasta Egyptiin — —. Historiallisten perittyjen tosiasiain nojalla ei tosin vielä pitkään aikaan voida osottaa ja mitata näiden (mainittujen kauppateitten ja niiden yhtymäkohtiin muodostuneitten myyntipaikkojen) merkitystä israelilaisten kaupalle, mutta sisällisen välttämättömyytensä tähden sitä ei voida myöskään epäillä, ja tämän otaksuman nojalla tulee moni käsit-

tämätön vanha tapaus valaistukseen, jonka nojalla se todella voidaan selittää.” *)

Loisto- ja ulosvientiteollisuus sekä taide menestyivät sitävastoin israelilaisten keskuudessa paljoo huomommin kuin kauppa. Todennäköisesti sentähden, että he asettuivat kiinteille asuinpaikoille aikana, jolloin käsityö ympäristöllä jo oli saavuttanut korkean kehityksen ja täydellisyyden. Ylellisyysesineet olivat parempia ja halvempia kaupan välityksellä hankkien kuin kotimaisen käsityön valmistamat. Käsityö rajoittuikin sentähden ainoastaan yksinkertaisimpain tavarain tuotantoon. Itse foinikialaistenkin keskuudessa, jotka tulivat paljoo aikaisemmin sivistyksen saksaksi, hidastutti egyptiläisten ja babylonialaisten tavarain kilpailu, jonka he itse synnyttivät, heidän teollisuutensa kohoamista. „Teollisuuden alalla foinikialaiset tuskin olivat aikaisemmilla ajoilla muita Syrian asukkaita etevämmät. Herodotos on päinvastoin oikeassa kertoessaan Kreikan rannikolle saapuneitten ensimmäisten foinikialaisten tarjonneen kaupaksi tavaroita, jotka eivät olleet heidän kotimaansa, vaan Egyptin ja Assyrian, siis Syrian sisämaan tuotteita. Foinikian suurkaupungeista on tullut etupäässä teollisuuskaupungeita vasta sitten, kun ne olivat menettäneet valtiollisen riippumattomuutensa ja suurimman osan kauppasuhteitansa.” **)

Ehkäpä myöskin alituinen sotatila häiritsi käsityön kehitystä. Kaikissa tapauksissa on varmaa, että se ei päässyt korkealle kannalle. Profeetta Hesekiel esittää Tyroa koskevassa valitusvirressään sangen tarkkaan sen ja samalla myöskin Israelin kaupan. Israelilaisten vientitavarana on pääasiallisesti maanviljelystuotteita: „Juda

*) Handelsgeschichte der Juden (Juutalaisten kauppahistoria), s. 22—25.

**) R. Pietschmann, Geschichte der Phönizier (Foinikialaisten historia), 1889, s. 238.

ja Israelin maa teki myös kauppaa sinun kanssasi, ja toivat sinun markkinoillesi nisuja Minnithistä, ja balsamia ja hunajata ja öljyä ja maustimia.” (27,17.)

Kun David otti Jerusalemin pääkaupungikseen, lähetti kuningas Hiram hänelle Tyrosta „setripuita ja puuseppiä ja seinäkivien hakkaajia, jotka rakensivat Davidille huoneen”. (2 Samuel. 5, 11.) Samoin tapahtui Salomonin aikana temppelin rakentamisessa. Siitä maksoi Salomon vuosittain Hiramille 20,000 koria nisuja ja 20,000 koria survottua öljyä. (1 Kun. 5, 11.)

Ilman korkealle kehittyntä ylellisyyskäsityötä, toisin sanoen ilman taidekäsityötä ei ole kuvaavaa taidetta, joka kehittyy esittämään inhimillistä persoonallisuutta, pääsee inhimillisen perusmuodon kaavailun ulkopuolelle, ymmärtää yksilöllistyyttä ja ihannoita.

Sellainen taide edellyttää melkoisen korkealle kannalle kehittyntä kauppaa, joka tuo taiteilijalle mitä moninaisimpia ja erilaatuisimpia aineita, joten hän voi valita tarkoitukseensa kelvollisimmat. Edelleen se vaatii laajalle kehittyntä eristelyä ja sukupolvien keräämää kokemusten runsautta yksityisten ainesten käsittelyssä ja lopuksi myöskin taiteilijan suurta arvossapitoa, joka kohottaa hänet pakkotyön yläpuolelle, suo hänelle joutoaikaa, iloa ja voimia.

Kaikki nämä ainekset tapaamme yhdistettyinä ainoastaan suurissa kauppakaupungeissa, joissa on vankka ja vanha käsiteollisuus. Tebassa ja Memfissä, Atenassa ja myöhemmin keskiajan jälkeen Florensissa, Antwerpenissä ja Amsterdamissa kuvaamataiteet saavuttivat voimakkaan käsiteollisuuden perustuksella korkeimman kukoistuksensa.

Tämä puuttui israelilaisilta, ja se taas vaikutti vuorostaan heidän uskontoonsa.

c) Jumalakäsité vanhassa Israelissa.

Jumaluutta koskevat käsityskannat ovat luonnonkansojen keskuudessa sangen epämääräisiä ja sotkuisia, ei suinkaan niin tarkkaan rajoitettuja, kuin myöhemmin taapaamme ne oppineitten jumaluustaruissa esitettyinä. Yksityisiä jumaluuksia ei ole selvästi ajateltu eikä selvästi erotettu toisistaan; tuntemattomat, salaperäiset persoonallisuudet vaikuttavat luontoon ja ihmisiin, tuottavat niille onnea tai onnettomuutta, ja ne kuvitellaan aluksi vielä varjomainemmiksi ja hämäämmiksi kuin unikuvat.

Ainoa varma erotus yksityisten jumalain välillä on niiden *kiinnittäminen määrättyyn paikkaan*. Jokainen paikka, joka erityisesti kiihottaa luonnonihmisen mielikuvitusta, näyttää hänestä määrätyn jumaluuden olinpaikalta. Korkeat vuoret tai yksityiset kalliot, erityisissä paikoissa olevat puistot ja myöskin yksityiset ikivanhat jättiläispuut, lähteet ja luolat tulevat siten jumalien olinpaikkoina tavallaan pyhiksi. Mutta myöskin omituisesti muodostuneita kiviä tai puukappaleita voidaan pitää jumalain olinpaikkoina, pyhinä esineinä, joiden omistaminen takaa niissä asuvan jumalan avun. Jokainen heimo, jokainen suku koetti hankkia itselleen sellaisen pyhän esineen, sellaisen fetishin. Näin oli myöskin hebrealaisten laita, joiden jumalakäsité alkujaan täydellisesti vastasi ylläesitettyä kantaa ja oli sangen kaukana yksijumalaisuudesta. Israelilaisten pyhät esineet näyttävät alkujaan olleen ainoastaan fetishejä, alkaen niistä epäjumalista (teraphim), jotka Jakob varasti appiukoltaan Labanilta, aina liitonarkkiin saakka, jossa Jahve on ja joka tuottaa voittoa ja siunausta ja rikkautta sille, joka sen oikeudemmukaisesti omistaa. Pyhät kivet, joita foinikialaiset ja israelilaiset pitivät suuressa arvossa, olivat nimeltä betel, jumalan asunto.

Yksityisten paikkojen ja fetishien jumalat eivät tällä asteella vielä ole jyrkästi yksilöllistetyt, ja niillä on usein sama nimikin, israelilaisilla ja foinikialaisilla esimerkiksi oli monien jumalien nimenä El (monikossa Elohim), toisten nimenä oli foinikialaisten keskuudessa Baal, herra. „Samasta nimestä huolimatta pidettiin kaikkia näitä Baaleja keskenään aivan eri olentoina. Erotukseksi ei kumminkaan usein mainita muuta kuin paikan nimi, jossa kysymyksenalaista jumalaa rukoiltiin.” *)

Yksityisten jumalain jyrkempi erottelu kansan tajunnassa kävi mahdolliseksi vasta sitten, kun kuvaamataide oli kehittänyt kyllin korkealle yksilöllistytään ja ihannoimaan inhimillisiä piirteitä, luomaan määrättyjä olentoja erityisine ominaisuuksineen, ja myöskin esittämään suloisuutta, ylevyyttä tai suuruutta ja pelottavaisuutta, joka kohotti heidät tavallisten ihmisolentojen yläpuolelle. Nyt sai monijumalaisuus aineellisen perustuksen, nyt tulivat näkymättömät näkyviksi ja siten jokaisen samalla tavalla käsitettäviksi; nyt yksityiset jumalat tulivat pysyväisesti erotetuiksi toisistaan, nyt niiden sekottaminen toisiinsa oli mahdotonta. Siitä alkaen voitiin lukemattomien henkiolentojen joukosta, jotka liehuivat kirjavassa sekasorrossa luonnonihmisen mielikuvituksessa, erityisesti eristää ja yksilöllistytään yksityisiä kuvia.

Egyptissä voidaan selvästi nähdä, kuinka kuvaamataiteen kehittyessä eri jumalien lukukin kasvaa. Kreikkassa ei myöskään varmaankaan ole pelkkä sattuma, että taideteollisuus ja ihmisten esittäminen kuvaamataiteessa on siellä korkeimmillaan ja että siellä on myöskin jumalamaailma monilukuisin ja jyrkimmin yksilöllistetty.

Israelilaiset eivät ole teollisuutensa ja taiteensa kehittymättömyyden tähden voineet täydellisesti seurata teol-

*) Pietschmann, Geschichte der Phönizier (Foinikialaisten historia), s. 183, 184.

lisuuden ja taiteen alalla edistyneitten kansojen kehityskulkua, he eivät ole voineet asettaa fetishin, toisin sanoen hengen tai jumalan *asunnon* sijaan jumalan *kuvaa*. He jäävät tässäkin suhteessa beduiinilaisen ajatustavan kannalle. Heidän mieleensä ei johtunut esittää omia jumaliaan kuvissa, ne kuvat, joita he oppivat tuntemaan jumalain kuvina, olivat vain muukalaisten, vihollisten jumalain kuvia, ulkomailta tuotuja tai niiden mukaan jäljiteltäviä. Siitä isänmaanystävän viha näitä kuvia kohtaan.

Tämä oli kehittymättömyyttä, mutta se helpotti israelilaisten kehitystä monijumalaisuuden yläpuolelle, kun he oppivat tuntemaan filosofisen, eettillisen yksijumalaisuuden, joka syntyi vanhan maailman korkeimmilla kehitystasteilla eri suurkaupungeissa ja jonka syistä olemme jo puhuneet. Missä jumalan kuva oli juurtunut kansan tajuntaan, oli se myöskin laskenut vahvan perustuksen monijumalaisuudelle, joka ei ollut niin helposti voitettavissa. Jumalan kuvan epämääräisyys sekä eri paikkojen jumalain nimien yhtäläisyys sitävästoin teki kansanomaiseksi aatteen yhdestä Jumalasta, jonka rinnalla kaikki muut näkymättömät henget olivat alempia olentoja.

Missään tapauksessa ei ole sattuma, että kaikki yksijumalaiset kansanuskonnot ovat kotoisin kansoista, jotka vielä olivat paimentolaisuuden ajatustavan kahleissa eivätkä olleet kohonneet korkealle teollisuudessa ja taiteessa: juutalaisten ohella omaksuivat *persialaiset* ja myöhemmin islamia tunnustavat *arabialaiset* yksijumalaisuuden, kun he olivat tulleet yhteyteen korkeamman kaupunkisivistykseen kanssa. Ei ainoastaan islami, vaan myöskin zenduskonto on luettava yksijumalaisiin uskontoihin. Viimeainittukin tuntee ainoastaan yhden herran ja maailman luojaan, Auramazdan. Angromainju (Ahriman) on ainoastaan alempi henki samoin kuin Saatana.

Ikmeelliseltä näyttää, että takapajulle jääneet muodot omaksuvat ja kehittävät edelleen edistystä helpommin

kuin kehittyneemmät muodot, mutta se on tosiasia, joka esiintyy jo elimistöjen kehityksessä. Korkealle kehittyneet muodot ovat usein vähemmän mukautumiskykyisiä ja kuo-levat helpommin sukupuuttoon, samalla kuin alemmat, joi-den elimet ovat vaillinaisemmin kehittyneet erityistoimia varten, voivat helpommin mukautua uusiin ehtoihin ja kykenevät sentähden paremmin jatkamaan kehitystä.

Ihmisessä elimet eivät kehity ainoastaan tiedottomasti, vaan hän luo ruumiillisten elimiensä ohelle tietoisesti toi-sia, keinotekoisia, joiden muodostamisen hän voi *oppia* toisilta ihmisiltä. Mikäli nämä keinotekoiset muodot tu-levat kysymykseen, voivat siis yksityiset henkilöt tai ryh-mät hypätä kokonaisten kehitysasteitten ylitse, tosin ainoastaan silloin, kun toiset ovat jo ennen heitä saa-vuttaneet korkeamman asteen, ja he lainaavat sen näiltä. Niinpä on tunnettua, että sähkövalo pääsi monissa talon-poikaiskylissä vallalle helpommin kuin suurkaupungeissa, jotka jo olivat kiinnittäneet suuren pääoman kaasuvälis-tukseen. Talonpoikaiskylä voi hypätä öljyvalaistuksesta valokaasun ohitse sähkövaloon, mutta ainoastaan sentäh-den, että teknillinen tieto oli suurkaupungeissa kehittynyt valmistamaan sähkövaloa. Talonpoikaiskylä ei olisi kos-kaan itsestään kyennyt kehittymään tähän. Samoin yksi-jumalaisuus voitti juutalaisten ja persialaisten kansajouk-kojen keskuudessa helpommin alaa kuin egyptiläisten, ba-bylonialaisten ja hellenien joukossa, mutta näiden kor-kealle kehittyneitten sivistyskansojen filosofit olivat ensin kehittäneet tämän aatteen.

Siihen aikaan, jota nyt käsittelemme, siis ennen maan-pakoa, ei vielä oltu päästy näin kauas. Silloin vielä vallitsee alkuperäinen jumalainkultti.

d) Kauppa ja filosofia.

Kauppa kehittää toisia ajatustapoja kuin käsityö ja taide.

Teoksessaan „Kritik der politischen Ökonomie” ja myöhemmin teoksessaan „Das Kapital” Marx osottaa tavaroissa esitetyn työn kaksinaisluonteen. Jokaisella tavarella on yhtäaikaan käyttöarvo ja vaihtoarvo, ja samoin on myöskin niihin käytetty työ otettava huomioon sekä erityisenä, määrättyä työn laatuna — kankurin, savenvalajan tai sepän työ — että abstraktisena, yleisenä inhimillisenä työnä.

Määrätty tuottava toiminta, joka luo määrättyjä käyttöarvoja, on luonnollisesti ennen kaikkea eduksi kuluttajalle, joka haluaa määrättyjä käyttöarvoja. Jos hän tarvitsee kangasta, on hänelle eduksi veran valmistukseen käytetty työ, koska se on juuri tätä erityistä, verkaa tuottavaa työtä. Mutta myöskin tavarantavalmistajain kannalta — ja valmistajina ei ole nyt kyseessäolevalla asteella tavallisesti vielä palkkatyöläisiä, vaan itsenäisiä talonpoikia, käsityöläisiä, taiteilijoita tai näiden orjia — on työ otettava huomioon *määrättyä toimintana*, jonka avulla he voivat valmistaa *määrättyjä tuotteita*.

Toisin on kauppiaan laita. Hänen toiminaan on ostaa halvalla, myydäkseen kalliilla. Hänelle on itse asiassa samantekevä, mitä erityisiä tavaroita hän ostaa tai myy, kunhan hän vain saa ostajan. Häntäkin koskee luonnollisesti se työn paljous, joka on osto- ja myyntiajalla yhteiskunnallisesti välttämätön synnyttämään niitä tavaroita, joilla hän käy kauppaa, sillä se vaikuttaa määräävästi niiden hintaan, mutta tämä työ koskee häntä ainoastaan arvoa synnyttävänä yleisenä inhimillisenä työnä, abstraktisena eikä konkreettisena, määrättyjä käyttöarvoja tuottavana työnä. Tämä ei luonnollisesti ole tässä muodossa

kauppiiaan tajunnassa, sillä kestää kauan, ennenkuin ihmiset keksivät arvon määräämisen yleisen inhimillisen työn kautta. Karl Marxin nero vasta on voinut täydellisesti tehdä tämän korkealle kehittyneessä tavarantuotannossa. Mutta jo monia vuosituhansia ennen on abstraktisella, yleisellä inhimillisellä työllä konkreettisten työlaatujen vastakohtana kouraantuntuva ilmaisumuoto, joka ei tarvitse pienintäkään abstraksionikykyä tullakseen käsitetyksi, nimittäin raha. Raha *) edustaa yleistä inhimillistä työtä, joka kätkeytyy kaikkiin tavaroihin; se ei edusta erityistä työn lajia, ei kankurin, savenvalajan tai sepän työtä, vaan kaikkea työtä ja kaikkia töitä, tänään tämän ja huomenna toisenlaatuista työtä. Kauppiasta koskee tavarana ainoastaan rahan edustajana, häntä ei koske sen erityinen hyödyllisyys, vaan sen erityinen hinta.

Tuottajia — talonpoikia, käsityöläisiä, taiteilijoita — koskee heidän työnsä erityisyys, heidän muokattavanaan olevan aineen erityisyys; ja he lisäävät työvoimansa tuottavaisuutta sitä enemmän, kuta enemmän heidän työnsä erikoistuu. Määrätty työ kiinnittää tekijänsä määrättyyn paikkaan, maaperään tai työpajaan. Se erityinen työ, jota hän harjoittaa, synnyttää siis hänessä jonkunlaisen rajoitetun katsantokannan, jota kreikkalaiset kutsuivat

*) Aikaisemmin kuin vaihtovälineenä esiintyy raha arvonmittana. Sitä käytetään sellaisena, vaikka vaihtokauppa vielä valitsee. Niinpä kerrotaan Egyptistä, että siellä oli ollut tapana „käyttää 91 gramman painoisia kuparitankoja ei tosin vielä todellisena rahana, jota vastaan kaikki muut tavarat voidaan vaihtaa, vaan kumminkin arvonmittana tavaravaihdossa, jonka avulla kaupassa olevia tavaroita voitiin verrata toisiinsa. Niinpä Uudessa valtakunnassa maksettiin härästä, jonka arvoksi oli määrätty 119 tankoa kuparia, sauva, jonka arvo oli 25 tankoa, sekä toinen, jonka arvo oli 12 tankoa, 11 astiaa hunajaa 11 tangon arvosta j. n. e. Tästä on myöhemmin syntynyt ptolemaiolainen kupariraha.” (E. Meyer, die wirtschaftliche Entwicklung des Altertums (Vanhan ajan taloudellinen kehitys), 1895, s. 11.).

banausolaisuudeksi (sanasta banausos = käsityöläinen). „Olkootpa sepät, salvumiehet ja suutarit ammatissaan kuinka taitavia tahaan”, arveli Sokrates vidennellä vuosisadalla ennen ajanlaskumme alkua, „ovat useimmat kumminkin orjasieluja, he eivät tiedä, mikä on kaunista, hyvää ja oikeaa.” Saman mielipiteen lausui juutalainen Jeesus Syrak vuoden 200 paikoilla ennen Kristusta. Yhtä hyödyllistä kuin käsityö onkin, arveli hän, yhtä vähän kelpaa käsityöläinen politiikkaan, oikeudenhoitoon, siveellisen sivistyksen levittämiseen.

Kone vasta synnyttää mahdollisuuden tämän ahdasjärkisyyden poistamiseen työtätekeviin luokkiin nähden, mutta vasta kapitalistisen tavarantuotannon lakkauttaminen on hankkiva ne edellytykset, joiden vallitessa kone voi täydellisimmin täyttää ihanan tehtävänsä, työtätekevien joukkojen vapauttamisen.

Kauppiaaseen vaikuttaa hänen toimintansa aivan toisin kuin käsityöläiseen. Hänen ei tarvitse rajoittaa tietojansa määrätyn seudun määrättyyn tuotannonhaaraan; kuta laajempi hänen katseensa, kuta useampia tuotannonhaaroja, kuta useampia seutuja omituisine tuotantoehdoineen ja tarpeineen se käsittää, sitä paremmin hän löytää tavaroita, joiden kauppa kulloinkin on kannattavin. sitä paremmin markkinoita, missä hän voi paraiten ostaa ja suurimmalla voitolla myydä. Tuotteitten ja markkinain moninaisuudesta, jonka kanssa hän on tekemisissä, koskevat häntä viime kädessä aina ainoastaan hintasuhteet, toisin sanoen abstraktisen inhimillisen työn erilaisten määrain suhteet, siis abstraktiset lukusuhteet. Kuta enemmän kauppa kehittyy, kuta kauempana paikkaan ja aikaan nähden osto ja myynti ovat toisistaan, kuta erilaisemmat rahasuhteet, joiden kanssa kauppias joutuu tekemisiin, kuta enemmän kauppa ja maksu eroavat toisistaan, luottojärjestelmä ja koronmaksu kehittyvät, sitä monimutkaisemmiksi ja monipuolisemmiksi nämä lukusuhteet muodos-

tuvat. Kaupan täytyy siten kehittää *matemaattista ajattelua* ja siten myöskin *abstraktista ajattelua*. Samalla kuin se laajentaa näköpiiriä paikallisen ja ammatillisen ahdasmielisyyden ulkopuolelle ja hankkii kauppamiehelle tietoja mitä erilaatuisimmista ilmastoista ja maista, mitä erilaatuisimmista sivistysasteista ja tuotantotavoista, samalla se saattaa hänet vertailemaan, tekee hänet kykeneväksi löytämään yksityisasiain paljoudesta yleisen, tilapäisyyksien paljoudesta säännöllisen, määrättyissä oloissa aina uudistuvan. Se samoin kuin matemaattinen ajattelukin kehittää tavattomasti abstraksionikykyä, kun taas käsityö ja taide enemmän kehittävät käsittämään konkreettista, mutta synnyttävät samalla pintapuolista mieltä, joka ei tunkeudu asian olemukseen. Ei „tuottava” toiminta, maanviljelys ja käsityö, vaan „tuottamaton” kauppa synnyttää ne henkiset kyvyt, jotka ovat tieteellisen tutkimisen perusteena.

Tämä ei suinkaan merkitse sitä, että kauppa sellaisenaan synnyttäisi suorastaan tämän tutkimisen. Epäitsekkäs ajattelu, totuuden eikä mieskohtaisten etujen etsiminen on juuri kauppiaalle vähimmän omituista. Talonpoika samoin kuin käsityöläinenkin elävät kättensä työllä. Hyvinvointi, jonka he voivat saavuttaa, on tuomittu määrättyihin rajoihin; mutta näiden rajojen kehyksissä se on alkuperäisissä oloissa jokaiselle terveelle keskinkertaiselle yksilölle varma, elleivät sodat tai voittamattomat luonnonvoimat järkytä ja syökse kurjuuteen koko yhteiskuntaa. Tämän keskimäärän yläpuolelle pyrkiminen ei silloin ole välttämätöntä eikä menestyksellistä. Iloinen tyytyväisyys perittyyn kohtaloon onkin näiden ammattien tunnusmerkkinä, niin kauan kuin ei kapitali aluksi koronkiskomiskapitalin muodossa alista ja saata hätään heitä tai heidän herrojaan.

Aivan toisin kuin konkreettisen, hyödyllisen työn suorittaminen, vaikuttaa yleisen inhimillisen työn kauppamineen. Yhtä suuressa määrässä kuin yksilön voimat ra-

joittavat edellisen työn tulosta, yhtä rajoittamaton on kaupan tulos. Kauppavoitolle asettaa määrätyt rajat ainoastaan rahan, kapitalin paljous, joka kauppialla on, ja tätä määrää voidaan lisätä rajattomiin. Mutta toisaalta on kauppa myöskin paljoa suurempain vaihtelujen ja vaa-rojen alainen, kuin aina samanlainen talonpojan tai käsi-työläisen työ yksinkertaisessa tavarantuotannossa. Kaup-pias häilyy alituisesti suurimman rikkouden ja täydellisen perikadon äärimmäisyyksien välillä. Tämä kiihottaa yrittä-jän intohimoja aivan toisella tavalla kuin tuottavissa luo-kissa. Kauppiaan tunnusmerkkinä on tyydyttämätön voi-tonhimo ja myöskin mitä häikäilemättömin julmuus sekä kilpailijoita että riistännän alaisia kohtaan. Tämä tuleekin nykyään vielä omasta työstään eläville ihmisille vasten-mielisellä tavalla näkyviin kaikkialla, missä kapitalin riis-tämishalu ei kohtaa voimakasta vastustusta, siis varsinkin siirtomaissa.

Tämä ajatustapa ei ole omiaan tekemään mahdolle-seksi persoonallista, epäitsekästä tieteellistä ajattelua. Kauppa kehittää siihen vaadittavat henkiset *lahjat*, mutta ei niiden tieteellistä *käyttämistä*. Missä se voittaa vaikutus-valtaa tieteeseen, vaikuttaa se päinvastoin, väärentääkseen sen tuloksia omia tarkoituksiensa varten, josta porvarilli-nen tiede on tähän saakka antanut lukuisia todistuksia.

Tieteellinen ajattelu voi kehittyä ainoastaan sellaisen luokan keskuudessa, joka oli kaikkien kaupan synnyttä-mien lahjojen, kokemusten ja tietojen vaikutusten alai-nen, mutta joka samalla oli vapaa ansiotyöstä, joten sillä oli aikaa, tilaisuutta ja halua vapaaseen tutkimiseen, rat-kaisemaan kysymyksiä, pitämättä silmällä niiden lähim-piä, käytännöllisiä ja henkilökohtaisia tuloksia. Filosofia kehittyi ainoastaan suurissa kauppakeskuksissa ja niistä-kin ainostaan sellaisissa, missä kaupan ulkopuolella oli aineksia, joille heidän varallisuutensa tai heidän yhteis-kunnallinen asemansa soi joutoaikaa ja vapautta. Täl-

laisia henkilöitä olivat useiden Kreikan kauppakaupunkien maanomistajat, joilta heidän orjansa olivat poistaneet työntekovelvollisuuden ja jotka eivät eläneet maalla, vaan kaupungissa, eivätkä sortuneet maalla asuvan maajunkkarin raakaan voimainkulutukseen, vaan antautuivat kaupungin ja sen suurkaupan vaikutuksen alaisiksi.

Sellainen kaupungissa elävä ja filosofiaa harjoittava suurtilanomistajain luokka näyttää syntyneen ainoastaan merikaupungeihin, joiden maa-ala oli juuri niin suuri, että se voi luoda tällaisen maa-aateliston, mutta ei kyllin suuri, pitääkseen sitä poissa kaupungista ja kiinnittääkseen sen huomion maaomaisuuden laajentamiseen. Tällaisia oloja tapaamme ennen kaikkea kreikkalaisissa merikaupungeissa. Foinikian merikaupunkien maa-alue oli sitä vastoin liian pieni synnyttämään tällaisia maanomistajia. Siellä elivät kaikki kaupalla.

Kaupungeissa taas, joiden ympärillä oli suuria maa-aloja, näyttää suurtilanomistus jääneen maalaiselämän vaikutusten alaiseksi, kehittäneen enemmän maajunkkari-kunnan ajatustapaa. Aasian sisämaan suurissa kauppa-keskuksissa olivat yksityisten kulttipaikkojen papit vapaimmat ansiotyöstä ja vähimmin sidotut käytännöllisiin toimiin. Monet näistä paikoista saavuttivat kylliksi merkitystä ja rikkautta, voidakseen pysyväisesti ylläpitää erityisiä pappeja, joilla oli sängen vähän työtä. Sama yhteiskunnallinen tehtävä, joka Kreikan merikaupungeissa oli ylimysten suoritettavana, tuli itäisen mannermaan, varsinkin Egyptin ja Babylonian, suurissa kauppa-keskuksissa kulttipaikkojen pappien osalle: tieteellisen ajattelun, filosofian kehittäminen. Mutta siten syntyi itämaiselle ajattelulle raja, josta kreikkalainen pysyi vapaana: uskonnollisen kultin alituinen yhteys ja sen huomioonottaminen. Minkä filosofia sen kautta menetti, sen voitti jälkimäinen ja samalla myöskin papit. Nämä pysyivät Kreikassa yksinkertaisina kulttivirkamiehinä, kulttipaik-

kojen hoitajina ja niissä toimitettavien uskonnollisten menojen täytöntöönpanijoina, mutta itämaitten suurissa kauppakeskuksissa heistä tuli koko tiedon, sekä luonnontieteellisen että yhteiskunnallisen, matematiikan, astronomian ja lääketieteen samoin kuin historioitsemisen ja oikeustieteen suojelijoita ja hoitajia. Heidän vaikutuksensa valtiossa ja yhteiskunnassa kohosi täten tavattomasti. Ja itse uskontokin voi siellä saavuttaa henkisen syvyyden, johon kreikkalainen mytologia ei kyennyt, koska helleniläinen filosofia jätti sen pian syrjään, koettamatta täyttää sen lapsellisia käsitteitä syvemmällä tiedolla ja saattaa niitä sopusointuun tämän kanssa.

Kuvaavien taitetten korkean kannan ohella on filosofian vierautuminen papistosta omiaan luomaan Kreikan uskonnolle aistillisen, elämänhaluisen ja nautinnoista riemuitsevan taiteellisen luonteen. Paikkakunnalla taas, missä oli vahva kansainvälinen kauppa, mutta ei kehittyneitä kuvaamataidetta, ei maallista ylimyskuntaa älyperäisine taipumuksineen ja tarpeineen, vaan vahva papisto, voi sellainen uskonto, joka ei alkuaan ollut synnyttänyt monijumalaisuutta jyrkästi leimattuine jumalaysilöllisyyksineen, helpommin saada abstraktisen, henkevän luonteen, jumaluus helpommin muuttua persoonallisuudesta aatteeksi tai käsitteeksi.

e) Kauppa ja kansallisuus.

Kauppa vaikuttaa inhimilliseen ajatteluun vielä toisellakin kuin edellä esitetyllä tavalla. Se edistää tavattomasti kansallista tunnetta. Olemme jo maininneet talonpoikaisen ja pikkuporvarillisen näköpiirin ahdasrajaisuuden kauppiaan laveamman katsantokannan vastakohtana. Kauppias saavuttaa tämän siten, että hän yhä enemmän

pyrkii erilleen paikasta, johon sattuma ja syntymä asettivat hänet. Tämä on paraiten huomattavissa merikauppaa harjoittavien kansojen keskuudessa, niinpä vanhalla ajalla foinikialaisissa ja kreikkalaisissa, joista edelliset uskalsivat Välimeren ylitse kauas Atlantin valtamerelle, jälkimäiset taas avasivat Mustan meren laivaliikkeelle. Maakauppa ei sallinut niin laajalle ulottuvia retkiä. Ja merikauppa edellytti korkeaa tekniikkaa ennen kaikkea laivanrakentamisen alalla, se oli korkealla kannalla olevien kansojen kauppaa alhaisemmalla kannalla olevien kanssa, jotka helposti laskettiin vallanalaisuuteen, mikä taas sai kauppakansan perustamaan siirtomaita. Maakauppaa voivat paraiten ja helpommin harjoittaa paimentolaiset, mitkä tulivat korkeammalle kehittyneitten kansojen luo, joilla jo oli maanviljelys- ja teollisuustuotteitten ylijäämiä. Yksityisten retkikuntien siirtomaiden perustamisesta ei silloin voinut olla puhettakaan. Koko joukko paimentolaisheimoja voi kyllä toisinaan liittyä yhteen ryöstääkseen tai valloittaakseen rikkaamman, korkeammalla kannalla olevan maan, mutta silloinkaan he eivät tulleet maahan kolonisteina, korkeamman sivistyksen kannattajina. Ja sellaisia paimentolaisheimojen liittymisiä sattui harvoin, ainoastaan poikkeusoloissa, sillä paimentolaisten harjoittaman karjanhoidon koko luonne eristää yksityiset heimot ja suvut, jopa perheetkin toisistaan ja hajottaa ne laajalle alalle. Näistä heimoista ovat kauppiat voivat tavallisesti saapua rikkaaseen ja mahtavaan valtioon, jonka kanssa he kävivät kauppaa, ainoastaan *suvaittuina suojeleksen pyytäjinä*.

Tämä pitää paikkansa myöskin niiden pienten kansojen kauppamiehiin nähden, jotka olivat pysyväisesti asettuneet asumaan Egyptistä Syriaan kulkevan kauppateien varrelle. Samoin kuin foinikialaiset ja kreikkalaiset perustivat hekin uutisasutuksia maihin, joissa he kävivät kauppaa, Babyloniasta Egyptiin saakka, mutta nämä eivät

olleet siirtokuntia sanan varsinaisessa merkityksessä: eivät voimakkaita kaupungeita, eivät sivistyskansan väli-
neitä raakalaisten riistämiseksi ja hallitsemiseksi, vaan
heikkoja, suojelusta pyytävien seurakuntia mahtavissa ja
korkealla sivistyskannalla olevissa kaupungeissa. Sitä
välttämättömämpää oli, että näiden seurakuntien jäsenet
pysyivät mitä läheisimmässä keskinäisessä yhteydessä
muukalaisia vastaan, joiden keskuudessa he asuivat, ja
sitä polttavampi myöskin heidän oman kansansa vallan
ja mahtavuuden tarve, koska heidän oma turvallisuutensa
ja arvonsa muukalaisten keskuudessa sekä siten myöskin
heidän kauppaliikkeensä ehdot riippuivat siitä.

Kuten jo olen huomauttanut kirjassani Thomas Mo-
ruksesta, on kauppias kaikkialla aina yhdeksännelletoista
vuosisadalle saakka yhtäikaa sekä kansainvälisin että kan-
sallisin yhteiskunnan aines. Mutta pienten kansojen kaup-
piaissa, jotka olivat vieraisa maissa turvattomina ja alt-
tiina kaikenlaiselle huonolle kohtelulle, täytyi tämän kan-
sallisen tunteen, kansallisen yhtenäisyyden ja kansallisen
suuruuden tarpeen samoin kuin vihan muukalaisia vastaan
kasvaa erittäin vahvaksi.

Israelilaisetkin kauppiaat olivat tässä asemassa. Israe-
lilaiset lienevät menneet Egyptiin jo varhain, ollessaan
vielä kiertelevinä karjanhoitajina, paljoa ennen kuin
heistä tuli Kanaan vakinaisia asukkaita. Kanaanilaisesta
siirtolaisuudesta Egyptiin kertovat jo todistukset, jotka
ehkä ulottuvat kolmannelle vuosituhannelle saakka. Ed.
Meyer kirjoittaa tästä:

„Chnemhotepin haudassa Benihassanissa oleva kuu-
luisa esitys osottaa meille, kuinka 37 miehinen beduiini-
perhe päällikkönsä Abschan johdolla tuli Uferteses
III:nnen*) kuudennella hallitusvuodella Egyptiin. He

*) Eräs hallitsija kahdennestatoista hallitsijasuvusta, joka hal-
litsi vuosien 2100—1900 paikoilla e. Kr., ehkäpä pari vuosisataa
varemminkin.

ovat kuvatut kanaanilaisiksi ja heidät voi helposti tuntea semiläisiksi kasvoista. Heillä on kirjavat puvut, joita Aasiassa mielellään pidettiin ammoisista ajoista, aseinaan kaaret ja keihäät, ja he kuljettavat mukanaan aaseja ja vuohia; eräs heistä osaa soittaa lyyryä. He tuovat kallisarvoisena omaisuutena mukanaan meszemut-silmämaalialia, he pyytävät puheillepääsyä ja kääntyvät sentähden Menatchufun kreivin Chnemhotepin puoleen, jonka vallassa itäiset vuorimaat ovat. Kuninkaallinen kirjuri Neferhotep vie heidät hänen luokseen jatkuvia toimenpiteitä sekä kuninkaalle annettavan kertomuksen laatimista varten. Samanlaisia kohtauksia, kuin tässä on ikuistutettu, lienee sattunut usein, ja epäilemättä on kanaanilaisia kauppiaita ja elinkeinonharjoittajia asettunut silloin suurin joukoin suistomaan itäisiin kaupungeihin, joissa tapamme heidät tuonnempana. Toiselta puolen on egyptiläisiä kauppiaita varmaan usein tullut Syrian kaupungeihin. Egyptin kauppa on tähän aikaan kaikissa tapauksissa jo ulottunut Babyloniaan saakka, vaikkapa monien välkäsiä välityksellä.”

Muutamia vuosisatoja tämän jälkeen, ehkä noin vuonna 1800, egyptiläisen yhteiskunnan taantumisen aikana valloittivat hyksot pohjois-Egyptin. He olivat epäilemättä kanaanilaisia vaeltavia heimoja, joille Egyptin hallituksen voimattomuus tarjosi kiihottimen ja mahdollisuuden hyökätä rikkaaseen Niilinmaahan, jossa he puolustivat itseään yli kaksisataa vuotta. „Hyksosvallan yleishistoriallinen merkitys on siinä, että se sai aikaan vilkkaan, sittemmin katkeamatta jatkuvan yhteyden Egyptin ja syrialaista maakuntain välille. Kanaanilaisia kauppiamiehiä ja elinkeinonharjoittajia tuli joukottain Egyptiin. Kanaanilaisia henkilönnimiä ja kultteja tapammekin sentähden uudessa valtakunnassa joka askeleella, kanaanilaisia sanoja alkaa tunkeutua egyptin kieleen. Kuinka vilkas kanssakäyminen oli, näkyy siitä, että eräs vuoden

1550 paikoilla e. Kr. kirjoitettu lääketieteellinen teos sisältää erään silmäreseptin, jonka on valmistanut muudan amu (kanaanilainen) Kepnistä, siis todennäköisesti foinikialaisesta Byblos kaupungista.” *)

Ei ole mitään syytä otaksua, ettei „amujen”, Egyptin itä- ja koillispuolella olevain semiläisten beduiinien ja kaupunkilaisten joukossa, jotka Egyptiin siirtyivät, olisi ollut myöskin hebrealaisia, vaikka näitä ei nimenomaan mainita. Toiselta puolen on nykyään vaikea saada selville, mitä meidän on pidettävä Joosefin tarun, hebrealaisten Egyptissä olon ja Mooseksen johtaman paon historiallisena ytimenä. Epätodenmukaista on pitää heitä hyksoina, joista Josephus puhuu. Sen verran näyttää kumminkin olevan selvää, että Egyptiin ei mennyt koko Israel, vaan yksityisiä hebrealaisten perheitä ja karavaaneja. Täällä heitä kohdeltiin maassa kulloinkin vallitsevan aseman mukaan paremmin tai huonommin, otettiin toisen kerran ystävällisesti vastaan, toisen kerran taas vaivattiin ja karkotettiin maasta „kiusallisina” muukalaisina. Tämä on vahvoin valtioihin asettuneitten heikoista kansoista olevain vierasten kauppiasten uutisasutusten tavallinen kohtalo.

„Diaspora”, juutalaisten hajoaminen maailmaan, ei missään tapauksessa ala vasta silloin, kun Roomalaiset hävittivät Jerusalemin, eikä myöskään babylonialaisesta maanpaosta, vaan paljoa aikaisemmin; se on kaupan luonnollinen seuraus, ilmiö, joka on juutalaisille yhteistä useampien kauppakansojen kanssa. Mutta maanviljelyspyynti juutalaisilla kuten useimmilla muillakin näillä kansoilla pääelinkeinona aina maanpakoon saakka. Kauppa oli muinoin paimentolaisina kuljeskevilla karjankasvattajilla ainoastaan sivutoimena. Kun he olivat asettuneet kiinteästi asumaan ja kun työnjako syntyi, erottaen kier-

*) Ed. Meyer, Geschichte des alten Ägyptens (Vanhan Egyptin historia), 1887, s. 182, 210.

televän kauppiaan ja turpeestaan kiinnipitävän maanviljelijän kahdeksi eri henkilöksi, pysyi kauppiasten luku suhteellisesti pienenä, talonpoika määräsi kansojen luonteen. Ja ulkomailla elävien israelilaisten luku oli kaikissa tapauksissa vähäinen maassa asuvien lukuun verraten. Hebrealaiset eivät tässä kohden eronneet missään suhteessa muista kansoista.

Mutta he elivät oloissa, jotka siirsivät kauppiaisissa kehittyvän muukalaisvihan ja vahvan kansallisen tunteen tai oikeammin tunteellisuuden kansajoukkoihin suuremmassa määrässä, kuin tavallisesti oli laita talonpoikaisväestön keskuudessa.

f) Kanaan kansaintiet.

Olemme nähneet, kuinka tärkeä Palestina oli Egyptin, Babylonian ja Syrian kaupalle. Senpätähden nämä valtiot olivatkin koettaneet jo ammoisista ajoista saada maan käsiinsä.

Taistelussa jo mainituita hyksoja vastaan (noin vuonna 1800—1530) oli Egyptissä syntynyt sotainen henki, mutta samalla hyksot olivat myöskin suuresti edistäneet Egyptin ja Syrian välistä liikettä. Kun hyksot olivat karkotetut, syntyi egyptiläisissä pyrkimys sotaisiin valloituksiin, ennen kaikkea halu vallita Babyloniaan menevää kauppätietä. He tunkeutuivat Eufrat virralle saakka ja ottivat haltuunsa Palestinan sekä Syrian. Viimemainitusta maasta chetat tunkivat heidät pian pois, mutta Palestinassa he pitivät puoliaan kauemmin, viidenneltätoista vuosisadalta aina kahdennelletoista vuosisadalle saakka. Siellä heillä oli myöskin hallussaan useita linnoja, niiden joukossa Jerusalem.

Mutta Egyptin sotainen voima lamautui vihdoin, ja

kahdenneltatoista vuosisadalta alkaen se ei enää voinut pitää Palestinaa hallussaan, kun taas Assyrian alkava laajeneminen heikonti samaan aikaan syrialaisia chetalaisia ja esti heidät tunkeutumasta kauemmas etelään.

Siten syntyi Palestinassa keskeytys vieraassa vallassa. Eräs israelilaisten yhteisellä nimellä tunnettu joukko beduiiniheimoja käytti tätä hyväksensä, tunkeutuakseen valloittajana maahan ja ottaaksensa sen vähitellen haltuunsa. He eivät olleet tästä vielä selvinneet, vaan olivat parhaaltaan kiivaassa taistelussa maan aikaisempain asukasten kanssa, kun heille ilmestyi uusi vihollinen. Heidän jäljessään tunkeutui uusia beduiiniheimoja „luvattuun maahan”. Mutta samalla he kohtasivat edessäänkin vastustajan, nimittäin asukkaat sillä tasangolla, joka erotti israelilaisten valloittaman ylänkömaan merestä. Ne olivat filistealaisia. Niin sotaisen kansan kuin israelilaisten tunkeutuessa esiin täytyi näiden mitä selvemmin tuntea asemansa uhatuksi. Toiselta puolen rantamaa erityisesti houkutteli israelilaisia. Sen kauttahan kulki päätie, joka yhdisti Egyptin sen pohjoispuolella oleviin maihin. Sen vallitsija hallitsi samalla Egyptin melkein koko ulkomaan kauppaa pohjoiseen ja itään. Egyptin merikauppa Väli-merellä oli silloin vielä sangen pieni. Ja jos tasangon toisella puolen olevien ylängöitten asukkaat osottautuivat taistelukykyiseksi ja ryöstönhaluiseksi heimoksi, niin he uhkasivat alituisesti Egyptin kauppaa ja sen tuottamia rikkauksia. Ja he olivat taistelukykyisiä ja ryöstönhaluisia. Ryöväriliittojen muodostumisesta Israelissa kerrotaan usein, niinpä esimerkiksi Jephthasta, jonka „tykö koontuivat joutilaat miehet ja menivät hänen kanssansa.” (Tuom. 11, 3). Usein puhutaan myöskin ryöstöretkistä filistealaisten maahan. Niinpä esimerkiksi Simsonissa „herran henki tuli voimalliseksi ja hän meni Askaloniin ja löi siellä kolmekymmentä miestä, joiden vaatteet hän otti”, maksaakseen niillä häviämänsä vedon (Tuom. 14,

19). Davidia kuvataan samoin alkuaikoina ryövärijoukon johtajaksi: „Ja kaikkinaiset miehet, jotka olivat vaivassa, ja jokainen kuin velassa oli, ja jokainen, jolla murheelinen sydän oli, kokosivat itsensä hänen tykönsä, ja hän oli heidän päämiehensä, että liki neljäsataa miestä oli hänen tykönänsä.” (1 Sam. 22, 2).

Ei ole siis ihme, että filistealaisten ja israelilaisten välillä oli melkein alituinen taistelu ja että edelliset tekivät voitavansa hillitöksensä epämukavia naapureitansa. Toiselta puolen beduiinien, toiselta puolen filistealaisten ahdistamana Israel joutui pian riippuvaisuuteen ja hätään. Se sortui filistealaisten valtaan sitä helpommin, koska vuorimaa, jossa se asui, edisti maakuntahenkeä, heimoihin hajautumista, kun taas tasanko oli omiaan yhdistämään filistealaisten eri heimot ja kunnat yhteiseen toimintaan. Davidin vahvan sotilaskuninkuuden vasta onnistui liittää Israelin eri heimot lujaksi kokonaisuudeksi, jolloin ahdistus loppui.

Nyt filistealaiset masennettiin ja valloitettiin viimeiset Kanaan ylänkömaan lujat kaupungit, jotka vielä olivat vastustaneet israelilaisia, niiden joukossa Jerusalem, tavattoman vahva, vaikeasti valloitettava paikka, joka oli pisimmän aikaa pitänyt puoliensa israelilaisia vastaan ja joka vallitsi etelästä Palestinaan tulevaa tietä. Siitä tuli valtakunnan pääkaupunki ja tyyssija liiton fetishille, liiton-arkille, jossa sodanjumala Jahve majaili.

David sai nyt tykkänään valtaansa Egyptin sekä pohjoisessa olevien maiden välisen kaupan, ja hänelle virtasi suuria voittoja, joten hän voi yhä suurentaa sotajoukkoaan ja laajentaa valtakuntansa aluetta pohjoiseen ja etelään. Hän laski valtansa alaiseksi ryöstelevät beduiiniheimot aina Punaiseen mereen saakka, turvasi sinne johtavat kauppätiet ja alkoi foinikialaisten avulla — sillä israelilaiset eivät ensinkään ymmärtäneet laivaliikettä — harjoittaa Punaisella merellä kauppaa, joka siihen saakka

oli käynyt maitse etelä-Arabiasta (Sabasta) pohjoiseen. Se oli kulta-aika Israelille, jolle sen ajan tärkeimpiä kauppareiteitä vallitseva asema tuotti valtaa ja rikkautta huomattavassa määrässä.

Ja kumminkin oli juuri tämä asema kääntynyt sen turmioksi. Eihän sen taloudellinen merkitys voinut pysyä suurilta naapurivaltioilta salassa. Kuta enemmän maa kukoisti Davidin ja Salomonin hallitessa, sitä suurempaa saaliinhimoa sen täytyi synnyttää mahtavissa naapureissa, joiden sotilaallinen voima juuri tähän aikaan taas vahvistui, Egyptissä varsinkin siitä syystä, että talonpoikaismiliisin sijaan tuli palkkasotureita, jotka olivat helpommin taipuvaisia hyökkäyssotiin. Egyptin voimat eivät tosin enää riittäneet pysyvästi valloittamaan Palestinaa. Mutta sitä pahempi Israelille. Sen sijaan että se olisi joutunut pysyvästi riippuvaksi suurvaltiosta, jonka valta olisi voinut tuottaa sille ainakin rauhan ja suojan ulkonaisia vihollisia vastaan, tuli siitä nyt leikkipallo keskenään taistelevien egyptiläisten ja syrialäisten, myöhemmin myöskin assyrialäisten käsissä, ja Palestinaasta muodostui sotänäyttämö, jolla nämä vihollisvallat kohtasivat toisensa. Niiden hävittävien sotien lisäksi, joita sen itsensä täytyi taistella omien etujensa puolesta, tulivat nyt myöskin hävitykset suurten sotajoukkojen taholta, jotka siellä taistelivat maan asukkaille aivan vieraista eduista. Eikä verovelvollisuuden ja riippuvaisuuden taakka, jota israelilaiset nyt saivat ajottain kantaa, tullut suinkaan köykäisemmäksi siitä, että sen määräjänä ei aina ollut sama herra, vaan että sen herrat vaihtelivat alituisesti sotaonnen oikun mukaan, ja jokainen piti omistustaan epävarmana, koettaen siitä riistää lyhyessä ajassa mahdollisimman paljon.

Palestina oli silloin samanlaisessa asemassa, kuin esimerkiksi Puola kahdeksannellatoista vuosisadalla, taikka Italia, varsinkin pohjois-Italia, keskiajalta aina viime vuosisadalle saakka. Samoin kuin muinoin Palestina, sa-

moin olivat Italia ja Puola myöhemmin kykenemättömät harjoittamaan omaa politiikkaa, ja niistä tuli vierasten suurvaltojen sota-näyttämö sekä riistämisesine; Puolasta Venäjän, Preussin, Itävallan; Italiasta Espanjan ja Ranskan sekä Saksan valtakunnan, myöhemmin Itävallan herrojen. Ja samoin kuin Italiassa sekä Puolassa, samoin syntyi Palestinassakin kansallinen hajaannus, joka kai johtui samoista syistä: Palestinassa kuten Italiassakin naapurit vaikuttivat eri tavalla eri osiin maata. Pääasiallisesti syrialaiset ja sittemmin assyrialaiset uhkasivat ja myöskin vallitsivat israelilaisten valloittaman alueen pohjoisosaa. Eteläinen osa, Jerusalem ja sitä ympäröivät alueet, pääasiallisesti Juudan heimon alue, oli egyptiläisten joko uhkaama tai heistä riippuva. Varsinaiselle Israelille näytti siis usein soveltuvan toisenlainen ulkopoliittikka kuin Judealle. Tämän ulkopoliittikan ero lienee kai ollut tärkein syy siihen, että Israel hajosi kahteen valtakuntaan päinvastoin kuin aikaisemmin, jolloin ulkopoliittikka oli yhdistänyt kaksitoista heimoa yhteistä vihollista, filistealaisia vastaan, jotka ahdistivat kaikkia samalla tavalla.

Mutta samanlainen asema synnytti vielä toisellakin tavalla Palestinassa samanlaisen vaikutuksen kuin Italiassa ja Puolassa: kummallakin taholla tapaamme samanlaisen kansallisen yltyöisänmaallisuuden, samanlaisen kansallisen herkkätuntoisuuden, samanlaisen vihan muukalaisia kohtaan, joka käy paljon ulkopuolella niiden rajojen, mitä kansalliset vastakohdat muissa kansoissa samaan aikaan synnyttivät. Ja tämän kansalliskiihkon täytyy kasvaa sitä suuremmaksi, kuta kauemmin maassa jatkuu tuo sie-tämätön tila, joka tekee sen alituisesti oikun leikkikaluksi ja suurten naapurien ryöstöretkien sota-näyttämöksi.

Siihen merkitykseen katsoen, minkä uskonto oli jo mainitsemistamme syistä itämailla saavuttanut, täytyi kiihkoisänmaallisuuden esiintyä myöskin siinä. Vilkas kaupaliike naapurien kanssa toi maahan myöskin näiden us-

konnollisia katsantokantoja, kultteja ja jumalankuvia. Toisaalta taas täytyi muukalaisvihan aina muuttua vihaksi myöskin heidän jumaliansa kohtaan, ei siitä syystä, että heidän olemassaoloansa olisi epäilty, vaan juuri sentähden, että heitä pidettiin vihollisten tehokkaimpina auttajoina.

Tässä ei ole mitään, mikä erottaisi hebrealaiset muista itämaisista kansoista. Hyksojen kantajumala Egyptissä oli Sutech. Kun heidät onnistuttiin karkottamaan, täytyi myöskin heidän kantajumalansa väistyä, se pantiin merkitsemään pimeyden jumalaa Sethiä tai Sutechia, josta egyptiläiset inhoten kääntyivät pois.

Israelin patrioottien ja sen johtajain profeettain täytyi kääntyä vieraita jumalia vastaan samanlaisella raivolla, kuin esimerkiksi Saksan patriootit Napoleonin aikana taistelivat ranskalaisia muotoja ja ranskalaisia sanoja vastaan saksan kielessä.

g) Luokkataistelut Israelissa.

Mutta isänmaanystävät eivät tyytyneet ainoastaan luokkavihaan. Heidän täytyi myöskin koettaa uudistaa valtio, luoda siihen suurempaa voimaa.

Samassa määrässä kuin ulkoa tuleva ahdinko kasvoi, kasvoi israelilaisessa yhteiskunnassa myöskin yhteiskunnallinen hajaannus. Kaupan kehitys Davidin jälkeen toi maahan suuria rikkauksia. Mutta samoin kuin kaikkialla muuallakin vanhaan aikaan, samoin pysyi Palestinassakin maanviljelys yhteiskunnan perustuksena ja maaomaisuus varmimpana ja kunniakkaimpana omaisuutena. Rikastuneet ainekset koettivat Palestinassa kuten muuallakin hankkia maaomaisuutta tai laajentaa sitä, jos heillä oli sitä jo ennestään. Täälläkin alkoi pyrkimys latifundioitten muodostamiseen. Tätä helpotti se seikka, että talon-

poika oli Palestiinassa samoin kuin muuallakin joutunut häviöön uusissa oloissa. Israelilaisten taistelut olivat aikaisemmin olleet enimmäkseen pieniä paikallisia kahakoita, jotka eivät vaatineet talonpoikaista miliisisotilasta poistumaan pitkäksi aikaa eikä etäälle turpeestaan, mutta tämä muuttui, kun Israel tuli suuremmaksi valtioksi ja sekautui suurvaltioitten taisteluun. Sotapalvelus saattaa nyt talonpojan häviöön ja tekee hänet riippuvaksi rahakkaasta suuremmasta naapurista. Tämä esiintyy nyt häntä vastaan koronkiskojana, jonka mielivallassa on ajaa hänet pois maatilulta tai sallia hänen olla siinä, kumminkin ainoastaan velkaorjana, jonka täytyy työllään suorittaa velkansa. Viimemainittua tapaa lienee usein pidetty edullisempänä, sillä muukalaisista osto-orjista puhutaan Palestiinassa harvoin. Jos mieli osto-orjuuden olla enemmän kuin kalliina ylellisyytenä taloudessa, jos mieli sen tulla voittoatuottavaksi rahansijoitukseksi tuotannossa, edellyttää se alituisia onnellisia sotia, jotka hankkivat paljon ja halpoja orjia. Siitä ei useimmiten ollut israelilaisiin nähden puhettakaan. He kuuluivat noihin onnettomiin kansoihin, jotka antavat, mutta eivät saa orjia. Sitä suurempi syy oli latifundioitten omistajilla, jotka tarvitsivat halpaa ja riippuvaista työvoimaa, asettaa omien kansalaisten velkaorjuus etualalle, järjestelmä, jota suurtilallinen mielellään käyttää muuallakin — esimerkiksi orjuuden poistamisesta meidän päiviimme saakka Venäjällä — kun hänellä ei ole orjia eikä maaorjia.

Kuta kauemmaksi tämä kehitys ehti, sitä tuntuvammin Israelin sotaisen voiman täytyi vähetä ja sen vastustuskyvyn ulkonaisia vihollisia vastaan aleta vapaiden talonpoikain kadotessa. Isänmaan ystävät liittyivätkin yhteiskunnan uudistajain ja kansanystävään kanssa, hidas-tuttaakseen tätä turmiollista kehitystä. He kehottivat kansaa ja kuningaskuntaa taistelemaan niinhyvin vieraita jumalia kuin oman maan talonpoikain vihollisia vastaan.

He julistivat valtion perikatoa, ellei onnistuta lopettamaan maanviljelysväestön sortoa ja kurjistuttamista.

„Voi niitä!” huutaa Jesaja, „jotka yhden huoneen toisen tykö vetävät ja yhden pellon toisen tykö saattavat, siihen asti ettei enää sijaa ole, asuaksemme yksinämme maan päällä! Nämä ovat, (sanoo) Herra Zebaot, minun korvilleni tulleet: mitämaks, ellei ne monet huoneet tule kylmille ja ne suuret ja kauniit jää ilman asujia.” (5 : 8,9.)

Ja profeetta Amos julisti:

„Kuulkaa tätä sanaa, te lihavat lehmät, jotka Samarian vuorella olette, ja teette köyhille vääryyttä, ja murenatte vaivaisen, ja sanotte teidän herroillenne: tuos tänne, anna meidän juoda. Herra, Herra on pyhyytensä kautta vannonut: katso, se aika pitää tuleman teidän päällemme, että te temmataan pois orjantappuroilla ja teidän jälkeentulevaisenne kalain ongella.” (4 : 1 ja 2.)

„Kuulkaat tätä te, jotka köyhää sorraratte ja vaivaisia maakunnassa hävitätte. Ja sanotte: koska uusi kuu loppuu, että me saisimme jyviä myydä: ja sabbatti että me ohria kauppaisimme, ja mitan vähentäisimme, ja hinnan korottaisimme ja vaa'at vääriksi tekisimme. Että me saisimme köyhät rahallamme haltuunme ja hätäyneet kenkäparilla, ja myisimme akanat jyvään edestä? Herra on vannonut Jakobin korkeutta vastaan: mitämaks, jos minä ikänä kaikki ne heidän työnsä unohdan. Eikö maan sen tähden pitäisi vapiseman, ja kaikkien sen asuvaisten mu-rehtiman? Ja pitää nouseman kaiken sen päälle niinkuin virta, vietämän pois ja upotettaman niinkuin Egyptin virralla.” (Amos 8, 4—8.)

Profeettain alituisista, vallitsevaa oikeutta koskevista valituksista käy ilmeisesti selville, että varakkaat ja hallitsevat käyttävät hallintokoneistoa pyhittääkseen uuden järjestyksen lainsäädännön kautta. „Voi kirjanoppineita”, huutaa aina valmis profeetta Jesaja, „jotka väärän lain tekevät, että he vääntelisivät köyhän asian ja tekisivät

väkivaltaa raadollisille oikeudessa minun kanssani.” (10, 2.) „Oikeuden täytyy vapahtaa Zion” (sama 1, 17). „Eikö hän se ole tyhjää valetta, mitä lainoppineet sanovat.” (Jesaja 8, 8.) „Sillä te muuttelette oikeuden sapeksi ja vanhurskauden hedelmän koiruohoksi.” (Amos 6, 12.)*

Onni profeteoille, että he eivät eläneet Preussissä tai Saksenissa! He eivät olisi voineet välttää syytettä kiihottamisesta, loukkauksesta ja valtiopetoksesta.

Mutta niin voimakasta kuin heidän agitatsiooninsa olikin ja niin pakottavasta tarpeesta kuin se johtuikin, ei heillä voinut olla minkäänlaista menestystä, ei ainakaan pysyväisempää menestystä yhteiskunnassa, vaikka heidän olisi tilapäisesti onnistunutkin saada aikaan hädän lieventämistä tai yhteiskunnallisten vastakohtien tasoittamista tarkoittavia lakimääräyksiä. Heidän pyrintönään voi olla korkeintaan se, että he koettivat palauttaa menneisyyden, padota taloudellisen kehityksen virran. Sehän oli mahdotonta, samoin kuin esimerkiksi Gracchusten samanlaiset pyrinnot Roomassa aikaisemmin olivat jo ennakkolta tuomitut raukeamaan. Talonpoikaisväestön taantumista ja siten myöskin valtion taantumista Israelissa oli yhtä mahdoton estää kuin myöhemmin Roomassa. Mutta valtion häviö ei synnyttänyt pienessä Israelissa läheskään yhtä sitkeitä kuolinkamppauksia kuin myöhemmin Rooman maailmanvaltiossa. Ylivoimaiset, voitolliset vastustajat tappoivat sen äkkiä, paljoa ennen kuin sen elinvoima oli kulunut loppuun. Nämä vastustajat olivat assyrialaiset ja babylonialaiset.

*) M. Beer, Ein Beitrag zur Geschichte des Klassenkampfes in hebräischen Altertum (Lisää luokkataistelun historiaan hebrealaisten muinaisuudessa). Neu Zeit XI, 1, s. 447.

h) Israelin häviö.

Tiglatpileser I:sestä (noin 1115—1050 e. Kr.) alkaen assyrialaiset ryhtyivät silloin tällöin keskeytyvään suurpiirteiseen valloituspolitiikkaan, joka toi heidät yhä lähemmäksi Kanaan maata. Ja nämä voimakkaat valloittajat olivat ottaneet käytäntöön uuden menettelytavan voitettuja kohtaan, joka oli tuleva peräti turmiolliseksi israelilaisille.

Paimentolaiskannalla eletäessä sotaretki koski koko kansaa, sillä jokaiselle kansalaiselle koitui siitä hyötyä, tarkoittipa retki sitten pelkkää ryöstämistä tai hedelmällisen maan valloittamista, johon voittajat asettuivat asumaan alkuperäisten asukasten ylimysvaltaisina riistäjinä.

Kiinteän maanviljelyksen kannalla ei väestön suurella enemmistöllä, talonpojilla ja käsityöläisillä, sitävästoin ollut enää mitään hyötyä valloitussodasta, mutta sitä enemmän menestyksellisestä puolustussodasta, sillä tappion sattuessa oli heidän ja heidän kotimaansa vapaus vaarassa. Väkivaltaista ulkonaista valloituspolitiikkaa halusivat sen sijaan kauppaherrat, jotka tarvitsivat turvallisia kauppateitä ja myyntipaikkoja ulkomailla, mitkä seikat enimmäkseen olivat saavutettavissa ainoastaan siten, että ainakin muutamat paikat miehitettiin sotaväellä. Maaatelistokin halusi samoin alueen laajentamista sodan avulla, koska se tahtoi enemmän maita ja uusia orjia; ja yhtä sotaisia olivat kuninkaatkin, jotka himoitsivat lisättyjä verotuloja.

Mutta niin kauan kuin ei ollut seisovaa sotajoukkoa eikä virkamieskuntaa, joka olisi voitu irroittaa maasta ja istuttaa minne tahansa, oli voittajan melkein mahdoton tällä asteella ottaa valtoihinsa ja hallita voitettua maata. Hän tyytyi tavallisissa oloissa vaatimaan runsastuloisen ryöstön ja alistamansa kansan henkontamisen jälkeen siltä

uskollisuuden ja määrätyn verovelvollisuuden lupausta, jättäen kumminkin voitetun maan hallitsevan luokan entiseen asemaansa, muuttamatta millään tavalla maan valtiollista hallitusmuotoa.

Tällä menettelyllä oli kumminkin se varjopuoli, että voitettu käytti ensimmäistä sopivaa tilaisuutta vapautuakseen vihatusta ikeestä, jolloin uusi sotaretki oli tarpeen alistamaan kapinallisia uudelleen, mikä luonnollisesti ei voinut tapahtua ilman „kapinallisten” raakamaista rankaisua.

Assyrialaiset keksivät järjestelmän, joka lupasi heidän valloituksilleen pysyvemmän tulevaisuuden: missä he kohetasivat sitkeintä vastarintaa tai saivat kokea uudistuvia kapinoita, siellä he lamauttivat kansan siten, että he veivät siltä pään, toisin sanoen riistivät siltä hallitsevat luokat siten, että he karkottivat ylhäisimmät, rikkaimmat, älykkäimmät ja sotakykyisimmät asukkaat varsinkin pääkaupungista jollekin kaukaiselle seudulle, jossa karkotetut olivat aivan voimattomia, kun heillä ei ollut tukenaan vallanalaisen luokan pohjakerrosta. Maahan jääneet talonpojat ja pikkukäsityöläiset taas muodostivat näin ollen yhtenäisyyttä puuttuvan joukon, joka oli aivan kykenemätön väkivaltaisesti vastustamaan valloittajaa.

Salmanassar II (859—825 e. Kr.) oli ensimmäinen assyrialainen kuningas, joka tunkeutui varsinaiseen Syriaan (Aleppoon, Hamathiin, Damaskoon) ja samoin myöskin ensimmäinen, jolta saamme tietoja Israelista. Eräässä nuolenpääkirjoituksella kirjoitetussa kertomuksessaan vuodelta 842 hän mainitsee myöskin israelilaisen kuningas Jehun verot. Ja tämä veronmaksu on kuvitettuakin. Se on vanhin meille säilynyt esitys israelilaisista. Siitä alkaen Israel joutui yhä läheisempään tekemiseen assyrialaiden kanssa milloin heidän verollisenaan, milloin kapinallisena, ja samaan aikaan kehittyi assyrialaiden keskuudessa yhä enemmän myöskin tuo juuri mainitsemamme

tapa, että he kuljettivat pois voitettujen ja varsinkin kapinallisten kansojen ylimmän kerroksen. Silloinhan oli enää vain ajan kysymys, milloin myöskin Israelin häviön päivä oli koittava taistelussa tähän saakka ja näköjään aina voittamattomia assyrialaisia vastaan. Eihän itse asiassa tarvittu suuria profeetan lahjoja näkemään ennakolta sitä loppua, mitä juutalaiset profeetat niin elävästi ennustivat.

Pohjoisen valtakunnan loppu tuli kuningas Hosean hallitessa, joka kielsi vuonna 724 veronmaksun assyrialaisille, luottaen Egyptin apuun. Mutta tätä apua ei tullutkaan. Salmanassar IV tuli Israeliin, löi Hosean, otti hänet vangiksi ja piiritti hänen pääkaupunkiansa Samariaa, jonka vasta Sanheribin jälkeläinen Sargon voi valloittaa kolmivuotisen piirityksen jälkeen (722). „Kansan kukka” (Wellhausen) vietiin nyt, assyrialaiden kertomusten mukaan, 27,290 henkilön joukkona assyrialaisiin ja medialaisiin kaupungeihin. Heidän sijaansa Assyrian kuningas kuljetti kansaa kapinallisista Babylonian kaupungeista ja „asetti heidät Samarian kaupunkiin Israelin lasten sijaan, jotka omistivat Samarian, ja asuivat niissä kaupungeissa”. (2 Kuning. 17, 24.)

Siis ei viety pois Israelin kymmenen pohjoisen heimon koko väestöä, vaan ainoastaan etevimmät kaupungeista, joihin sitten siirrettiin muukalaisia asumaan. Mutta tämäkin riitti tekemään lopun näiden kymmenen heimon kansallisuudesta. Talonpoika ei kykene yksikseen muodostamaan erityistä yhdyskuntaa. Ja Assyriaan sekä Mediaan siirretyt Israelin kaupunkien asukkaat ja ylimykset hävisivät sukupolvien kuluessa uuteen ympäristöönsä, johon he sekautuivat.

i) Jerusalemin ensimmäinen hävitys.

Ainoastaan Jerusalem ja sitä ympäröivä Judean maakunta jäi jäljelle Israelin kansasta. Näytti, että tämänkin pienen jäännöksen osaksi tulisi ennen pitkää suuren joukon kohtalo ja että Israelin nimi siten häviäisi maanpinnalta. Mutta assyrialaisten ei oltu suotu valloittaa ja hävittää Jerusalemia.

Kun assyrialaisen Sanheribin sotajoukon, joka tuli Jerusalemia vastaan (701), täytyi Babyloniassa syntyneiden levottomuuksien tähden palata kotiinsa ja kun Jerusalem siten pelastui, merkitsi se tosin ainoastaan lykkäystä. Judea jäi assyrialaiseksi vasallivaltioksi, joka voi joka silmänräpäys tulla hävitetyksi.

Mutta Sanheribin ajasta alkaen assyrialaisten huomio kääntyi yhä enemmän pohjoiseen, josta sotaisia paimentolaisia, kimmeriläisiä, medialaisia, skythalaisia tunki esiin yhä uhkaavammin, vaatien yhä suurempia voimia vastaansa. Viimemainitut hyökkäsivät vuonna 625 Etu-Aasiaan, tunkeutuivat ryöstäen ja hävittäen aina Egyptin rajoille, mutta poistuivat vihdoinkin taas 28 vuoden kuluttua, perustamatta omaa valtakuntaa. He eivät kumminkaan kadonneet jättämättä syviä jälkiä. Heidän hyökkäyksensä järkytti assyrialaista yksinvaltaa perustuksia myöten. Medialaiset voivat nyt paremmalla menestyksellä ahdistaa sitä, Babylon irtautui ja julistautui vapaaksi, samalla kuin egyptiläiset käyttivät asemaa hyväkseen ja laskivat Palestinan ylivaltansa alle. Egyptiläiset voittivat ja surmasivat judealaisen kuningas Josian Megiddon luona (609), jonka jälkeen Egyptin kuningas Neko asetti Jojakimin vasallikseen Jerusalemiin. Babylonialaiset ja medialaiset yhdessä hävittivät vihdoinkin Niniven vuonna 606. Assyrian valtakunta oli loppunut.

Mutta silti ei Judea suinkaan tullut pelastetuksi.

Babylonia astui nyt Assyrian jälkiä ja koetti heti saada valtaansa Egyptiin johtavat tiet. Silloin Nebukadnesarin johtamat babylonialaiset joutuivat taisteluun Nekon kanssa, joka oli tunkeutunut aina pohjois-Syriaan saakka. Egyptiläiset voitettiin Karkemisin tappelussa (605), ja pian sen jälkeen tehtiin Judeasta babylonialainen vasallivaltio. Näemme, kuinka se kulki kädestä käteen ja oli menettänyt kaiken itsenäisyytensä. Egyptiläisten kiihottamana Judea kieltäytyi vuonna 597 maksamasta Babylonialle veroa. Kapina lakkasi melkein ilman taistelua. Nebukadnesarin piirittämä Jerusalemin antautui hänen armoihinsa.

„Ja Nebukadnesar, Babelin kuningas, tuli kaupungin tykö, ja hänen palvelijansa piirittivät sen. Niin Jojachim Judan kuningas meni äitinensä Babelin kuninkaan tykö, ja hänen palvelijansa ja ylimmäisensä ja kamaripalvelijansa. Ja Babelin kuningas otti hänet kahdeksantena hänen hallituksensa vuonna. Ja hän otti kaiken tavarat Herran huoneesta ja kuninkaan huoneesta, ja rikkoi kaikki kultaiset astiat, jotka Salomo Israelin kuningas oli Herran temppeleihin antanut tehdä, niinkuin Herra puhunut oli. Ja vei koko Jerusalemin, kaikki ylimmäiset, kaikki voimalliset sotamiehet, kymmenen tuhatta vankia, ja kaikki puusepät ja rautasepät pois, niin ettei yhtäkään jäänyt, vaan köyhimmät kansasta maalle. Ja vei Jojachimin ja kuninkaan äidin, kuninkaan emännät ja hänen kamaripalvelijansa pois Babeliin. Ja ne voimalliset maalta vei hän myös Jerusalemin vankina Babeliin, ja kaikki väkevät miehet, seitsemäntuhatta ja tuhannen puuseppää ja rautaseppää, kaikki väkevät sotamiehet, ja Babelin kuningas vei heidät vankina Babeliin.” (2 Kun. 24, 11—16).

Babylon jatkoi siis Assyrian vanhaa menettelytapaa; mutta tällöinkään ei viety pois koko kansaa, vaan ainoastaan kuninkaallinen hovi, ylimykset, sotaväki ja varakkaat kaupungin kansalaiset, yhteensä 10,000 ihmistä. „Köyhimmät kansasta maalle” ja joka tapauksessa myös-

kin kaupunkiin jäivät jäljelle. Sen ohessa myöskin osa hallitsevaa luokkaa. Kumminkaan ei Judea tullut kokonaan hävitetyksi. Babylonian herrat antoivat sille uuden kuninkaan. Mutta silloin uudistui vielä kerran, viimeisen kerran tuo vanha näytelmä. Egyptiläiset yllyttivät uuden kuninkaan Zedekian luopumaan Babyioniasta.

Silloin Nebukadnesar riensi uudelleen Jerusalemin edustalle, valloitti sen ja teki (586) täydellisen lopun tuosta parantumattomasta kaupungista, joka oli Babyioniasta Egyptiin johtavan, kansojen tietä vallitsevan asemansa tähden niin epämukava.

„Seitsemäntenä päivänä viidennellä kuukaudella, se on yhdeksästoistakymmenes Nebukadnesarin, Babelin kuninkaan ajastaika, tuli Nebusaradan, huovin päämies, Baabelin kuninkaan palvelija, Jerusalemiin; ja poltti Herran huoneen ja kuninkaan huoneen, ja kaikki huoneet Jerusalemista, niin myös kaikki suuret huoneet poltti hän tulella. Ja kaikki Chaldealaisten sotaväki, jotka huovin päämiehen kanssa olivat, särkivät muurit, kuin Jerusalemin ympärillä olivat. Mutta muun kansan, joka jäänyt oli kaupunkiin, ja ne, jotka Babelin kuninkaan tykö paenneet olivat, ja sen muun yhteisen kansan vei Nebusaradan, huovin päämies pois. Ja niitä halvimpia maakunnassa jätti huovin päämies viinamäenmiehiksi ja peltomiehiksi” *).

Samoin sanotaan Jeremian 39, 9, 10:

„Mutta mitä jäljellä oli kaupungissa kansasta, ja ne, jotka muutoin olivat hänen alansa itsensä antaneet, ja jääneen kansan vei Nebusaradan huovien haltija vankina Babeliin. Mutta muutamat köyhästä väestä, joilla ei mitään ollut, antoi Nebusaradan huovien haltija jäädä Juudan maalle, ja antoi heille viinamäkiä ja peltoja sinä päivänä.”

Joukko talonpoikaisaineiksia jäi siis jäljelle. Olisihan ollutkin peräti mieletöntä jättää maa aivan asumatto-

*) 2 Kunink. 25, 8—12.

maksi ilman viljelijöitä. Silloinhan se ei olisi voinut myöskään maksaa veroja. Babylonialaiset tahtoivat ilmeisesti nyt kuten muulloinkin saada ennen kaikkea pois sen väestön osan, joka kykeni pitämään kansaa koossa ja johtamaan sitä ja joka voi siten tulla vaaralliseksi babylonialaisten ylivallalle. Talonpoika yksin on harvoin kyennyt vapauttamaan itseensä vieraasta vallasta.

Jeremian 39 luvussa olevat tiedonannot voidaan helposti ymmärtää, jos muistetaan latifundioitten muodostumista, joka oli tapahtunut myöskin Judeassa. Olihan nyt luonnollista palstoittaa *latifundiot* ja läänittää ne riistetyille talonpojille, tai muuttaa velkaorjat ja vuokraajat viljelemänsä maan vapaiksi omistajiksi. Heidän pakko-herransahan olivat juuri olleet judealaisten johtajina taistelussa Babyloniaa vastaan.

Assyrialaiisten kertomuksen mukaan oli Judean väestö Sanheribin hallitessa 200,000 henkilöä, paitsi Jerusalemin asukkaita, jotka voidaan laskea 25,000:ksi. Suurten tilanomistajain lukumäärä arvioidaan 15,000:teen. Nebukadnesar vei Jerusalemin ensimmäisen valloituksen jälkeen heitä pois 7,000.*) Siis jäi jäljelle 8,000. Siitä huolimatta Kuningasten kirjan 2: 24, 14 kertoo, että silloin jo oli jäänyt jäljelle ainoastaan „köyhimmät kansasta maalle.” Nämä 8,000 vietiin nyt toisen hävityksen jälkeen pois. Heidän viinamäkiänsä ja peltojansa olivat ne, mitä sitten annettiin „köyhälle väelle, jolla ei mitään ollut.”

Joka tapauksessa ei tälläkään kertaa viety pois koko kansaa, vaan kyllä koko *Jerusalem*in väestö. Maalaisväestö jäi ainakin suurimmaksi osaksi jäljelle. Mutta jäljelle jääneet eivät enää muodostaneet erityistä juutalaista yhdyskuntaa. Juutalaisten koko kansallinen elämä keskittyi nyt poisvietyihin kaupunkilaisiin maanpakolaisiin.

*) Vertaa F. Buhl, Die sozialen Verhältnisse der Israeliten (Israelilaisten yhteiskunnalliset olot), s. 52, 53.

Ja tämä kansallinen elämä sai nyt omituisen värityksen, joka vastasi näiden kaupunkilaisjuutalaisten omituista asemaa. Israel oli tähän saakka ollut kansa, joka ei missään suhteessa eronnut ympäristönsä muista kansoista niin suuressa määrässä, että se olisi herättänyt huomiota toisten joukossa. Mutta nyt muodostui sen jätteistä, jotka vielä jatkoivat erityistä kansallista elämää, kansa, jolla ei ollut vertaistaan. Juutalaisuuden tavallisuudesta poikkeava asema, joka tekee sen erikoiseksi ilmiöksi historiassa, ei alkanut vasta sen jälkeen, kuin roomalaiset hävittivät Jerusalemin, vaan jo Jerusalemin hävityksestä Nebukadnesarin aikana.

2. Juutalaisuus maanpaon jälkeen.

a) Maanpako.

Näköjään oli juutalaisten kohtalo Jerusalemin hävityksen jälkeen sama, kuin Israelin kymmenen heimon Samarian hävityksen jälkeen. Mutta se, mikä saattoi Israelin katoamaan historiasta, kohotti Judean huomaamattoman vähäpätöisestä asemasta erääksi ihmiskunnan historian mahtavimmaksi tekijäksi, josta saadaan kiittää sitä seikkaa, että Jerusalemin häviö sattui tämän kaupungin suuremman etäisyyden tähden Assyriasta, sen luonnollisen lujouden ja pohjoisesta tulevien paimentolaisten hyökkäyksien tähden vasta 135 vuotta myöhemmin kuin Samarian häviö.

Neljä miespolvea kauemmin kuin Israelin kymmenen heimoa olivat juutalaiset niiden vaikutusten alaisina, joista olemme puhuneet ja jotka kiihottivat kansallisen fanatismiä korkeimmilleen. Yksinomaan tästäkin syystä siis juutalaisten kansallistunto oli maanpaon alussa paljoa vahvempi kuin heidän pohjoisten veljiensä. Ja samaan suuntaan täytyi myöskin vaikuttaa sen seikan, että juutalaiset olivat pääasiallisesti kotoisin ainoastaan yhdestä suuresta kaupungista siihen kuuluvine maa-alueineen, kun taas pohjoinen valtakunta oli kymmenen heimon muodostama ryhmä, joka ei suinkaan ollut erittäin läheisesti kasvanut yhteen. Judea muodostikin siis paljoa yhtenäisemmän ja suljetumman kokonaisuuden kuin Israel.

Mutta siitä huolimatta juutalaisetkin olisivat kadottaneet kansallisuutensa maanpaossa, jos he olisivat olleet vierasten vallassa yhtä kauan kuin nuo kymmenen heimoa. Vieraaseen maahan karkotettu ikävöitsee siellä vanhaa kotimaatansa eikä juurru uuteen asuinpaikkaansa. Karkotus voi siis hänessä vielä syventää kansallista tunnetta. Lapsissa taas, jotka ovat syntyneet maanpaossa, kasvaneet uusissa oloissa ja jotka tuntevat vanhat olot ainoastaan isiensä kertomuksista, on kansallinen tunne enää ainoastaan harvoin yhtä kehittynyt, ellei sitä pidä yllä oikeudettomuus tai huono kohtelu ulkomaalla taikka pikaisen kotiinpalaamisen toivo. Kolmas sukupolvi tuskin siis enää tunteekaan kansallisuuttaan, ellei se, kuten sanottu, ole ympäristöönsä verraten syrjäytetty ja väkivaltaisesti erotettu muista asukkaista, erityisenä ja halpa-arvoisempaa kansana sekä toisten sarron ja pahoinpitelyn alaisena.

Näin ei kumminkaan näytä olleen Assyriaan eikä Babyloniaan siirrettyjen laita, ja niinpä kai juutalaisetkin olisivat menettäneet kansallisuutensa ja sekautuneet babylonialaisiin, jos he olisivat viipyneet heidän keskuudessaan kauemmin kuin kolme miespolvea. Mutta jo kohta Jerusalemin hävityksen jälkeen alkoi voittajan valtakunta horjua, synnyttäen siten maanpakolaisissa toivon päästä pian palaamaan isiensä maahan, ja jo toisen miespolven eläessä tämä toivo toteutui, juutalaiset saivat palata Babyloniasta takaisin Jerusalemiin. Sillä kansat, jotka olivat pohjoisesta syöksyneet Mesopotamiaan ja tehneet lopun Assyriasta, eivät tyyntyneet yhtä pian. Voimakkaimpia heistä oli persialaisten paimentolaiskansa, joka hävitti assyrialaisen herravallan kummankin perinnön, medialaisten ja babylonialaisten valtakunnat, eikä ainoastaan järjestänyt assyrialais-babylonialaista valtakuntaa uuteen muotoon, vaan myöskin laajensi sitä suunnattomasti, valloittaessaan sen lisäksi Egyptin sekä Vähän-Aasian ja luodessaan sotalaitoksen samoin kuin valtion hallinnonkin, jotka ensi-

mäisen kerran muodostivat maailmanvaltion vakavan pohjan, pitivät sitä lujasti koossa ja hankkivat sen keskuuteen pysyvän rauhan.

Babylonian kukistajilla ei ollut mitään syytä pidättää tämän valtion voittamia ja vieraaseen maahan siirtämiä kansoja edelleenkin poissa niiden kotomaasta. Persialaiset valloittivat vuonna 538 Babylonin ilman miekan iskua, merkki siitä, kuinka heikko se tunsivat olevansa, ja jo vuotta myöhemmin persialaisten kuningas Kyros salli juutalaisten palata kotiinsa. Maanpako ei siis ollut kestänyt täyttä viittäkymmentä vuotta. Ja kumminkin olivat jo niin monet ehtineet tottua uusiin oloihin, että ainoastaan osa käytti tätä lupaa hyväkseen, kun taas monet jäivät Babyloniin, jossa heidän mielestään oli parempi. Näin ollen ei kai ole epäilystäkään siitä, ettei juutalaisuus olisi täydellisesti kadonnut, jos Jerusalemin kohtalo olisi ollut sama kuin Samarian, jos siis sen hävityksen ja persialaisten toimitaman Babylonian valloituksen välillä olisi ollut 180 eikä ainoastaan 50 vuotta.

Mutta niin lyhyt kuin juutalaisten maanpaon aika olikin, synnytti se kumminkin juutalaisuudessa mitä valtavimpia muutoksia, kehitti ja voimistutti täydellisesti joukon taipumuksia ja siemeniä, joita Judean olot olivat tähän saakka luoneet, ja antoi niille aivan omituiset muodot sen omituisen aseman kautta, johon juutalaisuus tästä alkain joutui.

Se oli pysynyt maanpaossa kansana, mutta kansana ilman talonpoikia, kansana, johon kuului yksinomaan kaupunkilaisasukkaita. Tämä on tähän saakka ollut juutalaisuuden tärkeimpänä tunnusmerkkinä, ja siihen perustuvat sen tärkeimmät „rotuominaisuudet”. Ne ovat itse asiassa ominaisuuksia, jotka ovat pitkällisen kaupunkilaiselämän ja talonpoikaisväestöstä tulevan lisäyksen puutteen tähden kehittyneet äärimmilleen ja joihin olen jo aikai-

semmin viitannut *). Maanpaosta Palestinaan palaaminen on, kuten myöhemmin tulemme näkemään, vaikuttanut tässä suhteessa ainoastaan mitättömän muutoksen, ja senkin vain ohimennen.

Mutta juutalaisista ei tullut ainoastaan *kaupunkilais-* vaan myöskin *kauppiaskansa*. Teollisuus ei ollut Judeassa erityisen kehittynyt, kuten olemme nähneet; se tyydytti ainoastaan yksinkertaisimmat kotitarpeet. Teollisuuden alalla korkealle kehittyneitten babylonialaisten keskuudessa se ei auttanut pitkälle. Kun itsenäisyys oli menetetty, olivat hallintotoimet ja sotapalvelus juutalaisilta suljetut: mitäpä muuta ansionalaa kuin kauppa olisi kaupunkilaisilla silloin enää ollut jäljellä?

Sillä oli tosin jo ammoisista ajoista ollut tärkeä tehtävä Palestinassa, mutta maanpaossa siitä täytyi tulla juutalaisten pääelinkeino.

Ja kaupan täytyi myöskin kehittää juutalaisten älyllistä sivistystä, matemaattista mieltä, harkitsemis- ja abstraksionikykyä. Samaan aikaan tarjosi kansallinen onnettomuus kuitenkin tuolle lisäytyvälle terävämielisyydelle jalomman kohteen kuin henkilökohtaisen voiton. Vieraisissa maissa kansalaistoverit liittyvät toisiinsa vielä lähemmin kuin kotona, yhteenkuuluvaisuuden tunne muukalaisiin katsoen on vahvempi, koska yksityinen tuntee olevansa heikompi ja uhatumpi. Sosialinen tunne, siveellinen into tulee voimakkaammaksi, ja se hedelmöitti myöskin juutalaisen terävämielisyyden mitä syvimmäksi kansallisen onnettomuuden syiden ja kansan uutta kohottamista tarkoittavien keinojen mietiskelyksi.

Samalla täytyi miljoonakaupunki Babylonin suurenmoisisuuden, sen maailmanliikenteen, sen ikivanhan sivistyksen, sen tieteen ja filosofian vaikuttaa mahtavasti juu-

*) Neue Zeit, VIII, 1890, s. 23 ja seur. „Das Judetum” (Juutalaisuus).

talaisten ajatteluun. Samoin kuin viime vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla oleskelu Seinen rannalla olevassa Babelissa kohotti saksalaisia ajattelijoita ja sai heidät kykeneviksi korkeimpiin ja parhaimpiin tekoihin, samoin täytyi oleskelun Eufraatin rannalla olevassa Babelissa kuudennella vuosisadalla vaikuttaa juutalaisiin ja laajentaa äkkiä heidän näköpiiriänsä tavattomasti.

Mutta samoin kuin kaikissa itämaisissa kauppakeskuksissa, jotka eivät olleet Välimeren rannalla, vaan mannermaan sisäosissa, samoin joutui jo esittämistämme syistä Babyioniassakin tiede uskonnon läpätunkemaksi ja sen kahlehtimaksi. Siten juutalaisuudessakin kaikki uudet valtavat vaikutukset pukeutuivat uskonnolliseen muotoon. Täytyipä uskonnon juutalaisten keskuudessa nyt tunkeutua sitä enemmän etualalle, kun valtiollisen itsenäisyyden hävittyä yhteinen kansallinen jumalanpalvelus oli ainoa side, joka vielä piti kansaa koossa, ja tämän kultin papisto ainoa keskusvirasto, joka oli säilyttänyt arvovaltansa koko kansaan nähden. Heimolaisjärjestö näkyy saaneen uusia voimia maanpaossa, jossa valtiollinen hallinto hävisi.*) Mutta heimolaispartikularismi ei ollut omiaan pitämään kansaa koossa. Judea etsi nyt uskonnosta kansansa ylläpitoa sekä pelastusta, ja papiston käsiin joutui nyt kansan johto.

Judean papisto lainasi Babylonian papistolta sen vaatimukset ja myöskin paljon jumalanpalvelusta koskevia katsantokantoja. Koko joukko raamatun satuja ovat babylonialaista alkuperää, kuten esimerkiksi taru maailman luomisesta, paratiisista, syntiinlankeemisesta, Babelin tornin rakentamisesta, vedenpaisumuksesta. Sabbatin ankara vieto on samoin kotoisin Babyioniasta. Vasta maanpaossa siihen alettiin panna painoa.

*) Vertaa Franz Buhlin kirjaa Die sozialen Verhältnisse der Israeliten (Israelilaisten yhteiskunnalliset olot), s. 43.

„Arvo, jonka Hesekiel panee sabbatin pyhittämiseen, on jotakin *aivan uutta*. Ei kukaan aikaisempi profeetta pane samalla tavalla painoa sabbatin viettoon. Sillä Jeremian 17, 19 ja seur. ovat väärennetyt.”*)

Vielä maanpaosta palattuakin, viidennellä vuosisadalla, tuotti sabbattilevon toteuttaminen mitä suurinta vaivaa, „koska se loukkasi liian jyrkästi vanhoja tottumuksia”.*)

Mutta voidaan otaksua, että juutalainen papisto ei oppinut korkealla kannalla olevalta babylonialaiselta papistolta ainoastaan kansanomaisia taruja ja tapoja, vaan myöskin ylevämmän, henkevämmän käsityksen jumaludesta, vaikka tätä ei olekkaan suorastaan todistettu.

Israelilaisten jumalakäsité oli pysynyt kauan aikaa sangen raakana. Kuinka huolellisesti vanhojen kertomusten myöhemmät kokoilijat ja toimittajat ovat koettaneetkin poistaa niistä kaikki pakanuuden jätteet, on niistä kumminikin jäänyt vielä muutamia meillekin säilyneisiin näiden historiain muovailuihin.

Muistettakoon esimerkiksi kertomuksia Jakobista. Hänen Jumalansa ei auta häntä ainoastaan kaikissa mahdollisissa epäilyttävissä seikkailuissa, vaan antautuu Jakobin kanssa painiskeluunkin, jossa ihminen voittaa Jumalan.

„Silloin paineli yksi mies hänen kanssansa, siihen asti kuin aamurusko nousi.”

„Ja kun hän näki, ettei hän voittanut häntä, rupesi hän hänen reiteensä, niin että Jakobin reisiluu horjahti painellessa hänen kanssansa. Ja hän sanoi: päästä minua, sillä aamurusko nousee. Mutta hän vastasi: en minä päästä sinua, jollet siunaa minua. Ja hän sanoi hänelle: mikä sinun nimesi on? Hän vastasi: Jakob. Ja hän

*) V. Stade, Geschichte des Volkes Israel (Israelin kansan historia), II, s. 17 ja s. 187.

sanoi: ei sinua silleen pidä kutsuttaman Jakob vaan Israel: sillä sinä olet taistellut *Jumalan* ja ihmisten kanssa ja olet voittanut. Ja Jakob kysyi häneltä ja sanoi: sanos nyt sinun nimesi. Mutta hän sanoi: miksikä minun nimeäni kysyt? Ja hän siunasi häntä siinä paikassa. Ja Jakob kutsui sen paikan Pniel: sillä minä olen nähnyt Jumalan kasvoista kasvoihin, ja minun sieluni on vapahdettu. Ja aurinko nousi, koska hän Pnielin ohitse kävi, ja hän ontui reidestänsä.” (1 Moos. 32, 24—31.)

Suuri tuntematon, jonka kanssa Jakob voitokkaasti paini ja jolta hän pakotti siunauksen, oli siis Jumala, ihmisen voittama, aivan samoin kuin Iliadin jumalat ja ihmiset taistelivat keskenään. Mutta kun Diomedeksen onnistui haavoittaa Ares, niin häntä auttoi Pallas Athene. Jakob suoriutuu Jumalastaan ilman jonkun toisen jumalan apua.

Vaikka israelilaisten keskuudessa tapaammekin sangen lapsekkaita jumalakäsitteitä, olivat papit monien heitä ympäröitsevien sivistyskansojen keskuudessa ainakin salaisopeissaan ehtineet yksijumalaisuuteen.

Kerran tämä pukeutui voimakkaasti vaikuttavaan muotoon egyptiläisten keskuudessa.

„Enme kykene vielä yksityiskohdissaan selittämään emmekä ajanmukaisessa järjestyksessä esittämään kaikkia niitä mietiskelyn monia harharetkiä, kaikkia niitä vaiheita, joiden kautta (egyptiläisten) ajatuksen kehitys on kulkenut. Lopuksi tullaan siihen, että salaisopissa on itse Horus ja Re, poika ja isä, täysin samoja, että jumala siittää itsensä omasta äidistään, taivaan jumalattaresta, ja että tämä itse kumminkin on ainoastaan ainoan, ikuisen jumalan tekemä, hänen luomansa. Tämä oppi esitetään kirkkaasti ja selvästi kaikkine johdonmukaisuuksineen vasta Uuden valtakunnan alussa (hyksojen karkotuksen jälkeen viidennellätoista vuosisadalla), mutta sen muodostuminen on alkanut jo kuudennen hallitsijasuvun

jälkeisinä hämärinä aikoina (noin vuonna 2500), ja sen perustuksena olevat ajatukset ovat täysin valmiina jo Keskimäisen valtakunnan aikana (noin vuonna 2000).”

Uuden opin kehtona on Anu, auringonkaupunki (Heliopolis).”*)

Tämä oppi pysyy tosin salaisoppina, mutta kerran sitä käytettiin todellisuudessakin. Se tapahtui, ennenkuin hebrealaiset olivat vielä tunkeutuneet Kanaan maahan, Amenhotep IV:n aikana, neljännellätoista vuosisadalla. Näyttää, että tämä ruhtinas joutui riitaan papiston kanssa, jonka rikkaus ja valta uhkasi paisua häntä korkeammalle. Hän ei osannut puolustaa itseänsä heitä vastaan muutoin kuin siten, että hän toteutti heidän salaisoppinsa, joka vaati yhden jumalan palvelemista, ja vainosi katkerasti kaikkia muita jumalia. Tämä toimenpide johti käytännössä siihen, että hän takavarikoitsi pappiskollegioittensa suunnattomat rikkaudet.

Tämän papiston ja yksinvaltiaan välisen taistelun yksityiskohdista meillä ei ole tietoa. Se kesti kauan, mutta vuosisadan kuluttua Amenhotep IV:n jälkeen oli papisto täydellisesti voitolla ja vanha jumalanpalvelus entisellään.

Koko tapahtuma osottaa, kuinka kauas yksijumalaiset katsantokannat olivat jo kehittyneet vanhojen itämaisten sivistyskeskusten papillisissa salaisopeissa. Meillä ei ole mitään syytä otaksua, että Babylonian papit olisivat olleet jäljellä egyptiläisistä, joiden kanssa he osottivat olevansa tasa-arvoiset kaikissa taiteissa ja tieteissä. Niinpä myöskin Jeremias puhuu „salaisesta yksijumalaisuudesta” Babylonissa. Marduk, taivaan ja maan luoja, oli myöskin jumalain herra. Hän „paimentaa niitä kuten lampaita”. Taikka olivat eri jumalat ainoastaan yhden juma-

*) E. Meyer, Geschichte des alten Ägypten (Vanhan Egyptin historia), s. 192, 193.

lan erityisiä ilmestysmuotoja. Niinpä sanotaan eräessä babylonialaisessa tekstissä eri jumalista: „Ninib: voiman Marduk. Nergal: taistelun Marduk. Bel: hallituksen Marduk. Nabu: liike-elämän Marduk. Sin: yön valaisija Marduk. Samas: oikeuden Marduk. Addu: sateen Marduk.”

Juutalaisten maanpaon ajalta, jolloin Babylonian yhteyteen tulevien persialaistenkin keskuudessa kehittyi jonkunlainen yksijumalaisuus, esiintyy merkkejä siitä, että „Babyloniassakin on ilmestynyt alkua yksijumalaisuuteen, joka tosin lienee osottanut tuntuvaa yhdenmukaisuutta Amenophis IV:n (Amenhotep) faraolaisen auringonpalveluksen kanssa. Ainakin esiintyy eräessä kirjoituksessa, joka on syntynyt vähää ennen Babylonian kukistumista, kuun jumala — täydellisesti vastaten Babylonian kuunpalveluksen merkitystä — samassa tehtävässä, kuin Amenophis IV:n auringonjumala.” *)

Mutta jos pappiskollegiot Babyloniassa samoin kuin Egyptissäkin koettivat etujensa mukaisesti mitä tarkimmin salata mahdolliset yksijumalaiset mielipiteensä kansalta, koska heidän koko valtansa ja heidän koko rikkautensa perustui perinnäiseen monijumalaiseen kulttiin, niin oli Jerusalemin liittofetishin papiston laita toisin.

Tämä oli saavuttanut entistä suuremman merkityksen jo ennen Jerusalemin hävitystä, kun Samaria oli hävitetty ja pohjoinen Israelin valtakunta joutunut perikatoon. Jerusalemistä oli nyt tullut israelilaisen kansallisuuden ainoa suurempi kaupunki, siitä riippuva maa-alue oli siihen verraten mitätön. Liittofetishin arvon, joka oli ollut jo kauan, ehkäpä jo ennen Davidia, Israelissa ja varsinkin Judaan heimossa suuri, täytyi nyt yhä enemmän saattaa kaikki muut kansan pyhyedet varjoon ja

*) H. Winckler, Die babylonische Geisteskultur (Babylonialainen henkinen sivistys), 1907, s. 144.

himentää ne, samoin kuin Jerusalemin oli paljon yläpuolella kaikkia muita Judean paikkakuntia. Ja samoin täytyi tämän fetishin papiston saavuttaa vallitseva asema maan muiden pappien rinnalla. Maalaispapiston ja pääkaupungin papiston välillä syntyi taistelu, joka ehkä jo ennen maanpakoa johti siihen, että Jerusalemin fetishi saavutti monopoliaseman. Tätä todistaa ainakin kertomus viidenestä Mooseksen kirjasta (oppien kirjasta), jonka eräs pappi oli „löytännyt” temppelistä vuonna 621. Se sisältää jumalallisen käskyn hävittää kaikki kulttipaikat Jerusalemin ulkopuolella, jota käskyä kuningas Josia sitten uskollisesti tottelikin:

„Ja hän otti epäjumalien papit pois, jotka Juudan kuninkaat asettaneet olivat suitsuttamaan korkeuksissa Juudan kaupungeissa ja ympäri Jerusalemiä, ja ne, jotka suitsuttivat Baalille, auringolle ja kuulle ja planeeteille ja kaikelle taivaalliselle sotajoukolla. — — — Ja hän kokosi kaikki papit Judan kaupungeista, ja saastutti korkeudet, joissa papit suitsuttivat, Gebasta Ber-Sebaan asti — — —. Niin myös Betelin altarin, sen korkeuden, jonka Jerobeam, Nehathin poika tehnyt oli, joka Israelin saatti syntyä tekemään: hän kukisti sen altarin ja korkeuden, ja poltti korkeuden, survoen tuhaksi, ja poltti myös metsistön.” (2 Kuning. 23, 5 ja seur.)

Eivätkä ne olleet ainoastaan ulkomaalaisten jumalien kulttipaikkoja, vaan myöskin Jahven itsensä, hänen vanhimpia alttarejaan, joita täten häväistiin ja hävitettiin.

Mutta ehkäpä koko tämäkin kertomus on, samoin kuin niin monta muuta raamatussa, maanpakolaisuuden jälkeisen ajan väärennys, jonka avulla koetettiin puolustaa maanpaon jälkeen sattuneita tapahtumia siten, että ne esitettiin aikaisempain tapahtumien uudistumisiksi, keksittiin niille ennakkotapauksia, tai ainakin koetettiin tällaisia summattomasti liioitella. Kaikissa tapauksissa voidaan otaksua, että pääkaupungin ja maakunnan pappien

välillä oli jo ennen maanpakoa turhaa katetutta, joka toisinaan johti epämurkavain kilpailijain pyhättöjen sulkemiseen. Maanpaossa olevien juutalaisten, joiden keskuudessa Jerusalemissa kotoisin olevat olivat enemmistönä, oli siis helppo mukautua tunnustamaan Jerusalemin temppelin monopoliasema. Olivathan he toiselta puolen babylonialaisen filosofian, toiselta puolen kansallisen onnettomuuden alaisia, ja vihdoinkin heihin ehkä myöskin vaikutti persialainen uskonto, joka kehittyi jotenkin samaan aikaan samaan suuntaan kuin juutalainenkin, yhtyen sen kanssa ja antaen sille, ehkäpä myöskin saaden siltä vaikutelmia. Kaikkien näiden vaikutusten alaisena sai Jerusalemissa siirtynyt papiston pyrkimys heidän fetisheinsä yksinoikeutettuun asemaan eettillisen yksijumalaisuuden suunnan, jossa Jahve ei enää ilmestynyt ainoastaan erityisenä Israelin heimojumalana, vaan maailman ainoana Jumalana, olemoittuna hyvänä, kaiken siveellisyyden kokonaisuutena.

Kun juutalaiset sitten palasivat maanpaosta takaisin Jerusalemiin, oli heidän uskontonsa kehittynyt niin korkealle ja tullut niin henkeväksi, että kotiin jääneitten juutalaisten talonpoikien törkeitten kuvittelujen ja kulttitapojen täytyi näyttää heistä vastenmieliseltä pakanalliselta kauhistukselta. Ellei se ollut tapahtunut jo aikaisemmin, niin voivat Jerusalemin papit ja herrat ainakin nyt tehdä ehdottomasti lopun maakunnan kilpailevista kulteista ja laskea pysyvän perustuksen Jerusalemin papiston yksinoikeudelle.

Siten syntyi juutalainen yksijumalaisuus. Se oli siveellistä luonnetta samoin kuin esimerkiksi platonilainen filosofia. Mutta uusi jumalakäsite ei syntynyt juutalaisten kuten kreikkalaisten keskuudessa uskonnon ulkopuolella, sitä ei ollut kannattamassa papistoon kuulumaton luokka. Siten ei yksi ainoa Jumala näyttänyt uudelta jumalalta, joka oli vanhan jumalamaailman ylä- ja ulkopuolella, vaan vanhan jumalayhteiskunnan kehitykseltä yh-

deksi mahtavimmaksi ja Jerusalemin asukkaille läheisimmäksi Jumalaksi, vanhaksi sotaiseksi, kaikkea muuta kuin siveelliseksi heimo- ja paikallisjumala Jahveksi.

Tämä synnytti juutalaisessa uskonnossa joukon kii-vaita vastalauseita. Siveellisenä Jumalana Jahve on koko ihmiskunnan Jumala, sillä hyvä ja paha ovat käsitteitä, jotka ehdottomasti käsitetään koskevan samalla tavalla kaikkia ihmisiä. Ja siveellisenä Jumalana, olennoittuna siveellisenä aatteena, on ainoa Jumala kaikkialla, samoin kuin siveellisyyttäkin pidetään kaikkialla voimassaolevana. Mutta Babyloniassa olevilla juutalaisilla oli uskonto, Jahvekultti myöskin lujin kansallinen side; ja koko kansallisen itsenäisyyden uudistumisen mahdollisuus oli erottamattomasti liittynyt Jerusalemin uudistamiseen. Juutalaisen kansan kokoontumisen tunnussanaksi tuli temppelin rakentaminen Jerusalemiin ja sitten sen ylläpitäminen. Tämän temppelin papistosta oli samalla tullut juutalaisten korkein kansallinen esivalta, luokka, jonka kaikki edut vaativat tämän temppelin kulttimonopolin ylläpitämistä. Siten tähän ylevään filosofiseen abstraksioniin yhdestä kaikkialla läsnäolevasta Jumalasta, joka vaati ainoastaan puhdasta sydäntä ja synnitöntä vaellusta eikä uhreja, liit-tyi ihmeellisellä tavalla vanha alkeellinen fetishismi, joka sijoitti Jumalan yhteen määrättyyn paikkaan, missä yksin voitiin jumaluuteen menestyksellä vaikuttaa kaikenlaisten lahjojen kautta. Jerusalemin temppelistä tuli Jahven yksinomainen olinpaikka, johon jokaisen hurskaan juutalaisen oli kääntyminen ja johon hän ikävöitsi.

Yhtä kummallinen oli toinen ristiriita, että Jumala kaikkia ihmisiä samalla tavalla velvoittavien siveellisten vaatimusten kokonaiskäsitteenä nyt tuli kaikkien ihmisten Jumalaksi ja samalla kumminkin pysyi juutalaisten heimojumalana. Tätä ristiriitaa koetettiin ratkaista siten, että sanottiin Jumalan tosin olevan kaikkien ihmisten Jumalan, että kaikkien ihmisten velvollisuus oli rakastaa ja kunnioit-

taa häntä, mutta että juutalaiset olivat ainoa kansa, jonka hän oli valinnut julistamaan tätä rakkautta ja kunnioitusta ja jolle hän oli ilmaissut herruutensa, samalla kuin hän oli jättänyt pakanat sokeuteen. Juuri maanpaossa, syvimmän alennuksen ja epätoivon aikana, sukeltautuu tämä uljas ylevämyys muun ihmiskunnan rinnalla esiin. Aikaisemmin Israel oli ollut samanlainen kansa kuin muutkin kansat, ja Jahve samanlainen jumala kuin muutkin; ehkäpä voimakkaampi kuin muut jumalat, samoin kuin omaa kansaa pidettiin muita etevämpänä, mutta ei kumminkaan ainoa todellinen Jumala eikä Israel ainoa totuuden omistaja.

„Israelin Jumala ei ollut kaikkivaltias, vaan ainoastaan mahtavin jumalista. Hän seisoi heidän rinnallansa ja taisteli heidän kanssansa; Kamos ja Dagon sekä Hadad olivat kauttaaltaan hänen vertaisiaan, tosin ei yhtä mahdavia, mutta yhtä todellisia kuin hän itsekin. „Minkä teidän Jumalanne Kamos on teidän antanut valloittaa”, antaa Jefta sanoa rajoja loukkaaville naapureille, „se kuuluu teille, ja minkä meidän Jumalamme Jahve on meille valloittanut, sen me omistamme.” Jumalain alueet ovat erillään kuten kansojenkin alueet, eikä toisella ole toisen maahan mitään oikeutta.” *)

Aivan toisin nyt. Jesajan kirjoittaja, joka kirjoitti maanpaon lopulla tai heti sen jälkeen, antaa Jahven julistaa:

„Minä Herra, se on minun nimeni: en minä anna toiselle kunniatani, enkä ylistystäni epäjumalille — — —. Veisatkaa Herralle uutta veisua; hänen ylistyksensä on maailman ääristä, jotka meressä vaellate, ja mitä siinä on, luodot, ja jotka niissä asutte. Huutakaa korkiasti, te korvet ja kaupungit niissä, ja ne kylät, joissa Kedar

*) Wellhausen, Israelitische und jüdische Geschichte (Israelilaisten ja juutalaisten historia), s. 32.

asuu; riemuitkaan ne, jotka kallioissa asuvat ja huutakaan vuorten kukkuloilta.” (Jesaja 42, 8—12.)

Tässä ei ole puhuttakaan rajoittumisesta Palestinaan, vielä vähemmin Jerusalemiin. Mutta sama kirjoittaja antaa Jahven myöskin sanoa:

„Mutta sinä Israel, minun palvelijani, Jakob, jonka minä olen valinnut, sinä Abrahamin minun ystäväni siemen, jonka minä olen ottanut maailman äärestä ja olen sinun kutsunut hänen voimallisistansa ja sanoin sinulle: minun palvelijani sinä olet; sillä minä valitsin sinut, enkä hyljää sinua; älä pelkää sillä minä olen sinun kanssasi; älä harhaile, sillä minä olen sinun Jumalasi: minä vahvistan sinua, minä autan myös sinua, ja tuen myös sinut minun vanhurskauteni oikealla kädellä. Katso, kaikki ne, jotka ovat ankarat sinua vastaan, pitää häpeään tuleman ja häpeemän; ja ne miehet, jotka sinun kanssasi riitelevät, pitää joutuman niinkuin tyhjäksi ja hukkuman — — — Sillä minä olen Herra sinun Jumalasi. — — — Minä olen ensimmäinen, joka sanon Zionille: katso, siellä on se; ja tahdon antaa Jerusalemlle suloisen saarnaajan.” (Jesaja 41, 8—27.)

Nämä ovat kummallisia ristiriitoja, mutta ristiriitoja, jotka johtuvat elämästä, juutalaisten ristiriitaisesta asemasta Babyloniassa, he kun joutuivat siellä uuteen sivistyspiiriin, jonka valtava vaikutus mullisti koko heidän ajatus tapansa, samalla kuin kaikki heidän elämänehtonsa kumminkin vaativat heitä pitämään voimassa vanhoja perintötapoja ainoana keinona, jonka avulla he voivat säilyttää kansallisen olemisensä, mikä oli juuri heissä juurtunut niin syväälle sydämeen; olihan vuosisatoja kestänyt tuskallinen asema kehittänyt heissä kansallistunteen erittäin herkäksi ja tarmokkaaksi.

Juutalaisten ajattelijain tehtäväksi tuli nyt uuden si-
veysopin yhdistäminen vanhaan fetishismiin, laajan, useita kansoja käsittävän, Babyloniaan keskittyneen sivistyspii-

rin elämän- ja maailmanviisauden sovittaminen vieraalle vihamielisen, pienen vuorikansan ahdasmielisyyden kanssa. Ja tämän sovittamisen tuli tapahtua uskonnon, siis perinnäisen uskon pohjalla. Sentähden oli osotettava, että uusi ei ollut uutta, vaan ikivanhaa, että uusi totuus muukalaisten keskuudessa, joiden kanssa ei voitu tehdä sovintoa, ei ollut uutta eikä muukalaista, vaan aitojuutalaista omaisuutta, jota tunnustaessaan juutalaisuus ei sulattanut kansallisuuttaan babylonialaiseen kansanainekseen, vaan päinvastoin uudestaan vahvisti ja eristi sen.

Tämä tehtävä oli omiaan terottamaan sitä tarkkänäköisyyttä, kehittämään sitä harkitsemis- ja pohtimistaitoa, joka siitä alkaen on juuri juutalaisten keskuudessa kehittynyt niin täydelliseksi. Se painoi myöskin juutalaisten historialliseen kirjallisuuteen erityisen leiman.

Nyt tapahtui tuo usein uudistunut kehityskulku, jonka Marx on esittänyt, tutkiessaan kahdeksannentoista vuosisadan käsityskantaa luonnontilasta. Hän sanoo siitä:

„Yksityinen ja yksikseen oleva metsästäjä ja kalastaja, joista Smith ja Ricardo alkavat, on kahdeksannentoista vuosisadan mielikuvituksettomia luulotteluja. Tällaiset ovat Robinpojan taruja, jotka eivät suinkaan ilmaise, kuten sivistyshistorioitsijat kuvittelevat, ainoastaan vasta-vaikutusta liian korkealle kehittyneitä hienostumista vastaan ja palautumista väärin ymmärrettyyn luonnonelämään. Yhtä vähän kuin Rousseau'n „*contrat social*”, yhteiskunnallinen sopimus, joka sopimuksen kautta saattaa luonnostaan riippumattomat subjektit suhteeseen ja yhteyteen toistensa kanssa, perustuu tällaiseen naturalismiin. Tämä on pienten ja suurten Robinpoikatarujen harhanäky ja ainoastaan esteettinen harhanäky.” Niiden todellisena perustuksena on päinvastoin „porvarillisen yhteiskunnan syrjäyttäminen, joka on levinnyt kuudennentoista vuosisadalta alkaen ja lähestyi kahdeksannentoista vuosisadalla jättiläisaskelin kypsymistensä. Tässä vapaan

kilpailun yhteiskunnassa näyttää yksityinen olevan vapaa luonnon- ja muista siteistä, jotka aikaisemmilla historian kausilla tekivät hänet määrätyn, rajoitetun, inhimillisen sikermän osaksi. Kahdeksannentoista vuosisadan profeettain mielissä, joiden hartioilla Smith ja Ricardo vielä kokonaan seisovat, häilyy tämä kahdeksannentoista vuosisadan yksilö — toiselta puolen feodalistien yhteiskuntamuotojen hajoamisen, toiselta puolen kuudenneltatoista vuosisadalta alkaen kehittyneiden uusien tuotantovoimien tuote — *ihanteena*, joka muka olisi *muinaisuudessa* ollut olemassa, ei *historiallisena tuloksena*, vaan *historian lähtökohtana*. Koska tämä yksilö tuntui luonnonmukaiselta ja koska sen kuvittelu vastasi ihmisluontoa, ei se näyttänyt historiallisesti syntyneeltä, vaan luonnon säätämältä. Tämä pettymys on tähän saakka ollut jokaiselle uudelle aikakaudelle ominainen.” *)

Tämän pettymyksen alaisiksi joutuivat myöskin ne ajattelijat, jotka maanpaossa ja maanpaon jälkeen kehittivät yksijumalaisuuden ja ppappisvallan aatetta juutalaisien keskuudessa. Se ei näyttänyt heistä historiallisesti syntyneeltä, vaan alusta alkaen määrätyltä, ei „historialliselta tulokselta”, vaan „historian lähtökohdalta”. Tämä käsitettiin nyt samalla tavalla ja sovitettiin uusiin tarpeisiin sitä helpommin, kuta enemmän se perustui pelkkiin suullisiin perintötariihin, kuta vähemmän sitä voitiin kirjallisesti saattaa uskottavaksi. Usko yhteen Jumalaan ja Israelin hallitseminen Jahven pappien kautta siirrettiin nyt Israelin historian alkuun; kieltämätön monijumalaisuus ja fetichismi näyttivät myöhemmiltä hairahduksilta isien uskosta eikä näiden alkuperäiseltä uskonnolta, kuten itse asiassa oli laita.

*) Marx, Einleitung zu einer Kritik der politischen Ökonomie, painettu teoksessa „Kritik der politischen Ökonomie” (Valtiollisen kansantalouden arvostelua) vuodelta 1907, s. XIII, XIV.

Ja tästä käsityskannasta oli vielä se suuri etu, että se, samoin kuin julistautuminenkin valituksi Jumalan kansaksi, tuotti tavatonta lohdutusta. Niin kauan kuin Jahve oli ollut ainoastaan Israelin heimojumala, merkitsivät kansan tappiot myöskin sen Jumalan tappioita, tämä Jumala osottautui heikommaksi taistelussa muitten jumalien kanssa, jolloin oli täysi syy epäillä Jumalaa ja hänen pappejansa. Aivan toisin taas silloin, jos paitsi Jahvea ei ollut ketään muita jumalia, jos hän oli valinnut israelilaiset muiden kansojen joukosta, ja nämä osottivat palkinnoksi tästä kiittämättömyyttä ja luopumista. Nyt näyttivät kaikki Israelin ja Judean onnettomuudet oikeutetuilta rangaistuksilta heidän synneistänsä ja Jahven pappien halveksimisesta, eivät enää heikkouden, vaan Jumalan vihan osoituksilta, sillä hän ei anna rankaisematta pilkata itseänsä. Tähän perustui myöskin se vakaumus, että Jumala oli jälleen armahtava kansaansa, pelastava ja vapahtava sen, kunhan se vain oikein luottaa häneen ja hänen pappeihinsa sekä profeetoihinsa. Jos mieli kansallisen elämän pysyä hengissä, oli tällainen usko sitä välttämättömämpi, kuta toivottomampi tuon pienen kansan, tuon „mato Jakobin, tuon vähän joukko Israelin”, (Jesaja 41,14) asema oli vihamielisten, ylivoimaisten valtojen keskellä.

Ainoastaan ylikuonnollinen, yli-inhimillinen, jumalallinen voima, Jumalan lähettämä vapahtaja, messias, voi vielä pelastaa, vapauttaa Judean ja tehdä siitä vihdoin niiden kansojen herran, jotka sitä nyt kohtelivat pahoin. Messiasusko syntyy samaan aikaan kuin yksijumalaisuus ja on sen kanssa läheisessä yhteydessä. Mutta juuri sen tähden ei messiasta ajatella Jumalaksi, vaan Jumalan lähettämäksi ihmiseksi. Eihän hänen tullut perustaa Jumalan valtakuntaa, niin abstraktiseksi ei juutalainen ajatteleminen ollut vielä kehittynyt, vaan maallinen valtakunta, juutalaisvaltakunta. Itse asiassa pidetään jo Kyrosta (Kores), joka vapauttaa juutalaiset Babyloaniasta ja lä-

hettää heidät Jerusalemiin, Jahven voideltuna, messiaana, Kristuksena (Jesaja 45,1).

Tämä juutalaisen ajattelun uudistuminen, joka sai voimakkaimman sysäyksen maanpaossa, mutta ei varmaan-kaan kehittynyt vielä siellä loppuunsa, ei voinut tapahtua yhdellä kertaa eikä rauhallisesti. Meidän täytyy kuvitella, että se ilmutui profeetain tapaa muistuttavina voimakaina kiistoina, Jobin kirjan mukaisena syvämielisenä epäilyksenä ja mietiskelynä sekä vihdoin tähän aikaan kirjoitettujen viiden Mooseksen kirjan eri osien tapaisina historiallisina esityksinä.

Tämä vallankumouksellinen aikakausi päättyi vasta kauan maanpaon jälkeen. Määrätyt uskonoppia ja jumalanpalvelusta koskevat sekä lainopilliset ja historialliset mielipiteet tunkeutuivat voitollisesti esiin, ja kansan hallitsijaksi päässyt papisto sekä itse kansajoukotkin tunnustivat ne oikeiksi. Määräytyille kirjoituksille, jotka vastasivat näitä katsantokantoja, omaksuttiin nyt ikivanhojen ja pyhien kirjoitusten luonne, jommoisina ne jätettiin jälkimaailmalle. Tällöin täytyi perusteellisten „korjausten”, pyyhkimisten ja sovittelujen kautta koettaa saada yhtenäisyyttä eri osien välille tässä yhä vieläkin ristiriidoista rikkaassa kirjallisuudessa, joka yhdisti mitä kirjavimman moninaisuuden vanhaa ja uutta, oikein ja väärin ymmärrettyä, alkuperäistä ja keksittyä. Kaikesta tästä „korjaustyöstä” huolimatta on kumminkin sen tuloksessa, „Vanhassa testamentissa”, onneksi vielä säilynyt alkuperäistäkin riittävästi, jotta siitä ainakin osittain voidaan monien väärennysten joukosta löytää vanhan, ennen maanpakoa vallinneen hebrealaisuuden luonteen peruspiirteet, tuon hebrealaisuuden, jolle uusi juutalaisuus ei ollut ainoastaan jatkona, vaan myöskin täydentävänä vastakohtana.

b) Juutalaisten hajautuminen maan ulkopuolelle (Diaspora).

Babyloniassa olevat juutalaiset saivat vuonna 538 Kyrokselta luvan palata kotiinsa Jerusalemiin. Mutta olemme jo nähneet, että kaikki eivät suinkaan käyttäneet tätä lupaa. Milläpä he kaikki olisivat siellä eläneet? Kaupunki oli hävitetty, ja tarvittiin jonkun verran aikaa, ennenkuin se oli taas saatu asuttavaan kuntoon, linnoitetuksi ja Jahven temppele rakennetuksi. Mutta silloinkaan se ei vielä tarjonnut läheskään kaikille juutalaisille mahdollisuutta kannattavaan ansioon. Silloin kuten nytkin meni talonpoika kyllä mielellään kaupunkiin, mutta kaupunkilaisen siirtyminen maanviljelykseen oli yhtä vaikeaa kuin harvinaistakin.

Juutalaiset olivat tuskin kehittyneet teollisuuden alalla Babylonissa, ehkäpä he olivat olleet siellä liian vähän aikaa. Judea ei saanut valtiollista itsenäisyyttä, vaan jäi riippuvaksi vieraista valloittajista, ensin persialaisista, sitten Aleksanteri Suuren jälkeen kreikkalaisista, ja vihdoin, lyhyen itsenäisyyskauden ja monenlaisten hävittävien mullistusten jälkeen, se joutui Rooman yliherruuden alaiseksi. Sotaiselta yksinvaltalta, joka hankki rikkauksia heikompien naapurien alistamisesta ja ryöstöstä; puuttui silloin tavallisesti kaikki edellytykset.

Kun juutalaiset eivät maanpaon jälkeen voineet saannottavasti saada tuloja maanviljelyksestä, teollisuudesta eikä sotapalveluksesta, niin ei useimmille heistä jäänyt nyt paremmin kuin Babyloniassakaan jäljelle mitään muuta elinkeinoa kuin kauppa. Siihen he antautuivat sitä mieluummin, kun he olivat jo vuosisatoja kehittäneet siihen vaadittavia henkisiä kykyjä ja tietoja.

Mutta juuri Babylonian vankeuden jälkeen tapahtui politiikassa ja kaupassa mullistuksia, jotka tulivat sangen tuhoaviksi Palestinan kaupalle.

Talonpoikaismaanviljelys ja myöskin käsityö ovat sangen vanhoillisia ansionhaaroja. Näillä aloilla tapahtuu ainoastaan harvoin teknillistä edistystä, ja sellainen pääsee ainoastaan hitaasti juurtumaan, niin kauan kuin kilpailun kiihotin puuttuu, kuten alkeellisissa oloissa on laita, ja niin kauan kuin tavallisissa oloissa, siis katovuosia, kulkutauteja, sotia ja muita sellaisia joukko-onnettomuuksia lukuunottamatta, jokaisen perityllä tavalla maatansa viljelevän työntekijän leipä on taattu, kun taas uusi, siis myöskin koettelematon menettelytapa voi olla epäonnistumisen ja tappioitten syynä.

Teknilliset edistykset talonpoikaismaanviljelyksessä ja käsityössä eivät siis tavallisesti johdukaan itse näiltä aloilta, vaan kaupasta, joka tuo ulkomailta uusia tuotteita ja uusia menettelytapoja, mitkä kiihottavat ajattelemaan ja lopuksi synnyttävät uusia, edullisia viljelystapoja ja järjestelmiä.

Paljoa vähemmän vanhoillinen on kauppa, joka jo alkuaan on kohonnut paikallisten ja ammatillisten rajojen yläpuolelle, on jo ennakolta arvostelevalla kannalla kotiperujen suhteen, koska se voi mitata ja verrata niitä toisilla paikkakunnilla ja toisissa oloissa saavutettuihin tuloksiin. Ja kauppias on aikaisemmin kuin maanviljelijä sekä käsityöläinen kilpailun painon alainen, koska hän joutuu kaupan suurissa keskuksissa yhteyteen mitä erilaisimpiin kansoihin kuuluvain kilpailijain kanssa. Siten hänen pian täytyy pyrkiä yhä tehokkampiin uudistuksiin, ennen kaikkea parantamaan kulkuneuvoja ja laajentamaan kauppasuhteitten piiriä. Niin kauan kuin maanviljelystä ja teollisuutta ei harjoiteta kapitalistisesti ja kun ne eivät perustu tieteelliselle pohjalle, on kauppa ainoa, joka muodostaa kumouksellisen aineksen taloudellisessa elämässä. Tällä tavalla vaikuttaa etenkin merikauppa. Laivaliike voi suorittaa pitempiä matkoja ja saattaa oudompia kansoja yhteyteen toistensa kanssa, kuin maakauppa voi. Merihän

erottaa alkujaan kansoja toisistaan tehokkaammin kuin maa, joten kunkin kansan kehitys on toisista riippumattomampi ja omituisempi. Kun sitten laivakulku kehittyy, ja nuo siihen saakka erillään olleet kansat tulevat yhteyteen toistensa kanssa, sattuu usein paljoa suurempia vastakohtia rinnakkain kuin maakaupassa. Mutta laivaliike asettaa myöskin suurempia vaatimuksia tekniikalle; merikauppa kehittyy paljoa myöhemmin kuin maakauppa, sillä merikelpoisen laivan rakentaminen vaatii paljoa suurempaa luonnon hallitsemista, kuin esim. kameelin tai aasin kesyttäminen. Toiselta puolen taas juuri ne merikaupan suuret voitot, jotka ovat saavutettavissa ainoastaan laivanrakennuksen korkean tekniikan perustuksella, ovat voimakkaimpana kiihottimena kehittämään tätä tekniikkaa. Vanhan ajan tekniikka tuskin kehittyi millään muulla alalla yhtä nopeasti ja vietti yhtä suuria riemuvoittoja kuin juuri laivanrakennuksen alalla.

Merikauppa ei suinkaan supista maakauppaa. Se päinvastoin edistää sitä. Jos mieli satamakaupungin menestyä, tarvitsee se tavallisesti sisämaan, josta se saa laivoillaan muualle kuljetettavia tavaroita ja jotka siltä myöskin ostavat niitä tavaroita, mitä laivat sille tuovat. Sen täytyy siis merikulun ohella kehittää samalla myöskin kauppaa maalla. Tällöin saa ensiksimmäin kumminkin yhä suuremman merkityksen, se tulee määrääväksi, ja viimein siinä riippuvaksi. Jos merikulun tiet muuttuvat, niin täytyy maaliikenteen teittenkin muuttua.

Niilin ja Eufratin vanhojen sivistysmaitten välillä oleva ja niiden liikenteeseen osaaottava Foinikia lähetti ensimmäiset merikulkiijat pitemmille matkoille Välimerellä. Tämä maa oli Välimeren rannalla samoin kuin Egyptikin. Mutta viimein mainittu maa ei kehottanut asukkaita merikulkuun, vaan etupäässä maanviljelykseen, jonka tuotanto oli Niilin tulvien johdosta pohjaton. Sillä ei ollut edes merikulkuun välttämättömiä laivanrakennuspuitakaan eikä

ennen kaikkea hädän pakkoa, joka alkujaan yksin voi saada ihmiset antautumaan avoimen meren vaaroihin. Niin korkealle kannalle kuin jokilaivaliike Egyptissä kehittyikin, pysyi heidän meriliikkeensä rannikkoliikkeenä lyhyillä matkoilla. He kehittivät maataloutta ja teollisuutta, varsinkin kutomista, ja heidän kauppaliikkeensä kukoisti. Mutta he eivät menneet kauppamiehinä vieraille maille, vaan odottivat, että vieraat tulivat tavaroineen heidän luoksensa. Erämaa ja meri pysyivät heidän vihollisinaan.

Foinikialaiset sitävastoin asuivat rannikolla, joka pakkotti heidät merelle, koska se oli kivisen vuoriharjanteen juurella, jossa voitiin ainoastaan niukasti harjoittaa maanviljelystä ja joka pakkotti täydentämään sen riittämättömiä tuotteita kalastuksella sekä tarjosi samalla erinomaisia puita laivanrakentamiseen. Siinä ne edellytykset, jotka ajoivat foinikialaisia merelle. Heidän asemansa kehittyneimpään teollisuusalueitten välillä kiihotti sitten heitä ulottutamaan kalastusmatkat kauppamatkoiksi merellä. Siten heistä tuli intialaisten, arabialaisten, babylonialaisten ja egyptiläisten tuotteitten, varsinkin kudontatöitten ja maustimien kuljettajia länteen, josta he taas toivat toisenlaisia tuotteita, varsinkin metalleja.

Mutta he saivat ajan oloon vaarallisen kilpailijan *kreikkalaisista*, saarten ja rannikkojen asukkaista, joiden peltomaa oli melkein yhtä karua kuin foinikialaistenkin, joten heidän täytyi samoin harjoittaa kalastusta ja laivaliikettä. Tämä kasvoi yhä valtavammaksi ja kävi yhä pelottavammaksi foinikialaisille. Kreikkalaiset koettivat aluksi välttää foinikialaisia ja etsiä uusia teitä itään. He menivät Mustalle merelle, jonka satamista saatiin aikaan liike Intiaan keski-Aasian kautta. Ja samalla he koettivat luoda liikeyhteyttä Egyptin kanssa, avata sen merikaupalle. Vähää ennen juutalaisten Babylonian vankeutta tämä onnistui jonialaisille ja karialaisille. Psammetikoksen (663) jälkeen he saivat pysyvän jalansijan Egyptissä, johon heitä

tulvi kauppamiehinä yhä suurempia joukkoja. Amasiksen hallitessa (569—525) he saivat jo haltuunsa erään alueen Niilin läntisen haaran varrella, perustaakseen sinne tapansa mukaan oman satamakaupungin nimeltä Naukratis. Sen tuli olla Kreikan kaupan keskipisteenä. Pian sen jälkeen (525) joutui Egypti, kuten jo aikaisemmin Babylonia, persialaisten valtaan. Mutta kreikkalaisten asema Egyptissä ei tästä laisinkaan kärsinyt. Muukalaisille avattiin päinvastoin nyt koko Egyptin liike täydellisesti, ja siitä koitui kreikkalaisille suurinta etua. Kun persialainen hallitus veltostui, kun muinaisen paimentolaiskansan sotilaallinen mieli höltyi suurkaupunkilaiselämässä, nousivat egyptiläiset kapinaan ja koettivat jälleen saavuttaa itsenäisyytensä, joka heille joksikin aikaa onnistuikin (404—342). Tämänkin he saivat aikaan ainoastaan kreikkalaisten avulla, jotka olivat sillävälän niin voimistuneet, että he voittivat mahtavat persialaiset sekä merellä että maalla ja tunkivat näiden mukana syrjään myöskin heidän alamaisensa foinikialaiset. Makedonian Aleksanterin hallitessa kreikkalaiset sitten alkavat vuodesta 334 hyökätä Persian valtakuntaa vastaan, valloittavat sen ja tekevät täydellisesti lopun jo kauan aikaa taantumassa olleiden Foinikian kaupunkien herruudesta.

Vielä nopeammin kuin Foinikiasta oli kauppa loppunut Palestiinasta, maailmankauppa oli kääntynyt Palestinan teiltä, niin hyvin Intian kuin Babylonian, Arabian, Ethiopian ja Egyptin vientiliike oli joutunut sieltä syrjään. Egyptin ja Syrian välisenä rajamaana ollen Palestina pysyi edelleen näkymönä, jolla mieluummin kamppailtiin Syrian ja Egyptin herrojen väliset *sodat*, mutta näiden alueiden välinen *kauppa* kävi nyt meritse eikä maitse. Palestina oli säilyttänyt ainoastaan kaikki asemastaan johtuvat varjopuolet, mutta menettänyt sitävastoin kaikki edut. Samaan aikaan kuin suurten juutalaisjoukkojen täytyi yhä enemmän ryhtyä harjoittamaan kauppaa elinkeinonaan,

samaan aikaan väheni heiltä yhä suuremmassa määrässä mahdollisuus harjoittaa kauppaa omassa maassaan.

Kun siis kauppa ei tullut heidän luoksensa, täytyi heidän siirtyä kaupan jäljessä ulkomaille sellaisten kansojen luokse, jotka eivät olleet keskuudestaan luoneet kauppaa harjoittavaa luokkaa, vaan antoivat muukalaisten tulla kauppiaina maahansa. Sellaisia kansoja ei ollutkaan vähän. Missä maanviljelys elätti kansan enemmistön, missä se ei tarvinnut täydennyksekseen kiertelevää karjanhoitoa tai kalastusta, ja missä latifundioitten kasautuminen kotona ja sodat ulkona tyydyttivät ylimystön kasvavan vallan tarvetta, siellä pidettiin parempana antaa kauppiasten tulla maahan, kuin itse mennä ulkomaille noutamaan sieltä vieraitten maitten tavaroita. Siten oli ollut, kuten juuri näimme, egyptiläisten laita, siten oli, kuten myöskin jo tiedämme, laita roomalaisten keskuudessa. Kauppiat olivat kummassakin maassa ulkomaalaisia, etupäässä kreikkalaisia ja juutalaisia. Sellaisissa maissa he paraiten menestyivät.

Siten syntyi diaspora, juutalaisten hajautuminen kotimaansa ulkopuolelle, juuri Babylonian maanpaon jälkeisenä aikana, juuri siitä alkaen, jolloin heidän jälleen oli sallittu palata kotimaahansa. Tämä hajautuminenkaan ei ollut enemmän kuin Jerusalemin hävityskään väkivallan, vaan silloin alkavan huomaamattoman mullistuksen, kauppateitten muuttumisen seuraus. Ja kun maailmankaupan tiet ovat siitä saakka kiertäneet Palestinaa, ovat juutalaisten joukotkin aina tähän saakka välttäneet sitä, vaikkapa heille tarjotaankin vapaus asettua asumaan isiensä maahan. Tätä ei voi minkäänlainen sionismi muuttaa, niin kauan kuin sillä ei ole voimaa siirtää maailmankaupan keskustaa Jerusalemiin.

Juutalaisia keräytyi suurimmat joukot sinne, missä vahvin kauppaliike virtasi ja mihin suurimmat rikkauudet kokoutuivat, *Aleksandriaan* ja myöhemmin *Roomaan*.

Siellä ei lisäytynyt ainoastaan juutalaisten luku, vaan myöskin heidän rikkautensa ja valtansa. Heidän vahva kansallistuntonsa loi heille lujan koossapitävän voiman, joka vaikutti sitä tehokkaammin, kuta enemmän yleinen ja lisäytyvä yhteiskunnallinen hajautuminen höllensi ja irroitti yleisiä yhteiskunnallisia siteitä viime vuosisadoilla ennen Kristusta. Ja kun juutalaisia samaan aikaan oli tavattavissa kaikissa silloisen helleniläisen ja roomalaisen sivistysmaailman kauppakeskuksissa, ulottui heidän sisäläinen yhteytensä yli koko alueen, muodosti internatsionalen, joka mitä tehokkaimmin auttoi jokaista jäsentään, mihin tahansa tämä tulikin. Kun vielä muistamme heidän monien vuosisatojen kuluessa syntyneen kauppiaskykynsä, jota he maanpaon jälkeen yksipuolisesti kehittivät mitä terävimmäksi, niin käsitämme tämän heidän valtansa ja heidän rikkautensa lisääntymisen.

Aleksandriasta sanoo Mommsen Rooman historiasaan, että se „oli melkein yhtä suuressa määrässä juutalaisten kuin kreikkalaisten kaupunki, sikäläisiä juutalaisia täytyy lukumääräänsä, rikkauteensa, kykyynsä ja järjestykseensä nähden pitää ainakin yhtä mahtavina kuin Jerusalemin juutalaisia. Ensimmäisten keisarien aikana laskettiin 8 miljoonaa egyptiläistä vastaan yksi miljoona juutalaisia, ja heidän vaikutuksensa oli arvattavasti paljoo suurempi kuin nämä lukusuhteet — — —. Heidän ja *ainoastaan heidän* oli sallittu niin sanoakseni perustaa seurakunta seurakuntaan, ja kun porvarikunnan viranomaiset hallitsivat muita, joilla ei ollut kansalaisoikeuksia, saivat juutalaiset jossakin määrässä itse hallita itseään.”

„Juutalaisilla”, sanoo Strabo, „on Aleksandriassa oma kansanpäämies, joka edustaa kansaa, ratkaisee riidat ja pitää huolen sopimusten täyttämisestä sekä järjestyksestä, kuten hän hallitsisi itsenäistä seurakuntaa.” Näin oli laita, koska juutalaiset sanoivat kansallisuutensa tai, mikä itse asiassa on sama, uskontonsa vaativan sellaista erityistä

lainkäyttöä. Myöskin yleiset valtiolliset järjestöt ottivat tavattoman suuressa määrässä huomioon juutalaisten kansallis-uskonnolliset arvelut ja auttoivat heitä mahdollisuuden mukaan, myöntäen heille erivapautuksia. Tämän lisäksi tuli ainakin usein yhteiset asuinpaikat; Aleksandrian viidestä kaupunginkorttelista asui kahdessa pääasiallisesti juutalaisia.”

Aleksandrian juutalaiset eivät saavuttaneet ainoastaan rikkautta, vaan myöskin arvoa ja vaikutusvaltaa maailman hallitsijoihin.

Niilin arabialaisen puolen ylitullinvuokraajalla alabarki *) Aleksanderilla esimerkiksi oli tärkeä asema. Agrippa, josta myöhemmin tuli Judean kuningas, sai häneltä Tiberiuksen aikana 200,000 drakman lainan. Aleksander antoi hänelle käteistä rahaa viisi talenttia ja loppusummasta maksuosotuksen Dikearchiaan.***) Tämä osottaa läheistä liikeyhteyttä Aleksandriassa ja Italiassa olevien juutalaisten välillä. Dikearchiassa eli Puteolissa Neapelin luona oli vahva juutalaisseurakunta. Samasta Aleksandrian juutalaisesta kertoo Josephus edelleen: „Hän, keisari Claudius, laski jälleen vapaaksi alabarki Aleksander Lysimachon, *vanhan hyvän ystävänsä*, joka oli ollut hänen äitinsä Antonian taloudenhoitajana ja jonka Cajus oli vihoissaan heittänyt vankeuteen. Saman poika Marcus meni myöhemmin naimisiin kuningas Agrippan tyttären Bereniken kanssa.”**)

Samaa kuin Aleksandriasta voidaan sanoa Antiokias-takin: „Samoin kuin Egyptin, on myöskin Syrian pääkaupungissa juutalaisilla jotenkin itsenäinen yhdyskunta ja etuoikeutettu asema, ja näiden asema juutalaisen dias-

*) Alabarki oli juutalaisten korkein päämies Egyptissä.

Suoment. muist.

***) Josephus, *Altertümer der Juden* (Juutalaisten muinaismuistot) 18, 6, 3; 19, 5, 1.

poran keskuksina ei suinkaan ole ollut heikoin aines näiden kummankin kaupungin kehityksessä” *).

Roomassa voidaan todistaa juutalaisia olleen jo toisella vuosisadalla ennen Kristusta. Roomalainen muukalaispretori karkotti jo vuonna 139 e. Kr. juutalaiset, jotka olivat laskeneet italialaisia proselyyttejä sabbatinsa viettoon. Ehkäpä nämä olivat jäseniä siinä lähetystössä, jonka Simon makkabealainen oli lähettänyt hankkimaan roomalaisten ystävyyttä ja jotka käyttivät tilaisutta hyväkseen levittäääkseen uskontoansa. Mutta pian tapaamme juutalaisia myöskin vakituisesti asumassa Roomassa, ja silloinen juutalaisseurakunta lisäytyi suuresti, kun Pompejus valloitti Jerusalemin vuonna 63 e. Kr. Hän toi mukanaan Roomaan paljon juutalaisia sotavankeja, jotka sitten elivät siellä orjina tai vapautettuina. Seurakunta saavutti huomattavan vaikutuksen. Vuonna 60 valitti Cicero, että heidän valtansa on toimesta yksin forumillakin. Se lisäytyi vielä Cæsarin hallitessa. Mommsen esittää sen seuraavalla tavalla:

„Kuinka lukuisa juutalainen väestö oli itse Roomasakin jo ennen Cæsarina ja kuinka läheisessä kansallisessa yhteydessä juutalaiset jo silloin olivat, todistaa eräs tämän ajan kirjailijan huomautus, että maaherran oli arveluttavaa loukata juutalaisia maakunnassaan, koska hän silloin voi olla varma siitä, että hän kotiin palattuaan joutui pääkaupungin roskajoukon häväistäväksi. Tämä juutalaisuus, vaikka se ei ollutkaan ilahuttavimpia piirteitä silloisten kansajoukkojen kaikkialla synkässä kuvassa, oli siitä huolimatta asiain luonnollisessa juoksussa kehittyvä historiallinen momentti, jota valtiomies ei uskaltanut kieltää eikä vastustaa ja jolle päinvastoin Cæsar, samoin kuin hänen edeltäjänsä Aleksanteri (Makedoniasta) oikein ymmärtäen teki mahdollisimman paljon hyvää. Aleksanteri,

*) Mommsen, Römische Geschichte V, s. 456.

aleksandrialaisen juutalaisuuden perustaja, teki tällä työllään melkein yhtä paljon hyvää juutalaiselle kansalle, kuin heidän oma Davidinsa rakentaessaan Jerusalemin temppelin, ja Cæsar edisti samoin juutalaisuutta sekä Aleksandriassa että Roomassa erityisten suosionosotusten ja etuoikeuksien kautta. Varsinkin hän suojeli heidän omituista jumalanpalvelustaan niinhyvin roomalaisia kuin kreikkalaisiakin paikallispappeja vastaan. Kumpikaan suuri mies ei luonnollisesti aikonut asettaa juutalaista kansallisuutta tasa-arvoiseksi helleniläisen tai italialais-helleniläisen kansallisuuden kanssa. Mutta juutalainen, joka ei ole saanut länsimaalaisen tavoin valtiollisen järjestön yleislahjaa ja joka pysyy valtion suhteen jotenkin välinpitämättömänä; joka edelleen yhtä vaikeasti hylkää kansallisten omituisuuksiensa ytimen kuin on valmis verhoamaan sen minkä kansallisuuden vaippaan tahansa ja suostuu jossakin määrin taipumaan vieraan kansallisuuden mukaan — juutalainen oli juuri tämän tähden sopiva valtioon, joka oli syntyvä satojen valtioiden raunioille ja jonka kansallisuus oli oleva jossakin määrin abstraktinen ja ennakolta hiottu. Juutalaisuus oli myöskin vanhassa maailmassa tehokas yleismaailmallisuuden ja kansallisen hajautumisen hapatus ja siten siis etupäässä oikeutettu jäsen keisarillisessa valtiossa, jonka oikeus ei oikeastaan ollut muuta kuin maailmankansalaisuutta, kansanomaisuus ei pohjaltaan muuta kuin inhimillisyyttä” *).

Mommsen esittää tässä jo muutamalla rivillä kolme professorien historiankäsitteksen eri lajia. Ensiksikin sen, että yksinvaltiaat määräävät historian kulun, että pari Aleksanteri Suuren säädöstä olivat kylliksi luomaan Aleksandrian juutalaisuuden, eikä esimerkiksi kauppateitten muutos, joka oli jo ennen Aleksanteria luonut vahvan juutalaisuuden Egyptiin ja kehitti sekä lisäsi sitä vielä Alek-

*) Mommsen, Römische Geschichte, III, s. 549—551.

santerin jälkeen. Tai olisiko makedonialaisen valloittajan tilapäinen päähänpisto hänen lyhyellä oloajallaan tässä maassa voinut luoda koko tuon monta vuosisataa kestäneen egyptiläisen maailmankaupan?

Heti tämän kuninkaallisiin määräyksiin kohdistuvan taikauskon jälkeen marssii esiin rotutaikausko: länsimaitten kansat ovat luonnolta saaneet „yleislahjana” rotutaipumuksen valtiolliseen järjestöön, joka juutalaisilta syntymästä alkaen puuttuu. Luonto nähtävästi luo valtiollisia taipumuksia itsestään, ennenkuin vielä on politiikkaa, ja jakaa ne sitten mielivaltaisesti eri „roduille”, mitä niillä ymmärrettäneekin. Tämä salaperäinen luonnonoikku näyttää tässä sitä naurettavammalta, kun muistamme, että juutalaisilla oli maanpakoon saakka yhtä suuri ja samoin käytetty osa valtiollisen järjestön „yleislahjasta”, kuin kaikilla muillakin heidän sivistysasteensa kansoilla. Vasta ulkonaisten olojen pakko teki heidät valtiottomiksi ja riisti heiltä siten ainekset valtiolliseen järjestöön.

Yksinvaltaiseen ja luonnontieteelliseen historiankäsitukseen liittyy vielä kolmantena tuo ideologia, joka uskoo, että sotapäälliköitä ja valtioitten järjestäjiä johtaa samantaiset ajatuksen langat, kuin saksalaiset professorit kehäävät lukukammioissaan. Häikäilemättömälle keinottelijalle ja onnenonkijalle Cæsarille omaksutaan ajatus, että hän olisi tahtonut luoda yleismaailmallisuuden ja inhimillisyyden abstraktisen kansallisuuden ja huomannut juutalaiset sopivimmiksi aineksiksi tähän sekä sentähden suosinut heitä!

Vaikkapa Cæsar itse olisi puhunut tähän suuntaan, ei sitä tarvitsisi ilman muuta pitää hänen todellisena ajatuksenaan. Yhtä vähän kuin esim. Napoleon III:n korulauseita voidaan pitää totena. Liberaliset professorit siihen aikaan, jolloin Mommsenin Rooman historia kirjoitettiin, joutuivat tosin helposti Napoleonin puheenparsien pauloihin, mutta tämä ei ollut heidän vahva puolensa val-

tiollisessa suhteessa. Cæsar ei edes ole lausunut viittaustakaan tällaisesta ajatusjuoksusta. Keisarit ovat aina heitelleet ympärilleen ainoastaan sellaisia puheenparsia, jotka ovat olleet muodissa ja joiden avulla on voitu harjoittaa kansankiihotusta herkkäuskoisen köyhälistön tai herkkäuskoisten professorien keskuudessa.

Cæsarin ikuiset velat ja hänen ikuinen rahanhimonsa selittävät kai paljoa yksinkertaisemmin, vaikka ei niin suurenmoisesti, sen tosiasian, että hän ei ainoastaan suvainnut juutalaisia, vaan myönsi heille etujakin. Raha oli tullut ratkaisevaksi mahdiksi valtiossa. Cæsar suojeli juutalaisia ja myönsi heille etuja sentähden, että juutalaisilla oli rahaa, jonka tähden heistä oli ja voi edelleenkin olla hänelle hyötyä, eikä sentähden, että heidän rotuominaisuksiensa voitiin käyttää „abstraktista, hiottua kansallisuutta luotaessa.”

Juutalaiset osasivatkin pitää arvossa tätä suosiota. He surivat Cæsarin kuolemaa mitä syvimmin.

„Suuressa julkisessa surujuhlassa häntä surivat myöskin ulkomaalaiset (Rooman) asukkaat, kukin kansa tavallaan, *varsinkin juutalaiset*, jotka monena yönä peräkkäin kävivät ruumishuoneessa.” *)

Augustuskin osasi pitää juutalaisten merkitystä arvossa.

„Etu-Aasian seurakunnat koettivat Augustuksen hallitessa saada juutalaiset kansalaiset sotaväenotossa otetuksi huomioon samoin kuin muutkin ja kieltää heiltä sabbatin vieton. Mutta Agrippa ratkaisi asian heidän mielikSENSÄ ja säilytti vallitsevat olot juutalaisten eduksi, tai oikeastaan ehkä vasta nyt laillisesti vahvisti juutalaisten vapauttamisen sotapalveluksesta ja sabbattietuoikeuden, joita tähän saakka ainoastaan yksityiset maaherrat tai kunnat kreikkalaisissa siirtomaissa olivat olojen mukaan heille

*) Suetonius, Julius Cæsar, 84 luku.

myöntäneet. Augustus myöskin huomautti Aasian maa-herroille, että he eivät sovittaisi juutalaisiin ankaroita valtakunnanlakeja yhdistyksistä ja kokouksista — — —. Samoin Augustus osotti suosiotansa juutalaiskolonialle Rooman esikaupungissa Tiberin toisella puolen ja lahjoja jakaessaan nimenomaan käski laskea sisään juutalaiset, jotka olivat sabbatin tähden myöhästyneet.” *)

Juutalaisia lienee silloin ollut Roomassa tavattoman paljon. Heidän seurakuntansa lähetti vuonna 3 e. Kr. Augustuksen luo juutalaisen lähetystön, johon kuului yli 8,000 henkilöä (miehiäkö?) Aivan äsken on Roomassa löydetty paljon juutalaisia hautausmaita.

Vaikka kauppa oli juutalaisten päätoimena, eivät kaikki juutalaiset ulkomailla kumminkaan olleet kauppiaita. Missä heitä asui paljon yhdessä, siellä oli myöskin juutalaisia käsityöläisiä. Juutalaisia lääkäreitä on todistettu olleen Efesosssa ja Venosassa.**) Kertoopa Josephus juutalaisesta hovinäyttelijästäkin Roomassa: „Dikearchiassa eli Puteolissa, kuten italialaiset sitä kutsuvat, tulin ystäväksi näyttelijä Alituruksen kanssa, joka oli juutalaista sukuperää ja jota Nero rakasti suuresti. Hänen kauttaan tulin tuttavaksi keisarinna Poppean kanssa.” ***)

c) Juutalainen propaganda.

Maanpakoon saakka ei Israelin kansa ollut huomattavammin lisäytynyt. Ei enemmän kuin muutkaan kansat. Mutta sen jälkeen se lisäytyi uskomattomassa määrässä.

*) Mommsen, *Römische Geschichte*, V, s. 497, 498.

**) Schürer, *Geschichte des jüdischen Volkes (Juudan kansan historia)*, III, 90.

***) Josephus, *Selbstbiographie*.

Nyt toteutui Jahven lupaus, joka sanottiin annetun jo Abrahamille:

„Niin minä suuresti siunaan sinun, ja runsaasti lisään sinun siemenesi niinkuin taivaan tähdet, ja niinkuin sanan meren rannalla. Ja sinun siemenesi on perivä viholisten portit. Ja sinun siemenessäsi pitää kaikki kansat maan päällä siunatuksi tuleman, ettäs minun äänelleni kuuliainen olit.” (1 Moos. 22, 17, 18.)

Tämä lupaus laadittiin, kuten jotenkin kaikki muutkin raamatun ennustukset, vasta sittenkuin niiden ennustama tila jo oli toteutunut — samoin kuin ennustukset, joita yksityiset sankarit Jumalan armosta laskettelevat nykyaikaisissa historiallisissa näytelmissä. Mitä Jahve jo Abrahamille lupasi, voitiin kirjoittaa vasta maanpaon jälkeen, sillä vasta silloin oli tässä ennustuksessa järkeä. Ja silloin se sopikin erinomaisesti. Juutalaisväestö lisäytyi itse asiassa hämmästyttävästi, joten se voi juurtua kaikkiin Välimeren maailman tärkeimpiin kaupunkeihin, „perii vihollistensa portit” ja vilkastuttaa kaikkialla heidän kauppaansa, „siunata kaikki kansat maan päällä”.

Maantieteilijä Strabo, joka kirjoitti Kristuksen syntymän aikoina, sanoo juutalaisista: „Tämä kansa on jo tullut jokaiseen kaupunkiin, eikä ole helppo löytää asuttua maanpaikkaa, jota tämä kansa ei olisi vallannut ja jota se ei (rahallisesti) hallitsisi.”

Tämä juutalaisten lukumäärän nopea lisäytyminen johtunee kai osaksi juutalaisten suuresta hedelmällisyydestä. Mutta tämäkään ei ole heidän *rotunsa* erityinen tunnusmerkki — silloinhan sen olisi pitänyt pistää silmään jo alusta alkaen — vaan erityinen tunnusmerkki siinä *luokassa*, johon he nyt etupäässä kuuluivat, kauppiasluokassa.

Ei ainoastaan jokaisella yhteiskuntamuodolla, vaan määrätyn yhteiskunnan jokaisella luokallakin on erityiset kansoittumislakinsa. Nykyaikainen palkkaköyhälistö esi-

merkiksi lisäytyy nopeasti, ja tämä johtuu siitä, että niinhysin nais- kuin miespuolisetkin proletarit tulevat jo varhain taloudellisesti itsenäisiksi ja voivat toivoa kykenevänsä aikaisin pitämään huolta lapsistansa. Proletareilla ei myöskään ole jaettavaa perintöä, joka voisi saada heidät rajoittamaan lastensa lukua.

Kiinteästi asuvien maanviljelijäin keskuudessa lisäytymisen laki vaihtelee. Missä heillä on vapaata maata, kuten on laita kaikkialla, kun he ottavat haltuunsa maan, jossa siihen saakka on asunut ainoastaan metsästäjiä tai paimenia, lisäytyvät he tavattoman nopeasti, sillä heidän olemisensa ehdot ovat heidän lastensa kasvatukselle paljon suotuisimmat kuin esimerkiksi kiertelevien metsästäjien, joiden ravintolähteet ovat epävarmat ja joilla ei ole muuta maitoravintoa kuin äidin maito, mikä seikka taas pakottaa äidin imettämään lapsiansa useamman vuoden. Maanviljelijä tuottaa tavallisesti ravintoa runsaasti, ja karja, jota hän kasvattaa, antaa myöskin runsaasti maitoa, enemmän kuin kiertelevien paimenten karja, jonka täytyy käyttää paljon voimaa ravinnon etsimiseen.

Mutta maanviljelykseen kelpaava maaperä on rajoitettu ja voi tulla yksityisomistuksen kautta rajoitetuksi vielä suuremmassa määrässä, kuin luonto on sitä rajoittanut. Sen ohella on maanviljelyksen teknillinen kehitys enimmäkseen tavattoman hidasta. Ennemmin tai myöhemmin tuleekin sentähden maataviljelevälle kansalle aika, jolloin ei enää ole uutta maata uusien kotien ja perheitien perustamiseksi. Elleivät hänen liiat jälkeläisensä pääse virtaamaan toiseen ammattiin, sotapalvelukseen tai teollisuuden alalle kaupungeissa, pakottaa tämä seikka talonpojan keinotekoisesti rajoittamaan jälkeläistensä lukua. Tässä asemassa olevat talonpojat ovat malthuslaisten ihan teena.

Mutta pelkkä maan yksityisomistuskin jo voi vaikuttaa samalla tavalla, vaikka ei kaikki viljelyskelpoinen maa

vielä olisikaan viljelty. Maaperän omistus tuottaa nyt valtaa: kuta enemmän maata jollakin on, sitä enemmän hänellä myöskin on valtaa ja rikkautta yhteiskunnassa. Maaomaisuuden suurentaminen tulee nyt maanomistajan pyrinöksi, ja kun maan pinta-ala on määrätty eikä sitä voida lisätä, voidaan maaomaisuutta suurentaa ainoastaan siten, että entisiä omaisuuksia liitetään yhteen. Perintö-oikeus voi edistää tai estää tätä yhteenliittämistä. Se voi sitä edistää avioliittojen kautta, jos kumpikin puoliso perii maata, jonka he yhdistävät, ja se voi sitä estää, jos maatila on jaettava useampain perillisten kesken. Sen lisäksi tulee niinhyvin talonpoikais- kuin suurviljelijällekkin aika, jolloin hän joko rajoittaa mahdollisimman paljon jälkeläistensä lukua, säilyttäöksensä maaomaisuutensa mahdollisimman suurena, tai tekee kaikki muut paitsi yhden jälkeläisensä perinnöttömäksi. Jos perinnönjako lasten kesken pysyy sääntönä, niin maan yksityisomistus johtaa ennemmin tai myöhemmin maanomistajain jälkeläisten rajoittamiseen, jopa toisinaan niiden alituisen vähenemiseenkin. Tässä yksi syy, minkätähden väkiluku väheni Rooman valtakunnassa, joka pääasiallisesti perustui maanviljelykseen.

Tämän jyrkkänä vastakohtana oli juutalaisten perheitten hedelmällisyys. Juutalaiset olivat juuri lakanneet olemasta kansana, jonka keskuudessa maanviljelys oli etualalla. Enimmäkseen he olivat kauppamiehiä, kapitalisteja. Ja kapitalia voidaan päinvastoin kuin maata lisätä. Kaupan kukoistaessa se voi kasvaa nopeammin kuin kauppiasten jälkeläiset. Nämä voivat lisäytyä ripeästi, ja kuitenkin voi jokaisen yksityisen rikkaus kasvaa. Ja kauppa taas kehittyi summattomasti juuri maanpaon jälkeisillä vuosisadoilla aina keisariajan alkuun saakka. Maanviljelyksen alalla työskentelevien työntekijäin — orjien, vuokraajain, talonpoikien — riistäminen kasvoi nopeasti, ja tämän riistämisen alue laajeni samalla. Myöskin riis-

täminen vuorilaitoksissa lisäytyi niin kauan kuin orjien saannissa ei tapahtunut seisausta. Tämä johti, kuten olemme nähneet, lopulta maanviljelyksen taantumiseen, viljeltävän maan väkiluvun vähenemiseen ja vihdoin sota-voiman ehtymiseen, jolloin orjien saanti, joka perustui alituisiin onnellisiin sotiin, väheni ja taannutti samalla vuorityön. Mutta kesti kauan, ennenkuin nämä seuraukset tulivat näkyviin, ja siihen saakka jatkui rikkauksien kasautuminen harvojen käsiin synnyttäen samalla väestön rappeutumista, ja rikasten ylellisyys kasvoi. Kauppa oli silloin etupäässä ylellisyyskauppaa. Kulkuneuvot olivat vielä silloin vähän kehittyneet, halpa joukkokuljetus oli vasta alulla. Viljakaupalla Egyptistä Italiaan oli tosin jonkunlainen merkitys, mutta yleensä olivat loistotavarat pääasiallisina kaupan esineinä. Kun nykyaikainen kauppa palvelee ennen kaikkea suurten joukkojen tuotantoa ja kulutusta, palveli se silloin pienen riistäjäjoukon vallattomuutta ja tuhlausta. Kun se nyt riippuu joukkokulutuksen kasvamisesta, riippui se aikaisemmin riistämisen ja tuhlauksen kasvamisesta. Siihen sillä ei ollut koskaan suotuisempia edellytyksiä, kuin Persian valtakunnan perustamisesta ensimmäisten keisarien aikaan saakka. Kuinka kovasti kauppateitten muuttuminen koskikin Palestinaa, kehitti se mitä vilkkaimmin kauppaa yleensä Eufratista ja Niilistä Tonavaan ja Reiniin, Intiasta Britanniaan saakka. Kansat, joiden taloudellinen elämä perustui maanviljelykseen, voivat kyllä siihen aikaan rappeutua, ja heidän väkilukunsa voi vähetä. Mutta kauppiaskansan täytyi menestyä eikä sen tarvinnut pienimmässäkään määrässä rajoittaa lisäytymistään. Tällä ei ollut myöskään minkäänlaisia ulkonaisia esteitä, jotka olisivat vaikuttaneet epäedullisesti.

Mutta kuinka suurena pitänemmekin juutalaisten luonnollista hedelmällisyyttä, niin ei se yksin kumminkaan

riitä selittämään heidän nopeaa lisäytymistään. Sitä täydensi suuressa määrässä *propagandan voima*.

Kansan lisäytyminen uskonnollisen propagandan kautta on aivan yhtä tavatonta, kuin itse juutalaisuuden historiallinen asema.

Verisiteet pitivät alkujaan koossa israelilaisia samoin kuin kaikkia muitakin kansoja. Kuninkuus asetti heimo-hallinnon sijaan alueellisen liiton, valtion ja sen piirit. Maanpakoon siirryttyä tämä side katkesi. Jerusalemiin palaaminen solmi sen uudelleen ainoastaan kansan pieneen osaan nähden. Sen suurempi ja alituisesti kasvava osa eli juutalaisen kansallisvaltion ulkopuolella, vieraisissa maissa, ei ainoastaan tilapäisesti, kuten muiden kansojen kauppiat, vaan pysyväisesti. Ja tämä johti siihen, että nyt katosi vielä toinenkin kansallisuuden side, *kielen yhteys*. Ulkomailla asuvien juutalaisten täytyi puhua näitten maitten kieltä, ja jos useammat sukupolvet olivat asuneet siellä, niin nuoremmat lopulta puhuivat ainoastaan asuntonaan olevan maan kieltä ja unhottivat äidinkieltensä. Varsinkin kreikan kieli voitti alaa heidän keskuudessaan. Juutalaisten pyhät kirjat käännettiin jo ajanlaskumme kolmannella vuosisadalla kreikan kielelle, luultavasti siitä syystä, että ainoastaan harvat aleksandrialaiset juutalaiset ymmärsivät silloin enää hebreaa. Ehkäpä myöskin kreikkalaisten keskuudessa harjoitettavan propagandan vuoksi. Uudemman juutalaisen kirjallisuuden kieleksi tuli kreikka. Ja samalla myöskin juutalaisten kansankieleksi, yksin Italiassakin. „Juutalaisten eri seurakunnilla Roomassa oli osaksi yhteiset hautausmaat, joista tähän saakka tunnetaan viisi. Kirjoitukset ovat *suurimmaksi osaksi kreikkalaisia*, vaikkakin toisinaan ymmärtämättömiin saakka murteellisia; niiden ohella tavataan latinalaisia, mutta ei ensinkään hebrealaisia kirjoituksia.” *) Juutalaiset eivät

*) Friedländer, Sittengeschichte Roms (Rooman tapain historia), II, s. 519.

voineet säilyttää hebreaa edes Palestiinassa. He omaksuivat siellä ympärillä asuvien kansojen, aramean kielen.

Hebrea oli lakannut olemasta elävä kieli jo useita vuosisatoja aikaisemmin kuin roomalaiset hävittivät Jerusalemin. Se ei enää ollut ymmärtämisen välittäjänä kansalaistoverien kesken, vaan ainoastaan entisaikojen pyhien kirjoitusten avaimena — jotka kirjoitukset ulottuivat ainoastaan mielikuvituksessa monia vuosisatoja ja vuosituhansia taaksepäin, sillä todellisuudessa ne olivat muodostetut vasta aivan äsken vanhoista jätteistä ja uusista keksinnöistä.

Tästä uskonnosta, jonka sanottiin olevan ilmoitetun Israelin esi-isille, mutta joka itse asiassa oli maanpaossa ja maanpaon jälkeen muodostettu uskonto, tuli kauppa liikkeen ohella juutalaisuuden lujin side, ainoa tunnusmerkki, joka erotti sen muista kansoista.

Mutta tämän uskonnon ainoa Jumala ei ollut enää yksi monista heimojumalista, kuten muinoin, hän oli ainoa maailman Jumala, kaikkien ihmisten Jumala, jonka käskyt koskivat kaikkia. Juutalaiset erosivat muista ainoastaan siinä, että he olivat tunteneet hänet, kun muut eivät sokeudessaan olleet tietäneet hänestä mitään. Tämän Jumalan tunteminen oli nyt juutalaisuuden tunnusmerkki: ken tunsii hänet ja tunnusti hänen käskynsä, hän kuului valittuihin, oli juutalainen.

Yksijumalaisuus synnytti siis loogillisen mahdollisuuden, jota levittäen voitiin laajentaa juutalaisuuden piiriä. Tämä mahdollisuus olisi kumminkin ehkä jäänyt ilman seurauksia, jos se ei olisi syntynyt samaan aikaan, jolloin juutalaiskansaa tunsii laajenemisen tarvetta. Juudan kansan pienuus oli saattanut sen syvimpään alennuksen tilaan. Mutta se ei ollut sortunut. Se oli kestänyt pahimmat ahdingot, oli taas saanut lujan maaperän jalkojensa alle ja alkoi päästä kaikkialla valtaan ja rikkauteen. Tästä se ammensi sen ylpeän luottamuksen, että se todella oli

valittu kansa, todella kutsuttu kerran hallitsemaan muita kansoja. Mutta niin hartaasti kuin se luottikin Jumalaansa ja messiakseen, jota se häneltä odotti, täytyi sen kumminkin myöntää asiansa toivottomuus niin kauan kuin se oli mitättömän pieni kansa miljoonain pakanain joukossa, joiden valtava enemmistö astui kansan tietoisuuteen sitä selvemmin, kuta loitommalle sen kauppasuhteitten piiri laajeni. Kuta hartaammin se ikävöitsi kohoaamista ja voimaa, sitä innokkaammin sen täytyi pyrkiä lisäämään kansansa jäsenten lukumäärää, voittamaan kannattajia vierasten kansojen keskuudessa. Siten juutalaiskansassa syntyi viimeisillä vuosisadoilla ennen Jerusalemin hävitystä voimakas laajenemistarve.

Juutalaisen valtion asukkaille oli väkivaltainen käännytys suorien tähän johtava tie. Toisen kansan alistaminen ei ollut tavatonta. Milloin juutalaiset onnistuivat tässä, koettivat he samalla myöskin pakottaa voitettulle uskontonsa. Näin kävi makkabealaisten ja heidän jälkeläistensä aikana, noin vuodesta 165 vuoteen 63 e. Kr., jolloin Syrian valtakunnan häviö soi juutalaisille hetkeksi jonkun verran vapautta, jota he käyttivät ei ainoastaan luodakseen päältänsä syrialaisen ikeen, vaan myöskin laajentaaksensa omaa aluettaan. Silloin valloitettiin Galilea, joka ei ennen ollut kuulunut juutalaisille, kuten Schürer on todistanut.*) Idumea ja Jordanin itäpuoli valloitettiin, jopa saatiin jalansija rannikollakin, Joppessa. Tällainen valloituspolitiikka ei ollut mitään tavatonta. Mutta tavatonta oli, että se muuttui *uskonnon* levittämistä tarkoittavaksi politiikaksi. Äsken valloitetujen alueitten asukasten täytyi ottaa omaksi jumalakseen Jumala, jota Jerusalemin temppelissä palveltiin, heidän täytyi vaeltaa Jerusalemiin rukoilemaan häntä ja maksaa sinne temppeli-

*) Geschichte des jüdischen Volkes (Juudan kansan historia), II, s. 5.

vero, heidän täytyi ympärileikkauksen ja juutalaisten omi-
tuisten kirkonmenojen noudattamisen kautta erottautua
muista kansoista.

Tällainen menettely oli aivan kuulumatonta vanhan
ajan maailmassa, jossa valloittaja tavallisesti jätti vallan-
alaisille täydellisen uskonnon- ja tapojenvapauden, vaati-
en heiltä ainoastaan omaisuus- ja veriveron.

Tällainen juutalaisuuden levittäminen oli kumminkin
mahdollista ainoastaan ohimennen, niin kauan kuin syria-
laisten valta oli liian heikko, eivätkä roomalaiset vielä
olleet kyllin lähellä estämässä juutalaisten sotaista menes-
tystä. Juutalaisten eteneminen Palestiinassa ei lakannut,
ennenkuin Pompejus oli valloittanut Jerusalemin (63 e.
Kr.). Roomalainen esivalta asetti silloin vahvan sulun
väkivaltaista juutalaisen uskontokunnan levittämisenet-
telyä vastaan.

Sitä innokkaammin juutalaiset koettivat siitä alkaen
laajentaa uskontokuntaansa toisella tavalla, rauhallisen
propagandan kautta. Sekin oli vielä silloin omituinen
iimiö. Juutalaiset osottivat jo ennen kristinuskoa samaa
käännäytysintoa kuin tämä myöhemmin, ja saavuttivat siinä
huomattavan menestyksen. Oli aivan käsitettävää, mutta
ei suinkaan yhtä johdonmukaista, kun kristityt moittivat
juutalaisissa tätä intoa, jota he itse niin innokkaasti käyt-
tivät oman uskontonsa hyväksi:

„Voi teitä, te kirjanoppineet ja farisealaiset!” panee
evankeliumi Jeesuksen sanomaan, „te ulkokullatut, kun
kuljette ympäri merta ja mannerta tehdäkseen yhden
uuden juutalaisen; ja kun joku on siksi tullut, niin teette
hänestä helvetin lapsen, kahta vertaa pahemman kuin te
itse olette!” (Matt. 23, 15.)

Näin kristillisesti puhui kilpailu.

Pelkät aineelliset edut jo hankkivat juutalaisille monta
kannattajaa „pakanallisesta” maailmasta. Niin laajalle
haarautuneen ja kukoistavan kauppayhteiskunnan jäsenyys

lienee jo sellaisenaan näyttänyt monesta sangen houkuttevalta. Mihin tahansa juutalainen tuli, voi hän aina luottaa siihen, että hänen uskonveljensä tarmokkaasti kannattivat ja auttoivat häntä.

Mutta myöskin muut syyt loivat juutalaisuudelle leviämistä. Olemme jo nähneet, kuinka määrätulle asteelle kehittynyt kaupunkielämä synnyttää siveelliselle yksijumalaisuudelle suotuisan mielialan. Mutta filosofien yksijumalaisuus oli ristiriidassa perityn uskonnon kanssa, tai ainakin ulkopuolella sen piiriä. Se vaati ajatuksen itsenäisyyttä. Sama yhteiskunnallinen kehitys, joka suosi yksijumalaisuuden aatteita, johti, kuten olemme nähneet, valtion ja yhteiskunnan rappeutumiseen, yksityisen kasvavaan epäitsenäisyyteen, lujan auktoriteetin yhä lisääntyvään tarpeeseen; maailmankatsomuksessa siis ei filosofiaan, jonka yksityinen asettaa itselleen, vaan uskontoon, joka esiintyy yksityiselle yli-inhimillisen arvovallan valmiina, lujana tuotteena.

Ainoastaan persialaiset ja juutalaiset olivat vanhan ajan sivistyskansojen keskuudessa kehittyneet erityisten olosuhteitten kautta yksijumalaisuuteen, ei filosofiana, vaan uskontona. Kumpikin uskonto levisi huomattavasti helleniläisten ja sitten Rooman valtakunnan kansojen keskuuteen. Mutta juutalaiskansaa kiihotti sen synkkä kansallinen asema suurempaan käännytysintoon, ja Aleksandriassa se joutui läheiseen yhteyteen kreikkalaisen filosofian kanssa.

Vaipuvan vanhan maailman mielille, jotka epäilivät perittyjä jumaliaan ja joilla ei ollut voimaa muodostaa omaa jumalatonta tai yksijumalaista maailmankatsomusta, voi se paraiten tarjota sen, mitä he kaipasivat, sitä paremmin, kun se siveellisen alkuvoiman uskoon yhdisti myöskin uskon tulevaan vapahtajaan, jota silloin koko maailma ikävöitsi.

Rooman maailmanvaltiossa yhtyvistä monista uskon-

noista vastasi juutalaisten uskonto paraiten sen ajan ajatuksia ja tarpeita; se ei tosin ollut filosofien, vaan kyllä „pakanain” uskonnon yläpuolella — ei siis ihme, että juutalaiset ylpeillen tunsivat olevansa näitä korkeammalla ja että heidän kannattajainsa luku kasvoi nopeasti. „Juutalaisuus valtaa kaikki ihmiset”, sanoi Aleksandrian juutalainen Philo, „ja kehottaa heitä hyveeseen, se valtaa barbarit, hellenit, mannermaan ja saarien asukkaat, idän sekä lännen kansallisuudet, eurolalaiset, aasialaiset, koko maan kansat.” Hän odotti, että juutalaisuudesta tulisi maailmanuskonto.*)

Olemme jo edellä viitanneet siihen, että juutalaisia karkotettiin Roomastakin jo vuonna 139 e. Kr., koska he olivat hankkineet Italiassa proselyyttejä. Antiokiasta kerrotaan, että sikäläiseen juutalaisseurakuntaan kuului suurimmaksi osaksi kääntyneitä eikä synnynnäisiä juutalaisia. Monilla muilla paikkakunnilla lienee ollut samoin. Tämä tosiasia riittää jo yksinään todistamaan, kuinka naurettavaa on koettaa selittää juutalaisuuden tunnusmerkkejä rodun perustuksella.

Vieläpä kuninkaitakin kääntyi juutalaisiksi. Izates, Adiabenen maakunnan kuningas Assyriassa, kääntyi muutamien juutalaisten naisproselyyttien vaikutuksesta juutalaisten uskoon, jonka myöskin hänen äitinsä Helena oli omaksunut. Hänen innostuksensa meni niin pitkälle, että hän antoi ympärileikata itsensä, vaikka itse hänen juutalainen opettajansakin kehotti häntä luopumaan tästä, jotta hän ei vahingoittaisi asemaansa. Myöskin hänen veljensä kääntyivät juutalaisten uskoon. Tämä tapahtui Tiberiuksen ja Claudiuksen aikana.

Juutalaiskaunottaret ovat kääntäneet monta muutakin kuningasta juutalaisten uskoon.

Niinpä kuningas Aziz Emesasta kääntyi juutalaiseksi,

*) Vertaa Tob. kirj. 14, 6, 7.

naidakseen Agrippa II:sen sisaren Drusillan. Tämä palkitsi hänen alttiutensa myöhemmin sangen kurjalla tavalla, hylätessään kruunatun puolisonsa erään roomalaisen prokuraattori Felixin tähden. Yhtä huonosti menetteli hänen sisarensa Berenice, jonka tähden kuningas Polemon oli antanut ympärileikata itsensä. Hänen vaimonsa irstaisuus synnytti hänessä inhoa ei ainoastaan häntä itseään, vaan myöskin hänen uskontoansa kohtaan. Mutta rouva Berenice osasi lohduttaa itseään. Hän oli tottunut miesten vaihtoon. Ensin hän oli ollut naimisissa Marcuksen kanssa, tämän kuoltua setänsä Herodeksen. Kun hänkin kuoli, eli Berenice yhdessä veljensä Agrippan kanssa, kunnes meni mainitun Polemonin puolisoksi. Lopuksi hän sai keisari Tituksen jalkavaimon arvon.

Jos tämä nainen olikin täten kansalleen uskonon, niin kääntyi hänen sijaansa paljon muita naisia juutalaisuuteen, joka lumosi heidät. Niiden joukossa oli Neron puoliso Poppea Sabina, jonka kerrotaan olleen innokkaan juutalaisen. Hänen elämänsä ei tosin tullut sen kautta siveellisemmäksi.

Josephus kertoo Damaskon kaupungin asukasten aikoneen Neron aikuisen juutalaisten kapinan alussa hävittää sukupuuttoon kaikki juutalaiset, jotka asuivat kaupungissa. „He pelkäsivät vain vaimojaan, sillä nämä olivat melkein kaikki liittyneet juutalaisten uskoon. Sentähden he pitivät aikeensa heiltä tarkasti salassa. Yritys onnistui. He surmasivat yhdessä tunnissa kymmenentuhatta juutalaista ”*).

Juutalaisuuteen kääntymisen muodot olivat hyvin erilaiset. Innokkaimmat äsken kääntyneistä omaksuivat sen täydellisesti. Heidän vastaanottamisensa vaati kolme tempua: ensin ympärileikkaus, sitten kastekylpy puhdistuk-

*) Jüdischer Krieg (Juutalaissota), II, 20, 2.

seksi pakanallisesta syntisyydestä, ja vihdoin uhri. Naisilta jäi ensiksimmäinattu luonnollisesti pois.

Mutta kaikki kääntyneet eivät voineet suostua poikkeuksetta noudattamaan kaikkia juutalaisuuden vaatimuksia. Olemmehan nähneet, kuinka ristiriitainen tämä uskonto oli, kuinka siinä yhtyi sangen valistunut kansainvälinen yksijumalaisuus mitä ahdasmielisimmän heimojumalaisuuden kanssa, puhdas siveysoppi perinnäistapojen tarkan noudattamisen kanssa, joten siinä oli silloisten ihmisten mielestä sangen uudenaikaisten ja suurenmoisten aatteen rinnalla myöskin mielipiteitä, joiden täytyi tuntua varsinkin helleniläisestä tai roomalaisesta peräti kummallisilta, jopa vastenmielisiltäkin, ja jotka tavattomasti vaikeuttivat juutalaisen seurakunnan jäsenen yhteiskunnallista seurustelua seurakunnan ulkopuolella olevien kanssa. Tähän kuuluivat esimerkiksi ruokamääräykset, ympärileikkaus ja ankara sabbatin vietto, joka usein pukeutui mitä järjettöminpään muotoon.

Juvenaloksen kirjoituksista näemme, että laatikossa keittäminen, jota nykyään ylistetään talouden uusimmaksi keksinnöksi, oli tunnettu jo vanhojen juutalaisten keskuudessa. Sabbatin aattona he panivat keitetyt ruokansa heinillä täytettyyn koriin, pitääksensä niitä siellä lämpiminä. Sellainen kori oli jokaisessa juutalaisessa taloudessa. Tämä jo todistaa, mitä epämukavuuksia ankara sabbatin vietto toi muassaan. Mutta sitä kehitettiin toisinaan niinkin kauas, että se tuli juutalaisille suorastaan turmiolliseksi. Hurskaat juutalaiset, joiden kimppeun sodassa hyökättiin sabbattina, eivät puolustaneet itseään eivätkä paenneet, vaan antoivat levollisesti lyödä itsensä kuoliaiksi, jotta he eivät rikkoisi Jumalan käskyä.

Tällaiseen fanatismiin ja Jumalaansa luottamiseen kykenivät ainoastaan harvat. Mutta vähemmän ankaraan juutalaisen lain toteuttaminen ei ollut jokaisen maun mukaista. Niiden ohella, jotka liittyivät juutalaiseen seu-

rakuntaan ja ottivat noudattaakseen kaikkia juutalaisen lain määräyksiä, oli paljon sellaisia, jotka kyllä olivat mukana juutalaisten jumalanpalveluksissa ja kävivät synagogissa, mutta hylkäsivät juutalaisten säännökset. Palestinan ulkopuolella oli itse juutalaistenkin keskuudessa monta, jotka eivät panneet näille säännöksille suurta arvoa. Usein tyydyttiin vain siihen, että palveltiin totista Jumalaa ja uskottiin tulevaan messiakseen, ympärileikkauksesta luovuttiin ja oltiin tyytyväisiä, jos seurakunnan äsken saatu ystävä puhdisti itsensä synneistä kastekevyyssä, kasteessa.

Nämä „hurskaat” (sebomenoi) seurakunnan jäsenet lienevät olleet enemmistönä juutalaisuuteen kääntyneitten pakanain joukossa. He muodostivat aluksi kristillisen seurakunnan tärkeimmän värväysalueen, kun tämä levisi Jerusalemin rajojen ulkopuolelle.

d) Juutalaisviha.

Niin suuri kuin juutalaisuuden leviämisvoima olikin, ei se nähtävästi vaikuttanut kaikkiin luokkiin samalla tavalla. Monien mielestä sen täytyi tuntua loukkaavalta. Niinpä ennen kaikkea maanomistajain, joiden kiinteä asutus ja paikallinen ahdasmielisyys olivat pahimmin ristiriidassa kauppiaan levottomuuden ja kansainvälisyyden kanssa. Maanomistajan kustannuksellahan kauppiaan voitto osaksi syntyi. Kauppias koetti polkea mahdollisimman alas niiden tuotteitten hintaa, joita maanomistaja myi kauppiaalle, ja korottaa niiden tuotteitten hintaa, joita maanomistaja kauppiaalta osti. Suurtilanomistus on aina sopinut erinomaisesti yhteen koronkiskomiskapitalin kanssa; olemmehan nähneet, että koronkiskominen jo varhain lisäsi suuressa määrässä sen voimaa. Kauppaa koh-

taan suurtilanomistus sitävastoin on säännöllisesti aina ollut vihamielisellä kannalla.

Mutta vientitavaroita valmistavat teollisuudenharjoittajatkin olivat yhtä vihamielisessä suhteessa kauppiaseen kuin nykyään kotityöntekijät kustantajiin.

Tämä kaupan vastustaminen kohdistui etupäässä juutalaisiin, jotka niin tarkasti pitivät kiinni kansallisuudestaan. Kuta vähemmän kieli erotti heitä ympäristöstä, sitä sitkeämmin he riippuivat perityissä kansallisissa tavoissa, jotka nyt sulautuivat läheisesti yhteen kansallisen yhdysiteen, uskonnon kanssa ja joiden kautta he Palestinan ulkopuolella herättivät niin suurta huomiota kansajoukkojen silmissä. Nämä omituisuudet olisivat muulloin synnyttäneet ainoastaan joukkojen pilkkaa, kuten kaikki vieras, mutta nyt ne herättivät vihaa, koska ne olivat erityisinä tunnusmerkkeinä kansankerrokselle, joka eli riistämisestä, kuten kaikki muutkin kauppiaat, ja pysyi muuhun väestöön veraten sen ohella mitä lähimmässä kansainvälisessä yhteydessä, saavuttaen lisää rikkautta ja etuoikeuksia, samalla kuin muu väestö nähtävästi köyhtyi ja vaipui oikeudettomuuden tilaan.

Tacituksen kirjoituksista voimme nähdä, miten juutalaisuus vaikutti muihin kansallisuuksiin. Hän kertoo:

„Mooses otti käytäntöön uusia uskontotapoja, jotka ovat päinvastaisia kuin muitten kuolevaisten. Niiden mukaan on kaikki jumalatonta (profanum), mikä meistä on pyhää; ja toisaalta heidän keskuudessaan on kaikki luvallista, mikä meistä on inhottavaa.” Tällaisina tapoina hän mainitsee pidättäytymisen sianlihan syönnistä, monet paastot, sabbatin.

„Näitä uskonnollisia tapoja, mistä ne johtunevatkin, puolustavat he niiden vanhuuden vuoksi. Toiset vastenmieliset ja inhottavat tavat ovat päässeet voimaan halveksittavuutensa tähden; sillä sen kautta he saavat aikaan, että huonoimmat tulevat uskottomiksi isiensä uskonnolle

ja tuovat heille avustusta ja lahjoja: siten juutalaisten rikkaus on kasvanut; samoin myöskin siitä syystä, että heidän omassa keskuudessaan vallitsee mitä tarkin rehellisyys ja aina avustukseen valmis lempeys, mutta kaikkia muita kohtaan sitävästoin ilkeä vihamielisyys. He eivät syö aterioitansa näiden kanssa yhdessä ja pidättäytyvät makaamasta toista uskontoa tunnustavain naisten kanssa, mutta keskenään he eivät tunne mitään luvatonta. He ottivat ympärileikkauksen käytäntöön erotakseen siten muista. Heidän uskoonsa kääntyneetkin hyväksyvät ympärileikkauksen ja heti heidät täyttää ennen kaikkea jumalain halveksiminen, isänmaan kieltäminen, vanhempain, lasten ja veljien ylenkatsominen. Sen ohella he koettavat lisätä joukkoaan, lapsen surmaaminen on heidän mielestään rikos. He pitävät kuolemattomina uskontonsa tähden taistelussa kaatuneitten tai kuolleitten sieluja: siitä johtuu heidän halunsa siittää lapsia ja heidän kuolemanhalveksimisensä.”

Tacitus puhuu sitten vielä, kuinka juutalaiset hylkäävät kaiken kuvainpalveluksen, ja lopettaa: „Juutalaisten tavat ovat mielettömiä ja surkuteltavia (*Judaeorum mos absurdus sordidusque*)” *).

Ivarunoilijat pilkkasivat mielellään juutalaisia; juutalaisia koskevat leikkipuheet saavuttivat aina myötätuntosen kuulijakunnan.

Juvenalis osottaa neljännessätoista satiirissaan, kuinka vanhempain esimerkki vaikuttaa lapsiin. Huonon esimerkin antaa isä, joka taipuu juutalaisuuteen:

„Sinä tapaat ihmisiä, joille kohtalo on antanut sabbattia pyhittävän isän. Sellaiset henkilöt rukoilevat ainoastaan pilviä ja taivaan jumalia. He uskovat, että sianliha on samaa kuin ihmislihakin, koska isä kieltäytyy syömästä sianlihaa. Varhain he myöskin riistävät pois esi-

*) Historiat, V, 5.

nahan ja halveksivat roomalaisten lakeja. Sen sijaan he opettavat, seuraavat ja kunnioittavat juutalaista oikeutta, kaikkea, mitä Mooses salaperäistä tehtävänsä suorittaessaan on jättänyt perinnöksi. He osottavat tien ainoastaan saman uskon tunnustajille, elleivät nämä sitä tiedä, ainoastaan ympärileikattuja (*verpos*) he opastavat läheteelle, jota janoavat ikävöitsevät. Tämän saa aikaan isä, jolle joka seitsemäs päivä on lepopäivä (*ignavus*), jolloin hän pidättäytyy kaikesta elämän toiminnasta.” *)

Kuta enemmän yhteiskunnalliset harmit lisääntyivät, sitä suuremmaksi juutalaisviha kasvoi.

Se oli jo silloin lähinnä oleva ja vaarattomin keino ilmaista valtion ja yhteiskunnan taantumisen tuottamaa mielikarvautta. Oli arveluttavaa ahdistaa ylimyksiä ja latifundioitten omistajia, koronkiskojia ja sotapäälliköitä, puhumattakaan valtaistuimilla olevista hirmuhallitsijoista, mutta juutalaisilla sitävastoin ei etuoikeuksistaan huolimatta ollut suurtakaan turvaa valtiovallasta.

Keisariajan alussa, jolloin talonpoikaisväestön köyhtyminen oli kohonnut korkealle asteelle ja summattomia ryöstönhimoisia ryysyköyhälistöläisjoukkoja keräytynyt suurkaupunkeihin, tapahtui silloin tällöin muodollisia ryöstöjä. Mommsen kertoo sangen havaannollisesti eräästä tällaisesta juutalaisvainosta, joka tapahtui keisari Gajus Caligulan aikana (37—41 j. Kr.), siis jotenkin samaan aikaan, jolloin Kristuksen arvellaan kuolleen:

„Eräs ensimmäisen Herodeksen ja kauniin Mariammen jälkeläinen, jota isoisänsä suojelijan ja ystävän mukaan kutsuttiin Herodes Agrippaksi, ehkä vähäpätöisin ja rappeutunein monista Roomassa elävistä ruhtinasten pojista, mutta siitä huolimatta, tai ehkäpä juuri sentähden, uuden keisarin suosikki ja nuoruudenystävä, siihen saakka valitettavasti tunnettu ainoastaan irstailunsa ja velkojensa täh-

*) Satiireja, XIV, 96—105.

den, oli saanut suojelijaltansa, jolle hän oli ensimmäisenä voinut tuoda sanoman Tiberiuksen kuolemasta, lahjaksi erään avonaisen olevan juutalaisen pikkuruhtinaan paikan ja sen lisäksi kuninkaan arvonimen. Matkalla uuteen valtakuntaansa hän tuli vuonna 38 Aleksandrian kaupunkiin, jossa hän oli muutamia kuukausia aikaisemmin koettanut karanneena vekselivelallisena saada juutalaisilta pankkiireilta rahoja. Kun hän näyttäytyi siellä julkisesti kuninkaan puvussa ja upeasti varustetun henkivartijajoukon seuraamana, synnytti tämä luonnollisesti tuon solvaus- ja häväistyshaluisen kaupungin asukkaissa, jotka eivät suinkaan olleet juutalaisten ystäviä, vastaavan juutalaisten pilkkaamiskiihkon, eikä asia pysähtynyt tähän. Syntyi julma juutalaisvaino. Ne juutalaisten talot, jotka olivat erillään toisistaan, ryöstettiin ja poltettiin, satamassa olevat juutalaisten laivat hävitettiin, muissa kaupunginosissa tavattuja juutalaisia rääkättiin ja surmattiin. Mutta puhtaasti juutalaisia kortteleita vastaan ei voitu väkivallalla mitään. Silloin pisti johtajain päähän vihkiä synagogat, joita ennen kaikkea tarkoitettiin, mikäli niitä vielä oli jäljellä, uuden hallitsijan temppeleiksi ja pystyttää niihin kaikkiin hänen kuvapatsaansa, pääsynagogaan nelivaljakolla ajavana. Koko maailma ja myöskin juutalaiset sekä maaherra tiesivät, että keisari Gajus piti itseänsä todellisenä ruumiillisena jumalana niin täydellä todella, kuin hänen häiriytynyt järkensä siihen kykeni. Maaherra Avilius Flaccus, kelpo mies ja Tiberiuksen hallitessa erinomainen hallituksenhoitaja, mutta nyt lamassa sen epäsuosion johdosta, johon hän oli uuden keisarin silmissä joutunut, ja odottaen joka hetki takaisin kutsumista ja syytöstä, oli valmis käyttämään tilaisuutta päästäkseen jälleen suosioon. Hän ei ainoastaan julistanut määräystä siitä, että patsasten asettamista synagogiin ei saanut millään tavalla estää, vaan hän suorastaan ryhtyi juutalaisvainoon. Hän määräsi sabbatin poistettavaksi. Edelleen

hän selitti käskykirjeissään, että nämä suvaitut vieraat olivat luvatta anastaneet haltuunsa parhaan osan kaupunkia; heidän asumisoikeutensa rajoitettiin yhteen ainoaan viidestä korttelista, ja kaikki muut juutalaistalot jätettiin roskaväen käsiin, samalla kuin niistä karkotettuja asukkaita majaili joukottain kodittomina rannalla. Minkäänlaisia vastalauseita ei otettu edes kuuleviin korviin; kolmekymmentäkahdeksan jäsentä vanhinten neuvostosta, joka silloin ethnarkin eli päällikön asemasta edusti juutalaisia, ruoskittiin yleisessä sirkuksessa kansan nähden. Neljä-sataa taloa oli raunioina; kauppa ja liike pysähtyi; tehtaot seisoivat. Apua ei saatu mistään muualta, ellei keisarilta. Hänen luoksensa menivät molemmat aleksandrialaiset lähetystöt, toinen juutalaisten, johtajanaan aikaisemmin mainittu Philo, eräs uusjuutalaisen suunnan oppinut, pikemmin lempeämielinen kuin urhoollinen, mutta joka siitä huolimatta kumminkin astui rohkeasti puolustamaan kansalaisiaan tässä hädässä; toinen juutalaisvihollisten, johtajanaan Apion, myöskin eräs aleksandrialainen oppinut ja kirjailija, „maailman kulkunen”, kuten keisari Tiberius häntä kutsui, täynnä suuria sanoja ja vielä suurempia valheita, täynnä mitä röyhkeintä kaikkitietoisuutta ja ehdotonta uskoa itseensä, joskaan ei ihmisiä niin kumminkin heidän arvottomuutensa tunteva, puhetaidon samoin kuin kansankiihoituksenkin ihailtu mestari, taistelunvalmis, sukkelasanainen, hävytön ja ehdottomasti lainkuuliainen. Neuvottelun tulos oli ennakoilta selvä; keisari laski riitapuolet luokseen ollessaan katselemassa puutarhansa laitoksia, mutta sen sijaan että hän olisi kuunnellut rukoilevia, esitti hän heille pilkallisia kysymyksiä, joille juutalaisviholliset kaikista hovitavoista huolimatta ääneensä nauroivat, ja koska hän oli hyvällä tuulella, tyytyi hän vain lausumaan surkuttelunsa siitä, että nämä muutoin hyvät miehet olivat niin onnettomasti järjestyneet, että he eivät voineet käsittää hänen synnyinäistä

jumalaisluontoaan, jolloin hän epäilemättä tarkoitti totta. Apionin tunnustettiin siis olevan oikeassa, ja synagogat muuttuivat Gajuksen tempeleiksi kaikkialla, missä juutalaisviholliset sitä halusivat.” *)

Kukapa ei tätä kuvausta lukiessaan ajattelisi nykyisiä oloja Venäjällä? Eikä yhtäläisyys rajoitu ainoastaan juutalaisvainoihin. Nykyään ei myöskään voida puhua Gajuksesta, tuosta mielipuolesta pedosta keisarillisella valtaistuimella, muistamatta samalla eräitä Venäjän vainojen ylhäissyntyisiä suojelijoita. Tuo liittokunta ei ole edes alkuperäinen!

Itse Roomassa oli käytettävissä oleva sotavoima liian vahva ja keisari liian haluton kaikkiin kansanliikkeisiin, joten siellä ei voinut syntyä samanlaisia näytelmiä. Mutta niin pian kuin keisarillinen valta oli lujitettu, ja kun keisarit eivät enää tarvinneet juutalaisia, alkoivat he ahdistaa heitä. Kun he katselivat epäluulolla jokaista viattomintakin yhdistystä, täytyi juutalaisten kansainvälisen uskonnollisen järjestön näyttää heistä hyvin vastenmieliseltä.

Tiberius jo alkoi juutalaisvainot. Niiden syistä kertoo Josephus seuraavaa: „Roomassa oleskeli eräs juutalainen, kauttaaltaan jumalaton ihminen, jota oli kotimaassaan syytetty monista rikoksista ja joka oli rangaistuksen pelosta paennut. Tämä sanoi olevansa eräs Mooseksen lain opettaja, liittyi kolmen kanssarikollisen kanssa ja houkutteli Fulvian, erään ylhäisen naisen, joka oli kääntynyt juutalaisten uskoon ja nyt käytti häntä opettajanaan, lähettämään kultaa ja purppuraa lahjaksi Jerusalemin tempelille. Kun he olivat saaneet naiselta lahjat, käyttivät he ne omaksi hyödykseen, kuten heidän tarkoituksensa oli alkuaankin ollut. Fulvian mies Saturninus valitti puolisonsa pyynnöstä ystävälleen keisari Tiberiukselle asiasta, ja keisari käski heti karkottaa kaikki juutalaiset Roo-

*) Römische Geschichte (Roman historia), V, s. 515—518.

masta. Neljätuhatta heistä otettiin sotamiehiksi ja lähetettiin Sardiniaan.” *)

Tämä kertomus on omiaan kuvaamaan roomalaiseen hoviseurueeseen kuuluvien ylhäisten naisten taipumusta juutalaisuuteen. Vaikka tapahtuma todella olisikin aiheuttanut noin ankaran toimenpiteen kaikkia Rooman juutalaisia vastaan, niin se ei kumminkaan varmaankaan ollut sen ainoa syy. Olisihan syyllisten rankaiseminen riittänyt, ellei olisi oltu vihamielisellä kannalla koko juutalaisuutta vastaan. Yhtä vihamieliseksi osottautui Gajus Caligula, kuten juuri olemme nähneet. Claudiuksen hallitessa (41—54 j. Kr.) karkotettiin juutalaiset taas Roomasta, koska he, kuten Suetonius kertoo (Claudius, 25:s luku), synnyttivät levottomuuksia erään Chrestoksen johdolla. Tämä Chrestos ei ollut synnynäinen juutalainen, vaan eräs juutalaisuuteen kääntynyt kreikkalainen. Tässäkin todistukset juutalaisvihasta yhtyvät todistuksiin juutalaisuuden leviämisen voimasta.

e) Jerusalem.

On selvää, että kun niinhyvin hallitsevissa luokissa kuin kansajoukoissakin vallitsi tällainen mieliala juutalaisia vastaan, niin he kaikesta ulkomailla saavuttamastaan edistyksestä välittämättä ja huolimatta yhä lisäytyvästä mahdottomuudesta saada toimeentuloansa kotimaassaan kumminkin yhä uudelleen ikävöiden ajattelivat Jerusalemia ja sen maa-aluetta, ainoaa maailmankulmaa, jossa he edes jossakin määrin voisivat olla herroina talossaan ja jossa koko väestö oli juutalaisia, ainoaa maailmankulmaa, josta alkaen luvattu suuri juutalaisvaltakunta voisi

*) Altertümer, XVIII, 3, 5.

syntyä ja jossa odotettu messias voisi perustaa juutalaisten herravallan.

Jerusalem pysyi keskuksena, pysyi juutalaisuuden pääkaupunkina, ja jälkimäisen mukana kasvoi edellinenkin. Siitä tuli taas rikas kaupunki, suuri kaupunki, jossa oli ehkä 200,000 asukasta, mutta sen suuruus ja rikkaus ei perustunut enää kuten Davidin ja Salomonin hallitessa sotaiseen voimaan tai Palestinan kansojen kauppaan, vaan ainoastaan Jahven temppeliin. Jokaisen juutalaisen, missä ikinä hän asuikin, täytyi avustaa sen ylläpitoa ja suorittaa vuosittain kaksoisdrakma temppeliveroa, joka lähetettiin Jerusalemiin.

Sen lisäksi virtasi pyhättöön vielä lukuisia ylimääräisiä lahjoja. Siltä ei kavallettu kaikkia, kuten niiden kallisarvoisten lahjojen kävi, mitkä nuo neljä juutalaista veijaria Josephuksen kertomuksen mukaan houkuttelivat Fulvialta. Ja sitäpaitsi oli jokaisen hurskaan juutalaisen velvollisuus ainakin kerran elämässään tehdä pyhiinvaellusretki paikalle, missä hänen Jumalansa asui ja mikä oli ainoa paikka, jossa tämä otti vastaan uhreja. Juutalaisten synagogat eri kaupungeissa Jerusalemin ulkopuolella olivat ainoastaan kokous- ja rukoushuoneita sekä kouluja — „juutalaiskouluja” — mutta ei temppeleitä, joissa olisi voitu uhrata Jahvelle.

Temppelivero ja pyhiinvaeltajat toivat summattomasti rahaa Jerusalemiin ja antoivat siellä työtä suurelle ihmisjoukkoille. Jerusalemissa elivät Jahvekultista välittömästi tai välillisesti ei ainoastaan temppelin papit ja kirjantoppineet, vaan myöskin rihkamakauppiat ja rahanvaihtajat, käsityöläiset, maalaisväestö, Juudan ja Galilean maanviljelijät, karjanhoitajat ja kalastajat, joilla oli Jerusalemissa erinomainen vehnän ja hunajan, karitsain ja vohlien myyntipaikka, samoin kuin kalojenkin, joita he pyytivät meren rannalta tai Genetsaretin järvestä ja lähettivät kuivattuina tai suolattuina Jerusalemiin. Kun Jeesus

tapasi temppelissä ostajia ja myyjiä, vaihtajia ja kyyhkysenkauppiaita, niin vastasi tämä täydellisesti sitä tehtävää, jonka Jerusalemin temppeli oli saanut.

Mitä juutalaisessa kirjallisuudessa esitettiin ikivanhoiksi oloiksi, koski itse asiassa sitä aikaa, jolloin tämä kirjallisuus syntyi: silloin kaikki Palestinan juutalaiset elivät sanan varsinaisessa merkityksessä Jahven palvelemisesta, ja perikato uhkasi heitä heti, jos tämä palveleminen veltostui, vieläpä jos se pukeutui toisiin muotoihin. Usein yritettiinkin Jerusalemin ulkopuolelle luoda muita Jahven kulttipaikkoja.

Niinpä eräs Onias, muutaman juutalaisen ylimäisen papin poika, rakensi Ptolemaios Philometrin hallitessa (173—146 e. Kr.) Egyptiin Jahven temppelin, ja tätä yritystä avusti kuningas, joka toivoi, että Egyptin juutalaisista tulisi hänen uskollisia alamaisiaan, jos heillä olisi oma temppelinsä hänen maassaan.

Mutta uusi temppeli ei saavuttanut minkäänlaista merkitystä, kai juuri sentähden, koska sen tuli lujittaa Egyptin juutalaisten alamaisuskollisuutta. Egyptissä he olivat ja pysyivät muukalaisina, suvaittuna vähemmistönä: kuinka voisi heille sieltä tulla messias, jonka tuli hankkia heidän kansalleen itsenäisyys ja kansallinen suuruus? Ja messiasuskohan oli eräs Jahvekultin voimakkaimpia kiihottimia.

Paljoa epämurkavammaksi tuli Jerusalemin läheisyydessä Garitsimin vuorella Sicheimin luona oleva kilpaileva temppeli, jonka samarialaislahko oli rakentanut, kuten Josephus kertoo, Aleksanteri Suuren aikana, Schürerin mukaan jo vuosisataa aikaisemmin, ja jossa samarialaiset harjoittivat Jahvekulttiaan. Ei siis ihme, että näiden kummankin kilpailijan välille syntyi mitä katkerin vihollisuus. Mutta vanhempi jumala-afääri oli liian rikas ja liian arvossapidetty, joten nuorempi ei voinut tuottaa sille sannonavaa keskeytystä. Kaikesta samarialaisten propagan-

dasta huolimatta eivät he lisäytyneet yhtä nopeasti kuin juutalaiset, jotka pitivät Jerusalemiä Jumalansa asuinpaikkana.

Mutta kuta uhatummaksi Jerusalemin yksinoikeus tuli, sitä innokkaammin Jerusalemin asukkaat valvoivat kultin „puhtautta” ja sitä kiihkeämmin he vastustivat jokaista yritystä, joka koetti uudistaa siinä jotakin tai saada suorastaan väkivallalla muutosta aikaan. Siitä tuo Jerusalemin juutalaisten uskonnollinen fanatismi ja uskonnollinen suvaitsemattomuus, jotka ovat niin harvinaisia poikkeuksia sen ajan muitten kansojen uskonnollisesta vapaa-mielisyydestä. Muille olivat heidän jumalansa käsittämättömien tapahtumain selityskeinona ja myöskin lohdutuksena ja apuna oloissa, joissa inhimillinen voima ei näyttänyt riittävän. Palestinan juutalaisille oli heidän Jumalansa keino, josta he saivat toimeentulonsa. Siitä tuli koko kansalle sama, mitä Jumala muutoin on ainoastaan sen papeille. Pappisfanatismi muuttui Palestinassa koko väestön fanatismiksi.

Mutta niin yksimielinen kuin tämä olikin Jahvekulttia puolustaessaan, niin jyrkästi kuin se vastustikin jokaista, joka uskalsi ahdistaa sitä, esiintyi kumminkin senkin keskuudessa luokkavastakohtia, jotka eivät säästäneet Jerusalemiakaan. Jokainen luokka koetti omalla tavallaan olla Jahvelle mieliksi ja suojella hänen temppeliään. Ja jokainen odotti omalla tavallaan tulevaa messiasta.

f) Saddusealaiset.

Josephus kertoo Juutalaissodan historian 2:n kirjan 8:nnessä luvussa, että juutalaisten keskuudessa on kolme ajatussuuntaa: farisealaiset, saddusealaiset ja essealaiset. Kahdesta ensiksimmäisestä Josephus jatkaa edelleen :

„Mitä kahteen muuhun lahkoon tulee, niin väitetään *farisealaisten* ankarimmin selittävän lakia. He ovat ensimmäisinä muodostaneet lahkon. He uskovat, että sallimus ja Jumala määräävät kaiken. Heidän mielipiteensä mukaan riippuu kyllä ihmisestä, tekeekö hän hyvää vai ei, mutta myöskin sallimuksella on tässä jonkunlainen vaikutusvalta. Ihmisen sielusta he uskovat, että se on kuolematon ja että hyvien sielut siirtyvät uusiin ruumiisiin, pahojen sieluja sitävastoin kidutetaan iankaikkisilla tuskilla.

„Toinen lahko on *saddusealaiset*. Nämä kieltävät kaiken sallimuksen vaikutuksen ja sanovat, että Jumalan syy ei suinkaan ole, jos joku tekee hyvää tai pahaa; syy on etsittävä ainoastaan ihmisestä, joka vapaan tahtonsa mukaan voi tehdä jonkun työn ja jättää toisen tekemättä. He kieltävät myöskin sielun kuolemattomuuden samoin kuin sen, että ihminen saisi joko palkinnon tai rangaistuksen kuoleman jälkeen.

„Farisealaiset ovat avuliaita ja koettavat elää sovussa kansajoukkojen kanssa. Saddusealaiset sitävastoin ovat julmia jopa keskenänsäkin, ja tylyjä niinhyvin kansalaisyhteyksiin kuin muukalaisiakin kohtaan.”

Tässä nämä lahkot näyttävät erilaisten uskonnollisten mielipidetten edustajilta. Mutta vaikka juutalaisten historia on tähän saakka ollut melkein yksinomaan teologien käsissä, joille uskonto merkitsee kaikkea ja luokkavastakohtat eivät mitään, ovat kumminkin yksin nämäkin jo huomanneet, että saddusealaisten ja farisealaisten välinen vastakkaisuus ei ollut pohjaltaan uskonnollinen, vaan luokkavastakohta, vastakkaisuus, jota voidaan verrata aateiston ja kolmannen säädyn väliseen vastakohtaan ennen Ranskan vallankumousta.

Saddusealaisten lahko edusti pappisaatelistoa, joka oli anastanut vallan juutalaisessa valtiossa ja käytti sitä ensin persialaisen ylivallan, sitten Aleksanteri Suuren jälkeläis-

ten aikana. Se oli temppelein rajaton herra. Temppelein kautta se hallitsi Jerusalemiä, sen kautta koko juutalaisuutta. Sille tulivat kaikki ne verot, joita virtasi temppeleille. Eikä niitä ollutkaan vähän. Maanpakoon saakka papiston tulot olivat tosin olleet vaatimattomia ja epä säännöllisiä. Mutta sen jälkeen ne kasvoivat valtavasti. Olemme jo maininneet kaksoisdrakman (tai puolen siklin, noin 2 markan) veron, jota jokaisen miespuolisen juutalaisen, olipa hän rikas tai köyhä, täytyi kahden vuoden vanhasta maksaa vuosittain temppeleihin. Edelleen lahjat, joita sille virtasi. Mainittakoon muutamia esimerkkejä siitä, kuinka paljon rahaa se sai. Mithridates otti kerran Kos saarella takavarikkoon 800 talenttia, jotka olivat aiotut temppeleille.*)

Cicero sanoo puolustuspuheessaan, jonka hän vuonna 59 e. Kr. piti kaksi vuotta aikaisemmin Aasian maakunnan maaherrana olleen Flaccuksen puolesta: „Kun on tapana vuosittain kuljettaa juutalaisten rahoja Italiasta ja kaikista maakunnista Jerusalemiin, määräsi Flaccus, että Aasian maakunnasta (läntisestä Vähästä-Aasiasta) ei saanut viedä rahaa (Jerusalemiin).” Cicero kertoo edelleen, kuinka Flaccus otti Vähän-Aasian eri paikkakunnilla takavarikkoon temppeleille keräytyitä rahoja, Apameassa yksistään 100 naulaa kultaa.

Tämän lisäksi tulivat uhrin. Muinoin uhraajat olivat itse syöneet uhrin iloisissa pidoissa, joihin papit saivat vain ottaa osaa. Maanpaon jälkeen uhraajien osa yhä pieneni, pappien osa taas kasvoi. Ilojuhlaan annetusta lahjasta, jonka itse antajat nauttivat iloisessa seurassa, ilahduttaakseen ei ainoastaan Jumalaa, vaan myöskin itseänsä, tulee luonnossa maksettava vero, jonka Jumala, toisin sanoen hänen pappinsa, vaatii kokonaan itselleen.

Ja näiden verojen summa yhä kasvoi. Eläin- ja

*) Josephus, *Altertümer*, XIV, 7. 1 talentti = 5,875 markkaa.

muut elintarvehrit joutuivat nyt yhä enemmän yksinomaan pappien hyväksi, ja he saivat niiden lisäksi vielä kymmenennen osan kaikista hedelmistä, samoin kuin myöskin jokaisen ensimmäiseksi syntyneen eläimen. „Puhdasten, toisin sanoen syötäviksi kelpaavien eläinten, lehmien, lammasien, vuohien esikoiset olivat jätettävät sellaisinaan Jumalan huoneeseen. „Saastaisten” eläinten, hevosten, aasiain, kameelien esikoiset olivat maksettavat rahassa. Samoin ihmisen miespuolinen esikoinen. Siitä maksettiin 5 sikliä.

Hauskan yleissilmäyksen siitä, mitä juutalainen pappisto imi kansalta — ja mikä myöhemmin vielä lisäytyi: niinpä kolmasosa sikliä kohotettiin pian puoleen sikliin — tapaamme Nehemian kirjan 10, 32 ja seur.:

„Ja panemme käskyn itse päällemme, että me annamme *kolmannenosan yhdestä siklistä ajastajassa* meidän Jumalamme huoneen palvelukseen — — —. Ja me heitimme arpaa pappein, levitain ja kansan välillä *halkouhrista*, joita joka vuosi piti vietämän meidän Jumalamme huoneeseen, meidän isäimme huoneitten jälkeen, määrätyillä ajoilla poltettavaksi Herran meidän Jumalamme alttarilla, niinkuin laissa kirjoitettu on. Ja että me joka vuosi tuomme meidän *maamme esikoisia* ja kaikkinaisten *puiden ensimmäisiä hedelmiä* Herran huoneeseen. Ja *esikoiset* meidän *pojistamme* ja meidän *eläimistämme*, niinkuin laissa kirjoitettu on, ja esikoiset meidän häristämme ja lampaisitamme, että meidän pitää viemän meidän Jumalamme huoneeseen papeille, jotka palvelevat meidän Jumalamme huoneessa. Ja meidän pitää viemän *taikinasta* sen *ensimmäisen* ja meidän *ylönnysuhrimme* ja kaikkinaisia puun hedelmiä, *viinaa* ja *öljyä* papeille, meidän Jumalamme huoneen kammioihin, ja levitoille kymmenekset meidän maastamme, että levitat kaikissa kaupungeissa pitää saaman kymmenekset meidän työstämme. Ja pappi Aaronin pojan pitää myös saaman levitain kanssa heidän kymmeneksis-

tänsä, ja ja levitat pitää viemän kymmeneksistänsä kymmenennen osan meidän Jumalamme huoneeseen, tavara-huoneen kammioihin. Sillä Israelin lapset ja Levin lapset piti myös viemän jyvän, viinan ja öljyn ylönnyksen kammioihin; ja siellä pitää oleman pyhät astiat, ja papit, jotka palvelevat, ja ovenvartijat ja veisaajat. Ja emme luovu meidän Jumalamme huoneesta.”

Nähdään, että tätä temppeliä ei voida verrata kirkkoon. Siihen kuului summattomia varastohuoneita, joihin oli kasattu äärettömät määrät luonnontuotteita ja myöskin kultaa sekä hopeaa. Sen johdosta se oli vahvasti linnoitettu ja hyvästi suojeltu. Sitä pidettiin kuten pakanallisia temppeleitäkin paikkana, jossa raha ja tavara olivat erittäin hyvässä turvassa. Yksityishenkilöt käyttivätkin sitä samoin kuin pakanain temppeleitäkin, sijoittaakseen sinne aarteensa. Tätä talletuspankin tehtävää ei Jahve missään tapauksessa hoitanut ilmaiseksi.

Varma on, että Jerusalemin papiston rikkaus kasvoi aivan suunnattomasti.

Marcus Crassus, Cæsarin salaliittolaistoveri, johon jo olemme tutustuneet, käytti tätä hyödykseen, mennessään ryöstöretkelle parthilaisia vastaan. Hän otti matkalla mukaansa myöskin juutalaisten temppelin aarteet.

„Kun Crassus aikoi mennä parthilaisia vastaan, tuli hän Judeaan ja otti temppelistä kaiken rahan, jonka Pompeius oli jättänyt sinne jäljelle, 2,000 talenttia, samoin kuin kaiken (leimaamattoman) kullan, joka teki kahdeksantuhatta talenttia. Vihdoin hän myöskin ryösti erään kolmesataa minaa painavan kultakangen; mina painaa meidän keskuudessamme puolikolmatta naulaa.”

Tämä teki yhteensä yli 60 miljoonaa markkaa. Siitä huolimatta temppeli oli pian uudelleen täynnä kultaa.

Papiston rajat olivat polveutumisen kautta määrätty, papit muodostivat sukuylimystön, jonka keskuudessa virka oli perinnöllinen. Josephuksen mukaan, joka vetoaa

Hekateukseen, oli „kymmenyksiä ottavain ja yhteiskuntaa hallitsevain juutalaisten pappien luku 1,500.”

Mutta heidänkin keskuudessaan syntyi vähitellen ero ylemmän ja alemman ylimystön välillä. Muutamat perheet osasivat pysyväisesti hankkia itselleen koko hallitusvallan ja siten lisätä rikkauttaan, joka taas vuorostaan kohotti heidän vaikutusvaltaansa. He muodostivat lujasti koossapysyvän nurkkakunnan, joka aina asetti ylimäisen papin omista riveistään. Palkattujen sotamiesten avulla he lujittivat valtaansa ja puolustivat sitä muita pappeja vastaan, joita he osasivat painaa alas.

Niinpä Josephus kertoo:

„Tähän aikaan kuningas Agrippa antoi ylimäisen papin viran Ismaelille, joka oli Phabin poika. Mutta ylimäiset papit joutuivat taisteluun pappien ja kansan päämiesten kanssa Jerusalemissa. Jokainen heistä hankki itsellensä joukon rohkeimpia ja levottomimpia miehiä ja rupeasi niiden johtajaksi. He joutuivat toisiaan sanasotaan keskenään, solvasivat toisiaan ja heittelivät toisiaan kivillä. Ei kukaan estänyt heitä, kaikki tapahtui niin väkivaltaisesti, kuin ei kaupungissa esivaltaa olisikaan. Ylimmät papit kävivät vihdoon niin röyhkeiksi, että he rohkenivat lähettää sotamiehiä latoihin ottamaan papeille kuuluvat kymmenenykset, joten muutamat puutetta kärsivät papit kuolivat nälkään” *).

Näin huonoiksi muuttuivat olot tosin vasta sitten kuin juutalainen yhteiskunta jo riensi perikatoansa kohti.

Mutta alusta alkaen pappisylimystö kohosi kansajoukkojen yläpuolelle ja sai mielipiteitä ja taipumuksia, jotka olivat ristiriidassa kansan, ennen kaikkea Palestinan juutalaisen väestön mielipidetten ja taipumusten kanssa. Tämä astui erittäin selvästi näkyviin ulkopoliitikassa.

*) Jüdische Altertümer (Juutalaisten muinaismuistot), XX, 8, S ja 9, 2.

Olemme nähneet, että vieras valta tai ainakin vieraan vallan vaara rasitti alituisesti Palestinaa sen maantieteellisen aseman vuoksi. Oli kaksi keinoa torjua tai lieventää sitä: diplomatia tai väkivaltainen kapina.

Niin kauan kuin Persian valtakunta pysyi pystyssä, ei tosin kummankaan näistä voitu toivoa onnistuvan, mutta asema muuttui toisenlaiseksi, kun Aleksanteri oli hävittänyt tämän valtakunnan. Uusi valtiomuodostus, jonka hän asetti sen sijaan, hajosi hänen kuolemansa jälkeen, ja syrialais-babylonialainen valta alkoi taas kuten aikaisemminkin taistella egyptiläisen vallan kanssa Israelin herruudesta. Ero oli vain siinä, että kummassakin oli nyt vallassa kreikkalainen hallitsijasuku, toisessa seleukidit, toisessa ptolemaiokset, ja kreikkalainen henki pääsi kummassakin yhä enemmän valtaan.

Mahdottomalta näytti voittaa kumpaakaan näitä valtoja sodassa. Sitä enemmän voitiin saavuttaa viisaan diplomatian kautta siten, että asetuttiin vahvemman puolelle ja vaadittiin hänen valtakuntansa osana etuoikeutettua asemaa. Mutta tätä ei voitu saavuttaa muukalaisvihan kautta eikä myöskään siten, että hylättiin helleniläinen korkeampi sivistys ja sen valtakeinot. Päinvastoin oli tällöin välttämätöntä omaksua tämä sivistys.

Tähän pakotti Jerusalemin ylimystöä heidän korkeampi tietonsa ulkonaisista asioista, jota heidän yhteiskunnallinen asemansa ja heidän hallitustoimintansa oli hankkinut heille suuremmassa määrässä kuin muun väestön laajoille kerroksille; ja siihen pakotti heitä myöskin heidän rikkautensa. Kuvaamataiteet ja elämännautinnon taiteet eivät olleet menestyneet Palestinassa, mutta Kreikan kansa oli sitävastoin kohottanut ne niin korkealle, ettei sillä ollut missään vertaa siihen aikaan eikä vielä monta, monta vuosisataa myöhemminkään. Itse kaikkien kansojen hallitsijakin, voitokas roomalaiskanssa, sai silloin loiston ja elämännautinnon muodot Kreikasta; kreikkalainen

elämä merkitsi vanhan ajan maailmassa kaikille riistäjille samaa, kuin ranskalainen oli merkitsevä Euroopassa kahdeksannellatoista vuosisadalla.

Kuta kauemmas oman ylimyskunnan harjoittama juutalaisten riistäminen kehittyi, kuta suurempia rikkauksia ylimystö saavutti, sitä enemmän se himoitsi helleniläistä sivistystä.

Niinpä valittaakin makkabealaisten ensimmäinen kirja Antiokus Epifaneksen aikoja (175—164 e. Kr.).

„Niihin aikoihin oli Israelissa väärät miehet, jotka yllyttivät kansaa ja sanoivat: tehkäämme liitto ympärillä asuvain pakanain kanssa, ja ruvetkaamme heidän jumalansa palvelukseen! Sillä meidän on täytyntä kärsiä paljon pahuutta siitä ajasta, kuin me olemme heistä luopuneet! Tämä neuvo kelpasi heille hyvin ja he lähettivät muutamia kansasta kuninkaan tykö, joka käski heidän ottaa pakanain säädyt. Silloin he perustivat Jerusalemissa gymnasion (toisin sanoen painikoulun, jossa taisteltiin alasti) pakanain tavan mukaan, eivätkä ympärileikkausta pitäneet, vaan lankesivat pois pyhästä liitosta ja pitivät itseänsä niinkuin pakanat, ja olivat peräti paatuneet tekemään kaikkinaista syntiä ja häpeätä.”

Niin jumalattomia olivat nämä väärät miehet, jotka keinotekoisesti laativat itsellensä esinahan, että he luopuivat myöskin juutalaisista nimistään ja ottivat sijaan kreikkalaisia. Eräs ylimäinen pappi Jeesus otti nimekseen Jason, eräs toinen ylimäinen pappi Eljakim Alkimos, otti nimekseen Manasse Menelaos.

Juudan kansan suuret joukot joutuivat raskaasti kärsimään tästä helleniläisten, ulkomaalaisten tapojen leviämisestä. Olemme jo usein viitanneet siihen, kuinka alhaisella kannalla teollisuus ja taide olivat Judeassa. Helleniläisen vaikutuksen tunkeutuminen etualalle merkitsi, että ulkomaalaiset tuotteet tunkivat syrjään kotimaan tuotteita. Ja helleni tuli myöskin aina sortajana ja riis-

täjänä, tulkoonpa hän sitten Syrian tai Egyptin kuninkaana. Judea, jonka jo omat ylimykset olivat imeneet kuiviin, tunsi sitä raskaammin ne verot, joita sen täytyi suorittaa vieraille yksinvaltiaille ja heidän virkamiehilensä. Ylimykset osasivat tällöin toisinaan myöskin turvata omaisuutensa siten, että he antoivat nimittää itsensä vierasten herrojen edustajiksi ja veronkantajiksi. Silloin he voivat vielä rikastuakin kiskoessaan veron rasittamilta liikoja. Kansa sitävastoin sai vain kantaa vieraan vallan taakan.

Tällaista oli sattunut jo persialaisten hallitessa, kuten havaannollisesti näkyy juutalaisen Nehemian esityksestä, kun kuningas Artaxerxes oli nimittänyt hänet sijaisekseen Judeaan (445 e. Kr.). Hän kertoo omasta toiminnastaan.

„Ja tapahtui sangen suuri kansan ja heidän vaimoinsa huuto juutalaisia, heidän veljiänsä vastaan. Ja oli muutamia, jotka sanoivat: meillä on paljon poikia ja tyttäriä, ottakaamme siis niitten hinnalla jyviä syödäksemme, että me eläisimme! Mutta muutamat sanoivat: pankaaamme meidän peltomme, viinämäkemme ja huoneemme pantiksi ja ottakaamme jyviä tällä kalliilla ajalla. Ja taas toiset sanoivat: me otimme rahaa lainaksi kuninkaan veroksi meidän peltoimme ja viinämäkiemme päälle. Sillä meidän ruumiimme on yhtä arvokas kuin meidän veljiemmekin ruumis ja meidän lapsemme niinkuin heidänkin lapsensa: mutta katso, me heitämme meidän poikamme ja tyttäreemme orjuuteen, ja jo parhaallansa ovat muutamamat meidän tyttäristämme sortuneet, ja ei ole voimaa meidän käsissämme, meidän peltomme ja viinämäkemme ovat joutuneet muille.

„Koska minä tämän puheen ja heidän valituksensa kuulin, vihastuin minä sangen kovin. Ja minä ajattelin sydämessäni ja nuhtelin ylimäisiä ja päämiehiä ja sanoin heille: tahdotteko te kukin veljeltänne korkoa ottaa? Ja

minä vein suuren joukon heitä vastaan ja sanoin heille: me olemme ostaneet vapaiksi meidän veljemme juudalaiset, jotka olivat myydyt pakanoille, meidän varamme jälkeen: ja te vielä nyt tahdotte myydä teidän veljenne, jotka meille myydyt ovat? Niin he vaikenivat eivätkä taitaneet vastata. Niin minä sanoin: ei se ole hyvä, kuin te teette! Eikö teidän pitäisi vaeltaman meidän Jumalamme pelvossa jo pakanoitten, meidän vihollistemme häväistyksen tähden? Minä myös ja minun veljeni ja palvelijani olemme lainanneet heille rahaa ja jyviä, mutta jättäkäämme pois tämä korko! Antakaa heille tänäpäivänä heidän peltonsa, viinamäkensä, öljypuunsa ja huoneensa ja sadas osa rahasta, jyvistä, viinasta ja öljystä, kuin te olette heiltä koroksi vaatineet. Niin he sanoivat: me annamme jälleen ja emme ano heiltä mitään; me teemme niinkuin sinä olet sanonut. Ja minä kutsuin papit ja vannotin heitä, että heidän piti niin tekemän. Minä pudistin myös helmani ja sanoin: noin Jumala pudistakoon jokaisen miehen huoneestansa ja työstänsä, joka ei tätä sanaa pidä, ja tulkoon niin pudistetuksi ja tyhjäksi. Ja kaikki kansa sanoi: Amen! Ja he kiittivät Herraa. Ja kansa teki niin.

„Ja siitä ajasta, kuin minun käskettiin olla heidän päämiehensä Judan maassa, joka oli siitä kahdestakymmenestä vuodesta niin toiseen neljättäkymmentä kuningas Arthahsastan vuoteen, kahdessatoistakymmenessä ajastajassa minä ja minun veljeni emme syöneet päämiehen ruuasta. Sillä ne päämiehet, kuin ennen minua olivat olleet, ne olivat raskauttaneet kansaa ja ottaneet leipää ja viinaa heiltä, ja vielä sitten neljäkymmentä sikliä hopeata, ja olivat antaneet palvelijoittensa tehdä väkivaltaa kansalle: mutta en minä niin tehnyt Jumalan pelvon tähden. Ja minä tein myös työtä siinä muurissa, ja en ostanut yhtään peltoa, ja kaikki minun palvelijani täytyi tulla sinne kokoon työhön. Vielä päälliseksi oli myös

juudalaisista ja ylimäisistä sata ja viisikymmentä minun pöytäni tykönä, jotka olivat tulleet minun tyköni pakanoista, kuin ovat tässä meidän ympärillämme. Ja minulle valmistettiin joka päivä yksi härkä ja kuusi valittua lamasta ja lintuja, ja erilaisia viinoja yltäkyllä joka kymmenes päivä; ja en minä kuitenkaan anonut päämiehen ruokaa, sillä raskas orjuus oli tällä kansalla. Minun Jumalani, muista minulle hyväksi kaikki, kuin minä olen tehnyt tälle kansalle!"

Tällainen itsensä ylistäminen ei ole vanhan ajan, varsinkaan itämaitten asiakirjoissa harvinaista. Olisi liian hätäistä päättää tämän nojalla aina, että asianomainen virkamies on todellakin palvellut kansaa siinä määrässä, kuin hän itse kehuu. Mutta yhden seikan tällaiset kertomukset osottavat selvästi, nimittäin sen, millä tavalla sijaishallitsijat ja ylimykset *tavallisesti* riistivät ja sortivat kansaa. Nehemia ei olisi kehunut toimintaansa, jos se ei olisi ollut poikkeus. Ei kukaan kehu kerskuen, että hän ei ole varastanut hopealusikkaa, ellei hän ole sellaisessa seurassa, jossa tällaiset varkaudet ovat tavallisia.

Syrialaistaen ja egyptiläisten kuningasten hallitessa annettiin Palestinan verojen kanto vuokralle. Veronvuokraajana oli tavallisesti ylimäinen pappi. Toisinaan hänelle kumminkin ilmestyi kilpailijoita säätyveljiensä joukosta, ja silloin syntyi itse korkea-arvoisen papiston keskuudessa riitoja.

Judean kansajoukoilla oli siis paljoa enemmän syytä nousta vastustamaan vierasta valtaa kuin ylimyksillä, joille siitä oli hyötyä. Heidän raivonsa ulkomaalaisia kohtaan kiihtyi vielä sen johdosta, että he eivät tunteneet valtasuhteita. Palestiinassa olevat juudalaisjoukot eivät tunteneet vastustajain ylivoimaa. Kaikista näistä syistä he halveksivat diplomatiaa ja vaativat vieraan vallan ikeen väkivaltaista poistamista, mutta ainoastaan sitä, eikä ylimysvallan ikeen poistamista. Viimemainittu painoi tosin

kansaa myöskin raskaasti, mutta eikö kansa sekä Jerusalemissa että sen ympärillä saanut koko toimeentuloansa temppeleistä, sen kultin ja sen papiston merkityksestä? Niinpä täytyi kansan kaiken kurjuuden synnyttämän vihan kohdistua yksinomaan muukalaisiin sortajiin. Kansanvaltaisuus muuttui yltiöisänmaallisuudeksi.

Ja onnellinen sattuma teki mahdolliseksi sen, että tuon pienen kansan nouseminen sen mahtavia herroja vastaan kerran onnistui. Tämä tapahtui, kuten jo olemme huomauttaneet, aikana, jolloin seleukidien valtakunta oli sisällisten sotien mitä syvimmin raatelema, ja samoin kuin ptolemaiostenkin valtakunta, täydellisesti rappeutuksessa, sekä molemmat sen lisäksi ankarassa riidassa keskenään, valmistaen siten jo alistumistaan idän ja lännen uusien käskijäin, roomalaisten valtaan.

Kuten jokainen rappeutuva hallitus, lisäsi tämäkin sortotoimiaan, jotka tekivät luonnollisesti vastustuksen sitä suuremmaksi. Yhä kapinallisemmaksi muuttui juutalainen patriotismi, jonka keskuksena ja johtajana oli *assidealaisten* järjestö.

Heidän keskuudestaan lienee kai syntyisin myöskin Danielin kirja, joka silloin laadittiin (vuosien 167 ja 164 e. Kr. välillä), agitatsioonikirjoitus, joka ennusti sorretuille, että Israel oli pian nouseva ja itse vapauttava itsensä. Se oli oleva oma pelastajansa, oma messiaansa. Siitä alkoi messialaisten agitatsioonikirjoitusten sarja, joka julisti vieraan vallan murtamista ja juutalaisuuden voittoa, sen vapauttamista ja sen herravaltaa maan kansojen ylitse.

Mutta Danielin kirjassa tämä ajatus vielä pukeutuu kansanvaltaiseen muotoon. Messias on siellä vielä itse kansa. Messias on „korkeimman pyhien kansa”. Ja „valtakunta, valta ja voima kaiken taivaan alla annetaan sen korkeimman pyhälle kansalle, jonka valtakunta on ijan-

kaikkinen valtakunta, ja kaikki vallat pitää palveleman ja kuuleman sitä.” (Daniel 7, 27).

Tämä messiasta koskeva ennustus näytti pian loistavasti toteutuvan. Sissisota sortajia vastaan levisi yhä laajemmalle, kunnes hasmonealaisten huoneesta olevien onnellisten liitonjohtajain, niiden joukossa ennen kaikkea Judas Makkabeuksen, onnistui menestyksellä taistella avonaisella kentällä syrialaiden joukkojen kanssa ja vihdoinkin valloittaa myöskin Jerusalem, jota syrialaiset pitivät miehitettyinä. Judea pääsi vapaaksi, vieläpä se laajensi rajojansaakin. Kun Judas Makkabeus oli kuollut (160 e. Kr.), uskalsi hänen veljensä Simon tehdä sen, mitä monet kansavallan sotapäälliköt, joiden on onnistunut onnellisen sodan avulla hankkia kansallensa vapaus, ovat sekä ennen häntä että hänen jälkeensä yrittäneet: hän petti kansan ja asetti kruunun päähänsä. Tai paremmin: hän salli kansan asettaa sen hänen päähänsä. Suuri pappien ja kansankokous päätti (vuonna 141 e. Kr.), että hänen tuli olla ylimäinen pappi, ylin sotapäällikkö ja kansan ruhtinas (Archiereus, Strategos ja Ethnarchos). Siten Simonista tuli hasmonealaisen hallitsijasuvun perustaja.

Hän tunsu hyvin, kuinka epävarma äsken saavutettu riippumattomuus oli, sillä hän kiiruhti heti etsimään sille ulkonaista tukea. Vuonna 139 tapaamme Roomassa erään hänen lähetystönsä, jonka tuli pyytää roomalaisia takamaan juutalaisille heidän alueensa. Se oli sama lähetystö, josta jo olemme kertoneet, että muutamia sen jäseniä karkotettiin käännytystoimen tähden. Lähetystö saavutti kumminkin tarkoituksensa.

Simon ei aavistanut, että ei ollut kestävä kauan, ennenkuin Judean uusista ystävästä tuli sen vaarallisimmat viholliset, jotka lopulta ainiaaksi hävittivät juutalaisen valtion. Niin kauan kuin kansalaissodat raivosivat roomalaisten vallanpitäjän välillä, häilyi juutalaisten kohdalla vielä sinne tänne. Pompejus valloitti Jerusalemin

vuonna 63 e. Kr., otti paljon sotavankeja, jotka hän lähetti orjina Roomaan, rajoitti juutalaisen alueen Judeaan, Galileaan ja Pereaan sekä asetti juutalaisten maksettavaksi veron. Crassus ryösti temppelein vuonna 54. Kun hän oli joutunut tappiolle, tekivät juutalaiset kapinan roomalaisia vastaan Galileassa, mutta heidät voitettiin, ja paljon vankeja myytiin orjiksi. Cæsar kohteli sitten juutalaisia paremmin, hän teki heidät ystävikseen. Kansalais-sota hänen kuolemansa jälkeen hävitti myöskin Judean ja asetti sille raskaita veroja. Kun sitten Augustus voitti, osotti hän samoin kuin Cæsarkin juutalaisille suosiotansa, Mutta Judea jäi roomalaisista riippuvaksi, roomalaiset joukot miehittivät sen, se tuli roomalaisten viranomaisten valvonnan ja vihdoin suoranaisen hallinnon alaiseksi, ja olemme jo nähneet, miten tämä joukkio elämöi maakunnissa ja riisti niitä. Viha roomalaisia kohtaan kasvoi siten yhä voimakkaammaksi varsinkin väestön pohjakerroksissa. Varjokuninkaat ja pappisylimykset, jotka heitä hallitsivat, koettivat kyllä saavutta uутten roomalaisten herrojen suosiota samoin kuin kreikkalaisten ennen makka-bealaisten kapinaa, niin kiihkeästi kuin moni heistä lieneekin sydämessään vihannut muukalaisia. Mutta heidän puolueensa *saddusealaiset* voivat yhä vähemmän isänmaanystäväin kansanvaltaista puoluetta, *farisealaisia* vastaan.

Josephus kirjoittaa teoksessaan „Jüdische Altertümer” jo vuoden 100 paikoilta e. K.: „Rikkaat olivat saddusealaisten puolella, kansan pohjakerrokset kannattivat farisealaisia.” (XIII, 10, 6).

Ja Herodeksen ajalta (Kristuksen aikana) hän kertoo:

„Saddusealaisten lahkoon kuuluu ainoastaan harvoja, mutta ne ovat maan ylhäisimpiä. Valtion asioita ei kuitenkaan ajeta heidän mielipiteensä mukaan. Kun he tulevat julkisiin virkoihin, täytyy heidän, tahtokootpa tai äl-

kööt, toimia fariseusten mielipiteitten mukaan, muutoin alhainen kansa ei kärsisi heitä.” (Altertümer XVIII, 1, 4).

Farisealaisista tuli yhä enemmän juutalaisen kansan henkisiä hallitsijoita pappisylimystön sijaan.

g) Farisealaiset.

Olemme edellä makkabealaisten kapinassa oppineet tuntemaan hurskaat assidealaiset. Muutamia vuosikymmeniä myöhemmin, Johannes Hyrkanon hallitessa (135—104 e. Kr.) astuivat saman suunnan edustajat fariseusten nimellä esiin, samoin kuin päinvastainenkin suunta alkoi silloin esiintyä saddusealaisten nimellä.

Ei ole varmasti tunnettu, mistä viimeainitut saivat nimensä. Ehkäpä pappi Zadokista, jonka mukaan pispitoa kutsuttiin zadokkien suvuksi. Farisealaiset (*peruschim*), se on erotetut, kutsuivat toisiansa „tovereiksi” (*chaberim*) tai liittolaisveljiksi.

Eräässä tilaisuudessa Josephus ilmoittaa, että heitä olisi ollut kuusituhatta miestä, siis niin pienessä maassa melkoisen vahva valtiollinen järjestö. Hän kertoo Herodeksen (vuosina 37—4 e. Kr.) ajoilta:

„Siihen aikaan oli juutalaisten joukossa miehiä, jotka olivat ylpeitä siitä, että he noudattivat tarkasti isäinsä lakia, ja uskoivat, että Jumala heitä erityisesti rakasti. Varsinkin naiset olivat heihin kiintyneitä. Tätä väkeä kutsuttiin farisealaisiksi. Heillä oli suuri valta ja he paraiten uskalsivat asettua kuningasta vastaan, mutta näin menetellessään he olivat varovan viisaita ja odottivat tilaisuutta, milloin he tekisivät kapinan. Kun koko juutalainen kansa vihdoin valallisesti lupasi olla keisarille (Augustukselle) alamainen ja totella kuningasta (Hero-

desta), kieltäytyivät nämä miehet valanteosta, ja heitä oli yli kuudentuhannen.” *)

Herodes, tuo julma tyranni, joka muutoin oli aina valmis julistamaan kuolemantuomioita, ei kumminkaan uskaltanut ankarasti rangaista tätä alamaisvalan kieltoa: sekin merkki siitä, kuinka suurena hän piti farisealaisten vaikutusta kansajoukkoihin.

Farisealaisista tuli kansajoukkojen henkisiä hallitsijoita. Heidän keskuudessaan taas olivat vallitsevina „kirjanoppineet” tai kirjallisuuden tuntijat, joita Uudessa testamentissa aina mainitaan heidän rinnallaan, rabbiinit (rabbi = herraseni, *monsieur*).

Tietoperäisesti sivistyneitten luokkana oli juutalaisten keskuudessa, samoin kuin kaikkialla muuallakin itämailla, alkujaan pappien luokka. Mutta heidän kävi Judeassa samoin kuin ylimystönkin. Kuta rikkaammiksi he tulivat, sitä enemmän he laiminlöivät ne toimet, joiden täyttämistä heidän etuoikeutettu asemansa oli johtunut. Tuskinpa he viitsivät täyttää edes ulkonaisimpiakaan kulttitoimia, jotka olivat heidän velvollisuutenaan. Tieteellisen, kirjallisen, lainsäädännöllisen ja tuomarillisen toiminnan he löivät yhä enemmän laimin ja saivat siten aikaan sen, että tämä melkein täydellisesti joutui kansan keskuudesta vähitellen kohonneitten sivistyneitten ainesten käsiin.

Erittäin tärkeäksi tuli tuomarin ja lainsäätäjän toiminta: Vanhat itämaiset valtiot eivät tunne lakiasäätäviä kokouksia. Kaikki oikeus on voimassa nautintoperäisenä, ikivanhana oikeutena. Yhteiskunnallinen kehitys kulkee tietysti eteenpäin, luoden uusia olosuhteita ja uusia tehtäviä, jotka vaativat uusia oikeusohjeita. Mutta kansan tajuntaan on juurtunut peräti syvälle tietoisuus siitä, että oikeus pysyy ijankaikkisesti samana, että se on peräisin Jumalasta. Uusi oikeus tunnustetaankin sentähden sitä

*) Altertümer XVII, 2, 4.

mieluummin, kuta enemmän se on omaksunut tavanomaisen, perityn oikeuden muodon, joka on ollut voimassa avaruudesta ajoista ja näyttää nyt uudelta ainoastaan siitä syystä, että se oli joutunut unhotuksiin.

Yksinkertaisin keino, jonka avulla vallassaoleva luokka voi esittää tätä laatua olevan uuden oikeuden vanhana oikeutena, on asiakirjojen väärentäminen.

Juutalainen papisto onkin käyttänyt sitä mitä suurimmassa määrässä, kuten olemme jo useat kerrat nähneet. Tämä kävi sangen helposti laatuun silloin, kun kansajoukkoja vastassa oli yksi ainoa luokka uskonnollisten perintötietojen tuntijana ja säilyttäjänä, joihin tietoihin itämailla sisältyi kaikki korkeampi tietäminen. Missä sitä vastoin uusi kirjallisesti sivistynyt luokka syntyi vanhan papiston rinnalle, siellä oli jälkimäisen sangen vaikea esittää joku uudistus tuotteeksi, jonka Mooses tai joku muu entisajan arvovaltainen henkilö oli luonut. Kilpaileva luokka piti nyt tarkasti silmällä väärentäjiä.

Kahdella viime vuosisadalla ennen roomalaisten toimeenpanemaa Jerusalemin hävitystä rabbiinit koettivat keskeyttämättä saada voimaan pappien määräämää pyhien kirjojen kanonia ja laajentaa sitä uusilla kirjallisilla tuotteilla; joiden tuli käydä vanhoista ja nauttia samaa luotamusta, kuin aikaisemmatkin. Mutta tässä he eivät onnistuneet.

Kirjotuksessaan Apionia vastaan (I, 7 ja 8) Josephus tutkii juutalaisten kirjoitusten luotettavuutta: „Sillä jokaisella ei ole oikeutta kirjoittaa mielensä mukaan, vaan tämä oikeus on yksin profeetoilla, jotka ovat Jumalan ohjaimina merkinneet luotettavasti muistiin muinaiset asiat ja kirjoittaneet aikansa tapahtumista. Senpätähden meillä ei olekaan tuhansia kirjoituksia, jotka ovat keskenään ristiriidassa ja sotivat toisiaan vastaan, vaan ainoastaan kaksikymmentäkaksi kirjaa, joihin on merkitty, mitä maailman alusta alkaen on tapahtunut, ja joita täydellä

syllä pidetään jumalallisina"; nimittäin viisi Mooseksen kirjaa, kolmetoista profetaain kirjaa, jotka kuvaavat ajanjaksoa Mooseksen kuolemasta Aartaxerxekseen saakka, neljä kirjaa psalmeja ja sananlaskut.

„Artaxerxeksestä alkaen aina meidän aikaamme saakka on tosin kaikki kirjoitettu muistiin, *mutta se ei ole yhtä luotettavaa.* — — Kuinka korkeassa arvossa me pidämme kirjoituksiamme, voidaan nähdä siitä, että ei yksikään ole niin pitkän ajan kuluessa koettanut liittää niihin mitään tai poistaa niistä taikka muuttaa niissä mitään.”

Josephuksen aikana olikin asianlaita aivan varmaan täten. Kuta vaikeammaksi siis tuli muuttaa yllä esitetyssä kirjallisuudessa säädettyä voimassaolevaa lakia, sitä polttavammaksi tuli uudistajain tarve sovittaa laki *selitysten* kautta vastaamaan uusia oloja. Tähän sopivat juutalaisten pyhät kirjat sitä paremmin, koska ne eivät olleet eheitä, vaan aivan eri aikojen ja eri yhteiskunnallisten olojen kirjallisia peruja. Olihan niissä yhtä hyvin beduiinisen alkuajan taruja, kuin Babylonin suurkaupungin korkealle kehittynyttä viisautta, kaikki koottuna babylonialaisen maanpaon jälkeisen ajan papilliseen, usein sangen kömpelöön, ymmärtämättömään muotoon, johon oli jäänyt mitä törkeimpiä ristiriitoja. Sellaisen „lain” nojalla voitiin todistaa kaikki, jos oltiin kyllin terävänäköisiä ja kyllin hyvämuistisia oppimaan kaikki lainkohdat ulkoa, joten ne olivat aina käytettävissä. Siihen rabbiinien viisaus perustuikin. He eivät asettaneet tehtäväkseen elämän tutkimista, vaan he koettivat painaa oppilaittensa muistiin pyhien kirjojen tarkkaa tuntemista ja kehittää heidän sukkelasanaisuuttansa sekä kekselijäisyytensä selittelyissä mitä korkeimmilleen. Tajuttomasti he tosin sen ohella olivat ympärillään virtaavan elämän vaikutusten alaisina, mutta kuta kauemmas rabbiinilainen kouluviisaus kehittyi, sitä vähemmän se enää kelpasi kei-

noksi käsittää elämää ja ohjata sitä; siitä tuli toiselta puolen taito pettää hämmästyttävällä lainopillisella häikäilemättömyydellä ja viekkauksilla kaiken maailman, jopa itse Herran Jumalankin, ja toiselta puolen taito hurskaan raamatunlauseen avulla lohduttaa ja ylentää itseään kaikissa kohtaloissa. Maailman tuntemista se ei ole pienimmälläkään tavalla edistänyt. Se joutui päinvastoin yhä syvempään tietämättömyyteen siitä. Tämä kävi ilmeisesti selville niissä taisteluissa, jotka vihdoin päättyivät Jerusalemin hävitykseen.

Viisaat, maailmaa kokeneet saddusealaiset tunsivat tarkoin aikansa voimasuhteet. He tiesivät, että oli mahdollonta koettaakaan puolustautua roomalaisia vastaan. Farisealaiset sitävastoin pyrkivät sysäämään hartioiltaan roomalaisen ikeen sitä hartaammin, kuta enemmän se rasitti Judeaa ja sai kansan epätoivoon. Makkabealaiskapina oli luonut loistavan esimerkin siitä, kuinka kansan tulisi ja pitäisi puolustaa vapauttansa hirmuhallitsijaa vastaan.

Messiaan odottaminen, joka oli ollut tämän kapinan vahvana tukena ja taas puolestaan saanut voimaa sen onnistumisesta, vahvistui sitä enemmän, kuta hartaammin haluttiin päästä roomalaisesta ikeestä. Roomalaiset tosin olivat pelottavampia vastustajia kuin laho Syrian valtakunta, ja luottamus kansojen omaperäiseen toimintaan oli makkabealaisaikojen jälkeen vähennyt koko vanhan ajan maailmassa. Niinkutsutut kansalaissodat olivat ainoastaan yksityisten voitokasten sotapäällikköjen taistelua maailman herruudesta. Niinpä ei enää messiaalla tarkoitettukaan juutalaista kansaa, joka itse vapauttaa itsensä, vaan mahtavaa sotapäällikköä, täynnä ihmeitätekevää voimaa, jonka Jumala lähettää pelastamaan ja vapauttamaan valittujen ja pyhien kidutetun kansan hädästä ja ahdingosta.

Haaveelliset farisealaisetkaan eivät luulleet voivansa päästä vapaiksi sortajistaan ilman tällaista ihmeitätekevää

sotapäällikköä. Mutta he eivät luottaneet yksistään häneen. Ylpeinä he laskivat, kuinka heidän kannattajiensa luku valtakunnassa alituisesti kasvoi, varsinkin naapurikansojen keskuudessa; kuinka vahva heidän puolueensa oli Aleksandriassa, Babylonissa, Damaskossa, Antiokiassa. Eivätkö nämä rientäisi sorretun kotimaansa avuksi, jos se nousisi kapinaan? Ja jos yksityisen kaupungin, kuten Rooman, oli onnistunut valloittaa maailmanvalta, niin minkätähden suuren ja ylpeän Jerusalemin täytyisi epäonnistua siinä?

Johanneksen ilmestyksen perustuksena on juutalainen kiihotuskirjoitus, joka on sommiteltu Danielin kirjan mukaan. Se lienee todenmukaisesti laadittu siihen aikaan, jolloin Vespasianus ja sittemmin Titus piirittivät Jerusalemiä. Se julistaa kaksintaistelun Rooman ja Jerusalemin välille. Toisaalla Rooma, „nainen, joka istuu seitsemällä vuorella”, „Babylon (toisin sanoen Rooma), joka on tullut „perkeleitten asumasijaksi ja kaikenlaisten saastaisten henkien tyyssijaksi”, jonka kanssa „maan kuninkaikat ovat haureutta harjoittaneet” ja jonka määräämättömästä ylellisyydestä „maan kauppiat ovat rikastuneet”. (17 ja 18.) Tämä kaupunki on lankeeva, sen suhteen tullaan oikeutta käymään, „maanpiirin kauppiat itkevät ja surevat häntä, kun ei kukaan enää osta heidän tavaroitansa” (18: 11), sen sijalle astuu Jerusalemin kaupunki, „ja kansat vaeltavat sen valossa ja maan kuninkaikat vievät sinne kunniansa”. (21: 24.)

Itse asiassa Jerusalemi oli kaupunki, joka voikin näyttää roomalaista valtaa tuntemattomien lapsellisten henkilöitten mielestä vaaralliseltakin kilpailijalta Tiberin rannalla olevalle maailman valtiattarelle.

Josephus kertoo, että Neron aikana papit olivat keränneet sen ihmisten paljouden, mitä pääsiäisjuhla oli Jerusulemissa. „Papit laskivat 256,500 pääsiäislammasta. Eikä yhden lampaan ääressä aterioinut vähempää

kuin kymmenen henkilöä. Toisinaan nousi yhden pääsiäislampaan ääressä olevien pöytätoverien luku kahteenkymmeneenkin. Jos siis jokaista lammasta kohden lasketaan vaikkapa ainoastaan kymmenenkin henkilöä, niin saamme väkiluvuksi 2,700,000 ihmistä”, vaikka emme ottaisikaan lukuun saastaisia ja epäuskoisia, jotka eivät saaneet ottaa osaa pääsiäisjuhlaan.*)

Huolimatta siitä, että Josephus tässä vetoaa väenlaskuun, näyttää hänen tiedonantonsa kuitenkin uskomattomalta sittenkin, vaikka otaksuisimmekin, että näiden puolenkolmatta miljoonan ihmisen joukossa oli paljon ympäristön maalaisväestöä, joka ei vaatinut elintarpeita eikä asuntoa Jerusalemissa. Elintarpeitten joukkokuljetus pitemmiltä matkoilta oli silloin mahdollinen ainoastaan laivoilla. Sen ajan suuret kaupungit olivat kaikki purjehdittavien jokien tai merien rannoilla. Mutta Jerusalemiin nähden ei voinut olla puhettakaan kuljetuksesta vesitse. Meri oli kaukana kuten Jordankin, eikä tämä joki ole laivakululle sopiva. Sellaiset ihmisjoukot eivät olisi voineet saada Jerusalemissa edes juomavettä riittävästi. Kaupunginhan täytyi osaksi turvautua sadeveteen, jota koottiin säiliöihin.

Mahdotonta on myöskin uskoa sitä tiedonantoa, minkä Josephukselta saamme samassa paikassa, nimittäin että Jerusalemissa olisi sen hävittämisen edellisellä piirityskaudella joutunut tuhon omaksi 1,100,000 juutalaista.

Melkoisesti pienempi on Tacituksen ilmoittama luku.***) Kaiken ikäisten ja kumpaakin sukupuolta olevien piiritettyjen luku olisi sen mukaan noussut yhteensä 600,000:teen. Kun monet joutuivat suljetuksi kaupunkiin, jossa he eivät muulloin asuneet, niin voidaan ehkä sen tavalliseksi asukasluvuksi viime vuosikymmenellä ennen

*) Jüdischer Krieg (Juutalaissota), VI, 9, 3.

**) Historien, V, 13.

hävitystä otaksua puolet siitä. Ja vaikkapa otaksuisimme ainoastaan kolmannen osan, on sekin jo melkoinen kaupungin asukasluku siihen aikaan. Josephuksen numerot osottavat, kuinka tämä asukasluku vielä lisäytyi juutalaisen kansan mielikuvituksessa.

Mutta kuinka suuri ja vahva Jerusalem lienee ollutkin, ei sillä ollut minkäänlaista voiton toivoa ilman ulkopäin tulevaa apua. Tähän apuun juutalaisetkin luottivat. Mutta he unhottivat, että juutalainen väestö Palestinan ulkopuolella oli puhtaasti kaupunkilais-, vieläpä suurkaupunkilaisväestöä, ja sen lisäksi kaikkialla vähemmistönä. Ja silloin oli vielä suuremmassa määrässä kuin myöhemmin ainoastaan talonpoika kykenevä pitempiaikaiseen sota- palvelukseen. Suurkaupungeissa elävät rihkamakauppiasten, kotiteollisuudenharjoittajain ja ryysyköyhälistön joukot eivät voineet muodostaa armeijaa, joka olisi voinut avonaisella kentällä kestää harjoitettuja joukkoja vastaan. Jerusalemien viimeisen suuren kapinan aikana juutalaislevottomuuksia tosin syntyi Palestinan ulkopuolellakin, mutta niistä ei ollut missään seurauksena avustustoimenpiteitä Jerusalemlle.

Jos ei joku messias tehnyt ihmettä, oli juutalaisten koko kapinoitseminen toivotonta. Kuta kapinallisemmaksi mieliala kävi Judeassa, sitä palavammalla innolla messiasuskoa kehitettiin farisealaisten piirissä. Saddusealaiset sitävastoin asettuivat sangen epäilevälle kannalle sen suhteen. Samoin myöskin *ylösnousemisopin* suhteen, joka oli mitä läheisimmässä yhteydessä messiaksen odottamisen kanssa.

Israelilaisten kuvittelut ihmisen tilasta kuoleman jälkeen eivät alkujaan esittäneet enemmän kuin koko juma-laistarustokaan mitään sellaista, joka olisi erottanut sen muista samalla sivistysasteella olevista kansoista. Se tosiasiassa, että kuolleet ilmestyivät unessa, johti otaksumaan, että vainajan henkilökohtainen olemassaolo vielä jatkui,

kuitenkin ainoastaan ruumiittomana, varjomaisena. Ja vainajan hautaaminen pimeään kuoppaan lienee synnyttänyt sen käsityksen, että tämä varjomainen elämä oli sidottu synkkään, maanalaiseen paikkaan. Elämänhalu ja elämänilo eivät myöskään voineet kuvitella, ettei elämän päättyminen merkitsisi myöskin kaikkien nautintoitten ja ilojen loppumista ja että vainajan varjoelämä voisi olla muuta kuin ilotonta ja synkkää.

Nämä katsantotavat tapaamme alkuperäisinä niinhysin israelilaisten kuin vanhojen kreikkalaistenkin keskuudessa. Jälkimäisten Hades vastasi israelilaisten Scheolia, syvällä maan alla olevaa synkimmän pimeyden paikkaa, joka on niin tarkasti vartioittu, että sinne laskeutuneet vainajat eivät koskaan voi tulla takasin. Akhil-leuksen varjo valittaa Homerokselle, että elävä päivätyöläinen on parempi kuin kuollut ruhtinas, ja samoin sanoo Salomonin saarnaaja (kirjoitus makkabealaisajoilta): „Elävä koira on parempi, kuin kuollut jalopeura”, ja jatkaa edelleen: „Sillä elävät tietävät kuolevansa, mutta eivät kuolevat tiedä mitään eivätkä he mitään enää ansaitse; sillä heidän muistonsa on unhotettu. On myös heidän rakkautensa ja heidän vihansa ja vainonsa jo rauennut, eikä heillä ole yhtään osaa maailmassa, kaikessa, mitä auringon alla tapahtuu.”

Kuolleilla ei siis ole mitään palkkaa. Olkootpa he olleet jumalattomia tai vanhurskaita, joutuvat he kaikki samanlaisen kohtalon alaisiksi manalassa. Ainoastaan elämässä on iloa ja nautintoa.

„Niin mene siis ja syö leipäsi ilolla, ja juo viinasi hyvällä mielellä; sillä sinun työsi kelpaa Jumalalle. Anna vaatteesi aina valkeat olla, ja älä puututa voidetta pääsi päältä. Elä kauniisti vaimosi kanssa, jota rakastat, niin kauan kuin sinä tätä turhaa elämää saat nauttia, jonka (Jumala) sinulle auringon alla antanut on, ja niin kauan kuin sinun turha elämäsi pysyy; sillä se on sinun osasi

elämässäsi ja työssäsi, kuin sinä teet auringon alla. Kaikki, mitä tulee sinun eteesi tehtäväksi, se tee voimasi jälkeen; sillä haudassa, johonka tulet, ei ole työtä, taitoa, ymmärrystä eikä viisautta.” (Saarnaaja 9: 4—10.)

Tässähän puhuu vielä tykkänään „helleniläinen” elämänhalu, mutta myöskin tykkänään „pakanallinen” käsituskanta kuolemasta. Ne ovat vanhoja juutalaisia mielipiteitä, joita saddusealaiset olivat ottaneet puolustaaksensa. Mutta jo samaan aikaan „Salomonin saarnaajan” kanssa syntyi päinvastaista laatua olevia katsantotapoja.

Elämänhalu vastasi kansan tunteita terveen, kukoistavan talonpoikaisväestön aikakaudelle. Kun tämä väestö oli sortunut, voi ainoastaan ylimyskunta enää tuntea iloa todellisuudesta, iloa elämästä, jopa kohottaa sen nautinnonhimoksikin, mutta alemmilta luokilta se katosi sitä enemmän, kuta vaivaloisemmaksi heidän elämänsä tuli. He eivät kuitenkaan olleet vielä niin kaukana, että he olisivat epäilleet kaikkia todellisuuden parantamisen mahdollisuuksia. Kuta surkeammaksi todellisuus heille muodostui, sitä hartaammin he takertuivat toivomaan *vallankumousta*, joka olisi tuottava heille paremman elämän ja sen ohella palauttava myöskin elämän ilot. Messias, siinähän oli vallankumous, mutta sen täytyi tosin perustua yli-inhimillisiin voimiin, ihmetöihin, sitä enemmän, kuta enemmän todellisuuden voimat jättävät syrjään riistettyjen ja vaivanalaisten joukkojen parhaan.

Samassa määrässä kuin taikausko ja luottamus tulevan vapahtajan ihmevoimaan kasvoi, samassa määrässä kasvoi niiden kärsimysten ja uhrausten paljous, joita sortoa vastaan suunnattu taistelu vaati, ja samassa määrässä kasvoi myöskin marttyyrien luku, jotka taistelussa joutuivat tuhon omiksi. Olisivatko he kaikki turhaan toivoneet ja odottaneet, joutuisivatko juuri alttiimmat ja urhoollisimmat esitaistelijat sen jumalallisen elämän ulkopuolelle, jonka messias oli tuova valituillensa? Eivätkö

he, jotka olivat pyhien ja valittujen asian tähden kieltäytyneet kaikista elämännautinnoista, jopa luopuneet itse elämästäkin, saisi siitä mitään palkkaa? Täytyisikö heidän viettää synkkää varjoelämää Scheolissa, samaan aikaan, kuin heidän voitokkaat toverinsa Jerusalemissa hallitsisivat maailmaa ja ottaisivat osaa kaikkiin nautinnoihin?

Jos kerran vapahtajalla uskottiin olevan voimaa voittoa Rooma, niin täytyi kai hänen voida suoriutua kuolemastakin. Kuolleista heräämistä ei siihen aikaan pidetty mahdottomana.

Siten jouduttiin sille käsityskannalle, että ne juutalaisuuden esitaistelijat, jotka olivat taistelussa kaatuneet, nousevat juutalaisten voiton jälkeen täysin ruumiillisina haudoistaan ja alkavat uuden riemujen ja nautinnoitten elämän. Silloin ei ollut kysymystä sielun kuolemattomuudesta, vaan ainoastaan ruumiin heräämisestä, jonka kuviteltiin voitokkaassa Jerusalemissa antautuvan mitä realisimpiin nautinnoihin. Runsaat viinin tuottamat nautinnot olivat näissä kuvitteluissa hyvin tärkeät. Mutta ei rakkaudenkaan iloja unohdettu. Josephus kertoo eräästä Herodeksen eunukista, jonka farisealaiset olivat saaneet puolelleen lupaamalla hänelle, että tuleva messias olisi antava hänelle voiman harjoittaa lihallista yhdyselämää ja siittää lapsia.*)

Mutta jos vapahtajalla uskottiin olevan sellaisen voiman palkita uskollisiansa, oli myöskin luonnollista, että hänellä uskottiin olevan vastaavan rankaisuvallan. Yhtä sietämätön kuin näille taistelijoille oli ajatus siitä, että marttyyrit jäisivät palkitsematta, yhtä sietämättömältä heistä täytyi itse asiassa tuntua senkin ajatuksen, että kaikki heidän vainoojansa, jotka kuolivat onnellisissa oloissa, pääsisivät koston käsistä ja viettäisivät manalassa

*) Altertümer, XVII, 2, 4.

samanlaista tunteetonta elämää kuin vanhurskaitten varjot. Niinpä täytyi messiaksen jälleen herättää myöskin heidän ruumiinsa ja asettaa ne hirmuisen kidutuksen alaisiksi.

Alkujaan ei suinkaan vielä ollut kysymystä kaikkien kuolleitten herättämisestä. Ylösnousemus oli merkitsevä ainoastaan Jerusalemin itsenäisyyden ja maailman heruuden taistelun päätöstä, se oli kohtaava ainoastaan niitä kuolleita, jotka olivat tässä taistelussa kamppailleet. Niinpä sanotaan Davidin kirjassa juutalaisten voiton päivästä:

„Ja *monta*, jotka maan tomussa makaavat, heräjävät, muutamat ijankaikkiseen elämään, ja muutamat ijankaikkiseen pilkkaan ja häpeään.” (12: 2.)

Niinkutsuttu Johanneksen ilmestys kuuluu, kuten jo olemme huomauttaneet, samaan ajatuspiiriin. Meille säilyneissä kristillisissä jäljennöksissä se puhuu kahdesta ylösnousemisesta. Ensimmäinen ei suinkaan ole kaikkien ihmisten, vaan ainoastaan marttyyrien, meille säilyneessä muodossa luonnollisesti kristittyjen, jotka herätetään tuhatvuotiseen elämään tässä maailmassa: „Ja niiden sie-lut, jotka olivat mestatut Jeesuksen todistuksen ja Jumalan sanan tähden, ja niiden, jotka eivät olleet kumartaneet petoa eikä sen kuvaa eivätkä ottaneet sen merkkiä ot-saansa eikä käteensä; ja he virkosivat eloon ja hallitsivat Kristuksen kanssa tuhannen vuotta. *Muut kuolleet eivät vironneet* eloon, ennenkuin ne tuhannen vuotta olivat umpeen kuluneet. Tämä on ensimmäinen ylösnousemus.” (20: 4, 5.)

Ylösnousemisusko oli taisteluoppia. Kun se oli syntynyt pitkällisen ja raivokkaan taistelun fanatismista, ylivaltaista vihollista vastaan, ja kun se oli ainoastaan sen kautta selitettävissä, oli se erityisesti kykenevä ylläpitämään ja vahvistamaan tätä fanatismia.

Juutalaismaailman ulkopuolella tämä usko vastasi

ihmisten kuolemattomuustarvetta, jolla ei ollut mitään tekemistä taistelutarpeen kanssa, vaan joka päinvastoin johtui väsyneestä alistumisesta. Platonilaiset ja pythagoralaiset filosofiset mielipiteet sielun kuolemattomuudesta saivat kiittää tätä siitä, että ne pääsivät leviämään niin laajalle. Mutta farisealaisten ylösnousemistoivo vaikutti paljoa havaannollisemmin ja elävämmin sen ajan ihmisten ihmeitä uskoviin, abstraktiseen ajattelemiseen tottumattomiin joukkoihin. He hyväksyivät mielellään tämän toivon, jonka he muodostivat juutalaisoloja vastaavasta heidän omia, toisenlaatuisia oloja vastaavaksi.

Juutalaisuuden on suureksi osaksi kiittäminen ylösnousemisuskoa leviämisoimastaan aina Jerusalemin hävitykseen saakka. Tämä tapaus hajoitti enemmistön niistä, jotka olivat varmasti odottaneet messiaan läheistä tulemistä, ja järkytti muissa juutalaisissa uskon hänen pikaiseen tulemiseensa. Messiaan odottaminen ei enää ollut käytännöllisen politiikan vaikuttimena juutalaisten keskuudessa; se muuttui hurskaaksi toiveeksi, surumieliseksi kaipaukseksi. Mutta silloin myöskin farisealaisuuden ylösnousemisusko menetti juurensa juutalaisessa ajattelutavassa. Se säilyi messiasuskon ohella nyt ainoastaan kristillisessä seurakunnassa, joka tällä tavalla sai farisealaisuudelta osan parasta leviämisoimaansa.

Mutta vielä suuremman voiman kuin porvarilliselta kansanvallalta, jos niin voidaan sanoa, sai se juutalaismaailman proletarisilta aineksilta.

h) Zelotit.

Farisealaiset olivat papillisen ylimysvallan vastakohtina kansajoukkojen edustajia. Mutta itse tähän joukkoon taas kuului samoin kuin esimerkiksi „kolmanteen

säätöyn” ennen Ranskan suurta vallankumousta sangen erilaatuisia aineksia, joilla oli hyvin erilaiset harrastukset ja eri-suuri määrä taisteluhaluja ja taistelukykyä.

Tämä koski varsinkin Palestinan ulkopuolella asuvia juutalaisia. Vaikka he olivatkin yksinomaan kaupunkilaisväestöä, eläen etupäässä kaupalla ja rahaliikkeellä, verojen vuokraamisella ja muilla sellaisilla toimilla, niin erehdyttäisiin kumminkin tykkänään, jos kuviteltaisiin, että he olivat yksinomaan rikkaita kauppaherroja ja pankkimiehiä. Olemme jo viitanneet siihen, että kauppa on paljoa suuremmassa määrässä sattumuksesta riippuva kuin talonpoikaiselinkeino tai käsityö. Tämä piti paikkansa silloin paljoa paremmin kuin nyt, koska laivaliike oli puutteellisempaa ja merirosvous menestyi erinomaisesti. Ja kuinka monen toimeentulo hävisikään kansalaisotien tähden!

Mutta vaikka lienee ollutkin paljon juutalaisia, jotka olivat olleet rikkaita ja tulleet köyhiksi, niin oli vielä enemmän sellaisia, joiden ei koskaan onnistunut päästä rikkaiksi. Vaikka kauppa olikin se elinkeino, joka määrättyissä oloissa tarjosi heille parhaat mahdollisuudet, niin ei se silti tuottanut jokaiselle tukkukauppaan tarvittavia pääomia. Useimpien kaupan täytyi rajoittua vähävaraiseen kulku- tai rihkamakauppaan.

Sen ohella he voivat myöskin harjoittaa sellaisia käsityöitä, jotka eivät vaatineet suurta taitoa eivätkä erityistä makua. Missä juutalaisia asui paljon yhdessä, synnyttivät jo heidän omituiset tapansa ja totumuksensa monien omaan uskoon kuuluvien käsityöläisten tarpeen. Kun saamme tietää, että Egyptin kahdeksasta miljoonasta asukkaasta oli yksi miljoona juutalaisia, niin voimme käsittää, että näiden kaikkien oli mahdoton elää kaupalla. Itse asiassa mainitaankin Aleksandriassakin harjoitetun juutalaista teollisuutta. Muissakin kaupungeissa kerrotaan olleen juutalaisia käsityöläisiä.

Monessa kaupungissa, etupäässä Roomassa, lienee juutalaisia myöskin ollut paljon *orjina* ja sittemmin vapautettuina. Heidän alituiset onnettomat taistelunsa ja kapinayrityksensä tuottivat lakkaamatta uusia sotavankeja, jotka myytiin orjiksi.

Kaikista näistä luokista, jotka jo osittain olivat sangen lähellä köyhälistöä, muodostui ryysyköyhälistöläisten pohjakerros, joka paikoin tuli sangen vahvaksi. Niinpä juutalaiset kerjäläiset esimerkiksi pistivät erityisesti silmään Rooman proletarien keskuudessa. Martialis kuvailee kerran pääkaupungin katuelämää. Kadulla työkenteleväin käsityöläisten, papillisten kulkueitten, temppeujentekijäin ja kulkukauppiasten ohella hän mainitsee myöskin juutalaislapset, joita heidän äitinsä ovat lähettäneet kerjuulle. Juvenalis puhuu kolmannessa satiirissaan Egerian puistosta, joka „nyt on vuokralla juutalaisilla, joiden koko talouskalustona on kori ja kimppu heiniä. Sillä jokaisen puunkin täytyy nyt tuottaa meille voittoa. Kerjäläisten ovat nyt metsät; runottaret ovat karkotetut” *).

Tämä on tosin todistus Jerusalemin hävityksen jälkeiseltä ajalta, Domitianuksen hallituskaudelta. Tämä keisari oli karkottanut juutalaiset Roomasta ja sallinut heidän oleskella mainitussa puistossa erityistä henkiveroa vastaan. Mutta kaikissa tapauksissa tästä käy selville, että juutalaisia kerjäläisiä oli suuret joukot Roomassa.

Kierteleminen oli jo silloin huomattava ilmiö juutalaisuudessa.

Ryysyköyhälistöön kuuluvat muodostivat luonnollisesti sangen liikkuvan aineksen.

Juutalaisten kierteelijäin vaellusten tärkein päämäärä oli tietysti Jerusalemi. Siellähän he tunsivat olevansa kotonaan, siellä heidän ei tarvinnut pelätä, että vihامية-

*) Juvenalis, Satiireja III, 13—16.

linen tai edes heidän käytöstään käsittämätön väestö pilkkaisi heitä tai kohtelisi heitä pahoin. Sinne keräytyi myöskin suuret joukot varakkaita pyhiinvaeltajia eri osista maailmaa, ja siellä oli heidän uskonnollinen herkkämielisyytensä ja samalla siis heidän anteliaisuutensakin korkeimmillaan.

Kristuksen aikana ei ollut ainoatakaan suurta kaupunkia, johon ei olisi keräytynyt lukuisaa ryysyköyhälistöläisjoukkoa. Lähinnä Roomaa oli Jerusalemissa ainakin suhteellisesti suurin määrä tämänlaatuista köyhälistöä; sillä se kokoutui näihin kumpaankin kaupunkiin koko valtakunnasta. Sen ajan käsityöläiset olivat vielä hyvin lähellä tätä köyhälistöä, kuten jo olemme nähneet; olivathan he tavallisesti ainoastaan kodeissaan työskenteleviä, ja sellaiset kuuluvat nykyäänkin köyhälistöön. Helposti he voivat joutua ajamaan yhteistä asiaa kerjäläisten ja kuormankantajain kanssa.

Kun sellaiset omistamattomat kansankerrokset joutuivat asumaan suurissa joukoissa yhdessä, osottautuivat ne erittäin taisteluhaluiksi. Heillä ei ole kuten omistavilla luokilla mitään menetettävää; heidän yhteiskunnallinen asemansa on sietämätön, ja odottamalla he eivät voi saavuttaa mitään. Tietoisuus suuresta lukumäärästä tekee heidät rohkeiksi. Sotaväki ei sitäpaitsi voinut sen ajan ahtailla, mutkaisilla kaduilla osottaa täydellisesti ylivoimaansa. Yhtä vähän kuin kaupunkilaisproletarit kelpasivat sotapalvelukseen avoimella kentällä, yhtä epäluottavasti kuin he siellä enimmäkseen käyttäytyivätkin, yhtä varmoja heidän miehensä olivat katutaisteluissa. Sen osottivat sekä Aleksandriassa että Jerusalemissa saavutetut kokemukset.

Jerusalemien köyhälistöä innostutti tykkänään toisenlainen taisteluhalu kuin omistavia ja henkisesti sivistyneitä kansankerroksia, joista farisealaisuus sai kannattajansa. Ja kun Jerusalemien ja Rooman välit kärjistyivät,

kun ratkaisu tuli yhä lähemmäksi, niin farisealaiset tulivat yhä varovaisemmiksi, yhä aremmiksi ja joutuivat yhä pahempaan ristiriitaan eteenpäin tunkeutuvain proletarien kanssa.

Jälkimäiset saivat sangen vahvan tuen Galilean maalaisväestöstä. Verorasitus ja koronkiskominen painoivat myöskin siellä kuten kaikkialla muuallakin Rooman valtakunnassa kääpiötalollisia ja paimenia sietämättömästi, syösten heidät velkaorjuuteen tai riistäen heidät puille paljaille. Osa heistä lienee lisännyt Jerusalemin proletarien lukua. Mutta tarmokkaimmat riistetyistä ja epätoivon partaalle ajetuista ryhtyivät siellä kuten muissakin valtakunnan osissa väkivallan töihin, antautuivat ryöväreiksi. Erämaan läheisyys, joka vielä piti hereillä beduiinilaisia tottumuksia, helpotti myöskin puolestaan taistelua. Se tarjosi lukuisia lymypaikkoja, joihin ainoastaan seudun tuntijat osasivat. Ja itse Galileakin rikkiäisine, luolista rikkaine maaperineen tarjosi ryöväriammattille yhtä suotuisat edellytykset. Lippu, jonka johdolla ryövärit taistelivat, oli messiasusko. Samoin kuin nykyään jokainen ryöväri Venäjällä käyttää vallankumousta verhonaan pannakseen toimeen „pakkoluovutuksiaan”, ja samoin kuin toiselta puolen vallankumouksen edistämishalu tekee monesta lapsellisesta, toimintahaluisesta kapinallisesta ryöväriin, samoin oli asian laita Galileassakin. Ryöväripäälliköt julistivat itsensä messiaiksi tai niiden edelläkävi-jöiksi, ja haaveilijoista, jotka tunsivat olevansa kutsuttuja profeettain tai messiasien toimeen, tuli ryöväripäälliköitä.

Galilean ryövärit ja Jerusalemin proletarit olivat lakkaamattomassa yhteydessä toistensa kanssa, tukivat toisiansa ja muodostivat vihdoin yhteisen, niinkutsuttujen *Zelotien* tai innottelijain puolueen fariseusten vastapainoksi. Näiden kummankin puolueen välinen vastakkaisuus muistuttaa useissa kohdissa girondistien ja jakobinien välistä vastakkaisuutta.

Jerusalemien proletarien ja Galilean asettettujen ryövärijoukkojen välinen yhteys sekä heidän toimintakiikkonsa astuu juuri Kristuksen ajasta alkaen selvästi näkyviin.

Jo Herodeksen viimeisen sairauden aikana (vuonna 4 e. Kr.) Jerusalemin kansa pani toimeen väkivaltaisen metelin niitä uudistuksia vastaan, joihin hän oli ryhtynyt; raivo kohdistui ennen kaikkea erästä kultaista kotkaa vastaan, jonka Herodes oli panettanut temppelin katolle. Meteli masennettiin asevoimalla. Mutta Herodeksen kuoltua kansa nousi vielä kerran kapinaan pääsiäisen aikaan, ja tällä kertaa niin valtavasti, että Herodeksen pojan, Archelauksen, sotajoukkojen onnistui vasta suuren verenvuodatuksen jälkeen tukahuttaa levottomuus. Kolmetuhatta juutalaista oli tullut surmatuksi. Mutta tänäkään ei vielä voinut hillitä Jerusalemin kansajoukkojen taisteluhalua. Kun Archelaus matkusti Roomaan antaaksensa siellä laillisesti vahvistaa itsensä kuninkaaksi, niin kansa nousi uudelleen. Nyt sekautuivat roomalaiset asiaan. Varus, sama mies, joka myöhemmin kaatui taistelussa cheruskeja vastaan, hallitsi silloin Syriaa. Hän riensi Jerusalemiin, kukisti kapinan, palasi sitten jälleen Antiochiaan ja jätti Jerusalemiin legioonan „maaherra” (prokuraattori) Sabinuksen johdolla. Sotavoimaansa luottaen tämä kiusasi juutalaisia äärimmilleen, ryöstäen ja riistäen, mitä suinkin voi. Tämä sai maljan vuotamaan ylitse reunojen. Helluntaiksi tuli Jerusalemiin paljon kansaa, sen joukossa erittäin runsaasti galilealaisia. He olivat kyllin voimakkaat sulkemaan sisään ja piirittämään roomalaisen legioonan sekä ne sotilasjoukot, joita Herodes oli hankkinut ja jättänyt sinne. Roomalaiset tekivät turhaan hyökkäyksiä, joissa he surmasivat paljon juutalaisia. Piirittäjät eivät väistyneet. Saivatpa he lisäksi aikaan, että osa Herodeksen joukoista siirtyi heidän puolelleen.

Ja samaan aikaan syntyi kapina myöskin maalla.

Galilealaiset ryövärit saivat nyt paljon lisävoimia ja muodostivat kokonaisia sotajoukkoja. Niiden johtajat antoivat huutaa itsensä Judean kuninkaiksi, siis kai myöskin messiaiksi. Heidän joukossaan kohosi erityisen kuuluisaksi *Judas*, jonka isä Hesekias jo oli ollut kuuluisa ryöväri ja joutunut sellaisena telotettavaksi (vuonna 47 e. Kr.). Pereassa eräs Herodeksen entinen orja *Simon* kokosi liittojoukon, ja kolmatta joukkoa johti paimen *Athronges*.

Roomalaiset voivat ainoastaan vaivoin suoriutua kapinasta, sittenkuin Varus oli kahden legioonan ja lukuisain apujoukkojen seuraamana tullut Jerusalemiin piiritettyjen avuksi. Hirmuinen murhaaminen ja ryöstäminen alkoi, *kaksituhatta* vangittua naulattiin ristiin ja paljon muita myytiin orjiksi.

Tämä tapahtui siihen aikaan, jolloin Kristuksen otaksutaan syntyneen.

Sitten seurasi muutamia rauhallisia vuosia. Mutta niitä ei kestänyt kauan. Vuonna 6 j. Kr. Judea tuli välittömästi Rooman hallituksen alaiseksi. Roomalaisten ensimmäinen toimenpide oli sensuksen määrääminen, jonka mukaan he voisivat asettaa verot. Vastauksena tähän oli uusi Judas Galilealaisen kapinayritys, saman miehen, joka jo kymmenen vuotta aikaisemmin oli esiintynyt niin huomattavasti kapinassa. Hän asettui yhteyteen farisealaisen Saddukin kanssa, jonka tuli kiihottaa Jerusalemin kansa. Tästä yrityksestä ei ollut käytännöllisiä seurauksia, mutta se sai alemmat kansajoukot ja kapinalliset galilealaiset luopumaan fariseuksista. Vuoden 4 e. Kr. kapinassa he olivat kaikki vielä olleet yhdessä. Nyt farisealaiset olivat saaneet kyllänsä eivätkä tahtoneet enää seurata mukana. Sentähden syntyi nyt heidän vastapainokseen zelotien puolue. Tämän jälkeen ei kapinan liekki koskaan täydellisesti sammunut Judeassa eikä Galileassa ennen Jerusalemin hävitystä.

Josephus kertoo siitä farisealaiselta katsantokannaltaan seuraavaa :

„Tämän jälkeen eräs gaulanilainen Judas Gamalan kaupungista kiihotti Saddukin, erään fariseuksen avulla kansan kapinaan, uskotellen ihmisille, että he joutuvat orjiksi, jos he alistuvat omaisuuden verotukseen, ja että heidän tulisi suojella vapauttaan. He viittasivat siihen, että juutalaiset eivät täten ainoastaan säilyttäisi omaisuutensa, vaan saisivat vielä suuremman onnen, sillä rohkeutensa tähden he tulisivat voittamaan suurta kunniaa ja mainetta. Jumala oli auttava heitä tässä suhteessa ainoastaan siinä tapauksessa, että he itse tekevät lujan päätöksen eivätkä kammo mitään vaivoja sen toteuttamiseksi. Ihmiset kuuntelivat näitä kehotuksia mielellään ja innostuivat suuresti rohkeisiin tekoihin.

„Ei voida tarpeeksi selvästi kuvailla, kuinka paljon pahaa nämä kolme miestä ovat saaneet aikaan kansan keskuudessa. Ei ole mitään onnettomuutta, joka ei olisi heidän synnyttämänsä. He aiheuttivat sodan toisensa perästä. Alituinen väkivaltaisuus vallitsi heidän keskuudessaan, ken esiintyi tai puhui sitä vastaan, sai maksaa sen hengellään. Ryövärit mellastivat maassa. Etevimvät henkilöt saatettiin pois päiviltä muka vapauden pelastamiseksi, kuten ilmoitettiin; mutta itse asiassa tämä tapahtui ahneudesta ja halusta saada ryöstää heidän omaisuutensa. Tästä syntyi monia kapinoita ja yleistä verenvuodatusta, kun toiselta puolen maan asukkaat keskenään riehuivat toisiansa vastaan ja toinen puolue koetti kukistaa toisen, toiselta puolen taas ulkonaiset viholliset löivät heitä. Kaiken tämän lisäksi tuli vihdoin vielä nälänhätä, joka poisti kaikki rajat ja syöksi kaupungin äärettömään kurjuuteen, kunnes viholliset vihdoin polttivat Jumalan temppelin tuhaksi. Vanhojen tapojen uudistaminen ja muuttaminen koitui siten kapinoitsijain omaksi turmioksi. Tällä tavalla Judas ja Sadduk, jotka perustivat neljännen

oppisuunnan ja saivat paljon kannattajia, eivät saattaneet ainoastaan aikansa valtiolle levottomuuksia, vaan myöskin aiheuttivat tämän uuden opin kautta, josta ei sitä ennen mitään tiedetty, kaiken sen pahan, mitä perästäpäin syntyi. — — — Nuori väki, joka heitä seurasi, on saattanut meidät perikatoon.” *)

Saman luvun lopussa Josephus sitävastoin puhuu paljoa suuremmalla kunnioituksella samoista zeloteista, joita hän sen alkupuolella täten solvaisee. Hän sanoo siellä: „Neljännen näistä opeista (farisealaisten, saddusealaisten ja essealaisten oppien ohella) saattoi Judas Galilealainen käytäntöön. Hänen kannattajansa olivat farisealaisten kanssa samaa mieltä kaikissa muissa kohdissa, paitsi siinä, että he osottivat itsepintaista vapauden rakautta ja selittivät, että ainoastaan Jumala yksinään voitiin tunnustaa herraksi ja ruhtinaaksi. He olivat valmiit kärsimään suurimpia tuskia ja antamaan ystävänsä sekä sukulaisensa kidutettaviksi mieluummin kuin he suostuivat nimittämään jotakin ihmistä herraksensa. En kuitenkaan tahdo laveammin puhua tästä, koska on kyllin tunnettua, kuinka suurta itsepäisyyttä he ovat osottaneet tällaisissa asioissa. Minä en ole huolissani siitä, että minua ei uskottaisi, vaan päinvastoin siitä, että en löydä sanoja kuvatakseni kyllin sattuvasti, kuinka sankarillisesti ja kärsivällisesti he kestivät suurimmatkin kidutukset. Tämä hulluus levisi tarttuvan taudin tavoin koko kansaan, kun maaherra Gessius Florus (64—66 j. Kr.) väärinkäytti valtaansa heitä kohtaan siinä määrässä, että hän ajoi heidät epätoivon partaalle ja sai heidät luopumaan roomalaisista.”

Kuta rasittavammaksi roomalainen ies tuli, kuta suuremmaksi juutalaisten kansajoukkojen toivottomuus kasvoi, sitä enemmän he luisuivat pois farisealaisten vaikutus-

*) Altertümer (Muinaismuistot), XVIII, I, I.

vallasta ja kääntyivät zelotismiin. Ja samaan aikaan tämä alkoi synnyttää erilaisia sivuilmioita.

Eräs näistä oli innokas haaveellisuus. Tieto ei kuulunut vanhan ajan köyhälistön tunnusmerkkeihin, eikä liioin tiedonhalu. Riippumattomampana kuin mikään muu kansankerros yhteiskunnallisista mahdeista, joita se ei käsittänyt ja jotka siitä näyttivät kamalilta; kaikkia muita epätoivoisemmassa asemassa, jossa tuskallisesti tartutaan jokaiseen oljenkorpeen, oli se erittäin altis uskomaan ihmeitä; messiasta koskevat ennustukset juurtuivat siihen erittäin syvälle, ja siten se joutui vielä suuremmissa määrässä kuin kaikki muut täysin tietämättömäksi kaikista todellisista oloista, joutui pakosta odottamaan mitä suurimpia mahdottomuuksia.

Jokainen haaveilija, joka sanoi olevansa messias ja lupasi ihmetöittensä avulla vapauttaa kansan, sai silloin kannattajia. Eräs tällainen henkilö oli maaherra Faduksen (vuodesta 44 j. Kr. alkaen) aikuinen profeetta Theudas, joka vei mukanaan suuren joukon ihmisiä Jordanin luo, missä Faduksen ratsumiehet hajottivat sen. Theudas itse otettiin vangiksi ja mestattiin.

Prokuraattori Felixin (52—60 j. Kr.) aikana tämä hurmahenkisyys kasvoi vielä valtavamiseksi.

„Silloin oli joukko ilkimyksiä, jotka eivät tosin murhanneet, mutta ajattelivat jumalattomasti ja saivat kaupungin (Jerusalem) yhtä levottomaksi ja epävarmaksi kuin suoranaiset murhamiehet. Sillä he olivat vietteleviä pettureita, jotka jumalallista ilmestystä teeskennellen saarnasivat kaikenlaisia uudistuksia ja kiihottivat kansaa kapinaan. He houkuttelivat sitä ulos erämaahan ja uskottelivat, että Jumala olisi osottava heille vapauden merkin. Kun Felix otaksui, että tämä oli kapinan alku, niin hän lähetti sotamiehiä, sekä jalka- että ratsuväkeä, heitä vastaan ja surmautti heitä suuren joukon.

„Vielä suuremman onnettomuuden juutalaisille tuotti

eräs väärä profeetta Egyptistä (toisin sanoen Egyptin juutalainen). Hän oli noita ja sai taikakeinoillaan aikaan, että häntä pidettiin profeettana. Hän vietti 30,000 ihmistä, jotka seurasivat häntä. Nämä hän johdatti erämaasta niinkutsutulle Öljymäelle, tunkeutuakseen sieltä Jerusalemiin, lyödäksensä roomalaisen varustusväen ja laskeaksensa kansan valtansa alaiseksi. Niin pian kuin Felix sai tiedon hänen hankkeistaan, meni hän häntä vastaan roomalaisten sotamiesten sekä koko kansan kanssa, mikäli tämä osotti olevansa valmis puolustamaan yhteistä hyvää, ja antautui taisteluun hänen kanssaan. Egyptiläinen pääsi ainoastaan muutamien seuraamana pakoon. Useimmat otettiin vangiksi. Loput piiloutuivat maaseuduille.

„Tämä kapina oli tuskin saatu kukistetuksi, kun taas puhkesi uusi kulkutauti kuten sairaus kipeässä ja tartunnan saastuttamassa ruumiissa. Muutamat noidat ja murhaajat liittyivät yhteen ja saavuttivat suuren joukon seuralaisia. He kehottivat jokaista vaatimaan vapautta ja uhkasivat tappaa ne, jotka edelleen tahtoivat olla roomalaiselle esivallalle kuuliaisia ja alamaisia, väittäen, että ne täytyy vapauttaa vastoin omaa tahtoansa, jotka vapaaehtoisesti taipuvat kantamaan orjuuden iestä.

„He kulkivat juutalaisten maassa ristiin rastiin, ryöstivät rikasten talot ja surmasivat niiden asukkaat, sytyttivät kylät palamaan ja raivosivat niin kamalasti, että koko juutalainen kansa joutui heidän käsissänsä ahdistukseen. Ja päivä päivältä tämä tuhoava tauti levisi yhä laajemmalle” *).

Itse Jerusalemin sisäpuolella ei julkinen kapina roomalaista sotavoimaa vastaan ollut helppo. Vallassaolevan hallituksen katkerimmat viholliset ryhtyivät siellä salamurhiin. Maaherra Felixin hallitessa, jolloin ryövärit

*) Josephus, Jüdischer Krieg (Juutalaissota), II, 13, 4—6.

ja hurmahenget pääsivät vallalle, muodostui myöskin terroristien lahko. Räjähdysaineita ei silloin vielä oltu keksitty. Terroristien lempiaseeksi tuli käyrä tikari, jota he pitivät piilossa mantteliensa alla. Tämän tikarin (*sica*) mukaan heitä nimitettiin sikailaisiksi.

Kaikkien näiden kansan asian puolustajain epätoivoinen raivo oli vain välttämätön vastaus kansan sortajain röyhkeään julmuuteen. Kuunnelkaamme, miten kaikkia niitä tapahtumia seurannut Josephus kuvailee kummankin viimeisen maaherran menettelyä, jotka hallitsivat Judeaa ennen Jerusalemin hävitystä:

„*Festus* sai maaherranviran (60—62). Hän vainosi ankarasti ryöväreitä, jotka rasittivat maata, ja otti kiinni sekä surmasi paljon heitä. Mutta hänen seuraajansa *Albinus* (62—64) ei valitettavasti kulkenut tässä suhteessa hänen jälkiensä. Ei mikään rikos eikä mikään pahe ollut liian suuri hänen tekemäkseen ja harjoittamukseen. Hän ei ainoastaan kavaltanut yleisiä varoja valtion hallinnossa, vaan loukkasi myöskin alamaisten yksityisomaisuutta ja riisti sitä väkivaltaisesti itselleen. Hän rasitti kansaa suurilla ja laittomilla veroilla. Ryöväreitä, joita kaupunkien esivalta tai hänen edeltäjänsä olivat panneet vankeuteen, laski hän vapaaksi rahasummasta, ja ainoastaan ne olivat rikoksentekijöitä ja jäivät vankeuteen, jotka eivät voineet maksaa. Jerusalemin kumousmiesten rohkeus kasvoi tämän johdosta. Rikkaat saivat lahjoillaan ja antimillaan aikaan, että *Albinus* katsoi sormiensa lomitse, jos he kokosivat seurueen ympärillensä. Kansa-joukko taas, joka ei rakasta lepoa, alkoi liittyä heihin, koska *Albinus* suosi heitä. Sentähden jokainen lurjus hankki itsellensä joukon, jonka keskuudessa hän itse oli etevin pääveijari, antaen sotamiestensä ryöstää ja varastaa kaikilta kunnon kansalaisilta. Ryöstön alaiseksi joutuneet olivat vaiti, ja ne, jotka vielä olivat ryöstöstä säilyneet, imartelivat kaiken lisäksi noita pyövelimäisiä heittiöitä,

peläten muutoin joutuvansa kokemaan samaa. Ei ainoakaan ihminen uskaltanut valittaa, sillä sorto oli liian suuri. Siten kylvettiin kaupunkimme häviön siemen.

„Mutta kuinka häpeällisesti ja ilkeästi Albinus menetelikin, voitti hänet kumminkin tässä suhteessa hänen seuraajansa Gessius Florus (64—66), joten Albinus vielä sittenkin näyttää paremmalta, jos näitä molempia verrataan toisiinsa. Sillä Albinus harjoitti pahoja töitensä salassa ja osasi peittää ne hyvältä näyttävään verhoon. Jälkimäinen taas teki kaikki julkisesti, hän näytti pitävän kansamme räökkäämistä kunnianaan. Hän riisti ja ryösti, rankaisi ja menetteli siten, kuin hän olisi lähetetty maahan pyövelinä kiduttamaan juutalaisia, eikä suinkaan maaherraksi. Missä hänen olisi tullut osottaa lempeyttä, siellä hän harjoitti julmuutta. Sen lisäksi hän oli vielä röyhkeä ja viekas, eikä kukaan ole voinut keksiä enemmän juonia ihmisten pettämiseksi kuin hän. Hän ei tyytynyt imeämään kuiviin ainoastaan erityisiä yksityishenkilöitä ja riistämään voittoa heidän vahingostaan. Hän ryösti kokonaisia kaupungeita ja saattoi koko kansan häviöön. Puutui vain, että hän olisi antanut virallisesti julistaa: ryöstettäköön ja varastettakoon mielin määrin, kunhan hänelle annetaan hänelle tuleva osa saaliista. Niinpä tapahtuikin, että koko maa alkoi käydä autioksi, kun monet jättivät isänmaansa ja vetäytyivät vieraille maille” *).

Kukapa ei uskoisi lukevansa kertomusta venäläisten tshinovnikkojen mellastamisesta!

Floruksen aikana puhkesi vihdoin suuri kapina, jossa koko kansa nousi täydessä raivossa kiduttajaansa vastaan. Kun hän aikoi ryöstää tempppelin toukokuussa vuonna 66, niin Jerusalem teki kapinan. Tai paremmin: Jerusalemin alemmat kansanluokat nousivat kapinaan. Omistavain luokkain, niinhyvin farisealaisten kuin saddusealaistenkin

*) Josephus, Jüdischer Krieg (Juutalaissota), II, 14, 1, 2.

enemmistö pelkäsi levottomuuksia ja halusi rauhaa. Roomalaisia vastaan suunnatun kapinan ohella syntyi myöskin kansalaissota. Siinä voitti sotapuolue. Rauhanpuolue joutui tappiolle katutaistelussa, mutta Jerusalemissa oleva roomalainen varustusväkikin pakotettiin peräytymään ja lyötiin pakomatalla.

Kapinallisten sotainen innostus oli niin suuri, että heidän onnistui ajaa pakoon eräs 30,000 miehen suuruinen apujoukko, jota syrilainen lähettäjä Cestius Gallus johti.

Juutalaiset nousivat kautta koko Palestinan ja laajalta Palestinan ulkopuolellakin kapinaan. Juutalaisten kapina Aleksandriassa vaati kukistuaakseen kaikkien Egyptissä olevain roomalaisten sotavoimain ponnistukset.

Luonnollisesti ei voinut olla kysymystäkään siitä, että juutalaiset olisivat voineet masentaa Rooman. Siihen he olivat liian heikkoja, liian kaupunkilaistuneita. Mutta todennäköisesti he olisivat voineet pakottaa roomalaiset ainakin jossakin määrässä säästämään Judeaa vielä jonkun aikaa, jos kapinalliset olisivat heti ryhtyneet tarmokkaasti hyökkäämään, käyttäneet edelleen hyväkseen saavuttamiensa etuja. Olosuhteet olisivat pian tulleet heidän avuksensa. Juutalaissodan toisella vuodella sotamiehet nousivat valtakunnan länsiosissa Neroa vastaan, ja legioonain välisiä taisteluita jatkui vielä hänen kuolemansa jälkeenkin (kesäkuun 9 p. v. 68). Sotajoukon ylipäällikkö Vespasianus, jonka tuli jälleen masentaa Judea, kiinnitti paljoa suurempaa huomiota lännen tapahtumiin, joissa kamppailtiin valtakunnasta, kuin tuohon pieneen paikallissotaan, johon hän oli sekautunut.

Mutta tämä ainoa, muutoinkin vähäpätöinen suotuissa tilaisuus jätettiin käyttämättä. Alemmat kansanluokathan tosin olivat julistaneet sodan roomalaisia vastaan ja voittaneet juutalaisen rauhanpuolueen. Mutta omistavilla ja sivistyneillä oli vielä kyllin vaikutusvaltaa saadakseen roomalaisia vastaan syntyneen sodan johdon käsiinsä. Tämä

merkitsi, että sotaa käyntiin ainoastaan aristellen, puolella sydämellä, ei siinä tarkoituksessa, että vastustaja voitetaisiin, vaan ainoastaan siinä, että hänen kanssaan saataisiin aikaan sovinto. Tämä ei tosin onnistunut kovin kauan. Kapinalliset huomasivat vihdoin, kuinka penseästi heidän johtajansa taistelivat, ja silloin zelotit voivat anastaa taistelun johdon käsiinsä.

„Kiihkoisan kansanpuolueen taholta syytettiin — eikä suinkaan väärin — asiain huonosta menestymisestä tarmon puutetta sodan siihenastisessa johdossa. Kansan miehet tekivätkin siis voitavansa päästäksensä aseman herroiksi ja tunkeaksensa entiset johtajat syrjään. Kun nämä eivät vapaaehtoisesti luopuneet asemastaan, syntyi Jerusalemissa talvella 67—68 pelottavan verinen kansalaisista hirmunäytelmiseen, joiden vertaisia tavataan ainoastaan Ranskan ensimmäisen vallankumouksen ajalla” *).

Vertailu Ranskan vallankumouksen kanssa johtuikin itse asiassa jokaisen näitä oloja tarkastelevan mieleen. Mutta hirmuhallituksesta tuli Ranskassa keino, joka pelasti vallankumouksen ja sai sen kykeneväksi nousemaan voitokkaasti koko Eurooppaa vastaan, kun taas Jerusalemissa sellainen menestys oli silloisten olojen vallitessa jo ennakolta mahdoton. Alempien luokkien hirmuhallitus syntyi siellä sitäpaitsi liian myöhään, voidaksensa edes tilapäisesti säilyttää juutalaista valtiolaitosta, jonka päivät olivat luetut. Se voi ainoastaan jatkaa taistelua yhä pitemmälle, lisätä sen tuottamia kärsimyksiä, saadaksensa lopullisen voittajan raivon yhä julmemmaksi. Mutta se voi myöskin luoda maailmalle kestävyuden, sankariuden ja alttiuden muistomerkin, joka kohoo sen ajan yleisen pelkuriuden ja itsekkäisyyden loasta laatuun ainoana, mutta myöskin sitä valtavampana.

*) Schürer, Geschichte des jüdischen Volkes (Juutalaiskansan historia), I, 617.

Jerusalemiin juutalainen väestö ei suinkaan ottanut kokonaisuudessaan osaa tähän ylivoimaista vihollista vastaan kamppailtavaan toivottomaan jättiläistäisteluun, jota jatkui vielä kolme vuotta, syyskuuhun saakka v. 70 j. Kr. ja jossa taistelijat osottivat mitä suurinta urhoollisuutta, sitkeyttä ja terävänäköisyyttä, peittäen jokaisen tuuman maata ruumiilla, ennenkuin he siitä luopuivat, ja saadak-sensa vihdoin nälän ja tautien uuvuttamana hautansa palavissa raunioissa. Papit, kirjanoppineet, kauppiaat olivat jo ennen piirityksen alkua vetäytyneet turvaan. Jerusalemiin pikkukäsityöläisiä ja -kauppiaita sekä proletareja olivat ne miehet, joista tuli kansansa sankareita yhdessä Galilealaisten proletareiksi muuttuneiden talonpoikain kanssa, jotka olivat taistellen tunkeutuneet Jerusalemiin.

Tällainen oli se ilmakehä, jossa kristillinen seurakunta alkoi. Se ei suinkaan synnytä sellaista hymyilevää kuvaa, jonka Renan teoksessaan Jeesuksen elämästä luo kristinuskon synnyn ympärille — tosin ei sen ajan yhteiskunnallisten olojen tutkimisen perustuksella, vaan nojautuen niihin kuvanihaniin vaikutelmiin, joita nykyaikainen turisti saa Galileasta. Sentähden hän onkin valmis Jeesuksesta kirjoittamassaan romaanissa (Jeesuksen elämä) vakuuttamaan meille, että tämä kaunis maa oli Jeesuksen aikana „kukkuroillaan rikkautta, iloa ja hyvinvointia”, joten „koko kristinuskon synnyn historia muodostuu miellyttäväksi idylliksi.”

Yhtä miellyttäväksi, kuin ihmeenihana toukokuu vuonna 1871 Pariisissa.

i) Essealaiset.

Kumminkin on myönnettävä, että keskellä sitä tuskan ja veren kauhukuvaa, jonka Judean historia luo nähtäväksemme Kristuksen aikakaudelta, esiintyy eräs ilmiö, joka

tekee meihin rauhallisen idyllin vaikutuksen. Se on esseeniläisten tai essealaisten lahko, joka syntyi Josephuksen ilmoituksen mukaan noin vuonna 150 e. Kr. ja pysyi elossa aina Jerusalemin hävitykseen saakka *). Sen jälkeen se katoaa historiasta.

Essealaisuus oli samoin kuin zelotilaisuuskin ilmeisesti proletarista alkuperää, mutta tykkänään toista luonnetta kuin edellinen. Zelotit eivät luoneet mitään erityistä yhteiskuntakäsitettä. He eivät eronneet farisealaisista päämäärään, vaan keinoihin, siihen häikäilemättömyyteen ja väkivaltaisuuteen nähden, jonka avulla he koettivat saavuttaa tarkoituksensa. Kun päämäärä oli saavutettu, kun Jerusalem oli astunut Rooman sijaan maailman valtiattareksi, kun juutalaisille virtasivat kaikki ne aarteet, joita roomalaiskansa imi itselleen, niin silloin kaikki hätä olisi loppuva jokaiselta luokalta. Natsionalismi näytti siten tekevän sosialismin tarpeettomaksi proletareillekin. Proletarinen ominaisuus esiintyi zeloteissa ainoastaan heidän isänmaallisuutensa tarmokkuutena, fanatismina.

Mutta kaikki proletarit eivät malttaneet odottaa, kunnes messias olisi perustava uuden, maailmaa hallitsevan Jerusalemin. Monet koettivat heti parantaa asemaansa, ja kun ei politiikka näyttänyt lupaavan heille kyllin pikaista apua, niin he muodostivat itsellensä taloudellisen järjestön.

Essealaisuuskin saanee kiittää synnystään tällaista ajatuksenjuoksua. Minkäänlaisia meille säilyneitä tietoja ei siitä ole.

Sen luonne sitävastoin on varmasti tunnettu, ja se on *jyrkkää kommunismia*. Essealaiset asuivat, Josephuk-

*) Josephus kirjoittaa „esseniläiset”, Philo „essealaiset”. Sana on kreikkalainen muunnos syrialaisesta sanasta *chase* (hebreassa *chasid*), hurskas. Monikossa on sanalla kaksi muotoa, *chasen* ja *chasuja*.

sen aikaan 4,000 miehen suuruisena lahkona, Judean eri kylissä ja pikkukaupungeissa liiton huoneustoissa.

„He asuvat siellä yhdessä”, kertoo Philo heistä, „järjestettyinä yhdyskuntiin, ystävyysliittoihin ja pöytäkuntiin ja tehden säännöllisesti työtä yhdyskunnan hyväksi.

„Ei kukaan myöskään tahdo omaa omaisuutta, ei taloa, ei orjaa, ei maapalasta, ei karjaa eikä minkään muun laatuista rikkautta. Kun he päinvastoin panevat erotuksetta kaiken yhteen, on heille kaikille siitä yhteistä hyötyä.

„Rahat, joita he ansaitsevat erilaisista töistä, antavat he valitsemansa hoitajan huostaan. Tämä ottaa ne vastaan ja ostaa niillä, mikä tarpeellista on, sekä tarjoaa runsaasti ravintoa ja kaikkia muita elämän tarpeita.”

Tästä päättäen voidaan otaksua, että jokainen harjoitti tuotantoa yksikseen tai teki työtä palkan edestä.

Josephus kuvailee heidän elämäänsä seuraavalla tavalla:

„Sen jälkeen kun aamurukous oli pidetty, heidän johtajansa laskevat heidät hajalleen, ja jokainen menee työhönsä, jota hän on oppinut, ja kun he ovat ahkerasti työskennelleet viidenteen hetkeen saakka (auringonnoususta alkaen, siis kello 11 asti), kokoontuvat he määrättyyn paikkaan, vyöttävät itsensä liiniaisilla kankailla ja pesevät ruumiinsa kylmällä vedellä. Tämän puhdistuksen jälkeen he menevät ruokasaliinsa, johon ei pääse kukaan, joka ei kuulu heidän lahkoonsa. He tulevat sinne puhtaina ja siisteinä kuten temppeleihin. Kun he ovat hiljaa istuneet paikoilleen, tulee leipuri ja asettaa jokaisen eteen leivän, ja kokki tuo samoin jokaiselle vadillisen ruokaa. Sitten pappi tulee siunaamaan ruuan. Eikä ole luvallista nauttia mitään, ennenkuin on rukoiltu. Aterian päätyttyä he samalla tavalla lausuvat kiitöksensä ja ylistävät siis aterian alussa ja lopussa Jumalaa kaiken ravinnon antajana. Sen jälkeen he riisuvat taasen pois pukunsa, kuten pyhät vaatteet, ja

menevät jälleen työskentelemään iltaan saakka. Illallinen syödään samoin kuin päivällinenkin, ja jos tulee vieraita (kaikissa tapauksissa ainoastaan liiton jäseniä muualta, sillä vieraathan eivät pääse ruokasaliin. K.), niin he kutsuvat heidät kanssansa aterialle. Huudot ja levottomuus eivät häiritse huoneen kunniaa, ja kun he puhuvat keskenänsä, sanoo toinen sanottavansa toisensa jälkeen eivätkä kaikki yht'aikaa, joten talossa vallitseva hiljaisuus näyttää heidän talonsa ulkopuolella olevista ihmisistä kunnioitusta herättävältäysteriolta. Heidän hiljaisen elämänsä syynä on alituinen kohtuullisuus, kun he eivät syö eivätkä juo enempää kuin heidän elämänsä ylläpito vaatii.

„Yleensä he eivät suorita mitään työtä ilman esimiestensä määräystä, mutta kumminkin he saavat vapaan harkintansa mukaan harjoittaa laupeutta ja avuliaisuutta. Niin usein kuin tarvis vaatii, voi jokainen heistä auttaa niitä, jotka apua tarvitsevat ja ansaitsevat, samoin myöskin viedä ravintoa köyhille. Mutta ystävilensä ja sukulaisillensa he eivät saa antaa mitään ilman esimiehen tai hoitajan tietoa.”

Kommunismi oli heidän keskuudessaan kehitetty äärimmilleen. Se ulottui vaatteisiin saakka. Niinpä Philo kertoo:

„Ei ainoastaan ravinto, vaan myöskin puku on heillä yhteinen. Talvella on nimittäin saatavissa paksuja manteleita ja kesällä köykäisiä päällysverhoja, joten jokainen voi käyttää niitä mielensä mukaan. Sillä mitä yhdellä on, pidetään kaikkien omaisuutena, ja mitä heillä kaikilla on yhteistä, se on myöskin jokaisen yksityisen.”

He hylkäsivät orjuuden. Maanviljelys oli heidän pääasiallisena toimenaan, mutta he harjoittivat myöskin käsityötä. Ainoastaan ylellisyystavarain ja sotatarpeiden valmistaminen oli kielletty. Samoin myöskin kauppa.

Koko tämän kommunistisen järjestelmän perustuksena oli *kulutuksen* yhteys, mutta ei yhteiskunnallinen tuo-

tanto. Sellaisestakin on tosin puhetta, mutta sen ohella töistä, jotka tuottavat yksityiselle rahaa joko palkkana tai myytyjen tavarain hintana, ja ne ovat töitä, joita tehdään yhteiskunnallisen elimistön ulkopuolella. Sitävastoin on kaikilla liiton jäsenillä yhteiset asunnot ja yhteiset ateriat. Nämä ennen kaikkea pitävät heitä koossa. Se on yhteisen *taloudenpidon* kommunismia. Ja se pakottaa hylkäämään erityisen taloudenpidon, hylkäämään erityisen perheen ja siten myöskin erityisavion.

Itse asiassa huomaammekin, että yksityisasioliitto tuottaa vaikeuksia kaikille järjestöille, jotka perustuvat nautinnonvälineitten kommunismiin, yhteiseen taloudenpitoon, ja että nämä järjestöt pyrkivät lakkauttamaan sen. Siihen on kaksi tietä — sukupuolisuhteitten jyrkimmät äärimäisyydet, jotka näyttävät tykkänään sulkevan pois toisensa: suurin siveellisyys ja suurin „siveettömyys”. Ja kumminkin on kumpikin tie yhtä lähellä kysymyksenalaista laatua oleville kommunistisille järjestöille. Essealaisista alkaen kautta kaikkien kristittyjen kommunististen lahkosten aina meidän päiviemme lahkolaiskommunistisiin Yhdysvalloissa oleviin siirtoloihin saakka voidaan huomata, että ne kaikki vastustavat asioliittoa, mutta taipuvat sen sijaan sekä naisten yhteyteen että ankaraan aviottomuuteen.

Tämä olisi käsittämätöntä, jos yksinkertaiset ideologiset miitteet johtaisivat tähän kommunismiin ja sen aatteelliseen rakenteeseen. Mutta se voidaan helposti selittää taloudellisten edellytysten nojalla.

Useimmat essealaiset hylkäsivät kaiken yhteyden naisten kanssa.

„He halveksivat asioliittoa, mutta kumminkin he ottavat vieraita lapsia luoksensa, jos ne ovat vielä nuoria ja oppivaisia, pitävät niitä, kuten ne olisivat heidän omia lapsiaan, ja opettavat heille omia tapojansa ja menojaansa. He eivät kumminkaan tahdo lakkauttaa tai kieltää ihmis-

ten avioliittoa tahi suvun jatkamista. Mutta he sanovat, että täytyy aina suojella itsensä naisten siveettömyydeltä, kun heistä ei kukaan tyydy ainoastaan yhteen mieheen.”

Täten sanoo Josephus juutalaissodan historiansa toisen kirjan 8:nnessä luvussa, josta teoksesta myöskin edellä olevat esseelaisia koskevat lainaukset ovat lähtöisin. Juutalaisia muinaismuistoja selittävän teoksensa kahdeksanlentoista kirjan ensimmäisessä luvussa hän myöskin sanoo heistä:

„He eivät ota vaimoja eivätkä pidä orjia. Heidän mielestään on jälkimäinen menettely väärin, ensiksimmäinittu taas antaisi aihetta riitoihin.”

Josephus mainitsee siis näissä kummassakin teoksessaan avioliiton hylkäämisen perusteeksi käytännöllisen harkinnan eikä askeettista pyrintöä. Hän tunsi esseelaiset oman havaantonsa perustuksella. Hän oli kuulunut peräkkäin saddusealaisten, esseelaisten ja farisealaisten lahkoon, kunnes hän jäi viimeainittuun.

Josephus siis paraiten kykenee sanomaan meille, mihi esseelaisten naisviha perustui. Silti ei suinkaan ole sanottu, että nämä mietteet olisivat sen lopullisena perustuksena. Aina täytyy erottaa ne todisteet, joita joku esittää toimintansa perusteeksi, niistä sielutieteellisistä vaikuttimista, jotka tuon teon todella aiheuttavat. Ainoastaan aniharvat ihmiset ovat täysin selvillä näistä vaikuttimista. Mutta meidän historioitsijamme pitävät mieluummin heille perintönä siirtyneitä todisteita todellisina historiallisten tapahtumain ja olojen vaikuttimina. He hylkäävät todellisten vaikuttimien tutkimisen mielivaltaisena „suunnitteluna”, toisin sanoen he vaativat, ettei meidän historiallinen tietomme saa koskaan kohota korkeammalle kannalle, kuin minkä se oli saavuttanut siihen aikaan, jolta lähtemme ovat kotoisin. Koko tuo summaton tosiasia-ainevarasto, joka on sen jälkeen keräytynyt ja jonka avulla voimme erottaa mitä erilaatuisimmassa historiallisissa

ilmiöissä oleellisen ja perusmuodoksi kelpaavan epäolleet-
lisesta ja tilapäisestä sekä löytää ihmisten todelliset vai-
kuttimet luuloteltujen takaa — kaikkea sitä ei saa olla
meille olemassa!

Ken tuntee kommunismin historiaa, käsittää heti, että
ei vaimojen, vaan kommunistisen taloudenpidon luonne
teki esseelaisille avioliiton vastenmieliseksi. Missä paljon
miehiä ja naisia elää yhteisesti samassa taloudessa, siellä
kiusaus aviorikoksiin ja mustasukkaisuuden aiheuttamat
riidat ovat hyvin lähellä. Jos siis ei tahdottu luopua täl-
laisesta taloudenpidosta, oli pakko luopua miesten yhdessä-
olosta naisten kanssa tai yksityisasiasta.

Kaikki esseelaiset eivät tehneet ensiksimmäintä. Jo-
sephus kertoo juutalaissotaa käsittelevän teoksensa toisen
kirjan kahdeksannessa luvussa, josta jo usein olemme lai-
nanneet kohtia:

„On myöskin eräs toinen laji esseelaisia, jotka elanto-
tapaansa, arvosteluunsa ja tottumuksiinsa nähden liittyvät
täydellisesti edellisiin, eroten heistä ainoastaan avioliiton
suhteen. Sillä he sanovat, että ne henkilöt, jotka pidät-
täytyvät aviollisesta yhdyselämästä, riistävät elämältä sen
tärkeimmän toiminnan. Suvun jatkumisen täytyisi alitui-
sesti vähetä ja ihmiskunna kuolla nopeasti sukupuuttoon,
jos kaikki ajattelisivat kuten he. Jälkimmäisillä on tapana
koettaa puolisoita kolme vuotta. Jos nämä ovat näyttäy-
tyneet kykeneviksi synnyttämään lapsia, niin heidät ote-
taan aviopuolisoiksi. Kun nainen on tullut raskaaksi, ei
mies enää makaa häntä. Täten he osottavat, että he eivät
mene avioliittoon lihallisen nautinnon, vaan yksistään
lasten siittämisen tähden.”

Tämä kohta ei ole aivan selvä. Kaikissa tapauksissa
siitä kumminkin näkyy, että esseelaisten avioliitot olivat
peräti erilaisia kuin tavallisesti. Naisten „koetteleminen”
ei näytä olevan mahdollista muuten kuin edellyttämällä
jonkunlaista naisten yhteyttä.

Tälle yhteiskunnalliselle perustukselle kohoavassa ideologisessa lisärakennuksessa on huomattava varsinkin yksi aate, tahdon epävapaus, jota essealaiset puolustavat päinvastoin kuin saddusealaiset, jotka opettivat, että tahto on vapaa, ja farisealaiset, jotka asettuivat tässä suhteessa välittävälle kannalle.

„Vaikka farisealaiset sanovatkin, että kaikki tapahtuu sallimuksen määräyksestä, niin eivät he silti kiellä ihmisen vapaata tahtoa, vaan opettavat, että Jumala oli tahtonut saada aikaan ikäänkuin jonkunlaisen sekoituksen sallimuksen päätöksen ja hyvää tai paha tahtovain ihmisten päätöksen välillä.” *)

„Essealaiset sitävastoin selittävät kaiken tapahtuvan sallimuksen määräyksestä. He ovat sitä mieltä, että ihmiselle ei voi sattua mitään, mitä ei sallimus ole määrännyt. Saddusealaiset eivät yleensä tahdo kuulla puhuttavankaan sallimuksesta. He sanovat, että mitään sellaista ei ole eikä se määrää ihmisten kohtaloa. Heidän mielipiteensä mukaan kaikki riippuu ihmisen vapaasta tahdosta, joten hänen on kiittäminen itseään, jos hänen osakseen sattuu jotakin hyvää, vastenmielisten tapahtumain sattuessaa taas hän saa syyttää niistä omaa hulluuttaan.” **)

Tämä käsityskannan erilaisuus näyttää johtuvan ainoastaan puhtaasta ajattelusta. Mutta me tiedämme jo, että jokainen näistä suunnista edustaa eri luokkia. Ja jos seuraamme historian juoksua, huomaamme, että vallitsevat luokat taipuvat sangen usein hyväksymään tahdon vapauden, mutta vallanalaiset luokat vielä useammin omaksumaan päinvastaisen aatteen tahdon epävapaudesta.

Tämä onkin helposti käsitettävissä. Vallassaolevat luokat tuntevat olevansa vapaat tekemään ja jättämään tekemättä, mitä haluavat. Tämä ei johdu ainoastaan hei-

*) Josephus, Atertümer, XVIII, 1, 3.

**) Josephus, Atertümer, XIII, 5, 9.

dän vaikutusvaltaisesta asemastaan, vaan myöskin näiden luokkien pienestä jäsenluvusta. Lainmukaisuus tulee näkyviin ainoastaan joukon keskuudessa, jolloin erilaatuiset poikkeukset normaalitilasta kumoavat toisensa. Kuta pienempi havaannon esineinä olevain yksilöitten luku, sitä enemmän henkilökohtaiset, satunnaiset seikat voittavat yleisen ja perusmuotona olevan. Yksinvaltiaissa näyttää jälkimäinen kokonaan hävinneen.

Vallassaolevat joutuvat siten helposti siihen, että he omasta mielestensä ovat yläpuolella yhteiskunnallisia vaikuttimia, jotka tuntuvat ihmisistä salaperäiseltä mahdilta, kohtalolta, sallimukselta, niin kauan kuin niitä ei tunneta. Mutta vallassaolevat luokat tuntevat halua ulottaa tämän tahdonvapauden ei ainoastaan itseensä, vaan myöskin vallanalaisiin. Riistetyn kurjuus on vallanpitäjän mielestä hänen oma syynsä, jokainen hairahdus, jonka hän tekee, ilkeä pahatyö, joka johtuu vain persoonallisesta pahan halusta ja vaatii ankaraa sovitusta.

Otaksuessaan tahdon vapaaksi on hallitsevan luokan helppo täyttää vallanalaisten luokkien ohjaamista ja alistamista tarkoittavat toimensa siveellisen etevämmyyden ja suuttumuksen tunteen valtaamana, joka varmaan lisää sen tarmokkuutta.

Köyhien ja sorrettujen joukko sitävastoin tuntee joka askeleella olevansa olosuhteitten, kohtalon orja. Sallimuksen päätökset näyttävät tämän luokan jäsenistä käsitämättömiltä, mutta ne ovat joka tapauksessa heitä mahdavamia. He tuntevat omissa nahkoissaan, kuinka katkeraa ivaa on, kun paremmassa asemassa olevat huutavat heille, että kukin on oman onnensa seppä. Turhaan he koettavat päästä oloista, jotka heitä rasittavat, he tuntevat aina niiden kouristuksen niskassaan. Ja heidän suuri lukumääränsä osottaa heille, ettei ainoastaan yksityisille heistä käy siten, vaan että jokainen heistä vetää perässään samanlaisia kahleita. He näkevät myöskin sangen sel-

västi, ettei ainoastaan heidän toimintansa ja sen tulokset, vaan myöskin heidän tuntemisensa ja ajattelunsa ja siten heidän tahtonsakin on tykkänään riippuva heidän olosuh-teistaan.

Voi näyttää naurettavalta, että farisealaiset hyväksyi-vät yhteiskunnallisen välittävän asemansa mukaisesti yht'-aikaa sekä tahdon vapauden että kohtalon välttämättö-myyden. Mutta suuri ajattelijä Kant on lähes kaksi vuosi-tuhatta myöhemmin tehnyt samoin.

Muita ideologisia lisäyksiä, joita syntyi essealaisen yhteiskuntajärjestyksen perustukselle, ei meidän tarvitse tässä lähemmin käsitellä, vaikka juuri ne tavallisesti ovat-kin historioitsijain suurimman huomion esineinä. Sillä silloinhan he saavat tilaisuuden käsitellä sängen syvämiet-teisesti essealaisuuden johtumista parsilaisuudesta, buddha-laisuudesta, pythagoralaisuudesta ja muista suunnista.

Siten ei kuitenkaan saada ratkaistuksi kysymystä es-sealaisuuden todellisesta alkuperästä. Jonkun kansan yh-teiskunnalliset laitokset syntyvät aina ainoastaan todelli-sista, sen omassa keskuudessa vallitsevista tarpeista eikä yksistään ulkonaisten esikuvien jäljittelemisestä. Ulko-maiden tai entisaikojen oloista voidaan kyllä oppia, mutta niistä hyväksytään ainoastaan se, mikä voidaan käyttää, mikä vastaa jotakin tarvetta. Roomalainen oikeus esi-merkiksi pääsi renessanssiajan jälkeen käytäntöön Sak-sassa ainoastaan sentähden, että se niin täydellisesti vas-tasi nousevien vahvojen luokkien, absolutismin ja kaup-piasluokan tarpeita. Luonnollisesti säästetään uuden työ-kalun keksimisestä johtuvat vaivat, jos täysin sopiva jo on valmiina käytettäväksi. Mutta se tosiasia, että joku työkalu on kotoisin ulkomailta, ei suinkaan vastaa kysy-mykseen, minkätähden se on päässyt käytäntöön. Se seikka voidaan selittää ainoastaan itse kansassa esiintyvistä todell-isista tarpeista johtuvaksi.

Muuten on koko se vaikutus, mitä parsilaisuudella,

buddhalaisuudella ja pythagoralaisuudella on voinut olla esseelaisuuteen, sangen epäiltävää. Missään ei ole voitu todistaa, että joku näistä aineksista olisi suorastaan vaikuttanut esseelaisiin. Niiden välinen yhtäläisyys voi joutua myöskin siitä, että ne kaikki ovat syntyneet jotenkin samanlaisissa oloissa, jotka ovat niin toisaalla kuin toisaallakin itsestään pakottaneet samanlaisiin ratkaisukokeisiin.

Yhtäläisyyttä voitaisiin mieluummin ajatella pythagoralaisien ja esseelaisien välillä. Josephus sanookin,*) että esseelaiset noudattivat elantotapaa, joka oli sangen samankaltainen kuin pythagoralaisien. Mutta voitaisiin asettaa kyseeseen, ovatko esseelaiset oppineet tämän pythagoralaisilta, vai nämä esseelaisilta. Sillä Josephuksen väitös (Apionia vastaan, I, 22), että Pythagoras olisi itse hyväksynyt juutalaiset mielipiteet ja julkaissut ne ominaan, lienee todennäköisesti väärennykseen perustuva kerskaus juutalaisuuden ylistykseksi. Itse asiassa tiedämme Pythagoraasta tuskin mitään varmaa. Kertomukset hänestä alkavat käydä runsaammiksi vasta kauan hänen kuolemansa jälkeen, ja ne käyvät sitä monilukuisemmiksi, sitä täsmällisemmiksi, mutta myöskin sitä vähemmän uskottaviksi, kuta kauemmas siirrymme hänen elinkaudeltaan. Olemme jo erään kerran viitanneet siihen, että Pythagoraan kävi samoin kuin Jeesuksenkin. Hänestä tuli ihanneolento, jonka tekemiksi luettiin kaikki, mitä siveelliseltä esikuvalta odotettiin ja toivottiin, ja samalla hänestä myöskin tuli ihmettentekijä ja profeetta, joka mitä hämmästyttävimpäin tekojen kautta osotti jumalallisen kutsumuksensa. Juuri sentähden, että hänestä ei tiedetty mitään varmaa, voitiin hänen teoikseen ja puheikseen sanoa, mitä kukin parhaaksi katsoi.

*) *Altertümer*, XV, 10, 4.

Myöskin se elantotapa, jota sanotaan Pythagoraan järjestämäksi ja joka yhteisine hyödykkeineen muistutti hyvin paljon esseelaisten elantotapaa, on todennäköisesti alkuperältään paljoo nuorempi, ehkäpä ei vanhempi kuin esseelaistenkaan.

Tämä pythagoralaisuus alkoi todennäköisesti Aleksandriassa.*) Siellä oli sängen helppo joutua kosketukseen juutalaisuuden kanssa, ja pythagoralaiden mielipideten siirtyminen Palestinaan oli siis hyvin mahdollista. Mutta voi tapahtua päinvastoin. Vihdoin on myöskin mahdollista, että kumpikin lahko ammensi yhteisestä lähteestä: egyptiläisestä käytännöstä. Tuo niin korkealle ehtinyt yhteiskunnallinen kehitys oli Egyptissä jo suhteellisesti aikaisin johtanut luostarimaisiin laitoksiin.

Egyptin vanha sivistys ja sen jo kauan jatkunut rappeutuminen oli synnyttänyt siellä aikaisemmin kuin muissa Rooman valtakunnan maissa vastenmielisyyden elämän nautintoihin ja yksityisomaisuuteen, halun paeta maailmasta. Eikä tätä voitu toteuttaa missään muualla yhtä mukavasti kuin Egyptissä, jossa erämaa ulottui aivan lähelle sivistyksen liesiä. Ken muualla koetti paeta suurkaupunkia, tapasi maaseudullakin yksityisomistuksen, vieläpä rasittavimman kaikista omistuksen lajeista, maan yksityisomistuksen. Taikka hänen täytyi vetäytyä monien penikulmien päähän sivistyksestä, autioille seuduille, jotka ainoastaan mitä ankarin työ voi saattaa asuttavaan kuntoon, ja juuri suurkaupunkilainen oli kaikkein vähinmin kelvollinen tällaiseen työhön.

Egyptin erämaassa ei ollut paremmin kuin missään muissakaan erämaassa maa kenenkään yksityisomaisuutta. Sen lisäksi sitä oli helppo asua, sen ilmasto ei pakottanut

*) Tästä ja pythagoralaisista yleensä kertoo Zeller teoksessaan „Philosophie der Griechen” (Kreikkalaisten filosofia), ensimmäinen ja toinen osa.

sanottavasti käyttämään rakennuksia, vaatteita eikä lämmitystä suojaksi ilman kolkkoutta vastaan. Ja se oli niin lähellä kaupunkia, että erakko voi helposti ja milloin tahansa saada sieltä ystävänsä välityksellä niukat elanto-tarpeensa, jopa noutaa ne itse muutaman hetken käveltyään.

Egyptissä onkin sentähden jo aikaisin alkanut muodostua munkkilaismainen erakkolaisuus. Aleksandriassa syntyi sitäpaitsi uuspythagoralaisuus, ja vihdoin siellä alkoi ajanlaskumme neljännellä vuosisadalla kristillinen luostaritaitos. Ja myöskin Aleksandrian juutalaisuus loi omituisen munkkikunnan, *terapeutit*.

Kirjoitus „Mietiskelevästä elämästä”, jossa Philo kertoo heistä, on selitetty väärennykseksi, mutta tässä tapauksessa on epäily ollut aiheetonta.

„He luopuvat”, sanoo hän, „viisaan tavoin omaisuudesta, jonka he jakavat sukulaistensa ja ystävänsä kesken, jättävät veljensä, lapsensa, vaimonsa, vanhempansa, ystävänsä, kotikaupunkinsa ja löytävät todellisen kodin samanmielisten yhteydessä. Näitä yhdistyksiä on monin paikoin Egyptissä, varsinkin Aleksandriassa. Siellä asuu kukin yksikseen yksinkertaisessa kopissa lähellä toisten koppeja ja kuluttaa siellä aikansa mietiskelevässä hurskautuksessa. Heidän ravintonsa on hyvin yksinkertaista: leipää, suolaa ja vettä. Sabbattina sekä miehet että naiset kokoontuvat yhteiseen juhlasaliin, jossa eri sukupuolet ovat eri puolella väliseinää, kuulemaan hurskaita esitelmiä ja lauluja. He hylkäävät lihallisen nautinnon, viinin ja orjuuden.” Työstä ei heidän keskuudessaan tiedetty myöskään mitään. He kai elivät ystävänsä ja suosijainsa almuilla.

On aivan mahdollista, että Aleksandrian juutalaiset kuljettivat terapealaisten mielipiteitä Palestinaan ja vaikuttivat siten essealaisuuteen. Ja kumminkin nämä molemmat suunnat eroavat tykkänään toisistaan. Toisen jäsenet elävät mietiskelevässä joutilaisuudessa muiden työn

tuloksilla, essealaiset taas työskentelevät tarmokkaasti ja ansaitsevat niin paljon, että he eivät ainoastaan itse elä sillä, vaan myöskin jakavat runsaudestaan tarvitseville. Molemmat hylkäävät yksityisomaisuuden. Mutta terapealaiset eivät yleensä osaa tehdä mitään maailman tavaroilla. Työ on on heistä yhtä vihattua kuin nautinnotkin, he luopuvat sekä tuotannon- että kulutusvälineistä ja jakavat sentähden omaisuutensa ystävilleen ja sukulaisilleen. Essealaiset tekevät työtä, siihen he tarvitsevat tuotannonvälineitä; tämän lahkoon jäsenet eivät siis luovuta omaisuuttansa ystävilensä, vaan kokoovat sen yhteen yhteisesti käytettäväksi.

Mutta kun he tekevät työtä, täytyy heidän myöskin pysyä työkykyisinä, heidän täytyy saada kelpo tavalla ravintoa. Ankara askeesi on mahdoton työteliäälle ihmiselle.

Ero toisaalta essealaisten ja toisaalta terapealaisten sekä vielä enemmän uuspythagoralaisien välillä, jotka enimmäkseen vain lörpöttelivät askeesista, maailman vihaamisesta ja omaisuuden luovuttamisesta, kuvaa sattuvasti Rooman valtakunnan muun sivistysmaailman sekä Palestinan juutalaisuuden välistä eroa kristinuskon syntymisajalla. Essealaisuudessa tapaamme samanlaisen toimintavoiman, jonka olemme nähneet vallinneen zelotien keskuudessa ja joka kohotti sen ajan juutalaiset niin paljon korkeammalle muiden sivistyskansojen arkoja ruikutuksia, kun nämä pakenivat nautinnoita ja kiusauksia siitä syystä, että he pelkäsivät taisteluita. Yksin kommunistiset pyrinnotkin saivat heidän keskuudessaan heikon ja askeettisen luonteen.

Juutalaisten toimintavoima teki essealaisuuden mahdolliseksi. Mutta ei yksistään se. Muutkin tekijät olivat vaikuttamassa siihen, että juuri juutalaisuus loi tämän omituisen ilmiön.

Yleensä huomaamme viime vuosisadalla ennen Kristusta, että joukkoköyhyyden ohella kasvaa myöskin pro-

letarien ja heidän ystäväinsä pyrkimys poistamaan kurjuutta järjestöjen avulla. Yhteiset ateriat, tämä ylimuistoisen kommunismin viimeinen jäte, muodostavat uudenkin kommunismin lähtökohdan.

Yhteenliittymisen ja keskinäisen avustuksen tarve taas oli kehittynyt erittäin vahvaksi juutalaisten keskuudessa. Kansalaistoverit pysyvät vieraisa maissa paljoa läheisemmässä yhteydessä keskenään kuin kotimaassa, eikä kukaan ollut kodittomampi, ei kukaan niin alituisesti vieraisa maissa, kuin Judean ulkopuolella oleva juutalainen. Niinpä juutalaiset olivatkin avuliaita toisilleen siinä määrässä, että se pisti silmiin yhtä huomattavasti, kuin heidän erillään pysymisensä muista kansallisuuksista. Tacitus esittää heidän kiihkeän vihansa kaikkia muita kohtaan samassa henkähäksessä kuin heidän aina alttiin lempeytensä keskenään.*)

He näyttävät pitäneenkin erittäin itsepintaisesti kiinni yhdistyksistään yhteisine aterioineen. Muutoin ei voitaisi selittää, minkätähden Cæsar, joka lakkautti kaikki yhdistykset, mitkä eivät polveutuneet vanhoilta ajoilta, salli juuri juutalaisten yhdistykset.

„Vaikka hän muutoin asettikin itsenäisten, omia varoja omistavain yhdistysten perustamisen riippuvaksi senaatin suostumuksesta, salli hän ilman muuta perustaa valtakuntaan juutalaisia yhdistyksiä yhteisine aterioineen ja omine rahastoineen. Kun halu liittyä valtion niin suuresti pelkäämiin ja sentähden ankarasti vainoamiin yhdistyksiin oli juuri silloin levinnyt hyvin laajalle, oli tästä juutalaisten uskonnollisille yhdistyksille osotetusta suvaitsevaisuudesta seurauksena, että joukottain pakanoita ilmoitti haluavansa niinkutsuttuina jumalaapelkäävinä

*) Historien, V, 5.

päästä juutalaisiin yhdyskuntiin, mikä heille helposti myönnettiin.” *)

Oli jotenkin luonnollista, että sellainen yhdistys proletarien keskuudessa sai puhtaasti kommunistisen luonteen. Mutta suurkaupungissa se ei voinut helposti kehittyä paljoa kauemmaksi kuin yhteisiin, yhteisillä varoilla hankittuihin aterioihin. Eikä siihen ollut sanottavasti syytäkään. Puvulla ei ollut etelässä siihen aikaan suurtakaan merkitystä proletarien keskuudessa; se oli pikemmin komeiluväline kuin suoja ilmaa vastaan. Yösijakseen etsivät suurkaupungin proletarit jonkun sopen. Ja vihdoinkin heidän elinkeinonsa hajoitti heidät aivan eri tahoille kaupunkia, toimikootpa he sitten kerjäläisinä tai varastelijoina, kulkukauppiaina tai kuormankantajina tai missä muussa ammatissa tahansa.

Yhdistyksen yhteinen ateria, johon kukin antoi osansa ja johon jokainen toveri pääsi osalliseksi huolimatta siitä, kykenikö hän juuri silloin antamaan jotakin vai eikö kyennyt, oli tärkein side, joka piti yhdistystä koossa, ja tärkein keino turvaamaan yksityisen toimeentulon elämän vaihteluissa, jotka liiankin helposti voivat tulla omistamattomille tuhoaviksi.

Asian laita oli maalla toinen kuin suurkaupungissa. Siellä on taloudenpito yhteydessä ansiotyön kanssa. Yhteiset ateriat vaativat myöskin yhteisiä asuntoita ja yhteistä taloutta. Suurliikkeet maanviljelyksen alalla eivät siihen aikaan olleet harvinaisia. Osaksi orjain työn avulla hoidetut, mutta osaksi myöskin kommunistiset suurperheet, talouskunnat ovat tälle kehityksen asteelle ominaiset.

Palestina taas oli ainoa seutu, jossa vielä oli juutalainen talonpoikaisväestö, ja tämä oli alituisessa lähei-

*) O. Holtzmann, Das Ende des jüdischen Staatswesens und die Entstehung des Christentums (Juutalaisen valtiolaitoksen loppu ja kristinuskon synty), 1888, s. 460.

sessä yhteydessä Jerusalemin suurkaupungin ja sen köyhälistön kanssa, kuten olemme nähneet. Kommunistiset pyrinnot, jotka olivat lähempänä juutalaista kuin mitään muuta sen ajan köyhälistöä, voivatkin siten helposti siirtyä myöskin maaseudulle ja pukeutua siellä siihen muotoon, joka on essealaisuuden tunnusmerkkinä.

Essealaisen järjestön taloudellisena perustuksena oli talonpoikaistalous. „He antautuvat tykkäänään maanviljelykseen”, sanoo Josephus hiukan liioitellen.*)

Mutta tällainen järjestö maaseudulla voi pysyä pysyissä ainoastaan niin kauan kuin sitä valtion taholta suvaittiin. Tuotanto-osuuskunta ei voinut menestyä salaisena liittona varsinkaan maaseudulla.

Essealaisuus oli siis läheisesti sidottu juutalaisten vapauden säilymiseen. Tämän häviöstä täytyi johtua edellisenkin häviö. Se ei myöskään soveltunut säilymään suurkaupunkilaisena salaisena liittona vapaan Palestinan ulkopuolella.

Jerusalemin suurkaupunki oli kumminkin kehittävä uuden järjestömuodon, joka osotti soveltuvansa suurkaupunkilaisen köyhälistön tarpeisiin koko valtakunnassa, vieläpä itse valtakunnankin tarpeisiin paremmin kuin mikään muu muoto.

Tämä järjestömuoto levisi juutalaisten keskuudesta yli koko valtakunnan ja sulatti itseensä kaikki uuden tuntemisen ja uuden ajattelun ainekset, jotka olivat syntyneet sen ajan yhteiskunnallisista mullistuksista ja rappeutumisesta.

Tätä järjestöä meidän on vielä tarkastaminen. Se oli *kristillinen seurakunta*.

*) Josephus, *Altertümer*, XVIII, 1, 5.

IV.

Kristinuskon alkeet.

1. Alkukristillinen seurakunta.

a) Seurakunnan proletarinen luonne.

Olemme nähneet, että puhtaasti kansallinen, kansanvaltainen zelotismi ei voinut tyydyttää Jerusalemin monia proletarisia aineksia. Mutta ei myöskään muutto suurkaupungista maaseudulle, kuten essealaiset olivat tehneet, ollut jokaisen maun mukaista. Silloin kuten nytkin oli muutto maalta kaupunkiin hyvin helppo, kaupungista maalle sitävastoin hyvin vaikea. Suurkaupungin elämään tottunut proletari ei tullut toimeen maalla. Rikas voi kyllä maaseudulla olevassa huvilassaan huomata mieluisan vaihtelun suurkaupungin meluun verraten, mutta proletarille merkitsi maalle palaaminen kovaa peltotyötä, jota hän ei osannut, johon hän ei kyennyt.

Köyhälistön suurten joukkojen mielestä niinhyvin Jerusalemissa kuin muissakin suurkaupungeissa oli siis parempi olla kaupungissa. Essealaisuus ei tarjonnut heille sitä, mitä he tarvitsivat, kaikkein vähimmän niille heistä, jotka olivat pelkkiä ryysyproletareja, tottuneita elämään yhteiskunnan loiseläiminä.

Zelotien ja essealaisten ohelle täytyi siis syntyä kolmas proletarinen suunta, joka yhdisti toisiinsa zelotilaiset ja essealaiset pyrkimykset. Tämän suunnan ilmestymismuotona oli messiasseurakunta.

Yleisesti on tunnustettu, että kristittyyn seurakuntaan kuului alkujaan melkein yksinomaan proletarisia aineksia,

että se oli proletarinen järjestö. Tämä piti paikkansa vielä kauan ensimmäisten alkuaikojen jälkeenkin.

Paavali osottaa ensimmäisessä kirjeessään korintilaisille, että ei sivistys eikä varallisuus ollut edustettuna seurakunnassa:

„Sillä katsokaa, veljet, miten on kutsumisenne laita: ei ole joukossamme monta inhimillisesti viisasta, ei monta mahtavaa, ei monta jalosukuista, vaan mikä on mieletöntä maailmassa, sen Jumala valitsi saattaakseen viisaat häpeään, ja mikä on heikkoa maailmassa, sen Jumala valitsi saattaakseen häpeään sen, mikä on väkevää, ja mikä maailmassa on halpasukuista ja halveksittua, sen Jumala valitsi, sen, joka ei mitään ole, tehdäkseen mitättömäksi sen, joka jotakin on.” *)

Friedländer luo roomalaisten tapojen historiassaan, josta jo useamman kerran olemme esittäneet otteita, hyvän kuvan alkukristillisen seurakunnan proletarisesta luonteesta:

„Niin monet syyt kuin evankeliumin leviämiseen vaikuttivatkin, on se ennen toisen vuosisadan puoliväliä tai loppupuolta kumminkin silminnähtävästi saavuttanut ainoastaan yksityisiä kannattajia korkeammista luokista. Siellä ei ollut esteenä ainoastaan filosofinen sekä muu monien jumalien uskomiseen läheisesti liittyvä sivistys, vaan kristillinen tunnustus johti siellä myöskin mitä vaarallisimpiin yhteentörmäyksiin vallitsevan järjestyksen kanssa; ja vihdoin täytyi kaikista maallisista harastuksista luopumisen tuntua mitä raskaimmalta henkilöistä, jotka olivat kunnian, vallan ja rikkauden omistajia. Köyhät ja alhaiset, sanoo Lactantius, uskovat helpommin kuin rikkaat; viimeainittujen keskuudessa on epäilemättä usein vallinnut suorastaan vihamielinen mieliala kristinuskon sosialistisia pyrintöjä kohtaan. Yhteiskunnan alem-

*) I Kor. I; 26 ja seur.

pien kerrosten keskuudessa sitävastoin on juutalaisten hautumisen kautta niin tavattoman suotuisaksi käyneen kristinuskon levittämisen täytynyt tapahtua sangen nopeasti, varsinkin itse Roomassa; vuonna 64 oli kristittyjen luku siellä jo melkoinen.”

Tämä leviäminen rajoittui kumminkin pitkiksi ajoiksi yksityisiin paikkakuntiin.

„Saatavilla olevista tiedoista, jotka ovat tosin aivan sattumalta säilyneet, käy selville, että vuoteen 98 saakka oli noin 42, vuoteen 180 noin 74 todistettavaa paikkakuntaa, joissa oli kristillisiä seurakuntia; vuonna 325 niitä oli enemmän kuin 550.

„Mutta kristityt olivat Rooman valtakunnassa vielä kolmannella vuosisadalla ainoastaan pienenä vähemmistönä, ja tämä vähemmistö kuului sen lisäksi ainakin mainitun vuosisadan alkupuolelle saakka melkein yksinomaan yhteiskunnan alimpiin kerroksiin. Pakanat pilkkasivat, että he voivat käännäyttää ainoastaan yksinkertaisimpia ja orjia, vaimoja sekä lapsia, että he olivat sivistymättömiä, raakoja ja talonpoikaisia ihmisiä, että heidän seurakuntiinsa kuului etupäässä alhaista väkeä, käsityöläisiä ja vanhoja naisia. Eivätkä kristityt väittäneetkään tätä vastaan. Hieronymus sanoo, että Kristuksen seurakunta ei ole muodostunut oppineitten koulun eikä akatemian jäsenistä, vaan alemmasta kansasta (*de vili plebecula*). Kristittyjen kirjailijain nimenomaiset todistukset osottavat, että uudella uskolla oli aina kolmannen vuosisadan puoliväliin saakka ainoastaan yksityisiä tunnustajia ylemmissä luokissa. Eusebius sanoo, että rauha, jota kirkko sai nauttia Commoduksen hallitessa (vuosina 180—192), auttoi sangen suuresti sen leviämistä, joten myöskin Roomassa „useita rikkautensa ja syntyperänsä tähden kuuluisia miehiä kääntyi koko perheineen ja sukulaisineen pelastukseen.” Aleksander Severuksen hallitessa (vuosina 222—235) Origines sanoo, että nykyään myöskin rikkaat

ja monet ylimmillä arvoasteilla olevat samoin kuin ylelliset ja jalosukuiset naisetkin ottivat vastaan sanan kristityt saattajat: tuloksia siis, joista kristinusko ei voinut aikaisemmin kerskua. — — — Commoduksen ajasta alkaen kristinuskon leveneminen ylempien luokkien keskuuteen on siis todistettu nimenomaisesti ja usein, kun taas aikaisemmilta ajoilta sellaisia todistuksia ei ole ensinkään. — — — Ainoat korkeampiin luokkiin kuuluvat henkilöt, joiden on sangen todennäköisesti otaksuttu kääntyneen kristinuskoon ennen Commoduksen aikaa, ovat vuonna 95 mestattu konsuli Flavius Clemens ja hänen Pontiaan karkotettu puolisonsa tai sisarensa Flavia Domitilla.” *)

Tätä kristinuskon proletarista luonnetta saamme pääasiallisesti kiittää siitä, että meillä on niin huonot tiedot kristinuskon alkuajoilta. Sen ensimmäiset levittäjät lienevät kyllä olleet puhetaitoista väkeä, mutta lukea ja kirjoittaa he eivät osanneet. Se oli taito, joka vielä silloin oli paljoa kauempana kansajoukoista kuin nykyään. Kautta monien sukupolvien oli kristinopin ja kristityn seurakunnan historian esittäminen yksinomaan suullisten perinnäistietojen varassa, kuumeisesti kiihtyneitten, sanomattoman herkkäuskoisten ihmisten perinnäistietojen, jotka koskivat ainoastaan pienen piirin kokemia tapahtumia, mikäli niitä yleensä oli todellisuudessa tapahtunutkaan; joiden totuutta siis väestön suuret joukot ja ennen kaikkea sen arvostelevat, vapaamieliset ainekset eivät voineet tutkia. — Vasta sitten kun sivistyneempiä, yhteiskunnallisessa suhteessa korkeammalla kannalla olevia henkilöitä kääntyi kristinuskoon, vasta sitten alettiin sen perinnäistietoja kirjallisesti varmentaa, mutta ei silloinkaan historiallisessa, vaan taistelutarkoituksessa, määrättyjen mielipiteitten ja vaatimusten puolustukseksi.

*) Sittengeschichte Roms (Rooman tapojen historia), II, s. 540—543.

Taryitaan suurta rohkeutta tai ennakkoluuloisuutta asian puolesta, mutta myöskin täydellistä tietämättömyyttä historiallisen luotettavuuden edellytyksistä, ennenkuin tällä tavalla syntyneiden kirjallisten todistuskappaleitten nojalla, joissa ihan vilisee mahdottomuuksia ja törkeitä ristiriitoja, voidaan muka täysin varmasti esittää yksityisten henkilöitten elämäkerta, vieläpä puheetkin. Olemme jo alussa osottaneet, että on mahdoton sanoa mitään varmaa kristillisen seurakunnan perustajana pidetystä henkilöstä. Sen jälkeen, mitä tähän saakka olemme esittäneet, voimme nyt liittää tähän, että ei olekaan välttämätöntä saada hänestä varmoja tietoja. Olemme jo tulleet huomaamaan, että kaikki ajatussuunnat, joita tavallisesti pidetään joko ylistävässä tai tuomitsevassa merkityksessä kristinuskolle ominaisina, ovat osaksi roomalais-helleniläisen, osaksi juutalaisen kehityksen tuloksia. Ei ole ainoatakaan kristillistä ajatusta, jonka tähden olisi välttämätöntä johtaa se ylevästä profeetasta ja yli-ihmisestä, ei ainoatakaan, jonka ei voitaisi todistaa löytyneen jo ennen Jeesusta „pakanallisessa” tai juutalaisessa kirjallisuudessa.

Mutta yhtä vähäpätöistä kuin historian ymmärtämiselle onkin tuntea Jeesuksen ja hänen opetuslastensa persoonat, yhtä tärkeää on saada varmoja tietoja itse alkukristillisen seurakunnan luonteesta.

Tämä ei onneksi olekaan suinkaan mahdotonta. Vaikka niiden henkilöitten puheet ja teot, joita kristityt kunnioittavat esitaistelijoinaan ja opettajinaan, olisivatkin mielivaltaisesti koristeltuja tai vaikkapa tykkänään keksittyjäkin, niin ensimmäiset kristityt kirjailijat kirjoittavat kumminkin kaikissa tapauksissa niiden kristillisten seurakuntain hengessä, joiden keskuudessa ja joiden puolesta he toimivat. Heidän toistamansa seikat olivat varmpain aikojen perinnäistietoja, joita he kyllä voivat yksityiskohdissa muuttaa, mutta joiden perusluonne kumminkin pysyi jossakin määrin muuttumattomana, koska

heti olisi syntynyt mitä kiivain vastustus, jos sitä olisi koetettu huomattavasti muuttaa. He kyllä voivat koettaa heikontaa tai selittää toisin sitä henkeä, joka oli vallalla kristillisen seurakunnan alkuaikoina, mutta he eivät voineet tykkänään salata sitä. Sellaiset heikontamisyrietykset ovat vielä nytkin todistettavissa, ja ne käyvät sitä vahvemerkiksi, kuta enemmän kristillinen seurakunta menettää alkuperäistä proletarista luonnettaan ja saa jäsenikseen sivistyneitä sekä varakkaita että korkeassa asemassa olevia henkilöitä. Juuri näistä yrityksistä voidaankin selvästi huomata kristinuskon alkuperäinen luonne.

Tällä tavalla saavutettu tieto saa tukea myöhempäin kristillisten lahkojen kehityskulusta, joka on tunnettu alusta alkaen ja jonka myöhempi juoksu tarkasti kuvastaa meille samoin tunnettua kristillisen seurakunnan kehitystä toiselta vuosisadalta alkaen. Senpätähden voimmekin otaksua, että tämä kehitys on säännönmukainen ja että meidän tuntemamme myöhempien lahkojen alkuvaiheet ovat yhdenmukaisia meille tuntemattomain kristinuskon alkuvaiheitten kanssa. Tällainen päättely analogian nojalla ei luonnollisesti vielä yksinään kelpaa todistukseksi, mutta se voi sangen hyvin tukea toista tietä saavutettua käsitystä.

Kummatkin, sekä myöhempäin lahkojen analogia että säilyneet jäännökset alkukristillisen elämän aikaisemmista perintötiedoista osottavat samalla tavalla todenmukaisiksi ne pyrinnot, joita seurakunnan proletarinen luonne jo ennakolta edellyttää.

b) Luokkaviha.

Silloin huomaamme ennen kaikkea hurjan *luokkavihan* rikkaita kohtaan.

Se esiintyy selvästi *Luukkaan* evankeliumissa, joka

syntyi toisen vuosisadan alussa. Varsinkin kertomuksessa Latsaruksesta, joka tavataan ainoastaan tässä evankeliumissa (16: 19 ja seur.). Siinä rikas joutuu helvettiin ja köyhä Abrahamin helmaan, ei sentähden, että jälkimäinen oli syntinen ja edellinen vanhurskas: siitä ei kerrota sanaakaan. Rikas tuomitaan ainoastaan siitä syystä, että hän oli rikas. Abraham huutaa hänelle: „Muista, että sinä sait hyväsi eläessäsi ja Latsarus niinikään pahaa; mutta nyt hän täällä saa lohdutusta, sinä taas kärsit tuskaa.” Tässä tulevaisuuden kuvassa hekumoitsi sorrettujen kostonhimo. Sama evankeliumi antaa Jeesuksen sanoa: „Kuinka vaikea on niiden, joilla on tavaraa, mennä sisälle Jumalan valtakuntaan! Helpompi on kamelin mennä neulansilmästä läpi, kuin rikkaan päästä Jumalan valtakuntaan.” (18: 24, 25). Tässäkin rikas tuomitaan omaisuutensa eikä syntisyytensä tähden.

Samoin vuorisaarnassa (6: 21 ja seur.):

„Autuaita olette, te köyhät (alkutekstin sana merkitsee kerjäläisköyhiä ihmisiä), sillä teidän on Jumalan valtakunta. Autuaita te, joiden nyt on nälkä, sillä teidät ravitaan. Autuaita te, jotka nyt itkette, sillä vielä nauratte. — — — Mutta voi teitä, te rikkaat, sillä te olette jo saaneet lohdutuksenne! Voi teitä, jotka nyt olette kyläiset, sillä teidän on oleva nälkä! Voi teitä, jotka nyt nauratte, sillä vielä murehditte ja itkette!”

Näemme, että rikkaana oleminen ja rikkauksiensa nauttiminen on rikos, joka vaatii mitä tuskallisinta sovitusta.

Samanlaista henkeä huokuu vielä Jakobin kirje kahdelletoista sukukunalle, jotka hajalla ovat. Se on syntynyt toisen vuosisadan puolivälissä:

„Nyt hyvin, te rikkaat, itkekää ja ulvokaa teidän viheliäisyyttänne, joka teidän päällenne tuleva on. Teidän rikkautenne ovat mädänneet, teidän vaatteenne ovat koin ruokaa. Teidän kultanne ja hopeanne ovat ruostuneet,

ja niiden ruosteen pitää oleman todistukseksi teitä vastaan ja syömän teidän lihaanne niinkuin tuli. Te olette rikkaiden koonneet itsellenne viimeisinä päivinä. Katso, työmiesten palkka, jotka teidän maakuntainne elon niittäneet ovat, jonka te petoksella pidättäneet olette, huutaa, ja elonleikkaajitten huudot ja parut ovat tulleet Herran Zebaothin korviin. Te olette herkuissa eläneet maan päällä ja olette hekumaanne pitäneet, ja teidän sydämenne syötelleet niinkuin teuraspäivänä. Te olette tuominneet, te olette tapaneet vanhurskaan, joka ei ole teitä vastaan ollut. Niin olkaat siis kärsivälliset, rakkaat veljet, Herran tulemiseen asti.” (5: 1 ja seur.).

Hän saarnaa yksinpä omissa riveissäkin olevia rikkaita vastaan, jotka olivat liittyneet kristittyyn seurakuntaan:

„Veli, joka nöyrä on, kehukoon korotuksestansa; ja taas joka rikas on, kehukoon alentamisestansa, sillä niinkuin ruohon kukoistus pitää hänen katoaman pois. Sillä aurinko nousi helteen kanssa ja kuivasi ruohon, ja sen kukkainen varisi ja hänen kauneutensa katosi; niin myös rikkaan pitää teissänsä lakastuman. — — — Kuulkaa, rakkaat veljeni, eikö Jumala ole tämän maailman köyhiä valinnut, jotka uskossa rikkaat ja valtakunnan perilliset ovat, jonka hän niille lupasi, jotka häntä rakastavat? Mutta te olette häväisseet köyhän. Eivätkö rikkaat ole väkivaltaiset teitä polkemaan ja vetämään teitä oikeuden eteen? Eivätkö he pilkkaa sitä hyvää nimeä, josta te nimetyt olette?” *)

Tuskin koskaan on nykyajan köyhälistön luokkaviha pukeutunut niin fanaattiseen muotoon kuin kristittyjen luokkaviha. Niinä lyhyinä hetkinä, jolloin meidän päiviemme köyhälistö on tähän saakka ollut vallassa, ei se ole koskaan kostanut rikkaille. Se tunteeikin olevansa

*) Jaak. 1: 9—11; 2: 5—7.

nykyään paljoa vahvempi, kuin nousevan kristinuskon köyhälistö tunsi olevansa. Ja ken tietää olevansa voimakas, on aina jalomielisempi kuin heikko. Kun siis porvarikunta aina niin kauheasti kostaa kapinoitsevalle köyhälistölle, on se merkki siitä, kuinka heikko se tuntee nykyään olevansa.

Matteuksen evankeliumi on muutamia vuosikymmeniä nuorempi kuin Luukkaan. Sillä välin oli kuitenkin varakaita ja sivistyneitä henkilöitä alkanut liittyä kristinuskoon. Silloin moni kristitty uskonnon levittäjä piti tarpeellisena muodostella kristinoppia siihen suuntaan, että se paremmin miellyttäisi näitä ihmisiä. Alkukristillinen „ylensyömistaru” kävi epämukavaksi. Mutta kun se oli jo juurtunut niin syvälle, ettei sitä voitu yksinkertaisesti lykätä syrjään, koetettiin alkuperäistä käsityskantaa ainakin korjata opportunistiseen suuntaan. Tämän korjailun ansio on, että Matteuksen evankeliumista on tullut „ristiriitojen evankeliumi”,*) mutta samalla myöskin „kirkon mieli-evankeliumi.” Tässä kirkko tapasi „alkukristillisen innostuksen ja sosialismin myrskyisen ja kumouksellisen hengen ohjattuna kirkollisen opportunistin oikealle keskitielle sillä tavoin, että se ei enää näytä uhkaavan inhimillisen yhteiskunnan kanssa sovinnolliselle kannalle asettuvan järjestyneen kirkon olemusta.”

Eri kirjoittajat, jotka toinen toisensa perästä käsitelivät Matteuksen evankeliumia, jättivät luonnollisesti pois kaikki epämukavat kohdat, mitä he voivat jättää, niinpä kertomuksen Latsaruksesta, samoin perintöriidasta, joka myöskin aiheutti lausunnon rikkaita vastaan (Luuk. 12: 13 ja seur.). Mutta vuorisäärnä oli jo kaikissa tapauksissa niin kansanomaisen ja tunnettu, ettei sen suhteen voitu menetellä samalla tavalla. Se muovailtiin vaarattomaksi: Matteus antaa Jeesuksen sanoa:

*) Pflleiderer, Das Urchristentum (Alkukristillisuus), I, s. 613.

„Autuaita ovat *hengessään* köyhät, sillä heidän on *taivasten* valtakunta. — — — Autuaita ovat ne, jotka isoavat ja janoavat vanhurskautta, sillä heidät ravitaan.”

Tässä kekseliässä korjauksessa ovat kaikki luokkavihan jäljet poistettut. Autuaiksi tulevat nyt „hengessään köyhät”. On epävarmaa, mitä väkeä näillä on tarkoitettu, tylsämielisiäkö vai sellaisia, jotka tulevat kerjäläisiksi ainoastaan mielikuvituksessa, mutta ei todellisuudessa, toisin sanoen sellaisia, joilla edelleenkin on omaisuutta, mutta jotka väittävät, että heidän sydämensä ei riipu kiinni heidän omaisuudessaan. Todennäköisesti heillä tarkoitetaan viimeainittuja, mutta joka tapauksessa tästä on poistettu köyhien autuaaksi julistamiseen sisältyvä rikkauden tuomitseminen.

Ja suorastaan naurettavan vaikutuksen tekee se seikka, että nälkäiset on muutettu vanhurskautta isoaviksi, jotka luvataan ravita vanhurskaudella. Sanalla „ravitaan” käännettyä kreikkalaista sanaa, joka merkitsee täyteen ahmimista, käytettiin pääasiallisesti eläimistä, ihmisistä sitä käytettiin ainoastaan halveksivassa tai naurettavaassa merkityksessä, osottamaan alhaisempaa vatsan täyttämistä. Tämän sanan esiintyminen vuorisäärnassa viittaa myöskin puolestaan kristinuskon proletariseen alkuperään. Tätä sanontatapaa lienee kyllä käytetty yleisesti niissä piireissä, joista se johtui, merkitsemään ruumiillisen nälän runsasta tyydyttämistä. Mutta se vaikuttaa naurtavasti, jos sitä käytetään vanhurskauden nälän tyydyttämisestä.

Tämän autuaaksi julistamisen vastakohta, rikasten tuomitseminen, on Matteuksen evankeliumista jäänyt kokonaan pois. Terävinkään vääristely ei voinut pukea sitä sellaiseen muotoon, että varakkaat luokat olisivat pitäneet sitä hyväksyttävänä, ja näiden luokkien voittamistahan etupäässä tarkoitettiin. Sen täytyi siis kadota.

Mutta vaikka opportunistiseksi muuttuvan kristilli-

sen seurakunnan vaikutusvaltaiset piirit koettivatkin innokkaasti himmentää sen proletarista luonnetta, niin ei köylylistön luokkaviha silti kadonnut, vaan se päinvastoin sai puolelleen yhä edelleen yksityisiä ajattelijoita, jotka lausuvat sen julki. Paul Pflügerin kirjassessa „Der Sozialismus der Kirchenväter” *) on hyvä kokoelma otteita teoksista, joita ovat kirjoittaneet pyhä Klemens, Asteriuksen piispa, Lactantius, Basilius suuri, pyhä Gregorius Nyssalainen, pyhä Ambrosius, pyhä Johannes Chrysostomus, pyhä Hieronymus, Augustinus j. n. e., melkein kaikki neljänneltä vuosisadalta, siis aikakaudelta, jolloin kristinusko jo oli valtiouskontona. Kaikki nämä miehet laskettelevat mitä terävimpiä syytöksiä rikkaita vastaan, jotka he asettavat samalle asteelle ryövärien ja varasten kanssa.

c) Kommunismi.

Katsoen tähän seurakunnan jyrkästi proletariseen luonteeseen on luonnollista, että se tavoitteli myöskin kommunistista järjestöä. Se onkin nimenomaan todistettu. Apostolien teoissa sanotaan:

„Ja he pysyivät apostolien opetuksessa ja keskinäisessä yhteydessä ja olivat ahkerat leivän murtamisessa ja rukouksissa. — — — Ja kaikilla yhdessä olevilla uskoavaisilla oli kaikki yhteistä, ja he möivät maansa ja tavaran ja jakelivat kaikille sen mukaan kuin kukin tarvitsi (2: 42, 44, 45).

„Ja uskovaisten suuressa joukossa oli sydän ja sielu yksi; eikä yksikään heistä sanonut omakseen mitään siitä, mitä hänellä oli, vaan kaikki oli heillä yhteistä. — — — Ei myöskään ollut ketään puutteenalaista heidän joukos-

*) „Kirkkoisien sosialismi.”

saan; sillä kaikki, joilla oli maatiloja tai taloja, möivät ne ja toivat myytyjen hinnan ja panivat apostolien jalkain juureen, ja jokaiselle jaettiin sen mukaan kuin hän tarvitsi" (4: 32—35).

Tunnettua on, kuinka Ananiasta ja Safiraa, jotka tahtoivat salata osan rahojansa seurakunnalta, muutta mutkitta kohtasi jumalallisen sallimuksen toimeenpanema kuolemanrangaistus tämän tähden.

Pyhä Johannes, jota tulisen puhekykynsä tähden kutsuttiin nimellä Chrysostomus, kultasuu, aikansa (347—407) peloton arvostelija, liittää edellä lainattuun alkuperäisen kristillisen kommunismin esitykseen sen tuottamia etuja valaisevan selityksen, joka kuuluu sangen realistis-taloustieteelliseltä eikä laisinkaan kiihko-askeettiselta. Tämän hän tekee yhdennessätoista homiliossaan (saarnasnaan) Apostolien teoista. Siinä hän sanoo:

„Armo oli heidän keskuudessaan, koska ei kukaan kärsinyt puutetta, toisin sanoen, koska he antoivat niin innokkaasti, ettei kukaan jäänyt köyhäksi. Sillä he eivät antaneet ainoastaan osaa eivätkä pidättäneet toista osaa itselleen, eivätkä he myöskään pitäneet tätä kaikkea omana omaisuutenaan. He poistivat eriarvoisuuden ja elivät suuressa rikkaudessa, tehden tämän mitä kiitettävimmällä tavalla. He eivät rohjenneet antaa lahjojansa tarvitsevien käsiin eivätkä he myöskään lahjoittaneet niitä ylpeän alentuvasti, vaan he laskivat ne apostolien jalkojen juureen ja asettivat nämä lahjojen hoitajiksi ja jakajoiksi. Kaikki mitä tarvittiin, otettiin siis yhteisestä varastosta eikä yksityisen yksityisomaisuudesta. Siten saatiin aikaan, etteivät lahjoittajat tunteneet turhamaista ylpeyttä.

„Jos nykyään tekisimme samoin, eläisimme kaikki, sekä rikkaat että köyhät, paljoa onnellisemmin; eivätkä köyhät voittaisi siitä suurempaa onnea kuin rikkaatkaan — — — sillä antaja ei ainoastaan pysynyt varakkaana, vaan teki samalla köyhät rikkaiksi.

„Kuvitelkaammepa asiaa mielessämme. Kaikki antavat yhteiseksi omaisuudeksi sen, mitä heillä on. Älköön kukaan tulko siitä levottomaksi, olkoonpa rikas-tai köyhä. Kuinka paljon rahaa luulisitte keräytyvän? Minä arvelen — sillä varmasti sitä ei voi sanoa — että jos jokainen yksityinen antaisi kaikki rahansa, peltonsa, omaisuutensa, talonsa (orjista en tahdo puhua, sillä niitä kai ei ensimmäisillä kristityillä ollut, kun he todennäköisesti vapauttivat heidät), niin karttuisi kai siitä miljoona naulaa kultaa, jopa todennäköisesti kaksi tai kolme kertaa niin paljon. Sillä sanokaahan minulle, kuinka paljon ihmisiä meidän kaupungissamme (Konstantinopolissa) on? Kuinka paljon kristityitä? Eikö heitä ole satatuhatta? Ja kuinka paljon sitten pakanoita ja juutalaisia! Kuinka monta tuhatta naulaa kultaa siitä karttuisikaan! Ja kuinka paljon meillä on köyhiä? En usko niitä olevan yli viidenkymmentuhannen. Kuinka paljon tarvittaisiin heidän elättämiseensä joka päivä? Jos he aterioitsisivat yhteisessä pöydässä, eivät kustannukset voisi olla kovin suuret. Mitä siis ryhtyisimme tekemään summattomalla aarteellamme? Uskotko, että se voisi koskaan loppua? Ja eikö Jumalan siunaus vuotaisi tuhat kertaa runsaampana ylitsemme? Emmekö ryhdy tekemään maasta taivasta? Jos tämä on niin loistavasti toteutunut kolmen tai viidentuhannen (ensimmäisten kristittyjen) keskuudessa ja jos ei kukaan heistä kärsinyt puutetta, niin kuinka paljoa paremmin sen täytyisi onnistua niin suuren joukon keskuudessa? Eikö jokainen uusi tulokas toisi aina jotakin lisää?

„Tavaran hajallaan olo synnyttää suuremman kuluksen ja siten myöskin köyhyyttä. Ajatelkaamme taloa, jossa on mies ja vaimo sekä kymmenen lasta. Vaimo harjoittaa kutomista, mies ansaitsee toimeentulonsa torilla; tarvitsevatko he enemmän silloin, kun he elävät samassa talossa yhdessä, vai silloin, kun he elävät erillään? Ilmei-

sesti silloin, kun he elävät erillään. Jos nuo kymmenen poikaa asettuvat erilleen, niin he tarvitsevat kymmenen asuntoa, kymmenen pöytää, kymmenen palvelijaa ja kärkeä muuta samassa suhteessa moninkertaisesti. Ja miten on orjajoukkojen laita? Eikö heidän anneta ruuan sääntämiseksi syödä saman pöydän ääressä yhdessä. Hajallaan olo johtaa säännöllisesti tuhlaukseen, koossa pysyminen saatavissa olevien varojen säästymiseen. Siten eletään nykyään luostareissa ja siten elivät uskovaiset muinoin. Kuka silloin kuoli nälkään? Ken ei saanut kyliksi ravintoa? Ja kumminkin ihmiset pelkäävät tätä tilaa enemmän kuin hyppäystä äärettömään mereen. Koetta-kaamme kumminkin ja ryhtykäämme rohkeasti asiaan! Kuinka paljon siunausta siitä olisikaan! Sillä jos silloin, jolloin uskovaisten luku oli niin vähäinen, ainoastaan kolmen- ja viidentuhannen välillä, jos silloin, jolloin koko maailma oli vihollisena vastassamme, jolloin ei näkynyt lohduitusta missään, jos edeltäjämme silloin ryhtyivät niin päättäväisesti asiaan käsiksi, niin kuinka paljon enemmän luottamusta pitäisi meillä olla nyt, kun Jumalan armo on luonut uskovaisia kaikkialle! Kukapa silloin enää tahtoisikaan olla pakana? Luullakseni ei kurkaan. Me vetäisimme kaikki puoleemme ja taivuttaisimme ne itseemme.”*)

Ensimmäiset kristityt eivät kyenneet esittämään asiaa näin selvästi ja levollisesti. Mutta heidän lyhyet muistutuksensa, huudahduksensa, vaatimuksensa ja toivomuksensa viittaavat kaikkialla samanlaiseen kristillisen alkuseurakunnan kommunistiseen luonteeseen.

Johanneksen evankeliumissa, joka on tosin syntynyt vasta toisen vuosisadan puolivälissä, pidetään luonnollisena, että Jeesus eli kommunistista yhteiselämää aposto-

*) *S. P. N. Joanni Chrysostomi opera omnia quae extant* (Johannes Chrysostomuksen kootut teokset), Pariisi, 1859, Ed. Migne. IX, 96—98.

lien kanssa. Heillä oli kaikilla yhteisesti ainoastaan yksi rahakukkaro, ja sitä hoiti — *Judas Iskariot*. Johannes, joka tässä samoinkuin muuallakin koettaa voittaa edeltäjänsä, lisää vielä sitä inhoa, jonka täytyy herätä petturi Judasta kohtaan, leimatessaan hänet yhteisen kassan varkaaksi. Johannes kertoo, kuinka Maria voiteli Jeesuksen jalat kallisarvoisella voiteella.

„Silloin yksi hänen oppilaistaan, Judas Iskariot, joka oli kavaltava hänet, sanoi: „Miksi ei tätä voidetta ole myyty kolmestasadasta denaarista ja niitä annettu köyhille?” Mutta sen hän sanoi, ei sen vuoksi, että hän piti huolta köyhistä, vaan sentähden, että hän oli varas ja rahakukkaron hoitajana ollen hänellä oli tapana viedä, mitä siihen pantiin.” *)

Viimeistä illallista syödessään Jeesus sanoo Judakselle: „Minkä teet, tee pian.”

„Mutta ei kukaan aterioitsevista ymmärtänyt mitä varten hän sen sanoi hänelle. Sillä muutamat luulivat, koska rahakukkaro oli Judaksella, Jeesuksen sanoneen hänelle: „Osta mitä tarvitsemme juhlaaksi”, tai että hän antaisi jotakin köyhille.” **)

Oppilailtaan Jeesus vaati evankeliumeissa yhä uudelleen, että jokaisen on luovuttava kaikesta, mitä hänellä on.

„Samoin ei teistä yksikään, joka ei luovu kaikesta, mitä hänellä on, voi olla minun oppilaani.” ***)

„Myökää, mitä teillä on, ja antakaa almuja.” ****)

„Ja eräs hallitusmies kysyi häneltä (Jeesukselta) sanoen: „Hyvä opettaja, mitä minun on tehtävä periäkseni ijankaikkisen elämän?” Jeesus sanoi hänelle: „Miksi sanot minua hyväksi? Ei kukaan ole hyvä muu kuin

*) Johanneksen ev. 12: 4—6.

**) Johannes 13: 27—29.

***) Luuk. ev. 14: 33.

****) Luuk. 12: 33.

Jumala yksin. Käskyt sinä tiedät: 'Älä tee aviorikosta', 'Älä tapa', 'Älä varasta', 'Älä todista väärin', 'Kunnioita isääsi ja äitiäsi.' Niin hän sanoi: „Tätä kaikkea olen noudattanut nuoruudestani asti.” Kun Jeesus sen kuuli, sanoi hän hänelle: „Yksi sinulta vielä puuttuu: myy kaikki, mitä sinulla on ja anna köyhille, niin sinulla on oleva aarre taivaissa; ja tule seuraamaan minua.” Mutta tämän kuullessaan hän tuli perin murheelliseksi, sillä hän oli hyvin rikas.”*)

Tämän johdosta Jeesus sitten jutteli vertauksen kameelista, jonka on helpompaa mennä neulansilmän lävitse, kuin rikkaan tulla Jumalan valtakuntaan. Sinne voi päästä osalliseksi vain se, joka jakoi varallisuutensa köyhille.

Juuri samoin esittää Markuksen kirjoittamaksi esitetty evankeliumikin asian.

Revisionistinen Matteus sitävastoin lieventää tässäkin alkuperäistä ankaruutta. Siinä vaatimus esitetään ainoastaan *ehdolliseksi*. Matteus panee Jeesuksen sanomaan rikkaalle nuorukaiselle: *Jos tahdot olla täydellinen*, niin mene, myy mitä sinulla on ja anna köyhille.**)

Mitä Jeesus alkujaan pantiin vaatimaan jokaiselta seuralaiseltaan, jokaiselta seurakuntansa jäseneltä, siitä tuli ajan oloon vaatimus ainoastaan niille, jotka tahtoivat olla täydellisiä.

Tämä kehityskulku on aivan luonnollinen järjestössä, joka alkujaan oli puhtaasti proletarinen, mutta sai myöhemmin rikkaita aineksia yhä enemmän jäsenikseen.

Siitä huolimatta on joukko jumaluusoppineita, jotka kieltävät alkukristillisyyden kommunistisen luonteen. Sitä todistava kertomus Apostolien teoissa olisi muka myöhemmin syntynyt; kuten niin usein muulloinkin vanhalla ajalla olisi tässäkin ihanteellinen tila, jota haaveiltiin, esi-

*) Luuk. 18: 18—23.

***) Matt. 19: 21.

tetty muinaisuudessa toteutettuna. Mutta tällöin unhotetaan, että alkukristillisyyden kommunistinen luonne oli peräti epämielinen myöhempään vuosisatojen viralliselle kirkolle, joka koetti olla mieliksi rikkaille. Jos kirkon kommunistisen luonteen kuvaileminen perustuisi myöhempään keksintöön, niin opportunistisen suunnan kannattajat olisivat muutta mutkitta vastustaneet sitä ja pitäneet huolen siitä, että tällaisia esityksiä sisältävät kirjoitukset olisivat joutuneet pyyhittäviksi kirkollisesti tunnustettujen kirjojen kanonista. Kirkko on suvainnut väärennyksiä ainoastaan silloin, kun ne ovat soveltuneet kirkon etuihin. Näin ei ollut kommunismin laita. Jos se virallisesti tunnustettiin alkuseurakunnan alkuperäisimmäksi vaatimukseksi, niin meneteltiin näin varmaankin ainoastaan siitä syystä, että muuta ei voitu, koska perinnäiskertomus tässä kohti oli juurtunut liian syvään ja saavuttanut liian yleisen tunnustuksen.

d) Väitteitä kommunismia vastaan.

Alkuseurakunnan kommunismin kieltäjien väitökset ovatkin siis kaikkea muuta kuin vakuuttavia. Eräs arvostelija, joka vastustaa sitä kuvausta, minkä olen alkukristillisyydestä antanut sosialismin edelläkävijöitä käsittelevässä teoksessani, on esittänyt ne kaikki yhdessä.

Arvostelija A. K., eräs jumaluusopin tohtori, julkaisi vastaväitteensä „Die Neue Zeit”-lehdessä kirjoituksessa „niinkutsutusta alkukristillisestä kommunismista”.*)

Siinä väitetään ennen kaikkea, että „natsarealaisen saarna ei tarkoittanut taloudellista mullistusta”. Mistäpä A. K. sen sitten tietää? Apostolien teot ovat hänen mie-

*) Die neue Zeit, XXVI, 2, s. 482.

lestään epäluotettavia lähteeksi *järjestöjen* esityksessä, joiden alkuperä ilmoitetaan myöhäisemmäksi kuin Kristuksen luuloteltu kuolema; sitävastoin evankeliumit, jotka ovat osaksi nuorempia kuin Apostolien teot, ilmaisevat muka tarkasti itse Kristuksen *puheitten* luonteen!

Evankeliumeihin nähden pitää paikkansa sama kuin Apostolien tekoihinkin. Ne kuvastavat meille niiden henkilöitten luonnetta, jotka niitä ovat kirjoittaneet. Sen ohella ne voivat vielä kertoa muistoja. Mutta muistot *järjestöistä* säilyvät kauemmin kuin muistot *puheista* eikä niitä ole yhtä helppo väärentää.

Ja sen lisäksi voidaan myöskin Kristuksesta kerrotuista puheista sangen helposti löytää, kuten olemme nähneet, alkuseurakunnan kommunismia vastaava luonne.

Jeesuksen erityisten oppien nojalla, joista emme tiedä mitään varmaa, ei siis voida todistaa mitään kommunismia vastaan.

Sitten A. K. tahtoo kaikin voimin saada meidät uskomaan, että essealaisten käytännöllinen kommunismi, joka Jerusalemin köyhälistöllä oli silmien edessä, ei vaikuttanut näihin mitään. Sen sijaan olisivat kreikkalaisten filosofien ja runoilijain *teoriat* mitä syvimmin vaikuttaneet kristillisten seurakuntien sivistymättömiin proletareihin Jerusalemin ulkopuolella ja luoneet heille kommunistisia ihanteita, joiden toteuttamisen he sitten sen ajan tavan mukaan sijoittivat menneeseen aikaan, siis Jerusalemin alkuseurakunnan aikakaudelle.

Siis *sivistyneet* olisivat *myöhemmin* opettaneet proletareille kommunismin, jonka *käytännöllinen toteuttaminen* ei ollut *aikaisemmin* vaikuttanut heihin mitään. Tarvittaisiin mitä sitovimpia todistuksia, jos mieli saada meidät hyväksymään tämän käsityksen. Mutta mikäli todistuksia on, puhuvat ne päinvastoin. Kuta enemmän sivistyneet saavat vaikutusvaltaa kristinuskoon, sitä kauemmaksi se siirtyy kommunismista, kuten Matteus jo on

meille osottanut ja kuten myöhemmin tulemme vielä huo-
maamaan seurakunnan kehityksestä.

Essealaisista A. K. on joutunut aivan väärään käsi-
tykseen. Hän kirjoittaa Jerusalemin kommunistisesta
kristittyjen seurakunnasta:

„Meissä herättää epäilystä, että tämä ainoa kommu-
nistinen koe tehtiin juuri *juutalaisista* muodostuneessa yh-
distyksessä. Juutalaiset eivät ole koskaan aina meidän
ajanlaskumme alkuun saakka tehneet senkaltaisia yhteis-
kunnallisia kokeita. Ei koskaan ole siihen saakka ollut
juutalaista kommunismia. Sitävastoin ei teoreettinen eikä
käytännöllinen kommunismi ollut helleniläisten keskuu-
dessa mitään uutta.”

Arvostelijamme ei ilmaise, missä hän löytää hellenien
käytännöllistä kommunismia Kristuksen aikana. Ja suo-
rastaan uskomatonta on, kun hän huomaa juutalaisten
keskuudessa vähemmän kommunismia kuin hellenien,
vaikka edellisten kommunismi juuri käytännöllisen toteut-
tamisensa kautta kohosi paljon yläpuolelle viimeksimainit-
tujen kommunistisia unelmia. Eikä A. K. ilmeisesti näy
aavistavankaan, että essealaisia mainitaan jo puolitoista
vuosisataa *ennen Kristusta*. Hän näyttää uskovan, että
essealaisuus syntyi vasta Kristuksen aikana!

Ja samat essealaiset, jotka eivät muka olisi vaikut-
taneet mitään Jerusalemin seurakunnan käytännölliseen
elämään, olisivat tämän mukaan luoneet sen kommunisti-
sien *legendan*, joka toisella vuosisadalla jälkeen Kristuk-
sen pääsi Apostolien tekoihin. Essealaiset, jotka katoa-
vat näkyvistämme Jerusalemin hävityksen aikaan, luul-
tavasti sentähden, että juutalaisen yhteiskuntaelämän häviö
veti heidät mukanaan, olisivat tämän tapahtuman jälkeen,
aikana, jolloin juutalaisuuden ja kristillisyyden välinen
vastakkaisuus oli kärjistynyt kireimmilleen, luoneet hel-
leniläisille proletareille taruja kristityn seurakunnan alku-
perästä ja nostattaneet heidän mieliinsä kommunistisen

entisyyden, ja kumminkaan ei heillä silloin, kun juutalaiset proletarit perustivat Jerusalemissa järjestön, jolla täytyi olla monta sekä henkilökohtaista että asiallista yhtymäkohtaa essealaisuuden kanssa, olisi ollut minkäänlaista vaikutusta tähän järjestykseen!

On hyvin mahdollista, että ensimmäiseen kristilliseen kirjallisuuteen on kudottu myöskin essealaisia legendoja ja mielipiteitä. Mutta vielä paljoa todennäköisempää on, että kristillisen seurakunnan alkuaikoina, jolloin se ei vielä synnyttänyt minkäänlaista kirjallisuutta, essealaisten esikuva vaikutti sen järjestymiseen. Se voi olla ainoastaan todellisen kommunismin täytäntöönpanoa tarkoittavaa vaikutusta, mutta ei otaksutun kommunistisen entisyyden kuvittelua, joka ei vastannut todellisuutta.

Tämä koko nykyaikaisen teologian kannattama, A. K:n hyväksymä keinotekoinen suunnitelma, joka kieltää essealaisuuden vaikutuksen ajalla, jolloin se oli olemassa, ja myöntää sille ratkaisevan vaikutuksen ajalla, jolloin se jo oli lakannut, todistaa vain, kuinka kekseliäiksi monen jumaluusoppineen aivot voivat tulla, kun on kyseessä poistaa alkukirkosta kommunismin „haaskanhaju”.

Mutta kaikki nämä seikat eivät kumminkaan ole A. K:n ratkaisevia perusteita. Hän tietää erään „pääsyy”, jota ei vielä ole koskaan huomattu: „Kristittyjen vastustajat olivat syyttäneet näitä kaikista mahdollisista asioista, mutta eivät heidän kommunismistaan. Eivätkä he suinkaan olisi jättäneet tätä syytöskohtaa huomioonottamatta, jos siihen olisi ollut syytä”. Pelkään, että maailma ei edelleenkään kiinnitä huomiota tähän „pääperusteeseen”. Eihän itse A. K. edes voi kieltää, että kristinuskon kommunistinen luonne tuodaan peräti jyrkästi esiin niin hyvin Apostolein teoissa kuin evankeliumeissakin monissa lausunnoissa. Hän väittää vain, että nämä lausunnot ovat sangen tarumaista luonnetta. Mutta ne ovat kaikissa tapauksissa siellä ja vastaavat todellisia kristinuskon pyr-

kimyksiä. Jos kristinuskon vastustajat siitä huolimatta eivät tuoneet esiin sen kommunismia, ei tämä voi riippua siitä, että heillä ei olisi ollut hyökkäyskohtia siihen. Syytiväthän he kristittyjä sellaisistakin seikoista kuin lastenmurhasta, sukurutsauksesta j. n. e., joihin ei voitu löytää ainoatakaan lähtökohtaa kristillisestä kirjallisuudesta. Ja hekö olisivat jättäneet tekemättä hyökkäyksiä, joita he olisivat voineet tukea itse kristillisten kirjoitusten perustuksella alusta alkaen, jopa aina siitä saakka, kuin kristillistä kirjallisuutta oli!

Syy on etsittävä muualta, kuin alkukristillisyyden puuttuvasta kommunismista.

Syynä on se, että silloin ajateltiin kommunismista tykkänään toisin kuin nykyään.

Kommunismia alkukristillisessä merkityksessä, toisin sanoen *jakamista*, on nykyään mahdoton sovittaa yhteen tuotannon edistyksen, yhteiskunnan olemassaolon kanssa. Taloudelliset tarpeet vaativat nyt ehdottomasti jakamisen vastakohtaa, rikkauden *keskittämistä* harvoihin paikkoihin, joko sitten yksityisille, kuten nykyään, tai yhteiskunnan, valtion, kunnan ja niiden ohella ehkä vielä osuuskuntien käsiin, kuten sosialistisen järjestyksen vallitessa.

Toisin oli kristinuskon alkuaikoina. Vuorityötä lukuunottamatta oli teollisuus melkein yksinomaan kääpiöteollisuutta. Maataloudessa tosin suurtuotanto oli yleisempää, mutta orjien harjoittamana se ei ollut teknillisesti korkeammalla kannalla kuin pikkutuotanto, ja se voi pitää puoliensa ainoastaan siellä, missä se voi helppojen orjapaikkojen työvoimilla harjoittaa häikäilemättömintä ryöstöviljelystä. Suurtuotanto ei ollut muuttunut koko tuotantotavan perustukseksi, kuten nykyään.

Senpätähden ei rikkauksien keskittyminen muutamien käsiin suinkaan merkinnytkään pienimmässäkään määrässä työn tuottavaisuuden lisääntymistä, vielä vähemmän se tie-

tysti voi luoda tuotantomenettelyn ja siten yhteiskunnallisen olemassaolon perustusta.

Rikkauksien kasautuminen joidenkuiden harvojen käsiin ei merkinnyt tuotantovoimien kehitystä, vaan ainoastaan nautinnonvälineitten keräytymistä niin runsain määrin, että yksityinen ei laisinkaan voinut niitä yksinään kuluttaa, jolloin hänellä ei ollut mitään muuta keinoa, kuin jakaa niitä toisille.

Tätä rikkaat harjoittivatkin suuressa mittakaavassa. Osaksi he tekivät sen vapaaehtoisesti. *Anteliaisuutta* pidettiin eräänä parhaimmista hyveistä Rooman keisariajalla. Se oli keino, jonka avulla voitiin saada kannattajia ja ystäviä, siis lisätä omaa valtaa.

„Orjien vapauttamiseen liittyi todennäköisesti sangen usein enemmän tai vähemmän runsaat lahjat. Martialis mainitsee erästä luultavasti tällaisessa tilaisuudessa tapahtuneesta 10 miljoonan sestertsin lahjoituksesta. Rooman suuruuksien anteliaisuus ja suojelus ulottui myöskin näiden kannattajiin ja klientteihin. Niinpä keisari Tiberiuksen ystävän Cotta Messalinuksen eräs vapautettu orja kehuu appiolaisen tien varrelta löydettyssä hautakirjoituksessaan, että hänen suojelijansa oli usein antanut hänelle aina ritarisensukseen saakka (400,000 sestertsia eli 100,000 markkaa) nousevia summia, ottanut huoltaakseen hänen lastensa kasvatuksen, varustanut kuten isä hänen poikansa, korottanut hänen Cottanus-nimisen, sotajoukossa palvelevan poikansa sotatribunaattiin ja laittanut hänelle itselensä hautapatsaan.” *)

Sellaisia tapauksia sattui joukottain. Ja vapaaehtoisien jakamisen lisäksi tuli pakollinen siellä, missä kansanvalta oli vallalla. Ken pyrki johonkin virkaan, hänen täytyi ostaa tämä runsailla kansalle annetuilla lahjoilla. Ja

*) Friedländer, Sittengeschichte Roms (Rooman tapojen historia), I, s. 111.

missä kansalla oli valta, asetti se sen lisäksi myöskin suuria veroja rikkaille, itse elääksensä niiden tuloista, sillä valtionvaroista suoritettiin kansalaisille palkka osanotosta kansalaiskokouksiin, jopa julkisiin näytelmiinkin, tai heille pantiin toimeen yhteisiä aterioita, tahi jaettiin elantotarpeita.

Se aate, että rikkaat olivat olemassa jakaaksensa, ei ollut joukkojen mielestä kauhistuttava eikä ristiriidassa yleisen käsityskannan kanssa, vaan päinvastoin aate, joka mitä täydellisimmin vastasi tätä.

Siten ei suinkaan joukkoja vieroitettu pois, vaan päinvastoin vedettiin niitä puolelle. Kristinuskon vastustajat olisivat olleet hulluja, jos he olisivat tuoneet esiin juuri tämän puolen. Luettakoon vain, kuinka kunnioittavasti niin vanhoilliset kirjailijat kuin Josephus ja Philo puhuvat essealaisten kommunismista. Se ei näytä heistä luonnottomalta eikä naurettavalta, vaan sangen ylevältä.

A. K:n „pääväitös” alkukristillistä kommunismia vastaan, että kristinuskon vastustajat eivät ole nousseet vastustamaan myöskin sitä, osottaa siis vain, että hän ei katsele tätä alkuaikaa sen omilla, vaan nykyaikaisen kapitalistisen yhteiskunnan silmillä.

Näiden väitösten ohella, jotka eivät perustu mihinkään todistuksiin, vaan ovat pelkkiä „suunnitteluja”, esittää A. K. vielä joukon mietteitä, jotka nojautuvat tosiasioiden, mitä Apostolien teot kertovat. Tämä arvostelijamme, joka muutoin on niin epäilevällä kannalla alkukristillisessä kirjallisuudessa tavattavien kauemman aikaa kestäneitä oloja koskevien esitysten suhteen, pitää, kumma kyllä, jokaisen yksityistä tapausta koskevan tiedonannon täytenä totena. Näyttää siltä, kuin hän tahtoisi julistaa Odysseiassa tavattavat sankariajan yhteiskunnallisia oloja koskevat kuvaukset keksityiksi, mutta pitäisi sensijaan Polypheosta ja Circeä historiallisina henkilöinä, jotka todellakin ovat tehneet, mitä heistä kerrotaan.

Yksityiset tosiasiatkaan eivät kumminkaan todista mitään alkuseurakunnan kommunismia vastaan.

Ensiksi hän esittää, että Jerusalemin seurakunta oli 5,000 miehen suuruinen. Kuinka sellainen joukko vaimoineen ja lapsineen voi muodostaa yhden ainoan perheen?

Mutta kukapa väittää, että he olisivat muodostaneet yhden perheen, että he kaikki olisivat syöneet samassa pöydässä? Ja kuka ottaisi vannaokseen, että alkuseurakuntaan todella heti kuului viisituhatta miestä, kuten Apostolien teot (4: 4) kertovat? Tilasto ei ole vanhan ajan, kaikkein vähimmän itämaisen kirjallisuuden vahva puoli, ja liioittelu suuremman vaikutuksen saavuttamiseksi oli sangen suosittua.

Juuri lukua viisituhatta käytettiin mielellään, kun tahdottiin kuvata suurta joukkoa. Niinpä evankeliumit tietävät aivan tarkalleen, että joukko, jonka Jeesus ravitsi viidellä leivällä, oli viisituhatta miestä, „paitsi naisia ja lapsia” (Matt. 14: 21). Ottaako arvostelijani tässäkin tapauksessa vannaokseen luvun tarkaksi?

Meidän on täysi syy pitää alkuseurakunnan viideksituhanneksi ilmoitettua jäsenlukua kerskumisena.

Heti Jeesuksen kuoleman jälkeen Pietari pitää Apostolien tekojen mukaan tulisen agitatsioonipuheen, ja *kolmetuhatta* antaa heti kastaa itsensä (2: 41). Jatkuva agitatsioni vaikuttaa, että „monet uskovat”, ja nyt nousee jäsenten luku *viiteentuhanteen* (4: 4). Mutta kuinka suuri oli seurakunta Jeesuksen kuollessa? Heti hänen kuolemansa jälkeen se pitää kokouksen, „ja koolla oli noin sadankahdenkymmenen hengen suuruinen seura.” (1: 15).

Tämähän viittaa siihen, että seurakunta oli alussa sangen pieni, huolimatta Jeesuksen ja hänen apostoliensa mitä innokkaimmasta agitatsionityöstä. Olisiko pari puhetta hänen kuolemansa jälkeen voinut lisätä seurakunnan äkkiä vähän yli sadan suuruisesta joukosta viiteentuhanteen? Jos yleensä tahdomme otaksua jonkun määrätyn

luvun, on se oleva paljo lähempänä edellistä kuin jälki-
mäistä.

Viisituhatta järjestynyttä toveria — sehän olisi Jeru-
salemissa jo herättänyt melkoista huomiota, ja Josephus
olisi varmaan ottanut selkoa sellaisesta mahdista. Seura-
kunnan on täytynyt todellisuudessa olla sangen vähäpä-
töisen, joten kukaan aikalainen ei maininnut siitä.

Edelleen A. K. väittää: seurakunnan kommunismia
koskevassa kertomuksessa sanotaan sen jälkeen kuin se
on kuvattu:

„Niinpä Josef, jota apostolit kutsuivat myöskin Bar-
nabaksi — se merkitse kehottaja — syntyään kypro-
lainen, ileviitta, möi omistamansa pellon, toi rahat ja
pani ne apostolien jalkain juureen. Mutta eräs mies,
nimeltä Ananias, ja hänen vaimonsa Safira möivät maa-
tilan, ja mies kätki vaimonsa tietén osan hinnasta, ja
osan hän toi ja pani apostolien jalkain eteen.”*)

Tämä olisi muka todistus kommunismia vastaan, sillä
Barnabasta ei olisi, arvelee A. K., suinkaan ylistetty, jos
kaikki jäsenet olisivat myyneet koko omaisuutensa ja
tavaransa ja tuoneet rahat apostoleille.

A. K. unhottaa, että Barnabas asetetaan tässä Ana-
niaan vastakohtana näytteeksi siitä, kuinka olisi ollut me-
neteltävä. Juuri tässä hän kommunistinen vaatimus as-
tuukin selvästi esiin. Olisiko Apostolien teoissa ehkä pi-
tänyt mainita *jokainen*, joka möi tavaransa? Emme tiedä,
minkätähden siinä tuodaan esiin juuri Barnabas. Mutta
liian typeränä pitäisimme kertomuksen kirjoittajaa, jos
tahtoisimme väittää, että hän on hänet mainitessaan tah-
tonut sanoa, että *ainoastaan* hän oli toiminut kommunisti-
sesti. Barnabaan esimerkkihän kerrotaan välittömästi
sen tiedonannon yhteydessä, että *kaikki*, joilla jotakin oli,
möivät sen. Barnabaan erikseen mainitseminen johtuu

*) Ap. teot 4: 36, 37; 5: 1, 2.

ehkä siitä, että hän oli Apostolien tekojen kirjoittajan suosikki, jota mainitaan myöhemminkin usein. Tai ehkä myöskin siitä, että ainoastaan hänen nimensä oli säilynyt Ananian nimen ohella. Lopulta ehkä molemmat olivat ainoat alkuseurakunnan jäsenet, joilla oli jotakin myytävää, muut taas pelkkiä proletareja!

Kolmantena tosiasiana väitetään: Apostolien teot kertovat:

„Niinä päivinä, kun oppilasten luku lisääntyi, syntyi hellenisteissä nurinaa hebrealaisia vastaan siitä, että heidän leskiänsä syrjäytettiin jokapäiväisessä avustuksessa.”*)

„Onko tämä mahdollista, jos kommunismi on täydellisesti toteutettu?” kysyy A. K. kiihkoissaan.

Mutta kukapa väittänee, ettei kommunismin toteutamisessa olisi sattunut mitään vaikeuksia, vielä vähemmän sitä, ettei siinä voisi sattua vaikeuksia! Ja kertomushan jatkuu edelleen ei siihen suuntaan, että kommunismi olisi nyt hylätty, vaan että järjestöä parannettiin panemalla toimeen työnjako. Apostolien toimeksi jäi nyt ainoastaan uskon levittäminen, ja seurakunnan taloudellisia toimia hoitamaan valittiin komitea, johon kuului seitsemän jäsentä.

Koko tämä esitys on mitä parhaimmassa sopusoinnussa kommunismin hyväksymisen kanssa, mutta käy sitävastoin mielettömäksi, jos hyväksymme arvostelijamme mielipiteen, jonka hän lainaa Holtzmannilta, että ensimmäiset kristityt eivät eronneet juutalaisista kansalaistovereistansa sosialisen järjestönsä, vaan ainoastaan uskonsa kautta „äsken telotettuun natsarealaiseen.”

Mitä varten valituksia jakamistavasta, jos ei jakaminen ollut käytännössä?

Edelleen: „Apostolien tekojen 12:nessä luvussa kerrotaan jyrkän ristiriitaisesti kommunismikertomuksen

*) Ap. teot 6: 1 ja seur.

kanssa, että eräs Maria niminen yhdyskunnan jäsen asui omissa talossaan.”

Se on totta, mutta mistä A. K. tietää, että hän oli oikeutettu *myymään* talon? Ehkäpä hänen puolisonsa oli vielä elossa, eikä ollut liittynyt seurakuntaan. Ja vaikkapa hän olisi voinutkin myydä talonsa, niin ei seurakunnan suinkaan tarvinnut sitä vaatia. Tämä talo oli toverien kokoushuoneisto. Maria oli antanut sen seurakunnan käytettäväksi. Ja tämä käytti sitä, vaikkapa se laillisesti olikin Marian. Kommunismiin vastaista ei suinkaan ole, että seurakunta tarvitsi kokoushuoneiston, että se ei ollut juridinen persoona, joka itse olisi voinut hankkia sellaisen, ja että ne olivat sentähden muodollisesti yksityisten jäsenten omia. Alkukristillistä kommunismia ei suinkaan tarvitse ajatella niin mielettömän kaavamaiseksi, että seurakunta olisi vaatinut myytäväksi sellaisetkin jäsentensä talot, joita se itse tarvitsi, ja jakanut niiden hinnan jäsenilleen.

Vihdoin tapaamme viimeisenä väitöksenä epäilyksen sen seikan johdosta, että kommunismin kerrotaan toteutuneen ainoastaan Jerusalemin seurakunnassa. Muissa kristityissä seurakunnissa ei siitä olisi puhetta. Palaamme tähän asiaan tuonempana, tutkiessamme kristityn seurakunnan myöhäisempää kehitystä. Silloin näemme, tokko ja kuinka laajalta sekä kuinka kauan kommunismi onnistuttiin saada toteutumaan. Se on taas aivan erityinen kysymys. Edellä on jo huomautettu, että sen suhteen ilmestyi suurkaupungissa vaikeuksia, joita ei ollut maaseudulla esimerkiksi esseelaisilla.

Tässä on kyseessä vain kristinuskon alkuperäiset, kommunistiset pyrkimykset. Eikä ole pienintäkään syytä epäilyksiin tässä suhteessa. Uuden testamentin todistukset, seurakunnan proletarinen luonne, kahdella Jerusalemin hävityksen edellisellä vuosisadalla tavattavat juutalaiskansan proletarisen osan kommunistiset piirteet, jotka

saivat niin selvän ilmaisumuodon esseelaisuudessa — kaikki nämä asianhaarat puhuvat kommunismin puolesta.

Sitä vastaan esiintuodut seikat ovat väärinkäsityksiä, verukkeita ja perusteettomia luulotteluja, joilla ei ole vähintäkään pohjaa todellisuudessa.

e) Työn halveksiminen.

Kommunismi, jota alkukristillisyyss tavoitteli, oli täydellisesti sen ajan oloja vastaten ainoastaan nautinnonvälineiden kommunismia, niiden jakamisen ja yhteisen kuluttamisen kommunismia. Maanviljelykseen sovitettuna tämä kommunismi voi myöskin johtaa tuotannon, yhteisen ja suunnitelmanmukaisen työn kommunismiin. Ansaitseminen, olkoonpa se sitten työtä tai kerjuuta, saattoi silloisten tuotantotapojen vallitessa proletarit suurkaupungeissa erilleen toisistaan. Suurkaupunkien kommunismin päämääränä ei voinut olla mikään muu, kuin koettaa saada yhä korkeammalle tuo köyhien harjoittama rikasten nylkeminen, jota aikaisempain vuosisatojen proletarit olivat niin mestarillisesti käyttäneet siellä, missä olivat saavuttaneet valtiollisen vallan, kuten Atenassa ja Roomassa. Kommunismi, johon he pyrkivät, voi korkeintaan olla täten saatu- jen nautinnonvälineitten yhteistä käyttämistä, yhteisen taloudenpidon kommunismia, perheyhteyttä. Itse asiassa Chrysostomuskin kehitti sitä ainoastaan tältä kannalta, kuten olemme nähneet. Häntä ei huolettanut vähintäkään, kuka on *hankkiva* ne rikkaudet, joita on yhteisesti kuluttettava. Ja saman seikan huomaamme jo alkukristillisyydessä. Evankeliumit asettavat Jeesuksen puhumaan kaikista mahdollisista asioista, mutta ei työstä. Tai oikeammin: milloin hän tästä puhuu, tekee hän sen mitä hal-

veksivimmalla tavalla. Niinpä hän sanoo Luukkaan evankeliumissa:

„Sen vuoksi sanon teille: älkää murehtiko hengenanne, mitä söisitte, eikä ruumistanne, mitä pukisitte yllenne. Sillä henki on enempi kuin ruoka, ja ruumis enempi kuin vaatteet. Katselkaa kaarneita: eivät ne kylvä eivätkä niitä, eikä niillä ole säilytyshuonetta eikä aittaa; ja Jumala ruokkii ne. Kuinka paljoa suurempi arvoiset te olette kuin linnut! Ja kuka teistä voi murehtimisellaan lisätä ikäänsä kyynäränkään vertaa? Jos siis ette voi sitäkään, mikä vähintä on, mitä murehditte muusta? Katselkaa liljoja: eivät ne kehrää eivätkä kudo. Kuitenkin minä sanon teille: ei Salomonkaan kaikessa loistossaan ollut niin vaatetettu kuin yksi niistä. Jos siis Jumala näin vatettaa kedon ruohon, joka tänään kasvaa ja huomenna uuniin heitetään, kuinka paljoa enemmän hän vaatettaa teidät, te heikkouskoiset! Älkää siis tekään etsikö, mitä söisitte ja mitä joisitte, älkääkään olko huolissanne. Sillä noita kaikkia maailman pakanakansat tavoittelevat; mutta Isänne kyllä tietää teidän niitä tarvitsevan. Vaan etsikää Jumalan valtakuntaa, niin nämä sen ohessa annetaan teille. Älä pelkää, sinä pikkuinen lauma; sillä Isänne on nähnyt hyväksi antaa teille valtakunnan. Myökää mitä teillä on ja antakaa almuja.”*)

Tässä ei ole puhe siitä, että kristityn tulisi askeesin perustuksella olla välittämättä syömisestä ja juomisesta, koska hänen muka tulee pitää huolta ainoastaan sielunsa autuudesta. Ei, vaan kristittyjen tulee tavoitella ainoastaan Jumalan herruutta, tosin sanoen omaa valtaansa, silloin he saavat kaiken, mitä he tarvitsevat. Myöhemmin tulemme vielä näkemään, kuinka maalliseksi tämä „Jumalan valtakunta” ajateltiin.

*) Luuk. ev. 12: 22 ja seur.

f) Perheen hävittäminen.

Jos kommunismi ei perustu yhteiseen tuotantoon, vaan yhteiseen kulutukseen, jos se pyrkii muuttamaan yhdyskuntansa uudeksi perheeksi, niin perinnäiset perhesiteet tuntuvat siitä häiritseviltä. Sen olemme huomanneet jo esseelaisuudessa. Ja sama uudistuu kristinuskossa. Tämä ilmaisee vihamielisyytensä perhettä kohtaan usein mitä jyrkimmällä tavalla.

Niinpä evankeliumi, jota sanotaan Markuksen kirjoittamaksi, kertoo:

„Ja hänen äitinsä ja veljensä tulivat, seisautuivat ulkopuolelle ja lähettivät hänen tykönsä kutsumaan häntä. Ja hänen ympärillään istui kansajoukko, ja he sanoivat hänelle: „Katso, äitisi ja veljesi ja sisaresi tuolla ulkona kysyvät sinua.” Hän vastasi heille ja sanoi: „Kuka on äitini, ja ketkä ovat veljeni?” Ja katsellen ympärilleen niihin, jotka istuivat hänen ympärillään, hän sanoi: „Katso, tässä ovat äitini ja veljeni! Sillä joka tekee Jumalan tahdon, hän on minun veljeni ja sisareni ja äitini.” *)

Tässäkin kohdassa Luukas samoin ilmaisee mielipiteensä erittäin jyrkästi. Hän kertoo:

„Toiselle hän sanoi: „Seuraa minua.” Mutta tämä sanoi: „Salli minun ensin käydä hautaamassa isäni.” Mutta Jeesus sanoi hänelle: „Anna kuolleiden haudata kuolleitaan, mutta mene sinä ja julista Jumalan valtakuntaa.” Vielä toinen sanoi: „Minä tahdon seurata sinua, Herra; mutta salli minun ensin käydä jättämässä jäähyväiset kotonani oleville.” Mutta Jeesus sanoi hänelle: „Ei kukaan, joka laskee kätensä auraan ja katsoo taakseen, ole sovelias Jumalan valtakuntaan.” **)

*) Mark. ev. 3: 31 ja seur.

**) Luuk. ev. 9: 59 ja seur.

Tämä todistaa, että perhettä kohtaan vaadittiin osotamaan mitä suurinta häikäilemättömyyttä. Mutta seuraavassa Luukkaan evankeliumin kohdassa ilmestyy suorainen perheviha:

„Jos joku tulee minun tyköni eikä vihaa isäänsä ja äitiänsä ja vaimoaan ja lapsiaan ja veljiään ja sisariaan, vieläpä omaa henkeäkäänkin, ei hän voi olla minun oppilaani.” *)

Matteus esiintyy tässäkin opportunistisena revisionistina. Hän pukee edellä olevan lauseen seuraavaan muotoon:

„Joka rakastaa isäänsä taikka äitiään enemmän kuin minua, se ei ole minulle arvollinen; ja joka rakastaa poikaansa taikka tyttärtään enemmän kuin minua, se ei ole minulle arvollinen.” **)

Tässä viha perhettä kohtaan on jo hyvin heikontunut.

Perheeseen kohdistuvaan vihaan liittyy läheisesti avioliiton hylkääminen, jota alkukristillisuus vaatikin samoin kuin essealaisuus. Ja edellinen on jälkimäisen kaltainen myöskin siinä, että se näyttää kehittäneen käytäntöön kummankin aviottomuuden muodon: selibatin, kieltäytymisen kaikesta aviollisesta seurustelusta, ja järjestämättömän, aviottoman sukupuoliseurustelun, jota myöskin käsitetään naisten yhteydeksi.

Eräs kohta Campanellan teoksessa *Civitas solis* (auringonvaltio) on merkillepantava. Muudan arvostelija väittää siinä:

„Pyhä Clemens, roomalainen, sanoo, että apostolisen järjestelmän mukaan aviovaimojenkin täytyy olla yhteisiä, ja ylistää Platonia ja Sokratesta, koska nämäkin olivat sanoneet, että niin täytyi olla. Mutta selittäjä käsittää sillä yhteistä tottelevaisuutta kaikkia kohtaan, vaan

*) Luuk. ev. 14: 26.

**) Matt. ev. 10: 37.

ei makaamiseen nähden. Ja Tertullianus vahvistaa tämän selityksen sekä sanoo, että ensimmäisillä kristityillä oli kaikki yhteistä, paitsi naiset, joiden olisi tottelevaisuuden perustuksella myöskin tulleet olla sellaisia.”

„Tämä yhteisyys tottelevaisuudessa” muistuttaa hyvin huomattavasti „henkisesti” köyhien autuutta.

Eräs kohta „Kahdentoista apostolin opissa”, eräessä aikaisimpia kristillisiä kirjoituksia, joka kertoo näiden järjestyksestä toisella vuosisadalla, viittaa omituisiin suhteisiin sukupuolielämässä. Siinä sanotaan (XI, 11):

„Jokainen profeetta, koeteltu ja totinen, joka toimii kirkon maallista salaisuutta silmälläpitäen, mutta ei kumminkaan opeta tekemään kaikkea, mitä hän itse tekee, ei ole teidän tuomittavananne, sillä hänen tuomionsa on Jumalan luona; samoin ovat nimittäin vanhat (kristityt) profeetat toimineet.”

Näiden hämäräin sanojen johdosta Harnack huomauttaa, että „kirkon maallinen salaisuus” oli avioliitto. Tässä tarkoitettiin torjua seurakunnan epäluuloa sellaisia henkilöitä kohtaan, joilla oli kummallisia aviollisia tapoja. Harnack arvelee, että tässä tarkoitettiin henkilöitä, jotka elivät avioliitossa eunukkeina tai vaimojensa kanssa sisarusten tavoin. Mutta olisikohan tällainen pidättyväisyys todellakin synnyttänyt paheksumista? Sitähän on vaikea uskoa. Aivan toiseksi muuttuu asia, jos nämä profeetat eivät tosin enää saarnanneet aviotonta sukupuolielämää, vaan kumminkin harjoittivat sitä „vanhojen profeettain”, siis kristinuskon ensimmäisten opettajain tavalla.

Harnack itse lainaa „valaisevana kuvana kirkon maallista salaisuutta koskevaan toimintaan” seuraavan kohdan neitseellisyyttä käsittelevästä kirjeestä, jota on valheellisesti pidetty Klemensin kirjoittamana (I, 10):

„Monet hävyttömät ihmiset elävät yhdessä neitosten kanssa väittäen sen tapahtuvan hurskaudesta, ja antautuvat siten vaaraan, tai he kiertelevät heidän kanssaan

kaksin teillä ja erämaissa, teillä, jotka ovat täynnä vaaroja ja pahennusta, viettelyksiä ja ansoja. — — — Toiset taas syövät ja juovat heidän kanssansa, maaten pöytien ääressä, neitosten ja vihittyjen naisten (sacratris) kanssa, ylellisen hillittömyyden ja monien hävyttömyyksien ohella; sellaista ei toki saisi tapahtua uskovaisten keskuudessa, kaikkein vähimmän niiden, jotka ovat valinneet osaksensa neitseellisen säädyn.”

Paavalin ensimmäisessä kirjeessä korinttilaisille aviottomuuteen velvoitetut apostolit vaativat oikeutta saada vapaasti kierrellä maailmaa uskonsisarten kanssa. Paavali huudahtaa: *)

„Enkö minä ole vapaa? — — — Eikö meillä olisi oikeutta ottaa vaimoksi uskonsisarta**), ja, niinkuin muutkin apostolit ja Herran veljet ja Keefas tekivät, kuljettaa häntä muassamme?” ***)

Tämän ohella Paavali vähää ennen neuvoo kieltäytymään avioliitosta.

Tämä apostolin kierteleminen nuoren naisen kanssa on tärkeänä osana „Paavalin teoissa”, eräässä romaanissa, jonka muudan vähä-aasialainen presbyteri oli Tertullianuksen tiedonannon mukaan sepittänyt, kuten hän itse tunnusti, toisella vuosisadalla. Siitä huolimatta „näitä asiakirjoja pidettiin kauan mieluisena hartauskirjana”, †)

*) 1 Kor. 9: 1—5.

**) Nykyisessä suomalaisessa raamatussa tämä kohta kuuluu: „eikö meillä ole valtaa sisarta vaimoksi kanssamme ympäri viedä.” Yllä oleva lainaus on raamatunkäännöskomitean suomennoksesta, samoin kuin muutkin lainaukset, mikäli tätä suomennosta on ilmentynyt.

Suoment. muist.

***) Luther kääntää: „kuljettaa aviovaimona muassaan.” Kreikan kielessä käytetty sana „gyne” merkitsee vaimoa sukupuoliolentona, eläinten naarasta, myöskin jalkavaimoa, ja vihdoin aviovaimoa. Laillisesti vihittyä puolisoa tässä ei voida tarkoittaa, koska apostoli puolustaa tässä „vapauttaan”.

†) Pfleiderer, Urchristentum (Alkukristillisuus), II, s. 171.

merkki siitä, että niissä kerrotut seikat eivät olleet lukuisain hurskasten kristittyjen mielestä suinkaan pahennusta herättäviä, vaan sangen ylentäviä. Huomattavin kohta kirjassa on kaunis Theklalegenda, — — — joka sisältää oivallisen laatukuvan toisen vuosisadan kristinuskosta.” *)

Tämä legenda kertoo, kuinka Thekla, erään ylhäisen nuorukaisen morsian Ikariumissa, kuuli Paavalin puhuvan ja ihastui heti häneen. Tästä kerrottaessa esitetään meille apostolin kuva: pieni mies, paljaspäinen, väärät sääret, eteenpäin pistävät polvet, suuret silmät, yhteenkasvaneet kulmakarvat, pitkulainen nenä; täynnä suloutta, näyttäen väliin ihmiseltä, väliin enkeliltä. Valitettavasti emme saa tietää, mikä näistä tunnusmerkeistä kuuluu enkelimäisen ulkonäön piiriin.

No niin, hänen puheensa taikavoiman vaikutus kuniiseen Theklaan on sangen syvä, ja tämä sanoo irti sulhasensa. Sulhanen syyttää Paavalia maaherralle mieheksi, joka viettelee puheillaan vaimoja ja neitosisia karttamaan avioliittoa. Paavali heitetään vankeuteen, mutta Thekla tunkeutuu hänen luoksensa ja hänet tavaetaan tyrmässä Paavalin vieressä. Maaherra tuomitsee sen johdosta Paavalin karkotettavaksi kaupungista ja Theklan roviolla poltettavaksi. Ihme pelastaa hänet, ukkossade sammuttaa rovion ja hätäyttää sekä karkottaa katselijat.

Thekla on vapaa ja lähtee Paavalin jälkeen, tavaten hänet maantiellä. Paavali ottaa häntä kädestä ja vaeltaa hänen kanssaan Antiokiaan. Siellä heidät kohtaa eräs ylhäinen mies, joka heti rakastuu Theklaan ja tahtoo ottaa hänet Paavalilta runsasta korvausta vastaan. Paavali vastaa, ettei nainen kuulu hänelle eikä hän tunne häntä: sangen pelkurimainen vastaus uskonsa tähden kärsineen lausumaksi. Sitä tarmokkaammin Thekla puolustaa itseänsä tuota ylimyksellistä hekumoitsijaa vastaan, joka

*) Pfleiderer, edellä mainittu teos, s. 172.

tahtoo väkisin saada hänet valtaansa. Siitä syystä hänet heitetään sirkuksessa villien eläinten eteen, mutta nämä eivät tee hänelle mitään pahaa, joten hän taas pääsee vapaaksi. Hän pukeutuu nyt miehen pukuun, leikkaa tukkansa ja lähtee taas Paavalin jälkeen, joka antaa hänen tehtäväkseen Jumalan sanan opettamisen ja todennäköisesti myöskin oikeuden kastaa, päättäen eräästä Tertulianuksen muistutuksesta.

Tämä kertomus on alkuperäisessä muodossaan ilmeisesti sisältänyt paljon sellaista, jota myöhempi kirkko paheksui. „Mutta kun kirja huomattiin muutoin ylentäväksi ja huvittavaksi, niin pelastauduttiin pulasta kirkollisen toisinnon avulla, joka oli poistanut epäilyttävimmät kohdat, voimatta kumminkaan kokonaan hävittää alkuperäisen leiman kaikkia jälkiä.” *) Mutta kuinka paljon tällaisista tiedonannoista lieneekin joutunut hukkaan, riittävät jäljellä olevat viittauksetkin todistamaan aivan omittuisia sukupuolioloja, jotka suuresti poikkesivat perinnäisistä säännöistä, synnyttivät paljon pahennusta ja joita apostolien täytyi sentähden tarmokkaasti puolustaa; oloja, joita myöhempi tilivelvollinen kirkko sitten koetti mahdollisimman tarkoin peitellä.

Sanomattakin on selvää, kuinka helposti aviottomuus pakottaa sukupuoliyhteyteen avioliiton ulkopuolella, ellemmme ota lukuun kiihkoilevia askeetteja.

Seuraava raamatunpaikka, jossa Jeesuksen tuli vastata pulmalliseen kysymykseen, kenelle aviomiehelle seitsemän kertaa naimisissa ollut vaimo kuuluu ylösnousemisen jälkeen, osoittaa myöskin, että kristityt odottivat avioliiton lakkaavan tulevaisuudenvaltiossaan, joka oli alkava ylösnousemisesta:

„Niin Jeesus sanoi heille: 'Tämän maailmanajan lapset naivat ja menevät miehelle. Mutta jotka katsotaan

*) Pfleiderer, edellä mainittu teos, s. 179.

arvollisiksi pääsemään toiseen maailmaan ja ylösnousemukseen kuolleista, ne siellä eivät nai eivätkä mene miehelle. Sillä he eivät enää voi kuolla, he kun ovat enkelien kaltaisia; ja he ovat Jumalan lapsia, koska ovat ylösnousemuksen lapsia.' ” *)

Älköön luultako, että tässä tahdottaisiin sanoa, että ihmiset alkukristillisessä tulevaisuudenvaltiossa muuttuivat puhtaiksi hengiksi, joilla ei ole lihallisia tarpeita. Heidän lihallisuutensa ja heidän huvittelunsa aineellisissa nautinnoissa tuodaan nimenomaan esiin, kuten myöhemmin tulemme näkemään. Kaikissa tapauksissa Jeesus sanoo tässä, että kaikki nykyiset avioliitot hajoavat tulevaisuudenvaltiossa, joten kysymys, kuka seitsemästä aviohpuolisosta on oikea, on aiheeton.

Avioliiton vihaamisen todistuksena ei kumminkaan ole pidettävä sitä, että roomalainen piispa Callistus (vuosina 217—222) salli senaattorien säätyyn kuuluvain neitosten ja leskien harjoittaa aviotonta sukupuoliyhteyttä yksinpä orjienkin kanssa. Tällainen myönnytys ei ollut huippuunsa kehitetyn perhettä vihaavan kommunismin, vaan päinvastoin opportunistisen revisionismin tulos, joka kernaasti suostui poikkeustapauksissa myönnytyksiin rikasten ja mahtavien hyväksi, saadakseen heidät puolelleen.

Tämän revisionismin vastakohtana syntyi kristillisessä kirkossa yhä uusia kommunistisia suuntia, ja nämä olivat sangen usein yhteydessä avioliiton hylkäämisen kanssa joko naimattomuuden tai niinsanotun naisten yhteyden muodossa, varsinkin manikealaisten ja gnostikolaisten keskuudessa.

Karpokratilaiset olivat näiden joukossa innokkaimmat.

„Jumalallinen vanhurskaus”, näin opetti Epifanes (Karpokrateen poika), „on antanut kaikki luotujensa samalla tavalla omistettavaksi ja nautittavaksi. Inhimilliset

*) Luuk. ev. 20: 34—36.

lait vasta ovat tuoneet maailmaan käsitteet minun ja sinun, sekä niiden ohella varkaudet, aviorikokset ja kaikki muut synnit, kuten apostolikin sanoo: 'lain kautta olen synnin tuntuun tullut.*) Kun Jumala itse on suvun säilyttämiseksi istuttanut miehiin voimakkaan sukupuolivietin, niin kielto sukupuolihimoa vastaan on naurettava, ja kak-sinkerroin naurettavampi on kielto himoitsemasta lähimäisen vaimoa, jonka kautta yhteinen tehdään yksityisomaisuudeksi." Yksiavioisuus on siis tämän gnostikolaisen mukaan loukkaus jumalallisen vanhurskauden vaatimaa naisten yhteyttä vastaan, samalla tavalla kuin omaisuuden yksityisomistus on loukkaus tavarain yhteyttä vastaan. — — — Klemens lopettaa tämän hekumoitsevia gnostikoita (karpokratilaisia ja nikolailaisia, erästä simonilaisuuden haaraa) koskevan kuvauksensa huomauttaen, että kaikki nämä lahkolaiset voidaan jakaa kahteen ryhmään: he joko opettavat siveellistä välinpitämättömyyttä, tai kiihtynyttä tekopyhää pidättyväisyyttä." **)

Nämä olivat itse asiassa taloudenpidon johdonmukaisen kommunismin molemmat vaihtopuolet. Olemme jo viitanneet siihen, että nämä molemmat äärimmäisyydet koskettavat toisiansa, että ne johtuvat samasta taloudellisesta juuresta, niin vaikeaa kuin niitä onkin ajatuksessa yhdistää.

Perinnäisten perhesiteitten katketessa tai ainakin höltyessä täytyi myöskin naisen aseman muuttua. Kun nainen ei enää ollut ahtaan perhetalouden valjaissa, vaan pääsi niistä vapaaksi, niin hänessä heräsi halu ja harrastus muihin, perheen ulkopuolella oleviin aatteisiin. Riippuen kulloinkin asianomaisen luonteesta, taipumuksesta ja yhteiskunnallisesta asemasta voi hän nyt perhesiteitten ohella vapautua kaikista siveellisistä aatteista, kaikesta

*) Room. 3: 20; 7: 7.

***) Pfleiderer, Urchristentum, II, s. 113, 114.

yhteiskunnallisten käskyjen kunnioittamisesta, kaikesta säädyllisyydestä ja hävystä. Näin oli enimmäkseen keisarikunnan Rooman ylhäisten naisten laita, jotka summattoman rikkautensa ja keinoitekoisen lapsettomuutensa kautta pääsivät vapaiksi kaikista perhetoimista.

Taloudenpidon kommunismin aiheuttama perheen häviäminen synnytti sitävastoin proletarisissa naisissa valtavan siveellisen tunteen kohoamisen, joka siirtyi nyt perheen ahtaasta piiristä paljoo laveampaan kristityn seurakunnan piiriin, muuttuen miehen ja lasten jokapäiväisten niukkojen tarpeitten tyydyttämistä tarkoittavasta huolenpidosta huolenpidoksi, joka tarkoitti ihmissuvun vapauttamista kaikesta kurjuudesta.

Siten tapaamme siis kristityssä seurakunnassa alkuaikoina vaikuttamassa ei ainoastaan mies-, vaan myöskin naisprofeettoja. Apostolien teoissa esimerkiksi sanotaan „evangelista” Filippuksesta: „hänellä oli neljä naimatonta tytärtä, jotka ennustivat”.*)

Kertomus Theklasta, jonka tehtäväksi Paavali antaa opettamisen ja todennäköisesti myöskin kastamisen, viittaa myöskin siihen, että naispuolisten jumalallisen sanan opettajain esiintyminen kristillisessä seurakunnassa ei suinkaan ollut kuulumaton tapaus.

Ensimmäisessä kirjeessään korinttolaisille (11 luku) Paavali nimenomaan valtuuttaa naiset esiintymään profeettoina. Hän vain vaatii heiltä, että heidän tulee silloin olla hunnutettuja, jotta — he eivät herättäisi enkelien himoja.

Neljännessätoista luvussa tosin sanotaan:

„Olkoot vaimot vaiti teidänkin seurakuntakokouksissanne, sillä heidän ei ole lupa puhua, vaan olkoot alamaisia, niinkuin lakikin sanoo. Mutta jos he tahtovat

*) Ap. tek. 21: 9.

tietoa jostakin, niin kysykööt kotonaan omilta miehiltään, sillä häpeällistä on naisen puhua seurakunnassa.” *)

Mutta tämä kohta on nykyaikaisten tekstintutkijain otaksumisen mukaan myöhempi väärennys. Samoin on Paavalin koko ensimmäinen kirje Timoteukselle (samoin kuin toinenkin kirje sekä kirje Tiitukselle) toisella vuosisadalla laadittu väärennys. Siinä jo innokkaasti pakotetaan naista uudelleen perheen ahtaaseen piiriin. Hänestä sanotaan: „Vaimo tulee autuaaksi lasten synnyttämisen kautta.” **)

Tämä ei suinkaan ollut alkukristillisen seurakunnan katsantokanta. Heidän käsityksensä avioliitosta, perheestä, naisen asemasta vastaavat täydellisesti sitä, mikä välttämättömästi johtui silloin mahdollisista kommunismin muodoista, ja ovat puolestaan lisätodistuksena siitä, että tämä hallitsi alkukristillisyyden ajatusmaailmaa.

*) I Kor. 14: 34, 35.

**) Tim. 1: 2, 15.

2. Kristillinen messiasaate.

a) Jumalan valtakunnan lähestyminen.

Tämän luvun otsikko on itse asiassa pleonasmia. Tiedämmehän, että sana Kristus on vain kreikkalainen käänös sanasta messias. Kristillinen messiasaate merkitsee siis puhtaasti kielitieteelliseltä kannalta katsoen ainoastaan messiaallinen messiasaate.

Mutta historiallisesti kristinusko ei käsitä messiakseen uskovain koko joukkoa, vaan ainoastaan määrätyn ryhmän heistä, ryhmän, jonka messiasta tarkoittavat toiveet erosivat alkuaikoina ainoastaan hiukan muun juutalaiskansan samaa tarkoittavista toiveista.

Kristittyjen seurakunta Jerusalemissa odotti ennen kaikkea, samoin kuin muutkin juutalaiset, messiaan tulemistä läheisessä, vaikka ei tarkasti määrättyssä tulevaisuudessa. Vaikka meille säilyneet evankeliumit ovatkin kotoisin aikakaudelta, jolloin kristittyjen enemmistö ei enää ajatellut niin toivehikkaasti, vaan jolloin päinvastoin oli aivan ilmeistä, että Kristuksen aikalaisten odotus oli joutunut täydelliseen haaksirikkoon, on evankeliumeissa vielä nytkin muutamia jätteitä tästä odotuksesta, minkä ne ovat saaneet niistä suullisista tai kirjallisista lähteistä, joista niiden kirjoittajat ovat ammentaneet.

Markuksen mukaan Jeesus tuli Johanneksen vangittamisen jälkeen Galileaan ja „saarnasi Jumalan evankeliu-

mia ja sanoi: „Aika on täyttynyt ja *Jumalan valtakunta on lähestynyt.*” *)

Opetuslapset kysyvät Jeesukselta, milloin tämä tapahtuu ja mikä on oleva messiaan tulemisen tunnusmerkki. Hän luettelee ne kaikki: maanjäristykset, kulkutaudit, sodan ahdistukset, auringon pimennykset j. n. e., ja kertoo sitten, kuinka ihmisen poika on tuleva suurella voimalla ja kunnialla vapauttamaan uskollisensa, liittäen tähän:

„Totisesti sanon teille: *tämä sukukunta* ei katoa, ennenkuin tämä kaikki tapahtuu.” **)

Samoin kertoo Markus 13: 30. Yhdeksännessä luvussa hän taas antaa Jeesuksen sanoa:

„Totisesti minä sanon teille: tässä seisovista on muutamia, jotka eivät maista kuolemaa, ennenkuin näkevät Jumalan valtakunnan tulevan voimalla.”

Matteuksen evankeliumissa vihdoin Jeesus lupaa opetuslapsilleen:

„Joka kestää loppuun asti, hän pelastuu. Ja kun vainoavat teitä yhdessä kaupungissa, paetkaa toiseen; sillä totisesti sanon teille: ette ehdi loppuun käydä Israelin kaupunkeja, ennenkuin Ihmisen Poika tulee.” ***)

Paavali puhuu samaan tapaan ensimmäisessä kirjeessään tessalonikalaisille:

„Mutta emme myös tahdo salata teiltä, rakkaat veljet, niistä, jotka nukkuneet ovat, ettette murehtisi niinkuin muut, joilla ei toivoa ole. Sillä jos me uskomme, että Jeesus on kuollut ja noussut ylös, niin on Jumala myös ne, jotka nukkuneet ovat, Jeesuksen kautta tuopa edes hänen kanssansa. Sillä sen me sanomme teille Herran puolesta, että me, *jotka elämme ja jälkeen jäämme Herran*

*) Mark. ev. 1: 14—15.

**) Luuk. ev. 21: 32.

***) Matt. ev. 10: 22, 23.

tulemiseen, emme suinkaan ennätä niitä, jotka nukkuneet ovat. Sillä itse Herra astuu alas taivaasta suurella huu-dolla ja ylimäisen enkelin äänellä ja Jumalan basunalla, ja kuolleet Kristuksessa ensin nousevat ylös. Sitten me, jotka elämme ja jälkeen jäämme, temmataan ynnä heidän kanssansa pilvihin, Herraa vastaan tuulihin, ja niin me aina Herran kanssa olemme.” *)

Siis ei suinkaan tarvinnut välttämättömästi olla kuol-lut tullaksensa Jumalan valtakuntaan. Elävätkin voivat toivoa näkevänsä sen tulemisen. Ja se kuviteltiin valta-kunnaksi, jossa sekä ne, jotka siihen saakka elivät, että myöskin kuolleista ylösnousseet riemuitsivat olemisen täy-dellisessä aistillisuudessa. Siitäkin on vielä jälkiä evan-geliumeissa, vaikka kirkon myöhäisempi käsityskanta hyl-käsi maallisen tulevaisuudenvaltion ja asetti sen sijaan taivaallisen.

Niinpä Jeesus lupaa Matteuksen evankeliumin 19, 28 ja seur.:

„Totisesti minä sanon teille: uudessasyntymisessä, kun Ihmisen Poika istuu kirkkautensa valtaistuimella, sil-loin tekin, jotka olette seuranneet minua, saatte istua kah-dellatoista valtaistuimella ja tuomita Israelin kahtatoista sukukuntaa. Ja jokainen, joka on luopunut taloista tai veljistä tai sisarista tai isästä tai äidistä tai lapsista tai pelloista minun nimeni tähden, saa *moninkertaisen takai-sin* ja perii ijankaikkisen elämän.”

Siis perheen hajoittaminen ja omaisuuden lahjoitta-minen palkitaan runsaasti tulevaisuudenvaltiossa maalli-silla nautinnoilla. Näitä nautinnoita ajatellaan etupäässä *pöydän* nautinnoiksi.

Jeesus uhkaa sulkea ne, jotka eivät tahdo seurata häntä, pois seurasta heti suuren mullistuksen jälkeisenä päivänä.

*) 1 Tessal. 4: 13—17.

„Siellä on oleva itku ja hammasten kiristys, kun näette Aabrahamin ja Iisakin ja Jaakobin ja kaikkien profeettain olevan Jumalan valtakunnassa, mutta itsenne heitetyiksi ulos. Ja saapuvat idästä ja lännestä ja pohjasesta ja etelästä, ja *aterioitsevat* Jumalan valtakunnassa.” *)

Apostoleille hän taas lupaa:

„Ja minä säädän teille, niinkuin Isäni on säätänyt minulle, kuninkaallisen vallan, niin että saatte *syödä ja juoda* pöydässäni minun valtakunnassani ja istua valtaistuimilla ja tuomita Israelin kahtatoista sukukuntaa.” **)

Jopa syntyy apostolien keskuudessa riitaakin istumisjärjestyksestä tulevaisuudenvaltiossa. Jakob ja Johannes vaativat mestarin oikealla ja vasemmalla puolella olevia paikkoja, jonka johdosta muut kymmenen harmistuvat suuresti.***)

Jeesus vaatii eräältä farisealaiselta, jonka luona hän aterioitsee, että hänen ei pitäisi kutsua aterialle ystäviään eikä sukulaisiaan, vaan köyhiä, rampoja, ontuvia, sokeita: „niin sinä olet oleva autuas, koska heillä ei ole varaa palkita sinulle, sillä sinulle palkitaan vanhurskaiden ylösnousemuksessa.” Heti saamme myöskin kuulla, mitä tällä autuudella tarkoitetaan: „Tämän kuullessaan eräs pöytäkumppaneista sanoi hänelle: „autuas on se, joka *saa olla aterialla* Jumalan valtakunnassa.” †)

Ja siellä myöskin juodaan. Viimeistä ehtoollista syödessään Jeesus julistaa:

„Ja minä sanon teille: tästälähin en juo tätä viinipuun tuotetta, ennenkuin sinä päivänä, jona juon sitä uutena teidän kanssanne Isäni valtakunnassa.” ††)

*) Luuk. ev. 13: 28, 29; vertaa myöskin Matt. 8: 11, 12.

**) Luuk. ev. 22: 29, 30.

***) Mark. ev. 10: 35 ja seur.

†) Luuk. ev. 14: 14, 15.

††) Matt. ev. 26: 29.

Jeesuksen ylösnousemista pidetään opetuslasten ylösnousemisen esikuvana. Ja evankeliumit terottavat nimenomaan mieliin Jeesuksen ruumiillisuutta ylösnousemisen jälkeen.

Hän kohtaa ylösnoustuansa kaksi opetuslastansa Emmauksen kylän luona. Hän syö heidän kanssansa illallista ja katoaa sitten.

„Ja he nousivat sillä hetkellä ja palasivat Jerusalemiin ja tapasivat ne yksitoista ja heidän kanssaan olevat kokoontuneina. Ja nämä sanoivat: „Herra on todella noussut ylös ja on ilmestynyt Simonille.” Ja itse he kertoivat mitä oli tapahtunut tiellä, ja kuinka olivat hänet tunteneet, kun hän taittoi leivän. Mutta heidän tätä puhuessaan Jeesus itse seisoi heidän keskellään ja sanoi heille: „Rauha olkoon teille.” Niin he säikähtyivät ja joutuivat peljästyksiin ja luulivat näkevänsä hengen. Mutta hän sanoi heille: „Miksi olette hämmästyksissä, ja miksi nousee sellaisia ajatuksia sydämässänne? Katsokaa käsiäni ja jalkojani ja nähkää, että minä se olen itse. Kosketelkaa minua ja katsokaa, sillä ei hengellä ole lihaa ja luita, kuten näette minulla olevan.” Ja tämän sanottuaan hän näytti heille käsiään ja jalkojaan.

Mutta kun he eivät vielä uskoneet ilon tähden, vaan ihmettelivät, sanoi hän heille: „Onko teillä täällä mitään syötävää?” Niin he antoivat hänelle kappaleen paistettua kalaa. Ja hän otti ja söi heidän nähtensä.”*)

Myöskin Johanneksen evankeliumissa Jeesus osottaa ylösnousemisensa jälkeen ei ainoastaan että hän on ruumiillinen, vaan myöskin että hänellä on turmeltumaton ruokahalu. Johannes kertoo, kuinka Jeesus ilmestyi opetuslapsille, kun ovet olivat suljetut ja kuinka epäuskoinen Tuomas häntä koskettelee, sekä jatkaa sitten:

„Sen perästä Jeesus taas ilmestyi oppilailleen Tibe-

*) Luuk. 24: 33—43.

riaksen meren luona; ja ja hän ilmestyi näin: Simon Pietari ja Tuomas, jota nimitetään Didymukseksi, ja Natanael, joka oli Galilean Kaanaasta, ja Sebedeuksen pojat sekä kaksi muuta hänen oppilaistaan olivat yhdessä. Simon Pietari sanoi heille: „Minä menen kalastamaan.” He sanoivat hänelle: „Me lähdemme myös kanssasi.” Niin he lähtivät ja astuivat venheeseen, mutta eivät sinä yönä saaneet mitään. Ja kun jo oli aamu, seiso i Jeesus rannalla. Oppilaat eivät kuitenkaan tietäneet, että se oli Jeesus. Niin Jeesus sanoi heille: „*Lapset, onko teillä mitään syötävää?*” He vastasivat hänelle: „Ei ole.” Hän sanoi heille: „Laskekaa verkko oikealle puolelle venhettä, niin saatte.” He laskivat sen, ja saivat niin paljon kaloja, etteivät enää jaksaneet vetää sitä ylös. Silloin se oppilas, jota Jeesus rakasti, sanoi Pietarille: „Herra se on.” — — — Kun astuivat maalle, näkivät he siellä hiiloksen ja kalaa pantuna sen päälle, sekä leipää. — — — Jeesus sanoi heille: „Tulkaa einehtimään.” — — — Tämä oli jo kolmas kerta, kun Jeesus noustuaan kuoleista ilmestyi oppilailleen.” *)

Kolmas ja kai viimeinen kerta. Ehkäpä kala-aamiainen oli niin vahvistava, että Jeesus nousi evankelistain mielikuvituksessa faivaaseen, josta hänen oli tullava taikaisin messiaana.

Vaikka ensimmäiset kristityt uskoivatkin vahvasti, että ylösnousseet olivat ruumiillisia olentoja, täytyi heidän kumminkin sanoa, että heidän täytyi jo elämän iankaikisuudenkin tähden olla toisen laatuisia kuin ennen. Niin tietämättömällä ja herkkäuskoisella aikakaudella kuin alkukristillisyyden ei ole ihmeellistä, että sekä kristittyjen että juutalaisten aivoissa syntyi mitä ihmeellisimpiä kuvitteluja siitä.

Niinpä tapaamme Paavalin ensimmäisessä kirjeessä

*) Joh. ev. 21.

korinttilaisille sen katsantokannan, että ne hänen tovereistansa, jotka tulevaisuudenvaltion toteutuessa vielä elävät, samoin kuin nekin, jotka herätetään kuolleista tähän valtakuntaan, saavat uuden, jalompaa laatua olevan ruumiin:

„Katso, minä sanon teille salaisuuden: emme kaikki kuoloon nuku (ennenkuin messias tulee), mutta kaikki me muutamme yhtäkkiä, silmänräpäyksessä, viimeisen pasunan soidessa; se soi, ja kuolleet nousevat katoamattomina, ja me elossa olevat muutamme.” *)

Johanneksen ilmestys tuntee kokonaista kaksi ylösnousemista. Ensimmäinen tapahtuu Rooman häviön jälkeen:

„Ja minä näin valtaistuimia, ja he istuutuivat niille, ja heille annettiin tuomiovalta; ja minä näin niiden sielut, jotka olivat mestatut Jeesuksen todistuksen ja Jumalan sanan tähden — — — ja he virkosivat eloon ja hallitsivat Kristuksen kanssa tuhannen vuotta. Muut kuolleet eivät vironneet eloon, ennenkuin ne tuhannen vuotta olivat umpeen kuluneet. Tämä on ensimmäinen ylösnousemus. Autuas ja pyhä on se, jolla on osa ensimmäisessä ylösnousemuksessa. Niitä ei toinen kuolema saa valtaansa, vaan he tulevat olemaan Jumalan ja Kristuksen pappeja ja hallitsevat hänen kanssansa ne tuhannen vuotta.” **)

Mutta sitten syntyy maan kansojen kapina näitä pyhiä vastaan. Kapinalliset heitetään tuli- ja tulikivijärveen, ja kuolleet, jotka nyt nousevat kaikki ylös, tuomietaan, ja väärät heitetään mainittuun tulijärveen, vanhurskaat taas eivät enää tunne kuolemaa ja he iloitsevat elämästään uudessa Jerusalemissa, johon maan kansat tuovat kunniansa ja kalleutensa.

Näemme, kuinka juutalainen natsionalismi puhkeaa

*) 1 Kor. 15: 51, 52.

**) Joh. Ilm. 20: 4—6.

vielä tässä mitä lapsellisimmalla tavalla esiin. Kuten jo olemme huomauttaneet, on kristillisen Johanneksen ilmes-tyksen esikuva todellakin juutalaista alkuperää, syntynyt Jerusalemin piirityksen aikana.

Vielä Jerusalemin häviön jälkeenkin oli juutalaisia apokalyipseja, jotka esittävät messiaallisia odotuksia samalla tavalla. Niinpä Barukin kirja ja neljäs Esran kirja.

Baruk julistaa, että messias on kokoava kansat ja antava elämän kaikille, jotka alistuvat Jakobin jälkeläisten valtaan, mutta hävittävä sukupuuttoon kaikki muut, jotka ovat sortaneet Israelia. Sitten hän on istuva valtaistuimelle, ja ikuinen riemu on vallitseva, luoto on lahjoittava mitä runsaimmassa määrässä kaikkia, varsinkin viiniä. Kuolleet nousevat ylös, ja ihmiset järjestyvät toisin. Vanhurskaita ei enää väsytetä työssä, heidän ruumiinsa muuttuvat valoloistoisiksi, väärät taas käyvät entistä rumemmiksi ja heidät jätetään tuskien valtaan.

Esran neljännen kirjan kirjoittaja kehittelee samantlaisia aatteita. Messias on tuleva ja elävä neljäsataa vuotta sekä kuoleva sitten koko ihmiskunnan kanssa. Sen jälkeen seuraa yleinen ylösnouseminen ja tuomio, joka tuottaa vanhurskaille rauhan ja seitsenkertaisen ilon.

Näemme, kuinka vähän ensimmäisten kristittyjen messiasodotus tässä kohden eroaa yleisestä juutalaisten odotuksesta. Esran neljäs kirja on monilla lisyksillä varustettuna saavuttanut arvoa kristillisessäkin kirkossa ja päässyt moneen protestanttiseen raamatunkäännökseen.

b) Jeesuksen syntyperä.

Alkuperäinen kristillinen messiasaate sopi niin täydellisesti yhteen aikansa juutalaisuuden kanssa, että vielä evankeliumitkin pitivät mitä tärkeimpänä saada Jeesuksen

näyttämään Davidin jälkeläiseltä. Sillä messiaan tuli juutalaisten käsityksen mukaan olla kuninkaallisesta suvusta. Yhä uudelleen hänestä puhutaan „Davidin poikana” tai Jumalan poikana”, joka tarkoittaa juutalaisten kielessä samaa. Niinpä Samuelin toinen kirja (7, 14) antaa Jumalan sanoa Davidille:

„Minä tahdon olla hänen (sinun siemenesi) isänsä, ja hän on oleva minun poikani.”

Ja toisessa psalmissa kuningas sanoo:

„Jahve sanoi minulle: sinä olet minun poikani, tänäpäivänä minä sinut synnytin.”

Senpätähden myöskin tarve saada Jeesuksen isästä Joosefista pitkän sukupuun avulla todistelluksi, että hän oli Davidin jälkeläinen, ja antaa natsarealaisen Jeesuksen syntyä Betlehemissä, Davidin kaupungissa. Jotta tämä saataisiin uskottavaksi, oli keksittävä mitä kummallisimpia väitteitä. Olemme jo kerran viitanneet Luukkaan kertomukseen:

„Ja tapahtui niinä päivinä, että keisari Augustus antoi käskyn, että koko maailma oli verolle pantava. Tämä verollepano oli ensimmäinen ja tapahtui Kyreniuksen ollessa Syrian maaherrana. Ja kaikki menivät panettamaan itsensä verolle, kukin omaan kaupunkiinsa. Niin Joosefkin lähti Galileasta Natsaretin kaupungista ylös Juudeaan Daavidin kaupunkiin, jonka nimi on Betlehem, hän kun oli Daavidin heimoa ja sukua, panettamaan itsensä verolle Marian, kihlattunsa, kanssa, joka oli raskaana.” *)

Luukkaan evankeliumin kirjoittaja tai kirjoittajat olivat kai kuulleet asiasta joitakin huhuja, vaikka eivät tienneet niiden perää, ja muodostelivat niistä tietämättömydessään aivan järjettömän kertomuksen.

Augustus ei ole ensinkään määrännyt yleistä valta-

*) Luuk. ev. 2: 1—5.

kunnan veroa. Tässä on ilmeisesti tarkoitettu sitä verotusta, jonka Quirinus vuonna 7 j. Kr. panetti toimeen Judeassa, mikä juuri silloin oli tullut Rooman maakunnaksi. Se oli siellä ensimmäinen tämänlaatuinen verotus.

Mutta tämä vaihdos on pienin erehdys. Mitä arvelaan siitä luulosta, että yleisen valtakunnan verotuksen tai vaikkapa vain maakuntaverotuksen tähden jokaisen täytyisi mennä *kotipaikkaansa* tullaksensa verotetuksi! Yksin nykyäänkin, rautateitten aikakaudella, aiheuttaisi sellainen määräys summattomia vaelluksia, yhtä summattomia kuin tarpeettomiakin. Itse asiassa tuli roomalaisessakin verotuksessa kunkin ilmoittautua *asuinpaikallaan*, ja ainoastaan miesten henkilökohtaisesti.

Mutta hurskasta tarkoituserää varten ei riittänyt, että kelpo Joosef olisi yksin vaeltanut Davidin kaupunkiin. Niinpä keksitään verotuksen lisäksi vielä se määräys, että jokaisen perheenisän tuli lapsineen ja perheineen lähteä matkustamaan heimonsa paikkakunnalle, jotta Joosefin täytyisi kuljettaa sinne vaimonsakin, huolimatta tämän kauas kehittyneestä raskaudentilasta.

Mutta koko tämä puuha oli turha, jopa saattoi koko kristillisen ajattelun pahaan pulaan, kun seurakunta kasvoi juutalaista tasoa ylemmäksi. Pakanat eivät ensinkään välittäneet Davidista, eikä Davidin jälkeläisyys ollut heidän mielestään mikään erityinen suositus. Helleniläinen ja roomalainen ajatustapa oli sitävastoin taipuvainen pitämään totena Jumalan isyyttä, joka juutalaisten keskuudessa oli vain kuninkaallisen sukuperän symboli. Olemmehan nähneet, ettei kreikkalaisten eikä roomalaisten keskuudessa ollut harvinaista pitää jotakin suurta miestä Apollon tai jonkun muun jumalan poikana.

Mutta kun kristillinen ajattelu koetti täten korottaa messiaan arvoa pakanain silmissä, kohtasi sitä eräs huomattava vaikeus: juutalaisilta peritty yksijumalaisuus. Kun joku jumala siitti pojan, ei se synnyttänyt moni-

jumalaisuuden vallitessa vaikeuksia: olihan vain yksi jumala lisää. Mutta ei ollut yhtä helppo kuvitella, että Jumala siitti uuden jumalan, ja että kumminkin oli ainoastaan yksi Jumala. Asia ei tullut yksinkertaisemmaksi sen kautta, että jumaluudesta virtaava siittävä voima vielä erotettiin siitä erityiseksi pyhäksi hengeksi. Nyt tuli saada kolme persoonaa yhdistetyksi. Tämä oli tehtävä, jossa liioittelevimmankin mielikuvituksen ja terävimmänkin saivartelun täytyi joutua haaksirikkoon. Kolmiyhteydestä tuli eräs niitä mysterioita, joita voidaan ainoastaan uskoa, mutta ei käsittää; mysterio, joka täytyi uskoa juuri siitä syystä, että se oli järjetön.

Ei ole uskontoa, missä ei olisi ristiriitoja. Mikään uskonto ei ole syntynyt yhden ainoan aivoissa pitkän loogillisen menettelyn kautta, vaan jokainen on usein vuosisatoja kestäneiden ja mitä erilaatuisimpia historiallisia oloja kuvastavain moninaisten yhteiskunnallisten vaikutusten tulos. Mutta tuskinpa mikään muu uskonto on yhtä rikas ristiriidoista ja järjettömyyksistä, kuin kristinuskko, koska tuskin mikään muu on kehittynyt niin jyrkistä vastakohdista kuin se: Kristinuskohan kehittyi juutalaisuudesta roomalaisuuteen, proletarisuudesta maailmanvaltaan, kommunismin järjestämisestä kaikkien luokkien riistämisen järjestämiseen.

Isän ja pojan yhdistäminen yhdeksi ainoaksi persoonaksi ei kuminkaan ollut ainoa vaikeus, jonka messiaskuva tuotti kristilliselle ajattelulle, niin pian kuin se oli joutunut juutalaisen kansan vaikutuksen ulkopuolelle.

Mitä oli nyt sanottava Joosefin isänä olosta? Eihän Marian enää voitu sanoa synnyttäneen Jeesusta puolisolensa. Ja kun Jumala oli hänet hedelmöittänyt henkilötona eikä ihmisenä, oli hänen täytynyt edelleenkin jäädä neitseeksi. Jeesuksen polveutuminen Davidista joutui siten tykkäänään tuuliajolle. Mutta traditsionin voima uskonnossa on niin suuri, että tuo niin kauniisti sommi-

teltu Josefin sukuuettelo sekä Jeesuksen merkitseminen Davidin pojaksi siirtyi kaikesta huolimatta edelleen perintönä. Josef paran velvollisuudeksi täytyi nyt asettaa se epäkiitollinen tehtävä, että hän eli yhdessä neitseeseen kanssa loukkaamatta tämän neitseellisyyttä, ja myöskin loukkautumatta vähintäkään hänen raskautensa johdosta.

c) Jeesuksen kapinallisuus.

Vaikka kristityt myöhemmin aikoina eivät voineet suostua tykkänään luopumaan messiaansa kuninkaallisesta sukuperästä, koettivat he sitä innokkaammin hävittää erästä toista hänen juutalaisen syntynsä tunnusmerkkiä, hänen *kapinallista mieltänsä*.

Kärsivällinen kuuliaisuus astui kristinuskossa yhä enemmän etualalle toiselta vuosisadalta alkaen. Aivan toisin oli edellisen vuosisadan juutalaisuuden laita. Olemme nähneet, kuinka kapinallisia messiaan odottamisen valtaamat juutalaiskerrokset silloin olivat. Tämän voi huomata varsinkin Jerusalemin köyhälistöstä ja Galilean liitoista, noista samoista aineksista, joista kristinuskko syntyi. Silloin meidän täytyy jo ennakoita otaksua, että senkin luonne oli alkujaan väkivaltaista. Tämä otaksuminen muuttuu varmuudeksi, kun näemme, että evankeliumeissa on vielä jälkiä tästä luonteesta, vaikka niiden myöhemmät kirjoittajat ovat mitä huolellisimmin koettaneet poistaa kaikki sellaiset kohdat, jotka voisivat loukata vällanpitäjää.

Niin lempeältä ja alistavalta kuin Jeesus yleensä näyttääkin, käy hänen lausunnoistaan toisinaan selville seikkoja, joiden nojalla voidaan otaksua, että hän, olkoonpa hän sitten todella elänyt henkilö tai ainoastaan uneksittu ihanneolento, eli alkuperäisessä kertomuksessa kumouksellisena, joka joutui ristiinnaulituksi onnistumattoman kapinan johdosta.

Yksin se tapakin, millä hän väliin puhuu laillisuudesta, herättää huomiota.

„Minä en ole tullut kutsumaan vanhurskaita, vaan syntisiä.” *)

Luther kääntää: „Minä olen tullut kutsumaan syntisiä *parannukseen*, enkä vanhurskaita.” Ehkäpä hänen käyttämässään käsikirjoituksessa sanottiin näin. Kristityhän tunsivat pian, kuinka vaarallista heidän oli tunnus-
taa, että Jeesus kutsui luoksensa juuri niitä kerroksia, jotka olivat vastahakoisia noudattamaan lakia. Luukas liittikin sentähden sanaan „kutsumaan” sanan „parannukseen”, joka lisäys on tavattavissa myöskin useissa Markuksen evankeliumin käsikirjoituksissa. Mutta kun sanat „kutsua luokseen” tai „kutsua” muutettiin sanoiksi „kutsua parannukseen”, muuttui koko lause mielettömäksi. Kenenkä mieleen johtuisi kutsua „vanhurskaita”, kuten Luther kääntää tässä kreikkalaisen tekstin, *parannukseen?* Tämä on myöskin vastoin asian yhteyttä, sillä Jeesus käytti tätä sanaa, koska häntä moitittiin siitä, että hän syö halveksittavain ihmisten joukossa ja seurustelee tuttavallisesti heidän kanssansa, eikä siitä, että hän kehottaa heitä muuttamaan elämäntapansa. Tällaisesta syntisten „kutsumisesta parannukseen” ei kukaan olisi häntä moittinut.

Bruno Bauer on oikeassa, kun hän sanoo tätä kohtaa selittäessään:

„Tässä lauseessa ei sen alkuperäisessä muodossa ensinkään tarkoiteta kysymystä, tekevätkö syntiset todella parannuksen, noudattavatko he kutsua ja koettavatko he parannuksen saarnaajalle osottamallaan kuuliaisuudella *ansaita* taivaanvaltakunnan — päinvastoin he *ovat* syntisinä etuoikeutettuja — syntisinä he *ovat* kutsutut autuuteen — *ehdottomasti etuoikeutetut* — syntisille on taivaanvaltakunta *määrätty*, ja heitä koskeva kutsuminen asettaa

*) Mark. ev. 2: 17.

heidät vain nauttimaan sitä *omistusoikeutta*, joka heille syntisinä kuuluu.” *)

Tämäkin kohta jo osottaa sovinnaisen lainnoudattamisen halveksimista, mutta ne sanat, joilla Jeesus julistaa messiaan tulemisen, viittaavat vielä selvemmin väkivaltaisuuteen: vallitseva Rooman valtakunta olisi häviävä kauhajan murhaamisen kautta. Eivätkä pyhät suinkaan näytelisi tässä passiivista osaa.

Jeesus selittää:

„*Tulta* olen tullut heittämään maan päälle; ja kuinka hartaasti soisinkaan, että se jo olisi syttynyt! Mutta minä olen kasteella kastettava, ja kuinka olen ahdistuksessa, kunnes se on täytetty! Luuletteko, että minä olen tullut tuomaan rauhaa maan päälle? En ole, sanon teille, vaan eripuraisuutta. Sillä tästälähin riitautuu viisi samassa talossa, kolme kahta vastaan ja kaksi kolmea vastaan.” *)

Matteuksen evankeliumissa sanotaan suoraan:

„Älkää luulko, että minä olen tullut tuomaan rauhaa maan päälle; en ole tullut tuomaan rauhaa, vaan miekkaa.” ***)

Vähän sen jälkeen, viimeisellä illallisella, välittömästi ratkaisevan tapauksen edellä, Jeesus sanoo oppilailleen:

„Mutta nyt, jolla on kukkaro, ottakoon sen mukaansa; samoin myös laukun. Ja jolla ei ole, *myököön viittansa ja ostakoon miekan*. Sillä minä sanon teille, että minussa pitää täyttymän tämä kirjoitus: 'Ja hän luettiin *pahantekijäin* joukkoon'. Sillä mikä minusta on kirjoitettu, käy täytäntöön.” Niin he sanoivat: „Herra, katso, tässä on kaksi miekkaa.” Mutta hän vastasi heille: „Riittää.” *)

*) Kritik der Evangelien und Geschichte ihres Ursprungs (Evankeliumien arvostelua ja niiden alkuperän historiaa), 1851, s. 248.

*) Luuk. 12: 49.

**) Matt. 10: 34.

***) Luuk. 22: 36—38.

Heti sen jälkeen tapahtuu Öljymäellä kahakka valtion asetetun voiman kanssa. Jeesus oli saatava vangituksi:

„Kun nyt hänen ympärillään olevat näkivät, mitä oli tulemassa, sanoivat he: „Herra, iskemmekö miekalla?” Ja eräs heistä iski ylimäisen papin palvelijaa ja sivalsi häneltä oikean korvan.”

Evankeliumien kertomuksen mukaan Jeesus kuitenkin vastustaa kaikkea verenvuodatusta, antautuu mieli-suosiolla vangiksi ja joutuu sitten telotetuksi, mutta hänen oppilaansa saavat olla aivan rauhassa.

Tämä on edellä esitetyssä muodossa peräti kummallinen kertomus, täynnä ristiriitoja, ja sen on alkujaan täytynyt kuulua aivan toisin.

Jeesus vaati miekkoja, kuten toiminnan hetki olisi tullut; miekoilla asetettuina hänen uskottunsa lähtevät ulos — ja kun he kohtaavat vihollisen ja vetävät miekat esiin, niin Jeesus selittää äkkiä periaatteellisesti vihaavansa kaikkea väkivaltaa — luonnollisesti erittäin jyrkästi Matteuksen evankeliumissa:

„Pistä miekkasi takaisin tuppeen; sillä kaikki, jotka miekkaan tarttavat, ne miekkaan hukkuvat. Vai luuletko, etten voisi pyytää Isältäni, ja hän lähettäisi nyt minulle enemmän kuin kaksitoista legioonaa enkeleitä? Kuinka sitten kävisivät toteen kirjoitukset.” *)

Mutta jos Jeesus oli yleensä kaikkea väkivallan käyttämistä vastaan, niin mitävarten silloin miekkoja? Mitävarten hän salli ystäviensä lähteä asetettuina hänen kanssaan?

Tämä ristiriita voidaan käsittää ainoastaan silloin, kun otaksumme, että kristillinen perintötaru alkujaan kertoi suunnitellusta äkkiyllätyksestä, jossa Jeesus vangittiin, äkkiyllätyksestä, jonka aika näytti tulleen, kun rahanvai-

*) Matt. ev. 26: 52—54.

hettajain ja kauppiasten karkottaminen temppelistä oli onnistunut. Myöhemmät kirjoittajat eivät uskaltaneet tykänään poistaa tätä kertomusta, joka jo oli juurtunut syvälle. He tyypistelivät sen ja muodostivat väkivaltaisuudesta teon, johon apostolit ryhtyivät vastoin Jeesuksen tahtoa.

Ehkä ei myöskään ole ilman merkitystä, että kahakka tapahtui Öllymäellä. Sehän oli Jerusalemia vastaan suunniteltujen yllätysten vakituinen lähtökohta.

Muistakaamme esimerkiksi kertomusta, jonka Josephus esittää erään Egyptin juutalaisen kapinasta prokuraattori Felixin (52—60 j. Kr.) ajalta siv. 343.

Hän tuli 30,000 miehen seuraamana erämaasta Öllymäelle, hyökätäkseen Jerusalemin kaupunkiin, karkottaakseen roomalaisen varustusväen ja anastaaksensa vallan käsiinsä. Felix antautui taisteluun egyptiläisen kanssa ja hajoitti hänen seuralaisensa. Egyptiläisen itsensä onnistui päästä pakoon.

Samanlaisia tapahtumia tavataan Josephuksen historiassa tuhkatieheään. Ne kuvaavat juutalaisen väestön mielialaa Kristuksen aikana. Galilealaisen profeetta Jeesuksen kapinayritys oli täydellisesti sen mukainen.

Jos pidämme hänen toimintaansa tällaisena yrityksenä, niin voimme myöskin helposti käsittää Judaksen petoksen, joka on kudottu kysymyksenalaiseen kertomukseen.

Meille säilyneen kertomuksen mukaan Judas petti Jeesuksen suutelollaan, osottaen hänet siten kaupunginpalvelijoille henkilöksi, joka heidän oli vangittava. Mutta tämähän on aivan mieletön teko. Jeesus oli evankeliumien mukaan Jerusalemissa yleensä tunnettu henkilö, hän saarnasi julkisesti joka päivä, joukot ottivat hänet riemuiten vastaan — ja sittenkö hän muuttuisi äkkiä niin tuntemattomaksi, että tarvittiin Judaksen suutelua, jos mieli löytää hänet seuralaistensa joukosta! Olisipa melkein sama, jos

Berlinin poliisi palkkaisi urkkijan, jonka tulisi sille osottaa, kuka on Bebel-niminen mies!

Asia muuttuu aivan toiseksi, jos tässä on kyseessä suunniteltu juoni. Silloin oli jotakin kavallettavaa, joku salaisuus, joka maksoi vaivan ostaa. Jos tämä suunniteltu juoni poistettaisiin kertomuksesta, niin ei myöskään voitaisi ymmärtää kertomusta Judaksen petoksesta. Mutta kun petos oli ilmeisesti liian tunnettu toverien piirissä ja suuttumus petturia kohtaan liian valtava, ei evankelista voinut jättää koko tapahtumaa tykkänään mainitsematta. Hänen tuli siis vain muodostaa mielikuvituksessaan uusi petos, jossa puuhassa hän onnistui jotenkin huonosti.

Yhtä epäonnistunut kuin meille säilynyt kertomus Judaksen petoksesta on myöskin kertomus Jeesuksen vangitsemisesta. Juuri hän, joka kehottaa kulkemaan rauhan tietä, otetaan kiinni, mutta sitävastoin ei välitetä vähintäkään apostoleista, jotka paljastivat miekkansa ja löivät vangitsijoita. Vieläpä Pietari, joka löi Malkukselta korvan pois, menee poliisimiesten perässä, istuu ylimäisen papin pihalla aivan levollisesti heidän joukkoonsa ja juttelee heidän kanssansa. Kuvitelkaamme miestä, joka Berlinissä jonkun toverin vangitsemistilaisuudessa asettuu väkivaltaiseen vastarintaan, ampuu revolverilla, haavoittaa erään poliisimiehen ja sitten seuraa järjestyksenvalvojia mitä parhaimmassa ystävyudessa vartiokonttoriin lämmitelläkseen siellä ja juodakseen heidän kanssaan lasin olutta!

Onnistumattomampaa juttua tuskin voisi keksiä. Mutta juuri tämä onnistumattomuus osottaa, että tässä on jotakin salattavaa, joka täytyy saada peitetyksi millä hinnalla tahansa. Yksinkertaisesta ja helposti käsitettävästä toiminnasta, kahakasta, joka Judaksen petoksen tähden päättyi tappioon ja johtajan vangitsemiseen, tuli aivan käsittämätön ja mieletön tapahtuma, joka toteutuu ainoastaan sentähden, „että kirjoitus täytettäisiin”.

Jeesuksen telottaminen, joka käy helposti ymmärret-

täväksi, jos hän oli kapinallinen, esiintyy nyt täysin käsitämättömänä mielettömän ilkeyden työnä, ja tämä ilkeys saa tahtonsa toteutetuksi vastoin itse roomalaisen sijaishallitsijan tahtoa, joka haluaa vapauttaa Jeesuksen. Tässä on joukko järjettömyyksiä, jotka voidaan selittää ainoastaan siten, että myöhempäin kirjoittajain täytyi koettaa salata todellinen asian meno.

Yksinpä rauhalliset, kaikista taisteluista erillään pyyttelevät essealaisetkin joutuivat tähän aikaan kulkemaan yleisen isänmaallisuuden virran mukana. Tapaamme essealaisia juutalaisten sotapäällikköjen joukossa viimeisessä suuressa taistelussa roomalaisia vastaan. Niinpä esimerkiksi Josephus kertoo sodan alkuvaiheista:

„Juutalaiset olivat valinneet itselleen kolme mahtavaa sotapäällikköä, joiden kaunistuksena ei ollut ainoastaan ruumiillinen voima ja urhoollisuus, vaan myöskin ymmärrys ja viisaus, Niger Pereasta, Sylas Babyloniasta ja *Johannes essealainen.*” *)

Ainona otaksuma, joka voi tehdä evankeliumien viitaukset käsitettäväksi, on se, että Jeesuksen telotus johtui hänen kapinallisuudestaan, ja tämä sopii myöskin täydellisesti ajan sekä paikan luonteeseen. Siitä ajasta alkaen, jolloin Jeesuksen otaksutaan kuolleen, aina Jerusalemin hävittämiseen saakka eivät levottomuudet siellä loppuneet. Katutaistelut olivat aivan tavallisia, samoin myöskin yksityisten kapinallisten telotukset. Eräs tällainen pienen proletarijoukon katutaistelu ja sitä seurannut alituisesti kapinallisesta Galileasta kotoisin olevan kapinanjohtajan ristinnaulitseminen lienee kyllä tehnyt sangen syvän vaikutuksen niihin kapinaan osallisiin, jotka jäivät henkiin, mutta historian ei silti tarvinnut välittää näin jokapäiväisestä tapahtumasta.

Tämän kapinallisen myrskyn aikana, joka silloin rai-

*) Juutalaissota, III, 2, 1.

vosi kautta koko juutalaiskansan, täytyi myöskin sen lahkon, josta tämä kapinayritys oli lähtöisin, saada sen syntymisestä agitatorista etua siten, että se juurtui perintötaruihin ja synnytti sen ohella luonnollisesti varsinkin sankarinsa persoonallisuuden välttämättömän liioittelun ja koristelun.

Asema muuttui kuitenkin, kun Jerusalem oli hävitetty. Juutalaisen yhteiskunnan hävitessä hävisi myöskin viimeinen jäännös sitä kansanvaltaista vastustusta, joka vielä oli säilynyt Rooman valtakunnassa. Ja tästä ajasta alkain loppuivat myöskin kansalaissodat itse Rooman valtakunnassa.

Kahden vuosisadan kuluessa makkabealaisista alkaen aina Tituksen toimeenpanemaan Jerusalemin hävitykseen saakka oli Välimeren itäinen laakso ollut alituudessa kapinan tilassa. Hallitus toisensa jälkeen sortui, kansa toisensa perästä menetti riippumattomuutensa tai hallitsevan asemansa. Ja itse sitä voimaa, joka välittömästi tai välillisesti vaikutti kaikki nämä mullistukset, roomalaista yhteiskuntaa, raateli samaan aikaan, Gracchuksista Vespasianukseen saakka, mitä valtavimmat sisälliset levottomuudet, jotka yhä useammin saivat alkunsa sotajoukoista ja niiden johtajista.

Tähän aikaan, jolloin messiaan odotus kehittyi ja lujiittui, ei mikään valtiollinen elimistö näyttänyt olevan pysyvä, vaan ainoastaan tilapäinen, valtiolliset mullistukset taas välttämättömiä, aina odotettavissa olevia. Tämä loppui Vespasianuksen aikana. Hänen hallitessaan sotilasyksinvalta vihdoin sai raha-asiat siihen järjestykseen, jota keisari tarvitsi tehdäkseen jo ennakolta mahdottomaksi kaiken kilpailun, toisin sanoen kaikki sotilasten suosion tavoittamista tarkoittavat kilpailijain yritykset, ja siten tukkiaksensa pitkiksi ajoiksi sotilaskapinan lähteet.

Tästä lähtien alkaa nyt valtakunnan „kulta-aika”, yleinen sisällinen rauhan tila, joka kestää toista sataa

vuotta, Vespasianuksesta (v. 69) Kommodukseen (v. 180) saakka. Jos kahden edellisen vuosisadan kuluessa levottomuus oli ollut sääntönä, niin oli rauha sen sijaan tällä vuosisadalla yleinen, valtiolliset mullistukset, jotka ennen olivat olleet luonnollisia, tulivat nyt luonnottomiksi. Keisarin valtaan alistuminen, kärsivällinen kuuliaisuus ei näytännyt enää viisauden käskyltä ainoastaan heikoille, vaan juurtui yhä syvemmin siveelliseksi velvollisuudeksi.

Tämän täytyi vaikuttaa vuorostaan myöskin kristilliseen seurakuntaan. Se ei voinut enää käyttää kapinallisuuden messiasta, jommoiseksi juutalaisten ajatustapa oli sen luonut. Itse seurakunnan siveellinen tunne jo nousi tätä vastaan, mutta kun se oli tottunut kunnioittamaan Jeesusta Jumalanaan, kaikkien hyveitten yleiskäsitteenä, ei tämä muutos voinut tapahtua siten, että se olisi hylännyt kapinallisen Jeesuksen persoonan ja asettanut sen sijaan toisen, uusia olosuhteita paremmin vastaavan persoonallisuuden ihannekuvan, vaan siten, että se poisti yhä tarkemmin Jeesus-jumalankuvasta kaiken kapinallisen, yhä enemmän muutti kapinallisen Jeesuksen kärsiväksi, joka ei ollut tullut surmatuksi kapinan, vaan yksistään ja ainoastaan äärettömän hyvyytensä ja pyhyytensä tähden salakavalain kadehtijain ilkeydestä ja pahuudesta.

Onneksi tämä uusi maalaus on suoritettu niin taitamattomasti, että vielä on löydettävissä alkuperäisten värien jäännöksiä, joiden nojalla voidaan luoda koko alkuperäinen kuva. Juuri siitä, että nämä jäännökset eivät sovellu myöhäisempään maalaukseen, voimme varmasti päätätä, että ne ovat väärentämättömiä ja kotoisin todellisesta aikaisemmasta kertomuksesta.

Tässä kuten muissakin tähän saakka tutkituissa kohdissa ensimmäisen kristityn seurakunnan messiaskuva vastasi täydellisesti alkuperäistä juutalaista kuvaa. Vasta myöhäisempi kristitty seurakunta poikkesi tässä juutalai-

sesta. Sitävastoin on kaksi kohtaa, joissa kristityn seurakunnan messiaskuva jo alkujaan jyrkästi eroaa juutalaisesta messiaasta.

d) Ristiinnaulitun ylösnouseminen.

Messiaista ei ollut Jeesuksen aikaan suinkaan puutetta varsinkaan Galileassa, missä joka hetki syntyi profeettoja ja joukkojen johtajia, jotka kerskasivat olevansa vapahtajia ja herran voideltuja. Mutta jos Rooman valta voitti tällaisen henkilön, otti hänet vangiksi, ristiinnaulitsi tai löi hänet kuoliaaksi, niin hänen messias-osansa oli lopussa, silloin häntä pidettiin vääränä profeettana ja vääränä messiaana; oikea oli vasta tuleva.

Kristitty seurakunta sitävastoin piti kiinni esitaistelijastaan. Sillekin oli messias tosin vasta myöhemmin ilmestynä herruudessaan. Mutta se, joka silloin oli tuleva, ei ollut kukaan muu, kuin sama, joka jo oli ollut, ristiinnaulittu, joka kolme päivää kuolemansa jälkeen oli noussut ylös ja näyttäytyttyään seuralaisilleen mennyt taivaaseen.

Tämä käsityskanta oli ainoastaan kristittyjen seurakunnalle ominainen. Mistä se johtui?

Alkukristillisen käsityskannan mukaan johdettiin Jeesuksen jumalallinen luonne ja hänen taivaasta takaisin-tulonsa odotus hänen ylösnousemisihmeestään kolmantena päivänä ristiinnaulitsemisen jälkeen. Eivätkä nykyisetkään jumaluusoppineet ole päässeet tämän kauemmaksi. „Vapaat henget” heidän joukossaan eivät luonnollisesti käsitä ylösnousemista enää sanan mukaisesti. Jeesus ei ole heidän mielestään todella noussut ylös, vaan hänen oppilaansa ovat kiihtyneessä innostuksessa uskoneet nähneensä hänet hänen kuolemansa jälkeen ja siitä päättäneet hänen taivaallinen luontonsa:

„Aivan samoin kuin Paavali Damaskon tiellä on näh-

nyt äkillisessä haltioituneessa näyssä Kristuksen taivaallisen valoilmestyksen, samoin on meidän kuviteltava Pietarille ensiksi tapahtuneet kristusilmestykset — sielullinen havaanto, jota ei suinkaan voida käsittää salaperäiseksi ihmeeksi, vaan on sielutieteellisesti sangen hyvin ymmärrettävissä kaikkina aikakausina sattuneitten monien samanlaisten tapahtumien nojalla. — — — Ja toisten yhtä mukaisuuksien perustuksella käy meille käsitettäväksi myöskin se, että tämä haltioittunut näkemis-elämä ei rajoittunut yksin Pietariin, vaan uudistui pian muissakin opetuslapsissa, jopa koko uskovaisten seurakunnassakin. — — — Opetuslasten ylösnousemisen historiallisen pohjan löydämme siis yksityisistä alkaneissa ja pian kaikkia vakuuttavissa haltioittuneissa näyissä, joissa he luulivat näkevänsä ristiinnaulitun mestarinsa elävänä ja taivaalliseen herruuteen korotettuna. Ihmemailmaan koteutunut mielikuvitus kutoi puvun sille, mikä täytti ja innostutti sielun. Voima, joka loi Jeesuksen ylösnousemisen, heidän uskonsa, ei pohjaltaan ollut mitään muuta kuin se lähtemätön vaikutus, jonka he olivat saaneet hänen persoonastaan: heidän rakkautensa ja heidän luottamuksensa häneen oli vahvempi kuin kuolema. Tämä rakkauten ihme eikä kaikkivaltaisuuden ihme oli alkuseurakunnan ylösnousemisen perustuksena. Sentähden se ei rajoittunutkaan häipyvään tunnekiiltymykseen, vaan tuo uudestaan herännyt innostunut usko pakotti myöskin toimimaan, opetuslapset tunsivat kutsumukseksen julistaa kansalaistovereilleen, että Jeesus Natsaretista, jonka he olivat jättäneet vihollisten käsiin, oli sittenkin messias, jonka Jumala oli sellaiseksi tehnyt oikeastaan vasta nyt herättäessään hänet kuolleista ja korottaessaan hänet taivaaseen, mistä hän oli pian tuleva takaisin astuakseen messiaalliseen valtaansa maan päällä.” *)

*) O. Pfleiderer, Die Entstehung des Christentums (Kristinuskon synty), 1907, s. 112—114.

Tämän mukaan meidän siis olisi kiitettävä yhden ainoan vähäisen ihmisen satunnaisia harhanäkyjä alkukristillisen seurakunnan messiasuskon leviämisestä ja siten kristinuskon koko summattomasta yleishistoriallisesta ilmiöstä.

Ei suinkaan ole mahdotonta, että joku apostoli näki ristiinnaulitun näyissä. Samoin on myöskin mahdollista, että nämä näyt saivat uskojia, kun koko aikakausi oli tavattoman herkkäuskoista ja juutalaisuus kauttaaltaan ylösnousemisuskon läpitunkemaa. Kuolleista heräämistä ei suinkaan pidetty käsittämättömänä. Esimerkkien lisäksi, joita jo aikaisemmin olemme tästä esittäneet, mainittakoon vielä muutamia.

Matteuksen evankeliumissa Jeesus kuvaa apostoleille näiden toimintaa seuraavalla tavalla:

„Parantakaa sairaita, herättäkää kuolleita, puhdistakaa spitalisia, ajakaa ulos riivajaisia.” *)

Kuolleista herättäminen esitetään mitä suurimmalla mielen levollisuudella apostolien jokapäiväisenä toimintana samoin kuin sairasten parantaminenkin. Kehoituksena liitetään tähän vielä, että heidän ei tule ottaa siitä maksua. Jeesus tai paremmin evankeliumin kirjoittaja pitää siis mahdollisena kuolleitten herättämistä palkkiota vastaan, toisin sanoen liikkeen tapaan harjoitettuna.

Luonteenomaista on myöskin esitys ylösnousemisesta Matteuksen evankeliumissa. Sotilaat vartioitsevat Jeesuksen hautaa, jotta opetuslapset eivät varastaisi ruumista ja levittäisi satua, että hän oli noussut ylös kuolleista. Mutta salamain leimahdellessa ja maan järjessä vieritetään kivi haudalta, ja Jeesus nousee ylös.

„Mutta heidän mennessään, katso, muutamat vartijaväestä tulivat kaupunkiin ja ilmoittivat ylipapeille kaikki, mitä oli tapahtunut. Ja nämä kokoontuivat vanhinten

*) Matt. 10: 8.

kanssa ja pitivät neuvottelun ja antoivat sotamiehille runsaat rahat ja lausuvat: „Sanokaa, että hänen oppilaansa tulivat yöllä ja veivät hänet varkain meidän nukkuesämme. Ja jos tämä tulee maaherran korviin, niin me lepytämme hänet ja laitamme niin, että saatte olla huolettomina.” Niin he ottivat rahat ja tekivät niinkuin heitä oli neuvottu. Ja tätä puhetta on levitetty juutalaisten kesken, ja se on yleinen vielä tänä päivänä.” *)

Nämä kristityt kuvittelivat siis, että kuolleen ja jo kolme päivää sitten haudatun ylösnouseminen vaikuttaisi silminnäkijöihin niin vähän, että runsaat juomar rahat riittäisivät ei ainoastaan sulkemaan heidän suunsa ainiaaksi, vaan myöskin saattamaan totuuden vastakohtaan leviämään.

Evankelistan tässä esittämistä tällaisten mielipidetten kirjoittajista voidaan luonnollisesti uskoa, että he ilman muuta omaksuivat ylösnousemistarun.

Mutta kysymys ei ole silti vielä ratkaistu. Tämä herkkäuskoisuus ja tämä luja luottamus ylösnousemisen mahdollisuuteen ei ollut kristityn seurakunnan erityinen ominaisuus. Se oli yhteistä koko sen ajan juutalaisuudelle, mikäli se odotti messiasta. Minkätähden heidän messiaansa ylösnousemisen näyt sattuivat ainoastaan heille yksinään; minkätähden ei kenellekään muille messiasaatteen kannattajille, joiden messias oli kärsinyt marttyyrikuoleman samalla aikakaudella?

Jumaluusoppineemme vastaavat tähän, että se johtuu siitä erityisen syvästä vaikutuksesta, jonka Jeesuksen persoonallisuus oli synnyttänyt, vaikutuksesta, jonka kaltaista ei mikään muu messiasusko voinut herättää. Tätä vastaan puhuu se seikka, että Jeesuksen toiminta, joka kaikkien tietojen mukaan kesti ainoastaan lyhyen ajan, meni niin jäljettömästi joukkojen ohitse, ettei kukaan aikalainen

*) Matt. 28: 11 ja seur.

merkinnyt sitä muistiin. Toiset messiakset sitävastoin taistelivat kauan roomalaisia vastaan ja saavuttivat toisinaan suuren menestyksen, joka on säilynyt historiassa. Olisiko näiden viimeainittujen messiasten vaikutus ollut vähäisempi? Otaksukaamme, että Jeesus tosin ei osannut vallata joukkoja, mutta että hän persoonansa voimalla jätti harvalukuisiin seuralaisiinsa lähtemättömiä muistoja. Mutta tämä otaksuma selittäisi korkeintaan ainoastaan sen, minkä tähden usko Jeesukseen eli edelleen hänen persoonallisissa ystäväissään, mutta ei sitä, minkätähden se sai leviämiskohteen ihmisten joukossa, jotka eivät olleet tunteet häntä ja joihin hänen persoonallisuutensa ei voinut vaikuttaa. Jos usko Jeesuksen ylösnousemiseen ja hänen jumalalliseen alkuperäänsä johtui ainoastaan hänen persoonallisesta vaikutuksestaan, niin tämän uskon täytyi tulla sitä heikommaksi, kuta enemmän persoonalliset muistot hänestä vaalenivat ja kuta enemmän niiden henkilöitten luku harveni, jotka olivat persoonallisesti seurustelleet hänen kanssansa.

Kuten tunnettua, ei jälkimaailma sido näyttelijälle sepeleitä, ja tässäkin suhteessa on näyttelijällä ja papilla paljon yhteistä. Samaa kuin näyttelijästä, voidaan sanoa saarnaajastakin, jos hän rajoittuu ainoastaan saarnaamiseen, vaikuttaa ainoastaan persoonallisuutensa kautta eikä jätä jälkeensä teoksia, jotka säilyvät häntä itseänsä kauemmin. Olkootpa hänen saarnansa kuinka syvästi järkyttäviä, kuinka korkealle kohottavia tahansa, eivät ne voi tehdä samaa vaikutusta ihmisiin, jotka eivät niitä kuule, vaan joille ne kerrotaan ainoastaan kuulon mukaan. Ja hänen persoonansa jättää sellaiset ihmiset aivan kylmiksi. Se ei anna toimintaa heidän mielikuvitukselleen.

Ei kukaan jätä jälkeensä persoonallisuutensa muistoa sen piirin ulkopuolelle, joka hänet on mieskohtaisesti tuntenut, ellei hän jätä jälkeensä työtä, joka vaikuttaa hänen persoonastaan irroitettunakin, olkoonpa se sitten joku *tai-*

deluoma, rakennus, kuva, sävellys, runoelma; tai *tieteellinen suoritus*, tieteellisesti järjestetty ainekokoelma, teoria, keksintö tai löytö taikka vihdoin jonkunlainen *valtiollinen tai yhteiskunnallinen laitos tahi järjestö*, jonka hän on herättänyt henkiin tai jonka luomiseen ja voimistuttamiseen hän on ottanut tehokkaasti osaa.

Niin kauan kuin tällainen työ kestää ja vaikuttaa, niin kauan säilyy myöskin mielenkiinto luojaan persoonaa kohtaan. Ja jos tällainen työ jää huomaamatta tekijänsä eläessä, kasvaen ja saaden merkitystä vasta hänen kuolemansa jälkeen, kuten on useiden keksintöjen, löytöjen ja järjestöjen laita, niin on mahdollista, että mielenkiinto tekijää kohtaan herää myöskin vasta hänen kuolemansa jälkeen ja kasvaa yhä suuremmaksi. Kuta vähemmän häntä huomattiin hänen eläessään, kuta vähemmän hänen persoonastaan tiedetään, sitä enemmän kiihdyttää mielikuvitusta, jos hänen työnsä on valtava, sitä pikemmin hänet kiedotaan tarujen ja satujen sepeleeseen. Ihmisten syyn-etsimistarve, joka hakee jokaisesta yhteiskunnallisesta — alkujaan myöskin jokaisesta luonnollisesta — tapahtumasta vaikuttavaa persoonaa, joka sen synnyttää, tämä tarve on niin voimakas, että se pakottaa keksimään jonkun merkitykseltään valtavan teon luojaan tai asettamaan sen jonkun muistossa säilyneen nimen yhteyteen, jos todellinen luoja on unohtunut, tai jos työ on, kuten usein sattuu, useimpain yhdistyneitten voimain tuote, joista ei kukan ole ollut toistaan etevämpi siinä määrässä, että olisi ollut mahdollista mainita varma alkuunpanija.

Meidän ei ole etsittävä Jeesuksen *persoonallisuudesta*, vaan hänen nimeensä liittyvistä *teoista* perustus siihen, minkätähden Jeesuksen messiaallisuus ei päättynyt samoin kuin Judaksen ja Theudaksen sekä muiden sen ajan messiasten. Intoileva luottamus profeetan persoonallisuuteen, ihmeitten jano, haltioittuminen ja ylösnousemismusko — kaikki nämä seikat tapaamme muidenkin messiasten kan-

nattajissa samoin kuin Jeesuksen. Mikä heille kaikille siis on yhteistä, ei voi olla perustuksena siihen, että yksi heistä eroaa. Tosin vapaamielisimmät jumaluusoppineet otaksuvatkin vain sen, että vaikka kaikki Jeesuksesta kerrotut ihmeet ovatkin hyljättävät, on Jeesus itse kumminkin ihme, yli-ihminen, jonka kaltaista maailma ei tunne toista, mutta emme me voi tunnustaa tätäkään ihmettä. Silloin jää Jeesuksen ja muiden messiasten väliseksi eroksi ainoastaan se, että viimeainitut eivät jättäneet jälkeensä mitään, missä heidän persoonallisuutensa olisi elänyt edelleen, kun taas Jeesus jätti jälkeensä järjestön laitoksineen, jotka olivat erinomaisen sopivat pitämään hänen seuraajiaan koossa ja vetämään puoleensa aina uusia.

Muut messiaat olivat vain keränneet kapinaa varten joukkoja, jotka hajosivat, jos se ei onnistunut. Ellei Jeesus olisi tehnyt enemmän, niin hänen nimensä olisi kadonnut jäljettömiin, kun hän oli naulattu ristille. Mutta Jeesus ei ollut ainoastaan kapinallinen, vaan hän oli myöskin edustaja ja esitaistelija, vieläpä hän perusti järjestön, joka eli hänen jälkeensä ja kasvoi yhä mahtavammaksi, tuli yhä voimakkaammaksi.

Tavanmukaisesti otaksutaan tosin, että apostolit ovat järjestäneet Kristuksen seurakunnan vasta hänen kuolemansa jälkeen. Mutta ei mikään pakota meitä uskomaan tätä otaksunaa, joka on sangen epätodenmukainen. Tämä ei itse asiassa sisällä sen vähempää, kuin että Jeesuksen seuralaiset heti hänen kuolemansa jälkeen liittivät hänen oppiinsa jotakin aivan uutta, jota hän ei ollut ottanut huomioon eikä tahtonut, ja että nuo siihen saakka järjestyttömät ryhtyivät luomaan tätä järjestöä, jota Jeesuksen oppi ei laisinkaan ollut tarkoittanut, juuri sillä hetkellä, jolloin he olivat kärsineet tappion, mikä olisi voinut hajottaa vahvankin järjestön. Vertaamalla tätä samankaltaisiin järjestöihin, joiden alkuperä on paremmin tunnettu, voitaisiin pikemmin otaksua, että jo ennen Jeesusta oli

ollut kommunistisia, messiaan odotuksen täyttämiä Jerusalemin proletariein avustusyhdistyksiä, ja että eräs Jeesus niminen rohkea kansankiihottaja ja kapinoitsija, joka oli kotoisin Galileasta tuli vain niiden etevimmäksi esitaistelijaksi ja veritodistajaksi.

Johanneksen mukaan oli kahdellatoista apostolilla jo Jeesuksen aikana yhteinen kassa. Ja Jeesus vaatii kaikilta muiltakin oppilailtaan koko heidän omaisuutensa luovuttamista.

Apostolein teoissa ei myöskään mainita missään, että apostolit olisivat järjestäneet seurakunnan vasta Jeesuksen kuoleman jälkeen. Tapaamme heidät jo tähän aikaan järjestyneinä, pitämässä jäsenkokouksiaan ja toimittamassa tehtäviään. Ensimmäinen kohta, jossa mainitaan kommunistista apostolien teoissa, kuuluu:

„Ja he pysyivät alati uskollisina apostolien opissa ja osallisuudessa ja leivän murtamisessa ja rukouksissa” *) toisin sanoen, he jatkoivat yhteisiä aterioitansa ja muita kommunistisia laitoksiansa kuten tähänkin saakka. Jos nämä olisivat tulleet käytäntöön vasta Jeesuksen kuoleman jälkeen, niin sanamuodon täytyisi kuulua aivan toisin.

Seurakuntajärjestö oli side, joka yhdisti Jeesuksen seuralaiset hänen kuolemansa jälkeen ja piti hereillä muistoa ristiinnaulitusta esitaistelijastaan, joka oli perinnäistietojen mukaan itse ilmaissut itsensä messiaaksi. Kuta enemmän järjestö kasvoi, kuta mahtavammasi se tuli, sitä enemmän sen marttyyrien täytyi kiihottaa jäsenten mielikuvitusta, sitä enemmän täytyi seurakuntaan kuuluvain torjua sitä käsitystä, että ristiinnaulittua messiaasta pidettäisiin vääränä, sitä enemmän he tunsivat olevansa pakotetut tunnustamaan hänet hänen kuolemastaan huolimatta oikeaksi messiaaksi, joka oli tuleva kaikessa heruudessaan, sitä tarpeellisempaa heidän oli uskoa hänen

*) Ap. teot 2: 42.

ylösnousemiseensa, ja sitä enemmän tuli uskoa ristiinnaulitun messiasluonteeseen ja hänen ylösnousemiseensa järjestön tunnusmerkiksi, jonka kautta se erosi kaikista muista messiaaseenuskovista. Jos usko ristiinnaulitun messiaan ylösnousemiseen olisi syntynyt *personallisista* vaikutelmista, niin sen olisi täytynyt yhä enemmän häipyä toisten vaikutelmain tieltä ja kadota niiden mukana, jotka olivat mieskohtaisesti tunteneet Jeesuksen. Jos taas usko ristiin naulitun ylösnousemiseen johtui siitä vaikutuksesta, joka hänen *järjestöllänsä* oli, täytyi sen tulla sitä lujemmaksi ja valtavammaksi, kuta enemmän järjestö kasvoi ja kuta vähemmän he tiesivät mitään varmoja seikkoja Jeesuksen persoonasta, kuta epävarmemmat tiedot siis kahlehtivat hänen palvelijainsa mielikuvitusta.

Usko ristiinnaulitun ylösnousemiseen ei siis luonut kristillistä seurakuntaa eikä antanut sille sen voimaa, vaan päinvastoin seurakunnan elinvoima loi uskon heidän messiaansa elämän jatkumiseen.

Oppi ristiinnaulitusta ja ylösnouksesta messiaasta ei itsessään sisältänyt mitään senlaista, jota olisi ollut mahdoton yhdistää juutalaisten ajatustapaan. Olemme nähneet, kuinka se oli juuri silloin ylösnousemisuskon täyttämä. Samoin myöskin se ajatus, että tuleva herruus oli ostettavissa ainoastaan vanhurskusten kärsimyksien ja kuoleman kautta, oli ikäänkuin kuteena juuri juutalaisten messiaasta koskevassa kirjallisuudessa. Se oli luonnollinen seuraus juutalaisuuden vaikeasta asemasta.

Usko ristiinnaulittuun messiaaseen olisi siis muodostanut ainoastaan erityisen muunnoksen sen ajan juutalaisten monista messiaasta tarkoittavista odotuksista, ellei se perustus, johon se nojautui, olisi samalla ollut sellainen, että sen täytyi kehittyä juutalaisuuden vastakohtaksi. Tämä perustus, köyhälistön kommunistisen järjestön elinvoima, oli läheisessä yhteydessä Jerusalemin kommunistien proletarien messiasodotuksen erikoisen laadun kanssa.

e) Kansainvälinen vapahtaja.

Muiden juutalaisten, myöskin helotien, messiasta tarkoittava odotus oli puhtaasti kansallista luonnetta. Muiden kansojen alistaminen juutalaiseen maailmanvaltaan, joka oli astuva roomalaisen sijalle, kosto kansoille, jotka sortivat ja pitelivät pahoin juutalaisia, kas siinä oli tämän odotuksen sisällys. Toisenlaatuinen oli kristillisen seurakunnan messiaan odotus. Sekin oli tosin juutalaisänmaallista ja roomalaisvihollista. Vieraan vallan karkottaminen oli kaiken vapautumisen ensimmäinen ehto. Mutta kristityn seurakunnan kannattajat eivät aikoneet pysähtyä siihen. Ei ainoastaan vierasten vallanpitäjäin, vaan kaikkien vallanpitäjäin, myöskin kotoisten ies oli poistettava. He kutsuivat luoksensa ainoastaan „raskautettuja ja vaivattuja”, tuomiopäivä oli oleva koston päivä kaikille mahdollisille ja rikkaille.

Ei rotuviha, vaan luokkaviha oli se intohimo, joka valtavimmin leimusi heissä. Ja sehän oli varma eroamisen siemen muista kansallismielisistä juutalaisista.

Mutta samalla se myöskin antoi aiheen lähestyä muuta ei-juutalaista maailmaa. Kansallisen messiasaatteen täytyi luonnollisesti rajoittua ainoastaan juutalaisiin, muu maailma, jonka tuhoa se tarkoitti luonnollisesti hylkäsi sen.

Sitävastoin luokkaviha rikkaita vastaan samoin kuin proletarinen kaikkiihteyden tunnekin olivat aatteita, joita ei suinkaan voinut hyväksyä ainoastaan juutalainen köyhälistö. Messiaan odotuksen, joka tarkoitti köyhien vapauttamista, täytyi saavuttaa myötätuntoa kaikkien kansojen köyhien keskuudessa. *Kansallinen* messias ei voinut tunkeutua juutalaisten rajojen ulkopuolelle, sen voi tehdä ainoastaan *sosialinen* messias, yksistään se voi voitollisesti kestää juutalaisen yhteiskunnan pelottavan häviön, joka kärjistyi huippuunsa Jerusalemin hävityksessä.

Toiselta puolen taas voi kommunistinen järjestö pitää puoliansa Rooman valtakunnassa ainoastaan silloin, kun sitä vahvisti usko tulevaan messiakseen, joka oli pelastava kaikki sorretut ja kovan kohtelun alaiset. Kommunistiset järjestöt muodostuivat käytännössä, kuten myöhemmin tulemme näkemään, keskinäisiksi avustusyhdistyksiksi. Sellaisten tarve oli Rooman valtakunnassa ajanlaskumme ensimmäiseltä vuosisadalta alkain yleinen ja se tunnettiin sitä syvemmin, kuta suuremmaksi yleinen köyhyys kasvoi ja kuta tarkemmin viimeiset ikivanhan kommunismin perityt jätteet hävisivät. Mutta epäluuloinen hirmuvalta lopetti kaiken yhdistyselämän; olemmehan nähneet, että Trajanus pelkäsi yksinpä vapaaehtoisia palokuntiakin. Cæsar vielä säästi juutalaisia järjestöjä, mutta myöhemmin nämäkin menettivät etuoikeutetun asemansa.

Avustusyhdistykset voivat jatkaa toimintaansa ainoastaan salaisina liittoina. Mutta kukapa olisi tahtonut panna henkensä alttiiksi ainoastaan saadakseen pelkkää avustusta? Ja kukapa olisi tehnyt sen kaikkikiykyiden tunteesta toverien hyväksi tuohon aikaan, jolloin melkein kaikki yhteisharrastus oli sammunut? Mitä tästä yhteisharrastuksesta yhteisestä alttiiksiantaumisesta vielä oli jäljellä, se ei missään kohdannut niin suurta ja ylentävää aatetta, kuin messiaallinen maailman-, toisin sanoen yhteiskunnan uudistus. Ja itsekäimpiä köyhälistön joukosta, jotka etsivät avustusyhdistyksiä oman mieskohtaisen etunsa tähden, rauhoitti heitä uhkaavan vaaran rinnalla aate persoonallisesta ylösnousemisesta ja sitä seuraavasta runsaasta palkitsemisesta; aate joka olisi ollut tarpeeton innostuttamaan vainotuita sellaisina aikoina, jolloin olot valtavammin kiihottivat yhteiskunnallisia vaistoja ja tunteita, joten yksilö tunsi olevansa vastustamattomasti pakotettu seuraamaan niitä, vaikkapa heidän etunsa, vieläpä heidän elämänsäkin joutuisivat vaaraan. Henkilökohtaisen ylösnousemisen aate oli sitävastoin välttämätön, jos mieli

käydä vaarallista taistelua mahtavia valtoja vastaan aikakaudella, jolloin kaikki yhteiskunnalliset vaistot ja tunteet olivat jatkuvan yhteiskunnallisen hajaantumisen tähden poljetut mitä syvimmälle ei ainoastaan hallitsevien luokkien vaan myöskin sorrettujen ja riistettyjen keskuudessa.

Ainoastaan kristityn seurakunnan *kommunistisessa, ristiinnaulitun* messiaan muodossa voi messiasaate päästä juurtumaan juutalaiskansan ulkopuolelle. Ainoastaan usko *messiakseen ja ylösnousemiseen* voi ylläpitää ja levittää kommunistista järjestöä salaisena seurana Rooman valtakunnassa, kun nämä molemmat tekijät — kommunismi ja messiasusko yhtyivät, kävivät ne vastustamattomiksi. Mitä juutalaiskansa turhaan odotti kuninkaallista sukua olevalta messiaaltaan, se onnistui köyhälistöstä kohonneelle ristiinnaulitulle messiaalle: hän alisti Rooman, taivutti keisarit, valloitti maailman. Mutta hän ei valloittanut sitä köyhälistölle. Hänen voittokulussaan muuttui proletarieni, kommunistinen avustusjärjestö maailman valtavimmaksi hallitus- ja riistämiskoneistoksi. Tämä dialektinen prosessi ei ole kuulumaton. Ristiinnaulittu messias ei ollut ensimmäinen eikä viimeinen valloittaja, joka käänsi voitokkaan armeijansa lopuksi omaa kansaansa vastaan ja käytti sitä sen alistamiseen ja masentamiseen.

Myöskin Cæsar ja Napoleon olivat syntyneet kansanvallan voitosta.

3. Juutalaiskristityt ja pakanakristityt.

a) Agitatsioni pakanain keskuudessa.

Ensimmäinen komministinen messiasseurakunta muodostui Jerusalemiin. Ei ole pienintäkään syytä epäillä tätä Apostelien tekojen tiedonantoa. Mutta pian syntyi seurakuntia myöskin muihin kaupunkeihin, joissa oli juutalaista köyhälistöä. Olihan Jerusalemin ja muiden valtakunnan osien, varsinkin sen itäisen puoliskon välillä vahva liike jo niiden monien satojentuhansien ehkäpä miljoonain pyhiinvaeltajain kautta, jotka joka vuosi vaelsivat sinne. Ja lukuisia rutiköyhiä kiertelijöitä, joilla ei ollut perhettä eikä kotoa, kulki lakkaamatta paikasta paikkaan, kuten he vielä nytkin tekevät Itä-Europassa, viipyen kaikkialla niin kauan, kuin armeliaisuutta riitti. Tämän mukaisia ovat määräykset, jotka Jeesus antoi apostoleilleen:

„Älkää ottako mukaanne rahakukkaroa, ei laukkua, ei kenkiä; älkää tervehtikö ketään tiellä. Kun tulette sisälle johonkin talon, niin sanokaa ensiksi: 'Rauha olkoon tälle talolle'! Ja jos siellä on jokin rauhan lapsi, niin teidän rauhanne on lepäävä hänen päällään; mutta jos ei ole, niin se palajaa teille. Ja olkaa siinä talossa ja syökää ja juokaa mitä heillä on tarjota, sillä työmies ansaitsee saada palkkansa (!). Älkää siirtykö talosta taloon. Ja kun tulette johonkin kaupunkiin, jossa ottavat teitä vastaan, niin syökää mitä eteenne pannaan, ja panrantakaa siinä olevat sairaat ja sanokaa heille: 'Jumalan valtakunta on lähestynyt teitä'. Mutta kun tulette johonkin kaupunkiin,

jossa eivät ota teitä vastaan, niin menkää ulos sen kaduille ja sanokaa: 'Tomunkin, joka kaupungistanne on tarttunut jalkoihimme, me pudistamme pois teille; kuitenkin tietäkää se, että Jumalan valtakunta on lähestynyt'. Minä sanon teille: Sodomalle on oleva sinä päivänä huokeampi kuin sille kaupungille." *)

Loppu-uhkaus, jonka evankelista antaa Jeesuksen tässä lausua, on kuvaava kostonhimoiselle kerjäläiselle, joka huomaa pettyneensä almua odottaessaan. Hän näkisi mieluummin koko kaupungin häviävän tuleen sen tähden. Messiaan toimeenpanema tulipalo on hankkiva hänelle soihdun.

Apostoleita olivat kaikki uuden järjestön omistamattomat kiertelevät agitaattorit, eivätkä ainoastaan nuo kak-sitoista, joiden nimet ovat säilyneet Jeesuksen asettamina sanan julistajina. Ennen mainitsemamme „Kahdentoista apostolin oppi”, puhuu vielä toisen vuosisadan puolivälissä apostoleista, jotka ovat vaikuttamassa.

Tällaisia vaeltelevia, omasta mielestään pyhän hengen täyttämiä „kiertelijöitä ja loitsijoita” olivat ne miehet, jotka levittivät uuden proletarisen järjestön periaatteita, „iloista sanomaa”, evankeliumia **) Jerusalemissa ensin läheisiin juutalaisseurakuntiin ja sitten yhä kauemmaksi aina Roomaan saakka. Mutta heti kun evankeliumi jätti Palestinan maaperän, joutui se tykkänään toiselle yhteiskunnalliselle tasolle joka valoi sen toisenlaiseksi.

Juutalaisseurakuntain jäsenten ohella apostolit tapasivat siellä mitä läheisimmässä kanssakäymisessä näiden kanssa juutalaisuuteen kääntyneitä „Jumalaa pelkääviä” pakanoita (sebomenoi), jotka palvelivat juutalaisten Jumalaa ja kävivät synagogissa mutta eivät voineet ratkaisevasti omaksua kaikkia juutalaisten tapoja. Parhaassa

*) Luuk. ev. 10: 4—13.

**) Kreikkalaisista sanoista *eu*, hyvä onnea luottava, ja *angelo*, julistaa, kertoo.

tapauksessa he alistuivat kastekylvyn juhlamenoihin, kas teeseen, mutta he eivät tahtoneet kuullakaan ympärileikkauksesta ja yhtä vähän ruokasäännöistä, sabbatin vietosta sekä muista äärimäisyyksistä, jotka olisivat tykkänään erottaneet heidät heidän pakanallisesta ympäristöstään.

Evankeliumin yhteiskunnallinen sisälllys löysi pakostakin taipuvaisia seuralaisia tällaisten „Jumaalaa pelkäävään” pakanain proletarisista piireistä. Nämä kuljettivat sen muihin ei-juutalaiseihin proletariipiireihin, joissa oli hyvä maaperä opille ristiinnaulitusta messiaasta, mikäli se antoi toivoa yhteiskunnallisesta mullistuksesta ja pikaisista avustuslaitoksista. Sitävastoin nämä piirit eivät ymmärtäneet mitään, mikä oli yksinomaisesti juutalaista, kohtelivatpa kaikkea sellaista vastenmielisyydellä ja ivalla.

Kuta enemmän uusi oppi levisi Palestinan ulkopuolella oleviin juutalaiseurakuntiin sitä ilmeisemmäksi täytyi käydä, että sen propagandavoima lisäytyisi tavattomasti, jos ne luopuisi kakista juutalaisista erikoisuuksistaan, lakkaisi olemasta kansallinen ja muuttuisi yksinomaan sosia-liseksi

Henkilö, joka tämän ensimmäisenä tunnusti ja ryhtyi voimakkaasti sitä puolustamaan, oli eräs Saulus niminen juutalainen, joka en tarun mukaan ollut kotoisin Palesti-nasta, vaan erään kreikkalaisen Tarrus nimisen kaupun-gin juutalaiseurakunnasta Kilikiassa. Tulisieluna hän ensin antautui mitä innokkaimmalla tarmolla puolusta-maan farisealaisuutta ja taisteli fariseuksena zelotilaisuudelle niin läheistä sukua olevaa kristittyjen seurakuntaa vastaan, kunnes hän, kuten kerrotaan, erään näyn kautta muitta mutkitta oppi parempaa ja kääntyi päinvastaiseen äärimäisyyteen. Hän liittyi kristittyyn seurakuntaan, mutta esiintyi heti sen keskuudessa perityn katsantotavan kumoojana, vaatiessaan uuden opin levittämistä juutalais-piirien ulkopuolelle tahtomatta näiden kääntymistä juuta-laisuuteen

Hänen pyrintöjensä kuvaavaa on, että hän muutti hebrealaisen nimensä Saulus latinalaiseksi Paavali (Paulus) nimeksi. Juutalaiset, jotka tahtoivat tulla huomatuiksi juutalaisten piirien ulkopuolella, muuttivat mielellään täten nimensä. Jos joku Manasse kutsui itseänsä Mene-laukseksi, niin minkätähden ei Saulus Paavaliksi.

Nykyään voitane tuskin enää varmasti sanoa, mikä on historiallisesti totta Paavalia koskevassa kertomuksessa. Samoin kuin kaikkissa muissakin seikoissa mitkä koskevat persoonallisia tapahtumia, osottautuu Uusi testamentti tässäkin sangen epäluotettavaksi lähteeksi, joka on täynnä ristiriitoja ja mahdottomia ihmekertomuksia. Mutta Paavalin henkilökohtaiset teothan ovatkin sivuasioita. Ratkaisevaa on asiallinen vastakkaisuus kristityn seurakunnan aikaisemman mielipiteen kanssa. Tämä Paavalissa ruumiillistunut vastakkaisuus johtui asian luonnosta. Se oli välttämätön, ja kuinka paljon Apostolien teot väärentänevätkin yksityisiä tapahtumia, jättävät ne kumminkin näkyviimme tosiasiassa taistelun näiden molempain suuntain välillä seurakunnassa. Apostolien teot on tendensikirjoitus, joka on syntynyt tästä taistelusta levittääkseen Paavalin kannattamaa suuntaa, mutta samalla myöskin hämmentääkseen molempain suuntain välistä vastakkaisuutta.

Aluksi lienee uusi suunta esiintynyt vielä vaatimattomana, pyytännyt ainoastaan suvaitsevaisuutta muutamissa kohdissa, joita emäseurakunnan olisi katsottava myötätuntoisesti.

Siltä näyttää ainakin Apostolien tekojen kertomuksen mukaan, joka tosin maalaa kaikki ruusun väriseksi ja kuvailee rauhaa siinä, missä itse asiassa riehui katkera taistelu *)

*) Vertaa *Bruno Bauerin* Die Apostelgeschichte, (Apostolien teot) 1850.

Niinpä se kertoo esimerkiksi Paavalin agitatsioonin ajoilta Syriassa:

„Ja Juudeasta tuli sinne muutamia, jotka opettivat veljiä: „Jollette ympärileikkauta itseänne Mooseksen säännön mukaan, ette voi pelastua.” Kun siitä syntyi eripuraisuus ja Paavalin ja Barnabaan puolelta kova väittely heitä vastaan, niin päätettiin, että Paavali ja Barnabas sekä muutamat muut heistä menisivät tämän riitakysymyksen tähden apostolien ja vanhimpien tykö Jerusalemiin. Niin seurakunta saattoi heitä matkalle, ja he kulkiivat Foinikian ja Samarian kautta ja kertoivat pakanain kääntymyksestä ja ilahuttivat sillä suuresti kaikia veljiä. Ja kun he saapuivat Jerusalemiin, niin seurakunta ja apostolit ja vanhimmat ottivat heitä vastaan; ja he kertoivat kuinka paljon Jumala oli tehnyt ollen heidän kanssaan. Mutta fariseusten lahkosta nousivat muutamat, jotka olivat tulleet uskoviksi, ja sanoivat: „He ovat ympärileikkavat ja heitä on käskettävä noudattamaan Mooseksen lakia.” *)

Nyt kokoontuivat apostolit ja vanhimmat, siis tavallaan puoluehallinto. Pietari samoin kuin Jakobkin pitivät sovinnollisia puheita, ja vihdoinkin päätettiin lähettää Judas, Barsabas ja Silas, jotka myöskin kuuluivat hallintoon, Syriaan selittämään siellä veljille:

„Sillä Pyhä Henki ja me olemme katsoneet hyväksi, ettei teidän päällemme ole pantava mitään enempää kuormaa kuin nämä välttämättömät määräykset: että kartatte epäjumalille uhrattua ja verta ja tukehtunutta ja haurautta.” **)

Hallinto luopui pakanallisten proselyyttien ympärileikkauksesta. Mutta avustuslaitosta ei saatu lyödä laimin: „Meidän piti vaivaisia muistamaan jota minä olen

*) App. teot 15: 1—5.

**) App. teot 15: 28—29.

ahkeroinut tehdä”, kertoo Paavali tästä kirjeessään Galatalaisille. *)

Avustuslaitos oli yhtähyvin juutalaiskristittyjen kuin pakanakristittyjenkin sydämellä. Se ei siis ollut riitakysymyksenä heidän keskuudessaan. Senpätähden sitä kosketellaankin niin vähän heidän kirjallisuudessaan, joka on melkein yksinomaan syntynyt taistelutarkoituksessa. On väärin, jos tämän harvoin tapahtuvan mainitsemisen nojalla päätellään, että sillä ei ollut sanottavaa merkitystä alkukristillisyydessä. Mainitsemattomuus osottaa vain sitä, että sillä ei ollut mitään merkitystä sisällisissä riidoissa.

Nämä paisuivat yhä laajemmiksi kaikista sovittelu-yrityksistä huolimatta.

Äsken mainitussa Paavalin kirjeen Galatalaisille syytetään jo ympärileikkauksen puolustajia siitä, että he toimivat opportunistisessa tarkoituksessa:

„Jotka tahtovat myös näön jälkeen lihassa kelvata, ne teitä ympärileikkaukseen vaativat, ainoastaan ettei heitä Kristuksen ristiltä vainottaisi.” **)

Mainitun Jerusalemissa pidetyn kokouksen jälkeen annetaan Apostolien teoissa Paavalin tehdä Kreikan maahan agitatsioni matka, joka taaskin koetti levittää oppia pakanain keskuuteen. Jerusalemiin palattuansa hän kertoi tovereille matkansa tuloksista.

„Sen kuultuaan he ylistivät Jumalaa ja sanoivat Paavalille: „Sinä näet, veli, kuinka monta tuhatta juutalaista on tullut uskovaiseksi, ja he ovat kaikki lain kiivailijoita. Mutta heille on kerrottu sinusta, että sinä opetat kaikkia pakanain seassa asuvia juutalaisia luopumaan Mooseksesta ja kiellät heitä ympärileikkaamasta lapsiaan ja vaeltamasta sääntöjen mukaan.” ***)

*) Gal. 2: 10.

**) Gal. 6: 12.

***) Ap. teot 21: 20 ja seur.

Häntä vaaditaan nyt puhdistautumaan tästä syytöksestä ja todistamaan, että hän vielä on hurskas juutalainen. Hän osottaa olevansa valmis siihen mutta hänet estää siitä eräs juutalaisten meteli kun nämä tahtoivat surmata hänet kansansa petturina. Roomalainen esivalta ottaa hänet nyt jonkunlaiseen suojelusvankeuteen ja lähettää hänet vihdoin Roomaan jossa hän esteettä saa harjoittaa agitatsionsiansa aivan toisin kuin Jerusalemissa: „ja hän julisti Jumalan valtakuntaa ja opetti Herrasta Jeesuksesta Kristuksesta kaikella rohkeudella kenenkään estämättä.” *)

b) Juutalaisten ja kristittyjen välinen vastakkaisuus.

Asian luonnosta johtuu, että pakanakristityt puolustivat katsantokantaansa sitä jyrkemmin, kuin enemmän heidän lukunsa lisääntyi. Siten täytyi vastakkaisuuden yhä enemmän kärjistyä.

Kuta kauemmin tämä ristiriita kesti, kuin lukuisemmiksi riitakysymykset tulivat, sitä vihamielisempinä molemmat suunnat esiintyivät toisiansa vastaan. Tämä kävi vielä voimakkaammaksi, kuin vastakkaisuus juutalaisten ja niiden kansojen välillä, joiden keskuudessa he asuivat, jyrkkene viime vuosikymmenillä ennen Jerusalemin hävitystä. Juuri proletariset ainekset juutalaisten keskuudessa, varsinkin Jerusalemissa, osottivat yhä kiihkeämpää vihaa ei-juutalaisia kansoja, ennen kaikkea roomalaisia kohtaan. Roomalainen, hän oli ilkein sortaja ja riistäjä, pahin vihollinen. Ja helleni oli hänen liittolaisensa. Tarkemmin kuin koskaan ennen tuotiin nyt esiin kaikki se, mikä erotti juutalaisen heistä. Silloin täytyi kaikkien niiden, jotka panivat pääpainon opin leviämislle juutalaisten keskuudessa, jo agitatorisistakin syistä kiinnittää suu-

*) Ap. teot. 28: 31.

rempi huomio juutalaisiin ominaisuuksiin, pitää kiinni kaikista juutalaisista määräyksistä, joten he jo ennakolta taipuivat ympäristönsä juutalaisen vaikutuksen alaisiksi.

Mutta samassa määrässä kuin juutalaisten hurja viha heitä sortavia kansoja kohtaan kasvoi, samassa määrässä lisääntyi näiden keskuudessa se vastenmielisyys ja halveksiminen, jota joukot tunsivat juutalaiskansaa kohtaan. Tämä taas johti pakanakristittyjen ja heidän agitatoriensa keskuudessa siihen, että he eivät ainoastaan halunneet päästä omasta puolestaan vapaiksi juutalaisten määräyksistä, vaan myöskin ryhtyivät yhä terävämmin arvostelemaan näitä määräyksiä. Juutalaiskristittyjen ja pakanakristittyjen välinen vastakkaisuus muodostui viimemainittujen keskuudessa yhä enemmän vastenmielisyydeksi itse juutalaisuutta kohtaan. Mutta usko messiakseen, myöskin ristiinnaulittuun messiakseen oli kuitenkin juurtunut liian syvälle juutalaisuuteen, joten pakanakristityt eivät voineet aivan yksinkertaisesti hyljätä tätä. He omaksuivat juutalaisuudesta kaikki messiaasta tarkoittavat ennustukset ja muut messiaan odottamista tukevat seikat, esiintyen kumminkin samaan aikaan yhä vihamielisempinä samaa juutalaisuutta kohtaan. Tämä liitti uuden ristiriidan niihin moniin entisiin, joita jo olemme osottaneet kristinuskossa.

Olemme jo nähneet, kuinka suuren arvon evankeliumit panevat Jeesuksen polveutumisen Davidista, kuinka ne esittävät mitä kummallisimpia otaksumia saadakseen galilealaisen syntymään Betlehemissä Yhä uudelleen niihin lainataan kohtia juutalaisten pyhistä kirjoista todistamaan Jeesuksen messiaallista tehtävää. Ja ne panevat Jeesuksenkin vastustamaan sitä otaksumaa, että hän tahotoisi lakkauttaa juutalaisten lain:

„Älkää luulko, että minä olen tullut kumoamaan lakia tai profeettoja; en ole tullut kumoamaan, vaan täyttämään. Sillä totisesti sanon teille: kunnes taivas ja maa katoavat.

ei pienintäkään kirjainta eikä yhtäkään piirtoa katoa laista, ennenkuin kaikki on tapahtunut." *)

Opetuslapsilleen Jeesus kääntäytyi ja sanoi:

„Älkää lähtekö pakanain luo älkääkä menkö mihinkään samarialaisten kaupunkiin, vaan menkää ennemmin niiden kadonneiden lammasten tykö, jotka ovat Israelin huoneessa." **)

Tässä suorastaan kielletään opin levittäminen juutalaisten ulkopuolelle. Samaan suuntaan vaikkakin lempeämmin puhui Jeesus Matteuksen evankeliumissa eräälle kanaantilaiselle vaimolle (Markuksen evankeliumin mukaan kreikkalaiselle, syntyään syrofoinikialaiselle). Tämä huusi hänelle:

„Herra, Daavidin poika, armahda minua! Tytärtäni vaivaa riivaajainen kauheasti." Mutta hän ei vastannut hänelle sanaakaan. Niin hänen oppilaansa tulivat ja rukoilivat häntä sanoen: „Laske hänet luotasi, sillä hän huutaa peräsämme." Hän vastasi ja sanoi: *Minua ei ole lähetetty muiden kuin Israelin huoneen kadonneiden lammasten tykö.*" Mutta vaimo tuli ja kumarsi häntä ja sanoi: „Herra, auta minua!" Mutta hän vastasi ja sanoi: „Ei ole soveliaista ottaa lasten leipää ja heittää penikoille." Mutta vaimo sanoi: „Niin, Herra; penikathan syövät niitä muruja, jotka putoavat heidän herrainsa pöydältä." Silloin Jeesus vastasi ja sanoi hänelle: „Oi vaimo, suuri on uskosi, tapahtukoon sinulle, niinkuin tahdot." Ja hänen tyttärensä oli terve siitä hetkestä." ***)

Jeesus antautuu siis tässä sovitteluihin. Mutta aluksi hän on sangen tyly kreikkalaisnaista kohtaan yksistään siistä syystä, että tämä ei ole juutalainen, vaikka hän huutaa häntä avuksi juutalaisen messiasuskon mukaan Daavidin poikana.

*) Matt. 5: 17, 18. Vertaa myöskin Luuk. 16: 16.

**) Matt. 10: 5, 6.

***) Matt. 15: 21 ja seur. Vertaa Mark. 7: 24 ja seur.

Täydelleen juutalaista ajatustapaa osottaa sekin, kun Jeesus lupaa apostoleilleen, että he hänen tulevaisuudenvaltiossaan istuvat kahdellatoista valtaistuimella ja tuomitsevat Israelin kahtatoista sukukuntaa. Tämä tulevaisuudenkuva voi näyttää erityisen viehättävältä ainoastaan juutalaisen ja vieläpä ainoastaan Judean juutalaisen mielestä. Pakanapropagandalle se ei merkinnyt mitään.

Mutta vaikka evankeliumeihin siirtyikin niin tuntuja jälkiä juutalaisesta messiasuskosta, niin ilmestyy niissä välittömästi näiden ohella saman vastenmielisyyden ilmauksia juutalaisuutta vastaan, joka oli vallannut niiden kirjoittajat ja kopioitsijat. Jeesus vastustaa lakkaamatta kaikkea, mikä oli hurskaille juutalaisille kallista, paastoja, näkyleipiä, sabbattilepoa. Pakanat hän asettaa juutalaisten yläpuolelle:

„Sentähden sanon teille: Jumalan valtakunta otetaan teiltä pois ja annetaan kansalle, joka tekee sen hedelmiä.” *)

Meneepä Jeesus niinkin pitkälle, että hän suorastaan kiroaa juutalaisia:

„Sitten hän rupesi soimaamaan mitä kaupunkeja, joissa useimmat hänen voimatekonsa olivat tapahtuneet, siitä etteivät olleet tehneet parannusta. „Voi sinua Korasin! Voi sinua Betsaida! Sillä jos Tyyrossa ja Siidonissa ne voimateot olisivat tapahtuneet, jotka ovat tapahtuneet teissä, niin olisivat jo aikaa säkissä ja tuhassa tehneet parannuksen. Mutta minä sanon teille: Tyyrolle ja Siidomille on oleva tuomiopäivänä huokeampi kuin teille. Ja sinä Kapernaum, tulet kohan taivaaseen asti ylennettäväksi? Et, tuonelaan asti tulet alentumaan; sillä jos Sodomassa olisivat tapahtuneet ne voimateot, jotka ovat tapahtuneet sinussa, niin se seisoi vielä tänä päivänä. Mutta

*) Matt. ev. 21: 43.

minä sanon teille: Sodoman maalle on oleva tuomiopäivänä huokeampi kuin sinulle.” *)

Nämä sanat osottavat välitöntä juutalaisvihaa. Tässä ei enää erityinen juutalaislahko puhu muita saman kansan lahkoja vastaa. Tässä leimataan juutalaiskansa sellaiseenaan siveellisesti ala-arvoiseksi, esitetään se erityisen ilkeämieliseksi ja paatuneeksi.

Tämä esiintyy myöskin niissä Jerusalemin hävitystä koskevissa ennustuksissa, joita Jeesus pannaan lausumaan, mutta jotka luonnollisesti ovat laaditut vasta tämän tapahtumaan jälkeen. Juutalaissota, joka niin hämmästyttävällä tavalla osotti juutalaiskansan voiman ja vaarallisuuden sen vastustajille, tämä mitä hurjimman epätoivon rai-vokas purkaus saattoi juutalaisuuden ja pakanuuden välisen vastakkaisuuden kärjistymään huippuunsa, vaikutti jotenkin samoin, kuin kesäkuun ja Pariisin kommunin taistelut köyhälistön ja porvarikunnan väliseen luokkavihaan. Tämä syvensi myöskin kuilua juutalaiskristittyjen ja pakanakristittyjen välillä ja riisti sen lisäksi yhä enemmän maaperää edellisten jalkojen alta. Juutalaisen köyhälistön itsenäinen luokkaliike menetti Jerusalemin häviössä perustuksensa. Sellaisen liikkeen edellytyksenä on kansan riippumattomuus. Jerusalemin hävityksen jälkeen oli juutalaisia enää ainostaan muukalaisten, vihollisten keskuudessa, jotka vihasivat ja vainosivat heitä kaikkia, niin hyvin rikkaita kuin köyhiäkin, samalla tavalla, ja joita vastaan heidän kaikkien täytyi liittyä yhteen. Varakasten armeliaisuus köyhiä kansalaistovereita kohtaan saavuttikin sentähden juuri juutalaiskansan keskuudessa korkean asteen, kansallinen kaikkiiykseydentunne voitti moninkertaisesti luokkavastakohdat. Siten juutalaiskristillisyyks kaddotti vähitellen leviämisoimonsa. Kristinuskoo muuttui sen jälkeen yhä enemmän yksinomaan pakanakristilli-

*) Matt. 11: 20 ja seur.

sydeksi, muuttui yhä enemmän juutalaisten keskuudessa olevasta puolueesta juutalaiskansan ulkopuolella olevaksi puolueeksi, vieläpä juutalaisuuden vastakohtaksi.

Juutalaisen yhteiskuntalaitoksen hävitessä hävisi myöskin juutalais-kansallisen messiasodotuksen perustus. Se voi kyllä vaikuttaa vielä muutamia vuosikymmeniä, osottaa vielä muutamia kouristuksen tapaisia kuolin-ilmioitä, mutta valtiollisen ja yhteiskunnallisen kehityksen vaikuttavana tekijänä se oli saanut kuoliniskun juutalaisen pääkaupungin hiviössä.

Mutta tämä ei koskenut pakanakristittyjen messiasodotusta, joka oli irtautunut juutalaisesta kansallisuudesta ja johon tämän kohtalot eivät siis koskeneet. Messiasaate säilytti nyt elinvoimansa ainoastaan *ristiinaulitun* messiaan muodossa, ainoastaan juutalaisuuden ulkopuolella olevan, kreikaksi käänetyin messiaan, *Kristuksen* muodossa.

Vieläpä kristityt ymmärsivät kääntää tuon kauhean tapauksen, joka merkitsi juutalaisen messiasodotuksen *vararikkoa* suorastaan oman Kristuksensa *voittoretkeksi*. Jerusalemin esiintyi nyt Kristuksen vihollisena, Jerusalemin hävitys Kristuksen kostona juutalaisille, pelottavana todistuksena hänen voitokkaasta voimastaan.

Luukas kertoo Jeesuksen tulosta Jerusalemiin:

„Ja kun hän tuli lähemmäksi ja näki kaupungin, itki hän sitä ja sanoi: „Jospa tietäisit sinäkin tänä päivänä mitä rauhaasi kuuluu! Mutta nyt se on salattuna silmiltäsi. Sillä tulee päiviä päällesi, jolloin vihollisesi saartavat sinut vallilla ja piirittävät sinut ja ahdistavat sinua joka puolelta; ja he kukistavat sinut maan tasalle ja surmaavat sinussa olevat lapsesi, eivätkä jätä sinuun kiveä kiven päälle, sentähden ettet tuntenut etsikko aikaasi.” *)

Ja heti sen jälkeen Jeesus julistaa, että Jerusalemin

*) Luuk. ev. 19: 21 ja seur.

hävityksen päivät, jotka tuhoavat yksinpä raskaina olevat ja imettävätkin, ovat „koston päiviä”. *)

Ranskan vallankumouksen syyskuunmurhat, jotka eivät tarkoittaneet *kosto*a rintalapsille, vaan julman vihollisen torjumista, ovat lempeitä tämän „hyvän paimenen” rankaisutuomion rinnalla.

Mutta Jerusalemin hävityksestä oli vielä muitakin seurauksia kristillisessä ajatustavassa. Olemme jo viitanneet siihen, että kristillisyyden, joka siihen saakka oli ollut väkivaltaista, sai nyt rauhallisen luonteen. Ainoastaan juutalaisten keskuudessa oli keisariajan alussa vielä ollut vallalla voimakas kansanvalta. Muut valtakunnan kansat olivat jo silloin käyneet taisteluun kykenemättömiksi ja heikoiksi, niinpä proletaritkin näiden keskuudessa. Jerusalemin hävitys nujersi viimeisen kansanvoiman valtakunnassa. Kaikki kapinoitseminen kävi nyt toivottomaksi. Ja kristinusko muuttui tästä alkaen yhä enemmän pakana-kristillisyydeksi. Silloin se tuli alistuvaksi, suorastaan orjamaiseksi.

Roomalaiset olivat hallitsijoita valtakunnassa. Heidän edessään oli ennen kaikkea esiinmyttävä kiltteinä lapsina. Ensimmäiset kristityt olivat olleet juutalaisia patriootteja ja kaiken vieraan vallan sekä riistämisen vihollisia, mutta pakanakristityt yhdistivät juutalaisvihaan roomalaisten ja keisarillisen esivallan kunnioituksen. Tämä ilmestyy myöskin evankeliumeissa. Tunnettuhan on kertomus urkkijoista, joita „kirjanoppineet ja ylipapit” lähettivät Jeesuksen luokse, houkutelakseen hänet tekemään majesteettirikoksen:

„Ja he vartioitsivat häntä ja lähettivät hurskaiksi tekeytyviä väijyjä saadakseen häntä kiinni jostakin sanasta, niin että voisivat antaa hänet esivallalle ja maaherran käsiin. Ja ne kysyivät häneltä sanoen: „Opettaja,

*) Luuk. ev. 21: 22.

me tiedämme, että sinä puhut ja opetat oikein etkä katso ihmisen muotoa, vaan opetat Jumalan tietä totuuden mukaan. Onko meidän luvallista antaa keisarille veroa, vai eikö ole?" Mutta hän havaitsi heidän kavaluutensa ja sanoi heille: „Näyttäkää minulle denaari. Kenen kuva ja päällekirjoitus siinä on?" He vastasivat: „Keisarin." Niin hän sanoi heille: „Antakaa siis keisarille mikä on keisarin, ja Jumalalle mikä on Jumalan." *)

Jeesus esittää tässä mainion raha- ja veroteorian: raha kuuluu sille, jonka kuva ja päällekirjoitus siinä on. Kun siis maksetaan keisarille veroa, annetaan hänelle vain hänen rahansa takaisin.

Samanlainen henki huokuu pakanakristillisen propagandan esitaistelijain kirjoituksista. Niinpä sanotaan Paavalin kirjeessä roomalaisille:

„Olkoon jokainen sille esivallalle alamainen, jonka vallan alla hän on. Sillä kaikki esivalta on Jumalalta; se esivalta, joka on, se on Jumalan asettama. Sentähden, joka asettuu esivaltaa vastaan, se nousee Jumalan säätämystä vastaan; mutta jotka nousevat vastaan, ne tuottavat itselleen tuomion.

Sillä hallitusmiehet eivät ole niiden pelkona, jotka tekevät hyvää, vaan niiden, jotka tekevät pahaa. Jos siis tahdot päästä esivaltaa pelkäämästä, niin tee sitä mikä on hyvää, ja sinä saat siltä kiitosta; sillä se on Jumalan palvelija, sinulle hyväksi. Mutta jos pahaa teet, niin pelkää; sillä se ei miekkaa hukkaan kannan, koska se on Jumalan palvelija, kostaja sen rankaisemiseksi, joka pahaa tekee, sentähden on oltava alamainen, ei ainoastaan rangaistuksen tähden, vaan myös omantunnon tähden; senpätähden te verojakin maksatte: sillä viranomaiset ovat Jumalan palvelusmiehiä ja ovat toimessaan juuri sitä varten. Antakaa kaikille mitä olette velvolliset: vero kelle vero on

*) Luuk. ev. 20: 20 ja seur.

tuleva, tulli kelle tulli on tuleva, kunnioitus kelle kunnioitus on tuleva, kunnia kelle kunnia on tuleva.” *)

Kuinka kaukana tämä onkaan jo siitä Jeesuksesta, joka käski opetuslastensa ostaa miekkoja ja saarnasi vihaa rikkaita ja mahtavia vastaan, kuinka kaukana siitä kristillisyydestä, joka Johanneksen ilmestyksessä mitä suurimmalla mielikarvauksella kiroaa Rooman ja siihen liittyneet kuninkaat:

„Kukistui, kukistui se suuri Babylon (Rooma) ja joutui riivajaisten asumasijaksi ja kaikenlaisten saastaiten henkien tyyssijaksi ja kaikenlaisten saastaisten ja inhottavain lintujen tyyssijaksi.

Sillä hänen haureutensa vihan viiniä kaikki kansat ovat juoneet, ja maan kuninkaat ovat haureutta harjoittaneet hänen kanssaan, ja maan kauppiat rikastuneet hänen määrättömästä ylellisyydestänsä. Ja maanpiirin kuninkaat, jotka hänen kanssaan ovat haureutta harjoittaneet ja hekumallisesti eläneet, itkevät ja parkuvat häntä, kun näkevät hänen palonsa savun.” **)

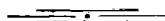
Apostolien tekojen pääsäveleensä on juutalaiskansan vihan painostaminen ristiinnaulitun messiaan oppia vastaan ja roomalaisten otaksutun myötätuntoisuuden esittäminen tätä oppia kohtaan. Apostolien teoissa esitetään tosiasiana se, mitä kristityt Jerusalemin hävityksen jälkeen joko toivoivat tai kuvittelivat. Juutalaiset tukahuttavat Apostolien tekojen mukaan kristillisen propagandan Jerusalemissa kerran toisensa perästä, juutalaiset vainoavat ja kivittävät kristityitä missä minkin voivat, kun sitävastoin roomalaiset viranomaiset suojelevat heitä. Olemme nähneet Paavalista kerrottavan, että häntä uhattiin ankarasti Jerusalemissa, mutta Roomassa hän sitävastoin voi puhua vapaasti ja esteettömästi. Roomassa vapaus, Jerusalemissa väkivaltainen sorto!

*) Room. 13: 1 ja seur.

**) Joh. ilm. 18: 2 ja seur.

Juutalaisviha ja roomalaisten imarteleminen esiintyy kumminkin selvimmän kärsimyshistoriassa, kertomuksessa Kristuksen kärsimisestä ja kuolemasta. Siinä voidaan selvästi nähdä, kuinka kertomuksen alkuperäinen sisällitys uusien pyrintöjen vaikutuksesta muuttuu omaksi vastakohdaksi.

Kun kärsimishistoria muodostaa evankelisen historianesityksen tärkeimmän osan, ainoan, jossa historiasta voidaan puhua, ja kun se selvästi kuvaa alkukristillisen historioitsemisen laatua, niin tarkastelkaamme sitä hiukan lähemmin

4. Kristuksen kärsimishistoria.

Evankeliumien nojalla voimme edes jonkunnäköisellä todenmukaisuudella päättää tavattoman vähän seikkoja Jeesuksen elämästä varsinaisiksi tosiasioiksi: hänen syntymänsä ja kuolemansa; kaksi tosiasiaa, jotka tosin osottavat, jos ne nimittäin huomataan paikkansa pitäviksi, että Jeesus todella on elänyt eikä ollut pelkkä jumaluustarujen henkilö, mutta jotka eivät vielä millään tavalla valaise sitä, mikä historiallisessa persoonallisuudessa on tärkeintä: *toimintaa*, jota hän on harjoittanut syntymänsä ja kuolemansa välisellä ajalla. Se siveysmääritelmän ja ihmetöitten sekasorto, jonka evankeliumit esittävät kertomuksena hänen elämästään, sisältää niin paljon mahdotonta ja todistettavasti keksittyä, sisältää niin mitättömän vähän muiden todistusten kautta uskottavaksi osotettua, että sillä ei ole lähteenä mitään arvoa.

Eikä myöskään ole paljoa paremmin todistusten laita Jeesuksen syntymästä ja kuolemasta. Kumminkin meillä on tässä muutamia todistuksia siitä, että kaiken keksityn sekasorron alla on tosiasiallinen ydin. Sen voimme päättää jo siitä, että kertomukset sisältävät tiedonantoja, jotka olivat kristinuskolle sangen epämukavia, ja joita se siis varmaankaan ei olisi keksinyt, mutta jotka olivat sen kannattajain piireissä niin yleisesti tunnettuja ja tunnustettuja, että evankeliumien kirjoittajat eivät uskaltaneet asettaa niiden sijaan omia keksimiään, kuten he niin usein mitä ajattelemattomimmalla tavalla tekivät.

Toinen näistä tosiasioista on Jeesuksen galilealainen

syntyperä. Se oli sangen epämurkavaa hänen davidillis-messiaallisille vaatimuksilleen. Messiaan täytyi kaikissa tapauksissa olla kotoisin Davidin kaupungista. Olemme nähneet mitkä kummalliset mutkittelut olivat välttämättömiä, jotta galilealaiselle saataisiin tämä kotipaikka. Jos Jeesus olisi ollut messiaallisesti hurmaantuneen seurakunnan pelkkä mielikuvituksen tuote, niin ei se suinkaan olisi mitenkään koettanut tehdä hänestä galilealaista. Voimme siis otaksua hänen galilealaisen syntyperänsä ja siten myöskin itse hänen olemassaolonsa vähintäänkin sangen todennäköiseksi. Samoin myöskin hänen kuolemansa ristillä. Olemme nähneet, että evankeliumeissa on vieläkin tavattavissa kohtia, joiden nojalla voidaan päättää, että hän oli suunnitellut väkivaltaista kapinaa ja joutunut sen tähden ristiinnaulituksi. Tämäkin oli niin epämurkava tosiasia, että se tuskin perustunee keksintöön. Se vastusti liian selvästi sitä henkeä, mikä oli vallalla kristinuskossa siihen aikaan, jolloin se alkoi muistutella mieleensä omaa kohtaloansa ja kirjoittaa alkuperänsä historiaa, tosin ei historiallista vaan taistelu- ja agitatorista tarkoituspärvarten.

Messiaan ristikuolema itsessään oli juutalaiselle ajatustavalle niin kaukana oleva aate, että se voi kuvitella messiasta ainoastaan voitokkaan sankarin kaikessa herruudessa ja että oli tarpeen todellinen tapahtuma, hyvän asian esitaistelijan marttyyrikuolema, joka vaikutti pysyvästi hänen kannattajiinsa. Ainoastaan siten voitiin luoda maaperä ristiinnaulitun messiaan aatteille.

Kun pakanakristityt omaksuivat tämän ristikuoleman perinnäiskertomuksen, niin he huomasivat pian erään epäkohdan siinä: perinnäistaru sanoi, että roomalaiset olivat naulanneet Jeesuksen ristille juutalaisena messiaana, juutalaisten kuninkaana, tosin sanoen juutalaisten itsenäisyyden puolustajana, Rooman vallan valtiopetturina. Jerusalemin hävityksen jälkeen tämä perinnäistaru tuli kaksin

keroin epämukavaksi. Kristinusko oli joutunut mitä täydellisempään ristiriitaan juutalaisuuden kanssa, mutta sitä vastoin se tahtoi asettua hyviin väleihin roomalaisen esivallan kanssa. Nyt oli siis perinnäiskertomus saatava käännettyksi siten, että Kristuksen ristinnaulitsemisen syy vieriteltiin roomalaisten hartioilta juutalaisten kannettavaksi ja että Kristus itse saatiin puhdistetuksi ei ainoastaan kaikista väkivaltaisuuksista, vaan myöskin kaikista juutalais-isänmallisista, roomalaisvihollisista mielipiteistään.

Mutta kun evankelistat olivat melkein yhtä tietämättömyyttä väkeä kuin sen ajan alemman kansan joukot, niin he alkuperäisen kuvaan maalausta uudistellessaan loivat mitä kummallisimpia värisekotuksia.

Tuskimpa missään muualla evankeliumeissa tapaamme enemmän ristiriitoja ja järjettömyyksiä, kuin juuri siinä osassa, joka on lähes kaksi vuosituhatta aina mitä syvimmin vaikuttanut kristittyyn maailmaan ja mitä valtavimmin hedelmöittänyt sen mielikuvitusta. Tuskin mitään muuta seikkaa on kuvattu yhtä usein kuin Kristuksen kärsimistä ja kuolemaa. Ja kumminkin tämä kertomus ei kestä järkevää tutkimista, vaan luo joukon mitä epätaiteellisimpia, törkeimpiä vaikutelmia.

Ainoastaan tottumuksen voima sai aikaan sen, että kristikunnan ylevimmät henget eivät huomanneet evankeliumien kirjoittajain mitä uskomattomimpia lisäyksiä, joten se alkuperäinen traagillisuus, joka ilmenee Jeesuksen ristinnaulitsemisessa samoin kuin jokaisessa muusakin marttyyriudessa suuren asian puolesta, tästä loasta huolimatta aina teki vaikutuksensa ja loi yksin naurettavalle ja vastenmielisellekin ylevämmän sädekehän.

Kärsimishistoria alkaa Jeesuksen tulolla Jerusalemiin. Se oli kuninkaan riemukulku. *) Väestö menee häntä

*) Merkillisyyden vuoksi mainittakoon tässä se „kirjallinen ihmetyö, jonka Matteus suorittaa sillä tavoin, että Jeesus tulee kaupun-

vastaan, toiset levittävät vaatteensa hänen eteensä tielle toiset hakkaavat oksia puista sirottaakseen niillä hänen tiensä ja kaikki huutavat hänelle riemuitten:

„Hosianna (auta meitä), siunattu olkoon Herran nimessä tulija! *siunattu olkoon isämme Daavidin valtakunta joka on tulemassa.*” *)

Tällä tavalla otettiin juutalaisten keskuudessa vastaan kuninkaita. **)

Koko kansa kannattaa Jeesusta, ainoastaan ylimysvalta ja porvarikunta, „ylimäiset papit ja kirjanoppineet”, ovat hänen vihollisiansa, Jeesus käyttäytyy kuin diktaattori. Hän on kyllin voimakas ajamaan pienintäkään vastarintaa kohtaamatta kauppiaat ja rahan vaihettajat temppeleistä. Hän hallitsee tässä juutalaisuuden päävarustuksessa rajattomalla vallalla.

Tämä on luonnollisesti evankelistain liioittelua. Jos Jeesuksella olisi joskus ollut sellainen valta, niin se ei olisi jäänyt huomaamatta. Sellainen kirjailija kuin Josephus, joka mainitsee vähäpätöisimmätkin yksityiskohdat, tietäisi kertoa siitäkin. Eivätkä proletariset aineksetkaan, kuten zelotit olleet koskaan Jerusalemissa niin vahvoja, että he olisivat rajattomasti voineet vallita kaupunkia. Ne kohtasivat alituisesti vastarintaa. Jos mieli Jeesuksen vas-

kiin ratsastaen *yhtaikaa kahdella* eläimellä.” (Bruno Bauer, kritik der Evangelien (evankeliumien arvostelua), III s. 114). Tavalliset käännökset himmentävät tämän ihmeen. Niinpä kääntää Luther:

„Ja toivat aasintamman ja varsan ja panivat vaatteensa sen päälle ja istuttivat hänet päälle.”

Mutta alkukielessä kuuluu: „Ja he toivat aasintamman ja varsan ja panivat vaatteensa *molempain päälle*, ja istuttivat hänet *molempain päälle.*”

Ja kaikesta väärentämismvapaudesta huolimatta on kirjoittaja toisensa jälkeen kopioinut näin läpi vuosisatojen. Todistus evankeliumien kokoonsovittelijain ajattelemattomuudesta ja aatteettomuudesta.

*) Mark. ev. 11: 9, 10 .

**) Vertaa Kuning. kirj. 9: 13.

toin saddusealaisten ja farisealaisten tahtoa tulla Jerusalemiin ja puhdistaa temppele, olisi hänen ensin täytynyt voittaa katutaistelussa. Katutaistelut juutalaiskansan eri suuntien välillä olivat siihen aikaan jokapäiväisiä tapahtumia Jerusalemissa.

Kertomus Jeesuksen tulosta on huomattava siinä suhteessa, että se antaa väestön tervehtiä Jeesusta „isämme Davidin valtakunnan” tuojana, toisin sanoen juutalaisten valtakunnan itsenäisyyden palauttajana. Tämä osoittaa Jeesuksen ei ainoastaan juutalaisten hallitsevien luokkien vaan myöskin roomalaisten vallanpitäjäin vastustajaksi. Tässä meitä ei ilmeisesti kohtaa kristillinen mielikuvitus, vaan juutalainen todellisuus.

Sitten seuraavat evankeliumien kertomuksissa ne tapahtumat, joita jo olemme käsitelleet: vaatimus opetuslapsille, että heidän tulee varustautua aseilla, Judaksen petos, aseellinen kahakka öljymäellä. Olemme jo nähneet, että tässä on edessämme jätettä vanhoista perintötaruista, jotka myöhemmin eivät enää soveltuneet ja jotka muutettiin rauhallisen alistumisen mukaisiksi.

Jeesus otetaan vangiksi, viedään ylipapin palatsiin ja nostetaan siellä häntä vastaan kanne:

„Mutta ylipapit ja koko neuvosto etsivät todistusta Jeesusta vastaan tappaaksensa hänet, mutta eivät löytäneet. Useat kyllä todistivat väärin häntä vastaan, mutta todistukset eivät olleet yhtäpitäviä. — — — Silloin ylimäinen pappi nousi ja astui esille ja kysyi Jeesukselta sanoen: „Etkä vastaa mitään? Mitä nämä todistavat sinua vastaan?” Mutta hän oli vaiti eikä vastannut mitään. Taas ylimäinen pappi kysyi häneltä ja sanoi hänelle: „Oletko sinä Kristus, sen Ylistetyn Poika?” Niin Jeesus sanoi: „Olen; ja te saatte nähdä Ihmisen Pojan istuvan Voiman oikealla puolella ja tulevan taivaan pilvissä.” Silloin ylimäinen pappi repäisi vaatteensa rikki ja sanoi: „Mitä me enää tarvitsemme todistajia? Te kuulitte hänen rienauk-

sensa. Mitä arvelette?" Niin he kaikki tuomitsivat hänet kuoleman ansainneeksi." *)

Todellakin kummallinen oikeudenkäyntimenettely! Tuomioistuimen jäsenet kokoontuvat heti vangitsemisen jälkeen, vielä samana yönä, eikä edes raastupaan, joka todennäköisesti oli temppelevuorella, **) vaan ylipapin palatsiin! Kuviteltakoon mieliin jonkun saksalaisen valtiopetosjutun luotettavuutta, jonka kertomus asettaisi tutkittavaksi esim. Berlinin kuninkaallisessa linnassa! Nyt esiintyi vääriä todistajia Jeesusta vastaan, mutta vaikka ei kukaan aseta heitä ristikuulustelun alaiseksi ja vaikka Jeesus ei vastaa sanaakaan heidän syytöksiinsä, eivät he tuo esiin minkäänlaisia hänelle raskauttavia seikkoja. Vasta Jeesus itse osottaa itsensä syypääksi tunnustaessaan olevansa messias. Mitä varten siis koko vääriin todistajain joukkoa, kun tämä tunnustus jo riittää Jeesuksen tuomitsemiseen? Vääriin todistajien ainoana tarkoituksena on osottaa juutalaisten kelvottomuutta. Kuolemantuomio julistetaan muutta mutkitta heti. Tämä on loukkaus säädettyjä muotoja vastaan, joista juuri sen ajan juutalaiset pitivät peräti tarkasti kiinni. Tuomioistuin voi langettaa ainoastaan vapauttavan tuomion heti, syylliseksi julistavan vasta käsittelyn jälkeisenä päivänä.

Mutta saiko synedriumi eli neuvosto enää silloin julistaa kuolemantuomiota? Sanhedrin sanoo: „Neljäkymmentä vuotta ennen temppelein hävitystä riistettiin Israelilta oikeus tuomita kuolemanrangaistukseen.”

Tätä vahvistaa se seikka, että synedrium ei rankaise Jeesusta, vaan jättää hänet jutun käsittelyn jälkeen Pilatukselle uutta oikeudenkäyntiä varten ja vieläpä syytettynä valtiopetoksesta roomalaisia vastaan, syytettynä siitä,

*) Mark. ev. 14: 55 ja seur.

**) Schürer, Geschichte des jüdischen Volkes. (Juutalaiskan historia), II, siv. 211.

että Jeesus oli julistautunut juutalaisten kuninkaaksi ja tahtoi siis vapauttaa Judean roomalaisten ylivallasta. Siisti syytös juutalaisten isänmaanystävain tuomioistuimen julistamaksi!

Mutta on myöskin mahdollista, että synedriumilla kyllä oli oikeus julistaa kuolemantuomio, mutta että se tarvitsi prokuraattorin vahvistuksen.

Minkälaisiksi asiat muodostuvat nyt roomalaisten vallan pitäjain käsissä?

„Niin Pilatus kysyi häneltä: „Oletko sinä juutalaisten kuningas?” Hän vastasi ja sanoi hänelle: „Olen.” Ja ylipapit tekivät monta syytöstä häntä vastaa. Niin Pilatus taas kysyi häneltä sanoen: „Etkö vastaa mitään? Katso kuinka paljo syytöksiä he tekevät sinua vastaan!” Mutta Jeesus ei enää vastannut mitään, niin että Pilatus ihmetteli. Mutta juhlan aikana hän tavallisesti päästi heille yhden vangin irti, kenenkä anoivat. Niin siellä oli mies, nimeltä Barabbas, vangittu muiden kapinoitsijain kanssa, jotka kapinassa olivat tehneet murhan. Ja kansa meni sinne ylös ja rupesi pyytämään, että hän tekisi heille niinkuin hänen tapansa oli. Pilatus vastasi heille sanoen: „Tahdotteko, että päästän teille juutalaisten kuninkaan?” Sillä hän tiesi, että ylipapit kateudesta olivat hänet antaneet hänen käsiinsä. Mutta ylipapit yllyttivät kansaa anomaan, että hän ennemmin päästäisi heille Barabbaksen. Ja Pilatus rupesi taas puhumaan ja sanoi heille: „Mitä minun sitten on tehtävä hänelle, jota sanotte juutalaisten kuninkaaksi?” Niin he vastasivat huutaen: „Ristiinnaulitse hänet!” Mutta Pilatus sanoi heille: „Mitä pahaa hän sitten on tehnyt?” Mutta he huusivat täyttä kurkkua: „Ristiinnaulitse hänet!” Ja kun Pilatus tahtoi tehdä kansalle mieliksi, päästi hän heille Barabbaksen, mutta Jeesuksen hän ruoskitti ja antoi ristiinnaulittavaksi.”*)

*) Mark. ev. 15: 2 ja seur.

Matteuksen evankeliumin mukaan Pilatus menee niin kauas, että hän pesi kätensä kansan nähden ja sanoi:

„Viaton minä olen tämän miehen vereen. Vastatkaa itse siitä!” Niin kaikki kansa vastasi ja sanoi: „Tulkoon hänen verensä meidän päällemme ja lastemme päälle!” *)

Luukas vihdoin ei kerro mitään siitä, että synedriun tuomitsee Jeesuksen. Se esiintyy vain syyttäjänä Pilatuksen edessä:

„Ja he nousivat koko joukko ja veivät hänet Pilatuksen tykö. Ja he alkoivat syyttää häntä sanoen: „Tämän me olemme tavanneet viettelemästä kansaamme, kieltäen antamasta veroja keisarille ja sanoen itseään Kristukseksi, kuninkaaksi.” Niin Pilatus kysyi häneltä sanoen: „Oletko sinä juutalaisten kuningas?” Hän vastasi hänelle ja sanoi: „Olen.” Pilatus sanoi ylipapeille ja kansalle: „En löydä mitään rikollista tässä miehessä.” Mutta he sanoivat vielä kiivaammin: „Hän yllyttää kansaa opettaen yli koko Juudean, Galileasta alkaen tänne asti.” **)

Luukkaan kertomus lienee totuutta lähinnä. Siinä Jeesusta syytetään suorastaan valtiopetoksesta Pilatuksen edessä. Ja uljasmielisesti hän tunnustaakin syyllisyytensä. Kun Pilatus kysyy oliko hän juutalaisten kuningas, siis heidän johtajansa vapaudentaistelussa, selittää Jeesus: sinäpä sen sanoit. Johanneksen evankeliumi tuntee, kuinka epämukavaa tämä juutalaisen isänmaallisuuden jäte on, ja antaa sentähden Jeesuksen sanoa:

„Minun valtakuntani ei ole tästä maailmasta; jos valtakuntani olisi tästä maailmasta, olisivathan palvelijani taistelleet.” ***)

Johanneksen evankeliumi on nuorin. Kesti siis joten-

*) Matt. ev. 27: 24, 25.

**) Luuk. ev. 23: 1 ja seur.

***) Joh. ev. 18: 36.

kin kauvan, ennenkuin kristityt kirjailijat kehittivät tähän alkuperäisten tosiasiaihin väärennykseen.

Asia oli Pilaatukselle ilmeisesti sängen yksinkertainen. Antaessaan Rooman vallan edustajana kapinoitsian Jeesuksen telotettavaksi teki hän ainoastaan sen, mitä hänen virkansa vaati.

Juutalaisten joukoilla sitävastoin ei ollut pienintäkään syytä suuttua miehelle, joka ei tahdo tietää mitään roomalaisvallasta ja vaatii, että olisi kieltäydyttävä maksamasta veroa keisarille. Jos Jeesus todella teki tämän, vastasi hänen toimintansa täydellisesti zelotilaisuutta, joka silloin oli vallalla Jerusalemin väestön keskuudessa.

Jos siis pidämme evankeliumeissa lausuttua syytöstä oikeana, niin seuraa asian luonnosta, että juutalaisten täytyi olla myötätuntoisia Jeesukselle, Pilatuksen sitävastoin tuomita hänet.

Mutta mitä evankeliumit kertovat? Pilatus ei löydä Jeesuksessa pienintäkään syytä, huolimatta tämän omasta tunnustuksesta. Maaherra väittää moneen kerraan, että syytetty on viaton, ja kysyy, mitä pahaa hän on tehnyt.

Tämä on jo kylläkin kummallista. Mutta vielä kummallisempaa on, että vaikka Pilatus ei tunnustakaan Jeesuksen syyllisyyttä, niin ei hän myöskään julista häntä vapaaksi.

Toisinaan voi kyllä tapahtua, että prokuraattori huomasi valtiollisen oikeusjutun liian monimutkaiseksi ryhtyäkseen itse sitä ratkaisemaan. Mutta kuulumatonta on, että Rooman keisarin virkamies koettaa pelastautua pulasta kysymällä *kansajoukolta*, mitä syytetylle olisi tehtävä. Ellei hän itse tahtonut tuomita valtiopetturia, niin täytyi hänen lähettää hänet Rooman keisarin tuomittavaksi. Siten menetteli esimerkiksi prokuraattori Antonius Felix (vuosina 52—60). Hän houkutteli turvalupaa vakuuttaen luoksensa Jerusalemin zelotien päämiehen, kapinajoukon jolitaja Eleazarin, joka oli kaksikymmentä

vuotta pitänyt maata levottomana, otti hänet vangiksi ja lähetti hänet Roomaan. Ja paljon hänen seuralaisiaan hän antoi ristiinnaulita.

Siten olisi Pilatuskin voinut lähettää Jeesuksen Roomaan. Mutta se osa, jota Matteus asettaa hänet näyttelemään, on suorastaan naurettava: Roomalainen tuomari, keisari Tiberiuksen, elämän ja kuoleman herran edustaja, pyytelemässä Jerusalemin kansajoukolta, että tämä sallisi hänen julistaa syytetyn vapaaksi, ja vastaamassa heidän kieltäviin huutoihinsa: surmatkaa siis itse hänet, minä olen siihen syytön!

Tämä tehtävä sopii historialliselle Pilatukselle peräti huonosti. Agrippa I:n kutsuu eräässä Philolle kirjoittamassaan kirjeessä Pilatusta „taipumattomaksi ja häikäilemättömän kovaksi luonteeksi”, ja syyttää häntä „lahjojen ottamisesta, väkivaltaisuuksista, ryöstöistä, pahoinpitelyistä, solvauksista, *yhä uudistuvista telotuksista ilman tuomiota*, loppumattomista ja sietämättömistä julmuuksista.”

Hänen ankaruutensa ja häikäilemättömyytensä synnytti niin tukalat olot, että se oli liikaa jo roomalaiselle keskushallinnollekin, joka kutsui hänet takaisin (vuonna 36 j. K.).

Ja hänkö olisi osottanut proletariselle valtiopetturi Jeesukselle niin harvinaista totuudenrakkautta ja laupeutta, joka syytetyn onnettomuudeksi ei ollut yhtä luja, kuin tuo suorastaan järjetön heikkous kansan edessä!

Evankelistat olivat liian tietämättömiä huomatakseen siinä mitään loukkaavaa, mutta he lienevät kumminkin aavistaneet saattavansa roomalaisen maaherran kummalliiseen valoon. Sentähden he etsivät jotakin perustelua, saadakseen kertomuksensa todennäköisemmäksi: He kertovat juutalaisten tottuneen siihen, että Pilatus laski heille pääsiäiseksi jonkun vangin vapaaksi, ja kun hän nyt eh-

dotteli heille Jeesuksen vapauttamista, vastasivat he: ei, me tahdomme mieluummin saada murhaaja Barrabaksen.

Tässä on kummallista jo se seikka, että tällaisesta tavasta ei tiedetä mitään muualla kuin evankeliumeissa. Se on vastoi roomalaista järjestystä, joka ei myönnä maa-herralle minkäänlaista armahtamisoikeutta. Ja on myöskin vastoin jokaista järjestettyä oikeustilaa, että armahtamisoikeus ei ole edes vastuunalaisen yhdyskunnan, vaan tilapäisesti keräytyneen joukon käsissä. Ainoastaan jumaluusoppineet voivat muutta mutkitta pitää tällaisia oikeudellisia oloja tosina.

Mutta vaikkapa jättäisimmekin tämän huomioonottamatta ja myöntäisimme tuon kummallisen armahtamisoikeuden juutalaisille joukoille, jotka sattuiivat kiertelemään prokuraattorin asunnon ympärillä, niin täytyy meidän ainakin kysyä, mitä tällä oikeudelle on tekemistä kyseenalaisessa tapauksessa?

Eihän Jeesusta ole vielä edes tuomittu lainvoimaisesti. Pontius Pilatuksen ratkaistavana on kysymys: onko Jeesus syyllinen valtiopetokseen vai eikö ole? Tuomitsenko minä hänet vai enkö tuomitse? Ja hän vastaa tähän kysymällä: tahdotteko hänen eduksensa käyttää armahtamisoikeuttanne vai ettekö tahdo?

Pilatuksen tehtävänä on tuomion julistaminen, ja sen sijasta hän vetoaa armahtamiseen! Eikö hänellä ole oikeutta julistaa Jeesus vapaaksi, jos hän pitää häntä syyttömänä? Ja sitten astuu toinen järjettömyys esiin. Juutalaisilla on tämän mukaan armahtamisoikeus, mutta kuinka he sitä käyttivät? Tyytyvätkö he vaatimaan Barrabaksen vapauttamista? Eivät, vaan he vaativat Jeesuksen ristiinnaulitsemista! Evankelistat kuvittelevat ilmeisesti, että jonkun armahtamisoikeudesta johtuu myöskin toisen tuomitsemisoikeus.

Tätä järjetöntä oikeudenkäyttöä vastaa aivan yhtä järjetön politiikka.

Evangelistat luovat eteemme kansajoukon, joka vihaa Jeesusta siinä määrässä, että se mieluummin armahataa murhamiehen kuin hänet, laskee murhamiehen vapaaksi — tämä joukko ei löytänyt arvokkaampaa armahattamisen esinettä —; ja että se ei lepää ennen, kuin hän on saatu ristiinnaulittavaksi.

Muistettakoon, että tämä on sama joukko, joka edellisellä päivänä vielä tervehti häntä kuten kuningasta hosianna huudoilla, levitti vaatteensa tielle hänen eteensä ja osotti hänelle riemuansa yksimielisesti ilman pienintäkään vastalauseita. Juuri tämä joukkojen kannatus oli evankeliumien mukaan syynä siihen, että ylimykset vainoivat Jeesuksen henkeä, mutta eivät tämän kannatuksen tähden uskaltaneet vangita häntä kirkkaalla päivällä, vaan valitsivat siihen tarkoitukseen yön. Ja nyt tätä samaa joukkoa innostuttaa yhtä yksimielinen mitä kiihkein ja raivokkain viha häntä vastaan — tuota miestä vastaan, joka oli syytetty rikoksesta, mikä jokaisen juutalaisen isänmaanystävänsä silmissä hankki hänelle korkeimman kunnioituksen: yrityksestä vapauttaa juutalainen yhteiskunta muukalaisten vallasta.

Mitä oli siis tapahtunut, mikä oli vaikuttanut tämän hämmästyttävän mielialan muutoksen? Tarvittiin mitä vaikuttavimpia syitä, jos mieli sen tulla käsitettäväksi. Evangelistat esittävät hapuillen ainoastaan pari naurettavaa lausepartta, mikäli he yleensä mainitsevat siitä mitään. Luukas ja Johannes eivät yleensä esitä minkäänlaisia perusteluita. Markus sanoo, että ylipapit villitsivät kansaa Jeesusta vastaa, Matteus taas, että he puhuttelivat joukkoja.

Nämä lauseparret todistavat vain, kuinka kauas kristinuskon kirjailijat ovat vieraantuneet viimeisistäkin valtiollisen tuntemisen ja valtiollisen tiedon jätteistä.

Luonteettominkaan joukko ei anna kiihottaa itseänsä hurjaan vihaan ilman minkäänlaista syytä. Syy täytyy

aina olla, olkoonpa se sitten kuinka typerä tai alhainen tahansa. Juutalaiset joukot voittavat evankelistain kertomusten mukaan mitä kurjimman ja järjettömimmän teatterikonnan mielettömässä ilkeydessä, sillä ne himoitsevat ilman pienintäkään syytä, ilman vähintäkään aihetta sen miehen verta, jota he vielä eilen jumaloitsivat.

Asia käy vielä järjettömämmäksi, jos otetaan huomioon sen ajan valtiolliset olot. Melkein kaikkien muiden Rooman valtakunnan osien vastakohtana osotti juutalainen yhteiskuntalaitos sangen voimakasta valtiollisista elämää, mitä jyrkintä kaikkien yhteiskunnallisten ja valtiollisten vastakohtain kärjistymistä. Valtiolliset puolueet olivat hyvin järjestyneitä eivätkä suinkaan ryhdittömiä joukkoja. Zelotilaisuus oli täydellisesti voittanut puolelleen Jerusalemin alemmat luokat, ja nämä olivat alituisessa ja jyrkässä ristiriidassa saddusealaisiin ja farisealaisiin nähden, täynnä mitä hurjinta vihaa roomalaisvaltaa kohtaan. Kapinalliset galilealaiset olivat heidän parhaat liittolaisensa.

Vaikkapa saddusealaisten ja farisealaisten olisikin onnistunut „kiihottaa” joitakin kansan aineksia Jeesusta vastaan, niin olisi heidän ollut aivan mahdotonta saada aikaan yksimielistä esiintymistä vaan parhaassakin tapauksessa siitä olisi vain syntynyt kiivas katutaistelu. Ei ole mikään naurettavampaa kuin se kuvittelu zeloteista, että he eivät hyökänneet hurjistunein huudoin esimerkiksi roomalaisten ja ylimysten, vaan tuon syytetyn kapinoitsijan kimppuun, jonka telotusta he kiihkeän raivokkaasti vaativat valtiopetturia puolustavalta roomalaisen päällikön irvikovalta.

Lapsellisempaa järjettömyyttä ei ole vielä milloinkaan keksitty.

Mutta kun evankelistain on onnistunut tällä nerokkaalla tavalla esittää verikoira Pilatus viattomaksi karitsaksi ja juutalaisille synnynäinen kapinallisuus tämän

niin vaarattoman ja rauhallisen messiaan ristiinnaulitsemisen todelliseksi syyksi, niin heidän voimansa ovatkin loppussa. Heidän keksimiskykynsä ehtyy hetkeksi, ja alkuperäinen esitys pääsee ainakin ohimennen jälleen oikeuksiinsa: Jeesusta pilkataan ja rääkätään tuomitsemisen jälkeen, mutta sitä eivät tee juutalaiset, vaan tuon saman Pilatuksen sotilaat, joka oli aivan äsken julistanut hänet syyttömäksi. Nyt hän antaa omien sotamiestensä ei ainoastaan ristiinnaulita, vaan myöskin sitä ennen vielä ruoskia ja pilkata häntä hänen juutalaisen kuninkuutensa tähden: orjantappurakruunu pannaan hänen päähänsä, purpuramantteli hänen yllensä, sotilaat notkistavat polvensa hänen edessään ja sitten he taas lyövät häntä päähän ja syljeskelevät häntä. Vihdoin hänen ristiinsä kiinnitetään kirjoitus: Jeesus, juutalaisten kuningas.

Tässä tapauksen alkuperäinen luonne taas esiintyy selvästi. Roomalaiset ovat tässä Jeesuksen katkerat viholliset, ja heidän pilkkansa samoin kuin heidän vihansakin syynä on se, että hän oli valtiopetturi, tavotteli juutalaisten kuninkuutta, koetti murtaa Roomalaisen muukalaisvallan ikeen.

Tätä yksinkertaisen totuuden läpikuultamista ei valitettavasti kestä kauan. .

Jeesus kuolee, ja nyt on monilla mahtivaikutuksilla todistettava, että Jumala oli kuollut:

„Niin Jeesus taas huusi korkealla äänellä ja heitti henkensä. Ja katso temppelein esirippu repesi kahtia ylhäältä alas asti, ja maa järisi, ja kalliit halkesivat ja haudat aukenivat, ja monta nukkuneiden pyhien ruumista nousi ylös, ja lähtien haudoistaan he tulivat hänen ylösnousemisensa jälkeen pyhään kaupunkiin ja ilmestyivät monelle.” *)

Evankelistat eivät kerro, mitä ylösnousseet pyhät teki-

*) Matt. ev. 27: 50 ja seur.

vät vaeltaessansa ja vaellettuansa joukolla Jerusalemiin, pysyivätkö he hengissä vai menivätkö he jälleen aivan yksinkertaisesti lepäämään hautoihinsa. Kaikissa tapauksissa odottaisimme, että näin tavaton seikka vaikuttaisi peräti valtavasti kaikkiin silminnäkijöihin ja saisi jokaisen vakuutetuksi Jeesuksen jumaluudesta. Mutta juutalaiset pysyvät vielä nytkin paatuneina. Roomalaiset ne taaskin kumartuvat jumaluuden edessä:

„Mutta kun sadanpäälikkö ja ne, jotka hänen kanssaan vartioitsivat Jeesusta, näkivät maanjäristyksen ja mitä muuta tapahtui, peljästyivät he kovin ja sanoivat: „Totisesti tämä oli Jumalan Poika.” *)

Ylipapit ja fariseukset sitävastoin julistivat kaikista huolimatta Jeesuksen petturiksi **), ja kun hän nousee ylös kuolleista, ei tämä vaikuta mitään muuta heihin, kuin että he antavat, kuten jo olemme maininneet, juomarahoja roomalaisille silminnäkijöille, jotta nämä julistaisivat ihmetyön petokseksi.

Siten juutalainen tapainturmelmus muuttaa kärsimys-historian lopussa vielä nuo roomalaiset kelpo sotilaatkin juutalaisen mielivallan ja halpamielisyyden välikappaleeksi, joka asettaa mitä ylevimmän jumalallisen lempeyden pirullisen raivon vastakohtaksi.

Koko tässä kertomuksessa on orjamainen roomalais-ten suosioonpyrkiminen ja viha juutalaisia vastaan kuvattu niin kömpelösti ja esitetty niin monien järjettömyyksien avulla, että tuntuisi todennäköiseltä, ettei se voi pienimmälläkään tavalla vaikuttaa ajatteleviin ihmisiin. Ja kumminkin tiedämme, että se saavutti liiankin hyvästi tarkoituksensa. Tämä jumaluuden sädekehällä kirkastettu, korkean tehtävän uljaan tunnustajan marttyyrikuoleman kautta aateloittu kertomus oli monet vuosisadat läpeensä

*) Matt. ev. 27: 54.

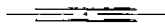
**) Matt. ev. 27: 63.

eräs tärkeimpiä keinoja, jonka avulla kristikunnan ylevätahtoisimmissakin mielissä herätettiin vihaa ja halveksimista juutalaisuutta vastaan, joka oli persoonallisesti heistä kaukana ja joista he pysyttelivät etäällä. Sen avulla juutalaiset leimattiin ihmiskunnan hylkiöiksi, roduksi, joka jo luonnostaan on täynnä mitä hurjinta ilkeyttä ja paatunmusta; jota siis on pidettävä loitolla jokaisesta inhimillisestä yhteiskunnasta ja joka on rautakourin painettava maahan.

Mutta olisi ollut mahdotonta, että tämä käsitys juutalaisuudesta olisi koskaan päässyt voimaan, ellei se olisi syntynyt yleisen juutalaisvihan ja yleisen juutalaisten vainoamisen aikakaudella.

Juutalaisten valtiopannaan julistamisen synnyttämänä on se äärettömästi vahvistanut tätä valtiopannaan julistamista, jatkanut sen kestävyyttä, laajentanut sen piiriä.

Esitykset Herran Jeesuksen Kristuksen kärsimisen historiana, ovat pohjaltaan vain todistuksia juutalaiskan-
san kärsimishistoriasta.

5. Seurakuntajärjestön kehitys.

a) Proletarit ja orjat.

Olemme nähneet, kuinka osa kristinuskon alkeista, yksijumalaisuus, messiasusko, ylösnousemisusko, esseeläinen kommunismi, syntyi juutalaisuuden keskuudessa ja kuinka osa tämän kansan alimpia luokkia huomasi ikävöittämisensä ja toiveensa paraiten täyttyvän siten, että se yhtyi näihin aineksiin. Olemme edelleen nähneet, kuinka Rooman maailmanvallan koko yhteiskunnallisessa elimistössä vallitsi tila, joka teki sen ja varsinkin sen proletarit osat yhä vastaanottavammiksi uusille, juutalaisuudesta polveutuville pyrinnoille, ja kuinka toisaalta nämä pyrinnot jouduttuaan juutalaisuuden ulkopuolella olevain vaikutusten alaisiksi, eivät ainoastaan irtautuneet juutalaisuudesta vaan esiintyivät suorastaan sen vihollisina. Ne sekaantuivat nyt kuolevan kreikkalais-roomalaisen maailman pyrkimyksiin, jotka muuttivat juutalaisten keskuudessa aina Jerusalemin hävitykseen saakka vallinneen voimakkaan kansallisen kansanvaltaisuuden hengen tykkäänään päinvastaiseksi, asettivat sen sijaan tahdottoman alistumisen, orjamaisuuden tunteen ja kuoleman ikävöittämisensä.

Samaan aikaan kuin ajatuselämässä tapahtui myöskin seurakunnan järjestyksessä perusteellinen muutos.

Siinä oli alkuaikoina vallalla tarmokas kommunismi, kaiken yksityisomistuksen hylkääminen, pyrkimys uuteen parempaan yhteiskuntajärjestykseen jossa kaikki luokkero olisi oleva tasoitettu omaisuuden jaon kautta.

Kristitty seurakunta oli kai alkujaan etupäässä taistelujärjestö, jos olemme oikeassa otaksuessamme, että erityiset, muutoin käsittämättömät väkivaltaiset evankeliumien kohdat ovat alkuperäisen perintötarun jätteitä. Tämä vastaisi myöskin täydellisesti sen ajan juutalaisen yhteiskuntalaitoksen historiallista asemaa.

On aivan uskomatonta, että juuri proletarinen lahko olisi säilynyt vapaana yleisestä vallankumouksellisesta mielialasta.

Vallankumouksen, tulevan messiaan, yhteiskunnallisen mullistuksen odotus täytti kaikissa tapauksissa ensimmäiset kristilliset järjestöt juutalaiskansan keskuudessa. Huolenpito nykyisyydestä, siis käytännölliset pikkupuuhat jäivät syrjään sen rinnalla.

Tämä muuttui Jerusalemin hävityksen jälkeen. Ne ainekset, jotka olivat antaneet messiasseurakunnalle kapinallisen luonteen, olivat masennetut. Ja messiasseurakunta muuttui yhä enemmän juutalaisvastaiseksi seurakunnaksi taistelukyvyttömän ja taisteluhaltuttoman köyhälistön keskuudessa juutalaiskansan ulkopuolella. Kuta kauemmin seurakunta eli, sitä selvemmäksi kävi myöskin, ettei enää ollut luottamista sen ennustuksen toteutumiseen, joka vielä nytkin on evankeliumeissa, nimittäin, että Jeesuksen aikalaiset itse saisivat nähdä tämän mullistuksen. Usko „Jumalan valtakunnan” tulemiseen katosi yhä enemmän, Jumalan valtakunta, joka oli taivaasta astuva alas maan päälle, siirtyi yhä selvemmin taivaaseen; ruumiin ylösnouseminen muuttui sielun kuolemattomuudeksi, jolla oli edessään taivaan autuus tai helvetin tuskat.

Kuta enemmän tulevaisuuden messiaan odotus pukeutui tähän ylimalmalliseen muotoon ja muuttui valtiollisesti vanhoilliseksi tai välinpitämättömäksi, sitä enemmän täytyi nyt käytännöllisen nykyisyydestä huolehtimisen astua etualalle.

Ja samassa määrässä kuin vallankumouksellinen in-

nostus väheni, samassa määrässä väheni myöskin itse käytännöllinen kommunismi.

Se johtui alkujaan tosin tarmokkaasta mutta horjuvasta kaiken yksityisomistuksen poistamishalusta, halusta lopettaa toverien kärsimä kurjuus kaiken omaisuuden yhteyden kautta.

Olemme kumminkin jo viitanneet siihen, että kristityt seurakunnat olivat päinvastoin kuin esseelaisuus alkujaan ainoastaan kaupunkilais- vieläpä etupäässä suurkaupunkilais-seurakuntia, ja että tämä esti niitä muodostamasta kommunismiaan täydelliseksi ja pysyväksi.

Esseelaisten samoin kuin kristittyjenkin keskuudessa kommunismi oli alkuaikoinaan rautinonvälineitten, kulutuksen kommunismia. Maalla on vielä nykyäänkin, ja silloin tietysti paljoa enemmän kuin nyt, kulutus läheisesti liittynyt tuotantoon. Tuotanto oli silloin tuotantoa omaa kulutusta eikä kauppaa varten, maanviljelys, karjanhoito ja talous olivat mitä läheisimmässä yhteydessä toistensa kanssa. Suurtuotantokin oli maanviljelyksessä aivan mahdollinen ja jo silloinkin pikkutuotantoa edullisempi sikäli, kuin se teki suuremman työnjaon ja paremman yksityisten työkalujen sekä rakenrusten käyttämisen mahdolliseksi. Nämä edut joutuivat tosin tykkänään varjoon orjatyön huonojen puolten rinnalla. Mutta vaikka orjien avulla harjoitettu liike silloin oli verrattomasti yleinen maataloudellisen suurliikkeen muoto, niin se ei kumminkaan ollut sen ainoa mahdollinen muoto. Laajentuneitten talonpoikaisperheitten hoitamia suurempia liikkeitä tavataan jo maataloudellisen kehityksen alkuaikoina. Myöskin esseelaiset olivat järjestäneet osuuskunnallisperheellisiä maataloudellisia suurliikkeitä sinne, missä he muodostivat yksinäisille maaseuduille suuria luostarimaisia siirtokuntia, kuten tuo Kuollenmeren rannalla oleva, josta Plinius kertoo luonnon-

historiansa viidennessä kirjassa, ja jossa he „asuivat paimujen seurassa.”

Mutta tuottamisen laatu ja tapa on viime kädessä aina ratkaisevana tekijänä jokaisessa yhteiskunnallisessa muodostuksessa. Ainoastaan sellaisilla, jotka perustuvat tuotantotapaan, on kestävyyttä ja voimaa.

Mutta vaikka yhteiskunnallinen tai osuuskunnallinen maatalous oli kristinuskon syntymisen aikaan mahdollista, niin puuttui sitä vastoin osuuskunnallisen kaupungeissa harjoitettavan teollisuuden kaikki edellytykset. Tämän teollisuuden työntekijät olivat joko orjia tai vapaita kotityöläisiä. Suuremmat vapaita työntekijöitä käyttävät liikkeet, jollaisia talonpoikainen suurperhe edusti olivat melkein tuntemattomia. Orjat, kotona työskentelevät kuormankantajat, kulku- ja rihkamakaupiaat, ryysyproletarit muodostivat siihen aikaan kaupunkien väestön alemmat luokat, joiden keskuudessa kommunistisia pyrinnoita voi syntyä. Näiden keskuudessa ei ollut vaikuttamassa minikäänlaista tekijää, joka olisi voinut laajentaa hyödykkeiden yhteyden yhteiseksi tuotannoksi. Tämä yhteys rajoitui jo ennakolta yhteiseksi nauttimiseksi. Ja tämä taas pukeutui pääasiallisesti yhteisten ateriain muotoon. Puvulla ja asunnolla ei ollut kristinuskon kotimaassa eikä myöskään Keski- ja Etelä-Italiassa suurtakaan merkitystä. Niinkin kauas kehittynyt kommunismi kuin essealaisten on vain osaksi koettanut toteuttaa yhteisiä pukuja. Yksityisomistus on tällä alalla voittamaton.

Yhteisten asuntojen hankkiminen suurkaupungissa oli sitä vaikeampi, kuta kauempana yksityisten toverien työpaikat olivat toisistaan, ja kuta vilkkaampi oli talokiennotelu, joka alkukristillisen ajan suurkaupungeissa vaati suuria rahasummia talon hankkimiseen. Kulkuneuvojen puute sulloi suurkaupunkien väestön pienelle tilalle ja teki tämän tilan omistajat itsevaltiaiksi herroiksi, jotka jultasti kiristivät asukkaita. Talot rakennettiin niin kor-

keiksi, kuin silloinen tekniikka salli, Roomassa seitsenkerroksisiksi ja korkeimmiksikin, ja vuokrat kiskottiin uskottoman korkealle. Koronkiskominen taloilla olikin sen tähden sen ajan kapitalistien pääomainsirotusten mieluisen muoto. Triumviraatin jäsenistä, joka osti Rooman tasavallan, oli Crassus rikastunut pääasiallisesti talokeinottelulla.

Tälle alalle suurkaupungin proletarit eivät voineet tunkeutua. Tämä jo teki heille mahdottomaksi toteuttaa asuntojen yhteyttä. Sen lisäksi on muistettava, että kristitty seurakunta oli epäluuloisen keisarivallan aikana mahdollinen ainoastaan salaisena liittona. Yhteiset asunnot olisivat tehneet sen keksimisen peräti helpoksi.

Kristillinen kommunismi pysyvänä yleisenä laitoksena voi siis toteutua kaikkiin tovereihin nähden ainoastaan yhteisillä aterioilla.

Evankeliumeissa pidetäänkin „Jumalan valtakunnasta”, toisin sanoen tulevaisuuden valtiosta puhuttaessa melkein yksinomaan silmällä yhteisiä aterioita, se on ainoa autuus jota odotetaan. Tämä autuus ilmeisesti kiinnitti ensimmäisten kristittyjen mieliä eniten.

Yhtä tärkeä kuin tämänlaatuinen käytännöllinen kommunismi oli vapaille proletareille, yhtä vähän merkitystä sillä oli orjille, jotka tavallisesti kuuluivat herrojensa perheisiin ja saivat heiltä ruokansa, vaikka usein kylläkin niukan. Ainoastaan harvat orjat elivät herransa talouden ulkopuolella, kuten esim. sellaiset, jotka hoitivat kaupungissa myymälää, missä he tarjosivat kaupaksi herransa maatilan tuotteita.

Messiaan odotuksella, joka lupasi yleisen autuuden valtakunnan, oli pääasiallinen ja paljoa suurempi vetovoima orjiin kuin käytännöllisellä kommunismilla, joka oli mahdollista ainoastaan niissä muodoissa, millä ei ollut suurta merkitystä heille niin kauan kuin he pysyivät orjina.

Emme tiedä, mitä ensimmäiset kristityt ajattelivat

orjuudesta. Essealaiset hylkäsivät sen, kuten olemme jo nähneet. Philo kertoo:

„Ei kukaan ole heidän keskuudessa orja, vaan kaikki ovat vapaita työskennellessään keskenään toistensa hyväksi. He arvelevat, että orjien pito ei ole ainoastaan väärää ja hurskautta loukkaavaa, vaan myöskin jumalattomuutta, joka kumoaa luonnonjärjestyksen, mikä synnytti kaikki yhden arvoiseksi — — kuten veljet — —”

Jerusalemien messiasseurakunnan proletarit lienevät kai ajatelleet samoin.

Mutta Jerusalemien hävityksessä yhteiskunnallisen vallankumouksen toiveet katosivat. Kristityn seurakunnan johtajat, joiden oli tuskallisen tarkasti pidettävä huolta siitä, ettei syntyisi epäilystä vastarinnasta hallitsevaa esivaltaa vastaa, täytyi myöskin koettaa saada rauhoitetuksi kapinalliset orjat, joita oli heidän joukossaan.

Niinpä esimerkiksi Paavalin kolossilaiskirjeessä — joka on nykyisessä muodossaan „korjaus” tai väärennys toiselta vuosisadalta — puhuu sen kirjoittaja orjille:

„Palvelijat (orjat) olkaat kuuliaiset kaikissa teidän ruumillisille isännillenne ei silmäin edessä palvelen niinkuin ne, jotka ihmisten mieltä noudattavat, vaan sydämen yksinkertaisuudessa, ja Jumalan pelvossa.” *)

Pietarin ensimmäisessä kirjessä, joka luultavasti laadittiin Trajanuksen aikana, lausuu kirjoittaja mielipiteensä vielä jyrkemmin:

„Te palvelijat, olkaat alamaiset kaikella pelvolla teidän isännillenne, ei ainoastaan hyvälle ja siveille, *vaan myös tuimille.* **) Sillä se on armo, jos joku omantuntonsa tähden Jumalan tykö vaivaa kärsii, ja syyttömästi kärsii. Sillä mikä kiitos se on, jos te pahain tekoinne tähden piestään, ja te kärsitte? Mutta koska te hyvin teette,

*) Kol. 3: 22.

**) Alkukielen sana merkitsee vääryyttä, petollisuutta, mieltävaltaa.

ja kuitenkin vaivataan, ja te sen kärsitte, niin se on armo Jumalan edessä.” *)

Vieläpä toisen vuosisaden nouseva kristillinen opporunismi mukautuu siihenkin, että *kristityt* herrat pitivät seurakuntaveljiään orjina, kuten Paavalin ensimmäinen kirje Timoteukselle osottaa:

„Palvelijat, jotka ikeen alla ovat, pitää isäntänsä kaikessa kunniaassa pitämän; ettei Jumalan nimi ja oppi pilkatuksi tulisi. Mutta joilla uskolliset isännät ovat, niin älköön niitä katsoko ylön, että he veljekset ovat; vaan *olkoon sitä kuuliaisemmat*, että he uskolliset ovat ja rakkaat, jotka hyvästä työstä osalliset ovat.” **)

Se käsityskanta, että kristinusko olisi poistanut orjuuden on siis aivan harhaan viepä. Se on päinvastoin antanut sille uuden tuen. Muinaisaika piti orjia kuuliaisuudessa ainoastaan *pelon* avulla. Kristinusko vasta kohotti orjan tahdottoman kuuliaisuuden *siveelliseksi velvollisuudeksi*, joka oli ilomielin täytettävä.

Kristinusko ei tarjonnut orjille ainakaan sen jälkeen kuin se oli lakannut olemasta kapinallinen, enää vapautumisen toiveita. Sen käytännöllinen kommunismi taas tarjosi ainoastaan harvoin orjalle todellisia etuja. Ainoa jotka näitä vielä lienee viehättänyt, oli yhdenarvoisuus „Jumalan edessä”, toisin sanoen seurakunnan keskuudessa, jossa jokainen toveri oli oleva yhtä arvokas, jossa orja yhteisillä rakkauden ateroilla voi istua herransa vieressä, jos tämäkin kuului seurakuntaan.

Callistus, joka oli erään kristityn vapautetun kristitty orja, kohosi niinkin korkealle kuin Rooman piispaksi (217—222).

Mutta tällainenkaan tasaarvoisuus ei siihen aikaan enää merkinnyt paljoa. Muistakaamme, kuinka lähelle

*) Piet. I ep. 2: 18 ja seur.

**) Paav. I kirje Timot. 6: 1 ja seur.

vapaa köyhälistö oli tullut orjia, joiden keskuudesta se usein oli kotoisinkin, ja kuinka toiselta puolen keisarillisen perheen orjat kohosivat korkeille virka-asteille valtiossa ja saivat osakseen usein itse ylimystenkin imarteluja.

Se seikka, että kristinusko ei kaikesta kommunismistaan eikä kaikista proletarisista tunteistaan huolimatta voinut voittaa orjuutta edes omissa riveissään, todistaa, kuinka syvällä sen juuret olivat „pakanallisessa” muinaisuudessa, miten vihamielisellä kannalla se lienee ollutkin sitä kohtaan, ja samalla tämä seikka todistaa, kuinka läheisesti siveysoppi riippuu tuotantotavasta. Samoin kuin amerikalaisen riippumattomuusjulistuksen ihmisoikeudet sopivat yhteen orjuuden kanssa, samoin sopi myöskin messiasseurakunnan kaikkikäsittävä lähimäisen rakkaus ja veljeys, kaikkien tasa-arvoisuus Jumalan edessä. Kristinusko on alusta alkaen ollut etupäässä vapaan köyhälistön uskontoa, kaikista lähestymisyrytyksistä huolimatta jäi näiden ja orjien välille vanhalla ajalla aina etujen erilaisuus vallalle.

Vapaat proletarit olivat jo alusta pitäen enemmistönä kristityssä seurakunnassa, joten orjien etuja ei aina otettu huomioon. Tämän taas täytyi vaikuttaa siihen suuntaan, että seurakunnan vetovoima orjiin oli pienempi kuin vapaisiin proletareihin, jonka kautta viimeainittujen ylivoima vielä lisäytyi.

Myöskin taloudellinen kehitys vaikutti samaan suuntaan, juuri siihen aikaan, jolloin kristityn seurakunnan valankumoukselliset pyrinnot saivat kuoliniskun. Jerusalemin hävityksestä alkaen alkoi, kuten olemme nähneet, uusi aikakausi Rooman valtakunnassa yleisen rauhan — sisällisen, mutta suuressa määrässä ulkonaisen rauhan — aikakausi jolloin roomalaisvallan laajenemisvoima lakkasi. Sodat, olkootpa sitten kansalais- tai valloitusotia, olivat olleet halpojen orjien hankkimiskeinoja. Tämä loppui nyt. Orja muuttui harvinaiseksi ja kalliiksi, orjatalous ei enää

kannattanut, maanviljelyksessä heidän sijaansa tuli kolonijärjestelmä, kaupunkien teollisuudessa vapaiden työntekijäin työ. Orja muuttui välttämättömän tarpeiden tuotannon välineestä yhä enemmän ylellisyyden välineeksi. Mieskohtaiset palvelukset ylhäisille ja rikkaille tulivat nyt orjien pääasiallisiksi tehtäviksi. Orja alkoi nyt yhä enemmän merkitä samaa kuin tahdoton lakeija. Spartacuksen ajat olivat menneet.

Orjien ja vapaiden proletarien välinen vastakkaisuus kärjistyi tämän kautta yhä enemmän, samalla kuin orjien luku väheni ja vapaiden proletarien luku suurkaupungeissa kasvoi. Sekä toinen että toinen näistä suunnista työnsi pakostakin orja-ainesta kristityssä seurakunnassa yhä enemmän syrjään. Ei ollut siis ihme, että kristinuskolla ei ollut lopulta mitään jäljellä orjille.

Tämä kehitys on täysin käsitettävissä, jos kristinuskoa pidetään erityisten luokkaharrastusten kiteytymänä. Mutta se käy aivan käsittämättömäksi, jos sitä pidetään pelkkänä ihanteellisena muodostumana. Sillä sen periaatteitten loogillisen kehityksen olisi täytyntä johtua orjuuden lakkauttamiseen. Mutta logiikka on maailman historiassa tähän saakka aina väistynyt luokkaetujen tieltä.

b) Kommunismin taantuminen.

Orjuuden tunnustaminen samoin kuin yhteisten hyödykkeiden yhä lisääntyvä rajoittaminen yhteisiin aterioihin eivät olleet ainoat rajat, joita kristitty seurakunta kohtasi koettaissaan toteuttaa kommunistisia pyrintöjään.

Nämä pyrinnot vaativat, että seurakunnan jokainen jäsen möisi kaikki, mitä hänellä oli, ja antaisi nämä rahat seurakunnan käytettäväksi ja tovereille jaettavaksi.

Sanomattakin on selvää, että sellaista menettelyä oli mahdoton toteuttaa suuressa mittakaavassa. Se edellytti,

että ainakin toinen puoli yhteiskuntaa pysyi uskottomana, sillä muussa tapauksessahan ei olisi ollut ketään, joka olisi voinut ostaa uskovaisten omaisuutta. Eikä myöskään olisi ollut ketään, jolta olisi voitu saadulla hinnalla ostaa uskovaisten tarvitsemia elintarpeita.

Jos uskovaiset eivät tahtoneet elää tuotannosta, vaan jakamisesta, niin täytyi aina löytyä kylliksi uskottomia, jotka tuottivat uskovaisia varten. Mutta tässäkin tapauksessa uhkasi tätä ihanuutta surullinen loppu niin pian kuin uskovaiset olivat myyneet, jakaneet ja kuluttaneet kaiken omaisuutensa. Ehkäpä oli kuitenkin messias ennen sitä tuleva pilvistä ja auttava pelastumaan kaikista „lihan” vaikeuksista.

Mutta näin kauas ei ehdittykään.

Niiden toverien luku, joilla oli jotakin, mikä maksoi vaivan myydä ja jakaa, oli seurakunnan alkuaikoina sangen vähäinen. Siten saatujen tulojen avulla seurakunnan jäsenet eivät voineet elää. He voivat saada vakituisesti varoja ainoastaan siten, että kukin jäsen luovutti päivittäiset *tulonsa* seurakunnalle. Mutta mikäli toverit eivät olleet pelkkiä kerjäläisiä tai kuormankantajia, tarvitsivat he jonkunlaista *omaisuutta*, jos mieli heidän ansaita, he tarvitsivat omia *tuotannanvälineitä* kankureina, savenvalajina ja seppinä, tai *tavaravaraston* rihkama- tai kulukauppiaina.

Kun seurakunta ei voinut silloisissa oloissa essealais-ten tavoin laittaa yhteisen tuotannon työpaikkoja omien tarpeittensa tyydyttämistä varten, kun se ei voinut kohota ulkopuolelle tavaran valmistuksen ja yksityistuotannon piiriä, niin sen täytyi kaikista kommunistisista pyrinnoistä huolimatta väistyä tuotannanvälineitten ja tavaravarastojen yksityisomistuksen edestä.

Yksityisliikkeen tunnustamisesta taas johtui luonnollisesti myöskin siihen liittyvän yksityistalouden, yksityisper-

heen ja avioliiton tunnustaminen kaikista yhteisistä ateriosta huolimatta.

Siten kohtaamme tätäkin tietä yhteiset ateriat kommunististen pyrintöjen käytännöllisinä tuloksina.

Mutta tämä ei ollut ainoa. Proletarit olivat kokoon-tuneet yhdistynein voimin torjumaan kurjuuttaan. Jos he kohtasivat vastuksia täydellisen kommunismin toteuttami-
sessa, huomasivat he sitä tarpeellisemmaksi kehittää avus-
tuslaitosta, joka erityisen hädän sattuessa oli auttava yksi-
tyistä.

Kristityt seurakunnat olivat yhteydessä toistensa kanssa. Kun joku toveri tuli matkustavana ulkopuolelta, niin seurakunta hankki hänelle työtä, jos hän tahtoi jäädä, tai antoi hänelle ruokarahoja, jos hän tahtoi matkustaa edelleen.

Jos joku toveri sairastui, niin seurakunta otti hänet hoitoonsa. Jos hän kuoli niin seurakunta hautasi hänet omalla kustannuksellaan ja piti huolta hänen leskestään sekä hänen lapsistaan. Jos hän joutui vankeuteen, kuten kylläkin usein tapahtui, niin oli seurakunta taaskin tarjoa-
massa hänelle lohdutusta ja apua.

Kristitty proletarijärjestö loi siten itselleen velvolli-
suuspiirin, joka jotenkin vastaa nykyaikaisen ammatti-
yhdistyksen vakuutuspiiriä. Evankeliumeissa tämän kes-
kinäisen vakuutuslaitoksen hoitaminen tuottaa oikeuden
iankaikkiseen elämään. Kun messias tulee, niin hän jakaa
ihmiset sellaisiin, jotka pääsevät osallisiksi tulevaisuuden
valtion ja iankaikkisen elämän ihanuuksista, sekä sellaisiin,
jotka joutuvat iankaikkiseen kadotukseen. Kuningas sanoo
edellisille lampaille :

„Tulkaa, Isäni siunatut, ja omistakaa se valtakunta,
joka on ollut teille valmistettuna maailman perustamisesta
asti. Sillä minun oli nälkä, ja te annoitte minulle syödä ;
minun oli jano, ja te annoitte minulle juoda ; minä olin
vieras, ja te otitte minut huoneeseenne ; olin alastonna, ja

te vaatetitte minut; sairastin, ja te kävitte katsomassa minua; olin vankeudessa, ja te tulitte minun tyköni.”

Vanhurskaat sanovat silloin, että he eivät ole kuninkaalle koskaan mitään sellaista tehneet.

„Niin Kuningas vastaa ja sanoo heille: „Totisesti sanon teille: kaikki, mitä olette tehneet yhdelle näistä pienimmistä viljistäni, sen olette tehneet minulle.” *)

Yhteiset ateriat ja keskinäinen avustuslaitos muodostavat kaikissa tapauksissa kristityn seurakunnan mitä lujimman sideaineen, joka liittää sen joukot pysyvästi yhteen.

Mutta juuri tämän avustuslaitoksen hoidosta oli kumminkin syntyvä se voima, joka heikoksi ja mursi alkuperäiset kommunistiset pyrinnot.

Kuta enemmän se odotus kylmeni, että messias oli herruudessaan tuleva ensi tilassa, ja kuta tärkeämmältä seurakunnasta näytti saada haltuunsa omaisuutta avustuslaitosten ylläpitämiseksi, sitä enemmän kristityn propagandan proletarinen luokkaluonne joutui syrjään, sitä enemmän koetettiin saada seurakuntaan varakkaita tovereita, joiden rahat voitaisiin käyttää hyvin.

Kuta enemmän rahaa seurakunta tarvitsi, sitä innokkaammin sen agitatorit koettivat osottaa rikkaille suosijoille, kuinka turhia kaikki kulta- ja hopea-arteet olivat, kuinka mitättömiä ne olivat iankaikkisen elämän autuuden rinnalla, jonka rikas voi saavuttaa ainoastaan siten, että hän luopui omaisuudestaan. Eivätkä he saarnanneetkaan turhaan tuohon aikaan jolloin yleinen kaipaus oli vallannut varsinkin omistavat luokat. Kuinka paljon olikaan näiden joukossa sellaisia, joissa hurjasti eletyn nuoruuden jälkeen oli vallalla inho kaikkia nautinnoita ja kaikkia nautinnonvälineitä kohtaan. Kun he olivat tyhjentä-

*) Matt. ev. 25: 34 ja seur .

neet kaikki yllätykset, mitä rahalla voitiin ostaa, oli heillä jäljellä ainoastaan yksi, nimittäin rahattomuuden tuottama yllätys.

Aina keskiajalla saakka tapaammekin silloin tällöin yhä uudelleen rikkaita ihmisiä, jotka lahjoittavat kaiken omaisuutensa köyhille ja viettävät kerjäläiselämää — enimmäkseen sen jälkeen, kun he olivat mitä runsaimmin käyttäneet kaikkia maailman nautintoita ja turmelleet siinä vatsansa.

Sellaisten ihmisten esiintyminen oli kumminkin vain onnen sattuma, joka ei uudistunut niin usein, kuin seurakunta tarvitsi. Kuta suuremmaksi hätä kasvoi valtakunnassa, kuta suuremmaksi seurakunnassa tuli sellaisen ryy-syköyhälistön luku, joka ei voinut tai ei tahtonut työllä ansaita leipäänsä, sitä suuremmaksi tuli myöskin tarve saada rikkaita seurakuntaan suorittamaan sen tarpeita.

Oli helpompi saada rikas jättämään koulemansa jälkeen omaisuutensa seurakunnalle avustustarkoituksia varten, kuin saada hänet jo eläessään luovuttamaan koko omaisuutensa. Lapsettomuus oli silloin laajalle levinnyt, sukulaisten väliset siteet peräti höltyneet. Tarve jättää näille perintö oli usein sangen pieni. Toiselta puolen oli omien mieskohtaisten etujen harrastus individualismi, saavuttanut korkean asteen, halu elämän ja vieläpä onnellisen elämän jatkumiseen kuoleman jälkeen oli sangen kehittynyt.

Kristillinen oppi vastasi sangen hyvin tätä halua, ja rikkaalle avautui mukava tie saavuttaa iankaikkisesti autuas elämä, tarvitsematta maallisessa elämässä kieltäytyä mistään, jos hän lahjoitti omaisuutensa vasta sitten, kun hän ei enää sitä tarvinnut, siis vasta kuolemansa jälkeen. Jättämällään perinnöllä, jota hän ei muulla tavalla osannut oikein käyttää, voi hän nyt ostaa iankaikkisen autuuden.

Kristityt agitatorit ahdistivat täten nuoria intohimoi-

sia rikkaita sen elämän inholla, jota he olivat viettäneet, ja vanhoja, väsyneitä rikkaita kuoleman ja helvetin rangaistuksen pelolla, joka oli heitä odottamassa. Siitä alkaen aina tähän päivään saakka tuli perinnön tavoittelu kristittyjen agitatorien mieluisaksi keinoksi, jonka avulla he hankkivat kirkon sulattavalle vatsalle aina uutta rehua.

Mutta seurakunnan ensimmäisillä vuosisadoilla tämä runsasten perintöjen virtaaminen oli vielä sangen vähäistä, sitä enemmän, kun seurakunta salaisena liittona ei ollut juridinen persoona eikä siis voinut välittömästi periä.

Senpätähden koetettiin saada rikkaita jo eläessään avustamaan seurakuntaa, vaikkapa he eivät olisi tahtoneetkaan toteuttaa kokonaisuudessaan sitä Herran määräystä, joka käski heidän jakamaan köyhille kaiken, mitä heillä oli. Olemme nähneet että anteliaisuus oli rikasten keskuudessa sangen yleistä niin kauan kuin pääoman kasaantumisella ei ollut vielä minkäänlaista merkitystä tuotantotalle. Tämän anteliaisuuden täytyi siis tulla seurakunnan hyväksi ja hankkia sille pysyviä tuloja, kun vain onnistuttiin saamaan rikasten harrastus ja myötätunto seurakunnan puolelle. Kuten enemmän seurakunta lakkasi olemasta taistelujärjestö, kuten enemmän avustuslaitos astui sen keskuudessa etualalle, sitä voimakkaammiksi kävivät sen keskuudessa myöskin ne pyrinnöt, jotka koettivat lieventää alkuperäistä vihaa rikkaita vastaan ja tehdä rikasten olo seurakunnassa viehättäväksi myöskin siinä tapauksessa, että he pysyivät rikkaina, että he pitivät kiinni omaisuudestaan.

Seurakunnan maailman katsomus — vanhoista jumaalista luopuminen, yksijumalaisuus, ylösnousemismusko, vapahtajain odottaminen — kaikki nämä seikat vastasivat, kuten olemme nähneet, ajan yleistä tarvetta ja synnyttivät ylemmissäkin piireissä myötätuntoa kristinoppia kohtaan.

Toiselta puolen rikkaat etsivät joukkojen yhä lisääntyvän hädän pakottamina keinoja, joiden avulla he olisi-

vat voineet torjua sitä, kuten jo turvakodit osottavat. Uhkasihan se koko yhteiskuntaa. Tämänkin täytyi synnyttää heissä myötätuntoa kristittyjen järjestöjä kohtaan.

Vihdoin myöskin kansan suosion tavoittelemisen vaikutti kristityn seurakunnan kannattamiseen ainakin kaikkialla siellä, missä tällä seurakunnalla oli vaikutusvaltaa melkoisiin väestön osiin.

Siten kristitty seurakunta voi tarjota viehätyskohtia myöskin sellaisille rikkaille, jotka eivät olleet joutuneet epätoivoon ja maailman halveksimiseen ja joilta kuoleman pelko, ja helvetin vaivojen synnyttämä tuska eivät voineet pusertaa testamenttilupausta jälkeensä jääneestä omaisuudesta. Mutta jos mieli rikasten tuntea viihtyvänsä seurakunnassa, täytyi sen luonteen perusteellisesti muuttua, luokkavihan rikkaita vastaan täytyi lakata.

Kuinka tuskalliselta tämä rikasten viehättämistä ja heille myönnytysten tekemistä tarkoittava pyrintö tuntui proletarisista taisteluluonteista, käy selville jo ennen mainitsemastamme Jakobin kirjeestä Israelin kahdelletoista hajallaan olevalle suvulle toisen vuosisadan keskipaikoilta. Hän kehottaa tovereita:

„Sillä jos teidän seurakuntaanne tulisi joku mies, kantaen kultasormusta, ja kiiltävällä vaatteella puettu; ja tulisi myös köyhä ryysyllä, ja te katsoisitte sitä, joka kiiltävissä vaatteissa on, ja sanoisitte hänelle: istu tässä hyvästi: ja sille köyhälle sanoisitte: seiso sinä siellä, taikka istu tässä mimun jalvoissani; niin ette sitä oikein ajattele, vaan te tulette tuomariksi, ja teette pahan eroituksen. — — — Mutta te olette häväisseet köyhän — — — Jos te ihmisten muotoa katsotte, niin te syntiä teette.” *)

Ja sitten hän kääntyy vastustamaan sitä suuntaa, joka vaatii rikkailta ainoastaan uskonlauseitten teoreetista tunnustusta, mutta ei samalla myös rahojen luovuttamista:

*) Jak. 2: 2—9.

„Mitä se auttaa, rakkaat veljeni; jos joku sanoo itsensä uskon olevan, ja ei hänellä kuitenkaan ole töitä? Tai taako usko hänet autuaaksi saattaa? Mutta jos yksi veli taikka sisar alasti olisi, ja puuttuisi jokapäivästä ravintoa, ja joku teistä heille sanoisi: menkää rauhassa, lämmittäkää, ja ravitkaat itseänne; ja ette kuitenkaan anna heille mitään ruumiin tarvetta: mitä se heitä auttaisi? Näin myös usko, jos ei hänellä töitä ole, on kuollut itsensä.” *)

Järjestön perustusta ei tosin muutettu rikasten etua silmälläpitäen. Se pysyi teoretisesti kuten käytännöllisestikin samana. Mutta sen velvollisuuden sijaan, että seurakunnalle oli annettava kaikki, mitä kukin omisti, astui nyt vapaaehtoinen itseverotus, joka usein tyytyi pienen osan luovuttamiseen.

Vähän nuorempi kuin Jakobin on Apologeta Tertulianuksen kirje (lienee syntynyt vuosien 150—160 välillä). Sielläkin kuvataan seurakunnan järjestystä:

„Vaikka teidän keskuudessanne onkin jonkunlainen kassa, niin ei sitä muodosteta seurakuntaan ottamisesta suoritettavista maksuista joka olisi jonkunlaista uskonnon myymistä, vaan jokainen suorittaa kohtuullisen lahjan määrättyinä kuukauden päivänä tai milloin hän tahtoo, kuinka kauan hän tahtoo ja voi; sillä ketään ei siihen pakoteta, vaan jokainen antaa vapaaehtoisesti avustuksensa. Nämä ovat jumalisuuden säästörahaja. Sillä niistä ei käytetä mitään herkutteluun, juominkeihin eikä hyödyttömään ylellisyystalouteen, vaan köyhien ylläpitämiseen ja hautaamiseen, orpojen tyttöjen ja poikkien avustamiseen, joilla ei ole varoja, sekä myöskin vanhuksille, jotka eivät enää pääse tuvasta ulos, samoin myös haaksirikkoisille tai niille ihmisille, jotka ovat kaivoksissa, saarilla tai vankeudessa, mikäli tämän syynä on Jumalan seurakuntaan kuuluminen

*) Jak. 2: 14—17.

— nämä ovat oikeutetut saamaan avustusta tunnustuksensa tähden.”

Sitten hän jatkaa: „Me, jotka tiedämme olevamme sydämellä ja sielulla yhteen sidotut, emme ole arvelevalla kannalla tavarain yhteyteen nähden: meillä on kaikki yhteistä, paitsi naiset; yhteys lakkaa meidän keskuudessamme siinä, missä muut sitä yksinomaan harjoittavat.” *)

Teoreettisesti siis pidettiin kiinni kommunismista ja käytännössä näytti vain siltä, että sen ankaruutta hiukan lievennettiin. Mutta seurakunnan koko luonne, joka alkuaan oli sovitettu yksinomaan proletariaasia oloja silmälläpitäen, muuttui huomaamatta sitä mukaa kuin rikkaihin kiinnitettiin huomiota. Niiden seurakunnan aineiden, jotka keinottelivat voittaakseen puolelleen rikkaita jäseniä, täytyi vastustaa luokkavihaa seurakunnassa, ja samalla täytyi seurakunnan sisällisen toiminnan muuttua monessa suhteessa toisenlaiseksi.

Kaikesta kommunismin heikontamisesta huolimatta olivat kumminkin yhteiset ateriat säilyneet lujana, kaikkia tovereita yhdistävänä siteenä. Avustuslaitokset tarkoittivat ainoastaan yksityisiä hätätapauksia, jotka kyllä voivat kohdata jokaista. Mutta yhteiset ateriat tyydyttivät kaikkien jokapäiväisen tarpeen. Niillä tavattiin koko seurakunta koolla, ne muodostivat keskuksen, jonka ympärillä koko seurakuntaelämä kiersi.

Yhteiset ateriat eivät vastanneet ateriana tarkoitetaan varakkaisiin tovereihin nähden. He voivat syödä ja juoda paremmin sekä mukavammin kotonaan. Yksinkertaiset, usein ra'at ruuat olivat vastenmielisiä turmeltu-neelle maulle. Kun rikkaat siitä huolimatta saapuivat aterialle, tulivat he sinne vain ottaakseen osaa seurakunta

*) Lainattu Harnckin teoksesta „Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten”, 1906, I, s. 132. Vertaa myöskin Pfeleider, Ursprung des Christentums, II, 672,673.

elämään, vaikuttaakseen seurakuntaan, mutta ei tyydyttäkseen nälkäänsä. Mikä muista oli ruumiillisen tarpeen tyydyttämistä muuttui heille henkisen tarpeen tyydyttämiseksi, osallisuus leivän ja viinin nauttimisessa oli puhtaasti symbolinen toiminta. Kuta enemmän varakasten luku seurakunnassa kasvoi, sitä suuremmaksi tuli yhteisillä aterioilla myöskin niiden aineiden luku, joille oli tärkeää ainoastaan yhteentulo ja sen symbolit, mutta ei syöminen eikä juominen. Niinpä erotettiinkin toisella vuosisadalla todella yhteiset köyhempien jäsenten ateriat koko seurakunnan yksistään symbolisista aterioista, ja neljännellä vuosisadalla, kun kirkosta oli tullut hallitseva mahti valtiossa, siirrettiin vihdoin ensimmäistä laatua olevat ateriat seurakunnan kokoushuoneitten, kirkkojen ulkopuolelle. Ne tulivat yhä huonommiksi, kunnes ne lakkautettiin seuraavalla vuosisadalla kokonaan. Käytännöllisen kommunismin silmiinpistävin merkki katosi täten tykkämään kristillisestä seurakunnasta, ja sen sijaan astui yksinomaan avustusjärjestelmä, huolenpito köyhistä ja sairaista, joka on säilynyt aina meidän päiviimme sakka, vaikka tosin sangen surkastuneessa muodossa.

Nyt ei seurakunnassa ollut enää mitään, joka olisi voinut tuntua rikkaista vastenmieliseltä. Se oli lakannut olemasta proletarinen laitos. Rikkaat, jotka alkuaan olivat olleet täydellisesti suljetut „Jumalan valtakunnasta”, elleivät he luovuttaneet omaisuuttaan köyhille, voivat nyt näytellä siinä samaa osaa kuin „paholainen maailmassa”, ja he ovatkin runsaassa määrässä käyttäneet tätä mahdollisuutta.

Mutta kristillisessä seurakunnassa eivät ainoastaan vanhat luokkavastakohdat uudistuneet, vaan sen keskuuteen syntyi myöskin eräs uusi hallitsijaluokka, uusi virkavalta, jolla oli uusi päällikkö, piispa. Tutustumme näihin heti.

Rooman keisarit taipuivat vihdoin kristillisen *seura-*

kunnan, mutta ei kristillisen kommunismin edessä. Kristinuskon voitto ei merkinnyt köyhälistön diktaturia, vaan herrojen diktaturia, joita kristinuskko itse oli kasvattanut seurakunnassaan.

Alkuaikeiden seurakuntain esitaistelijat ja marittyirit, jotka olivat köyhien ja kurjien vapauttamiseksi uhranneet omaisuutensa, työnsä ja henkensä, olivat vain laskenneet uudenlaatuisen orjuuttamisen ja riistämisen perustuksen.

c) Apostolit, profeetat ja opettajat.

Alkujaan ei seurakunnassa ollut minkäänlaisia virkamiehiä eikä minkäänlaista erotusta toverien välillä. Jokainen toveri, vieläpä nainenkin, voi esiintyä opettajana ja agitatorina, jos hän luuli tuntevansa kutsumusta siihen. Jokainen puhui vapaasti suunsa puhtaaksi, sanoi mitä sylki suuhun toi tahi, kuten silloin sanottiin, mitä pyhähenki käski hänen sanoa. Useimmat tosin harjoittivat sen ohella edelleenkin ammattiansa, mutta moni, joka saavutti erityistä huomiota tai teki erityisen vaikutuksen, lahjoitti seurakunnalle, mitä hänellä oli, ja antautui tykkänään agitationin palvelukseen apostolina tai profeettana. Tästä syntyi uusi luokkaero.

Kristityn seurakunnan keskuuteen syntyi nyt kaksi luokkaa: tavalliset jäsenet, joiden käytännöllinen kommunismi ulottui ainoastaan seurakunnan järjestämiin yhteisiin aterioihin ja avustuslaitoksiin: työn välitykseen, leskien ja orpojen sekä vangittujen auttamiseen, sairaskassaan. Näiden rinnalla taas pidettiin edellisiä „pyhinä.. tai „täydellisinä”, kun he jyrkästi toteuttivat kommunismin, luopuivat kaikesta omaisuudestaan ja yksityisavioliitosta sekä antoivat seurakunnalle kaiken, mitä heillä oli.

Tämä näytti suurenmoiselta ja tuotti näille jyrkille aineksille, kuten heidän liikanimensä jo osottaa, suuren

arvon seurakunnassa. He tunsivatkin olevansa tavallisten toverien yläpuolella ja käyttäytyivät johtavan valiojoukon tavoin.

Siten juuri radikalinen kommunismi synnytti uuden ylimyskunnan.

Ja samoin kuin kaikki muutkin ylimyskunnat ei tänäkään tyytynyt ainoastaan anastamaan komentovaltaa yhdyskuntansa osien ylitse, vaan se koetti myöskin riistää niitä.

Ja milläpä „pyhät” itse asiassa olisivatkaan eläneet, kun he olivat lahjoittaneet kaikki omistamansa tuotannonvälineet ja tavaravarastot? Heille ei jäänyt jäljellä muuta kuin tilapäistyö kuormankantajina, sanansaattajina ja muissa senlaisissa toimissa taikka — kerjääminen.

Läheisin keino oli koettaa hankkia ylläpito kerjäämällä tovereilta ja itse seurakunnilta, jotka eivät voineet antaa ansiokkaan miehen eikä myöskään ansiokkaan naisen nähdä nälkää varsinkaan silloin, jos ansiokkaalla jäsenellä oli propagandalahjoja, johon tosin ei silloin vaa-dittu minkäänlaisia vaikeasti opeteltavia tietoja, vaan ainoastaan luonnetta, nokkeluutta ja sukkelasanaisuutta.

Paavali jo kiistelee korinttolaisten kanssa siitä, että seurakunta olisi velvollinen vapauttamaan hänet samoin kuin jokaisen muunkin apostolin ammattityöstä ja ylläpitämään heitä:

„Enkö minä ole vapaa? Enkö minä ole apostoli? Enkö minä ole nähnyt Jeesusta, Herraamme? Ettekö te ole tekoni Herrassa? — — — — Eikö meillä olisi oikeutta ottaa vaimoksi uskonsisarta ja, niinkuin muutkin apostolit ja Herran veljet ja Keefas tekevät, kuljettaa häntä muassamme? Vai ainoastaanko minulla ja Barnabaalla ei ole oikeutta olla ruumiillista työtä tekemättä? — — — — Kuka kaitsee karjaa, eikä nauti karjansa majtoa? — — — — Onhan Mooseksen laissa kirjoitettu: „Älä sido riittä pui-van härjän suuta”. Ei kai Jumala pidä härjistä semmoista

huolta? Eikö hän sano sitä yksinomaan meidän täh-
temme?” *)

Riihtä puivillä härjillä Jumala tarkoittaa meitä, se-
littää siis Paavali. Tässä ei luonnollisesti tarkoiteta här-
kiä, jotka puivat pelkkiä pehkuja. Apostoli jatkaa:

„Jos me olemme kylvänneet teille hengellistä hyvää,
onko paljo, jos me mitämme teiltä aineellista? Jos
muilla on teihin tällainen oikeus, eikö paljoa enemmän
meillä? **)

Viimeinen lause viittaa ohimennen sanoen, myöskin
ensimmäisten kristittyjen seurakuntain kommunistiseen
luonteeseen.

Paavali tosin huomauttaa tämän apostolien huolen-
pitoa tarkoittavan juttelunsa jälkeen, että hän ei puhu
tässä omaksi hyödykseen, vaan muiden puolesta; hän ei
vaadi mitään korinttolaisilta. Mutta hän antaa muiden
seurakuntain ylläpitää itseensä:

„Ja olen muut seurakunnat ryöstänyt, ja heiltä pal-
kan ottanut, jolla minä teitä palvelin. Sillä mitä minulta
puuttui, sen veljet täyttivät, jotka Macedoniasta tuli-
vat.” ***)

Tämä ei luonnollisesti muuta sitä seikkaa, että Paa-
vali asetti seurakuntain velvollisuudeksi pitää huolta „py-
histään”, jotka eivät tunnustaneet minkäänlaista velvolli-
suutta työntekoon.

Peregrinus Proteuksen historia, jonka Lucianus kir-
joitti vuonna 165, osoittaa, minkälaiseksi tämänlaatuinen
kristillinen kommunismi muodostui uskottomain mielikui-
vituksessa. Pilkkaja Lucianus ei tosin ole ennakkoluulo-
ton todistaja, hän kertoo paljon sangen epätoimienmukaista,
ilkeämielistä pilaa, sanoessaan esimerkiksi, että Peregri-

*) I Kor. 9: 1—10.

**) I Kor. 9: 11, 12.

***) II Kor. 11: 8, 9.

nus oli jättänyt Hellespontin rannalla olevan kotikaupunkinsa Pariumin, koska hän oli murhannut isänsä. Mutta koska siitä ei nostettu syytöstä oikeuden edessä, on asia ainakin perätön, epäiltävä.

Mutta vaikka teemmekin Lucianuksen kertomukseen tarpeelliset lyhennykset, jää siitä kumminkin tarpeeksi jäljelle huomioonotettavaakin, koska se ei ainoastaan osota, minkälaiselta kristillinen seurakunta näytti pakanoista, vaan myöskin sallii meidän luoda silmäyksen sen todelliseen elämään.

Lasketeltuansa joukon mitä pahimpia ilkeyksiä Peregrinuksesta, kertoo Lucianus, kuinka tämä murhattuaan isänsä itse kirosi itsensä ja kierteli kullkurina maailmaa:

„Tähän aikaan hän oppi myöskin tuntemaan kristittyjen ihmeteltävän viisauden seurustellessaan heidän pappiensa ja kirjanoppineittensa kanssa Palestinassa. Ennen pitkää he käyttäytyivät häntä kohtaan kuten viattomat lapset, hänestä tuli heidän profeettansa, heidän rakkausateriottensa johtaja, synagogan esimies (Lucianus sekottaa tässä juutalaiset ja kristityt toisiinsa. K.) kaikki samassa persoonassa. Hän selitti ja tulkitsi heille muutamia kirjoituksia ja laati itse niitä koko joukon, lyhyesti sanoen, he pitivät häntä Jumalana, tekivät hänestä lainsäätäjän ja nimittivät hänet esimiehekseen. He tosin jumaloitsevat vielä tuota suurta, Palestinassa ristiinnaulittua ihmistä, koska hän toi maailmaan tämän uuden uskonnon. *) Tästä syystä Peregrinus otettiin silloin kiinni ja heitettiin vankeuteen, joka seikka tuotti hänelle loppuelämäkseen melkoisen huomion ja tyydytti hänen kerskumis-

*) Tämä lause halkaisee ajatuksen eikä se muutoinkaan ole luotettava, varsinkin sana „tosin” herättää arveluita. Tämän lisäksi on huomattava, että Suidas, eräs tutkija kymmenenneltä vuosisadalta, nimenomaan mainitsee, että Lucianus olisi Peregrinuksen elämäkerassaan „panetellut itse Kristusta”. Meille säilyneessä tekstissä ei enää tavata sellaista kohtaa. On jotenkin luonnollista etsiä sitä yllä-

tansa ja mäineenhaluansa, jotka olivat hänen vallitsevat intohimonsa.

„Kun hän oli vankilassa, koettivat kristiyt, jotka pitivät asiaa suurena onnettomuutena, käyttää kaikkia keinoja auttaaksensa hänet pakoon. Huomattuansa tämän mahdolliseksi, omistivat he hänelle kaiken mahdollisen huolenpidon. Heti varhaisesta aamusta alkaen voitiin vankilan luona nähdä istumassa vanhoja vaimoja, leskiä ja orpoja, sillä aikaa kuin heidän johtajansa lahjoivat vanginvartijoita ja viettivät yön hänen luonansa. Hänelle kannettiin monenlaisia ruokia, he kertoivat toisilleen pyhiä legendoja hänestä, ja tuota kunnon Peregrinusta, kuten häntä vielä kutsuttiin, pidettiin heidän keskuudessaan uutena Sokrateena. Yksin Aasian kaupungeistakin tuli hänen luoksensa muutamia kristittyjen seurakuntain lähettäjiä tukemaan häntä, avustamaan häntä oikeudenkäynnissä ja lohduttamaan häntä. Tällaisissa heidän yhdyskuntaansa koskevista asioista he osottavat uskomatonta intoa, lyhyesti sanoen, he eivät suinkaan säästä varojansa. Peregrinuskin sai heiltä silloin vankeutensa tähden paljon rahaa ja sai siten melkoisen voiton.

Nuo surkuteltavat polokset elävät nimittäin siinä vakaumuksessa, että he ovat aivan kuolemattomia ja elävät iankaikkisesti, jonka tähden he halveksivat kuolemaa ja vapaaehtoisesti etsivät sitä. Edelleen he uskottelivat ensimmäiselle lainsäätäjälleen, että he ovat kaikki keskenään veljeksiä, koska he ovat luopuneet helleniläisistä Jumalista, palvelevat tuota ristiinnaulittua opettajaansa ja elävät hänen lakiensa mukaan; sentähden he pitävät kaikkea sä-

olevasta lauseesta ja otaksua, että Lucianus on tässä laskenut leikkiä Jeesuksesta, tätä ovat hurskaat sielut pitäneet häväistyksenä ja muutaneet kopioidessaan tekstin päinvastaiseksi. Itse asiassa otaksuvatkin eri tulkitsijat, että lause nykyisessä muodossaan on kristittyjen väärennys.

malla tavalla halpana ja yhteisomaisuutena, vaikka heillä ei ole riittäviä perusteita tälle katsantotavalleen. Jos heidän luoksensa siis tulee tottunut petturi, joka osaa käyttää hyväkseen tätä seikkaa, niin hänestä tulee lyhyessä ajassa sangen rikas, koska hän osaa vetää yksinkertaisia ihmisiä nenästä.”

Tätä ei luonnollisesti voi ottaa sananmukaisesti. Se kai lienee jotenkin samalla tasolla kuin tarut niistä aarteista, joita sosialidemokratian agitatorit kasaavat työntekijäm rovoista. Kristillisen serakunnan olisi pitänyt olla rikkaampi, kuin se silloin oli, jos mieli voida rikastua siinä. Mutta jo siihen aikaankin lienee ollut siten, että se piti riittävää huolta agitatoreistaan ja järjestäjistään ja että häikäilemättömät veijarit voivat käyttää sitä hyväkseen. Huomiota ansaitseva on todistus seurakunnan kommunismista.

Lucianus jatkaa, että Syrian maaherra oli laskenut Peregrinuksen vapaaksi, koska tämä näytti hänestä liian vähäpätöiseltä. Peregrinus palasi silloin kotikaupunkiinsa, jossa hän havaitsi isänsä perinnön jotenkin hävitetyksi. Hänelle jäi kumminkin vielä melkoinen summa, joka hänen kannattajistaan näytti tavattoman suurelta ja jonka Lucianuskin, joka ei suinkaan tahdo hänen parastaan arvostelea viideksitoista talentiksi (85,000 markaksi). Tämän hän lahjoitti kotikaupunkinsa asukkaille, jotta häntä ei, kuten Lucianus kertoo, syytettäisi isänmurhasta:

Hän esiintyi pariumilaisten kansankokouksessa: hänellä oli jo silloin pitkät hiukset, hän käytti likaista manttelia oli sitonut hartioillensa laukun, kulki sauva kädessä ja oli yleensä sangen teatterimaisesti puettu. Tässä puussa hän esiintyi ja sanoi, että koko hänen omaisuutensa, jonka hänen autuas isänsä oli jättänyt hänelle perinnöksi, oli kansan omaisuutta. Kun kansa, köyhät, ihmiset, jotka vesi suussa ajattelivat jakamista, kuuluivat tämän, niin he kiljuivat heti, että hän yksinään on viisauden ja isänmaan

ystävä, hän yksinään Diogeneksen ja Krateksen seuraaja. Mutta hänen vihollisensa saivat täten kuonokopan suulensa, ja jos joku olisi uskaltanut muistuttaa murhasta, niin hänet olisi heti lyöty kuoliaaksi.

„Hän lähti nyt toisen kerran vaeltamaan kulkurina, jolloin kristityt, jotka häntä seurasivat kaikkialla eivätkä sallineet hänen kärsiä minkäänlaista puutetta, hankkivat hänelle runsaasti matkarahoja.” *)

Mutta vihdoin hänet erotettiin seurakunnasta, kuten sanotaan siitä syystä, että hän oli syönyt kiellettyjä ruokia. Täten hän menetti toimeentulonsa ja koetti sen jälkeen saada takaisin omaisuutensa, joka ei kuitenkaan onnistunut. Kyynillisenä ja askeettisena kerjäläisfilosofina hän nyt matkusti läpi Egyptin, Italian ja Kreikan, lopettaaksensa vihdoin elämänsä Olympiassa juhlanäytösten jälkeen vartavasten kutsutun yleisön edessä teatterimaisella tavalla siten, että hän sydänyön kuunvalossa hypäsi palavaan rovioon.

Näemme, että se aikakausi, joka synnytti kristinuskon, on myöskin luonut sängen kummallisia veitikoita. Mutta Peregrinuksen kaltaisille ihmisille tehtäisiin väärin, jos heitä pidettäisiin ainoastaan pelkkinä veijareina. Sitä vastaan todistaa jo hänen vapaaehtoinen kuolemansa. Itsemurhan tekemiseen reklamikeinona tarvitaan kaikissa tapauksissa summattoman turhamielisyyden ja huomionherttämishalun lisäksi myöskin jotenkin paljon maailman halveksimista ja elämään kyllästymistä, taikka suorastaan hulluutta.

Mutta vaikkapa Peregrinus proleumilainen, kuten Lucianus häntä kutsuu, ei olisikaan todellisuutta vastaava, vaan ainoastaan irvikuva, niin on se kaikissa tapauksissa nerokas irvikuva.

Ivakuvan pääasiallisena sisältönä ei ole ilmiön yksin-

*) Lucianus, Vom Tode des Peregrinus, II—16.

kertainen vääristeleminen, vaan luonteenomaisten ja määrävain puolien yksipuolinen esittäminen. Oikea ivakuvan tekijä ei saa olla pelkkä tavaton pilantekijä, vaan hänen täytyy nähdä asiat pohjiaan myöten ja tuntea selvästi niissä oleellisen ja huomioonotettavan.

Siten Lucianuskin on Peregrinuksesta tuonut esiin ne puolet, joiden pitäisi olla tärkeitä koko tuolle „pyhien ja täydellisten” luokalle, minkä edustajana Peregrinus esiintyi. Johtukootpa nämä puolet sitten aivan erinkaltaisista, osaksi mitä ylevimmistä, osaksi mitä naurettavimmista vaikuttimista, näyttäköötpä ne kuinka epäitsekäiltä tahansa, niin oli niiden koko suhteessa seurakuntaan jo vaanimassa se riistäminen, jonka Lucianus näki. Vaikka omistamattomain „pyhien” rikastuttaminen serakunnan kommunismin kautta lieneekin hänen aikanaan vielä ollut liioittelua, niin oli se kumminkin pian muuttuva todellisuudeksi, vieläpä sellaiseksi todelliseksi, joka jätti kauas jälkeensä alkuaikojen pilkkaajan törkeimmätkin liioittelut.

Samoin kuin Lucianus asettaa etualalle profeettain hankkimat rikkaudet, samoin eräs toinen pakana, Lucianuksen aikalainen, pilkkaa heidän mielipuoaisuuttaan.

Celsus kuvaili, „kuinka Foinikiassa ja Palestinassa ennustetaan”:

„On paljon sellaisia henkilöitä, jotka, vaikka ovatkin ilman nimeä ja mainetta, käyttäytyvät aivan helposti ja ensimmäisen sattuneen aiheen johdosta sekä pyhätöissä että niiden ulkopuolella sillä tavalla, kuin he olisivat profeetallisen innostuksen valtaamia; toiset taas tarjoavat saman näytelmän vaeltaessaan kerjäläisinä ja kierrellessään kaupungeissa sekä sotaleireissä. Jokaisella ovat samat sanat suussa, jokainen on valmis tuomaan ne heti esiin: „Minä olen Jumala”, tai „Jumalan poika” taikka „Jumalan henki”. „Minä olen tullut, koska maailman loppu jo on tulossa, ja te ihmiset joudutte vääryytenne tähden turmiin. Mutta minä tahdon pelastaa teidät, ja

te näette minun pian tulevan takaisin taivaallisella voimalla! Autuas se, joka minua nyt palvelee! Kaikki muut minä olen heittävä iankaikkiseen tuleen, kaupungit samoin kuin maat ja ihmisetkin. Ne, jotka eivät nyt tahdo tunnustaa edessänsä olevaa tuomiota, muuttavat silloin turhaan mielensä ja huokaavat turhaan! Mutta niitä, jotka minuun uskovat, olen minä iankaikkisesti suojeleva! „Näihin suurenmoisiin uhkauksiin sekoittuu sitten vielä omituisia mielettömiä ja tykkänään käsittämättömiä sanoja, joiden merkitystä ei kukaan, olkoonpa kuinka järkevä tahansa, ole vielä voinut selittää, niin hämäriä ja järjettömiä ne ovat; mutta ensimmäinen pässinpää, tai veijari voi selittää ne mielensä mukaan — — — — nämä luulotelut profeetat, joita itse olen useammin kuin yhden kerran omin korvin kuullut, ovat tunnustaneet minulle heikkouksensa, kun olen saanut heidät todistuksilla sidotuiksi, ja myöntäneet, että he itse ovat keksineet nuo käsittämättömät sanansa.” *)

Tässäkin siis tapaamme taas veijarin ja profeetan sulaisen sekoituksen, mutta tässäkin mentäisiin liiallisuuksiin, jos kaikki merkittäisiin yksinomaan pelkäksi huijaukseksi. Se todistaa vain väestön yleistä tilaa, joka tarjosi hyvän toimintaalan huijareille, mutta jonka myöskin täytyi synnyttää helposti kiihtyvissä mielissä todellista haa-veellisuutta ja innostusta.

Apostolit samoin kuin profeetatkin lienevät tässä suhteessa olleet samaa maata. Mutta eräs oleellinen seikka erotti heidät toisistaan: apostoleilla ei ollut mitään vakinaista asuinpaikkaa, vaan he kiertelivät lakkaamatta ympäri, siitpä heidän nimensäkin (apostoli merkitsee sanansaattajaa, matkustajaa, merenkulkijaa); profeetat sitä vastoin olivat „paikkakunnallisia suuruuksia”.

*) Lainattu Harnacqin julkaisemasta painoksesta „Lehre der zwölf Apostel”, (Kahdentoista apostolin oppi) s. 130 ja seur.

Apostolius lienee kehittynyt ensin. Niin kauan kuin seurakunta oli pieni, ei se voinut ylläpitää vakinaista agitatoria. Kun sen varat hänen ylläpitämisekseen olivat loppussa, täytyi hänen matkustaa edelleen. Ja niin kauan kuin seurakuntien lukumäärä oli pieni, oli ennen kaikkea tärkeää perustaa uusia seurakuntia sellaisiin kaupunkeihin, joissa niitä ei vielä ollut. Apostolien, noiden vaeltavain agitatorien suurena tehtävänä oli järjestön laajentaminen uusille alueille, joissa sillä ei vielä ollut jalansijaa, ja yhteyden ylläpitäminen näiden välillä. Heitä saamme ennen kaikkea kiittää kristillisen järjestön kansainvälisestä luonteesta, joka on sangen suuresti lisännyt sen elinvoimaa. Paikallinen järjestö voitiin hävittää, jos se oli yksikseen. Mutta sitävastoin olisi valtiolta silloisilla keinoillaan tuskin voinut yhtäaikaa vainota kaikkia kristittyjä seurakuntia valtakunnan kaikilla kulmilla. Ainoa jäi joitakin jäljelle, joista vainotut voivat saada aineellista apua ja joihin he voivat paeta.

Tämän vaikuttivat ennen kaikkia nuo ikuisesti vaeltavat apostolit, joiden luku lienee ajoittain noussut jotenkin korkeaksi.

Paikallisia agitatoreita, jotka antautuivat yksinomaan agitationin palvelukseen, voi ilmestyä vasta sitten, kun yksityiset, seurakunnat olivat paisuneet niin laajoiksi, että heidän varansa sallivat heidän vakituisesti ylläpitää tällaisia agitatoreita.

Kuta suurempi niiden kaupunkien luku, joissa kristittyitä seurakuntia oli, ja kuta laajempia seurakunnat olivat, sitä paremmin menestyivät profeetat, ja sitä pienemmäksi tuli toimintaala apostoleille, jotka olivat pääasiallisesti vaikuttaneet kaupungeissa, missä tähän saakka ei ollut seurakuntia ensinkään, tai oli ainoastaan pieniä.

Heidän ja profeettain välille täytyi myöskin syntyä jonkunlainen ristiriita. Sillä seurakuntien varat olivat rajoitetut. Kuta enemmän apostolit ottivat niistä tarpei-

siinsa, sitä vähemmän jäi jäljelle profeteoille. Näiden täytyi siis tämän mukaisesti pyrkiä yhä enemmän alentamaan apostolien muutenkin vähenevää arvoa, rajoittamaan heille tulevia lahjoja ja toiselta puolen korottamaan omaa arvoansa ja asettamaan värmoja vaatimuksia uskovaisten lahjoista.

Nämä pyrinnot esiintyvät sängen selvänä usein mainitsemassamme „Kahdentoista apostolin opissa”, joka teos laadittiin vuosien 135 ja 170 välillä. Siinä sanotaan:

„Jokainen apostoli, joka teidän luokseen tulee, otetakaan vastaan kuten Herra. Hän ei viivy teidän luonanne pitempää aikaa kuin yhden päivän, mutta jos on tarpeellista myöskin toisen. *Vaan jos hän viipyy kolme päivää, niin hän on väärä profeetta.* Ja kun apostoli lähtee pois, niin hänen *ei tule saada mitään muuta*, kuin min paljon leipää, kun hän tarvitsee seuraavalle yöpaikalle saakka. *Mutta jos hän vaatii rahaa, niin hän on väärä profeetta.*

Älkää koetelko älkääkään tutkiko ketään profeettaa, joka hengessä puhuu; sillä kaikki synnit annetaan anteeksi, mutta tätä syntiä ei anteeksi anneta. Ei jokainen, joka hengessä puhuu, ole profeetta, vaan ainoastaan se, jolla on Herran käytös, käytöksestä siis oikea profeetta ja väärä profeetta tunnetaan. Eikä kukaan profeetta, joka Jumalan hengen kehottamana tilaa aterian (köyhille, Harnack), syö teiltä, vaikka hän olisikin väärä profeetta. Ja jokainen profeetta, joka opettaa totuutta, mutta ei tee sitä, mitä hän opettaa, on väärä profeetta. Mutta jokainen profeetta, koeteltu ja totinen, joka toimii maallista salaisuutta silmälläpitäen, eikä kumminkaan opeta tekemään kaikkea sitä, mitä hän itse tekee, hän älköön olko teidän tuomittavananne; sillä hänen tuomionsa on Jumalan kädessä. Samoin ovat nimittäin vanhat (kristityt) profeetatkin tehneet.”

Olemme jo nähneet, että tässä kohdassa todennäköisesti on viittaus vapaaseen rakkauteen, joka on oleva pro-

feetoille sallittu, jos he eivät kehota seurakuntaa noudattamaan heidän esimerkkiään.

Edelleen sanotaan:

„Mutta joka sanoo hengessä: anna minulle rahaa tai jotakin muuta, häntä älkää kuunnellko; mutta jos hän muiden hätääkärsivien puolesta vaatii antamaan, niin älköön kukaan häntä tuomitko.

„Ja jokainen, joka tulee Herran nimeen (siis jokainen toveri, K.), otettakoon, vastaan; mutta sitten teidän on koeteltava häntä ja erotettava oikea ja väärä, sillä teillä tulee olla ymmärrystä. Jos uusi tulokas on ohikulkija niin auttakaa häntä, mutta hän älköön viipykö teidän luonanne kauemmin kuin kaksi tai kolme päivää, jos se on välttämätöntä. Mutta jos hän tahtoo asettua teidän joukkoonne, niin hän tehköön työtä ja syököön, jos hän on käsityöläinen. Vaan jos hän ei osaa mitään käsityötä, niin pitäkää hänestä huolta ymmärryksenne mukaan, jotta ei kukaan kristitty eläisi teidän joukossanna laiskurina. Ja jos hän ei tahdo mukautua tähän, niin hän on henkilö, joka tahtoo saada voittoa Kristuksen nimellä. Pitäkää itsenne loitolla sellaisesta.”

Jo silloin katsottiin siis tarpeelliseksi pitää huolta siitä, että seurakunta ei joutuisi siihen vetäytyvien kerjäläisten täyttämäksi ja riistettäväksi. Tämä koski kumminkin ainoastaan tavallisia kerjäläisiä:

„Mutta jokainen totinen profeetta, joka tahtoo asettua teidän keskuuteenne, on ravintonsa ansainnut. Samoin on myöskin jokainen totinen opettaja kuten jokainen työntekijäkin ravintonsa ansainnut. Sinun tulee ottaa kaikki esikoiset viinikuurnistasi ja ladoistasi, karjastasi ja lampaitasi, sekä antaa ne profeetoille, sillä he ovat teidän ylimäiset pappinne. Mutta jos teillä ei ole profeettaa, niin antakaa ne köyhille. Kun sinä teet taikinaa, niin ota siitä hänen osansa ja anna se hänelle käskyn jälkeen. Samoin kun avaat viini- tai öljyastian, ota siitä osa ja anna se pro-

feetoille. Ja rahasta sekä vaatteista ja kaikenlaisesta omaisuudesta ota osa harkintasi mukaan ja anna heille käs-kyn jälkeen.”

Apostolit joutuvat näissä määräyksissä sangen huo-noon asemaan. Heitä ei vielä voida yksinkertaisesti syr-jäyttää. Mutta seurakunnan, johon he ilmestyvät, tulee lähettää heidät pois mahdollisimman pian. Tavallinen ohitsekulkeva toveri voi vaatia serakunnan ylläpitoa kaksi tai kolme päivää, mutta apostoliparka ainoastaan yhden tai kaksi. Ja rahaa hän ei saa laisinkaan ottaa vastaan.

Profeetta sitävastoin on „elatuksensa ansainnut!” Hänen täytyy saada ylläpitonsa seurakunnan kassasta. Sitä paitsi uskovaiset ovat velvolliset suorittamaan hänelle osan viinistä, leivästä ja lihasta, öljystä ja kankaista, jopa rahatuloistakin.

Tämä soveltuu sangen hyvin siihen kuvaukseen, min-kä Lucianus juuri tämän kertomuksen syntymisen aikana luo Peregrinuksen hyvinvoivasta elämästä, kun hän oli teeskennellyt olevansa profeetta.

Samaan aikaan kuin profeetat täten syrjäyttivät apos-tolit, ilmestyi heille itselleen uusiksi kilpailijoiksi *opetta-jia*, joilla tosin ei liene ollut mainitun kertomuksen synty-misaikana vielä erittäin suurta merkitystä, sillä heistä mai-nitaan ainoastaa lyhyesti.

Näiden kolmen ammatin lisäksi oli seurakunnassa toimimassa vielä muitakin aineksia, joita „Kahdentoista apostolin opissa” ei mainita. Paavali luettelee ne kaikki ensimmäisessä kirjeessään korintilaisille:

„Niinpä Jumala asetti seurakuntaan ensiksi muutamia apostoleiksi, toiseksi profeetoiksi kolmanneksi opettajiksi, sitten toisia, mitkä tekemään voimatekoja, mitkä käyttä-mään saamiaan parantamisen lahjoja, mitkä avustamaan, mitkä hallitsemaan, mitkä puhumaan kieliä eri lailla.” *)

*) I Kor. 12: 28.

Näistä ovat avustus- ja hallinto tehtävät tulleet sangen tärkeiksi, mutta ei puoskaroitseminen eivätkä parantamisen teot, jotka seurakunnassa eivät lienee pukeutuneet sen ajan yleisesti levinneistä muodoista poikkeaviin muotoihin. Opettajain ilmestyminen on yhteydessä varakasten ja sivistyneitten ainesten seurakuntaan liittymisen kanssa. Apostolit ja profeetat olivat tietämätöntä väkeä; jotka ilman minkäänlaisia opinnoita puhuivat huomispäivästä huolimatta. Näille puheille lienevät sivistyneet vain nyrpistäneet nenäänsä. Ennen pitkää ilmestyi näiden keskuudesta miehiä, jotka joko seurakuntaelimistön rakkauden töitten ja sen voiman tai ehkäpä myöskin kristinopin yleisen luonteen viehättäminä koettivat saada tämän opin korkeammalle kannalle, vastaamaan sen ajan tiedettä, joka tosin ei myöskään merkinnyt paljoa. Heistä tuli opettajia. He vasta koettivat täyttää kristinuskoa Senecan tai Philon hengellä, jota se siihen saakka lienee omaksunut sangen vähän.

Seurakuntien suuret joukot ja samoin myöskin useimmat apostolit ja profeetat lienevät kumminkin katselleet heitä epäsuopeasti ja kadehtien; ehkäpä suhde silloin oli samanlainen kuin sittemmin „käsähouraisten työmiesten” ja „oppineitten” välillä. Siitä huolimatta opettajat lienevät varakasten ja sivistyneitten ainesten lisäytyessä saaneet seurakunnassa yhä suuremman arvon ja lopuksi tunkeneet syrjään profeetat ja apostolit.

Mutta ennekuin näinkauas päästiin, joutuivat kaikki nämä kolme ryhmää, erään voiman sulatettavaksi, joka oli valtavampi kuin he kaikki, mutta jota „Kahdentoista apostolin opissa” mainitaan ainoastaan ohimennen: *piispan*.

d. Piispa.

Kristityn seurakunnan alkuaikoina kävi aivan samoin kuin jokaisen muunkin yhdistyksen perustamisessa. Sen

perustajain, apostolien, täytyi itse tehdä kaikki työt seurakunnassa, pitää huolta niin hyvin opin levittämisestä kuin järjestämisestä ja hallinnosta. Mutta kun seurakunta elää pitemmän aikaa ja kasvaa, niin aletaan huomata työnjaon tarvetta, alkaa käydä välttämättömäksi jättää yksityiset toimet määrättyjen luottamusmiesten tehtäväksi.

Seurakunnan *tulojen ja menojen* hoito muuttui ensimmäisenä erityiseksi seurakunnalliseksi toimeksi.

Oppia voi jokainen yksityinen toveri levittää mielensä mukaan. Seurakunta ei ollut vielä toisella vuosidallakaan, kuten juuri olemme nähneet, jättänyt tätä tehtävää erityisesti edes niiden toimeksi, jotka antautuivat yksinomaan sen palvelukseen. Apostolit ja profeetat nimittivät itse itsensä näihin toimiin, tai, kuten heistä näytti, he seurasivat ainoastaan Jumalan ääntä. Se arvonanto, jota yksityinen opin levittäjä, olkoonpa hän sitten apostoli tai profeetta, nautti seurakunnassa, ja samoin myöskin hänen tulojensa suuruus riippui hänen synnyttämästään vaikutuksesta, siis hänen persoonallisuudestaan.

Toiselta puolen oli puoluekurin ylläpitäminen, jos niin saa sanoa, seurakunnan itsensä huoltama toimi, niin kauan kuin seurakunta oli pieni ja sen kaikki jäsenet tunsivat tarkoin toisensa. Seurakunta itse päätti uusien jäsenten ottamisen; samantekevää oli, kuka toimitti näiden vastaanottomenot eli kasteen. Seurakunta itse päätti myöskin jäsenen erottamisen, itse se myöskin ylläpiti rauhan toverien keskuudessa ja ratkaisi kaikki riidat, joita heidän välillään ehkä syntyi. Se oli tuomioistuin, jolle tuli esittää kaikki toverien syytökset tovereita vastaan. Valtion tuomioistuimia kohtaan kristityt tunsivat yhtä suurta epäluottamusta kuin nykyään sosialidemokratit. Heidän yhteiskunnalliset mielipiteensäkin olivat mitä jyrkimmässä ristiriidassa valtion tuomarien mielipideitten kanssa. Kristitty olisi pitänyt syntyä kääntynä tällaisen puoleen etsimään oikeutta, varsinkin jos oli ratkaistavana riita jon-

kun toverin kanssa. Täten kylvettiin tuon erityisen tuomarivallan siemen, jota kirkko on aina vaatinut uskovai-
siinsa nähden valtion tuomareita vastaan. Myöhemmin on
tässäkin tosin oikeudenkäytön alkuperäinen luonne muut-
tunut täydelliseksi vastakohtaksi, sillä se merkitsi kristi-
tyn seurakunnan alkuaikoina kaiken luokkaoikeuden lak-
kauttamista tahtoi saada syytetyn omien tovereittensa tuo-
mittavaksi.

Paavalin ensimmäisessä kirjeessä korinttolaisille sano-
taan:

„Kuinka rohkenee kukaan teistä, jolla on riita-asia
toisen kanssa, käydä oikeutta vääräin edessä? Miksei py-
hien (toisin sanoen toverien) edessä? Vai ettekö tiedä,
että pyhähän ne tulevat maailmankin tuomitsemaan? Ja
jos te tuomitsette maailman, kykenette kai ratkaisemaan
vähäarvoisiakin asioita? Ettekö tiedä, että me tulemme
tuomitsemaan enkeleitäkin? Emmekö sitten kykenisi rat-
kaisemaan maallisia asioita? Kuitenkin te nyt, kun teillä
on maallisia asioita ratkaistavina, asetatte nuo seurakun-
nan halveksimat tuomareiksi?” *) -

Järjestyksen ja rauhansa ylläpitäminen seurakunnassa
oli alussa yhtä vapaa muodoista ja yhtä riippumaton mää-
rätyistä viroista kuin opin levittäminenkin.

Mutta taloudellinen puoli sitävastoin tarvitsi jo ai-
kaisin järjestämistä sitä enemmän, kun seurakunta ei ollut
ainoastaan pelkkä propagandaseura, vaan alusta alkaen
samalla myöskin keskinäinen avustusyhdistys.

Apostolien tekojen mukaan havaittiin Jerusalemin
seurakunnassa jo aikaisin tarpeelliseksi asettaa jäsenten
lahjojen kerääminen ja jakaminen, varsinkin ruuan jaka-
minen aterioilla, erityisten toverien tehtäväksi.

Kreikkalainen sana „diakoneo” merkitsee palvella,
ensi sijassa palvella aterioidessa. Tämä oli ilmeisesti alku-

*) I Kor. 6: 1 ja seur.

jaan diakonin pääasiallinen tehtävä samoin kuin yhteinen ateria oli alkukristillisen kommunismin tärkein toimi.

Apostolien teoissa kerrotaan:

„Niinä päivinä, kun oppilasten luku lisääntyi, syntyi hellenisteissä nurinaa hebrealaisia vastaan siitä, että heidän leskiensä syrjäytettiin jokapäiväisessä avustuksessa. Niin ne kaksitoista kutsuivat kokoon oppilaiden joukon ja sanoivat: „Ei ole oikein, että me heitämme Jumalan sanan toimittaaksemme pöytäpalvelusta. Valitkaa sentähden, veljet keskuudestanne seitsemän taattua miestä, jotka ovat Pyhää Henkeä ja viisautta täynnä, niin asetamme heidät tähän toimeen.” *)

Siten tapahtui kertomuksen mukaan, ja samoin lienee ollut laita myöskin todellisuudessa, se johtuu asian luonnosta.

Apostolit vapautettiin siis kansantalon ravintolapalvelijain toimesta, jota heidän oli alussa täytynyt hoitaa opin levittämisen ohella, ja joka oli tullut heille vaivaloiseksi, kun seurakunta kasvoi. Mutta uusienkin palvelijain, diakonien keskuudessa täytyi pian saada aikaan työnjako. Palveleminen pöydässä ja muut palvelus- sekä puhdistustyöt olivat tykkänään toisenlaatuista toimintaa, kuin jäsenen suorittamain maksujen kerääminen ja hoito. Viime-mainittu merkitsi ensimmäisen luokan luottamustointia, varsinkin kun seurakunta kasvoi ja sille alkoi virrata suurempia tuloja. Nämä toimet vaativat melkoisen määrän rehellisyyttä, liike-elämän tuntemista ja lempeyttä, johon tarpeen vaatiessa ankaruuden tuli yhtyä.

Diakoneille valittiin sentähden esimies.

Tällaisen esimiehen asettaminen johtui asian luonnosta. Jokaisella yhdyskunnalla, jolla on omaisuutta tai tuloja, täytyy olla senlainen. Vähän-Aasian osuuskunnissa ja yhdistyksissä oli tällaisten hallinto- ja raha-asiain vir-

*) App. teot 6: 1—3.

kamiesten nimenä „epimeletes” tai „episkopos” (episkopos = valvoja, tarkastaja). Samoja nimiä käytettiin myöskin kaupunkien virkamiesten keskuudessa erityisistä hallintovirkamiehistä. Hatch, joka on perusteellisesti tutkinut tätä kehitystä ja esittänyt sen eräässä kirjassa, jota saamme suuresti kiittää näiden asiain tuntemisesta, *) lainaa erään roomalaisen juristi Charisiuksen lauseen, joka sanoo: „Piispat (episkopi) ovat henkilöitä, jotka tarkastavat leivän ja muut ostettavat tavarat, mitä kaupungin väestö käyttää jokapäiväisen elämänsä ylläpitämiseen.

Kaupungin piispa oli siis hallintovirkamies, jonka etupäässä tuli pitää huolta väestön oikeasta ravitsemisesta. Oli jotenkin luonnollista, että kristittyjen „kansantalon” hoitaja sai saman arvonimen.

Edellä olemme jo puhuneet seurakunnan yhteisistä kassoista, joista Tertullianus mainitsee. Justinus marttyyrin (synt. vuoden 100 vaiheilla j. Kr.) ensimmäisestä apologiasta saamme tietää, että näiden kassojen hoito oli erityisen luottamusmiehen tehtävänä. Siinä sanotaan:

„Varakkaat ja siihen halulliset antavat mielensä mukaan jotakin omaisuudestaan, joka kerätään ja annetaan *esimiehen* säilytettäväksi. Hän auttaa tällä omaisuudella orpoja ja leskiä, sairauden tähden tai muista syistä hätään joutuneita, vangittuja ja seurakuntaan tulevia muukalaisia, sekä pitää yleensä huolen kaikista tarvitsevista.”

Piispan käsiin keräytyi siten paljon huolta, paljon edesvastuuta, mutta myöskin paljon valtaa.

Piispan virka samoin kuin hänen apulaistensa ja muiden seurakunnan virkamiesten toimet olivat seurakunnan alkuaikoina kunniavirkoja, jotka hoidettiin ilman palkkaa ansiotyön ohella.

*) Edwin Hatch, Die Gesellschaftsverfassung der christlichen Kirchen im Altertum. Übersetzt und mit Exkursen versehen von A. Harnack, Giesgen 1883.

„Silloiset piispat ja presbyterit harjoittivat pankkiliikettä, toimivat lääkäreinä, työskentelivät hopeaseppinä, hoitivat lampaita ja möivät tuotteensa yleisillä markkinoilla. — — — Vanhan provinsialisyyden tärkein meille säilynyt määräys piispoista on, että he eivät saa markkinoilta markkinoille kulkien kaupitella tavaroitaan, ja että he eivät saa käyttää asemaansa hyväkseen ostaaksensa halvemmalla ja myydäksensä kalliimmalla hinnalla kuin muut.” *)

Mutta kun seurakunta kasvoi, kävi mahdottomaksi hoitaa sen monia taloudellisia tehtäviä sivutoimina. Piispasta tehtiin seurakunnan palvelija, joka sai siltä palkan.

Tällöin myöskin hänen virassa pysymisensä tuli vakinaiseksi. Seurakunnalla oli tosin oikeus erottaa hänet milloin tahansa, jos hän ei vastannut sen vaatimuksia. Mutta on selvää, että ei mielellään tahdottu ilman pakkoa viskata kadulle miestä, joka oli riistetty ammatistansa. Seurakunnan asiain hoito vaati toiselta puolen jommoistakin tottumusta ja seurakuntaolojen tuntemista, joka voitiin saavuttaa ainoastaan pitemmän virkatoiminnan kautta. Seurakunnallisten asiain tasaisen kehityksen eduksi oli siis, että piispan virkaa täytettäissä koetettiin välttää kaikkea tarpeetonta vaihtelemista.

Mutta kuta kauemmin piispa oli virassaan, sitä suuremmaksi täytyi hänen valtansa ja arvonsa kasvaa, jos hän kykeni suorittamaan tehtävänsä.

Piispa ei ollut ainoa seurakunnan vakinainen virkamies. Diakoninkaan tehtäviä ei voitu ajan oloon hoitaa sivutoimena. Heillekin alettiin siis samoin kuin piispalle maksaa palkka seurakunnan kassasta, mutta he joutuivat piispan käskyläisiksi. Piispan oli heidän kanssansa hoidettava taloutta, ja jo siitäkin syystä otettiin heidän vaaleis-

*) Halch, Gesellschaftsverfassung der christlichen Kirche, (Kristillisen kirkon yhteiskuntajärjestys) 152, 153.

saan ennen kaikkea huomioon piispan suositus. Siten piispa joutui täyttämään virkoja seurakunnassa, joten hänen vaikutusvaltansa lisäytyi suuresti.

Kun seurakunta kasvoi oli sen myöskin mahdollista itse pitää huolta kurista. Eikä siinä kyllin, että sen jäsenluku kasvoi, vaan sen aineiden laatukin tuli erilaiseksi. Alussa kaikki olivat muodostaneet yhden perheen, jossa jokainen tarkoin tunsikin kaikki muut toverit, jotka täydellisesti ymmärsivät toistensa tunne- ja ajatuselämän ja jotka muodostivat uhrautumaan valmistettujen innostuneitten ihmisten valiojoukon. Mutta tämä hävisi sitä mukaa, kun suuremmaksi seurakunta tuli. Siihen tunkeutui mitä moninaisimpia aineksia, aineksia eri luokista ja eri seuduilta, ja nämä olivat usein vieraita keskenään eivätkä voineet ymmärtää toisiaan, jopa toisinaan toistensa täydellisiä vastakohtia-kin — esimerkiksi orjat ja orjain omistajat —; sen lisäksi aineksia, joita ei ollut ajanut seurakuntaan innostus, vaan viekas harkinta päästä käyttämään hyväkseen toverien herkkäuskoisuutta ja uhrautuvaisuutta. Tämän lisäksi tuli vielä erilaiset mielipiteet. Ja kaiken tämän täytyi synnyttää monenlaisia riitoja, usein sellaisiakin, joita ei ilman muuta voitu ratkaista yksinkertaisesti seurakuntakokouksen päätöksellä, vaan jotka vaativat asian pitempää tutkimista.

Niinpä jätettiin vanhempien tai presbyterien neuvoston tehtäväksi hoitaa kurinpito seurakunnassa ja sovittaa riidat sen keskuudessa, tutkia arvottomain jäsenten erottaminen ja ilmoittaa se seurakunnalle, samoin myöskin uusien jäsenten otto, joille heidän sitten oli toimittaminen jäseneksi ottamisen juhlamenot toisin sanoen kastettava heidät.

Piispa, joka tarkimmin tunsikin kaikki seurakunnalliset asiat, oli tämän neuvoston itse oikeutettu esimies. Siten hänen vaikutusvaltansa ulottui myöskin seurakunnan siveyden valvontaan ja lainsäädäntöön.

Missä presbytereistä (josta papin toimi on johtunut) seurakunnan kasvamisen johdosta tuli vakituisia palkattuja virkamiehiä, joutuivat he samoin kuin diakonitkin seurakunnan kassanhoitajan eli piispan esimiehyden alaisiksi.

Seurakunta kasvoi suuressa kaupungissa pian niin laajaksi, että yksi ainoa rakennus ei riittänyt sen kokouksille. Se jaettiin piireihin. Jokaisessa piirikokouksessa oli diakonin palveltava tovereitaan, piispa määräsi jonkun presbyterien johtamaan kokousta ja edustamaan häntä. Samoin meneteltiin esikaupunkien ja kylien suhteen. Jos ne olivat jonkun sellaisen seurakunnan kuin Rooman tai Aleksandrian rajalla, niin näiden vaikutus edellisiin pääsi voitolle, ja naapurikunnat joutuivat itsestään suurkaupungin ja sen piispan vaikutusvallan alaisiksi. Piispa lähetti niille diakonit ja presbyterit.

Siten muodostui vähitellen seurakunnallinen virkavalta, johdattajanaan piispa, joka tuli yhä itsenäisemmäksi ja mahtavammaksi. Tullakseen valituksi tähän uutterasti tavoteltuun virkaan täytyi asianomainen nauttia mitä suurinta arvoa seurakunnassa. Kun tämä virka oli saavutettu, tuotti se niin paljon valtaa, että jos piispa, jonka pyrinnot alkuaan olivat käyneet samaan suuntaan kuin seurakunnan, oli jonkun verran viisas ja lujatahtoinen, niin hän varsinkin henkilökysymyksissä saavutti yhä ratkaisevaman vallan.

Tämä johti siihen, että hänen esimiehyytensä alaisiksi tulivat lopullisesti ei ainoastaan seurakunnan hallinnossa toimivat, vaan myöskin sellaiset henkilöt, jotka työskentelivät opin levittämisessä ja teorian selittämisessä.

Olemme nähneet, kuinka profeetat toisella vuosisadalla tunkivat syrjään apostolit. Mutta molempain, apostolien kuten profeettojenkin täytyi usein joutua erimieliseksi piispan kanssa, joka ei suinkaan silloin jättänyt osottamatta heille sekä rahallista että siveellistä valtaansa.

Missään tapauksessa hänen ei ollut vaikea tehdä apostolien ja profeettojen sekä myöskin opettajain oloa seurakunnassa vastenmieliseksi, jos he edustivat pyrinnoita, jotka eivät soveltuneet hänen tuumiinsa. Tämä ei lienee ollut harvinaista varsinkaan apostoleihin ja profeettoihin nähden.

Piispoiksi, toisin sanoen kassanhoitajaksi, ei luonnollisesti mielellään valittu maailmaa tuntemattomia innotelijoita, vaan selväjärkisiä, liike-elämään perehtyneitä käytännön miehiä. Nämä osasivat sängen hyvin pitää arvossa rahaa, siis myöskin lukuisia varakkaita seurakunnan jäseniä. Asian luonnosta johtuu, että he ennen kaikkea olivat opportunistisen revisionismin edustajia kristityssä seurakunnassa ja että he koettivat lauhduttaa vihaa rikkaita vastaan seurakunnassa, lieventää seurakunnan oppeja siihen suuntaan, että rikasten olo siinä muodostui mukavammaksi.

Rikkaat olivat silloin myöskin sivistyneet. Seurakunnan sovittaminen rikasten ja sivistyneitten tarpeiden mukaiseksi oli samalla apostolien ja profeettojen syrjäyttämistä ja heidän pyrintöjensä mahdottomaksi tekemistä. Tämä koski yhtä hyvin niiden pyrinnoita, jotka pelkämästä typeryydestä vastustivat rikkautta, kuin myöskin niiden epätsekästen ainesten, jotka innostuksen ajamina taistelivat mitä kiihkeimmin sitä vastaan, taistelivat sitä enemmän, kun he entisinä rikkaina olivat luovuttaneet kaiken omaisuutensa seurakunnalle, toteuttaakseen sen ylevää kommunistista ihannetta.

Rigorismin ja opportunistismin välisessä taistelussa pääsi viimeksimainittu voitolle, piispat siis voittivat apostolit ja profeetat, joiden toimintavapaus jopa toimeentulon mahdollisuuskin huomattavasti väheni seurakunnassa. Seurakunnan virkamiehet astuivat yhä yleisemmin heidän tilalleen. Kun jokainen toveri alkujaan oli oikeutettu puhumaan seurakunnan kokouksessa ja toimimaan opin levit-

tämisessä, niin seurakunnan virkamiehetkin voivat harjoittaa tällaista toimintaa, ja he lienevät harjoittaneetkin sitä sangen suuressa määrässä. On selvää, että seurakunnan virkoihin valittiin mieluummin tovereita, jotka tunnettuina puhujina kohosivat nimettömien joukosta, kuin kokonaan tuntemattomia. Ja toiselta puolen lienee valituilta heidän hallinnollisen ja tuomarillisen työnsä ohella vaadittu myöskin toimintaa opin levittämiseksi. Tämä viimeainittu toiminta astui monessa hallintovirkamieheessä enemmän etualalle, kuin heidän virkatehtävänsä, jos seurakunnan kasvaminen loi uusia elimiä, jotka suorittivat osan toisten töistä. Diakonit voivat siten usein antautua pääasiallisesti opin levittämiseen, kun erityiset sairashuoneet, orpojen kodit, köyhäinhuoneet ja matkustavien toverien majalat ottivat suurissa seurakunnissa huolekseen heidän entiset tehtävänsä.

Toiselta puolen juuri tämä seurakunnan ja sen taloudellisten tehtävien laajeneminen teki välttämättömäksi virkojen hoitamisessa farvittavan alkeissivistyksen levittämisen virkamieskuntaan. Olisi käynyt liian kalliiksi ja vaaralliseksi jos jokaisen olisi annettu vasta käytännössä saavutettujen kokemusten kautta viisastua. Seurakunnan virkamiesten nuorempi polvi kokoutui piispan taloon oppimaan siellä kirkollisvirkojen virkatehtäviä. Kun virkamiehet virkatointensa ohella tavallisesti myöskin pitivät huolta opin levittämisestä, oli luonnollista, että heitä piispan talossa kehitettiin myöskin tähän toimeen, että heille myöskin opetettiin seurakunnan oppia.

Siten piispasta tuli ei ainoastaan seurakunnan taloudellisen, vaan myöskin opin levittämistä tarkoittavan toiminnan keskus, ja tälläkin kertaa täytyi ideologian taipua taloudellisen puolen edessä.

Nyt syntyi virallinen, seurakunnan virkakoneiston tunnustama ja levittäjä oppi, joka yhä väkivaltaisemmin

masensi kaikilla käytettävänä olevilla voimakeinoilla jokoisen siitä poikkeavan mielipiteen.

Silti ei suinkaan ole sanottu, että se aina oli sivistystä vastustavaa.

Pyrkimykset, joita piispat vastustivat, olivat alkuaan valtiota ja varallisuutta vihaavan proletarisen kommunismin pyrinnoita. Alempien kansankerrosten tietämättömyyttä, heidän herkkäuskoisuuttansa ja heidän todellisuudenvastaisia toiveitansa vastaten oli juuri näihin pyrinnoihin yhtynyt erityinen ihmeitten uskominen ja lioitteleminen. Kuinka paljon virallinen kirkko lieneekin saanut aikaan tällä alalla, niin sen vainoamat ensimmäisten vuosisatojen lahkot ovat kuitenkin vaikuttaneet vielä paljoa enemmän tähän mielettömyyteen nähden.

Myötätuntoisuus sorrettuja kohtaan, vastenmielisyys kaikkea sortoa vastaan ei saa johdattaa meitä pitämään jokaista virallisen kirkon vastustamisyritystä, jokaista harhaoppisuutta korkeamman käsityskannan ilmiönä.

Vielä muutkin seikat edistivät kirkon virallisen uskonopin muodostumista.

Mutta on sangen vähän tietoja varhaisimpien alkuaikojen kristityn seurakunnan uskonopista. Erinäisistä merkeistä päättäen se oli luonteeltaan sangen yksinkertainen eikä erityisen laaja. Missään tapauksessa emme saa otaksua, että se jo silloin olisi sisältänyt kaiken sen mitä evankeliumit myöhemmin esittävät Jeesuksen oppina. Jos meidän tulee pitää todennäköisenä, että Jeesus on elänyt ja joutunut nähtävästi kapinayrityksen tähden ristiinnaulituksi, niin onkin siinä jotenkin kaikki, mitä hänestä tiedämme. Kertomukset hänen opistaan ovat niin vaillinaisesti todistettuja, niin ristiriitaisia, ja sen ohella niin vähän alkuperäisiä, siinä määrässä yleisiä, siihen aikaan monien suussa kierteleviä siveyslauselmia, että niiden nojalla ei pienimmälläkään varmuudella voida päättää mitään Jee-

suksen todellisesta opista. Siitä emme tiedä kerrassaan mitään.

Sitä oikeutetumpia olemme kuvittelemaan kristityn seurakunnan alun jotenkin samanlaiseksi kuin sosialististen yhdistysten alku, joiden kanssa sillä on muutenkin paljon yhtäläisyyksiä. Tätä alkua tarkastellessamme emme tapaa missään ylivoimaista persoonallisuutta, jonka oppi määräisi liikkeen myöhäisemmän kehityksen. Huomaamme vain alkutilan sekasortoista kiehumista, epävarmaa ja vaistomaista etsimistä ja hapuilemista monilukuisten proletarien keskuudessa, joista ei kukaan kohoa sanottavasti toistansa korkeammalle ja joita panee liikkeelle pääpiirteissään samat pyrkimykset, mutta jotka yksityiskohdissa voivat usein tulla mitä suurimpiin eroavaisuuksiin. Yhdeksänentoista vuosisadan kolme- ja neljäkymmenluvun proletaris-sosialistisen liikkeen alkeet esimerkiksi luovat tällaisen kuvan. Niinpä „oikeaoppisten liitolla” (Bund der Gerechten), joista myöhemmin tuli kommunistiliitto, oli jo melkoinen kehityskausi takanaan ennenkuin Marx ja Engels Kommunistisella manifestilla laskivat sille varman tieteellisen pohjan. Ja itse tämä liitto taas oli vain jatkoa vielä aikaisemmista proletarisista virtauksista Ranskassa ja Englannissa. Sen oppi olisi ilman Marxia ja Engelsiä vielä kauan aikaa pysynyt käymisprosessin kannalla. Ja nämä molemmat kommunistisen manifestin isät taas voivat saavuttaa hallitsevan ja määräävän asemansa, ainoastaan sentähden, että he olivat aikansa tieteen huipeilla.

Mikään seikka ei todista, vaan päinvastoin kaikki asianhaarat suorastaan vastustavat sitä, että kristinuskon kehdon ääressä olisi seisonut joku tieteellisesti syvemmin sivistynyt persoonallisuus. Jeesuksesta sanotaan nimenomaan, että hän ei ollut sivistyksessä korkeammalla kuin hänen toverinsakaan aivan yksinkertaiset proletarit. Päävali ei vetoa hänen suureen tietoonsa, vaan hänen mart-

tyyrikuolemaansa ja hänen ylösnousemiseensa. Juuri tämä kuolema vaikutti syvästi kristityihin.

Ensimmäisen vuosisadan kristinuskon opin laatukin on tämän mukaista.

Apostolit ja profeetat eivät esitä mitään määrättyä, muilta perimäänsä oppia, vaan puhuvat, miten henki käskää. Mitä erilaisempia mielipiteitä tulee ilmi, eripuraisuus ja riita täyttävät ensimmäisen seurakunnan.

Paavali kirjoittaa korinttilaisille:

„Mutta tätä käskiessäni en kiitä sitä, että kun kokoonnutte, ette tule paremmiksi, vaan pahemmiksi. Sillä ensikkin olen kuullut, että kun kokoonnutte seurakunnan kokoukseen, teillä on riitoja keskenänne, ja minä uskon, että osaksi niin on. Täytyyhän teidän keskuudessanne olla puolueitakin, jotta kävisi ilmi ketkä teistä kestävät koetuksen.” *)

Tätä eri suuntien (Paavali käyttää niistä sanaa haireseis) välttämättä seurakunnassa ei myöhempi virallinen kirkko yleensä huomannut.

Tämä epämääräinen etsiminen ja hapuileminen lakkaa toisella vuosisadalla. Seurakunnalla on historia takanansa. Tämän historian aikana ovat määrättyt uskonlauselmat päässeet voitolle ja saavuttaneet toverien suurten joukkojen tunnustuksen. Ja nyt tulee seurakuntaan myöskin sivistyneitä, jotka toiselta puolen kirjallisesti varmentavat heille suursanallisesti kerrattun liikkeen historian ja sen uskonkappaleet, säilyttäen siten ne jatkuvilta muutoksilta; toiselta puolen taas kohottavat tapaamansa lapsellisen opin aikansa tietämisen tasolle, joka tosin oli sangen alhainen, ja täyttävät sen omalla filosofiallaan, koettaen siten saada sen maistumaan myöskin sivistyneille ja asettaakseen sen kestävämpään pakanallisen arvostelun vastaväitteitä.

*) I Kor. II: 17—19.

Ken nyt tahtoi esiintyä opettajana kristityssä seurakunnassa, hänelle täytyi olla käytettävänään varma tietomäärä. Nyt eivät enää riittäneet apostolit ja profeetat, jotka yksinkertaisesti olivat saarnanneet maailman syntisyyttä vastaan ja ennustaneet sen pikaista häviötä.

Siten poloisia apostoleita ja profeetoita ahdistettiin ja heidän toimintaansa rajoitettiin joka puolelta. Heidän pikkuliikkeensä täytyi vihdoin sortua kirkollisen virkavalan summattoman koneiston alle. Opettajilta taas riistettiin heidän vapautensa ja heidät asetettiin piispan alaisiksi. Ennen pitkää ei seurakunnan kokouksissa, kirkossa, *) uskaltanut puhua enää kukaan ellei hän ollut saanut piispan lupaa siihen. Toisin sanoen ei kukaan piispan johtaman seurakunnallisen virkamiesjoukon, kleroksen **) ulkopuolelta, joka yhä enemmän erosi toverien suurista joukoista, maallikoista, ja kohosi heidän yläpuolelleen. Kuva paimenesta ja laumasta toteutuu, vieläpä käsitetään laumalla sellaisia suvaitsevaisia lampaita, jotka vastustelematta antautuvat ajeltaviksi ja kerittäviksi. Ylipaimenena on piispa.

Liikkeen kansainvälinen luonne puolestaan oli myöskin omiaan yhä lisäämään piispan valtaa. Apostolit olivat aikaisemmin ylläpitäneet kansainvälistä yhteyttä yksityisten seurakuntien välillä vaeltaessaan lakkaamatta toisesta toiseen. Kuta enemmän apostolius joutui syrjään, sitä tärkeämmäksi tuli keksiä muita keinoja pitämään seurakuntia koossa ja tutustuttamaan niitä toisiinsa. Kun riitakysymyksiä syntyi tai kun yhteinen menettely tai yhteinen järjestely jossakin asiassa oli tarpeen, kutsuttiin nyt seurakuntain edustajain kongresseja, maakunta ja myöskin toiselta vuosisadalta alkaen valtakunnan kongresseja.

*) Ecclesia, seurakunta, merkitsee alkuperäisesti kansankokousta.

**) Kleros, perintö, Jumalan omaisuus, Jumalan kansa, Jumalan valitsemat.

Alkujaan nämä kokoukset olivat vain keskustelua ja neuvottelua varten. Ne eivät voineet tehdä sitovia päätöksiä. Jokainen yksityinen seurakunta tunsivat olevansa suvereni. Cyprianus julisti vielä kolmannen vuosisadan alkupuolella jokaisen seurakunnan ehdottomasti itsenäiseksi. Mutta on selvää, että enemmistöllä oli jo silloinkin siveellinen ylivalta puolellaan. Vähitellen tämä ylivalta tuli pakottavaksi, enemmistön päätökset saivat sitovan voiman kaikkiin edustettuihin seurakuntiin nähden, nämä sulautuivat yhtenäiseksi, suljetuksi yhdyskunnaksi. Kokonaisuus voitti nyt voimassa sen, minkä yksityinen seurakunta menetti toimintavapaudessaan.

Siten syntyi katolinen kirkko. *) Seurakuntien, jotka eivät tahtoneet alistua kongressien (synodioiden, konsilioitten) päätöksiin, täytyi erota katolisesta kirkkoliitosta, suljettiin yhdyskunnan ulkopuolelle. Yksityinen, joka oli erotettu seurakunnasta, ei enää päässyt toisiin seurakuntiin, hän oli suljettu seurakuntien yhteydestä. Ja seurakunnasta sulkemisen vaikutus tuli nyt melkoista kovemmaksi.

Valta sulkea keskuudestaan jäsenet, jotka toimivat vastoin seurakunnan tarkoituseriä, oli kirkon luonnollinen oikeus, niin kauan kuin se muodosti monien muiden valtion piirissä toimivain puolueitten ja yhdyskuntien rinnalla erityisen puolueen tai yhdyskunnan, joka pyrki määrättyyn tarkoituseriään. Se ei olisi voinut saavuttaa tätä, jos sillä ei olisi ollut oikeutta sulkea keskuudestaan sitä vastustavia henkilöitä.

Mutta suhde muodostui toisenlaiseksi, kun kirkosta tuli järjestö, joka täytti koko valtion, jopa koko europalaisen yhteiskunnan, jossa valtiot olivat ainoastaan yksityisiä osia. Kirkosta erottaminen merkitsi nyt sulkemista

*) Katolinen johtuu sanoista holos, kokonainen, täydellinen ja kata, joka osottaa kuuluvaisuutta. Katholikos merkitsee kokonaisuutta koskevaa, katolinen kirkko siis yleiskirkkoa, kokonaiskirkkoa.

koko inhimillisen yhteiskunnan ulkopuolelle, se voi tulla merkitsemään samaa kuin kuolemantuomio.

Yhdyskunnan tarkoituksia vastustavain jäsenten erottamismahdollisuus on välttämätöntä erityisten puolueitten muodostumiselle ja menestykselliselle toiminnalle valtiossa, siis valppaalle ja hedelmiä tuottavalle valtiolliselle elämälle, voimakkaalle valtiolliselle kehitykselle. Mutta jos tätä oikeutta ei enää käytä ainoastaan yksityinen puolue valtiossa, vaan itse valtio tai joku järjestö, joka täyttää sen kokonaan, niin siitä muodostuu keino, mikä estää kaiken puolueiden muodostumisen, tekee mahdottomaksi kaiken valtiollisen elämän, kaiken valtiollisen kehityksen. Mutta mieletöntä on sovelluttaa myöskin yksityisiin puolueisiin sitä täydellisen, kaikkien yhteiskunnan jäsenten mielipidetten ilmaisuvapautta tarkoittavaa vaatimusta, jota jokaisen kansanvaltaisen puolueen täytyy vaatia valtiolta. Puolue, joka suvaitsee piirissään kaikkia mielipiteitä ei ole enää puolue, kun taas valtio, joka vainoaa määräytyitä mielipiteitä, sen kautta itse muuttuu puolueeksi. Kansanvallan vaatimuksiin ei kuulu, että puolueet lakkaavat olemasta puolueita, vaan se, että valtio lakkaa olemasta puolue.

Kansanvaltaiselta katsantokannalta ei siis voida väittää, mitään sitä vastaan, että kirkko erottaa jäseniänsä kunhan kirkko vain on yksi monista puolueista. Ken ei usko kirkon opinkappaleita eikä tahdo alistua sen määräyksiin, hän ei myöskään kuulu siihen. Kansanvallalla ei ole mitään syytä vaatia suvaitsevaisuutta kirkolta —, mutta näin on laita ainoastaan silloin kun kirkko tyytyy olemaan puolueena monien muitten puolueitten joukossa, kun siis valtio ei asetu sen puolelle, vielä vähemmän julistautuu yhdeksi sen kanssa. Kansanvaltaisen kirkkopoliitikan on pyrittävä tähän eikä vaadittava uskottomain suvaitsemista kirkossa, sillä se on vain puolinaisuutta ja heikkoutta.

Mutta vaikka kirkon erottamisoikeutta vastaan *sellaisenaan* ei olekaan kansanvaltaisuuden kannalta katsoen mitään muistuttamista, niin kauan kuin se ei ollut valtiokirkko, niin oli jo tähänkin aikaan sangen paljon sanomista sitä tapaa vastaan, jolla tätä oikeutta käytettiin. Sillä erottamista eivät enää toimittaneet toverien joukot, vaan virkavalta. Kuta enemmän yksilöt joutuivat tämän kautta vahinkoon, sitä suuremmaksi kasvoi kirkollisen virkavallan ja sen päämiehen, piispan mahti.

Tämän lisäksi tuli vielä, että hän oli kirkollisissa kokouksissa seurakuntansa edustaja. Piispanvaltahan syntyi samaan aikaan kuin kokouksetkin, ja siten näistä tuli jo alusta pitäen piispojen kokouksia.

Sen arvon ja vallan lisäksi, joka piispalle koitui seurakunnan omaisuuden hoidosta ja seurakuntavirkavallan koko hallinnollisen, tuomarillisen ja käytännöllis-tieteellisen koneiston käyttämisestä ja hoidosta, tuli nyt vielä kokonaisuuden eli katolisen kirkon ylivalta osaa eli seurakuntaa vastaan. Piispa oli seurakuntaan nähden kirkon kokonaisuuden edustaja. Kuta jäykempi kokonaiskirkon järjestö oli sitä voimattomampia seurakunnat olivat piispaa vastaan ainakin silloin, kun tämä edusti virkatoveriensa enemmistön pyrinnoita. „Tämän piispojen kartellin kautta maallikot joutuivat tykkänään holhunalaisiksi.” *)

Piispat eivät olleet aivan väärässä johtaessaan täysi-valtaisuutensa apostoleista, joiden seuraajina he pitivät itseänsä. Jälkimäiset muodostivat samoin kuin edellisetkin kansainvälisen koossapitävän aineksen seurakuntain yhtey-

*) Harnach, Mission und Ausbreitung des Christentums, I, 370. Harnach, esittää piispa Trophimuksen esimerkkinä siitä suuresta vallasta, minkä piispa oli saanut seurakunnassaan. Kun tämä erään vainon aikana kääntyi pakanuuteen, seurasi suurin osa seurakuntaa häntä. „Mutta kun hän kääntyi takaisin ja teki katumusta, niin häntä seurasivat muutkin, jotka eivät suinkaan kaikki olisi palanneet takaisin kirkkoon, ellei Trophimus olisi ollut johtamassa heitä.”

dessä vastapainona jokaiselle yksityiselle seurakunnalle, ja heidän vaikutuksensa sekä voimansa johtui suurimmaksi osaksi tästä.

Seurakunnan alkuperäisen kansanvallan viimeinenkin jäännös katosi nyt nopeasti siten, että se menetti oikeutensa valita tarvitsemansa virkamiehet. Kuta suurempi piispan ja hänen miestensä itsenäisyys ja valta seurakunnassa oli, sitä helpommin hän voi saada sen valitsemaan hänelle sopivia henkilöitä: hänestä tuli itse asiassa virkojen täyttäjä. Itse piispan vaalissa taas vaikutti papiston valta seurakunnassa sen, että tämän esittämillä ehdokkailla oli jo alusta pitäen parhaat mahdollisuudet. Vihdoin tultiin niin kauas, että ainoastaan papisto valitsi piispan, toverien suurille joukoille seurakunnassa jäi vain oikeus joko vahvistaa tai hyljätä tämä vaali. Mutta tämäkin muuttui muuttumistaan pelkäksi muodollisuudeksi. Seurakunta huomasi vihdoin alentuneensa pelkäksi „eläköönhuutokoneeksi”, jolle papisto esitti valitsemansa piispan, jotta se innostuneena osottaisi hänelle riemuaan.

Seurakunnan kansanvaltainen järjestys oli täten kokonaan hävitetty, papiston yksinvalta vahvistettu, saatu se muuttumaan nöyrästä „Jumalanpalvelijain palvelijasta”, näiden kaikkivaltiaaksi herraksi. Oli luonnollista, että seurakunnan omaisuus nyt itse asiassa muuttui sen hoitajain omaisuudeksi, ei tosin persoonalliseksi, vaan virkavallan yhdyskuntana omistamaksi. Kirkon omaisuus ei enää ollut toverien seurakunnan omaisuutta, vaan se muuttui papiston omaisuudeksi.

Kristinuskon valtiollinen tunnustaminen neljännen vuosisadan alussa kannatti ja joudutti suuresti tätä muutosta. Mutta toiselta puolen oli keisarin antama tunnustus katiloselle kirkolle vain seuraus siitä, että virkavalta ja piispallinen itsevaltius sen keskuudessa oli jo paisunut sangen mahtavaksi.

Kirkko oli, niin kauan kuin se oli kansanvaltainen

järjestö, täydellisessä ristiriidassa Rooman valtakunnan keisarillisen hirmuvallan luonteen kanssa. Sitävastoin keisarillinen hirmuvalta voi erinomaisesti käyttää hyväkseen piispaallista virkavaltaa, joka rajattomasti hallitsi ja riisti kansaa. Se ei saanut jättää sitä huomioonottamatta, sen täytyi tehdä sovinto kirkon kanssa, koska kirkko muussa tapauksessa uhkasi paisua sitä mahtavammaksi.

Papistosta oli tullut voima, joka jokaisen valtakunnan hallitsijan oli otettava huomioon. Kansalaissodissa neljännen vuosisadan alussa voitti se kruununtavottelijain joukosta, joka oli tehnyt liiton kirkollisen papiston kanssa, *Konstantin*.

Piispoista tuli nyt herroja, jotka keisarien kanssa yhdessä hallitsivat valtakuntaa. Keisarit olivat usein piispojen kokousten esimiehinä, ja sen vuoksi he asettivat valtiovallankin piispojen käytettäväksi toteuttamaan kokousten päätöksiä ja seurakunnasta erottamisia.

Samaan aikaan kirkko sai juridisen persoonan oikeudet. Se voi siis hankkia ja periä omaisuutta (vuoden 321 jälkeen). Sen tavaton ruokahalu kasvoi tämän kautta suunnattomasti. Kirkon omaisuus paisui rajattomiin. Mutta sen ohella kasvoi myöskin kirkon harjoittama riistäminen.

Proletarisen, kapinallisen kommunismin järjestöstä kehittyi hirmuvallan ja riistämisen lujin tuki, uuden hirmuvallan, uuden riistämisen lähde.

Voittava kristillinen seurakunta oli kaikissa suhteissa sen seurakunnan jyrkkä vastakohta, jonka Galilean köyhät kalastajat ja talonpojat sekä Jerusalemin proletarit olivat perustaneet kolme vuosisataa aikaisemmin. Ristiinnaulitusta messiasta tuli lujin tuki tuolle rappeutuneelle, kunnianttomalle yhteiskunnalle, jonka täydellistä hävittämistä messiasseurakunta oli messiaalta odottanut.

e) Luostarilaitos.

Katolinen kirkko, varsinkin sen jälkeen kuin se oli saavuttanut valtiollisen tunnustuksen ei suinkaan voinut rauhallista tietä, ilman vastustusta ja taistelua muuttaa alkuperäisen messiasseurakunnan pyrkimyksiä niiden suoraan vastakohtaksi.

Olivathan ne yhteiskunnalliset olot, jotka olivat luo-
neet alkukristillisen kansanvaltaisen kommunismin yhä edelleenkin voimassa, kävivätpä suorastaan sitä kiduttavammiksi ja kiihottavammiksi, kuta enemmän valtakunta rappeutui.

Olemme nähneet, kuinka tätä uutta suuntaa vastaan jo alusta alkain ilmestyi siitä eroavia pyrkimyksiä. Sitä mukaan kuin uusi suunta, joka ei kärsi seurakunnan keskuudessa toisia suuntia, tulee kirkossa vallitsevaksi ja viralliseksi, muodostuu katolisen kirkon ohelle yhä uusia kansanvaltaisia ja kommunistisia lahkoja. Niinpä esim. circumcellionien laho Pohjois-Afrikassa levisi sangen laajalle siihen aikaan, jolloin Konstantin tunnusti virallisen kirkon. He olivat haaveilevia kerjäläisiä, jotka kehittivät huippunsa donatolaislahkon taistelun valtiokirkon sekä valtion kanssa ja saarnasivat sotaa kaikkia ylhäisiä ja rikkaita vastaan. Samoin kuin Galileassa Kristuksen aikana, nousi epätoivoon saakka sorrettu talonpoikaissäestö Pohjois-Afrikassa neljännellä vuosisadalla sortajiansa vastaan, ja heidän vastalauseensa muotona olivat lukuisain liittojen toimeenpanemat ryöstöt. Circumcellionit loivat nyt samoin kuin muinoin Zelotit ja myöskin Jeesuksen ensimmäiset kannattajat näille liitoille päämääräksi vapauden ja kaikkien iesten poistamisen. He antautuivat tavattoman rohkeasti taisteluun keisarillisten sotajoukkojenkin kanssa, jotka käsikädessä katolisen pappien kanssa koettivat masentaa tuota kapinaa, mikä piti puoliaan vuosikymmeniä.

Samoin kuin tämä yritys, samoin haaksirikkoutuivat

myöskin kaikki muuta kirkon kommunistista uudistusta tarkoittavat pyrintöt, olkootpa ne sitten luonteeltaan rauhallisia tai väkivaltaisia. Ne kaikki sortuivat samoinhin syihin, mitkä olivat lopullisesti saaneet ensimmäisenkin muuttumaan omaksi vastakohtakseen ja mitkä olivat edelleenkin vaikuttamassa samoin kuin tällaisten yritysten tarvekin. Vaikka yhä lisääntyvä hätä lujittikin tätä tarvetta, niin on muistettava, että samaan aikaan kasvoivat myös kirkon varat, joiden kautta se voi avustuslaitostensa välityksellä suojella yhä suuremman osan köyhälistöä hädän pahimmalta kiihotukselta, mutta samalla myöskin saattaa sen riippumaan papistosta, turmella sen, tukahuttaa siinä kaiken innostuksen ja kaikki ylevämmät aatteet.

Kun kirkko muuttui valtiokirkoksi, kun se tuli hirmuvallan ja riistämisen välineeksi, jonka vertaista voimassa ja jättiläismäisessä laajuudessa ei vielä ollut historiassa esiintynyt, niin kaikkien kommunististen pyrintöjen loppu kirkon keskuudessa näytti olevan täysin varma. Ja kumminkin nämä imivät juuri valtiokirkosta taas uusia voimia.

Kristillisen seurakuntaelämän leviäminen oli aina sen valtiolliseen tunnustamiseen saakka rajoittunut pääasiallisesti suuriin kaupungeihin. Ainoastaan niissä se voi vainojen aikana pysyä hengissä. Maaseudulla, jossa jokaista yksityistä on helppo valvoa, voivat salaiset järjestöt menestyä ainoastaan silloin, kun niitä on kannattamassa koko väestö, kuten oli esimerkiksi viime vuosisadan iiriläisten salaliittojen laita, jotka kohdistuivat englantilaista iestä vastaan. Mitä suurimmat vaikeudet ovat tähän saakka kohdanneet maaseudulla vähemmistön yhteiskunnallista oppositioniliikettä. Tämä pitää paikkansa myöskin kristinuskoon nähden kolmella ensimmäisellä vuosisadalla.

Kristinuskon leviämistä vaikeudet maaseudulle katosivat, kun se ei enää ollut oppositioliike, vaan oli saavuttanut valtion tunnustuksen. Siitä alkaen ei mikään enää estänyt kristityn seurakunnan järjestämistä myöskin maa-

seudulle. Kristinuskon oli — samoin kuin juutalaisuuskin — ollut lähes kolme vuosisataa melkein yksinomaan kaupunkilaisuskonto. Vasta nyt siitä alkoi tulla myöskin talonpoikain uskonto.

Kristinuskon mukana siirtyivät myöskin sen kommunistiset pyrintöet maaseudulle. Ja täällä ne tapasivat aivan toisia, paljoo suotuisampia edellytyksiä kuin kaupungeissa, kuten jo olemme nähneet tarkastellessamme esseelaisuutta. Tämä heräsi jälleen eloon kristillisessä muodossa heti, kun oli käynyt mahdolliseksi perustaa julkinen kommunistinen järjestö myöskin maaseudulle: merkki siitä, kuinka suurta tarvetta se vastasi. Juuri samaan aikaan jolloin kristinuskon valtiollisesti tunnustettiin, siis neljännen vuosisadan alussa, syntyivät Egyptiin ensimmäiset luostarit, joita pian seurasi uusia valtakunnan kaikissa osissa.

Kirkolliset ja valtiolliset vallanpitäjät eivät ainoastaan olleet vastustamatta tämänlaatuista kommunismia, vaan he suorastaan suosivatkin sitä, samoin kuin Ranskan ja Englannin vallanpitäjät viime vuosisadan edellisellä puoliskolla mielellään sallivat kommunistisia kokeita Amerikassa. Heille oli vain etua siitä, jos suurkaupunkien levottomat kommunistiset kiihottajat asettuivat maailmasta erilleen erämaihin kasvattamaan siellä rauhassa kaaliaan.

Mutta päinvastoin kuin owenilaisten, fourierilaisten ja cabetilaisten kommunistiset yritykset Amerikassa, menestyivät Egyptiläisen talonpoika Antoniuksen ja hänen oppilaittensa pyrintöt mitä loistavimmin, samoin kuin kahdeksännelätoista ja yhdeksännelätoista vuosisadalla näiden kanssa sangen läheistä sukua olevat talonpoikien kommunistiset siirtokunnat Yhdysvalloissa. Tämän otaksutaan yleensä johtuvan siitä, että ne olivat uskonnollisen innostuksen valtaamat, jota ei nykyaikaisen utopismin kannattajilla ole. Ilman uskontoa ei muka ole mitään kommunismia. Mutta sama uskonnollinen innostus, mikä elähdytti luostarimunkkeja, oli ollut vallalla myöskin ensimmäisten

vuosisatojen suurkaupunkien kristityissä ja kumminkaan eivät heidän kommunistiset yrityksensä muodostuneet perusteelliseksi eivätkä pitkäikäisiksi.

Toisaalla ilmestyvän menestymisen, toisaalla ilmestyvän epäonnistumisen syynä ei ole uskonto, vaan aineelliset edellytykset.

Päinvastoin kuin suurkaupunkien alkukristillisyyden kommunistisilla kokeilla, oli luostareilla tai erämaassa olevilla kommunistisilla siirtokunnilla se etu, että maanviljelys vaatii liikkeen yhdistämistä perheen kanssa ja että maatalous suuressa mittakaavassa, teollisuusliikkeen yhteydessä, jo oli käynyt mahdolliseksi, jopa saavuttanut korkean kehitystasonkin suurtilallisen taloudessa. Tämän talouden muodon suurtuotanto perustui kuitenkin orjuuteen, siinä sillä oli tuottavaisuutensa samoin kuin koko olemisenakin raja. Samalla kuin orjien saaminen lakkasi, täytyi myöskin suurtilallisen suurtuotannon lakata. Luostarit ottivat sen uudelleen käytäntöön ja jatkoivat sitä, jopa voivat kehittää sitä korkeammallekin, asettaessaan orjien työn sijalle vapaiden toverien työn. Yhteiskunnan yleisen rappeutumisen keskellä olivat luostarit häviävässä valtakunnassa vihdoin ainoat paikat, jotka säilyttivät vanhan ajan tekniikan viimeiset jätteet ja pelastivat ne kansainvaelluksen myrskyistä, jopa täydensivätkin niitä monessa suhteessa.

Itämaitten, varsinkin arabialaisten vaikutusta lukuunottamatta olivat luostarit liesiä, joista kohoava sivistys Euroopassa ensin levisi keskiajalla.

Luostarin osuuskunnallinen tuotantotapa soveltui mainiosti häviävän vanhan ajan ja alkavan keskiajan maaseudun tuotantoehtoihin. Siitäpä sen menestyskin johtui. Kaupungeissa sitävastoin tuotantoehdot vastustivat osuuskunnallista työtä. Siellä kommunismi voi esiintyä ainoastaan pelkkänä nautinnon kommunismina. Eikä jaon tai nautinnon vaan tuotannon laatu määrää lopullisesti yhteis-

kunnallisten suhteitten luonteen. Kristinuskon alkujaan tavoittelema kulutusvälineitten yhteys sai vasta maaseudulla, luostareissa yhteisessä tuotannossa lujan pohjan. Tällä perustuksella esseelaisten osuuskunnat olivat saavuttaneet vuosisataisen kukoistuksensa, jota eivät horjuttaneet sisälliset syyt, vaan juutalaisen yhteiskunnan väkivaltainen häviö. Kristillisen luostarilaitoksen mahtava rakennus, joka on säilynyt meidän päiviimme saakka, nojautui samalle pohjalle.

Mutta minkätähden nykyaikaisen utopistisen kommunismin siirtokunnat eivät ole menestyneet? Ne olivat rakennetut samalle perustukselle kuin luostarilaitoskin, mutta tuotantotapa on sen jälkeen täydellisesti muuttunut. Vanhalle jalle liikkeet olivat hajallisia yksityisliikkeitä, jotka kehittävät yksilöllisyyttä työssä, vaikeuttavat kaupunkilaistyöläisten osuuskunnallista yhteistoimintaa, synnyttävät hänessä anarkistisia tunteita tuotantoon nähden. Mutta nykyään on kaupungeissa harjoitetun teollisuuden alla jättiläisliikkeitä, joissa kukin työntekijä on vain pieni, lukemattomien muiden kanssa yhteisvaikutuksessa oleva pyörä. Ysintyöskentelyn anarkistisen tuntemuksen sijaan astuu tottumus osuuskunnalliseen yhteistyöskentelyyn, kuri työssä, yksityisen alistaminen kokonaisuuden vaatimusten alaiseksi.

Mutta ainoastaan tuotannossa.

Toisin on laita kulutuksessa.

Väestön suurten joukkojen elantosuhteen olivat muinoin niin yksinkertaiset ja samanmukaiset, että siitä johdettiin kulutuksen ja tarpeiden yhdenmukaisuus, joka ei suinkaan tehnyt pysyvää yhteistä kulutusta sietämättömäksi.

Nykyaikainen tuotantotapa, joka viskaa kaikki kansankerrokset ja kansat sekaisin, kohooa koko maailman tuotteet kauppakeskuksiin, luo lakkaamatta uutta, alituisesti uusia menettelytapoja tarpeitten tyydyttämisessä, jopa uusia tarpeitakin, ja synnyttää täten myöskin väes-

tön suurissa joukoissa persoonallisten taipumusten ja tarpeitten erilaisuuden, eräänlaisen „individualismin”, jota ennen tavattiin vain rikkaissa ja ylhäisissä luokissa. Siis myöskin moninaisuus kulutuksessa, tämä sana käytettynä nauttimisen laajimmassa merkityksessä. Karkeimmat, aineelliset kulutuksenvälineet, ruuat, juomat, vaatteet, yhtäläistyvät tosin nykyisessä tuotantotavassa usein. Mutta tämän tuotantotavan luonteeseen kuuluu, että se ei rajoita joukkojenkaan kulutusta tällaisiin välineihin, vaan synnyttää työtätekevissä kerroksissakin kasvavan tieteellisten, taiteellisten, urheilu- ja muiden sivistysvälineitten tarpeen, joka yhä enemmän erikoistuu ja esiintyy kussakin yksilössä eri tavalla. Nautinnon yksilöllisyys, joka tähän saakka on ollut varakasten ja sivistyneitten yksinoikeus, leviää täten myöskin työläisluokkiin, ensiksi suurkaupungeissa, joista vähitellen tunkeutuu muuhun väestöön. Samassa määrässä kuin nykyajan työntekijä yhteistoiminnassaan toverien kanssa alistuu kuriin, jonka hän tunnustaa välttämättömäksi, samassa määrässä hän on valmis kuohtahtamaan jokaista hänen kulutuksensa, hänen nautintonsa holhomisyrittystä vastaan. Tällä alalla hänestä tulee yhä suurempi individualisti, tai, jos tahdotaan, anarkisti.

Nyt näemme, miltä nykyajan kaupunkilaisproletarista täytyy tuntua erämään pienessä kommunistisessa siirtolassa, joka ei itse asiassa ole muuta kuin maataloudellinen suurliike siihen yhtyneine teollisuusaloineen. Tällä tuotannonalalla ovat, kuten jo usein on mainittu, liike ja talous olleet tähän saakka mitä läheisimmässä yhteydessä keskenään. Tämä oli eduksi kristilliselle kommunismille, joka perustui yhteiseen kulutukseen. Maaseuduilla olevissa huostarilaitoksissa kulutuksen kommunismin kanssa, ja täten se saavutti tavattoman vastustusvoiman sekä kehittymiskyvyn.

Nykyaikainen utopistinen kommunismi, joka alkoi yhteisestä tuotannosta ja löysi siinä sängen lujan perustuk-

sen, oli sitävastoin kulutuksen ja tuotannon läheisen yhteyden vuoksi pakotettu pienessä siirtokunnissaan yhdistämään tuotannon kommunismin kulutuksen kommunismiin, joka mainituissa yhteiskunnallisissa oloissa vaikutti siihen kuten räjähdysaine, synnytti pakostakin alituisia riitoja, vieläpä mitä vastenmielisimpiä riitoja vähäpätöisyyksistä.

Ainoastaan sellaiset väestöainekset, joihin ei nykykainen kapitalismi ollut kajonnut, maailmalle vieraat talonpojat voivat vielä yhdeksännellätoista vuosisadalla menestyksellä perustaa kommunistisia siirtoloita nykyajan sivistyksen piirissä. Heidän menestyksensä riippuu heidän uskonnostansa ainoastaan siinä merkityksessä, että uskonnollinen innostus on vielä nytkin peräti takapajulla olevien kansankerrosten keskuudessa yhteiskunnallinen ilmiö eikä yksilöllinen erikoisuus.

Nykyisille suurteollisuutta harjoittaville väestökerroksille on tuotannon kommunismi toteutettavissa ainoastaan niin korkealla kehitysasteella, että siihen voidaan yhdistää sängen laajaperäinen nautinnon individualismi, nautinnon mitä laajimmassa merkityksessä.

Tuotannon kommunismi ei haaksirikkoutunut edellisen vuosisadan uskonnottomissa siirtokunnissa. Tämä kommunismi on jo pitkät ajat sovittanut pääomaa käytäntöön mitä suurimmalla menestyksellä. Haaksirikon tekijä oli persoonallisen kulutuksen yhdenmukaistuttamista vaativa kommunismi, joka on niin jyrkästi nykyajan henkeä vastaan.

Ei vanhalla eikä myöskään keskiajalla ollut kansajoukoissa merkkiäkään tarpeitten yksilöistymisestä. Niinpä ei luostarikommunismillekaan ollut tästä mitään esteitä ja se menestyi sitä paremmin, kuta enemmän sen liiketapa kohosi silloin vallitsevan yläpuolelle, kuta suurempi sen taloudellinen etevämyys oli. Rufinus (345—416), joka vuonna 377 itse perusti luostarin Öllymäelle Jerusalemin luokse, väittää, että Egyptissä elää maaseuduilla luosta-

reissa melkein yhtä paljon väkeä kuin kaupungeissa. Vaikka tästä täytyneekin melkoisesti vähentää hurskaan mielikuvituksen liioittelua, merkitsee se kaikissa tapauksissa munkki- ja nunnajoukkoa, joka näytti tavattoman suurelta.

Siten luostarilaitos uudelleen puhalsi liekkiin kommunistisen innostuksen kristinuskossa ja se löysi tässä muodon, jonka ei tarvinnut esiintyä kerettiläisenä oppositsionina vallassa olevaa kirkollista virkaavaltaa vastaan, vaan voi sängen hyvin kateutua tämän kanssa.

Mutta tästäkään kristillisen kommunismin uudesta muodosta ei voinut tulla yleistä yhteiskuntamuotoa, vaan sekin rajoittui yksityisiin kerroksiin. Sentähden täytyi uudenkin kommunismin taas muuttua omaksi vastakohdakseen, vieläpä sitä nopeammin, kuta suurempi sen taloudellinen etevämyys oli. Sitä voimakkaammin se nosti tämän etevämyytensä avulla osanottajansa ylimystöksi, joka kohosi muuta väestöä korkeammalle ja lopuksi pääsi vallitsemaan sekä riistämään sitä.

Luostarikommunismi ei voinut tulla yhteiskunnan yleiseksi muodoksi siitäkään syystä, että sen täytyi, voidaksensa toteuttaa yhteisen taloudenpidon, joka oli sen perustuksena, hylätä avioliitto, samoin kuin ennen sitä eseealaiset ja sen jälkeen edellisellä vuosisadalla uskonnolliset kommunistiset siirtokunnat Pohjois-Amerikassa olivat tehneet. Yhteisen taloudenpidon menestymisen ehtona oli tosin vain yksityisavion poistaminen: jonkunlainen yhteisavio olisi sopinut sängen hyvin yhteistalouteen, kuten muutamat viimeksimainitut siirtokunnat osottavatkin. Mutta tällainen sukupuolien välinen suhde oli kumminkin liian jyrkässä ristiriidassa sammuvan vanhanajan yleisen yhteiskunnallisen tunne-elämän kanssa voidakseen saavuttaa tunnustusta ja julkista sovelluttamista käytäntöön. Sen ajan yleisessä kohmelossa oli pidättäytyminen kaikista nautinnoista, askeesi, paljoo lähempänä oleva keino, ja vie-

läpä sellainen keino, että se kutoi erityisen pyhyiden kunniakehän niiden ympärille, jotka noudattivat tällaista pidättäytymistä. Mutta naimattomuuslupauksen kautta luostarilaitos jo alunpitäen tuomitsi itsensä rajoittumaan vähemmistön piiriin. Tämä vähemmistö voi tosin toisinaan melkoisesti kasvaa, kuten edelläoleva Rufinuksen lause osottaa, mutta ei edes tämä ilmeinen liioittelukaan rohkene esittää luostariväestöä enemmistöksi. Ja Rufinuksen aikainen egyptiläinen luostari-innostus asettui pian.

Kuta enemmän luostarikommunismi kasvoi ja lujittui, sitä suuremmaksi täytyi luostarin rikkauden kasvaa. Luostarissa harjoitettu suurliike loi pian parhaat ja myöskin halvimmat tuotteet, kun sen tuotantokustannukset olivat pienet, kiitos yhteisen talouden. Samoin kuin suurtilallisen talous, samoin tuotti luostarikin itse melkein kaiken, mitä se tarvitsi ravintotarpeita ja raaka-aineita. Sen työvoimat osottautuivat tässä paljoa tehokkaammiksi, kuin suurtilallisen orjat olivat olleet, sillä olivathan he tovereita, jotka itse saivat koko työnsä tuloksen. Sen lisäksi oli jokaisessa luostarissa niin runsaasti työvoimia, että se voi valita yksityisille työaloille siihen erityisesti kykenevää, siis toteuttaa sängen laajalle ulottuvan työnjaon. Ja vihdoin luostari päinvastoin kuin yksilö eli ikuisesti. Keksinnöt ja ammattisalaisuudet, jotka muutoin helposti hävisivät keksijäin ja hänen perheensä mukana, tulivat luostarissa monien toverien tietoon, jotka jättivät ne perintönä jälkipolville. Sitäpaitsi oli luostari ikuisena persoonana vapaa perintöoikeuden hajoittavista seurauksista. Se vain kokosi omaisuutta, jota sen ei tarvinnut milloinkaan jakaa perimisen tähden.

Siten yksityinen luostari ja luostarikuntien rikkaus kasvoi yhtenäisen johdon ja yhtenäisten sääntöjen, munkkikuntien järjestöjen alaisena. Mutta niin pian kuin joku luostari oli tullut rikkaaksi ja mahtavaksi, tapahtui siinä sama muutos, joka sittemmin on uudistunut monessa

muussa kommunistisessa yhdistyksessä, jos se käsittää ainoastaan pienen osan yhteiskuntaa, kuten vielä nykyäänkin voidaan huomata menestyvissä tuotanto-osuuskunnissa. Tuotannonvälineitten omistajat huomaavat silloin mukavamaksi oman työskentelynsä asemasta antaa toisten tehdä työtä puolestaan, jos he saavat tarpeellisia työvoimia: omistamattomia palkkatyöläisiä, orjia tai alustalaisia.

Vaikka luostarilaitos alkuaikoinaan herätti uudelleen eloon kommunistisen innostuksen kristinuskossa, johdatti se kumminkin sen lopullisesti samalle radalle, jolle jo sitä ennen kirkon papisto oli kääntynyt. Siitä tuli samoin kuin jälkimäisestäkin riistämisen- ja vallanpitojärjestö.

Mutta se oli samalla vallanpitojärjestö, joka ei aina antanut alentaa itseänsä tahdottomaksi välikappaleeksi kirkon johtajain, piispojen käsissä. Taloudellisesti heistä riippumattomina, rikkaudessa heidän vertaisinaan, samoin kuin hekin kansainvälisesti järjestyneinä kykenivät luostarit nousemaan piispoja vastaan, milloin ei kukaan muu uskaltanut sitä tehdä.

Täten ne ovat toisinaan auttaneet hieman lieventämään piispojen hirmuvaltaa. Mutta tämäkin hirmuvallan lievennys oli lopuksi muuttuva omaksi vastakohtakseen.

Kun kirkko oli jakautunut itämaiseen ja länsimaiseen osaan, tuli edellisessä keisari piispojen yliherraksi. Mutta jälkimäisessä ei ollut mitään valtiovaltaa, joka olisi ulottunut kirkon koko alueen ylitse. Sentähden Rooman piispa sai täällä aluksi suuremman arvon kuin muut piispat, kiitos siitä hänen hiippakuntansa merkitykselle, ja kehitti tämän arvonsa vuosisatojen kuluessa yhä enemmän ylivallaksi, jonka alaiseksi muut piispat joutuivat. Tässä taistelussa piispoja vastaan hän sai mahtavan tuen munkkikunnista. Samoin kuin uudenajan rajaton yksinvalta kasvoi feodali-aateliston ja porvarikunnan välisestä luokkataistelusta, samoin kasvoi paavin rajaton yksinvalta luokkataistelusta.

jota käytiin toisaalta piispallisen ylimysvallan ja toisaalta luostarien suurtuotannon omistajain, munkkien välillä.

Kirkon nouseva kehitys päättyy paavinvallan lujittamiseen. Siitä alkaen merkitsee jokainen jatkuva edistysaskel valtiossa ja yhteiskunnassa kirkon taantumista. Kehitys tulee sen ja se tulee kaiken kehityksen viholliseksi, se tulee yhä taantumuksellisemmaksi, yhteiskuntaa vahingoittavaksi laitokseksi.

Vielä senkin jälkeen, kuin se oli muuttunut alkunsa vastakohtaksi, vallanpito- ja riistämisjärjestöksi, voi se jonkun aikaa suorittaa suurtoita. Mutta ristiretkillä kirkko oli tehnyt ihmiskunnalle kaiken, mitä se voi sille tehdä. Sen jälkeen kuin se tuli valtion uskonnoksi, oli sen työn tulos siinä, että se pelasti ja kehitti tapaamansa vanhan ajan kulttuurin jätteet. Mutta kun tälle sen pelastamalle ja korottamalle pohjalle kehittyi uusi, vanhaa aikaa paljoa korkeammalla oleva tuotantotapa, kapitalistinen, ja siten tuotannon kaikkikäsittävän kommunismin ehdot, ei katoollinen kirkko enää voinut vaikuttaa muutoin kuin yhteiskunnallisen edistyksen esteenä. Kommunismista syntyneenä on siitä tullut nykyaikaisen kommunismin katkerin vihollinen.

Onko tämä kommunismi puolestaan kehittyvä samaan suuntaan kuin kristillinen aikoimaan, ja samalle muuttuva uudeksi riistämis- ja vallanpitoelimistöksi?

Tämä kysymys on vielä vastattavanamme.

6. Kristinuskko ja sosialidemokratia.

Kuuluisa johdatus, jonka Engels maaliskuussa 1895 laati Marxin „Die Klassenkämpfe in Frankreich 1848—1850” teoksen uuteen painokseen, päättyy seuraavaan esitykseen:

„Nyt on melkein ummelleen 1600 vuotta siitä, kun myöskin Rooman valtakunnassa toimi vaarallinen kumouspuolue. Se jäyti uskonnon ja kaikkien valtion perusteitten juuria; se suorastaan kielsi, että keisarin tahto on korkein laki, se oli ilman isänmaata, kansainvälinen, se levisi yli kaikkien valtakunnan maiden Galliasta Aasiaan ja yli valtakunnan rajojen. Se oli kauan toiminut maanalaisena, salassa; mutta se oli jo pitemmän aikaa tuntenut itsensä kyllin voimakkaaksi esiintymään julkisesti päivänvalossa. Tämä kumouspuolue, joka tunnettiin nimellä kristityt, oli vahvasti edustettu myöskin sotajoukossa; kokonaiset legioonat olivat kristityitä. Kun heidät komennettiin pakanallisen valtiokirkon uhrijuhlallisuuksiin osottamaan niille kunnioitusta, meni kumouksellisten sotilaitten röyhkeys niin pitkälle, että he vastustuksen osotukseksi panivat erityisen merkin — ristin — kypäreihinsä. Esimiesten tavallinen kasarmikuri oli tehoton. Keisari Diokletianus ei voinut enää rauhallisesti katsoa, kuinka järjestys, kuuliaisuus ja kuri höltyivät hänen sotajoukossaan. Hän tarttui tarmokkaasti asiaan, kun vielä oli aika. Hän sääti sosialisti- tai toisin sanoen kristittylain. Kumouksellisten kokoukset kiellettiin, heidän kokoushuoneensa suljettiin tai suorastaan revittiin maahan, kristittyjen merkit, ristit

j. n. e. kiellettiin, kuten Sachsenissa punaiset nenäliinat. Kristityt julistettiin kykenemättömiksi astumaan valtion virkoihin, he eivät saaneet kohota edes jefreitereiksi. Kun siihen aikaan ei vielä ollut „henkilön ulkomuotoon” niin perehtyneitä tuomareita, kuin herra von Köllerin kumuoslaki edellyttää, niin kielettiin kristityt yksinkertaisesti etsimästä oikeutta tuomioistuimissa. Tämäkin poikkeuslaki jäi tehottomaksi. Kristityt repivät uhmaillen sen pois muureilta, sanotaanpa heidän Nikomediassa sytyttäneen tuleen palatsin, jossa keisari oli. Silloin hän kosti, pannen toimeen suuren kristittyjen vainon v. 303 meidän ajanlaskuamme. Se oli viimeinen laatuaan. Ja se oli niin tehokas, että seitsemäntoista vuotta myöhemmin armeijassa oli enemmistö kristityitä, ja että seuraava koko Rooman valtakunnan itsevaltiias, Konstantinus, jolle paavit antoivat nimen „suuri”, julisti kristinuskon valtiouskonoksi.”

Ken tuntee Engelsin ja vertaa näitä hänen „valtiollisen testamenttinsa” viimeisiä rivejä niihin mielipiteisiin, joiden puolesta hän taisteli koko elämänsä ajan, ei voi olla epä tietoinen siitä, mitä hän tällä huumoria huokuvalla vertauksella tarkoittaa. Hän tahtoo sillä viitata liikkeemme vastustamattomaan ja nopeaan leviämiseen, joka käy mahdolltomaksi torjua varsinkin kun sen kannattajat lisäytyvät armeijassa, joten se pian voi pakottaa vahvimmankin itsevaltiaan antautumaan.

Tästä kuvauksesta huokuu ennen kaikkea se voimakas luottamus tulevaisuuteen, joka innostutti Engelsiä kuolemaan saakka.

Mutta sitä on selitetty toisellakin tavalla, koska se liittyy esitykseen, joka selittää, että puolueemme tällä hetkellä menestyy paraiten laillisuuden tiellä. On henkilöitä, jotka lukevat näistä sanoista, että Engels valtiollisessa testamentissaan olisi kieltänyt koko elämäntyönsä ja selittänyt sen kumouksellisen kannan, jota hän oli edustanut

kaksi miespolvea, lopulta vääräksi. Nämä henkilöt päättävät Engelsin tulleen siihen tulokseen, että Marxin ajatus, jonka mukaan väkivalta on jokaisen uuden yhteiskunnan syntymisessä kätilönä, ei enää pitäisi paikkaansa. Verrattessaan kristinuskoa ja sosialidemokratiaa toisiinsa eivät tällaiset selittäjät pane painoa leviämisen *vastustamattomuuteen* eikä *noputeen*, vaan siihen, että Konstantinus *vapachtoisesti* tunnusti kristinuskon valtiouuskonnoksi, ja että tämä saavutti voiton *rauhallisella* tavalla, *hallituksen myöntäväisyyden kautta*, millään tavalla *väkivaltaisesti järkyttämättä* valtiota.

Siten on heidän mielestään sosialidemokratiakin pääsevä voitolle. Ja tämä toivo näytti toteutuvankin jo heti Engelsin kuoleman jälkeen, kun herra Waldeck-Rousseau Ranskassa esiintyi uutena Konstantinuksena ja korotti erään uusien kristittyjen piispan, herra Millerandin, ministeriksensä.

Ken tuntee Engelsin ja arvostelee häntä enakkoluu-tottomasti, tietää, että hänen ei koskaan johtunut mieleenkään luopua vallankumouksellisesta entisyydestään, ja että hänen alkulauseensa loppua ei siis ole käsitettävä siinä merkityksessä, kuin äsken mainittiin. Mutta täytyy myöntää, että tämä loppu ei ole aivan selvästi laadittu. Henkilöt, jotka eivät tunne Engelsiä, vaan arvelevat, että hänet olisi juuri ennen kuolemaa äkkiä vallannut epäily hänen koko elämäntyönsä tarkoituksenmukaisuudesta, voivat selittää tämän kohdan muista erotettuna siten, että kristinuskon kulkema voiton tie olisi esikuvallinen sille päämäärään johtuvalle tielle, joka sosialidemokratian on kuljettava.

Jos tämä olisi ollut Engelsin todellinen tarkoitus, niin hän ei olisi voinut sanoa sosialidemokratiasta mitään pahempaa, silloin hän ei olisi ennustanut tulevaa voittoa, vaan sosialidemokratian tavoitteleman suuren päämäärän täydellistä häviötä.

On kuvaavaa, että henkilöt, jotka ovat valmiit käyttämään hyväkseen kyseenalaisen kohdan, käyvät ymmärtämättä tai epäluuloisesti kaiken suuren ja syvällisen ohitse Engelsin kirjoituksissa, mutta omaksuvat sitävastoin innostuneina lauseita, jotka veisivät tykkänään harhaan, jos ne todella sisältäisivät sen, mitä niiden väitetään sisältävän.

Olemme nähneet, että kristinusko pääsi voitolle vast sitten, kun se oli muuttunut alkuperäisen olemuksensa täydelliseksi vastakohtaksi; että kristinuskossa ei voitannut köyhälistö, vaan sitä riistävä ja vallanalaisuudessa pitävä papisto; että kristinusko ei voittanut kumouksellisenä vaan vanhoillisena voimana, uutena sorron ja riistämisen tukena; että se ei ainoastaan jättänyt poistamatta keisarillista valtaa, orjuutta, joukkojen köyhyyttä ja rikkauksien keskittymistä harvojen käsiin, vaan päinvastoin lujitti niitä. Kristinuskon *järjestö*, kirkko, voitti sen kautta, että se *hylkäsi* alkuperäisen päämääränsä ja taisteli sen vastakohtaan puolesta.

Totta tosiaan, jos sosialidemokratien voitto toteutuisi samalla tavalla kuin kristinuskon, niin silloin olisi syytä luopua — ei vallankumouksesta — vaan sosialidemokratiasta, silloin ei proletariselta kunnalta olisi terävämpää syytöstä sosialidemokratiaa vastaan, silloin anarkistien hyökkäykset sitä kohtaan olisivat täysin oikeutettuja. Todella ei olekaan Ranskassa sosialistisen ministerialismin yrityksestä, joka sekä porvarillisella että sosialisella puolella koetti jäljitellä kristinuskon valtiollistuttamisen kristillistä menettelytapaa — omituista kyllä, nykyaikaisen valtiokristinuskon vastustamiseksi — ollut mitään muuta seurausta, kuin *puolianarkistisen*, sosialidemokratian vastaisen syndikalismin *vahvistuminen*.

Mutta onneksi on kristinuskon ja sosialidemokratian välinen vertaus tässä yhteydessä tykkänään harhaanviepää.

Kristinusko on tosin alkuperältään omistamattomain liike samoin kuin sosialidemokratiakin, ja sentähden on

kummallakin paljon yhteistä toistensa kanssa kuten edellä on useamman kerran esitetty.

Engelskin on vähää ennen kuolemaansa viitannut tähän eräässä artikkelissaan „Zur Geschichte des Urchristentums” „Neue Zeit” lehdessä, *) joka osottaa, kuinka innokkaasti Engels siihen aikaan harrasti tätä asiaa, joten hänen vertauksensakin äskenmainitun teoksen alkulauseessa on aivan luonnollinen. Hän kirjoittaa:

„Alkukristillisyyden historiassa on huomattavia yhtymäkohtia nykyaikaisen työväenliikkeen kanssa. Samoin kuin tämä, samoin oli kristinuskokin alkuaan sorrettujen liike; se esiintyi ensin orjien ja vapautettujen, köyhien ja oikeuksettomain, Rooman alistamain tai hävittämäin kansojen uskontona. Molemmat, sekä kristinuskokin että sosialismi, saarnaavat tulevaa vapauttamista orjuudesta ja kurjuudesta; kristinuskokin asettaa tämän vapauttamisen toiseen elämään kuoleman jälkeen taivaassa, sosialismi tähän maailmaan, yhteiskunnan uudistamiseen. Molempia vai-notaan ja ahdistetaan, niiden kannattajia julistetaan kirotuiksi, asetetaan poikkeuslakien alaisiksi, toiset ihmiskunnan, toiset valtion, uskonnon, perheen ja yhteiskunnallisen järjestyksen vihollisina. Ja kaikista vaivoista huolimatta, vieläpä niiden edistämänä, kulkevat molemmat voitokkaasti, pysähtymättä eteenpäin. Kolmesataa vuotta syntymänsä jälkeen on kristinuskokin Rooman maailmanvaltion tunnustettu valtiouskonto, ja vajaan kuudessakymmenessä vuodessa on sosialismi valloittanut aseman, joka ehdottomasta takaa sen voiton.”

Tämä vertaus on pääasiassa oikea, tosin muutamilla rajoituksilla: kristinuskokin tuskin voidaan nimittää orjien uskonnoksi, joiden hyväksi se ei ole tehnyt mitään. Toiselta puolelta oli kristinuskokin julistama vapauttaminen kurjuudesta alkuaan aivan aineellista, ajateltu tapahtuvaksi

*) XIII, I. s. 4, syysk. 1894.

tässä maailmassa eikä taivaassa. Tämä viimeainittu seikka vielä lisää yhtäläisyyttä uudemman työväenliikkeen kanssa.

Engels jatkaa:

„Yhtäläisyys näiden kummankin historiallisen ilmiön välillä esiintyy jo keskiajalla, sorrettujen talonpoikain ja varsinkin kaupunkilaisplebejien ensimmäisissä kapinoissa. — — — Niin hyvin Ranskan vallankumouksen kommunistit kuin varsinkin Weitling ja hänen kannattajansa vetoavat alkukristillisyyteen jo paljoa ennen kuin Ernest Renan sanoi: Jos tahdotte luoda mielikuvan ensimmäisistä kristityistä seurakunnista, niin katsokaa kansainvälisen työväenliiton paikallisia osastoja.

„Tuo Ranskalainen kaunokirjailija, joka kirjoitti kirkkohistoriallisen romaanin „origines du Christianisme” yksinpä nykyisessä sanomalehdistössäkkin vertaistaan kaipaavalle saksalaisen raamatunkritiikin raatelemisen perustukselle, ei itse tietänyt kuinka paljon totta ylläolevissa sanoissa on. Haluaisin nähdä vanhaa „internationalelaista”, joka voisi lukea esimerkiksi niinkutsutun ensimmäisen korinttilaiskirjeen siten etteivät hänen vanhat haavansa ainakin yhdessä suhteessa aukeaisi.”

Engels jatkaa sitten vielä tarkemmin vertausta alkukristillisyyden ja Internationalen välillä, mutta ei enää tutki kristinuskon eikä työväenliikkeen myöhäisempää kehityskulkua. Hän ei käsittele ensiksimmäitun dialektista muutosta, ja kumminkin hän olisi lähemmin sitä tutkiesaan voinut keksiä siemeniä samanlaiseen muutokseen myöskin nykyajan työväenliikkeessä. Samoin kuin kristinuskon, täytyy tämänkin kasvaessaan luoda pysyviä elimiä, puolueessa samoin kuin ammattiyhdistyksissäkin luoda jonkunlaisen ammattivirkavallan, jota ilman se ei tule toimeen, joka on sille välttämätön ja jonka täytyy kasvamisestaan kasvaa sekä saada yhä tärkeämpiä tehtäviä.

Eikö tämä virkamiehistö, johon sen laajimmassa merkityksessä täytyy lukea ei ainoastaan hallintoviranomaiset,

vaan myöskin toimittajat ja edusmiehet, ole kehityksen jatkuessa muodostuva uudeksi ylimystöksi samoin kuin papisto piispa etunenässä? Ylimystöksi, joka hallitsee ja riistää työtätekeviä joukkoja ja joka vihdoin saavuttaa voiman sovitella valtiovallan kanssa tasa-arvoisena mahtina, mutta joka myöskin tuntee tarvetta liittyä siihen eikä kumota sitä.

Tätä lopputulosta ei tarvitsisi epäilläkään, jos vertaus pitäisi kaikin puolin paikkansa. Mutta onneksi ei siten ole laita. Niin paljon yhtäläisyyksiä kuin kristinuskon ja nykyaikaisen työväenliikkeen välillä lieneekin, on niiden välillä myöskin eroavaisuuksia, vieläpä perustavaa luonnetta olevia.

Ennen kaikkea on köyhälistö nykyään aivan toinen kuin kristinuskon alkuaikoina. Liioiteltu on tosin se perinnäinen katsantokanta, että vapaa köyhälistö olisi siihen aikaan ollut yksinomaan kerjäläisiä ja että orjat olisivat olleet ainoat työntekijät. Mutta varmaa on, että orjain työ turmeli myöskin vapaat, työtätekevät proletarit, jotka enimmäkseen olivat kotityöntekijöitä. Samoin kuin kerjäläisen, samoin oli työtätekevän proletarinkin ihanteena silloin saada työtön toimeentulo rikasten kustannuksella, joiden tuli riistää tarpeellinen tuotteiden määrä orjien työstä.

Myöskin kristinusko oli kolmella ensi vuosisadalla yksinomaan kaupunkilaisliike, mutta kaupunkilaisproletarit, työtätekevätkin, merkitsivät siihen aikaan yleensä sangen vähän yhteiskunnassa, kun sen tuotannon perustuksena oli vielä melkein yksinomaan maanviljelys, johon oli yhdistetty sangen tärkeitä teollisuushaaroja.

Kaikki tämä vaikutti, että kristillisen liikkeen pääasialliset kannattajat, kaupunkien vapaat proletarit, sekä työtätekevät että laiskottelevat, eivät tunteneet elättävänsä yhteiskuntaa; että he kaikki halusivat ilman vastapalvelusta elää yhteiskunnan kustannuksella. Heidän tulevaisuudenvaltiossaan ei työllä ollut mitään merkitystä.

Täten oli jo emmakolta selvää, että kaikesta rikkaita vastaan kohdistuvasta luokkaviihasta huolimatta yhä uudelleen esiintyi pyrkimys voittaa heidän suosionsa ja anteliaisuutensa, ja että kirkollisen virkavallan taipumus rikkaiden puoleen saavutti seurakunnan joukkojen keskuudessa jatkuvaa vastusta yhtä vähän kuin itse tämän virkavallan kohoaminen.

Köyhälistön taloudellinen ja siveellinen ryysyläistyminen Rooman valtakunnassa lisäytyi alituisesti yleisen ryysyläistymisen kautta koko yhteiskunnassa, joka köyhtyi ja rappeutui yhä enemmän ja jonka tuotantovoimat vähenivät vähenemistään. Toivottomuus ja epäily valtasivat kaikki luokat, lamauttivat niiden itsenäisyyden, saivat ne kaikki odottamaan pelastusta yksinomaan erikoisilta, ylikuonnollisilta voimilta, tekivät ne jokaisen ovelan petturin ja jokaisen tarmokkaan, itsetietoisien seikkailijain tahdottomaksi saaliiksi, ja saattoivat ne toivottomina hylkäämään kaiken itsenäisen taistelun jotakin vallitsevaa valtaa vastaan.

Kuinka tykkänään toisenlaista on nykyajan köyhälistö! Se on työn köyhälistöä ja se tietää, että koko yhteiskunta lepää sen hartioilla. Sen ohelle kapitalistinen tuotantotapa yhä enemmän siirtää tuotannon painopistettä maalta teollisuuskeskuksiin, joissa henkinen ja valtiollinen elämä voimakkaimmin sykkii. Ja näiden työntekijät, tarmokkaimmat ja nerokkaimmat kaikista, muodostuvat nyt aineksiksi, joiden käsissä koko yhteiskunnan kohtalo on.

Vallitseva tuotantotapa kehittää tämän ohella tuotantovoimia suhteettomasti ja lisää siten niitä vaatimuksia, joita työntekijät asettavat yhteiskunnalle, mutta lisää samalla myöskin heidän voimaansa saada nämä vaatimukset toteutetuiksi. Toivorikkaus, luottamus, itsetietoisuus täyttää heidät, kuten ne täyttivät jo ennen heitä nousevan porvarikunnan ja syyttivät siinä halua katkaista feodalisen, kirkollisen ja virkavallan heruuden ja riistämisen kahleet, jo-

hon työhön kapitalin paisuminen antoi heille tarpeellisen voiman.

Kristinuskon alku sattuu yhteen kansanvallan sortumisen kanssa. Kolme sen kehittymisen vuosisataa aina sen tunnustamiseen saakka ovat kaikkien itsehallinnon jätteidien alituisen häviämisen aikakausi, samoin kuin tuotantovoimien alituisen rappeutumisen aika.

Nykyaikainen työväenliike alkaa summattomasta kansanvallan voitosta, Ranskan suuresta vallankumouksesta. Vuosisata, joka siitä on kulunut, osottaa kaikkien muutosten ja horjumisen ohella kumminkin alituista kansanvallan kehitystä, suorastaan tarumaista tuotantovoimien kasvamista ja ei ainoastaan köyhälistön lukumäärän, vaan myöskin sen itsenäisyyden sekä selvyuden lisäytymistä.

Meidän tarvitsee vain pitää mielessämme nämä vastakkaisuudet voidaksemme huomata, että sosialidemokratian kehityksen on mahdoton kulkea samoja ratoja kuin kristinuskon. Samasta syystä ei myöskään ole pelättävissä, että sen keskuuteen syntyisi uusi vallanpitäjän ja riistäjän luokka, joka jakaa saaliin entisten vallanpitäjän kanssa.

Sen sijaan että köyhälistön taistelukyky ja taisteluhalu vähenemistään vähenivät Rooman keisarikunnassa, lisäytyvät ne nykyaikaisessa yhteiskunnassa, luokkavastakohtat jyrkkenevät silminnähtävästi, ja jo sentähden särkyvät kaikki yritykset saada köyhälistö luopumaan taistelustaan lahjomalla sen etuvartijoita. Missä sellaista on yritetty, ovat sen aiheuttajat aina aivan pian huomanneet kannattajain luopuvan heistä, vaikkapa he ennen olisivat tehneet köyhälistölle suuriakin palveluksia.

Mutta ei ainoastaan köyhälistö eikä se valtiollinen ja yhteiskunnallinen elantotaso, jolla se liikkuu, ole nykyään tykkänään erilainen kuin alkukristillisyyden aikaan. Myöskin kommunismin luonne ja sen toteutumisen ehdot ovat nyt aivan toiset kuin silloin.

Pyrkimys kommunismiin, kommunismin tarve johtuu nyt kuten aikaisemminkin samasta lähteestä, *omistamattomuudesta*, ja niin kauan kuin sosialismi on vain tunnesoialismia, vain tämän tarpeen ilmaisu, esiintyy se nykyaikaisessakin työväenliikkeessä toisinaan samanlaisina pyrkimyksinä kuin alkukristillisyyden ajalla. Mutta vähäisinkin kommunismin taloudellisten ehtojen ymmärtäminen tuo sille meidän aikoinamme heti toisen, alkukristillisestä peräti eroavan luonteen.

Rikkauden keskittyminen harvojen käsiin, joka Rooman valtiossa kävi käsikädessä alituisen tuotantovoimien vähenemisen kanssa ja johon se itse oli osaksi syypää, on nykyään tullut tuotantovoimien summattoman lisäytymisen perustukseksi. Rikkauksien jakaminen ei olisi silloin vähimmässäkään määrässä vahingoittanut yhteiskunnan tuotantokykyä, pikemmin edistänyt sitä, mutta nyt se merkitsisi tuotannon täydellistä lamautumista. Nykyaikainen kommunismi ei enää voi ajatella rikkauden yhdenmukaista jakamista, se tahtoo päinvastoin raivata tietä mahdollisimman suurelle työn tuottavaisuuden kasvamiselle ja työn vuotuisten tulosten tasaiselle jaolle siten, että se ajaa rikkauksien keskittymisen huippuunsa, muuttaa sen muutamien kapitalistiryhmien yksinoikeudesta yhteiskunnalliseksi yksinoikeudeksi.

Ja sentähden nykyaikaisen kommunismin täytyy, jos mieli sen vastata nykyaikaisen tuotantotavan synnyttämien ihmisten tarpeita, puolustaa mitä täydellisintä nautinnoitten individualismia. Tämä yksilöllisyys ei merkitse yksilöitten erottamista toisistaan kulutuksessa, se päinvastoin voi esiintyä ja on esiintyvään toveruuden, toverillisen nauttimisen muodossa. Nauttimisen yksilöllisyys ei myöskään merkitse suurliiketten lakkauttamista nauttimisvälineitten tuotannossa, ei käsityön asettamista koneitten tilalle, kuten monet esteetiset sosialistit uneksivat. Mutta nauttimisen yksilöllisyys merkitsee *vapautta* nauttinnoitten

valinnassa ja myöskin vapautta sen seuran valinnassa, jonka kanssa nautitaan.

Kaupunkien kansajoukot alkukristillisyyden aikana eivät sitävastoin tunteneet minkäänlaisia yhteiskunnallisen tuotannon muotoja; kaupunkien teollisuudessa tuskin oli vapaita työntekijöitä käyttävää suurliikettä. Mutta sen sijaan he kyllä olivat hyvinkin tutustuneet yhteiskunnallisiin, usein kunnan tai valtion taholta määrättyihin nauttimismuotoihin, varsinkin yhteisiin aterioihin.

Alkukristillinen kommunismi oli siis rikkauksien *jakamisen* ja nauttimisen *yhtäläistytämisen* kommunismia, nykyaikainen taas on rikkauksien ja tuotannon *keskittämisen* kommunismia.

Alkukristillisen kommunismin ei tarvinnut laajeta koko yhteiskunnan alaa käsittäväksi, voidakseen toteutua. Sitä voitiin alkaa panna käytäntöön jo pienemmällä alalla, ja mikäli se voi saavuttaa pysyviä muotoja, olivat nämä sellaisia, että niiden oli suorastaan mahdoton tulla yhteiskunnan yleisiksi muodoiksi.

Sentähden alkukristillisen seurakunnan täytyi lopulta johtaa taas uuteen ylimysvallan muotoon, ja sen täytyi kehittää tämä sisällinen ristiriita jo silloisessa yhteiskunnassa. Se ei kyennyt lakkauttamaan luokkia, vaan ainoastaan saattamaan yhteiskuntaan lopuksi uuden vallanpito-suhteen.

Kun meidän aikamme tuotannonvälineet ovat summittomasti kehittyneet, tuontantotapa saanut yhteiskunnallisen luonteen ja rikkauden tärkeimpään kohteitten keskittyminen jatkunut sangen kauas, ei nykyaikainen kommunismi voi ensinkään tulla toteutetuksi pienemmässä kuin koko yhteiskunnan koossa. Kaikki kommunismin toteuttamisyrietykset jo nykyisessä yhteiskunnassa, pienten sosialististen siirtokuntien tai tuotanto-osuuskuntien kehyksissä ovat jäänet tuloksitta. Sitä ei voida herättää henkiin siten, että kapitalistiseen yhteiskuntaan perustetaan pieniä liit-

toja, jotka vähitellen kasvavat ja imevät tämän kuiviin, vaan ainoastaan siten, että saavutetaan voima, joka kykenee vallitsemaan ja muuttamaan koko yhteiskunnallisen elämän. Tämä voima on *valtiovalta*. Ensimmäinen perusedellytys kommunismin toteuttamiselle, on että köyhälistö valloittaa valtiollisen vallan.

Niin kauan kuin köyhälistö ei ole päässyt tähän, ei voi olla puhuttakaan sosialistisesta tuotannosta, eikä siis myöskään siitä, että sen kehityksessä on ristiriitoja, jotka muuttavat järjen mielettömyydeksi ja hyväntuon kiusaksi. Ja sittenkin kun köyhälistö on valloittanut valtiollisen vallan, ei sosialistinen tuotanto ilmesty yht'äkkiä valmiina kokonaisuutena, vaan taloudellinen kehitys saa siitä lähtien äkkiä uuden suunnan, joka ei enää pyri kärjistämään kapitalismia, vaan kehittämään yhteiskunnallista tuotantoa. Milloin tämä on ehtivä niin kauas, että se puolestaan synnyttää ristiriitoja ja epäkohtia, jotka johtavat jatkuvan kehityksen sen toiselle puolelle jollakin vielä täysin hämärällä tavalla: ne ovat seikkoja, joita ei nykyhetkellä voida nähdä ja joiden kanssa meillä ei ole tekemistä.

Mikäli nykyaikaista sosialistista liikettä voidaan seurata, on mahdotonta, että sen helmasta syntyisi ilmiöitä, jotka olisivat yhtäläisiä kuin kristinuskon ilmiöt sen ollessa valtiouskonto. Ja siten on myöskin mahdotonta, että se tapa, millä kristinuskoo saavutti voiton, voisi millään tavalla tulla esikuvaksi nykyaikaiselle proletariselle vapautusliikkeelle.

Voitto ei ole oleva köyhälistön esitaistelijoille yhtä mukava, kuin neljännen vuosisadan herroille piispoille.

Mutta emme voi ainoastaan tähän voittoon saakka väittää, että sosialismi ei ole synnyttävä mitään ristiriitoja, jotka olisivat jossakin suhteessa yhtäläisiä kuin ne, mihin kristinuskoo päättyi. Saman voimme sangen todennäköisesti otaksua siltä näkymättömissä olevalta ajalta, jolloin tämän voiton tulokset esiintyvät.

Sillä kapitalismi on luonut edellytykset yhteiskunnan siirtämiseen aivan uusille perustuksille, jotka ovat tykkäänä erilaiset kuin ne, millä se on ollut luokkaeron muodostumisen jälkeen. Ei mikään vallankumouksellinen luokka tai puolue, vaikkapa se olisi mennyt paljoo kauemmaksi kuin Konstantinuksen tunnustama kristinusko, ja vaikkapa se olisi todella poistanutkin silloin vallitsevan luokkaeron, ole tähän saakka koskaan voinut poistaa kaikkia luokkia, asettamatta aina uusia luokkavastakohtia poistettujen tilalle. Mutta nykyään on jo olemassa aineelliset edellytykset kaiken luokkaeron poistamiselle, ja nykyinen köyhälistö on luokkaetujensa pakottamana käyttävä näitä edellytyksiä tähän tarkoitukseen, sillä se muodostaa nyt alimman kaikista luokista, päinvastoin kuin kristinuskon aikaan, jolloin orjat olivat vielä sen alapuolella.

Luokkaeroa ja luokkavastakohtia ei suinkaan ole sekoitettava siihen eroavaisuuteen, jonka työnjako synnyttää eri toimialojen välille. Luokkien väliset vastakohtat johtuvat kolmesta syystä: tuotannonvälineitten yksityisomistuksesta, aseteknikasta ja tieteestä. Määrätyt teknilliset ja sosiaaliset edellytykset synnyttävät vastakohtia tuotannonvälineitten omistajain ja niiden omistamisesta suljettujen välille, samoin vastakohtan aseidenkäyttöön harjoitettujen hyvinvarustettujen ja aseettomain välille, sekä vihdoin tieteisiin perehtyneitten ja tietämättömäin välisen vastakohtan.

Kapitalistinen tuotantotapa tuo perusedellytykset kaikkien näiden vastakohtien poistamiseen. Se ei ainoastaan pakota lakkauttamaan tuotannonvälineitten yksityisomistusta, vaan se poistaa tuotannonvälineitten runsauden kautta myöskin asekelppoisuuden ja tiedon rajoittumisen määrättyihin kerroksiin. Tämä välttämättömyys oli syntynyt vanhaan aikaan, heti kun aseteknika ja tiede olivat saavuttaneet korkeamman kehitysasteen, joten tarvittiin joutoaikaa ja yli elantotarpeiden riittäviä aineellisia va-

roja, jos mieli hankkia aseita ja tietoja sekä käyttää niitä menestyksellä.

Niin kauan kuin työn tuottavuus pysyi pienenä ja jätti ainoastaan vähäisen ylijäämän, ei jokainen yksityinen kyennyt hankkimaan aikaa eikä varoja voidakseen kohota asetaidossa tai tieteessä aikansa tasalle. Vaadittiin monien yksityisten ylijäämää, jos mieli saada yhdelle tilaisuus täysin perehtyä asetaitoon tai tieteisiin.

Tämä saavutettiin ainoastaan siten, että harvat riistivät monia. Harvojen lisäytyneet asekuntoisuus ja älyllinen sivistys teki heidät kykeneviksi sortamaan ja riistämään tietämättömiä joukkoja. Ja juuri tästä joukkojen sortamisesta sekä riistämisestä tuli toiselta puolen keino, jonka avulla hallitsevain luokkien asekuntoisuus ja tiedot lisäytyivät.

Kansat, jotka olivat pysyneet erillään riistämisestä ja sorrosta, jäivät tietämättömyyteen ja usein myöskin turvattomiksi paremmin varustettuja ja enemmän tietäviä naapureita vastaan. Riistäjien ja sortajien kansat voittivat sentähden olemisen taistelussa ne, jotka pitivät kiinni ikivanhasta kommunismista ja ikivanhasta kansanvallasta.

Kapitalistinen tuotantotapa on kehittänyt työn tuottavuuden niin summattoman korkealle, että tätä luokkavastakohtien syytä ei enää ole. Luokkavastakohdat eivät ole enää olemassa yhteiskunnallisena välttämättömyytenä valtasuhteista, joten ne lakkaavat heti, kun nämä suhteet eivät enää ole vaikuttamassa.

Kapitalistinen tuotantotapa on, kiitos sen synnyttämän suuren ylijäämän, itse luonut eri kansoille mahdollisuuden siirtyä yleiseen asevelvollisuuteen ja siten hävittää sotilasylimysvalta. Ja se itse saattaa kaikki maailmanmarkkinoitten kansat niin läheisiin ja kestäviin liittoihin keskenään, että maailmanrauha tulee yhä pakottavamaksi välttämättömyydeksi ja että jokainen maailmansota näyttäytyy rikokselliseksi hulluudeksi.

Kun kapitalistinen tuotantotapa on myöskin voittanut taloudelliset vastakohtat eri kansojen välillä, niin silloin muuttuu tuo jo nykyään suurten ihmisjoukkojen ikävöittäjä ikuinen rauhan tila todellisuudeksi. Sen kansojen rauhan tilan, jonka keisarillinen hirmuvalta loi toisella kristinuskon vuosisadalla Välimeren rannoilla asuville kansoille — ainoa merkitsevä etu, minkä se niille tuotti — sen on yhteiskunnallinen kansanvalta luova kahdennella-kymmenennellä vuosisadalla maailman kansoille.

Siten katoaa lopullisesti kaikki perustukset asekuorojen ja turvattomien luokkien väliseen vastakohtaan.

Ja samoin katoavat myös sivistyneitten ja sivistymättömien välisen vastakkaisuuden syyt. Kapitalistinen tuotantotapa on nykyään jo kirjapainon kautta tavattomasti halventanut tiedon tuotannonvälineitä ja saattanut ne joukkojen saavutettaviin. Samaan aikaan syntyy lisääntyvä tietävien henkilöitten kysyntä, joka vetää heitä joutokouluun, mutta myöskin polkee heitä sitä enemmän köyhälistöön, kuta enemmän heitä ilmestyy. Siten se on luonnut teknillisen mahdollisuuden lyhentää tavattomasti työaikaa, ja yksityiset työläiskerrokset ovatkin jo tässä suhteessa voittaneet muutamia etuja, valloittaneet enemmän vapaata aikaa sivistyäkseen.

Niin pian kuin köyhälistö pääsee voitolle, on se heti saattava kaikki nämä siemenet mitä täydellisimpään kehitykseen, muuttava mitä ihanimmaksi todellisuudeksi kaikki ne joukkojen yleisen sivistyksen mahdollisuudet, jotka kapitalistinen tuotantotapa on luonut.

Sen sijaan että nousevan kristinuskon aika on synkimmän henkisen taantumisen, mitä naurettavimman tietämättömyyden ja mitä typerimmän taikauskon nopeaan kasvamisen aika, sen sijaan on nousevan sosialismin aika luonnontieteitten mitä loistavimman lisääntymisen aika sosialidemokratian valtaamissa kansajoukoissa.

Samoin kuin asekelpoisuudesta johtava luokkavastakaisuus on jo nykyään menettänyt perustuksensa, samoin käy myöskin tuotannonvälineitten yksinomistuksesta johtuvan vastakohdan heti, kun köyhälistön valtiollinen valta alkaa vaikuttaa, ja sen seuraukset näyttäytyvät nopeasti sivistyneitten ja sivistymättömäin välisen eron vähenemisessä, joka ero voi sitten kadota miespolven ajalla.

Silloin poistuu viimeinen loukkavastakohtain tai luokkaeron syy.

Siten sosialidemokratian tulee ei ainoastaan päästä valtaan tykkänään toisia teitä kuin kristinuskon, vaan myöskin saavuttaa aivan toiset tulokset. Sen tulee tehdä ainiaaksi loppu kaikesta luokkavallasta.

